

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Barış YETKİN

TÜRKİYE'DE KÖŞE YAZARLARININ DENEYİMLERİ ÇERÇEVESİNDE
BASIN-İKTİDAR İLİŞKİLERİ (2002-2014)

İletişim Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Barış YETKİN

TÜRKİYE'DE KÖŞE YAZARLARININ DENEYİMLERİ ÇERÇEVESİNDE
BASIN-İKTİDAR İLİŞKİLERİ (2002-2014)

Danışman

Doç. Dr. Seçil DEREN van HET HOF

İletişim Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Barış YETKİN'in bu çalışması, jürimiz tarafından İletişim Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Funda BAŞARAN ÖZDEMİR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Seçil DEREN van HET HOF (İmza)

Üye : Doç. Dr. Faruk ATAAY (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Burak ÖZÇETİN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Özgür ARUN (İmza)

Tez Başlığı: TÜRKİYE'DE KÖŞE YAZARLARININ DENEYİMLERİ
ÇERÇEVESİNDE

BASIN-İKTİDAR İLİŞKİLERİ (2002-2014)

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi :07/11/2014

Mezuniyet Tarihi :13/11/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ ZEMİNİNDE BASIN-İKTİDAR TARTIŞMALARI

1.1. Devlet, Siyasal İktidar, Demokrasi, Kamuoyu ve Medya	6
1.2. İktidar-Medya İlişkilerine Eleştirel Yaklaşımlar	16
1.2.1. Altyapıya Odaklanan Yaklaşımlar: Ekonomi Politik	16
1.2.2. Üstyapıya Odaklanan Yaklaşımlar: Kültürel Çalışmalar	21
1.3. Basın-İktidar İlişkilerine Yönelik Mikro ve Makro Düzeyli Medya Çalışmaları	26
1.4. Alternatif Medya Kuramları	31
1.4.1. Klasik Liberal Model: Basının Dört Kuramı	32
1.4.2. İktidar Temsilcileri: Medya ve Kamu Politikası	36
1.4.3. Karşılaştırmalı Medya Sistemleri: Medya ve Siyasetin Üç Modeli	38
1.5. Sonuç: İktidarlar Karşısında Gazetecilik Alanın Oluşumu	40
1.5.1. Ekonomik İlişkiler Ağı	41
1.5.2. Sansür Mekanizması	42
1.5.3. Gerçekliğin Üretimi	44
1.5.4. Mesleki İdeoloji	47

İKİNCİ BÖLÜM

MATBUATTAN MEDYA ENDÜSTRİSİNE

TÜRKİYE'DE BASIN-İKTİDAR İLİŞKİSİ

2.1. Gazete Dönemi (1828-1960)	54
2.2. Medya Endüstrisi Dönemi (1960-1990)	68
2.3. Medya Endüstrili Kompleksler Dönemi (1990'dan Günümüze)	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000'LERİN BASIN-İKTİDAR İLİŞKİLERİNİ İNCELEMEK

3.1. Araştırma Yöntemi	110
3.1.1. Çalışılacak Olayın/Durumun Belirlenmesi	112
3.1.2. Örneklemin Oluşturulması	112
3.1.3. Kuramsal Örnekleme	114
3.1.4. Katılımcıların Belirlenmesi	115
3.1.5. Kuramsal Kodlama	118
3.2. Bulgular	119
3.2.1. Basın-Hükümet (İktidar) İlişkisinin Değişimi ve Günümüze Etkisi	120
3.2.2. Mesleki Pratikleri Etkileyen Unsurlar	124
3.2.3. Medya ve Köşe Yazarlarının Konumlarındaki Değişim	127
3.2.3.1. Sermaye-İktidar İlişkilerinin Basın-İktidar İlişkilerine Etkisi	130
3.2.3.2. Siyasal İktidarın Medya Eleştirilerinin Nedenleri	154
3.2.3.3. Medya Uzmanlarının İktidarın Yeniden Kuruluşundaki Etkileri	162
3.2.3.4. İktidar Müdahalelerinin Köşe Yazarları Üzerindeki Etkileri	172
3.2.4. Medyanın Toplumsal İlişkilerdeki Rolü	177
SONUÇ	185
KAYNAKÇA	191
EKLER	219
EK-1 Türkiye'nin 1993–2013 Yılları Arasındaki Basın Özgürlüğünün Değişimi	219
EK-2 Türkiye'nin 2001–2013 Yılları Arasındaki Basın Özgürlüğü Sıralamasının Değişim	219
EK-3 2000–2013 Yılları Arasında Hapisteki Gazeteci Sayısındaki Değişimi	220
EK-4 1990-2004 Türkiye'de Basının Güvenirliliği	220
EK-5 Türkiye'de 2007-2013 Yıllarına Ait Kurumlara Güvenilirlik	220
EK-6 Literatür Kodlaması	221
EK-7 Temellendirilmiş Kuram İnşa Süreci	222
EK-8 Katılım Davetine Yanıt Durum Listesi	223
EK-9 Araştırmaya Katılım Daveti	225
EK-10 Araştırmaya Katılım ve Görüşme Onay Formu	227
EK-11 Araştırma Soruları ve Bunlara Yönelik Belirlenmiş Görüşme Soruları	229
EK-12 Türk Medyasının 2003-2013 Arası Zaman Dizini	232
ÖZGEÇMİŞ	255

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Robert Entman’ın Aktivasyon Şebekesi Şelalesi (Cascading Network Activation)	30
Şekil 1.2 Medya İçeriğindeki İdeolojik Etkileri Gösteren Etkiler Hiyerarşisi Modeli	49
Şekil 3.1 Tamamlayıcı Nedensel Döngü Modeline Uyarlanmış Medya Türevli Otorite Süreci	119
Şekil 3.2 Katılımcıların Benimsedikleri Mesleki Etik İlkeleri ile İktidarın Medyaya Müdahaleleri Sonucu Oluşan Etkileri ve Oluşturdukları Duygusal, Yazınsal, Örgütsel Tepkiler Arasındaki İlişki	175
Şekil EK-1Türkiye’nin 2001–2013 Yılları Arasındaki Basın Özgürlüğü Sıralamasının Değişim Grafiği	219
Şekil EK-2Türkiye’nin 1993 – 2013 Yılları Arasındaki Basın Özgürlüğünün Değişim Grafiği	219
Şekil EK-32000–2013 Yılları Arasında Hapisteki Gazeteci Sayısındaki Değişim Grafiği...	220
Şekil EK-4Temellendirilmiş Kuram İnşa Süreci	222

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Normatif Medya Kuramları'nın Özellikleri	35
Tablo 1.2 Altschull'un Alternatif Modelinde Yer Alan Basın Sistemlerinin İşleyişi.....	37
Tablo 1.3 Medya Sistemlerinin Karakterleri	39
Tablo 1.4 Siyasal Sistemlerinin Karakterleri	40
Tablo 3.1 Görüşme Yapılan Katılımcıların İlişkin Veriler	117
Tablo 3.2 Sermaye Yapısındaki Değişim ve Sermaye-Devlet İlişkileri	120
Tablo 3.3 Basın-İktidar İlişkilerindeki Değişim	121
Tablo 3.4 Sermaye Yapısındaki Değişimin Etkisi	123
Tablo 3.5 Katılımcıların Benimsedikleri Meslek İlkeleri	125
Tablo 3.6 Katılımcıların Benimsedikleri Toplumsal İşlevler	126
Tablo 3.7 Katılımcıların Benimsedikleri Siyasal İşlevler	126
Tablo 3.8 Katılımcıların Mesleki Pratiklerini Etkileyen Unsurlar	128
Tablo 3.9 Katılımcıların Mesleki Pratiklerini Etkileyen İktidar Dışı Unsurlar	129
Tablo 3.10 Ekonomik Rekabetin İdeolojik Düzeyde Yansımaları	131
Tablo 3.11 2000'lerdeki Basın-İktidar İlişkisinin İşleyişi	132
Tablo 3.12 2000'lerdeki Basın-İktidar İlişkisinin Durumu	135
Tablo 3.13 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Medya Patronlarının İktidarla Giriştikleri İlişkilerin Gazete Yönetimlerine Etkisine İlişkin Görüşleri	135
Tablo 3.14 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Medya Patronlarının İktidarla Giriştikleri İlişkilerin Gazete Çalışanlarına Etkisine İlişkin Görüşleri	135
Tablo 3.15 Eşik Bekçileri	136
Tablo 3.16 Yayın İlkelerinin Amacı	138
Tablo 3.17 Yayın İlkelerinin Etkinliği	139
Tablo 3.18 Köşe Yazarlarının İşlevi Olması Gereken	142
Tablo 3.19 Köşe Yazarlarının İşlevi Geçerli Olan	145
Tablo 3.20 Basın İşletmelerinin Yönetim Politikalarına Etki	147
Tablo 3.21 Basın Çalışanlarının Çalışma Koşullarına Etki	149
Tablo 3.22 Katılımcılara Göre Basın Özgürlüğü Kriterleri	152
Tablo 3.23 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Tepki Çekenlerin Neler Olduğuna İlişkin Görüşleri	154
Tablo 3.24 Başbakanın Eleştirilerinin Ortak Noktası	155
Tablo 3.25 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Başbakanın Eleştirilerinin Ortak Noktasına İlişkin Görüşleri	155

Tablo 3.26 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Gazetecilerin Meslek İlkelerine Uyup Uymadığına İlişkin Görüşleri	162
Tablo 3.27 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Gazetecilerin Uyulmayan Meslek ilkelerine İlişkin Görüşleri	163
Tablo 3.28 Günümüz Habercilik Anlayışı	164
Tablo 3.29 Medya İklimi	169
Tablo 3.30 Çalıştıkları Gazetelerin Konumlarına Göre Katılımcıların Medya İklimi Tanımlamaları	169
Tablo 3.31 Katılımcıların Geliştirdikleri Davranış Biçimleri: Duygusal Tepki	172
Tablo 3.32 Katılımcıların Geliştirdikleri Davranış Biçimleri: Yazınsal Tepki	172
Tablo 3.33 Katılımcıların Geliştirdikleri Davranış Biçimleri: Örgütsel Tepki	172
Tablo 3.34 Türkiye’de Çatışma	178
Tablo 3.35 Türkiye’deki Çatışmada Medyanın Rolü	180
Tablo 3.36 Medyanın Geleceği	181
Tablo Ek-1 1990-2004 Türkiye’de Basının Güvenirliliği	220
Tablo Ek-2 Türkiye’de 2007-2013 Yılları Arasında Kurumlara Güvenilirlik Tablosu	220
Tablo Ek-3 Literatür Kodlaması	221

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Anadolu Ajansı	TL	Türk Lirası
AB	Avrupa Birliği	TKP	Türkiye Komünist Partisi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri	TpCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
AP	Adalet Partisi	TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
ANAP	Anavatan Partisi	TUSKON	Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
BBC	British Broadcasting Corporation	TV	Televizyon
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	vb.	ve benzerleri
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi		
Bkz.	Bakınız		
BM	Birleşmiş Milletler		
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası		
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi		
DİA	Devletin İdeolojik Aygıtları		
DMG	Doğan Medya Grubu		
DP	Demokrat Parti		
DYP	Doğru Yol Partisi		
DSP	Demokratik Sol Parti		
E-posta	Elektronik Posta		
EMEP	Emek Partisi		
GP	Genç Parti		
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla		
HF	Halk Fırkası		
İP	İşçi Partisi		
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri		
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler		
MGK	Milli Güvenlik Konseyi		
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi		
MNP	Milli Nizam Partisi		
MÜSİAD	Müstakil ve Sanayici İşadamları Derneği		
MSP	Milli Selamet Partisi		
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi		
Örn.	Örneğin		
PİAR	Piyasa Araştırma Şirketi		
RP	Refah Partisi		
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu		
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası		
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi		
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu		
TCK	Türk Ceza Kanunu		
TGC	Türkiye Gazeteciler Cemiyeti		
THY	Türk Hava Yolları		

ÖZET

Türkiye’de özellikle son yıllarda basın ve hükümet arasındaki ilişkiler ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken çeşitli olaylarla gündeme gelmiştir. Bu çalışma basın ve hükümet arasında gerginliği ile nitelenen ilişkileri tarihsel bir perspektiften ele alarak incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla, pratikte örtüşme, tümevarımsal ve tümdengelsel düşünce ile harmanlama özelliği taşıyan *temellendirilmiş kuram* yöntemi yeğlenmiştir. Herhangi bir varsayım öngörmeyen temellendirilmiş kuram yöntemi kullanılarak, yaygın basında gazeteci ve köşe yazarı olan 19 kişi ile görüşme yapılmıştır. Elde edilen yanıtlar, *NVivo 10* nitel analiz programıyla kodlanmış; gazete haberleri ve diğer yorum ve görüşler de dikkate alınmıştır. Böylece, kuramsal temellerden doğan süreçlerin işleyişi ortaya konarak, 2000’lerin basın-iktidar ilişkisinin her yönüyle anlaşılmasına çalışılmıştır.

Araştırma bulguları, Türk medyasının merkezinde odak kayması yaşandığını göstermekle birlikte, merkez medya sahiplerinin ekonomik çıkarlar nedeniyle sansürü otosansürleştirdikleri, kitle gazetelerinde çalışan gazeteci ve köşe yazarlarının hükümet müdahalesine daha açık olduklarını, hükümet müdahalelerinin temel hedefinde anaakım medya olduğunu, bu durumun da gazeteci ve köşe yazarlarının alternatif medya kuruluşlarına yönelmesini hızlandırdığına işaret etmektedir.

Bugüne kadar birçok akademik araştırma, farklı ülkelerde farklı siyasal yönetim biçimlerine bağlı olarak değişim gösteren iktidar karşısında basının aldığı konuma göre ortaya çıkan ilişki modelleri ortaya koymuşlardır. Türkiye’de basının bugünkü durumunu ele alırken, iletişim literatüründe geliştirilmiş bu modellerden yararlanılmıştır. Akademik literatürün kılavuzluğundaki bu çalışma, basın-iktidar ilişkisinin işleyişinde belirleyici olan etkenleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: basın tarihi, basın-iktidar ilişkisi, temellendirilmiş kuram, medya kuramları, iktidar, hegemonya, sansür, otosansür, toplumsal denetim.

SUMMARY
PRESS-POWER RELATIONS IN THE FRAMEWORK OF COLUMNISTS
EXPERIENCES IN TURKEY

In Turkey the relations between the press and the government especially in the last years came up with different incidents attracting the attention of national and international public opinion. This study aims at analyzing the relations described with their tension between the press and the government through a historical perspective. For that purpose, *grounded theory* method, which has the characteristics of overlapping in practice, inductive and deductive thought and blending, was preferred. By using grounded theory method which does not stipulate any hypothesis, 19 people, journalists and columnists, were interviewed. The answers that acquired were coded through *NVivo 10* qualitative analysis program and also newspaper reports and other comments and opinions were taken into account. Therefore by presenting the processes originating from the theoretical basics, it is aimed to find out every aspect of the press-government relation of the 2000's.

Findings of the research show that the focus of the Turkish media has shifted, that the owners of the central media have made the censor into self-censor due to economic reasons, that the journalists and columnists working in the mainstream newspapers are more open to the government intervention, that the mainstream media is the main target of the government intervention and these circumstances have accelerated the journalists and columnists to turn towards the alternative media institutions.

Until today many academic researchers have put forward relation models that have been developed in accordance with the position that the press took against the government that has changed according to the different administration forms in different countries. While addressing the current position of the press in Turkey, these models that were developed in the communication literature were used. With the guidance of academic literature this study aims at putting forth the indicative factors for the process of press-government relation.

Keywords: history press, press-power relationship, grounded theory, media theories, power, hegemony, censorship, self-censorship, social control

ÖNSÖZ

Zorunlu olarak bireylerin deneyimlerine odaklanan nitel araştırma, *dünyaya büyüsunü geri vermeyi*¹ hedefler. Charles Wright Mills (2000(a), s. 29), günümüzde bireyin karşısındaki en büyük tehlikenin, çağdaş toplumun yapısındaki kavranması zor güçlerin var olmasından; yabancılaşmaya yol açan üretim yöntemlerinde siyasal görevlere gelebilmenin belirli çevrelere kapalı tutulmasından; uluslararası yaşam boyutunda ise, bunun yarattığı anarşiden, bireyin *doğasını*, yaşam koşullarını ve amaçlarını alt-üst eden var olan toplumun yapısal güçlerden kaynaklandığından söz eder. Toplumdaki bu huzursuzluğun ve kayıtsızlığın öğelerini ortaya koymak hem siyasal hem de entellektüel açıdan toplum bilimcilere önemli bir görev yüklemektedir. Bu görev, Stuart Hall'un (2002, s.112) vurguladığı gibi, bilimsellik adına, kendi konumlarımızı ve değerlerimizi, bilgi kuramsal ve siyasal temelleri bilebilmek ve bilimsel savların temelinde yatan şeyin ne olduğunu anlayabilmek, yani diğer insanların kullanımına açık hale getirmektir. Bu araştırmanın amacı da, hazır olanı kabullenip kolayca kaçmayan bir düşünce anlayışıyla² dünyayı daha anlaşılır kılma çabası olmuştur. Karl Marx'ın (1974, s. 27) ya yalnızca *cehennem giriş kapısında* ya da *bilimin eşiğinde* yinelendiğini belirttiği, “Burada bütün kuşkular kovulsun; burada her türlü korku yok olsun”³ seslenişindeki gibi, *kuşkusuz ve korkusuz* olaylardan olgulara ulaşılmaya, dünyanın biraz daha görünür hale gelmesine katkı sağlamaya çalışılmıştır. Elbette bu yolda, yine Hall'un (2008, s. 106) altını çizdiği, “daha önce söylenmesini sağlayamadığım bir şeyin söylenmesini sağlayabildiğim” biçimindeki *kazanım* düsturu bu araştırma için de geçerli olmuştur.

Böylesi karmaşık ve bir o kadar da sorumluluk gerektiren bir konuya eğilmemde beni cesaretlendiren sevgili hocam Doç. Dr. Seçil DEREN van HET HOF'a, köşe yazarlarına erişimde yardımcı olan ve araştırma konusunda kendisinden çok şey öğrendiğim TV8'deki eski belgesel müdürüm Cihan AKERSON'a teşekkürlerimi; manevi destek sağlayan mesai arkadaşlarım Osman Burak KARAKURT ve Şahap Engin DENİZ'e; yine bu süreçte bana hiçbir desteği esirgemeyen aileme, özellikle de oğlum Deniz YETKİN'e sevgilerimi sunarım.

Barış YETKİN

Antalya, 2014

¹ Kavram, insan düşüncesini bugüne kadar olduğundan çok öteye özgürleştirmeyi hedeflerken, bu doğrultuda, içinde yaşadığı fiziksel ve sosyal bağlamdan soyutlanamayan bilim adamını da bağnazlıktan kurtarmaya, tarafsız kılmaya çalışır (Bkz. Gulbenkian Komisyonu'nun “Sosyal Bilimleri Açın” başlıklı Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Raporu, 1996, s.72).

² C. Wright Mills (2000(a), s. 20) bu kavramı, karşılaşılan sorunları bireyin dar yaşam ortamının sorunları olarak gören anlayış ile bu sorunları toplumsal yapının kamusal sorunları olarak ele alan anlayış arasındaki farklılığı toplumbilimsel düşünce yeteneği olarak tanımlamaktadır.

³ “Qui si conven lasciare ogni sospetto; ogni viltà conven che qui sia morta.”

GİRİŞ

İktidar sahiplerinin toplumda rızaya dayalı egemenlik kurmak ve bu egemenliğin meşruiyetini yeniden üretmek adına başvurdukları teknikler, siyaset biliminin olduğu kadar iletişim alanının da araştırma konusu olmuştur. Çünkü bu egemenlik ve meşruiyet tekniklerinin önemli bir bölümü düşünce ve ifade özgürlüğünün en görünür zemini olan medya ve basın üzerinden işlemektedir.

Liberal çoğulcu görüşe göre medyanın birincil görevi hükümet propagandasını yaymada bir kanal temin etmektir. Ancak bunun dışında da bazı önemli görev ve işlevleri olduğu savunulur. Bu işlevlerden bazıları hükümetlerin izlenmesi, halkın bilgilendirilmesi, siyasal tartışmalar için zemin oluşturulması, hükümet üzerinde halk baskısı ve kamuoyu oluşması için platform oluşturulmasıdır. Bu çerçevede gözetleyici rolünü üstlenen medyanın, kamu yararı olan konularda bilgi toplama ve bunu halka ulaştırma görevine sahip olduğu ileri sürülür (Beetham ve Boyle, 1998, s. 12). İktidarın ise, birbiriyle rekabet eden çıkar grupları arasında dağıtıldığı düşünülür. Bu çıkar grupları, sağlam, kendini koruyan ve dengeli bir siyasal sistem yaratmak için birbirileriyle rekabet ederlerken *veto grupları* olarak işlev görürler. Elitler bile, iktidarın aşırı derecede yoğunlaşmasını engellemek için kendi aralarında bölünmüşlerdir. Modern demokrasilerin güçler ayrılığı prensibinin bir parçası olarak *dördüncü güç* olarak medyaya rol biçilir ve iktidarla ilişkisi buna göre konumlandırılır.⁴ Dolayısıyla, çoğulcu modeli kullanan medya araştırmaları, “medyanın siyasal açıdan farklılaşmış izleyicilerin ve izleyici çıkarlarının gelişebilmesi için fırsatlar sağlayıp sağlamadığı” sorusuna odaklanırlar (Shoemaker ve Reese, 1997, s.138).

İktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğu ve sürdürüldüğü perspektifinden bakan eleştirel çalışmalar için medya, birbirine denk çıkar gruplarının çatışma alanlarından ibaret değildir. Steven Lukes, “en etkili iktidar çatışmayı daha başlangıçta önleyen iktidardır” (1974’ten aktaran Shoemaker ve Reese, 1997, s. 139) saptaması yapar. Modern iletişim araçları iktidar savaşımının hem aracı hem de amacı olarak merkezi bir konumdadır. Modern iletişim araçlarının tarihi; hem kapitalist bir ekonomik sistemin gelişim süreçlerini hem de “yurttaşlığın işlerlik kazanmasında artan merkeziliğinin de siyasal bir tarihi”ni kapsar (Golding ve Murdock, 1997, s. 60-63). Bu süreçte, kurumsal bir yapıya dönüşen medya ile iktidar arasındaki ilişki, iktidarı kurma ya da elde etme, meşrulaştırma ve sürdürme işlevleriyle tanımlanır hale gelmiştir. Bir diğer deyişle bu ilişki, iktidardakiler ve potansiyel

⁴ Liberal çoğulcu görüşün demokrasinin bir gereği olarak basının görev ve işlevleri, basın özgürlüğü konularında ayrıca bkz. Gurenvitch ve Blumler (1997), Curran (1997), Encabo (1997).

sahibi kesimlerce egemen ve egemene alternatif kendi medyalarını oluşturma çabası içinde çeşitli biçem ve kapsamlarda ortaya çıkar (Atabek, 2001). Bu biçem ve kapsamların belirlenmesi ise, iletişim biliminin asli görevleri arasındadır.

İktidar olgusu, tüm zamanlarda insanoğlunun toplumsal yaşamının merkezini oluştururken, buna paralel olarak, basın-iktidar ilişkisi tarihin farklı anlarında dünyanın farklı noktalarında çatışmalı olabilmıştır. Benzer çatışmalı durum, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne de sirayet eden bir olgudur ve bu süreçte basının iktidarla olan ilişkisi çok şiddetli yaşanmıştır⁵. ABD'de kökenli Freedom House (Özgürlük Evi) adlı kuruluşun ülkeler bazında yaptığı özgürlük endekslerinde, en son 1979'da *özgür* olarak raporlanan Türkiye'nin basın özgürlüğünün -1990'lı yıllara oranla daha özgür görünse de- son yıllarda gerilediği gözlemlenmekte ve yorumlanmaktadır⁶ (bkz. Ek-1 Şekil 3.3). Basın özgürlüğü açısından Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün 2014 yılı ülke sıralamasında 2011-2012 yıllarında 179 ülke içinden 148. iken, 2013 yılında 154. sıraya⁷ gerilemiştir. Oysa 2005 yılında bile 137 ülkenin değerlendirdiği endekste bile 98. sırada yer alabilmiştir (bkz. Ek-2 Şekil 3.4). Bu raporlardaki olumsuz sonuçlara, siyasal iktidarın diğer müdahalelerinin baskısı sonucu hapisteki gazetecilerdeki artışı da eklenebilir (bkz. Ek-3 Şekil 3.5). Tüm bunların yanı sıra, AB'den de basın özgürlüğünün kısıtlanmasıyla ilgili Türkiye'ye eleştiriler gelmiştir. AGİT, Avrupa Gazeteciler Federasyonu ve Avrupa Konseyi gibi basın özgürlüğünün sağlanması ve güvence altına alınması konusunda Türk hükümetine çağrıda bulunmuşlardır. Avrupa Parlamentosu, 9 Mart 2011 tarihli ilke kararında gazeteciler hakkında açılan ceza davalarını *polis veya yargı tacizi* olarak nitelendirmiştir: “basın özgürlüğü konusunda kötüye gidişten ve internet de dâhil olmak üzere, Türk medyasındaki bazı sansür eylemlerinden ve artan otosansürden” duyulan endişe belirtilmiştir (TESEV, 2012, s. 47-48). Raporlar, söz konusu çatışmanın, iki yüzyıl sonra bile günümüzde halen artan bir ivmeyle yaşandığı olgusuyla örtüşmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde medya sermayesinin el değiştirmesinin hızlandığı inkar edilemez bir olgudur. Birçok olay, siyasal iktidarın sermaye yapısının değişimine aracılık etmeye istekli olduğuna ilişkin birçok ipucu sağlamaktadır. Söz konusu yapı değişikliğinin yanı sıra,

⁵ Osmanlı'dan günümüze Türkiye'deki basının gelişimi ve koşulları, iktidar ile olan ilişkisini ortaya koyan en temel kaynaklarından biri Hıfzı Topuz'un (1972) *Türk Basın Tarihi* adlı yapıtıdır. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar basın-iktidar savaşımı için ayrıca bkz. Emre Kaya,(2010); Esel (2011), Nalcioğlu (2005); Özkorkut (2002), Savaş (2000); Yetkin (2010); Yıldız (1997).

⁶ *Freedom House* adlı kuruluşun 2011 raporunda Türkiye'nin notu, 7 üzerinden 3 puanla *kısmen özgür* statüsünde kalmış, 2012 raporunda ise, bir önceki yıla göre bir puan kaybederek 117'inci sırada yer almıştır (NTVmsnbc, 1.5.2012).

⁷ Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün Basın Özgürlüğü sıralamasında Türkiye, 2013 yılında Fiji, Katar, Nijerya, Kamerun, Nepal, Çad, Cezayir, Angola, Libya, Etiyopya, Tunus, Endonezya, Filistin, Gambiya gibi ülkelerin bile açık ara gerisinde yer almaktadır.

İktidarın basın ve patronlarıyla giriştikleri tartışmalar da kamuoyuna yansımaktadır. Böylesi etkenler, köşe yazarlarının yazma tarzlarına ve içeriklerini belirleyebilmekteyken, medya gruplarının ekonomik ya da siyasi mücadelesinde kendi aralarında çatışmalara girişmelerine, işsiz kalmalarına neden olabilmektedir. Bu ilişkileri ortaya çıkarılmasında ise vergilere, istihdam bilgilerine, medya profesyonellerinin maaşlarına ilişkin rakamsal verilere bakmak ekonomi politik perspektifteki çalışmalarda genellikle yeğlenen ana yolları oluşturmaktadır. Ancak tüm bu ve benzer sonuçları ortaya çıkaran nedenler hakkında kesin delillere ulaşmak neredeyse olanaksızdır. Kaldı ki, basın yoluyla yansıyan bu bilgilerin spekülatif olması da değerlendirmelerin güvenilirliğinin zedelemeyebileceği potansiyeli taşımaktadır.

Genelde merkez medyada çalışan gazeteciler ve yazarlar iktidarın, özellikle de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın eleştirilerini üstlerine çektikleri görülmektedir. Söz konusu eleştiriler, gazetelerin boykot edilmesi çağrılarını olabileceği gibi, köşe yazarlarının ve medya patronlarının kitleler önünde azarlanmasına kadar sürmektedir.⁸ Ortaya çıkan gerilim yalnızca basını eleştirmek çizgisinden zaman içinde farklı boyutlara ulaşmaktadır. Durumdan en çok etkilenen gazetelerde köşe sahibi yazarlar arasında bir paniğin egemen olduğu gözlemlenmektedir.

İktidar tarafından bir yandan muhalif medya kuruluşlarına çeşitli yasaklar uygulanırken diğer yandan da iktidara yakın kuruluşlarına özel röportajlar yapma olanağı sağlanmaktadır. Örneğin, 30 Ekim 2012'de gerçekleştirilen AKP'nin düzenlediği kongreye hükümete muhalif çizgide yayın yapan basın kuruluşlarının temsilcileri alınmamıştır. Basın örgütleri⁹ ve gazetecilerin¹⁰ yoğun eleştirilerine neden olan *Cumhuriyet*, *Sözcü*, *Aydınlık*, *Birgün*, *Evrensel* gibi bazı gazetelere hükümet partisi tarafından akreditasyon uygulamaları yürürlüktedir. Buna karşın, 2011 ve 2012 yılları Başbakan Recep Tayyip Erdoğan için prime-time kuşağında belli medya kuruluşlarının ortak yayınları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabildiği bir dönem olmuştur¹¹.

⁸ Emin Çölaşan (*Hürriyet*), Ertuğrul Özkök (*Hürriyet*), Oktay Ekşi (*Hürriyet*), Bekir Coşkun (*Hürriyet*), Banu Güven (*NTV*), Can Dündar (*NTV*), Uğur Dündar (*Star TV*), Ahmet Altan (*Taraf*), Cüneyt Özdemir (*CNN Türk*), Ali Akel (*Yeni Şafak*), Fehmi Kuru (*Yeni Şafak*), Serdar Akinan (*Akşam*), Mehmet Tezkan (*Milliyet*) gibi yazarların yanı sıra, Aydın Doğan, Mehmet Emin Karamehmet, Turgay Ciner gibi medya sahipleri de Başbakan Erdoğan tarafından eleştirilmişlerdir. Diğer olaylara ait zaman dizini için bkz. Ek-12.

⁹ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC): "İktidar söylemde çok sesliliği, uygulamada tek sesliliği istiyor"; Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) Ankara Şubesi: AKP'nin "ileri demokrasisi iş başında!"; Türkiye Gazeteciler Federasyonu (TGF): "Bu çağdışı uygulamadan vazgeçilsin".

¹⁰ Örneğin bkz. Bila (1.10.2012).

¹¹ 2011 ve 2012 yılları başbakanın belli holdinglerin medya kuruluşları arasında adeta mekik dokuduğu bir dönem olmuştur. Bu süreçte yapılan programların yapıldığı televizyon kanallarının ve soru soran gazetecilerin değişmezliği dikkat çekicidir. Örneğin, 2011 yılının Haziran'ında *CNN Türk* ve Ekim'inde *Kanal 24* ile başlayan maraton 2012 yılında hızlanmıştır: 10 Haziran 2012'de *NTV*, 26 Temmuz 2012'de *Kanal 24*, 5 Ağustos 2012'de *A Haber*, 31 Ağustos 2012'de *Kanal Türk*, 26 Eylül 2012'de *Kanal 7-Ülke TV* ortak yayını, 28 Eylül 2012'de *NTV-Star TV* ortak yayını, 22 Aralık 2012'de *NTV-Star TV* ortak yayını, 28 Aralık 2012'de

Başbakan'ın her ay düzenli olarak yaptığı *Ulusa Seslenişlerin* 2012 yılından itibaren seyrelmiş olması dikkat çekicidir. *Ulusa Seslenişler* yanı sıra, ağırlıklı, farklı gazetelerin köşe yazarlarıyla yapılan açık oturumların, farklı zamanlarda farklı televizyon kanal üzerinden yayınlanması uygulaması, aynı yayın grubunun farklı kanallar üzerinden aynı saatte çoklu olarak yayınlanmasına evrilmiştir. İktidar açısından bu yeni yayın anlayışı, kaçınılmaz olarak, *Ulusa Seslenişlerin* bir monologa dönüşmesinin önüne geçilmesini sağladığı gibi, ortak yayınlarla halkın tanıdığı köşe yazarları üzerinden daha aktif, daha izlenebilir, daha inandırıcı hale getirmektedir. Buna karşın, ortak yayın yapan medya organlarının da, Başbakan'a soru yönelten gazetecilerin tamamının hükümete yakın olmaları ve de aynı kişilerden oluşması dikkat çekmektedir. Salt ifade ve basın özgürlüğü sorunu gibi görünen 2000'li yılların yukarıdaki olay örnekleriyle çalışmanın ilerleyen dönemlerinde bulunacak olanların daha anlaşılır biçime sokulması ve çatışmanın ardında yatanın keşfedilebilmesi için konuya özgün bir çözümlenmeye gereksinim duyulmuştur.

Bu çalışma, *2002'de başlayan ve halen sürmekte olan basın-iktidar ilişkilerinin karakteristik özelliklerinin ve bunların daha önceki dönemlerden farklılıklarının neler olduğu* sorunsalı üzerine inşa edilmiştir. Bu doğrultuda köşe yazarlarının özellikle yaşanmakta olan 2000'li yıllarını içine alan dönemdeki deneyimlerine yönelmek amacıyla literatür kılavuzluğunda alt-araştırma soruları oluşturulmuştur:

- (AS-1) Basın-iktidar ilişkilerindeki dönüşüm nasıl başlamış ve günümüzde hangi biçimde sürmektedir?
- (AS-2) Medyada etkin konumda bilgi ve düşünce üreticisi olan köşe yazarlarının mesleki pratiklerine etki eden unsurlar nelerdir?
- (AS-3) Geçmiş dönemlerden farklı olarak, medyanın ve köşe Yazarlarının 2000'li yıllardaki durumlarında nasıl bir değişim olmuştur?
- Medya kuruluşlarının sermayedarlarının siyasal iktidarla (hükümet) ekonomik ve/veya ideolojik ilişkileri, basın-iktidar ilişkilerine nasıl yansımaktadır?
 - Siyasal iktidarın eleştirilerinin odak noktası kimler ya da nelerdir?
 - Genel olarak, köşe yazarları niçin sıklıkla siyasal iktidar tarafından eleştirilmektedir?
 - Medya mensupları, iktidar ilişkilerinin ideolojik oluşumuna nasıl katkıda bulunmaktadırlar?
 - Müdahale karşısında gazetecilerin geliştirdiği gündelik siyasal davranışlar nelerdir?

TRT ortak yayınları yapılmıştır. Akreditasyon alabilen gazetecilerin her zaman aynı olmaların yanı sıra, bağlı oldukları kuruluşların dağılımı ise daha ilginç bir tablo ortaya koymaktadır: *Zaman, Star, Bugün, Türkiye, Sabah, Yeni Şafak, Hürriyet, Radikal* gazeteleri ile televizyon kanalları, *CNN Türk, Ülke TV, NTV* olmuştur. Tüm bunlara ek olarak başbakan, Mehmet Ali Birand'ın *CNN Türk*'te yayınlanan *32. Gün* programına 2011'in Haziran, 2012'nin Ocak ve Ağustos aylarında olmak üzere toplam üç kez özel röportaj vermiştir.

(AS-4) Türkiye’deki siyasal kutuplaşmanın/çatışmanın tarafları nasıl tanımlanabilir; bu çatışmada medyanın rolü nedir?

Bu çalışmada, ilk aşama olan alana giriş ile başlayan literatür taraması, ekonomi politik dışında farklı bakış açılarından da konuyu anlamakta yol gösterici olabileceğine işaret etmektedir. Öncelikle medya ile iktidarın birbirileri ile kurdukları ilişki biçimlerinin kuramsal temellerine göz atılmış; ilişkinin biçimine dair geliştirilmiş akademik modeller ve hem liberal hem de eleştirel yaklaşımların ortaya koydukları kuramsal yaklaşımlar incelenmiştir. İkinci bölümünde; Türkiye’de basın-iktidar ilişkileri Gazete Dönemi (1828-1960), Medya Endüstrisi Dönemi (1960-1990) ve Medya Endüstrili Kompleksler Dönemi (1990-2000’ler) olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır. Her bir döneminin kendi özellikleri çizilmiş ve medya kuramları içinde ortaya konan modellerin hangisine benzediği irdelenmiştir. Böylece yaşanmakta olan bu dönem ile benzerlik ya da farklılıkların belirlenebilmesi sağlanabilmiştir.

Köşe yazarlarının bakış açısı ve deneyimleri ile ikincil veri kaynaklarından elde edilen bilgilerle basın-iktidar ilişkileri ele alınmıştır. Basın-iktidar ilişkilerine dair taranan iletişim literatürü, köşe yazarlarının mesleki deneyimlerinin de işlevsel olabileceğini göstermektedir. Gazetecilerin ama özellikle de medya aristokrasinde önemli yeri olan köşe yazarlarının deneyimleri, algıları ve pratiklerindeki değişimlerin ortaya çıkarılması, farklı dönemleri içine alan zamansal uzam içindeki farklılıkların ortaya konabilmesinde özgün bir araç olabileceği düşünülmüştür. Böylece, üçüncü bölümde; temellendirilmiş kuramın bir gereği olarak, gazeteci ve köşe yazarlarıyla yüz yüze görüşme yapılmış; kuramsal doyuma ulaşabilmek amacıyla, yine basında yer alan diğer yorum ve haberler de kullanılmıştır. Gazeteci ve köşe yazarlarının aktardıkları kendi deneyimleri ile bilgileri *NVivo 10* bilgisayar programı ile nitel analize sokularak, kuramsal temellerden doğan süreçlerin işleyişi ortaya konmuştur.

Bu çalışma, hem siyaset hem de gazetecilik zanaatı (*technê*) içinde kendi bilgisini (*epistêmê*) bulabilmek amacıyla özgün bir yol haritası çizerek, bu özgünlükle Türkiye’deki mevcut basın iktidar ilişkilerini ortaya çıkartmayı denemektedir. Araştırma bu nedenle, basın-iktidar ilişkisindeki belirleyici etkenleri gazeteci/köşe yazarlarının görüşlerine dayanarak resmetmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ ZEMİNİNDE BASIN-İKTİDAR TARTIŞMALARI

1.1. Devlet, Siyasal İktidar, Demokrasi, Kamuoyu ve Medya

İnsanlık tarihinde yüzyıllardan beridir varlığını sürdüren sosyal bir olgu olan devlet ve devlet yönetimi hemen her alanda üstünde düşünülen kilit konulardan birini olmuştur. Kapani (2002), devlet kavramının tanımını, “belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip üstün bir iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluş” olarak yapar. Bu tanım çerçevesinde devletin, ülke, insan topluluğu ve insan olmak üzere üç ana unsuru olduğunu, bunlara hukuki siyasal düzeni eklenebileceğini belirtir. Siyasal toplulukların tarihsel gelişinde iktidarın kişisellikten kurumsallaşmaya geçişi olarak belirtilen devlet, siyasal birleşmenin bir sembolüken, aynı zamanda iktidarın dayanağı ve siyasal toplumun çatısını oluşturmaktadır. Ancak, bu kapsamda, soyut bir kavram olan devletin somut unsurlarından iktidar olgusunu doğurur. İktidara sahip olarak onu kullananlar, ülkedeki tüm insanlar adına bağlayıcı kararlar alırken, kurallar koyarken ve de bunları gerektiğinde zorla uygulatırken her zaman devlet adına hareket ettiklerini ileri sürerler (Kapani, 2002, s. 33-37).

Devlet adına kullanılan iktidar kavramına çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Kimilerine göre iktidarın asli unsuru bir istek veya arzunun gerçekleştirilmesi iken, kimilerine göre bu alan (tek tek ya da birlikte hareket eden) taşıyıcıların çıkarlarına hizmet eden eylemlerini ve belli eylemsizliğini kapsayacak biçimde olur. Ancak, gerek yapısal-işlevselcilik ya da sistem kuramı bağlamında olsun, gerekse Marksist bağlamda olsun, iktidar sistemik veya yapısal belirlemeciliğin (determinizmi) bir biçimi olarak görülür. Sistemler ya da yapısal belirleyiciler içinde “taşıyıcılık” kapsamındaki iktidar ve ilişkili kavramlar, taşıyıcıların (bireysel ya da kolektif) elinde bulunduğu ve onlar tarafından uygulandığı kabul edilir (Lukes, 1997, s. 630).

Fiziğin temel kavramlarından biri olan enerji gibi, bu aşamada, sosyoloji içinde iktidarın da çeşitli biçimlerinden söz edilebilir. Russell’a (1967, s. 11-15) göre, servet, silah gücü, sivil makamlar, düşünceye söz geçirme gibi biçimlerinin hiçbirinin diğerinden üstün olmadığı gibi birbirilerinden ayrı değildir ve bir bütün olarak incelenmelidir. Bu inceleme altında, tüm iktidar biçimlerinin ortak noktası, bireyin iktidarı ele geçirme dürtüsüdür ki, bu, açık (önderlerle) ya da kapalı (önderleri izleyerek) ortaya çıkar.

Lukes (1997) ise, analitik sınıflandırmayla yapılan, *riayetin sağlanması, bağımlılık ilişkisi ve asimetrik ilişkisi* çerçevelerinde olmak üzere üç iktidar anlayışı olduğundan söz eder. İlki, bir kısım insanın iradesinin ötekilerine üstün gelmesini, dolayısıyla açık çatışma ve karşı

koymayı iktidarın zorunlu ögesi olarak gören bir kısım insanın ötekileri denetim altına alması (veya denetim altına alması girişimi) çevresinde kurulu *riayetın sağlanması* anlayıştır. Bir kısım insanın ötekileri denetim altına alması (veya denetim altına alması girişimi) çevresinde kurulu olan anlayış, çatışma ve karşı koymayı iktidarın zorunlu bir ögesi olarak görür. Riayetın sağlanmasında birçok iktidar anlayışı bulunur. Kimileri iktidarı, bir kısım insanın iradesinin ötekilerine üstün gelmesi biçiminde algılamak; kimileri, çatışmaların engellenmesi durumunda ve yaptırımlar ve yaptırım tehditleri daha az kullanıldıkça daha etkinleşen bir toplumsal denetim olarak görürler; kimileri ise, denetim anlamıyla iktidar bir tarafın öteki tarafın eylem alternatiflerinden daha olası olanlarını seçmesini sağlayan bir iletişim ortamı olarak kavramsallaştırırlar. Diğer, *riayet sağlanması* ile ilişkili olan, birisinin diğerlerin eylem ve tehditlerinden kaynaklanmayan, yalnızca ilişkinin niteliği nedeniyle iktidarın bir *bağımlılık* ilişkisi içinde olduğu anlayıştır. Bu çerçevede kurulan iktidarın gerek birey gerekse dünya sistemi içinde devletlerarasında kurulduğunu kabul eder: "...B, A'nın iradesine veya çıkarına, A'nın seçilebilir eylemleri veya tehditleri nedeniyle değil, sırf A'nın B arasındaki ilişkinin niteliği nedeniyle riayet eder" (Lukes, 1997, s. 631). Değerli ve kıt olan yarar ve kaynakları elde etmekte sistem içindeki taşıyıcıların güç kapasiteleri ile elde ettikleri net yararın ve zararın belirlenmesiyle ulaşılabilen, denetim ve bağımlılık çerçevesinde iktidara yaklaşan *asimetrik ilişki* biçimindeki anlayıştır. Kaynaklara erişiminde, tarafların dengede bulunmayan güç kapasiteleri sonucu "bölüşürücü" biçimde olduğunu kabul eder. *Denetim* ve *bağımlılık* üzerine kurgulanan bu anlayıştaki iktidar, "B'nin riayetinden A'nın sağladığı net yarar ve B'nin uğradığı net net zarar saptanarak...; eşitsizlik olarak iktidar ise kazananın kim, kaybedenin kim olduğu saptanarak yani A'nın B'nin pahasına kazanma kudreti ölçülür" (Lukes, 1997, s. 631-632).

İktidara asimetrik ilişki biçiminde yaklaşan Marksist doktrinin *toplumsal sınıflar kuramı*, bir "egemen sınıf" olgusuna yaslanır. Karl Marx'ın bu kuramında, her toplumda bir üretim araçlarının mülkiyeti ile oluşmuş bir egemen sınıfın ve kaçınılmaz olarak bağımlı sınıflarının varlığı söz konusudur. Egemen ile egemen olmayan, yönetilen ile yönetilen, güçlüler ile güçsüzler arasında, kapitalist toplum bir süre sonra ortadan kaldıracak olan amansız bir diyalektiksel bir savaşım vardır. Bu savaşımın amansız başlangıcı, devlette oluşan siyasal iktidarı da elerinde bulduran üretim araçlarına sahip olanların, olmayanları (mülksüzler) devletteki iktidar sürecinden dışlamasından kaynaklanır (Keskin 2011, s. 146). *Komünist Manifesto*'da Marx ve Engels, "Bir sınıfın ötekini ezmekteki örgütlü gücü" olarak tanımladıkları siyasal iktidarı, tamamen sınıf iktidarını işaret etmek için kullanırken, otoriteyi ise iktidarın bir biçimi olarak kabul ederler (Lukes, 1997, 654).

İktidar olgusunun tarihsel süreci incelendiğinde iktidarı elde etmek, sürekli kılmak için çeşitli yöntem ve stratejiler geliştirme yoluna gidildiği görülür. Bunlardan biri de, ekonomi politiğin temel çalışma alanlarından biri olan ideolojidir (Fung, 2006, s. 35). Özendirme, ikna, nüfuz ve aile, eğitim, hukuk, işgücü pazarı, iş süreci gibi tüm denetim kurma biçimleriyle bir ideolojik yutturmaca yöntemleriyle, gerektiğinde de devlet aracılığıyla doğrudan zorlama ve güç kullanımı gibi uygulamalarla asimetrik özelliği olduğu vurgulanan egemen sınıfların iktidarı kurulur (Marx ve Engels 1962'den aktaran Lukes, 1997, s. 654):

Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur... bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe elbette ki bunlar sınıfların bütün genişliğine egemendirler ve öteki şeyler bakımından olduğu kadar kendi çağlarının düşüncelerinin üretimini ve dağıtımını düzenlerler; o halde, onların düşünceleri çağlarının egemen düşünceleridir. (Marx ve Engels, 1974'ten aktaran Murdock, 2006, s. 74)

Marksist doktrinde çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin, (1) devleti görece özerk olarak gören ve siyasal düzeyi devletle bir tutan *yapısalcı* yaklaşımın yanı sıra; (2) devleti bir egemen sınıfın uzantısı hatta bir organı olarak gören araçsalcı yaklaşım ve de (3) devleti bir sınıf egemenliğinin kurumsal çerçevesini düzenleyen bir organı olarak gören *düzenleme* yaklaşımı bulunur. Her üç yaklaşım da, “sınıf iktidarının siyasal biçimi olan devlet” noktasında buluşmaktadır. Ve bu nokta sınıf ilişkileri ile sınıfsal olmayan ilişkileri kapsarken, toplumsal biçimlenmenin bütününe içerir (Adaklı, 2001, s. 149)

Bu aşamada, Marksizm için *devlet iktidarının kaynağı nedir* sorusu, iktidar içindeki devletin rolünü ortaya koyar. Marksizm, iktidar bölüşümünü, genellikle toplumsal sınıflar arasındaki güç dengesi ile eş anlamlı görür ve burada toplumsal sınıfların elinde olan iktidarı gasp edecek ve belki de kendine özgü çıkarlar edinecek başka bir biçime yer vermez. Marx'ın tanımladığı, zayıf ve örgütsüz bir burjuvazinin ekonomik iktidarın unsurlarını elde tutabilmek için siyasal iktidarı bir küçük diktatöre vermeye hazır olduğu özel sistemdir ve sistem olarak devlet, “tipik olarak, sınıflar arası uyumsuzlukların siyasal ifadeye başvurdukları bir arenadır; kesinlikle bu olayların ilk hareket ettiricisi değildir” (Parkin, 1997, s. 614).

Asimetrik iktidar anlayışı içinde yer alan, genellikle Marx'ın kuramına bir alternatif olduğu kabul edilen Weber'in bürokrasi modeli ise, örgütlenmenin, üretim sisteminden bağımsız bir iktidar odağı olduğunu öne sürer (Parkin, 1997, s. 615). Devleti, “kuralların uygulanmasında, idari yürütme memurlarının meşru olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu kurumlaşmış nitelikteki sürekli siyasal birlik” olarak tanımlayan Weber'in düşünce dünyasında güç, otorite ve iktidar (egemenlik) birbirileri ile bağlantılı kavramlardır. Bir sosyal ilişki içinde, “hangi temele dayanırsa dayansın, direnmeyle karşılaşsa bile istediğini yapılabilmek konumunda olma ihtimali” içinde elde edilen güç aracılığıyla “belli içerikteki bir

emre belli bir grup insanın itaat etme ihtimali”nde iktidara sahip olunur. Böylece, “belli bir grup insanın kazanılmış bir alışkanlık sonucu, anında, kendiliğinden ve kalıplaşmış bir şekilde itaat etmeleri ihtimali” ile “eleştiri ve direnme olmaksızın kitlesel itaat alışkanlığı” biçiminde disiplin altına alınabilir (Weber, 2012, s. 40-41)

Kapani’ye (2002) göre siyasal iktidarın niteliklerine ilişkin kapsamı, en üstün, maddi güç ve zor kullanma, rıza ve zor kullanma olarak sıralar. Tüm bu unsurların ortak nüvesi olarak, Güce rızanın eklenmesiyle iktidarın oluştuğunu belirtir; kısaca *İktidar=Güç+Rıza* olarak formüle eder. Otoriteyi ise, iktidar ve siyasal iktidar ile birlikte anıldığını belirtmekle birlikte, bunlardan daha farklı anlamlarda kullanımının da olduğuna dikkat çeker. Bu görüşte, “kuvvete, zora ve tehdide başvurmaksızın bir iradenin yürütülmesi yeteneğini” ifade ederken, gerektiğinde güce başvurulması halinde, güç kullanımının haklılığı ve meşruluğu önceden kabul edilmiş olur. Otoriteyi meşru iktidar anlamında kullananların dışında kalan görüş ise, iki kavramı eş anlamlı görürler. Bu görüşteki otorite kavramı ise, “genellikle zorlama ve cezalandırma yoluna gitmeden başkaları üzerinde sözünü geçirebilmeyi, başkalarının davranışları üzerinde manevi etkileme gücü” olarak tanımlanır (Kapani, 2002, s. 48-53).

Lukes (1997) ise otoriteyi, çıkarları çatışan bireylerin bir kamu iktidarına itaat etmesi olarak tanımlarken, kamu iktidarının bu aşamadaki rolünü, bireylerin kişisel çıkarları peşinde koşmalarının sürdürülebilirliğinin sağlaması olarak açıklamaktadır. Liberalizm tarihi boyunca otorite, çatışan çıkarların ekonomi alanında –bir diğer deyişle toplumda- serbestçe etkinlik gösteren, ancak denetim ve koordinasyonu gerektiren bireylerce sağlanır. Hükümet ise, yasa ve düzeni sağlayarak rekabetçi düzenin koşullarını sürdürme işlevini üstlenir. Liberalizm düşüncesinde devletin bu işlevini yerine getirebilmesi, bireylerin otoriteye gönüllülük kapsamında bir anlaşma yoluyla -seçimler yoluyla- kabullendiği, asimetrik iktidarı zorlamayla gerçekleştiği yer alır. Böylece, her siyasal iktidarın meşruluğunun kaynağı seçim yoluyla halk olur (Lukes, 1997, s. 648-651).

Liberal düşünceye ters yönelimli olan gerek işlevselci-çoğulcu gerekse tabakalaşma sınıf modelleri toplumun haritasını çıkarmaya çalışırlar. Parkin (1997), geleneksel olarak ayrı ya da onun üzerinde bir şeymiş gibi düşünülmesinden kaynaklanan genel bir devlet modelini çıkarılması zorluğuna dikkat çeker. Zaten yoğunlaşmış bir iktidar odağı düşüncesinden vazgeçilmesi nedeniyle, çoğulculuğun devlet düşüncesinde yer almadığından söz eder.

Devlet, bütünüyle rekabet içindeki çıkar gruplarının bir karışımı olmanın ötesinde bir iktidarın varlığına işaret eder. Ve iktidarı, karşıtların ters yöndeki etkileri nedeniyle yoğunlaşmaktan çok, dağılan bir kaynak sayan bir modelde böyle bir araca yer olmaz. İktidarın devletin elinde olduğunu söylemek de modern toplumun demokratik niteliğine kuşku düşürür. Hükümetler halk tarafından seçilir, devletler değil. Çoğulcu tercih, yürütme, yargı ve yasama erkleri arasında açık bir ayrımı ve böylece hiçbir grubun halkın aleyhine olarak iktidarı tekeline almamasını öngören bir siyasal tablodan yanadır. Oysa

devlet imgesi, doğrudan halk iradesine karşı sorumlu olmayan ve şiddet kullanma yetisine sahip bütünsel ve birleşik bir araç görünümündedir. (Parkin, 1997, s. 612)

Neredeyse her iktidarın kendi meşruiyetini sağlamaya çalıştığı bir düzlem olan demokrasi olgusunun modern anlamdaki tanımı, “halkın halk tarafından, halk için yönetimi” biçiminde formüle edilmesi en yaygın olanıdır (Köker, 2006, s. 139). Böyle bir formülasyona sahip olan demokrasinin, sistematikliğinin ötesinde, yerine göre bir toplumsal örgütlenme biçimi, yerine göre bireyin gerek kendi gerekse toplumsal varoluşunu tanımlama yöntemi olması nedeniyle bir rejim olma özelliğinden öte, farklı nitelikleri bulunur. Bu nedenle de demokrasi, bir iktidar kur(gula)ma süreci olmadığı kabul edilebilir. Bunun anlamı, demokrasinin bir iktidarın niteliklerini belirleme ve tanımla işlevine sahipken, iktidarın kendisi olmamasıdır. Tam tersine kendine içkin olarak kısıtlayan bir dinamiğe sahiptir. Çünkü her zaman kendi iç yeterliliğiyle ilgili bir sorunu bulunmaktadır. Bu, demokrasi ile iktidarın kapsamlama bağlamındaki sorunun yanı sıra, demokrasinin bürokratikleşen iç iktidarıyla da sorununun olması anlamına gelmektedir (Kahraman, 2006-2007, s. 229).

Demokrasinin alternatiflerine göre öne çıkan birçok kazanımları söz konusudur. Demokrasinin zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellediği, insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardım ettiği, kendi kaderlerini belirleme özgürlüğüne sahip olduğu, yönetimdekilerin kişisel kararlarının kişisel çıkarlara yönelik olmaması gerektiği gibi birçok kazanımlardan bahsedilir (Dahl, 2010, s. 83-86). Daha öz anlatımla, esenlik, iyi bir yaşam ve özgürlük ve özgürlüğün de kişinin kendi efendisi olmasıdır (Ringgen, 2010, s. 22-24). Tüm bunlar, Dahl’e göre (2010, s. 47-48) etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinme, gündem hakkında son söz söyleme hakkı ve yetişkinlerin karar vermeye dahil olması gibi beş standarda bağlıdır. Günümüzde ülkeden ülkeye değişen farklı motiflerde işleyen demokrasiler olsa da¹², en yaygın motife ait demokrasi standartları içinde yer alan özgürlük, eşitlik, katılımcılık değerlerini, halkın doğrudan doğruya değil de, kendi belirlediği temsilciler aracılığıyla, dolaylı olarak gerçekleştirebildiği bir yönetim biçiminde (Köker, 2006, s. 139) bilgi edinme diğer unsurları tetikleyen özelliktir.

Nihai amacının halkın mutluluğu olan bir demokrasi idealinin sorunsuz gerçekleşebilmesi için bilgi edinme ya da iletişim özgürlüğü neredeyse olmazsa olmazlardan biridir. Birleşik Devletler Anayasası’nın temel kaynaklarından olan *Federalist Yazılar*’ı (*Federalist Papers*) kaleme alan ve dışişleri bakanlığının ardından dördüncü Amerikan başkanı olan James Madison, Ağustos 1822’de bilginin önemine vurgu yapar:

¹² Arend Lijphart (2006), 21. yüzyıla girerken bile insanlığın dahil olduğu tam 36 farklı çağdaş demokrasi modelinin varlığından bahseder.

Bilgi her zaman cehaleti yönetti. Ve kendilerine ait bir hükümet olmak isteyen bir halk, bilginin vereceği güçle kendini donatmalıdır. Halkın bilgili olmadığı ya da bilgi alacak kaynaklara sahip olmadığı bir halk yönetimi olsa olsa bir komediye ya da trajediye ya da her ikisine birden giriş olabilir. (Vaughn, 2013)

James Madison'ın yaklaşık 200 yıl önce söz ettiği *bilginin* bugünkü anlamının, medya kavramının içinde saklı olduğu gibi görüşlerin varlığından söz edilebilir. Bugün kabul edilmiş anlayış, medya olmadan demokrasinin de var olamayacağıdır. “Üçüncü şahıslar tarafından denetlenmeyen iletişim mesajlarını yaymak veya yaymama ile almak veya almamak yeterliliği” olarak tanımlanan iletişim özgürlüğünün temel biçimi olan basın ve medya özgürlükleridir (van Cuilenburg, 2010, s. 109). Foucault'a (2007, s. 35) göre, bilgi ile iktidar etkileşimli bir ilişki içindedir. İktidar bilgiye, bilgi de iktidara sonu gelmez biçimde eklenmektedir. İktidarın işleyişi bilgi nesnelere yaratır, bilgi biriktirir ve gerektiğinde de kullanır. İktidarın işleyişi sürekli bilgi yaratırken, bilgi de iktidar etkileri yaratır.¹³ Bu ilişkinin aslında “tarihsel” ve “iktidar üretici” olduğu da söylenebilir. Foucault (1992), iktidarı eşit görmezken, değişebilen, tersyüz olabilen, geçici özelliği nedeniyle devingen özelliğine dikkat çeker. Her yerde ortaya çıkmasından dolayı (örneğin hapishanelerin kurumsallaşmasında olduğu gibi) iktidar, ne bir kurumdur, ne bir yapıdır, ne de bir bahşedilmiş güçtür. İktidar, gerçekliği üretirken, aslında aynı zamanda nesne alanlarını ve “hakikat ayinleri” de üretir.

18. yüzyıldan itibaren Batı toplumlarında benimsenen yeni iktidar biçimi ile birlikte beden kamusal alanda işkence ile cezalandırılmasından vazgeçilmiştir. Daha karmaşık bir mekanizmaya dönüşüm ile birlikte üretkenlik ve yaşam desteklenir olmuştur. İnsan bedenini hem bir makine olarak gören *disiplinci iktidar* anlayışı hem de doğal bir tür olarak gören *nüfus düzenleyici iktidar* anlayışından oluşan bio-iktidar, insan beynine, cinselliğe, aileye, okula, orduya, fabrikalara yayılmış iktidar ağları dizisinde ilerler. Foucault'un, modernitenin eşiği olan “insan içindeki insanlığın keşfi” olarak tanımladığı bu mekanizmalar, bir bakıma akıl hastanelerin ve hapishanelerin doğuşunun habercileridirler (Keskin, 1996, s. 121). Bireyin biyolojik yaşamı ve yönetilmesi günümüzde iktidarlar için artık vazgeçilmezdir:

İktidarlar, yaşamın sahip olduğu bu güçlerini engellemek, yok etmek yerine, teşvik etmek, güçlendirmek, denetlemek, en iyi şekilde kullanmak ve örgütlemek zorundadır. Hükümlünün suçlunun yaşamını alma hakkı yerini iktidarın yaşamı koruma, emniyete alma ve geliştirme hakkına bırakmıştır. Çıplak yaşamın kendisi artık politikanın tam merkezindedir ve ona yönelen şiddet karşısında yerini alır. (Keskin, 1996, s. 122)

Bu, iktidarın yaratıcı, bastırıcı, bastırmak için önce yaratıcı özelliğine işaret ederken, iktidar, hakikatin, bilginin ve gücün düzenleyicisi olan söylemi çağırır. İktidarın söylemler dışında var

¹³ Bu aşamada Foucault (2007), iktidarın, ekonomik iktidarın gündelik işleyişini bilmediği durumda ekonomik bilgidan hiçbir şey anlaşılacağı örneğini verir.

olamayan bilgiye, bilginin de iktidara sürekli eklenmesi bu işleyiş, bilgi nesnelere yaratır, bilgi biriktirir ve gerektiğinde kullanır. Aksi durumda, örneğin iktidarın, ekonomik iktidarın gündelik işleyişini bilmemesi, ekonomik bilgidan cahil olması anlamına gelmesidir ki, bu durum, bilginin iktidar etkilerine neden olur (Foucault, 2007, s. 35).

Ekonomik iktidarın, siyasal iktidar karşısında bir takım üstünlük özellikleri söz konusudur. Russell (1967), bir devlet içindeki ekonomik iktidarın her ne kadar hukuktan ve kamuoyundan doğmuş olursa olsun, kolayca kendi bağımsızlığını kazanabilme potansiyeline sahip olduğunu, kazandığı anda kendi çıkarları doğrultusunda hukuku rüşvetle, kamuoyunu propagandayla etkileyebildiğini, siyasetçilerin özgürlüklerini ellerinden alan yükümlülükler altında bırakabildiğini, hatta mali krizler yaratma tehdidine başvurabildiğini belirtir. Ekonomik iktidara böylesine bir sahip oluş, askeri iktidarın ya da propaganda iktidarının ele geçirilmesine yol açabilirken, bunun tam tersinin de aynı derecede olası olduğunu da vurgular. Günümüzün ekonomik ve askeri iktidar ilişkilerinin geçmişten daha sıkı biçimde örüldüğüne de dikkat çeker: “Hiçbir ulus, geçmiş bir endüstriye sahip bulunmadıkça, yeterli bir askeri iktidara sahip olamaz ve hammaddelerle besin maddelerine ulaşamaz. Buna karşılık, uluslar kendi topraklarında elde edemedikleri hammaddelere askeri iktidar yoluyla ulaşırlar (Russell, 1967, s. 137-144). Tüm böylesi birbirine bağlı ilişkilerin meşruluğunun sağlanması, bir biçimde kamuoyunun oluşturulmasını, duruma hazırlanması ile gerçekleşir.

“Halkın kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin kanıların toplamı” olarak nitelendirilebilecek olan kamuoyu kavramı, “genel kamunun üyelerinin siyasal konular ya da güncel olaylar hakkındaki tutumlarının anlatımları” (Mutlu, 2008, s. 164) olarak tanımlanabilir. Kavramın bu niteliği nedeniyle, her zaman araştırılması ve kamunun eğiliminin ölçülmesi gereken konu odaklarından biri olmuştur. Günümüzde önemi yadsınamaz olan bu kavrama, tarihsel süreçte içinde de her zaman büyük önem verilmiştir. Bir ülkede geçerli olan siyasal rejim, kamuoyunun özelliklerini belirlemede en başta gelen etkidir. Antidemokratik siyasal rejimler, gerçek anlamda kamuoyunun oluşması ve etkin olması için gereken ortamı kısıtlayarak, zaman içinde tümüyle ortadan kaldırmayı amaçlarlar. Böylece, kamuoyu yaşam bulamazken, ancak baskılanmış düşünceler gelişebilir hale gelir (Speier, 1950, s. 378). Bunun yerine, siyasal iktidar tarafından yönlendirilip biçimlendirilen *güdümlü* bir kamuoyu, daha doğru bir deyişle, vatandaşlar arasında iktidarı destekleyen, eleştirmeyen bir görüş ve düşünce birliği sağlanması söz konusu olur.

Düşünce ve ifade özgürlüğünün olduğu demokratik sistemlerde ise, genel görüşe göre, kamuoyu, büyük ses ya da güçtür ve ne zaman yeni ortak bir gereksinim ortaya çıksa vatandaşların bu konuda fikir oluşturdukları ve bu sesin yükseldiği ve güçlendiği varsayılır. Ancak günümüzde kamuoyu sürecinin dinamikleri “kollektif olaylar sisteminin” çerçevesinde

ortaya çıkmaktadır. Kollektif hareket bireylerin üstlendikleri çeşitli rollerin (işçi, memur, tüccar, çiftçi vb) bir tür dairesel (circular) sürecinin sonucudur. Böylece, her birey, diğerlerini dikkate alarak, kendi rolünü oynar. Bir lider tarafından yönlendirilen her birey, bir politik taraf veya diğerinin düşüncelerini kavradığını zannederek hareket etmeye başlar (Allport, 1940, s. 251).

Kamuoyu yoluyla gerçekleşen bir seçim, yine kamuoyunun bir ifadesi olurken, kamuoyu ifadesinde belirleyici ve etkileyici de olabilmektedir. Doğru kamuoyunun bir ifadesi olduğu iddia edilen oy kullanarak yapılan seçim bir gerçek referandum olarak tanınırsa, geçerli kamuoyu yoklamasının üstünlüğü, kamuoyunun ölçülmesi ve kayıt edilmesi için araç olarak saptanır (Blumer, 1948, s. 547). Bu görüşte kamuoyu, toplumsal olayların akışıyla doğrudan etkileşim içerisinde olduğu kabul edilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde politika yapıcılar, hareketlerini tamamlamak ve eylemleri için uygun ortam hazırlamak amacıyla kamuoyu çalışmalarına her geçen gün daha çok ilgi gösterirler (Speier, 1950). Amaç, seçimlerden önce kamuoyunun genel eğilimini önceden bilebilmektir. Ancak, bu yoğun ilginin izleği olan kamuoyu araştırmaları, her zaman kamuoyunun niteliklerini ortaya çıkarmada yeterli olmaz. Blumer (1948), kamuoyu araştırmalarının kamuoyunu soyut veya geniş kapsamlı bir kavram olarak ayırtmak konusundaki yetersizliğine dikkat çekmektedir:

Bize ‘kamuoyu’nu karakterize etmek veya ayırt etmek konusunda hiçbir kıstas verilmemektedir ve bu nedenle verilen herhangi bir deneysel (kurama dayanmayan) durumun kamuoyu sınıfına girdiğini veya başka bir deneysel durumun kamuoyu sınıfının dışında kaldığını söyleme gücüne sahip değiliz. (Blumer, 1948, s. 542)

Çeşitli tarihsel süreçler, coğrafi mekanlar ve kültür, içinde bulunduğu toplumdaki kamunun niteliğini değiştirirken, farklı politik olay ve olgular kamuoyunu çeşitlendirir. Örneğin, savaş zamanında, vatanseverlik ve milliyetçilik baskın hale gelirken ve kamuoyunda ve kutsal olan değerler hatta politikalar için kendini feda etme olgusu öne çıkarken; barış zamanında, hükümetin dayattığı enformasyonlar savaş zamanında olduğu kadar popüler değildir. Bu nedenle birçok politik görüş, kendini hep bir tehdit sayesinde besler. Bir başka deyişle, düşmanın varlığı, kendilerinin varlığını da gerektirir (Speier, 1950).

Günümüzde, kamuoyunun ve kanaat önderlerinin nabzını tutmak ve sürekli enformasyonun denetiminin sağlanması ise medya üzerinden gerçekleştirilir. Tüm bunların yanı sıra, kamuoyunu, “kendini etkin olarak duyuran kanaat” olarak kısaca tanımlayan Kapani (2002), kitle iletişim araçlarının, eski kanaatleri değiştirebilme ve yeni kanaatler aşılama bakımından etkileme gücüne sahip olduklarını belirtir. Ancak özellikle kitle iletişim araçlarının yeterince yaygın olmadığı azgelişmiş ülkelerde kanaat önderleri önemli işlevlere sahip olurlar. Bu işlev, kanaat önderlerinin genellikle kendi yorumlarını da katarak yaydıkları

haberlerle sınırlı çevrelerinde belli görüşlerin benimsenmesi biçiminde olur (Kapani, 2002, s. 148-150). Enformasyonun denetimi gerek siyasal iktidar tarafından gerekse ekonomik iktidar tarafından gerçekleştirilebilir. Arzu edilen bilginin iktidar tarafından medya üzerinden geniş halk kitlesine aktarılması, medyanın, daha bilinen adlandırmasıyla basın özgürlüğü tartışmalarını beraberinde getirir.

Tartışmanın bu boyutunda en önemli vurgu, basın özgürlüğünün sınırlarıyla ilgilidir. Sınırlandırılmamış özgürlüğün, özgürlüğün tersine yol açabileceğini öngören *özgürlük paradoksu* olarak bilinen tartışmalar Antik Yunan filozofu Platon'dan başlayarak iki bin yıldan daha uzun süredir yapılagelmiştir. Bugün yaygın biçimde tartışmaların son noktası olarak görülen, liberal görüşe göre, hiçbir toplumda hiçbir temel hak sınırsız olmadığı gibi, "haklar bir bireyin özgürlüğünün diğerlerinin özgürlüğünün başladığı yerde son bulması" ve bu sınırlılığın medya içinde geçerli olması olarak konmuştur (van Cuilenburg, 2010, s.111-113). Demokratik koşullar altında biçimsel özgürlükler, yasalar ihlal edilmediği sürece gazeteciliğin sansür ve cezalardan muaf olacağı garantisine dayansa da hiçbir zaman mutlak değildir. Toplumdaki diğer birey faillerin haklarıyla, belli zaman ve uzamda *kamu çıkarının* belirlenmesiyle medya özgürlüğünün¹⁴ sınırları çizilmiş olur (McQuail, 2010, s. 125).

Bu özgürlük içinde basının halkı aydınlatmak, eğitmek, eğlendirmek gibi işlevleri olduğu kadar, kamu adına yerine getirdiği daha ciddi görevleri bulunur. Basın, siyasal süreçten kamuyu haberdar ederek, bir tartışma alanı işlevini görür ve hatta hükümetleri kamu adına denetim altında tutan bir bekçi köpeği (watchdog) gibi izler. Bu gözetimci işlev, yasama, yürütme, yargı erklerinin kullanılmasında ortaya çıkan olumsuz durumları ortaya çıkarılması, bir bakıma erkin kötüye kullanımında yetkili konumda olanlardan hesap sorulması olarak açıklanır (İrvan, 1994-1995, s. 76-77; Ringen, 2010, s. 376; Tokgöz, 1998, s. 49). Yalın bir ifadeyle bu görev, halkı bilgilendirmek ve iktidarı mercek altına almaktır. Basının salt bilgilendirme görevini üstlenmemesi, iktidarı mercek altına almada bireyleri yalnız bırakma anlamı taşır (Ringen, 2010, s. 376):

İktidarı işbaşındaki haliyle gözler önüne sermek amacıyla, kimi zaman bilgilerin doğruluğu konusunda biraz feragatte bulunması gerekebilir. Standartların kutsal ve yüce olduğu görüşünde kötürümleştirici bir kuralcılık ve ruhsuzluk vardır. Dalaşmayan cici bir basın istemektir bu. (Ringen, 2010, s. 376-377)

Siyasal iktidarların, basının gözetleyici işlevini etkisizleştirilerek üzerinde egemenlik kurma arzusu çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Siyasetçiler, önemli iktidar kanalları

¹⁴ Denis McQuail (2010), televizyonun, gazetelerin kazanmış olduğu tam özgürlük haklarına hiçbir zaman sahip olamadığını belirtir. Bu, 2000'li yıllarda Türkiye'deki iktidar ile ilişkide medyanın tamamını değil de yazılı basını temel alınmasını haklılaştıran ve de destekleyen bir görüştür.

üzerinde denetim ve iktidar sahibi olmayı arzularlar. Aksi durumda bu kanalların potansiyel rakiplerinin ve ekonomik iktidar sahiplerinin eline geçeceğinden endişe ederler (McQuail, 2010, s.125-126; Entman, 2007, s. 166). Ayrıca tüm iktidar sahibi hükümetler, kendi politikalarının halkı oluşturan geniş seçmen kitlesi tarafından desteklenmesi ve onaylanmasını, iktidar meşruluklarının yeniden üretilmesini arzularlar. Yani basın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları ile kendi propagandalarını iletebilmek amacıyla medyanın siyasal işlevini kendi yararlarına kullanmak isterler (Beetham ve Boyle, 1998, s. 11-12). Bu yarar, demokrasi için çok önemli olan, siyasal seçkinler tarafından alınan ve uyguladıkları kararların yurttaşlar tarafından rıza gösterilmesinin sağlanması ve bu yolla meşruiyet kazanılmasıdır (Meyer, 2002, s. 68).

Liberal kapitalist piyasa sisteminde siyasal iktidarlar karşısında basının özgür olması gerektiği savunulur. Medyanın kamuoyu oluşturabilen ve böylece hükümet üzerinde halk baskısı yaratabilecek bir platform zemini işlevinden bahsedilir (Beetham ve Boyle, 1998, s.11-12). Bunun şartlarından en önemlisi, medyanın “devletten bağımsız olması, hükümet müdahalelerinden yalıtılması” görüşünde oluşur. Hükümet baskılarından, hükümet politikaları ve uygulamalarını eleştirebilme kapasitesini zayıflatacağı görüşü nedeniyle medyayı “doğal bir foruma” dönüştürme gibi reform adı altında yapılan tüm girişimlerden arındırılmamış basının gözetim işlevini yerine getiremeyeceği ileri sürülür. Hatta ifade özgürlüğünü yaygınlaştırmak için bile olsa, devletin yeni iletişim kanalları açma yönündeki girişimlerinin, hükümetleri “süper-eşik bekçisi” konumuna getireceği savunulur (İrvan, 1994-1995, s.77-79).

Elbette demokratik sistemlerde böylesine önemli işlevler, görevler ve ödevler verilmiş medyanın pek de masum olmadığına ilişkin görüşler de söz konusudur. Sonraki kısımlarda değinilecek olan medya kuramlarında genel olarak altyapı olarak ekonominin, üstyapı olarak da kültürün ve ideolojinin dikkate alınmaması başlıca eksiklik olarak göze çarpar. Eleştirel görüşlerde ise, kitle iletişim araçlarının kapitalist sistemin bir parçası olarak işlemesi, güç (iktidar) ve çıkar ilişkilerine yeni boyutlar kazandırırken, egemen yapının temsil ve meşruiyetinin yeniden üretilmesi gerektiğine işaret edilir. Egemen ideolojinin, siyasal sistemin olağan ya da olağanüstü zamanlarında, her zaman ve aralıksız propaganda yapma gereksinimi söz konusu olur. İktidarın, bilgiye enjekte edilmiş propagandasını üstü örtük, dolaylı biçimde yapabilmek için araçlara ve yayıcı araçlara gereksinim duyar. Böylece bu gereksinim, kültürü oluşturabilme, biçimlendirme güçlerine ve söylem kurma hakkına sahip kitle iletişim araçlarına ve kanaat önderi olarak medya elitlerine ve uzmanlarına (profesyoneller) atfedilen görevlerin sorgulanmasını da zorunlu kılar. Bu nedenle de, üretici güçler (üretim araçları ve üretim tecrübesi ile üretim alışkanlıkları olan insan) ve üretim ilişkilerinden (mülkiyet, sınıflaşma ve bölüşüm) kaynaklanan altyapısal üretim tarzının,

hukuk, devlet, sanat (kültür), din, gelenek, medya gibi üstyapısal kurumlarını etkileme biçimi ve derecesinin, her türlü iktidar ile olan ilgi, ilişki, etkileşim çerçevesinde daha ayrıntılı ele alınması kaçınılmazdır.

1.2. İktidar-Medya İlişkilerine Eleştirel Yaklaşımlar

Günümüz medya çalışmaları dar ve geniş ölçekli ya da mikro ve makro düzeyli olarak sınıflandırılabilir. Özellikle gazetecilik pratiğine ve ürünlerine bakarak makro düzeyle inceleyen yaklaşım olan Marksist kökenli ekonomi politik, medyanın mülkiyetine, örgütsel yapısına ve kültürel modellerine ekonomi politik açıdan eğilirler. Gazetecilik ürünlerine mikro düzeyde bakan neo-Marksist olarak atfedilen İngiliz Kültürel Çalışmaları ekolü, baskın haber değerlerinin, haber türlerinin, kültürel etkilerin haber olacak malzemelerin seçilmesi ve reddedilmesi sürecindeki rolüne eğilirler. Bu iki düzeyin dışında kalan bir diğer yaklaşım ise, gazetecilik ürünlerinin içerik, dilsel yapısına söylemsel olarak eğilirler (Arşan, 2004). Bu ölçekler içinde medya ve iktidar ilişkilerini açık bir şekilde ortaya koymaya amacı taşıyan ve farklı medya sistemlerini tartışan çalışmaların varlığı söz konusudur. Mikro düzeydeki çalışmalar, medya rutinleri, siyasal retorik, konu bağlamı ve siyasetçilerin uyguladıkları stratejilere eğilirlerken, makro düzeydekiler ise, birbirleriyle kaçınılmaz olarak etkileşim içinde olan siyasal, ekonomik, toplumsal yapılar ve tarihsel bağlamlarına eğilirler (Yüksel, 2013, s. 58). Birbirleri arasında belirli yaklaşım ve anlayış farklılıkları olmasına karşın, hepsinin ortak özelliği, demokratik sistemlerde iktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğunu, medyanın bu ilişkilerdeki işlevinin nasıl yerine getirildiğini ortaya çıkarmaya çalışmalarıdır.

Demokratik sistemlerde önemli işlevler ve görevler atfedilen basına dair bu incelemelerde altyapı-üstyapı ilişkileri ve iktidar ilişkileri büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Eleştirel bir yaklaşımla ele alındığında basın ve medyanın siyasal sistemin ve egemen ideolojinin meşrulaştırılmasında ve yeniden üretilmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkar. Bu çerçevede gazetecilerin ve medya profesyonellerinin görevlerinin de üretim ilişkileri perspektifinden yeniden tanımlanması gerekir. Buna ek olarak, ekonomi-politik yaklaşım medyanın ve basının örgütlenmesindeki mülkiyet ilişkilerine odaklanır.

1.2.1. Altyapıya Odaklanan Yaklaşımlar: Ekonomi Politik

Geleneksel Marksist yaklaşımı benimsemiş olan ekonomi politikçiler, altyapı-üstyapı çerçevesinde, ideolojinin ekonomi tarafından belirlendiğini, medya tarafından ideolojinin yayıldığını, benimsetildiğini (aşılama), var olan düzenin meşruiyetinin sağlandığını ileri sürerler. Bu varsayım içinde, medya mülkiyetinin kapitalist sermaye sahipleri elinde toplandığına, bunun medyanın yayın politikalarını belirlediğine ve medya içeriğinin (ürün)

yine ekonomik iktidara sahip olanların çıkarları doğrultusunda üretildiğine vurgu yaparlar. Bu varsayımsal mantık içinde medyadaki mülkiyet değişimlerinin, bu olguyu çok değiştirmedeği gibi, her medya sahibinin genel anlamda ekonomik iktidarın doğrultusunda gideceği ve bu nedenle de, iktidar ilişkilerinde istikrarın bozulmayacağı varsayılır (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 109).

Ekonomi politik, günümüz kapitalist ekonominin tüm toplumsal ilişkilerinde egemen olduğu görüşünü taşır. Sermaye kaynağına göre ideolojik değişimleri ele alan medyanın ekonomi politiği, komünist ülkelerdeki gibi liberal demokratik ülkelerde de medyanın, reklamcılarının ve onlarla girift yapısı içindeki medya sahiplerinin ideolojilerini yansıttığı görüşündedir. Bir diğer anlatımla, ideolojik düzeyde toplumdaki güçlere ve özellikle medya aracılığıyla iktidarın sürdürülmesinin, fikirlerin çıkarlarla ve iktidarla bağlantıları olduğu ve simgeler yaratma gücünün tarafsız bir güç olmadığı varsayılır (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 131-132).

Eleştirel yaklaşım, iktidar oyunu ve toplumsal ilişkiler dizileri ile başlayarak, anlam üretimi ve tüketiminin toplumsal ilişkilerde her düzeyde biçimlenişini ele alır. Yani sorunsal siyasal ve ekonomik örgütlenme ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimdir ve odağında ise, kültürel üretim ve dağıtım üzerinde denetim uygulayan güçler eliyle değişimlerin kamusal alanın sınırlandırılması ya da özgürleştirilmesi yer alır. Mülkiyet yapısı ve devlet düzenlemesi (deregülasyon) ile iletişim kurumları arasındaki ilişkinin durumu, konuları, olguları anahtar olarak kullanılır (Golding ve Murdock, 1997, s. 62).

Eleştirel medyanın ekonomi politiği kavrayışında iki bakış açısı bulunur. Medyanın ekonomi politiği içinde araçsal bir bakış açısıyla yaklaşanlar, kapitalist sermaye sahiplerinin kamusal bilgi akışına müdahale ettiklerini ileri sürerler. Bu müdahale, sermaye sahiplerinin bilginin kendi çıkarları doğrultusunda olmasını sağlamak amacıyla piyasa sistemi içinde ekonomik güçlerini kullanmaları düşüncesi biçimindedir (Fung, 2006, s. 35; Golding ve Murdock, 1997, s. 55-56). Ekonomik güç (iktidar), ya birey ve şirketler içindeki güç ve etki dengesi ya da genel düzeyde yönetimselcilik çoğulcu iktidar ayağı üzerine oturtulur (Murdock, 2006, s. 82).

Araçsalcılık yaklaşımı, üretim sürecinde fiili sahipliğin gücüne vurgu yapar. Marksistlerin güç ve etki dengesi üzerine kurulu olan, belirli müdahaleler ya da dağıtımsal kararlar tarafından belirlenmeyle fiili sahipliğin gücü, yönetimsel devrim düşüncesi taraftarları sahiplerin görece önemi ve idari uzmanların özerkliğine işaret eder. Çoğulcu iktidar araçsal yaklaşımı, kapitalist sınıfı en önemli iktidar bloğu olarak görürken, anahtar konumdaki kurumsal çevrelerde yer alan (parlamento, ordu, sivil hizmetler vs.) önde gelen diğer kişileri de bir seçkim grup olarak ele alır (Murdock, 2006, s. 82). Charles Wright Mills'in (2000(b))

iktidar elitleri olarak tanımladığı, siyasal, ekonomik ve askeri elitlerin her biri, sahip oldukları yakın çıkarları doğrultusunda bir tür zirve oluştururlar. Oluşturdukları koalisyon, elitlerin buldukları alanlar arasında profesyonel uzman transferleri biçiminde sağlanır. Doğal bir sonuç olarak da kendiliğinden bir sınıf bağlılığı da oluşmuş olur (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 111). Bu elit gruplar arasında böylesine organik işbirliği olması sayesinde önemli konular hakkında ortak kararlar alabilirlerken; böylece kitleleri kandırabilir, gösteri ve eğlence ile sessiz kitlelere dönüştürebilirler (Keskin, 2011, s. 149-150). Stok yapma, politika üretme, grupları, kurumları ve düşünce kuruluşlarını destekleme, siyasal eylem komiteleri ve benzer etkinliklerle iktidarı etkileme biçimlerini oluştururlar (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 111).

Bu elitler, sahip oldukları iktidarlarını ya da çıkarlarını daha da genişletmek amacıyla, belirli durum ve zamanlarda kendi aralarında bir rekabete girebilirler. Bu nedenle, iletişim şirketlerinin gerçek sahiplerini egemen kapitalist sınıfın çıkarlarını izleyenler olarak görmek yerine, *çoğulcular*, çeşitli endüstrilerin yöneticilerini, endüstriyel ve finansal elitler de dahil olmak üzere toplumdaki diğer bloklarla yarışan, görece özerk güç blokları olarak görürler (Murdock, 2006, s. 82). Böylece, medya ekonomisi konusunda yapılan araçsalcı çalışmalar, serbest pazarın holdingleşmesinin sonuçlarından biri olan, medyanın tekelleşmesine odaklanırlar. Şirketlerin yönetimlerinin küçük bir azınlıkta toplanması, elde edilen ve halka aktarılan bilgilerin neler olduğu ve nasıl denetlendiği irdelerler (Fung, 2006, s. 33).

Bu temelden yola çıkan araçsalcı yaklaşımlardan en bilineni Edward S. Herman ve Noam Chomsky'nin propaganda modellemesi çalışmasıdır. Propaganda modeli, kaynak dağılımındaki servet ve iktidar eşitsizliği ile bu eşitsizliğin medyanın çıkar ve seçimlerine çeşitli düzeylerdeki etkisi üzerine odaklanır. Paranın ve iktidarın ne gibi yollarla haberleri eleyip basılmaya uygun olanları seçtiğini, muhalif düşünceleri nasıl kenar sütunlara itip önemsizleştirdiğini, hükümet ya da egemen özel çıkar çevrelerine ise nasıl mesajlarını halka kolayca verme olanağı sağladığını ayrıntılı olarak inceler (Chomsky, 2002, s. 221). Chomsky (2007, s. 401), demokratik ülkelerde medyanın devlet kontrolünde olmadığı için *özgür* olarak tanımlandığına; ancak bu kez de tekelleşen ve oligopolleşen şirketlerin denetiminde olduğuna dikkat çeker. Modelde en önemli yapısal etkenler egemen medyanın piyasa sisteminin merkezinde yer almasından kaynaklanır. Kitle iletişim araçları çok zengin kişilerin veya şirketlerin mülkiyetinde bulunan kâr amaçlı işletmelerdir. Bu işletmelerin başlıca gelir kaynağı, yine kâr amacı taşıyan ve reklamlarının destekleyici bir satış ortamında sunulmasını isteyen reklam verenlerdir. Verimliliğin ve siyasal gerçeklerin yanı sıra sıklıkla örtüşen çıkar nedeniyle, hükümet, büyük medya kuruluşları ve öbür büyük şirketler arasında dayanışmaya yol açar. Bununla beraber medyanın, hükümete ve büyük şirketlere haber kaynağı olarak bağımlılığı söz konusudur. Bu bağımlılık medyanın zayıf noktasını oluşturur. Hükümet ve

medya dışı büyük şirketler, reklam vermeme, televizyon yayın ruhsatını iptal etme, hakaret davaları açma ve dolaylı ve dolaysız olarak başka tür saldırılarda bulunma tehdidiyle medya üzerinde kolaylıkla baskı uygulayabilecek konuma ve servete sahiptirler. Bütün bunlara ek olarak, medya, soğuk savaş dönemi boyunca anti-komünizme olağanüstü bir ağırlık veren ve çoğu kez medyanın komünist damgası vurulan küçük devletlere karşı girişilen saldırıları eleştirmesini önlemek için seferber edilen egemen ideoloji tarafından da baskı altında tutulur (Herman ve Chomsky, 1998, s. 122-123).

Öte taraftan *yapısalcı* yaklaşım ve temsilcileri neo-Marksist akımın izinde ilerlerler. Yapısalcılar, olaylara biçim ve anlam vererek ideolojinin yayılmasını sağlama işlevine sahip toplumsal kurumları, özellikle de medyayı, statükonun savunucusu ve meşrulaştırma araçları olarak görürler. Fung (2006, s. 32), yapısal çözümlerinde kitle medyasının salt güç alanı olmadığı, aynı zamanda güç ilişkilerini yansıttığı belirtir. Medya, yasa ve düzen haberlerini yayınlamaya hem kendi hem de egemen iktidar yapısını sağlamlaştırır. İktidar, medya aracılığıyla kamu üzerinde devlet hegemonyasının kurulması ve pekiştirilmesi ile oluşturulur. Sisteme karşı çıkanların yasalara uygun olmayanlar biçimde gösterilirler ve bunlar kamu yargısına bırakılırlar.

Ekonomi politik içinde daha klasik imalarla yüklü yapısalcı anlatılar söz konusudur. ABD’de gerçekleştirilen, Vincent Mosco’nun, *İşlem Düğmesi Fantezileri (Pushbutton Fantasies)*; Herbert I. Schiller’in *Zihin Yönlendirenler (The Mind Manager)*; Janet Wasko’nun, *Filmler ve Para: Amerikan Film Endüstrisinin Finansmanı (Movies and Money: Financing the American Film Industry)* gibi çalışmalar bulunur. Tüm bunlar, medya endüstrisinin ve iletişim politikalarının ekonomi politığıne dair klasik çözümlerdir (Fung, 2006, s. 32-33).

Örneğin, *Zihin Yönlendirenler* kitabında, hem insan doğasının, hem de dünyanın değişmez bir yapısı vardır. Schiller (2005, s. 29), geçmişte (tarihte) yapılanlar bir yandan incelenirken diğer yandan göz önündeki değişimlerin araştırıldığını, ancak araştırılan bu değişimlerin (ulaşım araçları, iklimlendirme sistemleri, uzay roketleri, paketlenmiş yiyecekler gibi) hep fiziksel değişimler olduğunun altını çizmektedir. Zihin yöneticilerinin bunun üstünde özellikle durduklarını ve toplumsal ilişkilerdeki, ekonomiyi kötü yönde biçimlendiren kurumsal yapılarıdaki değişimleri ele almaktan özellikle kaçındıklarını vurgulamaktadır. Medya ekonomik işlevinin yanı sıra gerçekleşen ideolojik işlevi içinde, paketlenmiş bilinç sunarak toplumu manipüle etmekte, zihinleri yönlendirmektedir. (Amerikan) Medya(sı)nın manipülasyon ve paketlenmiş bilinç içeriği oluşturmak için *bireyselcilik ve kişisel tercih, yansızlık, değişmeyen insan tabiatı, sosyal çatışmanın mevcut olmadığı, medya pluralizmi* olmak üzere beş temel mite başvurduğu görüşünü bildirir (Schiller 2005, s.19-34).

Ancak Golding ve Murdock'a (1997) göre araçsalcı bakış açısı, sistemdeki çelişkileri gözden kaçırırken, yapısalcı bakış açısı ise yapıları sürekli, katı ve sabit bina benzeri yapılara benzetir ve bunlardan kaçınmak gerektiğini vurgular. Yapıların “pratik eylem yoluyla sürekli yeniden üretilen ve değiştirilen dinamik oluşumlar” olarak görülmesi gerekmektedir. Önemli olan, anlamın üreten ve tüketen unsurların etkinlikleriyle üretilme ve yeniden üretilme biçimini çözümlenektir. Böylece, “yapıların oluşumunun nasıl gerçekleştiği ve buna karşılık eylemin yapısal olarak nasıl oluşturulduğu” bulunabilir (Golding ve Murdock, 1997, s.55-56).

Golding ve Murdock (1997), medyanın gelişmesi, şirket menziline genişlemesi, metalaştırma, devlet ve hükümet müdahalesi konularına odaklanan, anlamların üretimi olarak kültürel bir ekonomi politik önerirler. Bu yaklaşımda medya ve devlet arasındaki ilişkinin kamusal alanda ne gibi sonuçlara neden olduğuna da bakılır: Bu, kültürel malların üretimi, medya ürünlerindeki var olan temsillerin maddi gerçekle ilişkilendirme biçimleri maddi ve kültürel eşitsizlik arasındaki ilişkidir. Bu ilişki içinde devlet ayağının, salt iletişim kurumlarının düzenleyicisi olarak değil, bizzat kendisinin çok güçlü bir iletişimci olduğu kabul edilir; bu gücün “bilgi sübvansiyonu” olarak adlandırılan gündem inşa etme gibi uygulamalarla kullanılması dikkate alınır. Kodlar ve mesleki ideolojiler devresinde medyadaki profesyonellerin hem kişisel hem de toplumsal hedefleri olan kişiler olarak da dikkate alınması, kültürel ekonomi politiğin sınırını genişletir. Amaç, perde arkasındaki geniş iktidar ve mülkiyet modellerinin medya ürünlerini üretmenin niteliği ve işleyişinin somut sonuçlarına odaklanmadır.

Benzer görüşlere sahip olan Kellner (2008) de, ekonomi politiğin salt ekonomiye değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin ekonomik, politik ve diğer boyutlarına da göndermede bulunarak ekonomik ve politik bağlamda ilişkisini kurar. Kültürün yöneten ile yönetilen ilişkisi içinde üretildiği ve bu nedenle de var olan güç (iktidar) yapılarını yeniden üretildiği ya da onlara karşı direndiği olgusuna dikkat çeker. Bu tür bir yaklaşım kültürel çalışmalara normatif bir standart sağlar. Böylece egemen yapıya karşı eleştirel takınanlara egemenlik ilişkilerini sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet ve benzeri biçimlerde yeniden üreten kültürel metinlere karşı koyma olanağı tanır. Ayrıca var olan egemen yapıya saldırıyı, onu çökertmeyi yüreklendirirken, diğer yandan da bu direnişin ve savaşımın yordamlarını da betimlemiş olur (Kellner, 2008, s. 151-152). Bu açılardan, Golding ve Murdock'ın (1997) deyişiyle ekonomi politik, “dünyayı çözümlendiği ölçüde onu değiştirmektir.”

Tüm bu özelliklerine karşın, ekonomi politiğe yönelik en sert eleştiriler Kültürel Çalışmalar Okulu'ndan gelir. Ekonomi politiğin, kendisinin üretmediği, yalnızca miras aldığı sınıf ilişkileri ve ideolojinin sınıfsal kökeni modelinin artık geçersiz olduğu ileri sürülür. İdeolojinin kaynağına ilişkin görüşlerin komplocu ve sınıf temelli görüşün son derece yetersiz

olduğu biçimde eleştirilirken, anlam konusunda bir kavrayışının olmadığı savunulur. Hatta toplumsal öznelerin inşa edilmesinde toplumsal ve siyasal pratiklerle ilişkili konumlandırılışına dair fikirsiz olmakla suçlanır. Bunun yerine, durağan bir edilgen tüketici modelini gündemde tuttuğu belirtilir: Anlamı, edilgenleşen bir kitle haline getirilmiştir (Hall, 2002, s. 121-123).

1.2.2. Üstyapıya Odaklanan Yaklaşımlar: Kültürel Çalışmalar

İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu'nun en temel dayanaklarından birini hegemonya kuramı ile Antonio Gramsci oluşturur. Gramsci'nin çalışmaları, “kültürün kendi doğası, konjonktürel disiplin, tarihsel özgürlüğün önemi, muazzam ölçülerde verimli olan hegemonya metaforu ve sayesinde kişinin, yalnızca yerinden edilmiş bütünlük ve blok nosyonlarını kullanarak sınıf ilişkileri sorununu düşünebildiği yöntemler gibi fevkalade katkılar” sunar (Hall, 2008, s. 91).

Bu katkı, Gramsci'nin kavramlarından biri olan hegemonya, medya çözümlemesinde bir yapıtaş olarak görülür. Hegemonyanın kavramsallaştırması, siyasal eylemdeki güç uygulama ile onaylama momentlerinin diyalektiksel birliği üzerinden kurulur: zor kullanma ve onasma, otorite ve hegemonya, şiddet ve uygarlık, kişisel ve evrensel moment (kilise ve devlet), kışkırtma ve propaganda, taktik ve strateji, vb. düzeylerde gerçekleşen birlikler. İlk perspektif ne kadar çok dolaysız ve çok sadeyse ikincisinin o kadar (zaman içinde değil de diyalektik ilişki olarak) uzak, karmaşık, yüce olması gereği (günlük yaşamda) ortaya çıkabilir (Gramsci, 1984, s. 69-70).

Kültürel siyaseti bir konular savaşı olarak yürütmeye çalışan kişi daima hegemonya stratejisi içindedir. Bu strateji içinde hegemonya, herkesi aynılaştırarak, herkesi dahil ederek farklılığın kaybolması ya da yıkılması değil; kolektif iradenin farklılıklar aracılığıyla inşasıdır. Gramsci'nin “dahil etme” düşüncesine karşı çıkmak için kullandığı hegemonya kavramı, kaybolmayan farklılıkların eklemlenmesi; insanlara sahip oldukları çoklu kimlikler aracılığıyla artan oranda seslenebilecek bir siyaset anlayışıdır (Hall, 1998, s. 83-84). Devlet içinde¹⁵ temsil edilen egemen toplumsal çıkarların güç alanı içinde medyaya yön veren, oydaşmanın üretim biçimidir (Hall, 1994(a)).

Yönetenlerin yönetilenler üzerindeki etkisi egemenlik ve entellektüel liderlik biçiminde kendini gösterir. Gramsci (1986, s. 231), her hegemonya ilişkisinin, kaçınılmaz olarak eğitimbilimsel bir ilişki ve yalnızca bir ulus içerisinde, onu oluşturan çeşitli güçler arasında değil, ama uluslararası ölçüde ve dünya çapında, ulusal ve anararsal uygarlık bütünlükleri arasında kendini gösterdiğine dikkat çeker. Siyasal alanda, modern aydın çevrelerin en büyük

¹⁵ Hall'a (1994(a)) göre, medyanın partizanlıkla suçlanmaması için ve yansız olabilmesi için devletin dolayımı gerekir. Böylelikle medya, tikel bir çıkar, genel bir çıkar olarak, genel bir çıkar da yönetici çıkarı olarak temsil edilebilir olabilmektedir.

arzularından biri, düşünce ve düşüncenin açıklanması (basın, dernek) özgürlüğü denilen özgürlüktür.

Gramsci'nin Kültürel Çalışmalar açısından bir diğer önemi, "organik entellektüellerin üretilmesi"dir. Çeşitli geleneksel aydın kategorileri, -kendi kesintisiz süreklilik ve nitelik bilinçlerini bir birlik ruhu ile duydukları için- kendilerini egemen toplumsal gruptan özerk ve bağımsız olarak görürler. Bu özkonum, ideolojik ve politik alanda sonuçsuz kalmaz: Aydınlar, toplumsal bütünlük tarafından benimsenmiş bulunan bu konuma kolayca bağlanabilir tüm idealist felsefe ve aydınların kendilerini bağımsız, özerk, kendilerine özgü niteliklerle donatılmış, vb. sanmalarına yol açan o toplumsal üstyapının da böylece ortaya çıktığı saptanabilir (Gramsci, 1986, s. 313).

Egemen sınıfların tarihsel birliği (blok) devlet içinde gerçekleşir. Gramsci, egemen sınıfların bu birliğinin tarihinin aslında devletin ve devlet gruplarının tarihi olduğuna dikkat çeker. Ona göre bu birlik, hukuksal ve siyasal kaynaklı değil, siyasal toplum (devlet) ile sivil toplum arasındaki organik ilişkiden kaynaklanır. Öte taraftan, madun sınıfların ise birleşemediklerine dikkat çekerken, bunların devlet olana kadar da asla birleşemeyeceklerini belirtir. Bu birleşememe sorunu, madun grupların siyasi partilerinin tarihinin de son derece karmaşık hale gelmesine neden olur (Gramsci, 2010, s. 21).

Güçsüzler ya da yönetilenlerin güçlüler tarafından temsiliyet girişimleri, sorunsal olgulara yol açar. Maduniyet, Antonio Gramsci'nin Faşist İtalya döneminde hegemonyanın nasıl kurulduğu ve nasıl sürdürüldüğü tartışması kapsamında yönetici sınıfın çıkarlarının evrensel çıkarlar olarak sunulması ve bunların kabul ettirilmesi başarısını sorgularken ortaya attığı kavramlardan biridir. Kavram, toplumda sesi olmayan, kendini ifade edemeyen işçiler, köylü kadınlar gibi (Marksist anlamda proletarya olmayan) altta ve aşağıda yer alan kesimlere işaret eder (Yetişkin, 2010(a), s. 17-19). Gramsci'nin madunlar (subaltern) konusunda verdiği önem, karşı hegemonya aşamasında kendini gösterir. Hegemonik bir konuda iktidar yeteneğine sahip alt grubu dönüştürmek, "düşünümsel", "bilinçli" ve "öz disiplinli kişilik" oluşturmak için hegemonya ile söylem arasındaki bağlantı, Gramsci'nin kuramını anlamak açısından önem taşır. Madunların hegemonyaya olan hareketi çok boyutludur: Materyalden (ekonomik), moral (tinsel) entellektüele (felsefi), iktidar sorunu ve siyasal teknik genellemesi ve rızanın düzenlenmesi, liderlik ve büyük devletin kuruculuğuna kadar gider (Fontana, 2005, s. 107). Tarihsel altyapı ile üst yapılar üzerine kurulu bir "blok"a kadar uzanır:

Yani karmaşık, çelişik ve uyumsuz üstyapılar bütünlüğü, toplumsal üretim ilişkileri bütünlüğünün bir yansımasıdır. Bundan da, yapının çelişkisini ancak bütüncül bir ideoloji dizgesinin ussal olarak yansıttığı ve praksisin altüst olması için bir araya gelmiş nesnel koşulların varoluşunu ancak bütüncül bir ideoloji dizgesinin simgelediği sonucu çıkarılır. Eğer ideolojiden yana yüzde yüz türdeş bir toplumsal grup oluşmuşsa. Bu altüst oluş öncüllerinin yüzde yüz varolduktan, yani ussalın (rationnel) olgular içinde ve güncel

olarak, gerçek (reel) olduğu anlamına gelir bu. Usavurma yapıyla üstyapılar arasındaki zorunlu karşılıklılığa (gerçek diyalektik sürecin ta kendisi olan karşılıklılığa) dayanır (1934). (Gramsci, 1986, s. 248)

Ancak öte taraftan, egemenlerin hegemonyası kapsamında bu kesimlerin bütünsellik içinde kimlik temsiliyeti sorunu ortaya çıkar¹⁶. Gayatri Chakravorty Spivak ve Asya tarihçilerinin Gramsci'den ödünç aldıkları ve günümüze uyarladıkları, “yukarıya doğru ve bir anlamda dışa dönük toplumsal ‘devingenlik’ (mobility) ilişkisi kesilen insanlar ve gruplar” anmalına gelen *madun*¹⁷ kavramı, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkinin çağdaş versiyonudur. Maduniyet, bu insanların ve grupların sömürgeci özneyi üreten kültürel yollardan koptuğu anlamına gelir (Spivak, 2010, s. 55-56). Günümüzün bir dönüştürücü işlevi olan demokratikleşme söylemiyle, “baskın ve tahakküm eden yeni sömürgecinin çıkarı yararına etkinleştirilen sermaye ile madun bilinci devreye sokulmaktadır” (Yetişkin, 2010(c), s. 17):

...madunlar arasında onun adına, onun için ve onunla konuştuğunu ileri süren temsilciler ya da aracı, tarihsel bir birlik kurmak amacıyla bir etnik, milli, dini ya da cins-kimlik ile kendini etnikleştirerek ve kendini oryantalleştirerek *yeniden sunabilir (re-presentation)* ve *temsil edebilir (representation)* konuma geçebilir. Tam da bu süreç içinde madunun rızasıyla kurulan meşru ağlar yoluyla madunların direnişi örgütlenebilir ve yeni ayrışmalara yol açabilir, hegemonik ilişkiler kurarak merkezileşebilir, hakim ve tahakkümcü konumuna geçebilir. Dahası yeni-sömürgeci tarafından üretilen ekonomi-politik kodlamalar ve programlamalar bu sayede içselleştirilerek mülk edinilir, bir mülk olarak muhafaza edilebilir ve bir süreklilik simularkı kurulabilir, yeni epistemik ihlal uygulanabilir. Ne var ki o, bu durumda artık madun sayılmaz. (Yetişkin, 2010(b), s. 148-149)

Epistemik ihlal, Spivak'ın, Foucault'nun “epistemik şiddet” kavramından yola çıkarak geliştirdiği bir kavramdır. Epistemik ihlalin seri üretimi, epistemik şiddet ile gerçekleştirilir (Yetişkin, 2010, s. 18). Estetikte “yeniden sunma olarak kullanılan temsil” (re-presentation) anlayışının, siyasetteki “biri için ve biri adına konuşma olarak temsil” (representation) biçiminin aynı anlamda kullanılması ile oluşan egemen “bilgi-iktidarın” madunların yoksunluğunun oluşturulmasıdır. Bir diğer anlatımla, gerçekliğin anlamlandırılması sürecinde

¹⁶ Modern madun versiyonun, aslında başından beri kimlik politikasıyla ilgisi yoktur.

¹⁷ Spivak (2010), madunun, günümüzde merkeze giriş hatlarından kopuk olmadığından yeniden düşünülmesi gerektiğini belirtir: “Bretton Woods failleri ve Dünya Ticaret Örgütü tarafından temsil edildiği üzere merkez, tamamen kırsal ve yerli madunun ticaretle ilgili fikri mülkiyet kaynağı olmasıyla ilgilenmektedir. Marksçı teori, söz konusu ‘fikri mülkiyet’in bio-korsanlık ve gen mühendisliği alanlarındaki sömürünün temelini oluşturduğunu en iyi şekilde betimlemektedir. Ancak ‘üretim faili’ burada artık endüstriyel ya da post-endüstriyel kapitalizm tarafından üretilen işçi değildir.” Maduniyetin bu yeni konumu, elit kuramının “tasdik edilmiş cehaleti” ile tamamen örüntülüdür. Mesele, “rejim yapanların epistemenin aç kalanların açlığını üreten düzenle üretilmeyle ortaya çıkan, rejim yapanlarla aç kalanlar arasındaki farktır”. Bir başka deyişle mesele, “mülkiyettir ve bios olan madun bedeni ile tarımsal-kültür ya da bitkisel-kültür olan madun bilgisinin mülkiyete mal edilebilen bir nesne olmasıdır. Yalnızca mülkiyet değil, ticaretle ilgili fikri mülkiyet.” (Spivak, 2010, s. 56)

bir kaymaya neden olmasıdır. Kayma, kamuoyu ve kanaat oluşturulma sürecinde iletişim açısından çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Biri adına konuşulması, kendisi adına konuşan kişiye tabi olunması ve ona rıza gösterilmesine neden olabilir. Temsil edilen kesimlerin sürekli olarak başkaları tarafından tanımlanarak ve sınıflanarak yeniden sunulması, egemenlerin lehine işler. Bir diğer sonuç ise, bu temsil biçimi ile maduniyetin (çağdaş), iktidarın (bilginin) sürdürülmesinde işlevsel hale getirilmesidir (Yetişkin, 2010(a), s. 14).

Epistemik ihlalden doğan epistemik şiddet, hegemonik ilişkilerin yeniden üretilmesini sağlayan ve dengeyi güvence altına alan bir “sessizleştirme programı” olarak nitelendirilebilir: “Monopol emperyalizmin en iyi sonucu alacak şekilde ayarlanmış, yaygın ve heterojen projesi, sömürülen özneyi sömürenin amaçlarına uyacak şekilde bir “öteki” olarak inşa etmeyle işlemektedir.” Bu ise, “ikilik”, “karşıtlık” temelinde yasalaştırılır: “İçeriği sabitleştiren ve meşrulaştıran bir kodlama ve programlama anlatısının inşa edilmesi ve bu inşa sonunda ortaya çıkan verili unsurların bir başkasına dayatılması ile gerçekleştirilir.” Baskı ve zorlamaya dayanılarak yapılabilecek şeyler, böylesine meşru bir yol ve rıza ile gerçekleştirme şansı yakalanmış olur (Yetişkin, 2010(c), s. 18).

Antonio Gramsci gibi kültürel medya çalışmalarının temel dayanaklarından bir diğeri Louis Althusser ve onun Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) kavramsallaştırmasıdır. Althusser (2006(a); 2006(b)), Devletin İdeolojik Aygıtları’nı kendine içkin olarak görür. Devlet Aygıtı’nın aslında baskıcı ve ideolojik aygıtlar üzerinden işlediğini belirtir: Hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler gibi yapılardan oluşan Baskı Aygıtlarını, fiziksel olamayan çok çeşitli ve çok iyi gizlenmiş biçimlerden oluşan aygıtlardan ayırır (2006(b), s. 128). Dinsel, hukuki, çeşitli partileri de içeren bir sistem olan siyasal, sendikal, kültürel ve basın-yayın¹⁸ aygıtlarından oluşan Devletin İdeolojik Aygıtları’nın önemine dikkat çeker:

Devletin İdeolojik Aygıtları fiziksel şiddet uygulamasalar bile, daha baskın olmayan ve daha az görünür olan şiddet uygularlar. Althusser’e göre Devletin İdeolojik Aygıtları, örneğin, okula gitmek zorunlu olsa bile özgürce gidilmesi gibi, siyasi partiye üye olunması veya itaat edilmesi, alınacak gazeteyi ya da seyredilecek TV kanalının seçilmesi, diğer tüm kültürel metaları satın alıp tüketilmesinin özgürce olduğunu belirtir. Bu nedenle müşteri nezdinde işlev görebilmek için fiziksel şiddet uygulama yerine ideolojiyi kullanırlar. Özgürlük algılamasının sağlanması, Devletin İdeolojik Aygıtları’nın büyük çoğunluğunun devlet dışında özel sektöre ait olmasından kaynaklanır (2006(b), s. 132-133). Bu algılama aslında, “kurumların kendilerine denk düşen ideolojileri *üreten* olmadığı, denk düşen kurumlarda

¹⁸ Althusser’in (2006(b), s. 129) Baskı Aygıtları’ndan daha çok önem verdiği DİA içinde, çeşitli gazete ya da gazete grupları, radyo ve televizyon, yayın ve örgütlerin tamamından oluşan Basın Aygıtı, aslında medyayı kuşatan bir çerçeveye sunar.

“gerçekleşen” ya da “var olan” şeyin, bir ideolojinin (Devlet İdeolojisi) öğeleri ve pratikleri” paradoksundan kaynaklanır (2006(b), s. 136). Daha kısa anlatımla, bu kurumların içindeki pratiklere indirgenebilecek ideolojik oluşumlardan¹⁹ kaynaklanmaktadır. “Mesleki ideoloji” olarak tanımlanabilecek bu oluşumlar, birincil ideolojiler olmayıp, işleyen pratiklerin *ürünü* olarak birincil ideolojilerin alt-ürünlerin ürünleridirler (2006(b), s. 139).

Devletin İdeolojik Aygıtları ideolojiyi ağır bastırarak şekilde işlerler; baskıyı yumuşak ve sembolik olarak kullanırlar. İdeolojinin baskınlığının bir sonucu olarak, haberleşme, basın ve gösterilerin yasaların desteğiyle ya da yasalara başvurmadan, gündelik, sabit ve aşırı özenli sansür uygulanır: “... Çünkü bu sansür, elbette mesleki vicdanları, edep ya da Vatana, Şehitlere ve Aileye borçlu olunan minnet adına kendi kendilerini sansürleme önlemini alan yazarların aklına önceden yerleşmiştir...” (Althusser, 2006(b), s. 141)

Devlet iktidarının ele geçirilmesi, doğasını oluşturan devlet aygıtları üzerinde iktidar kurma olanağı sağlar. Althusser (2006(b), s. 142), devletin tüm aygıtlarının (Baskı ya da İdeolojik olanlar) sınıf iktidarını uygulayan devlet iktidarının (burjuva) sahiplerinden oluşan bir iktidarın bileşik silahları olarak görür. Ona göre, üstyapı son kertede belirleyici değilse de, sonuçta hepsi sınıf sömürü ilişkileri olan üretim ilişkilerinin altyapısına dayanırlar (Althusser, 2006(b), s. 148-149).

Althusser, ideolojiye ekonomik altyapı karşısında görece bağımsızlık atfeder. İdeoloji düzeyinde, kapitalist üretim biçimini karakterize eden bütün üretim ilişkileri sisteminin yeniden üretiminin güvence altına aldığı savunur: “İdeoloji, çeşitli toplumsal kurumları ve medyayı içine alan ‘Devletin İdeolojik Aygıtları’nın materyal anlamı olan pratiklerinde cisimlenen, somut toplumsal bir süreçtir. ‘Devletin İdeolojik Aygıtları’ içerisinde ideoloji, kendi doğasında bulunan, devlet için yıkıcı olabilecek çelişki barındıran bir ‘savaşım alanı’ olarak hizmet eder” (Fung, 2006, s. 37). Tüm bu nedenlerden dolayı, “hiçbir sınıf Devletin İdeolojik Aygıtları içinde ve üstünde kendi hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını kalıcı olarak” elinde tutamayacağını belirtir (Althusser, 2006(a), s. 67; 2006(b), s.375).

Kültürel Çalışmalar’da tahakküm, hegemonya ile ilişkili bir kavram olarak kabul edilir. Önceden oluşturulmuş bloklar arasındaki savaşım biçimindeki siyaset anlayışını reddeden ve Gramsci’den miras alınmış bu kavram, yapılanmış ilişkiler alanına dayandırılır. Bu yöneten sınıfların bir biçimde bölündüğü, kendi bütünlüklerini ve kendi anlamlarını inşa etmek için ideolojiye sarıldıkları görüştür. Hegemonyanın bir sonucu olarak ortaya çıkan dahil etme değil, ikincil konuma itmek olan tahakküm kavrayışı, yapılanmış bir ilişkiler alanını gösterir. Bu alanda konumlanan siyaset, çeşitli alanlar arasında yapılandırılmış bir savaşımdır.

¹⁹ Bir meslek olarak gazetecilik ideolojisi örnek gösterilebilir.

Konumlar dizgesinin herhangi bir anında tahakküm oyununun durumu, iktidar ilişkilerinin ve aralarındaki iktidar dengelerinin durumu, söylem alanında şekillenir. Kültürel Çalışmalar'ın bu düşüncesi, ideoloji ve iktidarın işleyişine ilişkin geleneksel görüşlerden çok farklı bir boyuttadır (Hall, 1997, 124).

Kültürel Çalışmalar, kültürel pratiklerin ürünü olarak yaşantıya vurgu yapan ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkar. Bu karşı çıkış, Raymond Williams ve Richard Hoggart kültür anlayışında vücut bulur. R. Williams'a (1977'den aktaran Hardt, 1994, s. 37) göre, kültür sosyolojisinin en temel görevi "...bütünün ve bağlantılı toplumsal maddi sürecin üzerinde ısrar ederek ...kurumların, oluşumların iletişimsel ilişkilerin... bu karmaşık birliği içerisindeki karşılıklı ilişkileri analiz etmektir." Bireylerin toplumsal ve siyasal çevrelerindeki koşullarının medyanın işgal ettiği alan içinde tanımlandığını kabul eder. Daha açık anlatımla Kültürel Çalışmalar'a göre medya, kendi kültürel ve ideolojik konumunu koruyabilmek için; "toplumsal bilgiyi sağlar ve seçmeci olarak inşa eder; toplumsal hayatın çoğulluğunu sınıflandırır ve üzerinde düşünümde bulunur ve karmaşık onaylanmış bir düzen inşa eder" (Hall, 1979'dan aktaran Hardt, 1994, s. 38). Bu biçimiyle bütüncül Marksist bir perspektif yansıtır.

1.3. Basın-İktidar İlişkilerine Yönelik Mikro ve Makro Düzeyli Medya Çalışmaları

Günümüz medya çalışmaları dar ve geniş ölçekli ya da mikro ve makro düzeyli olarak sınıflandırılabilir. Siyasi sonuçları etkileme gücüne sahip olan medya, kullanabileceği birçok yöntem devreye sokar. Medyanın kullandığı tüm yöntemlere uygun olarak ele alan ve kendilerine belirledikleri yol haritası için kendi kodlamalarını uygulayabilen çözümleme yaklaşımları söz konusu olur: *gündem belirleme (agenda-setting)* (McCombs ve Shaw, 1972; Shaw, 1979; Weaver, 2007), *önceleme (priming)* (Scheufele ve Tewksbury, 2007; Scheufele, 2009), *çerçeveleme (framing)* (Entman, 2003; 2007). Bu yaklaşımlara, benzer biçimde, medya ve hükümet arasındaki ilişkiyi açıklayan başkaları da eklenebilir: *basamaklama modeli (cascade model)* (Entman 2003; 2004), söz konusu ilişkinin çeşitli zaman ve koşullarda olası etkilerini açıklayan *endeksleme yaklaşımı (indexing approach)* (Bennett, 1990), *propaganda kuramı (propaganda theory)* ve *hegemonya yaklaşımı (hegemonic perspectives)* (Chomsky ve Herman, 1998). Basın-iktidar ilişkilerini açıklamaya çalışan son grup içindeki yaklaşımlar, daha eleştirel bir noktada durmaktadırlar.

Birleşik Devletler'de savaş, başkanlar, medya desteği gibi temalar, hükümet ile basın ilişkilerinin hegemonik perspektifi olarak adlandırılır. Hegemonik gelenek, başkan, askeri yetkililer olmak üzere diğer yetkililerinin kullandıkları, savaş konularındaki haberleri biçimlendirme ile kamuoyunu yönetme yöntemlerini açıklamaya girişir. Birçok akademisyen,

kamu ya da elit muhalefetinin karşısında, başkanların herhangi bir askeri müdahaleyi başlatma ve sürdürme yeterliliğinde başlıca etken olarak hükümetin düşünce pazarı üzerindeki etkisini tanımlarlar. Marksist ya da Gramsci'ye ait görüşte, piyasa, toplumsal ilişkiler, uygun roller, siyasal elit ve hükümet davranışları gibi özel unsurlara ilişkin inanışlar ve kuralları kapsayan, sivil toplumun desteklediği uzlaşmaya atıf yapılır. Hegemonik sürecin ortaya çıkmasında özellikle başkan, savaş ve dış politika haberlerini manipüle etme yeterliliğine ve kendisi açısından en iyi çıkarı için düşünce tutunumunda kamuoyu yanıltma derecesi merkezi tartışmada yer tutar (Patrick ve Thrall, 2007, s. 96-98). Buna karşılık, bu konuda yapılan çalışmaların tamamı, hegemonya ya da Marksist temellere dayanmaz. Gramsci'nin düşünceleri üzerine kurulmamış olsa da, "propaganda kuramından kitle medyası davranımının hegemonik kuramı" olarak tanımlanan (Patrick ve Thrall, 2007, s. 98) Herman ve Chomsky'nin çalışmasında kullandıkları *propaganda modeli* gibi, *endekslleme modeli* de önemli dış politik konuların Birleşik Devletler haber medya yayınları ve olayları ile olan ilişkisini ortaya çıkarmaya girişir (Kennis, 2009, s. 387).

Endekslleme hipotezi ya da yaklaşımı hem muhabirler tarafından yetkililerin görüşlerinin nasıl işlendiğine hem de nasıl sentezlendiğine yönelir. Bu modelde, elitler arasındaki görüş yelpazesi, gazetecilerin bu yelpaze içindeki tartışma çevresinde aldıkları tutum belirleyici olur. Daha açık anlatımla, medya içeriğinde tartışma sürecinde aldığı yöne doğru uyum sağlarlar (Livingston ve Bennett, 2003, s. 366). Ancak, Birleşik Devletler'de anaakım hükümet tarafından ifade edilen görüşlerin uzaklığına göre haber medyasının ürünleri olan haberlerde ve yorumlardaki ses ve görüş menzili endeksi belirleyici olur. Böylece, haber yayınları ürünlerinde yer alan "ideolojik spektrum"un daralması ya da genişlemesi bağlantısını kuracak konular hakkında hemfikir olmayan hükümet yetkililerinin alanları tartışılır (Kennis, 2009, s. 388). Bir diğer deyişle, resmi anlaşmazlık ve uzlaşma düzeyini yansıtmaları bağlamının ya da endekslemenin, standart gazetecilik pratikleri tarafından olay güdümlü haberlerin sınırlandırılmaya dönüşeceğini ortaya koyacağı düşüncesini taşır (Bennett, Lawrence ve Livingston, 2006, s. 468).

Tüm bu sorunların aşımı için kaynaklar, endekslleme ile propaganda modeli arasındaki kuramsal bağlantı anahtarı olarak kullanılır. En yaygın ve incelikli kapsam, Beyaz Saray'ın, iki parti (Cumhuriyetçiler ve Demokratlar) arasında ya da devlet yöneticileri arasında tartışma konuları üzerinde bir uzlaşma olup olmadığı hakkındadır. Ancak her iki modelde resmi kaynakların baskınlığı, Birleşik Devletler haber medyasının yayın şablon ve zayıflıklarını açıklamak için anahtar etken olarak tanımlanır (Kennis, 2009, s. 388).

Gerek propaganda gerekse endekslleme kuramlarının her biri, Kennis (2009) tarafından, diğerinin eksiklerini tamamladığı ileri sürülür:

(1) Herman ve Chomsky'nin ortaya koyduğu beş filtre, elit yazılı medya tarafından dikotomik bir davranışta, değerli ve değersiz kurban olan bir durum ile sonuçlanır. Kaynak kullanmaya ilgi, değerli ve değersiz kurban tezi kaynak kullanma eğiliminin seçici uygulanabilirliğine nasıl yönlendiğini gösterme propaganda modelinin en güçlü yönlerinden biriyken, endeksleme ise bu konuda az gelişmiş olduğundan yönelmez.

(2) Propaganda modeli, Birleşik Devletler'in yabancı müşteriler ve rakipleri ile tutunduğu siyasal ilişkiler çeşidiyle ilişkili olmuş olan kaynak kullanma eğilimleri ve haber yayınlarının tonunun belirlenmesi açısından sistematik kalıpları (modelleri) kullanır. Bu kalıpları göstermek için karşılaştırmalı analiz sürecinde verilen bir haber olayına ayrılmış haber yayını, sesi ve kalitesi ya da uzun soluklu ilişkiler açısından kalıpları ve farklılıkları göstermesi için tablolar kullanılır. Endeksleme ise, Birleşik Devletler ile muhalif olan devletlerdeki vahşet ve ihlallerin haber yayınları için haber medyasının sistematik olarak, resmi olmayan haber kaynaklarına bağımlılığı ve kullanımının nasıl değiştiği hakkında hiçbir şey söylemez. Bu bakımdan, endeksleme ile anahtar bağlantıyı sağlayan propaganda modelinin karşılaştırmalı analiz ve karşılaştırmalı kaynak kullanma uygulanabilirliği çok önemli kuramsal katkı sağlar.

(3) Propaganda modeli, Birleşik Devletler haber medyasının sahip olduğu zayıflığın temeline inebilmek için eleştirelilik ile işbirliğinden yararlanır. Endeksleme ise, ekonomik analiz içermeyerek, haber yayınlarının analizleri ile aynı tuzağa düşer: “Haber medya merkezlerinin ya da haber odası sosyolojisindeki gazetecilik zayıflığı ve sorun çözme teklifleri, çözümler ve öneriler” sunar. Propaganda sisteminin işlevini yerine getirmesi, sınırlandırılmış iktidar olarak, ticari işlerinin sahiplerin ve finansörlerin çıkarlarını önemsemediklerini belirten gazeteciler, editörler ve yayıncılar sahip olma kurumsal sınırlamalar çözümlenmeyi karmaşıktırır. Çünkü böylesi işler, tüzel şirketleşme ya da bağlı ortaklıkları sıklıkla uluslar-ötesidir. Böylece propaganda modeli özellikle göz kamaştırıcı ve tartışmasız ayrımcı dengeler endekslemede bulunan kuramsal zayıflığı dengeler.

(4) Endekslemenin üstesinden geldiği uzlaşmanın varlığı ya da yokluğunu içerme ile analiz etkeni olarak önemli politika yapıcılar arasındaki endeksleme, aynı konuda olsa bile, zaman içinde özellikle Washington'daki konumları değiştiğinde haber seslerinin nasıl çeşitlendiğini açıklamaya yardımcı olur. Propaganda modeli ise, kamunun özel durumlar oluşturabildiğinde haberlerde bulunan kısıtlama ve sınırlara yönelmez (Kennis, 2009, s. 387-391).

Bir diğer öneri ise, endeksleme modelini nitel analiz ile bütünleştirme biçiminde gelir. Freidman'a (2013, s. 444-445) göre bu sorunu aşmaya çalışan örneklerden biri, Hallin'in 1987 tarihli *Sansüresüz Savaş (The Uncensored War)* adlı çalışmasıdır; yalnızca endeksleme hipotezinden yararlanmaz; nitel medya analizi de kullanır. Örneğin, savaşı destekleyen haberlere kaşı, savaş karşıtı olanların bütün sayısı ya da bu çerçevelerin haber içeriklerinin

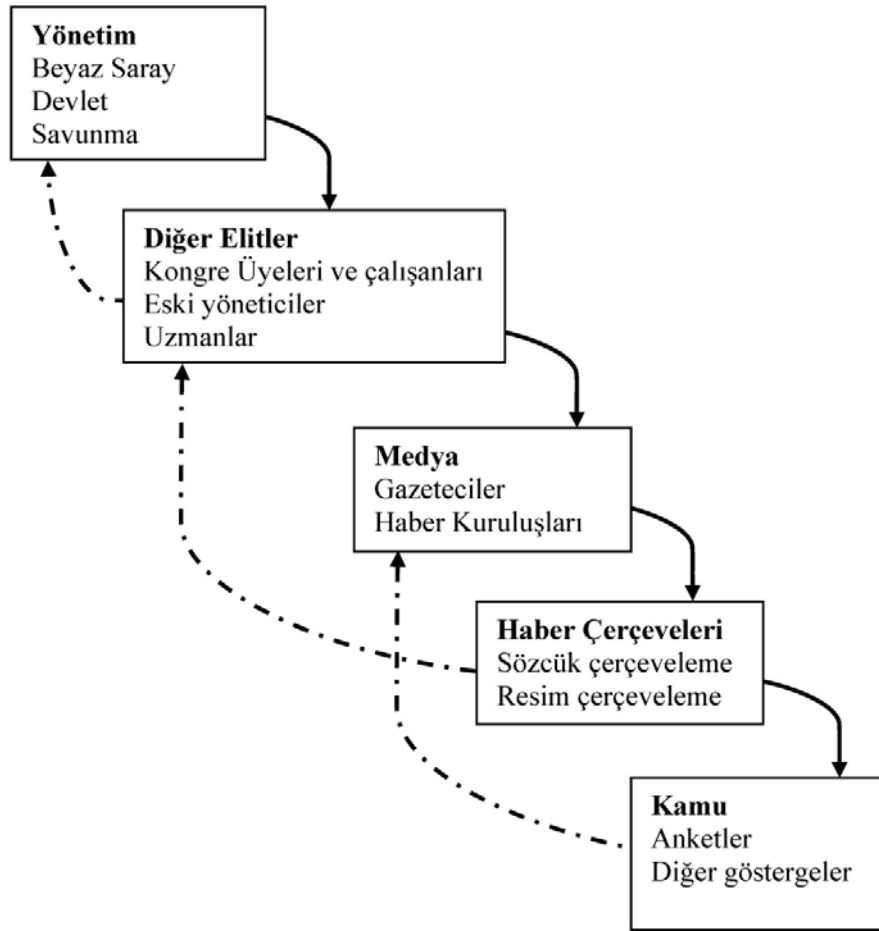
ikna edeceği nitel analiz olmadan sıradaki gerçek bağlamları hakkında hiçbir şey söylemez. Bunun için haber bağdaştırma, ilişkilendirme için kamu yetkilileri ve siyasetçiler tarafından aldıkları pozisyonu hesaba katar:

Özel bir vakada rutin olarak yayımlanan sözcük ve imajların dağılımını değil de, kamuoyunda aracılanmış sözcük ve imajların etkisini anlamaya çalışıyorsak, sözcük ve imajların ilettiği mesajların gerçek içeriğini bilmeye gereksinim duyarız. Ve eğer inandırıcı içeriğin nasıl olması gerektiğinin yargısına varabilirsek, özellikle gazeteciler tarafından, ardından bir biçimde izleyiciler tarafından yorumlanmış bu içeriğin bağlamını bilmeye gereksinim duyarız. Bu noktada gerek duyacağımız, ek olarak nitel medya haber analizidir; verilen bağlamda düşünce değişiminin nitel kuramıdır. (Genel bir kuram gereksiz olacaktır ve genel yasalar ve uygulama eğilimlerini düşünmeye gerek yoktur) (Freidman, 2013, s. 445)

Tüm bu yaklaşım ve modellere yönelik eleştiriler bunlarla sınırlı kalmaz. Entman (2003), medya ve dış politika konularına eğilen yaklaşımların genelde hegemonya ve endeksleme üzeriye yoğunlaştıklarını, ancak bunların 1991 yılında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle uluslararası politika ve medya davranışlarındaki değişimi tamamen açıklayamadıklarını belirtir:

Endeksleme, haberlerin Beyaz Saray çizgisinden sapıp sapmamasının yaşamsal belirleyicisi olarak elit karşıtlığına tamamen ikna edici vurgu yapmasına karşın, liderlerin bazı zamanlarda Beyaz Saray çerçevesine itiraz etmeyi yeğlediklerini ve diğer zamanlarda sessiz kaldıklarına ya da ne kadar elit karşıtlığının yükseleceğini tamamen açıklamaz. (Entman, 2003, s. 416-417)

Şelale metaforu üzerine kurulu basamaklama modeli, çerçeveleme ile birlikte çalışır. Basamaklama modelinde çerçevelemenin uygulanması, siyaset yapıcılar, gazeteciler ve vatandaşlar boyunca akan diğer tüm veriden ve gürültüden önemli bilginin ayrılması ve tanımlanmasına yardımcı olur. Tam anlamıyla uygulanabildiğinde, değer olarak haberlerde her anlaşma ya da anlaşmazlık savının işlemeden kaçınılmasına ve tepki ve kabul etmeyi çeken Beyaz Saray'ın yöntem bakış açısını daha ayrıntılı görülmesine izin verir. Sistemik olarak yalnızca sözel değil, görsel bilgiyi çözümlenme aracı sağlar. Kamudan yetkililere, eylemlerinin etkileri hakkında geri dönüş bilgi haber yönünü aydınlatır. Basamaklama modelinde mücadele eden çerçevelerin ortaya çıkışı ve sonuçlarını açıklayabilen dört değişken birlikte hareket eder: motivasyon, iktidar, strateji ve kültürel örtüşme. Böylece basamaklama (şelale) modeli, (1) sistem düzeylerinde çeşitlilik ve tabakalaşmayı kabul eder; (2) elit muhalefetinin oluşup oluşmadığını açıklamaya yardımcı olur; (3) siyaset ve siyaset yapmaya eleştirel olan haberlerde bilginin ne olduğunu tam olarak yol göstermeyi sağlar (Entman, 2003, s. 421).

Şekil 1.1 Robert Entman'ın Aktivasyon Şebekesi Şelalesi (Cascading Network Activation)

Kaynak: Entman, 2003'ten Uyarılma, s. 419

Yönetim figürleri ve diğer elitler, resepsiyon, konferans ve diğer yerlerde kayıt dışı (off the record) ve içi (on the record) bilgi takas etmek için üst düzey gazeteciler ile olan toplumsal ve profesyonel bağlantılarını korurlar. Elit ve gazeteci arasında çizilen çizginin ya da kimin, kimin üzerinde etkili olduğunun belirlenmesi her zaman kolay olmaz. Bu nedenle, gazeteciler ile elitler arasındaki ortak yön, çerçevelerin yayılma aktivasyonu için anahtar bir aktarma noktasıdır. Tartışmasız biçimde, tepe birkaç editör, yazar ve başyazar düşüncelerin yayılmasında diğerlerinden hatta birçok güçlü kamu görevlisinden daha çok egemenlik kurar (Entman, 2003, s. 420; 2004, s. 11).

Kamunun temsili çift yönlü akar. Basamaklama modeli hiyerarşiyi açıklığa kavuşturur: Geribildirimleri bazı zamanlar elitleri etkilemesine karşın, kamuoyu tipik olarak bağımlı değişken olarak kabul edilir. Elitler ve başkanların düşüncelerini etkileyen kamudan yukarı düşüncelerin yayılması anaakım medyadan geçer. Eğer haberler, geniş kamu yığını tarafından geniş ve yoğun biçimde tuttuğu izlenimi verirse, liderlerin stratejik hesaplamaları ve eylemlerini etkileyebilir. Kendisi, bir çerçeveleme unsuru olarak duran kamu algısı, siyasal

iktidar ve strateji amacı olur. Eğer elitler yönetim kararları üzerine rekabet ederler ve başkana lütufta bulunan kamuoyu kanısını yayabilirse, bu algı yasallığı ortadan kaldırmaya (delegitimize) da, muhalefeti susturmaya da yardım edebilir. Birçok olayda, yönetici olmayan elitlerin Beyaz Saray çerçevesini mücadele etmede niye başarısız olduklarını ama koşullar izin verdiğinde, niye elit muhalefetinin yükselmediği ve haber metinlerinin *şelaleden* aşağı yayıldığını; kamu ve belki yukarıya doğru yönetimin hesaplamalarını değiştirdiğini açıklamaya yardımcı olur (Entman, 2003, s. 420).

Motivasyon, tüm katılımcıların, öngörülebilir yollarda liderler, gazeteciler ve kamu olan dış ilişkiler yanıtlarını biçimlendirir. Gazetecilerin motivasyonu, medya çalışanları ve kuruluşlarının motivasyonuna uygun olan biçimlerde Beyaz Saray çerçevelerini paketlemek için haber mesajlarını denetleme zorunda bırakır. Böylece, haber kuruluşları ve çalışanları, ekonomik baskı ve dürtüler, profesyonel müşteriler, norm ve ilkeler ve kuralcı değerler tarafından kullanılırlar (Entman, 2003, s. 421-422).

Siyasal kültürle uyuşan yorumlama, Beyaz Saray'ın çerçeveleme çatışması ile yüzleşip yüzleşmeyeceğini belirlemede yardımcı olur. Kültürel örtüşme, çerçeveleme sürecinin farklı düzeyler boyunca basamaklayabilen haber çerçevesiyle kolay ölçülür ve her adımda benzer tepkileri uyarır. Çok doğal olarak güçlü çerçeveler, birçok toplum üyesi tarafından kullanılan alışagelmış şemalarla tamamen uyumludurlar. Böylesi çerçeveler, birçok birey arasında benzer yanıtları harekete geçirmek için büyük gerçek kapasiteye sahiptirler. Diğer yandan, birçok olay ya da konu için kültürel olarak baskın şemalar tutarsız ve açık olmayan yorumlamaları ortaya atar. Böylesi çok anlamlı konu çerçevelemesi, ağırlıklı olarak motivasyon, iktidar ve stratejiye bağlıdır. Sonuç olarak, baskın şemalarla uyuşmayan konu haberleri geldiğinde, genel (yaygın) kültür, ruhsal işbirliğin yayılmasını engeller ve birlikte düşünme cesaretini kırabilir (Entman, 2003, s. 422-423).

Yukarıda değinilen bu model ve yaklaşımlar, basın-iktidar ilişkilerine dair önemli ipuçları sağlamada yol gösterici özellik taşımaktadırlar. Ancak, hiçbiri tek başlarına söz konusu ilişkinin tüm boyutlarını yeterince yanıtlaya kapasitelerine sahip değilseler de, ilişkiye ait bazı önemli etkenleri anlamlı kılacak sonuçlar çıkarabilmektedirler (Yüksel, 2013, s. 58).

1.4. Alternatif Medya Kuramları

Yirmişer yıllık periyotlarla gerçekleşen siyasal ve ekonomik değişimlerin yarattığı kırılmaların ardından eleştirel yeni kuramlar oluşturulmuştur. Fred Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Schramm, *Basının Dört Kuramı* olarak da bilinen *Normatif Medya Kuramları* ile devlet yönetim biçimlerine göre oluşan medya sistemlerini modellerler (Siebert ve ark., 1956). Refah Devleti yerine 1980'lerde neoliberalizmin gelmesiyle ortaya çıkan en

temel eleştirisi, *İktidar Temsilcileri: Medya ve Kamu Politikası (Agents of Power: The Media and Public Policy)* adlı çalışması ile Herbert J. Altschull (1984) tarafından gelir. 2000'lerde ise küresel yaygınlıkta bir olgu olarak, medyanın sahip olduğu ve yaydığı ideolojinin niteliği ile mülkiyetin yoğunlaşma ivmesini sürdürmesi, kurmuş olduğu tecimsel ilişki ağlarını sıklaştırması, çıkar amaçlı siyasal ilişkilerin varlığı gibi yeni dinamiklerin oluşturduğu yeni kavramlara gereksinim duyulmuştur. Böylece, bir diğer eleştirisi, *Karşılaştırmalı Medya Sistemleri: Medya ve Siyasetin Üç Modeli (Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics)* çalışması ile de Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini'nin (2004) tarafından gelir. Geleceğe yönelik düşünceler üretmeyen; aksine geçmişe dönük analizler yapan tüm bu modellerin ortak özelliği, bir öncekine alternatif yaratma hedefine sahip olmalarıdır.

1.4.1. Klasik Liberal Model: Basının Dört Kuramı

Toplumdaki çeşitli alt sistemlerin etkileşimi içinde siyasal sistemin tüm diğer sistemler üstünde baskın ve belirleyici olduğu düşünülür. Medya ve basın kurumlarının yer aldığı kitle iletişim sistemleri (rejimleri) de bu belirleyiciliğinin kapsamı içinde kendi yerlerini bulurlar. Başka bir ifadeyle, her yönetim biçimi kendine uygun olan kitle iletişim rejimine izin verecek biçimde işler. *Basının Dört Kuramı* olarak da bilinen *Normatif Medya Kuramları*, devlet yönetim biçimlerine göre medya sistemlerini modeller: *Otoriter*, *Sovyet Komünist*²⁰, *Liberal* ve *Sosyal Sorumluluk* kuramlarıdır (Siebert ve ark., 1956; Arıkan, 1999; İrvan, 2000; Işık, 2005; Güngör, 2011).

Tarihsel bir zemine oturan bu modellerden Otoriter Basın Kuram'ı, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce ortaya çıkan Nasyonal Sosyalist Almanya ve faşist devlet doktrinini bellemiş İtalya gibi örnekleri referans alır. Hitler'in ve Mussolini konuşmalarına ve eylemlerine bakıldığında, bunların otoriter doktrinin göstergeleri olduğu görülür. Faşizm altında devletin yüceliği, ulus içindeki ekonomik ve toplumsal grupların üstündedir: Devletin önceliği, bir korporatist devlet düşüncesinde biçimlenir. Bu düşünce kapitalist düzeni korumak için özel girişimcilikle müttefik olmasına karşın, korporatist devletin hem ekonomik hem de kültürel ilişkilerde müdahaleci olması anlamına gelir (Siebert ve ark., 1963, s. 15). Ancak bu kuram, siyasal iktidara ve yönetenlere bağımlı kılınan yönetim sistemlerinden

²⁰ Her ne kadar, *Basının Dört Kuramı* içinde yararlanılan kaynaklarda *totaliter-sosyalist kuram* olarak adlandırılmışsa da, aslında kuramın orijinalinde *Sovyet Komünist* kavramı olarak geçmektedir. Kaldı ki, totalitarizm ile sosyalizm birbirinden tamamen farklı yapılardır. Bu kaynakların kuramın kullanımındaki yanlışlığı belirtmeden geçmemek gerekir. Zaten Siebert (1963) de otoriter kuram olarak adlandırdığı sınıflamayı faşist otoriter olarak yapıp, *Sovyet Komünist* olanla farklı olduğunun altını çizer. Bu nedenle, *Sovyet Komünist* kavrayış olarak kullanılacaktır.

basının bağımsız olması kuralı olanlara ve hatta baskıcı siyasal iktidarın doğrudan aracı olduğu düzenlemelere kadar geniş bir yelpazede geçerli olabilmektedir (Kaya, 1985, s. 43).

Her alana yönelik olan müdahale mekanizması, kitle iletişim alanında da ağırlıklı olarak işler. Siebert vd. (1963), otoriterlik yanlısı bir kişinin, kitle medyasının işlevine başvurduğunda zaten hükümetin temel amaçlarını da belirlemiş olduğundan söz eder. Bu amaçlar, iletişimin kültürel ve siyasal yönlerinin her ikisi aracılığıyla tutumunu kaçınılmaz biçimde denetler: “İletişim birimi, iktidardaki hükümetin hedeflere ulaşabilmesi için hükümet politikalarını desteklenmeli ve geliştirmelidir.” Medya desteğinin sağlanması, yayın politikalarının siyasal iktidar tarafından belirlenmesi ile sonuçlanır. Medya kuruluşlarının mülkiyetinin özel kişilerde olması bile buna engel değildir. Çünkü tescil ya da özel izinlerin sağlanması, iktidarın öncelikli müdahalelerini oluşturur (Siebert ve ark., 1963, s. 18-19). Sistem içindeki denetim araçları, sıkı yasal düzenlemeler, üretimin devlet aracılığıyla süzgeçten geçirilmesi, gazetecilik mesleğine zorunlu düzenlemelerin getirilmesi, vergi gibi ekonomik yaptırımların uygulanması, editoryal kadroların hükümet tarafından atanması yoluyla gerçekleştirilir (Kaya, 1985, s. 43). Sıkı yasal düzenlemeler, gizli ya da açık sansür uygulamaları daha da genişletilerek, rüşvet verilmesi, vergi oranlarını arttırılması (Işık, 2005, 78) gibi uygulamalarla sonuçlanır. Tüm bunlar, gazetecilerin haber yaparken, iktidarın yasal kısıtlamaların baskısı altında çalışmalarını durumunu oluşturur (Işık, 2005, 77). Böylece siyasi otorite tarafından basın özgürlüğünün sınırları belirlenirken, iktidarın kendi meşruiyetini yeniden üretebilecek, erkinin devamlılığını sağlayacak, gerçekliği belli bir hakikat gibi sunacak, propaganda yaparken özerk yapılarımış gibi algılanacak medya da oluşturulmuş olur.

Otoriter/totaliter kuramla birçok benzer yönleri olduğu iddia edilen *Sovyet Komünist Basın Kuramı*'nda ise Sovyet Komünizmini benimsemiş sistemlerde medya, siyasal iktidarın doğrudan denetim ve gözetimi altındadır. Sosyalist ideolojinin temel özelliğini oluşturan, özel mülkiyetin olmaması, medyayı ülkenin Komünist Parti'sinin yayın organı konumuna oturtur. Sosyalist ideolojinin topluma öğretilmesi, aşılması yapılırken, yayınların biçim ve içerikleri bu doğrultuda oluşturulur (Işık, 2005, s. 78, Güngör, 2011, s. 285).

Tüm bunların tam zıt kutbunda *Liberal* ya da *Özgürlükçü Basın Kuramı* yer alır. Siebert vd. (1963), medyanın, bilgi verme, eğlendirme, satışın yanı sıra, devletin denetlenmesi ve gerçeğin keşfedilmesine yardımcı olma gibi işlevlerinden bahsederler. Fikirlerin özgür pazarda kendi gerçeğini arama süreci olarak mahkemeler tarafından, iftira, müstehcenlik, ahlaksızlık, savaş zamanı isyana teşvik edilmesi suç sayılır. İlkesel olarak özel mülkiyetinde her istediğini yayınlamakta özgür olduğu kabul edilen medya, toplumun diğer gereksinmelerini karşılama ve hükümeti denetleme aracı olması ile diğer modellerden

farklılık gösterir. Ancak, bir ideal olarak çizilen *Liberal Basın Kuramı*'nin işleyişinde bazı sıkıntılar söz konusudur.

Liberal Medya Kuramı'nın Batı Avrupa ve ABD'deki uygulamasında karşılaşılan sıkıntılar, yeni model arayışlarını da beraberinde getirir. İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Hutchins Komisyonu²¹ çatısı altında ABD'de gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte *Sosyal Sorumluluk Kuramı* adlı model oluşturulmuştur. Medyada mülkiyet yoğunlaşmasının artması, medyanın halka karşı doğal sorumluluklarının yerine getirilmemesi, ticari kaygılar nedeniyle ilan ve reklam verenlerin yayınlar üzerindeki etkinliğinin artması, bu kuramın temelini oluşturur. Kapitalist Pazar yapısı içinde “profesyonel özdenetim”, yani “editoryal bağımsızlık” bir kurumsallık normu olarak benimsenir. Mevcut Amerikan basınının kendisinden beklenen demokratik işlevlerden uzak olduğu, özgürlükler kadar sorumlulukların da sahip olunacak nitelik olduğu ve bunun farkına varılmasıyla özgür ve sorumlu bir basın var olabileceği savunulur. Bu sorumluluğun yasa ya da hükümet müdahaleleri ile değil, demokrasiyi benimsemiş kişilerin “hesap verebilir” olma çabasıyla gerçekleşebileceğine vurgu yapılır (Taş, 2009, s. 17). Özellikle demokratik bir yaşamın sürekliliği için basının çok sayıda hizmeti sağlaması gerekmektedir. Pazar mekanizmasının inisiyatifi beklenmeden, rekabet koşullarını ortadan kaldıran tekelleşme durumlarda, hatta olağan işleyiş çerçevesinde de özel sermayenin kârlı görülmediği için boş bıraktığı alanlarda pazarın işleyişine müdahale edecek mekanizmalar gerekliliği düşüncesi ortaya atılır: Siyasal iktidar ve diğer güç odaklarından bağımsız işleyen, özerk yönetilen kamusal (toplumsal sorumluluğa sahip) yayın yapan kuruluşların oluşturulması, ancak devletin özel yayın kuruluşlarına çoğulcu basın için kaynak ayırması, teşvikler yapmasıdır (Kaya, 2009, s. 106).

Sosyal sorumlu basın anlayışı, basının yalnızca devletten değil, kapitalist pazar mekanizmalarının etkilerinden de bağımsız olması ilkesinde temellenir. Kitle iletişim araçlarını ellerinde bulunduranlar, iletişim sağlama görevlerini yerine getirenle, toplumsal sorumluluk olarak görmeleri gerektiği ileri sürülür. Yalnızca piyasa mekanizmasına dayanan bir iyimserlik yerine, serbest rekabet koşullarının bozulması durumlarında Pazar işleyişinde müdahaleler gerekmele birlikte; iletişim alanında öz denetim mekanizması kurulmalıdır. Kitle iletişim araçlarının yasalar ve yerleşik kuralları kapsamında kendi işleyişlerini düzenlemesi, toplum çeşitliliğini yansıtmaya, çoğulcu yapıyı bir bütün olarak aktarma görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu görevlerde, bilgi ve haber aktarımında gerçeklik, doğruluk, kesinlik, nesnellik, dengesizlik ilke olarak kabul edilmesi, kültür ve

²¹ Başkanı Robert Maynard Hutchins'in adıyla anılan ve resmi adı Basın Özgürlüğü Komisyonu (The Commission on Freedom of the Press) olan, “özgürlükler kadar sorumluluklara da sahip” basın oluşturmaya yönelik çalışmalar yürütmüş komisyon (Taş, 2009).

sanatın yayılması ve geliştirilmesi ile eğitici olması, toplum huzurunun korunması için şiddet ve suç içerikli ürünlerin yayınlanmaması gibi ilkeler benimsemelidir (Kaya, 1985, s 57-59). Medya etiğinin habere yönelik olanları ise, günün olaylarını açıklayıcı ve anlamlı bir bağlamda doğru, kapsamlı ve profesyonel olarak sunulması, yorum ve eleştirilerin mübadelesi için bir forum oluşturulması, toplumun bileşenlerinin temsili bir portresini sunulması, toplumun temel değer ve ereklerinin sunulması ve açıklığa kavuşturulması, günün haberlerine tam erişim sağlanmasıdır (Taş, 2009, s. 17). Siebert, Peterson, Schram'ın (1963) geliştirdikleri *Normatif Medya Kuramları*, Tablo 1.1'de özetlenmiştir.

Tablo 1.1 Normatif Medya Kuramları'nın Özellikleri

Modeller	Özellikleri
Otoriter	<ul style="list-style-type: none"> 16. ve 17. yüzyılda İngiltere'de gelişmesine karşın, 20. ve 21. yüzyılda bile halen kullanıldığı yerler söz konusudur. Hükümdarın, hükümetin ya da her ikisinin mutlak gücü felsefesinden kaynaklanır. Doğrudan hükümet denetimi yoluyla devlet gereksinimine hizmet eden medyanın, hükümeti ve dolayısıyla da devleti eleştiren yayınlar yapmasına izin verilmez. Sansür ve kural ihlalleri cezaları ile denetim sağlanır. Bu denetim ve yasaklar, yalnız kamuda değil özel kesime ait medyada da geçerlidir. Medyanın özel ya da kamuya ait olması, devlet politikasının yürütme aracı olması gerçeğini değiştirmez.
Liberal	<ul style="list-style-type: none"> 1688'den sonra İngiltere ve ABD'den uyarlanmıştır; her yerde etkindir. Milton, Lock, Mill gibi düşünürlerin akılcı ve doğal haklar düşüncelerinde köklenmiştir. Bilgi verme, eğlendirme, satışın yanı sıra, devletin denetlenmesi ve gerçeğin keşfedilmesine yardımcı olma gibi hedefler doğrultusunda yürür. Fikirlerin özgür pazarda kendi gerçeğini arama süreci olarak mahkemeler tarafından, iftira, müstehcenlik, ahlaksızlık, savaş zamanı isyana teşvik edilmesi suç sayılır. İlkesel olarak özel mülkiyette olması gereken ve her istediğini yayınlamakta özgür olduğu kabul edilen medya, toplumun diğer gereksinmelerini karşılama ve hükümeti denetleme aracı olması ile diğer modellerden farklılık gösterir.
Komünist	<ul style="list-style-type: none"> Sovyetler Birliği'nde sosyalist sistemin başarılı olmasına ve varlığını sürdürmesine katkıda bulunmak amacıyla olan medya, işçi sınıfının çıkarlarına hizmet eder. Mülkiyeti kamuda olan ve kullanımı parti üyelerinin kullanımına açık olan medyanın, parti amaçlarının eleştirilmesi, otoriter modelde olduğu gibi denetimi elinde tutan devlet tarafından yasaklanır.
Sosyal Sorumluluk	<ul style="list-style-type: none"> 20. yüzyılda ABD'de Hutchins Basın Özgürlüğü Komisyonu ve uygulayıcıları ile yaşam bulmuştur. Bilgi verme, eğlendirme ve satışın yanı sıra, çatışmayı tartışmaya dönüştürme hedefi taşır. Ancak, topluma bilgi ve denge sağlama zorunluluğuna sahipken, medya her istediğini yayınlamakta tamamen özgür değildir. Kamuoyu, tüketici eylemleri ve profesyonel etik değerler tarafından yaşamsal önemdeki sosyal konulara ve özel haklara ciddi saldırılar denetlenir, yasaklanır. Devlet kamu hizmetini üstlenmedikçe özel sektörde olan medyanın kullanımı, söyleyecek şeyi olan herkese açıktır. Medya ve hükümet sivil toplumun inşasında ortaklardır.

Medya ve iletişim sistemlerine ilişkin bu klasik yaklaşıma ek ya da alternatif pek çok kuram ve kavram geliştirilmiştir. Medyanın ülkenin milli hedefleri doğrultusunda kullanılmasıyla gelişme ve kalkınma hamlelerine öncülük edebileceği düşünülen Denis McQuail'ın *Gelişme Aracı Kuramı* 1950'lerde öne çıkmıştır. Halkın etkin katılım ve denetiminin olacağı yerleşmiş, etkileşimci ve katılımcı özelliklere sahip *Katılımcı Demokratik Medya Kuramı* ise 1970'lerin dikkat çeken bir diğer yaklaşımıdır (Işık, 2005, s. 78-79). Ancak, Siebert, Peterson ve Schramm'ın (1963) *Basının Dört Kuramı* yaklaşımına alternatif oluşturulan iletişim sistemleri bunlarla sınırlı kalmaz.

1.4.2. İktidar Temsilcileri: Medya ve Kamu Politikası

İktidar Temsilcileri: Medya ve Kamu Politikası (Agents of Power: The Media and Public Policy) (1984) adlı çalışması ile bilinen J. Herbert Altschull, *Basının Dört Kuramı*'nın İkinci Dünya Savaşı koşullarında oluşturulduğunu; artık geçerliliğinin kalmadığını belirtir. *Demokratik, liberal, komünist ve otoriter* benzeri kavramlarının kavrayışı engellediğini savunur (Altschull, 1995, s. 419). Dünya haber medyasını, tema ve melodi çeşitlerinin bestelenmiş tek bir birimi olan bir *senfoni* gibi görür. Ancak bu haber senfonisi, ahenkli değil, uyumsuz ve akortsuzdur. Basının *kakofoni* özelliğinden değil, haber medyasının yapıları ve ideolojileri yoluyla nakaratın çalındığı Wagner operasına benzetildiğinden bahseder. Basının bu senfonisi içinde üç hareket, her birinin temel teması ve temalarda çok sayıda çeşitlerin sınıflandırılabilceğini düşünür. Yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak ekonomi odaklı olmak üzere *birinci, ikinci ve üçüncü (dünya)* biçiminde sayısal özdeşlik önerir: Serbest Pazar (Kapitalist), Marksist (Sosyalist) ve İlerleme (Kalkınmakta olan ya da Az Gelişmiş) sınıflandırmasıyla kendi sistemini ileri sürer. Haber medyasının var olduğu, tarihsel, siyasal, toplumsal, kültürel ve önemli olarak psikolojik tüm çevresel gerçekliği kucaklar (1995, s. 418-419). 1980'li yılların koşulları içinde oluşturduğu modelde siyasal bir yapı olarak medyayı *inanç, gazetecilik amaçları ve basın özgürlüğü* açısından inceler (Bkz. Tablo 1.2).

Altschull'a (1995) göre, Tüm basın sistemlerinde, haber medyası siyasal ve ekonomik iktidarın uygulayıcılarının temsilcisidir ve gazeteler, dergiler ve yayın çıktıları bağımsız değildirler. Haber medyasının içeriği her zaman basını finanse edenlerin ilgisini yansıtır. Özgür ifade çeşitli yollarla tanımlanmasına karşın, basın sistemleri ifade özgürlüğüne dayandırılır. Tüm basın sistemleri sosyal sorumluluk ilkesini kabul ederler; insanların ilgi ve gereksinmelerine hizmet ettiklerini ilan ederlerken, insanlara erişim sağlamaya gönüllü olduğuna vurgu yaparlar. Buna karşılık, üç modelden her birinde basın diğer modelleri sapkın olarak algılama eğilimindedir. Tüm bu basın sistemine akademinin (gazetecilik okulları) katkısı, topluma ideolojiler ve değerler sistemi taşırlarken, kaçınılmaz olarak, güç sahiplerinin

var olmasına ve haber araçlarını denetlemelerine yardım etme biçimindedir (Altschull, 1995'ten aktaran Severin ve Tankard, 2001, s. 319-320).

Tablo 1.2 Altschull'un Alternatif Modelinde Yer Alan Basın Sistemlerinin İşleyişi

Modeller	İnanç	Gazeteciliğin amaçları	Basın özgürlüğü
Serbest Pazar Ulusları	<ul style="list-style-type: none"> Basın, dışarıdan gelen müdahalelere karşı bağımsızdır. Kamunun haklarını bilmesine hizmet ederken, açıkça ve tarafsızca haber yapar. 	<ul style="list-style-type: none"> Gerçeği aramak, toplumsal olarak sorumlu olmak, halka tarafsızca hizmet etmek; kapitalist doktrini desteklemek gibi amaçlara sahiptir. Tüm bunların yanı sıra, hükümetin gözetleyeni (bekçi köpeği) olarak hizmet etmek gibi görevi olduğu da ileri sürülür. Ancak tüm bunların yanı sıra, ne siyasal ne de kültürel olarak bilgilendirmek ya da eğitmek gibi bir amacı yoktur. 	<ul style="list-style-type: none"> Özgür basının anlamı, gazetecilerin her tür dış denetimden bağımsız olmasıdır. Özgür basın, hiçbiri iktidara hizmet etmez ve iktidar tarafından manipüle edilmez; özgür basın için ulusal basın politikası gerekmez.
Komünist Uluslar	<ul style="list-style-type: none"> Basın, halkı sınıf ve kültürel bilinç konusunda eğitir ve dönüştürür. Basın, halkın nesnel gereksinimleri karşılar. Yaşanan gerçeklikler hakkında tarafsızca haber yapar. 	<ul style="list-style-type: none"> Gerçeği araştırmak, toplumsal olarak sorumlu olmak, halkı eğitmek, siyasal ve kültürel olarak müttefikleri kaydetmek, doğru doktrin için destek talep edecek biçimde halka hizmet etmek, görüş ve davranışları biçimlendirmek gibi amaçlarla donatılmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> Özgür basının anlamı, yalnızca zengin ve güçlülerin değil, tüm görüşlerin yayınlanmasıdır. Bu nedenle, meşru toplulukların baskısına karşı koyma gereksinimi duyar. Basın özgürlüğünün doğru biçim alması için ulusal basın politikası garanti gereksinimi duyar.
Kalkınmakta Olan Uluslar	<ul style="list-style-type: none"> Basın birleştirici bir güçtür ve yararlı toplumsal değişim için bir araçtır. Basın, gazeteciler ve okuyucular arasında iki yönlü değişim için kullanılır. 	<ul style="list-style-type: none"> Gerçeğe hizmet etmek, toplumsal olarak sorumlu olmak, siyasal ve kültürel olarak eğitmek, hükümet ile işbirliğinde yararlı amaçlar için değişim amacıyla halka ve toplumsal barışa hizmet etmek gibi amaçları sıralanabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Özgür basının anlamı, gazeteciler için vicdan özgürlüğüdür. Basın özgürlüğü, ulusun özgürlüğünden daha az önemdedir. Basın özgürlüğünün yasal olarak korunması için basın politikası gereklidir.

Kaynak: Altschull, 1995'ten uyarılama, s.425, 429, 435

1.4.3. Karşılaştırmalı Medya Sistemleri: Medya ve Siyasetin Üç Modeli

Basının Dört Kuramı'nda Siebert vd.'nin ortaya koydukları dört modele getirilen ikinci eleştiri Hallin ve Mancini'in *Karşılaştırmalı Medya Sistemleri: Medya ve Siyasetin Üç Modeli (Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics)* (2004) çalışmasında yer alır. Bu kitapta siyasal sistem ile medya sistemi arasındaki ilişkiyi inceleyen Hallin ve Mancini, medyanın küreselleşmesi ve ticarileşmesiyle mevcut medya sistemlerinin giderek birbirine benzediğini tespit ederler. Bu nedenle 20. yy.'ın ortalarında belirginleşen modellerin de bu süreçte ortadan kaybolacağını öne sürerler. Medya sistemlerindeki ulusal farklılıkların giderek azaldığı bu ortamda, siyasal sistemle medya sistemi arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek için iki boyut tanımlarlar: (1) Medya sistemleri boyutu ve (2) siyasal bağlam boyutu.

Medya sistemleri boyutu kitle iletişiminin gelişmişlik düzeyi ve medya pazarının yapısıyla ilgilidir. Daha ayrıntılı bakılırsa, gazetelerin tirajları, gazete-okur ilişkisi, haber kaynağı olarak gazete ve televizyon ayrışması, yerel, bölgesel ve ulusal gazetelerin oranı, tabloid ve nitelikli basının ayırım kriterleri, medya pazarının bölgeye ya da dile göre bölünmesi gibi özellikle gündeme gelir (Hallin ve Mancini, 2004, s. 22-26). Hallin ve Mancini (2004) medya sistemleri boyutunu dört alt boyutta ele alırlar: gazete endüstrisi, siyasal paralellik, profesyonelleşme ve devletin rolü. Gazete endüstrisi basının tirajla ne ölçüde ayakta kalabildiği sorusuna yanıt arar. Siyasal paralellik alt boyutu ise, gazetelerin içerde ve dışarıda ne ölçüde çoğulcu ya da partizan politikalar izlediğini irdeler. Profesyonelleşme, gazetecilik meslek etik ilkelerinin kurulduğu zemini sorgular. Devletin rolünderse, hükümet müdahalesini biçimi ve hedefi anlaşılmadığıdır (Tablo 1.3).

Hallin ve Mancini, medya sistemlerinin ikinci boyutunu oluşturan siyasal bağlamının yürütülmesi için beş çekirdek alt-boyut önerirler. Medya sistemlerinin gelişmesinde siyasal etkinin daha iyi anlaşılmasının sağlanması için siyasal ve siyasal sosyoloji karşılaştırmasında literatürden ilişkili kavramları alırlar: çatışma ve uzlaşma modelleri, uzlaşma ya da çoğunlukçu hükümet, bireyselliğin örgütlenmiş çoğunluğa karşı olması, devletin rolü ve rasyonel yasal otorite. Çatışma ve uzlaşma modelleri ile anlatılmak istenen, anti-sistem partilerin yorum yönelimli ve taraflı gazeteciliğin kullanılmasıyla oluşan kutuplaşmış çoğulculuk ve merkeze yönelmiş ideolojik farklılıkların düşük olduğu siyasal partilerin ve tarafsız gazetecilikli basının oluşturduğu ılımlı çoğulculuk karşıtlığıdır. Uzlaşmanın çoğunlukçu demokrasiye karşı olması çerçevesi, siyasal iktidara odaklanmış iki partili çoğunlukçu sistem ile güçler ayrılığı ilkesinde temellenmiş olan çok partili sistem arasında ayırım yapar. Liberalizmin temel taşlarından olan bireysel çoğulculuk ile korporatist sistemin örgütlediği çoğulculuk arasındaki farklılık anlaşılır. Devletin rolünün belirlenmesi, liberal

demokrasiler ile refah devleti demokrasileri arasındaki farklılık çerçevesinde çizilir. Rasyonel-yasal otorite ve kayırmacılık arasındaki karşıtlık, biçimsel ve evrensel kurallarla korunmuş sistem ile bireysel çıkarlar ve özel ilişkilerle işleyen kamu yararı eğilimine sahip kayırmacı sistem anlaşılır.

Tablo 1.3 Medya Sistemlerinin Karakterleri

Boyutlar	Kuzey/Merkezi Avrupa		
	Akdeniz ya da Çoğulcu Kutuplaşmış Model	ya da Demokratik Korporatist Model	Kuzey Atlantik ya da Liberal Model
	Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya	Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre	İngiltere, ABD, Kanada, İrlanda
Gazete Endüstrisi	▪ Düşük gazete tirajı; politik olarak elitin basına yönelmesi	▪ Yüksek gazete tirajı; kitle tirajlı basının erken gelişmesi	▪ Orta gazete tirajı; kitle tirajlı basının erken gelişmesi
Siyasal Paralellik	▪ Yüksel siyasal paralellik; dışsal çoğulculuk, yorum yönelimli gazetecilik; parlamenter ya da hükümet devlet yayıncılığı modeli; yayın sistemleri üzerinde siyaset	▪ Özellikle ulusal basında dışsal çoğulculuk; tarihsel olarak güçlü parti basını; tarafsız ticari basına doğru kayma; devlet yardımı özerklikle yayın sistemlerinde siyaset	▪ Tarafsız ticari basın; bilgi yönelimli gazetecilik; içsel çoğulculuk (ama İngiltere’de dışsal çoğulculuk); profesyonel hükümet yayın modeli; biçimsel özerk (otonom) sistem
Profesyonelleşme	▪ Daha zayıf profesyonelleşme; araçsallaştırma	▪ Güçlü profesyonelleşme; kurumlaşmış kendiliğinden düzenleme	▪ Güçlü profesyonelleşme; kurumlaşmamış kendiliğinden düzenleme
Medya Sistemlerinde Devletin Rolü	▪ Güçlü devlet müdahalesi; Fransa ve İtalya’da basına ekonomik devlet desteği; sansür süreçleri; (Fransa dışında) “vahşi düzenleme”	▪ Güçlü devlet müdahalesi ama basın özgürlüğü için koruma; basına ekonomik devlet desteği; özellikle İskandinavya’da güçlü; güçlü kamu hizmeti yayıncılığı	▪ Baskın pazar (İngiltere ve İrlanda dışında)

Kaynak: Hallin ve Mancini, 2004, s. 67

Bu yaklaşımlarla biçimlenen *Medya ve Siyasetin Üç Modeli* içinde Hallin ve Mancini, medya-siyaset ilişkileri kavramsallaştırırlar. Bunu, tekil modellerin etiketlenmesi için çok önemli olarak gördükleri coğrafi bölgelerle tanımlarlar (Bkz. Tablo 1.4).

Tablo 1.4 Siyasal Sistemlerinin Karakterleri

Boyutlar	Akdeniz ya da Çoğulcu Kutuplaşmış Model	Kuzey/Merkezi Avrupa ya da Demokratik Korporatist Model	Kuzey Atlantik ya da Liberal Model
	Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya	Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre	İngiltere, ABD, Kanada, İrlanda
Siyasal Tarih; Çatışma ve Uzlaşma Modelleri	▪ Geç demokratikleşme; kutuplaşmış çoğulculuk	▪ Erken demokratikleşme; ılımlı çoğulculuk (Almanya hariç, Avusturya 1945 öncesi)	▪ Erken demokratikleşme; ılımlı çoğulculuk
Uzlaşma ya da Çoğunlukçu Hükümet	▪ Her ikisi de	▪ Ağırlıklı olarak uzlaşma	▪ Ağırlıklı olarak uzlaşma
Bireyselliğin Örgütlenmiş Çoğulculuğa Karşı olması	▪ Örgütlenmiş çoğulculuk; siyasi partilerin güçlü rolü	▪ Örgütlenmiş çoğulculuk; çoğulculuk bölümlerinin tarihi; demokratik korporatizm	▪ Örgütlenmiş çoğulculuktan daha çok bireyselleşmiş temsil
Devletin Rolü	▪ Güdümçülük, devletin ve partilerin ekonomide güçlü katılımı; otoriterlik (otoriter rejim) süreci, Fransa ve İtalya'da güçlü refah devleti	▪ Güçlü refah devleti; ekonomide devletin önemli katılımı	▪ Liberalizm; özellikle ABD'de daha zayıf refah devleti
Rasyonel-Yasal Otorite	▪ Rasyonel-yasal otoritenin daha zayıf gelişmesi, (Fransa hariç); kayırmacılık	▪ Rasyonel-yasal otoritenin güçlü gelişmesi	▪ Rasyonel-yasal otoritenin güçlü gelişmesi

Kaynak: Hallin ve Mancini, 2004, s. 68

1.5. Sonuç: İktidarlar Karşısında Pratikte Gazetecilik Alanının Oluşumu

Medya-iktidar ilişkisinin niteliğine ilişkin tartışmalarda genelde *dördüncü güç* olarak görülen basın, kimi zaman birinci güç²² konumunda, kimi zamansa, *ikinci hükümet*²³ olarak görülmüştür. Hangisinin diğeri üzerinde daha baskın olduğu, diğerdinden yararlandığı, diğeri

²² Erol Simavi, 19 Nisan 1988'de Başbakan Turgut Özal'a *Hürriyet* gazetesinde yayınladığı açık mektubunda basını böyle tanımlamıştır (Özcan, 27.12.2004).

²³ William L. Rivers'in yaptığı (1982'den aktaran Arslan, 2004), *Diğer Hükümet: İktidar ve Washington Medyası (The Other Government: Power and the Washington Media)* adlı çalışmasında ABD hükümetinin yanı sıra medyayı ikinci bir hükümet olarak nitelemektedir. Siyasi hükümeti hem dengeleyip, denetleme hem de birincisi ile halk arasındaki ilişkileri kontrol etme gücü ve yetisine sahip ülkedeki ikinci güç olarak görür.

yönlendirerek çıkar sağladığı zamanın ve uzamın ve anın koşullarına göre değişmektedir. Ancak günümüz koşullarını oluşturan genel etkenlerden bahsedilebilir.

Basın özgürlüğünün sınırları ile çizilen gazetecilik alanı temelde iki farklı boyutun etkisindedir. Bir tarafta medya şirketlerinin temelini oluşturan ekonomik sistem, diğer yanda ise siyasal partiler ve baskı gruplarının içinde yer aldığı siyasal sistem etkide bulunur. Her iki sistem süreklilik içinde birbirleriyle etkileşime girerek medya/basın alanına etki eder. Söz konusu etkileşim, her birinin kendi aktörlerinin oynadığı rol ile sonu gelmez bir döngü içinde şekillenir. Tarihsel süreç içinde birbirleri arasında -göreceli olarak iktidar rolleri ve alanları sürekli değişen- sembiyotik bir ilişkiden söz edilebilir. Gerek siyaset gerek ekonomik kurumsal ve bireysel etkilerin çakıştığı nokta ideolojiyi oluştururken, tüm sistemin içinden siyasal ve ekonomik elitler ürerler. Aynı zamanda hegemonya alanı da olan gazetecilik alanında, böylece her biri, diğerini yeniden ve yeniden üretir. Bu ise, hangisinin diğeri üzerinde daha baskın olduğu sorusunu beraberinde getirir.

Basın-iktidar ilişkisi demokrasi tartışmalarını da içeren çok değişkenli bir yapıya sahiptir. Her ikisi de, siyasal aktörler olan siyasetçiler ve gazeteciler, kimi zaman toplumsal rızanın üretiminde işbirliği ve uyum ilişkisi sergilerler. Kimi zaman ise, iki grubun farklı çıkarları temsil eden çatışmalı ilişki içinde oldukları görülür. Siyasetçilerle gazetecilerin karşılıklı olarak yürüttükleri ilişki, siyasal ile haberleşme alanlarının dinamiklerine uygun nitelik taşır.

1.5.1. Ekonomik İlişkiler Ağı

Geçerli ekonomik sistemin mantığıyla hareket eden medya, diğer sektörlerden yapısal olarak farksızdır: hammadde, üretim ve meta ile kâr etme. Büyük yatırımlar nedeniyle büyük sermaye çevrelerinden oluşan medya sahiplerinin amaçları kâr etmektir ve medyanın işleyişinde kısıtlamalarda bulunurlar. Herman ve Chomsky (1998, s. 48), medya şirketlerinin diğer büyük şirketlerle, bankalarla ve hükümet ile ortak çıkarlar nedeniyle sıkı ilişkide olduğunu belirtirler. Bu nedenle, medya şirketleri üzerinde sermaye sahiplerinin ve piyasa güçlerinin sıkı denetimi olur (Herman ve Chomsky, 1998, s. 37-41) ve temel olarak medya, “büyük şirket topluluklarıyla derin bağlantıları olan bir şirket yapısı” üstüne kuruludur; dolayısıyla ekonomik çevrelerin taleplerine kayıtsız kalmaz (Chomsky, 2007, s. 401).

Bu ilişki, ortak çıkarlar üzerine kurulu olabilmektedir. Medya şirketlerinin sermaye sahipleri, diğer sektörlerdeki şirketlerle, devlet kurumları ve hükümetlerle ticari ilişkiye içindedirler.²⁴ Medya kuruluşlarının ortak noktası, holdingleşmenin bir sonucu olarak, önde

²⁴ İtalya’da olduğu gibi medya sahiplerinin kendisi, kamu yayıncılığından farklı olarak, hükümetin kendisi olabilmektedir. Keane (1999), İtalya’da 1970’lerden itibaren kamu yayıncılığının kademeli olarak kaldırılmasıyla kitle iletişim araçlarının mülkiyetinde büyük oranda yoğunlaşma yaşandığını belirtir. Bu

gelen şirketlerle hisse alımları yoluyla şirket evliliği yapmasıdır. Böylece, şirketler arası kapitalist çıkarlara medya da katılır: Ürünleriyle kapitalizmin destekçisine dönüşür. Medya tekellerinin farklı sektörlerle yapmış olduğu bu evlilikler, diğer alanlarda daha büyük tekellere dönüşmesinin de yolunu açar (Murdock, 2006).

Serbest piyasa sistemi içinde medya şirketleri açısından reklamlar yaşamsal öneme sahiptir. Kâr amacı güden birer şirket olan medya kuruluşlarının en büyük gelirleri reklam ve ilanlardan gelir (Chomsky, 1998, Murdock, 2006). Herman ve Chomsky (1998), reklam gelirinin kesilmesinin ya da sağlanamamasının, medya şirketlerini rakiplerine karşı zayıflattığı, hatta yaşamlarını sonlandırdığı; tüm bunlarının da, serbest piyasayı tarafsız bir düzen olmaktan çıkardığı görüşünü taşırlar. Bu durumu, serbest piyasa ekonomisinin demokrasiye verdiği zararlardan biri olarak görürler (Herman ve Chomsky, 1998, s. 49-51). Dahl'a (2010, s. 71) göre de, modern demokratik ülkelerdeki zenginliğin, “piyasa ekonomisinin avantajları”ndan ve “ekonomik büyümeye erişebilecek açık fikir ortamı”ndan kaynaklanmaktadır. Ancak, her iki taraf için de avantaj sağlayan piyasa ekonomisinin demokrasiye verdiği zararın göz ardı edilmemesi gereğine dikkat çeker.

Medya şirketlerinin hükümetlerle olan ilişkisi de benzer bir bağımlılık biçiminde olabilmektedir. Medya açısından yaşamsal olan reklamlar özel sektör gibi devletten de gelir ve payları yeterli büyüklükte olabilir. Devlet, reklam kampanyaları gibi diğer kamusal enformasyonun en önemli üreticisidir (Golding ve Murdock, 1997, s. 65). Medya şirketlerinin siyasal iktidara bağımlılığı ise, hükümet olarak devletin yürütme gücünün kullanımıyla ilgilidir. Radyo, televizyon gibi tüm iletişim şebekeleri, hükümetlerin verecekleri izin ve ruhsatlarla bağlanırlar. Bu teknik ve hukuki bağımlılık, hükümetler tarafından medyayı istediği çizgiye oturtmak için bir sopa olarak kullanılır ve yayın politikalarının kurulu düzeni bozacak biçimde olması durumunda devreye sokulur (Herman ve Chomsky, 1998, s. 45-46).

1.5.2. Sansür Mekanizması

Sansür, güç ve iktidar odaklarının birtakım bilgilerin kitlelere ulaşmasını engellemek için uyguladıkları bir mekanizma olarak görülür. Bu mekanizmayı açıklayan çeşitli görüşler vardır. Keane (1999), Batı demokrasilerinin bir paradoksu olarak nitelediği sansür sisteminin işleyişini şöyle sıralar:

yoğunlaşma sürecinde deregülasyonlardan en çok yararlanan çarpıcı örnek, eski İtalya Başbakanı Berlusconi'nin sahibi olduğu Grubu Fininvest İmparatorluğudur. Üç ana ulusal özel televizyon kanalı barındıran Mediaset, film yapım şirketi Medusa, iki ulusal gazete, birçok dergi, bir radyo ağı, İtalyan'ın en büyük kitap yayınevi Mondadori, Fransa, Almanya, İspanya'da televizyon kanallarına sahiptir. Medya dışında ise sigortacılık, finans pazarı, emlak ve inşaat alanlarında da yatırımları vardır. Ayrıca ulusal bir süpermarket zinciri (Standa), üç yüz kadar sinema salonu ve bir de futbol takımı A.C.Milan da vardır (Keane, 1999, s. 81; Adaklı, 2010, s. 78).

(1) Batı demokrasilerinde de kendisini hissettirmeyi sürdüren, hükümetlerin ön engelleme ve yayım sonrası bu baskı türünün iki tekniğinin ile medyanın bir kısmını zorbalıkla sindirerek yola getirme girişimleri talimatlar, tehditler, yasaklamalar ve tutuklamalar uygulaması olarak olağanüstü hal erkleri; (2) polise ve askeri organlara dayanarak modern devlet erkinin (iktidarının) gizlilik perdesinin arkasına saklanması silahlı gizlilik; (3) demokratik rejimlerin özelliklerinden biri olarak siyasette yalan söylenmesi olarak yalan söylemek; (4) siyasal liderlerin televizyon ve radyo mülakatlarında kayırılarak yansıtılması olarak devlet reklamcılığı; (5) 20. yüzyılda hükümetin işlevlerinin özel kesimin örgüt ağları tarafından yerine getirilmesi için *pazarlık*, *ihsan* ya da *sözleşme* ile yapılması olarak, sıradanlaşan mantığı ile evrimleşmiştir (Keane, 1999, s. 99).

Sansür mekanizması çeşitli boyutlarda uygulamaya konulabilmektedir. Peter Phillips ve Ivan Harslof (1997'den aktaran Arsan, 2011), devletin ya da devletin gücünü kullanabilen siyasal iktidarın çeşitli sansür stratejileri uygulamakta olduğunu belirtirler. Arsan (2011), Phillips ve Harslof'un sınıflandırmasını özetlemektedir:

Açık savunmacı sansür biçiminde, devletin âlî çıkarları için kesilen, yasaklanan, silinen, sansürlenmiş bir medya içeriği vardır. Bu sansürleme, yayın öncesi veya sonrasında yapılabilir. Açık saldırgan sansürde ise, stratejik halkla ilişkiler ve spin doktorluğu çalışmalarıyla, güç ve iktidarın gerçekliği yeniden üretme ve yaygınlaştırma çabalarına tanıklık deriz. Bu tip sansür biçiminde, bilerek ve isteyerek kamusal alanda gerçekliğin sadece belli bir biçiminin yer alması için yoğun bir denetim, yeniden üretim ve kurgu mekanizması devrededir. Gizli savunmacı sansürden kasıt, mevcut medya pazarında varolan ve kamunun bilgi ihtiyacını karşılayan haber kanallarının (medya kurumlarının) ele geçirilmesi ve kontrolüdür. Gizli saldırgan sansür ile anlatılmak istenen ise, baskın sınıfların toplumda sahip oldukları kültürel hegemonya sayesinde insanların değer ve inançları üzerinde kurdukları baskıyla yarattıkları suskunluk sarmalıdır. (Arsan, 2011)

Keane (1999), tarihsel dönüşümünü tamamlamış tüm demokratik rejimlerin bilinçaltında despotizm olduğu görüşünü taşır. “Demokratik Leviathan” olarak adlandırdığı yeni bir siyasal sansür dönemine girildiğini belirtir:

Günümüzde tüm demokratik rejimlerin göbeğinde despotizm çekirdeği bulunuyor. Erken modern mutlakiyetçi devletlerin, parlamentolar tarafından yönetilen geç modern anayasal devletlere tarihsel dönüşümü sona ermiştir. Artık yeni bir siyasal sansür dönemine, *Demokratik Leviathan* çağına giriyoruz. Bu çağda hayatın yaşamsal parçaları çeşitli eski ve yeni kalemlerle donatılmış, sorumluluksuz siyasal kurumlar tarafından biçimlendirilmektedir. (Keane, 1999, s. 99)

Siyasal sistemin, dolayısıyla da yönetim sisteminin despotlaşmasıyla sansür mekanizması devreye sokulur ve zincirleme olarak toplumun her kesimini etkiler. Devlet bürokrasisinin yanı sıra, ekonomik alan ve iletişim sistemi (medya) ve kurumları da kaçınılmaz olarak bundan paylarını alırlar.

Endüstri olarak medyanın gazetecilik uzmanlığı ile ilgisiz kişilerin eline geçmesi içsel despotizm olgusunu doğurur. Adorno (2007, s. 127), uzmanların kendi uzmanlık alanlarına

girmeyen yerlerde otorite uygulamak zorunda kaldıklarından bahseder. Bu, ister siyasal iktidar ister özel sektör olsun, ele geçirdikleri medya üzerinden diğer şirketlerin kârlılığını artırmayı amaçlarlar. Kendi sermaye birikimlerini de sağlamayı amaçlayan gazeteci sermayedarların kurum içinde acımasızlığa yöneldikleri ya da devletçe el konulan medya kuruluşlarında işten çıkarılmaların çok olduğu görülür. Günümüzde gazeteciliğin etik değerlerini bilmeyen, bunu da umursamayan patronlar, iç ve dış tepkilere aldırmayarak en alttan en üste kadar çalışanlarının işine son verebilmektedirler. Böylece sansürün bir başka biçimini uygulamış olurlar. Örneğin bugün Türkiye’deki basının tarihsel gelişimine bakıldığında, Mustafa Sönmez’e (2010, s. 147) göre, yatay-demokratik yönetimden dikey-otoriter ve diktatoryal yönetime bir evrilme yaşanmış ve bu halen sürmektedir.

1.5.3. Gerçekliğin Üretimi

Gazetecilik alanına yönelen tüm dış çevre etmenleri, bilgi üretimini biçimlendirir. Gerek siyasal gerekse sermaye çevreleri, insanların ne hakkında düşüneceklerini, zorlayıcı olmayan biçimde belirlemeye çalışırlar. Belirlenim, demokratik sistemlerde siyasal aktörlerin siyasal etkisi ya da metinlerin çerçevesi yoluyla gelir. Bu, iktidarın dağıtımını, paylaşımını, bir siyasal liderin meşruluğunu sağlayabilmesi için de gereklidir: Onun iktidarı ve otoritesi de çerçevelemeyle sağlanır. Medya ise, bu iktidar dağılımında en etkili aktör olarak ön plandır. Medyanın haber paradigması, gazetecilerin düşünceleri ve medya kurumlarının işleyişiyle oluşur; kurallar, normlarla biçimlenir. Tüm bunlar, medya metinlerinin çevrenin açısını belirler. Dolayısıyla siyasal aktörler, anaakım (merkez) medyanın yayınlarını dayatmacı biçimde “yakın markaj” a alırlar (Entman, 2007).

Medyanın işleyişinde ekonomik kaynaklarla ilgili finansman zorlukları vardır. Gelir-gider dengesinin sağlanması sorunları, medyanın güçlü haber kaynakları ile “ortak-yaşamlı” (sembiyotik) bir ilişki kurmasına neden olur. Medya, düzenli ve güvenilir haber değeri taşıyan bilgiye erişim sürecinde giderlerini kısmak zorundadır. Kısıtlamalar, resmi devlet bürokrasisini kullanma yoluyla gerçekleşir. Önemli olayların sıkça yaşandığı, kulis bilgilerinin dolaştığı, önemli haberlerin sızdığı, düzenli basın toplantılarının yapıldığı yerlerde habercilerini ve yayın donanımlarını bulundurmaya çalışırlar. Başkentlerde devlet başkanlığı, başbakanlık, çeşitli bakanlıklar; taşrada ise belediye ve polis merkezleri birincil haber kaynağıdır (Herman ve Chomsky, 1998, s. 59-60). Düzenli ve güvenilir haber akışının denetimi medyadan siyasal iktidara geçer.

Her iki kesim için de bilgi bir takas metası olarak görülür. Yönetimdekiler ve diğer elitler resmi ya da çeşitli ortamlarda kayıt dışı (off the record) ve kayıt içi (on the record) bilgi takas etmek için üst düzey gazetecilerle ilişkiye girerler. Her iki kesimin ortak yönü, medya

çerçevelerin “yayımla aktivasyonu”²⁵ için anahtar bir aktarma noktası olmalarıdır. Buna karşılık, *elit* ve *gazeteci* arasındaki çizgi, birbirilerini etkileyebilme durumlarının belirlemesini kimi zaman zorlaştırmaktadır. Üst düzey editör, yazar ve başyazar düşüncelerin yayılmasında herkesten daha çok egemenlik kurarken, güçlü bir resmi yetkilinin egemenliği en çoktur (Entman, 2003, s. 420).

Haber kaynağı ile haberci, kurdukları yakın ilişkiyi çıkar amaçlı kullanılmaya eğilimlidirler. Medyanın üzerinde kurulan egemenlik, ekonomik yaptırımlar biçiminde olabileceği gibi, haber kaynağı olarak güvenilir bilginin tekelleştirilmesiyle gerçekleşir. Çeşitli iktidar gruplarının yanı sıra, hükümet de enformasyon oluşturma gücünü kullanarak, medyaya her türlü baskıyı uygularken; basın da kendi açısından, nitelikli bilgiyi elde etmek için enformasyon kaynaklarını elinde tutanları kullanmaya çalışır (Bourdieu, 1997, s. 79). Böylesine karşılıklı eğilimler, medya ile haber kaynakları arasında “bürokratik yakınlık” olarak nitelendirilen olguyu ortaya çıkarır. Örneğin, bürokratlardan ya da devlet yöneticilerinden alınan bilgi, bir “iddia” olarak değil, “güvenilir bilgi” olarak kabul edilir. Resmi haber kaynaklarının sunduğu bilgiyi almaktan ibaret olan muhabirlik anlayışı bir süre sonra manevi bir işbirliğine dönüşür. (Herman ve Chomsky, 1998, s. 59-60).

Hiçbir haber değeri taşımayan olaylar, siyasetçiler, hükümet yetkilileri, bürokratlar tarafından medyaya dayatılır. Hükümetlerce konu önceliğinin belirlenmesiyle günümüzün medya demokrasisi siyasete alet edilmiş olur. Meyer’e (2002) göre aslında bu, “politika boyutunun alışılmış karakteristiğinden, yani eleştirel olarak incelenebilen özel içeriğe ve sorun çözme yaklaşımına sahip eylem planından yoksun bir siyasal olay”dır. Siyaset boyutundan yoksun, ancak bilinçleri manipülasyona uğratan “konusuz siyaset”, günümüz medyası aracılığıyla *medya demokrasisi* olarak yaygınlaşmaktadır.²⁶

Medya nüfuz yasalarından yararlanmak için kasten yaratılan simgesel *sahte siyaset*, *gerçek* eylem olarak hiçbir şey yapmamışken, somut eylem programlarını hayata geçirildiği ya da geçirileceği izlenimi yaratır. Bu tür durumlarda politika düzeyi siyasal süreçte bir öğeye dönüştürülür. Bu süreçte amaç, meşruiyet kazanmak, iktidarı güvenceye almak ve kamuoyunu uyutup var olan sorulara duyarsızlaştırmaktır. (Meyer, 2002, s. 33)

²⁵ Çerçevelerin *yayımla aktivasyonu*, güncel medya araştırmaları içinde yer alan basamaklama modelinin motivasyon, iktidar, strateji ve kültürel örtüşme değişkenlerinin açıklanabilmesinde oldukça önem taşır (Bkz. Entman, 2003; 2004).

²⁶ Meyer’in (2002) “konusuz siyaset” ve “kurmaca medya olayı” ile ilgili verdiği somut örnek yol göstericidir: “... işsizliğin yüksek olduğu bir bölgede medya temsilcilerinin de davet edildiği yeni bir fabrikanın açılışı için kurdele kesme töreninde de aynı kalıp gözlemlenir. *Kurmaca medya olayı*ndan yararı olan siyasal aktör, etkin istihdam artırıcı önlem almak gibi bir hedef açıklamış olmasına karşın, fabrikanın bölgeye kazandırılması için fiilen bir şey yapmamış bile olsa, ritüeller ve imgeler, siyasal eylem ile azalan işsizlik arasında nedensel bir bağlantı izlenimi yaratmak için tasarlanır.”

Siyasetçilerin ve uyguladıkları politikanın meşruluğunun sağlanması, baş siyasal aktörlerin karizması ya da çekiciliği gibi kaynakların medya aracılığıyla iyi biçimde kullanılmasıyla olur (Meyer, 2002, s. 39). Örneğin, bir anlamda “ayartma biçimi” olan modern karizmatik liderlik, kendi duygularını ve iktidarını izleyicilerinininkiler ile yakınlaştırma gücüne sahiptir.²⁷ Medya da, liderlerin politika ve icraatlarından daha çok kişisel yaşamlarını işleyip, insanlara yansıtmakta önemli işlev görür (Sennett, 2010, s. 341).

Birincil ve güvenilir haber kaynağı olan bu kesimler, medya için vazgeçilmezdir. İktidar seçkinlerinden söylem seçkinlerine; haberi söylem olarak ele alanlar açısından ise haber seçkinlerine dönüşmüş olurlar. Dolayısıyla, medya aracılığıyla haber düşkünlerine erişirler. Bu ayırım, haber içeriğindeki iktidarın rolünü açığa çıkarır (Rigel, 2000, s. 191). Söz konusu süreç, Golding ve Murdock’ın (1997, s. 54-55) söz ettiği “iktidar oyunu”na işaret eder.

Devlet başkanları genelde iyi konuşmalar yaparak, bir liderlik oyunu sergilerler. Gazetecilerin başkanları karizmatik bir otorite olarak görmeleri liderlik oyununun bir parçasıdır. Bir diğer deyişle, iyi konuşma yapma ve liderlik oyunu tek kişilik değildir; yalnız oynanmaz: “...bunu yaparken yalnız değildir, çünkü teknolojik iktidar/güç (beceri/yetenek, kapasite) bu karizmayı yayınlar ve konuşmasında yorumu sarar ve eylemler kitle iletişim sisteminin alanıdır”. Bu alanda medya, geleneksel otoriteyi arttırabileceği gibi, var olanı azaltabilme yeteneğine sahiptir (Herbst, 2003, s. 493-495). Otorite gücünü arttırma ya da azaltma, toplumsal ilişkiler dizisinin durumuyla ilgilidir:

Haberin, basın sahipleri ve editörler ya da gazeteciler ile haberin, basın sahipleri ve editörler ya da gazeteciler ile haber kaynakları arasında var olan ilişkiler tarafından yapılandırılma tarzından, televizyon izlemenin ev yaşantısının düzenlenmesi ve ailedeki iktidar ilişkileri tarafından etkilenmesi tarzına kadar uzanır. (Golding ve Murdock, 1997, s. 54-55)

Gazete haber ve yorumlarının hissiz, “açık sözlü” (pharrhesia), alaycı, kötü, küçümseyici biçimlerde olması geleneksel anlamdaki otoriteyi, hatta meşruluğu zedeleyebileceği söylenebilir.

Medyanın böylesine bir işlev için kullanılması aslında yeni bir otorite biçiminin işletilmesidir. Tüm yönetim biçimlerinde toplumun bütün kesimlerinde bulunan otoritenin çeşitli sınıflandırmaları vardır: epistemik, doğal, edimli, genel geçer ve ahlaki (Herbest, 2003;

²⁷ Örneğin, siyasetçilerin seçim dönemlerinde büründükleri, olayların akışını değiştirecekleri izlenimi veren öfkeli tahakküm yapıları, iktidar olduktan sonra da devam eder: “Böylece, kişilik simyası aracılığıyla, öfkeli itkileri eyleme dönüştürmekten kurtulurlar... İzleyicilerin tüm dikkatlerini kendi güdünümüne odaklandırır” (Sennett, 2010, s. 341). Yani siyasetçilerin, öfkede birleşen bir tür duygu birliği oluşturarak, insanların eleştireliliklerini ellerinden alınması stratejilerinden biri olduğu söylenebilir.

2006).²⁸ Ancak gözden kaçırılan bir olgu olan iletişim; bireylerin ve kuruluşların konum almada otoriteyi medya yoluyla nasıl oluşturulduğıyla ilgilidir. Otoritenin medyanın iletişimsel kamuoyu oluşturma gücünü kullanma girişimi, klasik anlamdaki otorite türlerine bir yenisini eklenmesine yol açar. Yeni bir otorite kategorisi olarak, Susan Herbst (2003; 2006), “hukuksallık ve geleneksellik anlamları boyunca güvenli yer tutan” medya türevli otorite (media-derived authority) kavramını ileri sürer. (Herbst, 2003, s.483-489)

Herbst (2003), inanırlık, güvenirlilik kaynağının psikolojik eğilimiyle karıştırılmaması gerektiğini belirtir. Medya türevli otorite, medya kanalları aracılığıyla belirli meşruluk biçiminin oluşturulmasıdır. Büyük otoriteye sahip olan kişi ya da kurumlar, medyayı kullanarak bunu arttırabilmektedirler. Karizmatik otorite, retoriksel/iletişimsel unsurlara sahipse de, bir karizmatik lider medya türevli otorite ile sahip olduğundan daha çok güce kavuşur. Bu anlamda, televizyon programları, gazete yazıları, popüler dergi, radyo yayınları, internet siteleri ve benzer kitle iletişim ürünleri aracılığıyla “seyircinin-bakan kimsenin gözleri olan durum” gerçekleşir (Herbst, 2003, s. 491).

1.5.4. Mesleki İdeoloji

İdeoloji ile toplumsal değerler arasındaki yakın ilişki, toplumsal belleğin ve dolayısıyla grup kimliklerinin oluşumunu sağlar. Meslek ideolojileri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. İdeoloji kimilerine göre, “gerçek ilişkilerle kurulan imgesel ilişki” (Althusser, 2006(b), s. 91); kimilerine göre, “anlamlandırma”²⁹ (Hall, 1994(a), s. 75); kimilerine göre, “bir grubun, sınıfın ya da öbür toplumsal oluşumların üyeleri tarafından paylaşılan bir toplumsal biliş biçimi(dir)” (van Dijk, 1994, s. 279). İdeolojiler, “toplumda birleştirici ve bütünleştirici bir güç olarak hizmet eden bir mekanizma” (Shoemaker, Reese, 1997, s. 99) olarak çalışırlar. İdeolojiler, gruplara özgü olmalarına karşın, değerlerin daha genel ve daha basit kültürel işlevlere sahiptirler. Tüm ideolojiler, özgürlüğün, eşitliğin ve toplumsal rızanın, ortak alan sınırlarının aşılmasını engeller. Böylece değerlerin aynı kültür içinde genelde “karşı çıkılmayan inançlar” tanımına ulaşılabilir (van Dijk, 2003, s. 24-26). Tüm bu kavramsallaştırmalar sonunda kapsayıcı bir ideoloji tanımına ulaşılabilir: Önceden belirlenmiş bir dünya görüşüne, siyasi görüşe ya da felsefeye ya da dini temele dayanarak her şeyin açıklanmasıdır.

²⁸ Yaşamın her alanında karşılaşılabilecek olan otorite çeşitlerinden olan epidemik otorite, sınırlı bir alanda uzmanlık aracılığıyla türemiş otoriteyi; doğal otorite, daha çok liderliğe benzer biçimde doğal otoriteli bir kişinin, eylemde bulunabilmesi için belirli (özel) doğal haklara sahip olmasa da doğal karizmasıyla gönüllü alçakgönüllülüğü cesaretlendirmesine işaret eder. Edimli (de facto) otorite türü ise, orduyu işgal eden gibi, güç tarafından, birçok insanı ve birçok alanı denetlemesi yoluyla işler (Herbst, 2003).

²⁹ “İdeolojiler, imgelerin ve kavramların bir örgütlenişi ve işlev görmelerini belirleyen kurallar dizisidir... İdeoloji, belirlenmiş bir kodlar halindeki mesaj değil, gerçekliği kodlama sistemidir...” (Hall, 1994(a), s. 77)

İktidar, ideolojik anlamlar üzerine inşa edilir. Bilgi ile çift yönlü etkileşim içinde olan iktidar, geniş bilgi ağlarına gereksinim duyar. Foucault'ya göre (2007, s. 82) bu gereksinim, bir sistem, bir düzenek ya da bir mekanizma olarak işlemek için değil, kendini gizleyebilmek amacından doğar. Hall da (1997, s. 118), iktidar ilişkilerinin oyun alanı içinde kalan anlam üreticisi medyanın ideolojik olduğunu belirtir. Bu tanım içinde ideoloji, haber üretim sürecini etkileyen bir başka etken olarak devreye girer. Ancak bu olguya, haber biçimlenmesinde muhabirlerin ve editörlerin sahip oldukları ideolojilerin etkileri (Entman, 2007, s. 167) de düşünülürse, “haberın mutfağı”ndaki işler daha da karmaşık hale gelebilmektedir.

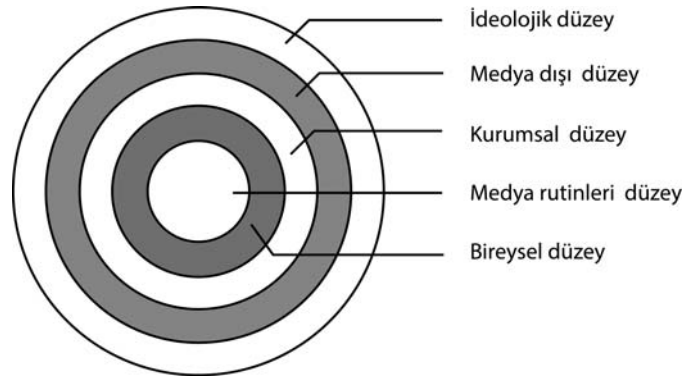
Kamu söyleminin ideolojik boyutu pek çok sözlü olmayan pratikler, örgütsel yapılar, kurum ya da kuruluşun çeşitli özellikleriyle biçimlendirilir. Van Dijk'e (2003) göre, basında haber ya da gazetecilik ideolojisi, salt biçem ve içerik olarak haberde ortaya çıkmaz. Basın ideolojisi, haber toplama, kaynaklarla ilişki kurma, diğer gazetecilerle ve haberde rolü olan kimselerle etkileşim içinde olma ve gazetecilik rutin etkinliklerinin hepsini kapsar:

Gazetecilerin hem profesyonel hem de diğer toplumsal (cinsiyet, etnik, sınıf, yaş, vb.) ideolojileri, temel olarak kimin araştırılacağını, gözleneceğini, dinleneceğini, kiminle görüşme yapılacağını ya da kimlerden söz edileceğini düzenler. Bu nedenle günlük haberleri ve gazete ya da televizyon program yapmayı tanımlayan bir yığın etkinliğin kendisi ideolojik dayanaklı olabilir ve çeşitli toplumsal grupların üyeleri olarak yer alan toplumsal aktörlerden temelden etkilenebilir. (van Dijk, 2003, s. 47)

Gazetecilik, yüzyıllar boyunca örüntülü bir birikimle oluşmuş meslek ideolojisiyle haber yapar. “Gazetecinin bilincine derin biçimde kök salmış olan, habere ilişkinin yargının kültürel bilgisi” olarak tanımlanan (Schudson, 2001'den aktaran Adaklı, 2010, s. 83) gazeteciliğin meslek ideolojisi, haberi biçimlendirdiği kadar, gazeteciye de biçimlendirir. Gazeteciler, kendilerini bağımsız, yüksek bir seçkin konumda görürler: Önemli yerlerde önemli kişilere hoşlarına gitmeyecek sorular sorabilirler ve halkı aydınlatırlar. Yalnızca yasalar, hükümetler, büyük güçler gibi benzeri unsurların kendilerini sınırlandırdığını düşünürler; haberlerini meslek ideolojisinin kendilerini sınırlandırdığının bilincinde olmadan yaparlar. Haberi yapanın, haber kaynağı değil de, kendileri olduğunu düşünürler (Adaklı, 2010, s. 83). Örneğin, ABD'deki gazeteciler, önemli kaynakların haberi belirlemesine izin verdiklerinde nesnel olmakla, sonuçlar çıkarmak için kendi becerilerini kullandıklarında ise taraflı olmakla suçlanırlar. Haber kaynaklarının sınırlamaları, değerleri ve ideolojik kuralları gibi hegemonyacı taleplere rıza göstermelerine yönelik eleştirilirler. Söz konusu hegemonyacı taleplerin kabullenilmesi, boyun eğilmesi, yayın öncesi haber düzeltme (eşik bekçiliği) durumu için de geçerli olmaktadır (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 158-159).

Shoemaker ve Reese'ın (1997) benimsediği anlamda ideoloji, toplumsal düzeydeki olgulara gönderme yapar. Althusser'in (2006(b), s. 139) değişiyile, “işleyen pratiklerin ürünü

olarak, birincil ideolojilerin alt-ürünlerin ürünleridirler.” Benzer anlayış içinde, Etkiler Hiyerarşisi Modeli ile haber sürecini etkileyen unsurlar katmanlaştırılır. Bu hiyerarşik katmanlaştırma, “alt katmanların tüm süreçlerin ideolojik açıdan bağlantılı “iletiler modeli” doğrultusunda ve toplumdaki en yüksek iktidar odakları yararına çalışmaları” durumlarına göre oluşturulur.

Şekil 1.2 Medya İçeriğindeki İdeolojik Etkileri Gösteren Etkiler Hiyerarşisi Modeli

Kaynak: Shoemaker ve Reese, 1997, s. 130

Çeşitli düzeylerdeki etkileri kapsayan meslek ideolojisinin etkisiyle gazeteciler her zaman baskı altındadırlar. Bu açıdan bakıldığında, Elizabeth Noelle-Neumann’ın (1997) “suskunluk sarmalı”³⁰ olarak tanımladığı durumun medya içinde de geçerli olduğu ileri sürülebilir. Örneğin, egemen ideolojiye yakın bir dünya görüşüne sahip gazetecinin haber üretim süreçlerine olan etkisi buna göre açık olacaktır. Diğer taraftan, egemen ideolojiye muhalif ya da iktidardaki hükümeti eleştiren bir gazeteci, yaptığı haberler ve yorumlar nedeniyle işsiz kalabileceği gibi sapkın ilan edilip mesleğinden bile olabilecektir.

Çeşitli etmenlerin oluşturduğu gazetecilik alanı, aynı zamanda hegemonyanın etki alanıdır. Poulantzas (1965), ideolojinin, ayırma ve birleştirme işlevini yerine getirdiğini; böylece, üretim araçlarına sahip sınıfların çıkarlarını harekete geçirdiğini belirtir. Öte taraftan, egemen ideolojilerce sistemin muhalif yönü maskelenir ve gizlenir (aktaran Hall, 1994(b), s. 196-197). Bir diğer deyişle, kültürdeki sınırlar ideolojiler tarafından korunur: Toplumsal çıkarları bütünleştirebilmek için sınırlar içindeki birtakım düşünce ve değerler, “kabul edilebilir” olarak tanımlanır; diğerleri ise, “meşru olmayanlar” olarak damgalanırlar. Böylece, uzlaşma alanı ve meşru tartışma alanı dışına itilen sapkınlıkların alanı da oluşturulmuş olur

³⁰ Kuram, insanların medyaya bakarak kendi düşüncelerinin kamuoyu içinde oydaşma içinde olduğuna inanması durumunda özel ve kamusal alanda bunları açıkça söyleyebileceği ya da gösterebileceği; aksi durumda, insanların azınlıkta olduklarını hissetmeleri durumunda suskun kalacakları tezine dayanır. Bu kuram, toplumun sapkın bireyleri dışlamakla tehdit etmesi nedeniyle, bireylerin sürekli dışlanma korkusu yaşadıkları, bu nedenle de düşüncelerini günün şartlarına göre değerlendirdikleri üzerine kuruludur. Bu etkilerin yaratılmasında medyanın üstün gücü tartışılmaz görülmektedir (Noelle-Neumann, 1997).

(Shoemaker ve Reese, 1997, s. 133). Bu açıdan medya toplumdaki temel denetim mekanizması olarak işlev görür: protestolar, grevler, cinayetler gibi olay ve olgular sapkınlık alanı kapsamına sokulur. Çeşitli tekniklerle sapkınlıkları aşağılayan, değersizleştiren medya, ideolojik statükonun yeniden onaylanmasını sağlar³¹ Medya yalnızca sapkınlık alanının belirlenmesini değil, siyasal uzlaşmayı bozan ya da buna karşı çıkanların teşhir edilmesi, suçlanması ve kamusal gündemden dışlanmasını gerçekleştirirken, gazeteciler başaktör konumunda yerlerini (Hallin, 1986'dan aktaran Shoemaker ve Reese, 1997, s. 106).

Egemen kültürün ideolojilerinin diğer bir işlevi, parçalama ve ayırmadır. Devletin *güçler ayrılığı* kuramı içinde, hepsi işçi ama memur, beyaz yakalı, mavi yakalı, öğretmen, doktor, siyah, beyaz vb. biçimde dağıtılarak gerçekleştirilir (Poullantzas, 1965'ten aktaran Hall, 1994(b), s. 196-197). Bireylerin kimlikleri, toplumdaki rolleri ve toplumsal deneyimlerinin anlamlandırılması yine toplum tarafından üretilir. "İdeolojiyi bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği bir düşünceler dizgesinden çok, tüm sınıfların katıldığı süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgesi" olarak tanımlayan Althusser'e (2003) göre, tüm sınıfların bu pratiklere katılması egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ederken, çağırma/seslenmeye yanıt verenler hem toplumsalın hem de ideolojinin inşasına bilinçsizce katılmış olurlar. Dolayısıyla, egemen sınıf açısından, iletişimdeki bu seslenme ideolojik pratik olarak büyük önem taşır (Althusser, 2003'ten aktaran Fiske, 2003, s. 223-224).

Üçüncü ideolojik etki hayali bir birlik ya da çekim gücüne dayandırılmasıdır. Medya tarafından sınırlandırılan, tanımlanan ve yayılan gerçeklik, yapay biçimde üretilmiştir: "Bu durum sonucunda, bir olgu olarak, çağdaş toplumlarda bireylerin maddi varoluşlarının simgesel ilişkileri (ideolojik), büyük ölçüde medyanın oluşturduğu bir yapı içinde üretilmekte ve ideolojik duruşlar belirlenmektedir" (Kaya, 2009, s. 26-27). Böylece hayali olarak yaşanır ilişkilerle özne, cemaat, ulus, genel çıkar, halk iradesi, vb. ideolojik bütünler içinde yeniden kurulur. Tüm bunlar Gramsci'nin sözüne ettiği, oydaşma ve tutunumun hegemonyasını yerine getirirler (Poullantzas, 1965'ten aktaran Hall, 1994(b), s. 196-197).

Siyasetçiler ile gazeteciler genelde kamu yararı gözeterek halk adına onların düşüncelerini dile getirdiklerini belirtirler; kendilerini yetkili görürler. Bahsedilen bu iki kesimin nihai amaçlarının aslında aynı olduğu söylenebilir. "Siyasetçi milleti" toplumsalın inşasında kendilerini düzenleyiciler olarak, "gazeteci milleti" ise entellektüel nitelikleri ile düzenleyiciler ve moral önderi olarak görür. İki grubun üyeleri kimi zaman toplumsal rızanın üretiminde işbirliği ve uyum içinde bulunurlar (Fontana, 1993, s. 28). Her iki toplumsal aktörün halk adına onların düşüncelerini dile getirme ve temsil etme iddiaları, dünyayı

³¹ Shoemaker ve Reese (1997, s. 105), birçok siyasal grubun medyanın kendilerine ilgi göstermemesi sonucu daha radikalleşip keskinleştiğini ve böylece ironik olarak sapkın tanımlamasına sokulduğunu belirtirler.

algılayıp, gerçekliği üreterek dünyayı değiştirmekten başka bir şey değildir. Freire (2010), söylenecek *gerçek sözün* dünyayı dönüştüreceğini belirtir. Böylesine büyük bir güce sahip söz söyleme yetkisinin kimsenin ayrıcalığında olmadığını da ekler:

“Hiç kimse gerçek bir sözü tek başına söyleyemeyeceği gibi, hiç kimse bunu diğerlerinin sözünü gasp eden bir belirleme eylemiyle de söyleyemez. Söylerse, adına konuştuğu kişilerden sözlerini çalan buyurgan bir edimde bulunmuş olur” (Freire, 2010, s. 65).

Bu görüş, doğrudan temsiliyet yoluyla epistemik şiddet ile hegemonyanın inşa edilmesine işaret etmektedir. Medya içinde söylemde bulunabilme yeteneğini ortaya koyabilen, Batı’ya gözleyen entellektüellerin gazetecilik alanında kapladığı alan önemlidir. Bu alanın ortak anlayışı, bir konsensüsün paradigmasında³² oluşturdukları *epistemik cemaat* ile güçlenir. Bu kavram, bilim alanında “bir bilme, bilgi, kavrama, anlama cemaatidir ve bilgiyi inşa eden, işleyen, geliştiren ve daha sonraki kuşaklara intikal ettiren, bilgiyi taşıyan insanlar topluluğunu” (Arslan, 2007’den aktaran Dever, 2012, s. 206) anlatmak için kullanılır. Bu alandaki epistemik cemaatler ile gazetecilik alanında bir paralellik kurulabilir:

Hem bilim hem de gazetecilik görgül bilgi toplama etkinlikleridir ve her ikisi de kendi uygulayıcıları için öğrenilebilen rutinler geliştirmişlerdir. Hem bilim adamları hem de gazeteciler asli olarak kendi gözlemlerinden hareket eden tarafsız gözlemciler olarak düşünülmektedirler. Tıpkı diğerleri gibi, gazetecilik paradigmasında da oydaşmayla onaylanır. (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 156-157)

Entellektüeller sahip oldukları nitelikler sayesinde, dünyanın kavranışı ve yaşam biçimini temsil (representation) ederler ve bunların gerçeklik olarak yayılması işlevi görürler. Böylece kendi eylemleriyle toplumsal grupları ve sınıfları düzenlemiş olurlar. Evrenselleştirme başarıları sayesinde de hem siyasal hem de hegemonik taşıyıcılara dönüşürler (Fontana, 1993, s. 28).

Kültürel hegemonya tezi açısından Gramsci (1986, s. 179-180), *organik* olarak tanımladığı aydın tiplerinin kitlelerle iletişimde en rahat ettikleri ortamın gazeteler olduğunu belirtir.³³ Bourdieu (1997, s. 52) da, gazeteciler ve gazetecilik alanını, heteronom (türdışı) olarak

³² Shoemaker ve Reese (1997), paradigma nosyonunun gazetecilerin mesleki ideolojilerini değerlendirmede yol gösterici olduğunu belirtirler. Bu kavram genelde bilimsel alanda kullanılsa bile gazeteciliğe uyarlanabileceği görüşü taşırlar.

³³ Kendi gazeteleri (dergi) olan *Yeni Düzen* anlamına gelen *Ordine Nuovo*’nun işçi hareketine olan katkısına değinmektedir. 13 Eylül 1919 tarihli sayısında işçi eylemleri için gerekli *siyasal harç benzeri* rol atfeder. Burjuvazinin aydınları gibi işçi sınıfının da kendi organik aydınlarının olması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarır (Gramsci, 1989, s. 60). Gramsci için *Ordine Nuovo*, dünyanın yüzünü değiştirmek, binlerce insanın yüreklerini ve kafalarını yenileştirme” aracı olmuştur. Birkaç ayda 6 bin aboneye ulaşmıştır. Böylece, Fabrika Konseyleri gazetesi halini almıştır. Yayının beğenilmesini, içinde yayınlanan yazılarda herkesin kendisinden bir parçasını, kendilerinin en iyi parçasını bulduğunu, kendi iç arayışlarını beslediği görüşünü aktarır. Çünkü *Ordine Nuovo*, çıkarken yazılar soğuk entelektüel kuruluşlar olmadığını savunur. Yani işçinin sesi, işçinin kendisidir (Gramsci, 1989, s. 121).

adlandırır: “Gazeteciliğe özgü güçler ve manipülasyonlar, incelikli tarzda *Truva atı* gibi, özerk dünyalarda heteronom yapılar sokarlar.” Kendi düşünce ve bilgilerini üretecek ve yayacak araçlarının kullanabilme güçleriyle, toplumun tüm kesimlerine kolayca erişerek, “yazar olmayanlar için yazar, filozof olmayanlar için filozof” olarak bir gazetecilik ağırlığına ulaşırlar (Bourdieu, 1997, s.65). “Heteronom entelektüeller”³⁴, kişilerin tutum ve alışkanlıklarını belirleyebildikleri, toplumsal kimlikleri tanımlayabildikleri “habitusları”³⁵ ile alan dışı bilgi birikimlerini medyanın kullanımına sunarlar. Bilimsel evrenlerin yetki alanlarına izinsiz giriş yaparak, özellikle de siyasal görüş açısından önemli rol üstlenirler (Köse, 2004, s. 83).

Özetle, günümüzde geniş açıdan bakıldığında, bağımsızlık, tarafsızlık, nesnellik gibi mitsel karakterler taşıyan, ancak sosyo-politik koşullara göre kabuk değiştiren söylemler üreten bir medya manzarası ile karşılaşılır. Ancak basın-iktidar ilişkisinin kapsamı bu kadarla sınırlı değildir. 1980’li yıllarda yatay, dikey, çapraz ve hatta ultra-çapraz tekelleşen medya, enformasyon üretim ve dağıtımıyla ilişkili çok çeşitli konularda etkinlik gösteren dev şirketlere dönüşmüşlerdir (Kaya, 2009, s. 140). Şirketlerin ulusal sınırları aşmasıyla, buldukları ülkelerin siyasal iktidarlarıyla kurulan olumlu ilişkilerin aynı düzeyde tutulma zorunluluğu, gazetecilerin bağımlılık düzeylerini değiştirmeye itmiştir:

Artık haber ile işletme ve reklam birimlerinin birbiri içine daha fazla girdiği, sahiplerin hem medya hem de medya-dışı sektörlerdeki çıkarlarının, haber üretim sürecinin neredeyse her aşamasına nüfuz ettiği, yerel tatları hesaba katan ama yerel hükümetlerin baskıcı uygulamalarına kayıtsız kalan sahip ve yöneticilerin hükmettiği, haberle reklam arasındaki sınırların bulanıklaştığı, hükümetle ya da reklamverenler medya sahipleri arasındaki çıkar ilişkilerini gözetmeyen gazetecilerin işini kaybettiği bir döneme girilmiştir. (Adaklı, 2010, s. 89-90)

Hall (2008, s. 109) ise, entellektüellerin, medya içindeki gerilimleriyle yaşadıkları ve bunu yalnızca konum olarak rakip oldukları insanların sırtına basarak yapabildikleri bir tür rekabetçi tarz olduğuna işaret eder. Bu görüş, Türkiye’de bugün özellikle medya sektöründe de gazetecilerin durumunu ve medyanın nasıl bir kaygan zemine dönüştürüldüğünü açıklar niteliktedir. Bu kaygan zeminde ayakta kalabilen ya da kalmasına izin verilen gazeteciler çeşitli nedenlerden dolayı, “koruyuculuk”, “gözetleyicilik”, “dördüncü güç” (iktidar) sahipliğinden feragat edip, siyasal iktidarların ya patronajın amaçları doğrultusunda haber,

³⁴ Özerk bir konumdan yoksun ve dış etkilere açık entelektüellerdir. Özellikle medya entelektüelleri olarak boy gösteren heteronom entelektüeller, konumları itibarıyla bağlı buldukları ekonomik ve politik çevrelerin çıkar ve beklentilerinden bağımsız hareket edemezler (Köse, s. 267).

³⁵ Tüketim pratikleri, alışkanlıklar, eğilimler dizgesidir. Verili bir durumda yapılacak olan şeyin bir tür pratik anlamıdır. Toplumsal bir gruba özgü özel yaşam biçimi oluşturan düzenlemeler ya da eğilimler bütünüdür. Yaşam pratiklerini belirleyerek yapıları yeniden üretir (Köse, s. 267).

bilgi ve yorum üretebilmektedirler. Hatta egemen ideolojinin genel düşünce yapıları olarak kabul edilmesi için taraflı yayın yapmakta sakınca görmemektedirler. Kamu yararı açısından gazetecilerin çeşitli biçimlerde devreden çıkarılması, demokratik sistemi aksatabilmektedir.

Basın-iktidar ilişkisi açısından yapılan bu tartışma, araştırmada ele alınacak konulara ilişkin ipuçları sağlamaktadır. 2000'li yıllarda Türkiye'deki süregiden basın ile iktidarın birbirleriyle olan karşılıklı konumların çözümlenmesi için yöntem olarak seçilmiş temellendirilmiş kuramda kullanılabilir bir kodlama listesi (Bkz. Ek-6) hazırlanmıştır. Böylece alana girişle birlikte elde edilen malzeme bu kodlama listesi ile toplanmış ve çözümlenmeye sokulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

MATBUATTAN MEDYA ENDÜSTRİSİNE TÜRKİYE'DE BASIN-İKTİDAR İLİŞKİSİ

Matbuat ile başlayan medyanın Türkiye'deki serüveni, Batı'dakinden çok daha farklı bir süreç izlemiştir. Basından medyaya uzanan sürece göz atıldığında, en azından başlangıçta, çok farklı bir gelişim izlemiştir. Bu farklılık dikkate alınarak, Türkiye'deki medyanın tarihsel gelişim sürecine ilişkin çeşitli dönemselleştirmeler yapılır. Bazı sembolik olayların dikkate alınmasıyla, matbuat (1831-1960), basın (1960-1980), medya (1980-2010'lar) biçiminde sınıflandırılmasından söz edilebilir. Siyasal, ekonomik, ideolojik sistemler temelinde böylesi bir sınıflandırma söz konusu olmuştur. Bu, toplumsaldan etkilenen medyanın üç döneminin, üç farklı iletişim tarzını doğurduğunun ileri sürülmesidir (Duran, 2000, s. 38-46). Bir diğer dönemselleştirme ise, medyanın sermaye birikimine bağlı olarak *gazete* (1828-1950'ler), medya endüstrisi (1960-1980'ler), medya endüstrili kompleksler (1990-2010'lar) dönemleri biçiminde üç aşamayla evrimleştiği ileri sürülür. Medyanın sermaye yapısının bu değişimler, üretim ilişkilerini de beraberinde getirir. Her bir dönem, farklı işçi-işveren ilişkileri, farklı haber ve yorum üretme tarzı (biçem), siyasi iktidar ve reklam verenlerle farklı ilişkiler kurarlar (Sönmez, 2010, s. 147-148). Bir diğer deyişle, medyanın sermaye yapısının, ülkedeki ekonomik değişim süreçlerini izlediği kabul edilirse; bunun, ekonominin baş aktörü olan devlet ve siyasal iktidarlara basının kurduğu ilişkileri tamamen biçimlendirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, çeşitli zaman dilimlerinde, çeşitli ekonomik alanlarda, çeşitli ideolojik ve kültürel ortam ve koşullarda basının siyasal iktidarlara olan ilişkisini ele almak için yapılan bu bölümdeki dönemselleştirme, Sönmez'in (2010) benimsediği biçimde olmuştur.

2.1. Gazete Dönemi (1828-1960)

Gerek Osmanlı iktidarı gerekse Cumhuriyet iktidarı dönemleri medya kuramları açısından bakıldığında birbirlerinden oldukça farklı niteliklere sahip olduğu görülür. Osmanlı'da yoğun denetim ve baskı altında tutulan basın, hükümdarın, hükümetin ya da her ikisinin de mutlak gücü altında, kamu ya da özel basın kuruluşlarının eleştirme ya da sorgulamalarına asla izin vermeyen, devlet politikalarının bunlar üzerinden yürütüldüğünü saptayan, Siebert ve arkadaşlarının (1963, s.7) ortaya koyduğu Otoriter Medya Kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Özellikle ilk Türk ve Türkçe gazeteler, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından çıkarılan *Vekayi-i Mısıriye* ve Hanya'daki *Vekayi-i Giridiye* (Koloğlu, 1988, s. 9; 2006, s. 26) gibi, İstanbul'daki *Takvim-i Vakayi* de iktidardakiler tarafından kurulmuştur:

Çalışanları devlet memuru; yayıncılık anlayışları resmi gazete benzeri bir özellikte olmuştur. Sahibi bir İngiliz olan ilk özel gazete *Ceride-i Havadis*'in de kuruluşunda ve sonrasında Saray'dan 2.500 kuruşluk yardım alması ve yazarlarının tamamının devlet memurlarından oluşması özel sermaye ile kurulan Türk basınının devletle ilişkisinin başlangıcını oluşturmuştur (Koloğlu, 1999). 21 Ekim 1860 tarihinde Agâh Efendi tarafından, ilk özel sermaye ile kurulan ve ilk gazeteci patronlu *Tercüman-ı Ahvâl* gazetesinin yayın hayatında hükümetle ilişkileri iyi olmamış, hatta iki haftalık kapatma cezası bile almıştır (Topuz, 2011, 19-20). 28 Haziran 1862'te ise, *Tasvir-i Efkar* adlı gazetenin de muhalif yayınına başlaması, devlet yönetimini daha müdahaleci olmaya zorlamıştır. İbrahim Şinasi tarafından çıkarılan gazetede ilk kez *ulus* kavramını kullanılarak, kamuoyunun önemi açıkça belirtilmiş, devleti ulusun temsilcisi olarak işleri yöneten ve ulusun refahı için çalışan bir kurum olarak nitelendirilmiştir. Şinasi'nin, özgürlük düşüncesini işlemesi, gazetede genel olarak hükümet politikalarının haber ve yorumlarla eleştirilmesi 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi ile sonuçlanmıştır (Mazıcı, 1996, s. 133).

Gazetecilik alanını biçimlendirmenin ilk adımı 1857'de atılmıştır, aşama aşama sürdürülmüştür. Devletin varlığına karşı bölücü, ayrılıkçı yayınların önüne geçme, basından çok, önceleri kitap yayıncılığını hedef alan Matbaalar Nizamnamesi³⁶ ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çaba, ertesini yıl, Ceza Kanunu'na konan, Osmanlı Devleti'ndeki milletler aleyhindeki genel ahlâka aykırı konuları işlemek, kötüleme ve alay içeren yazılarla edepsizce resim basmak ve yayın yoluyla asılsız suçlamalarda bulunmak gibi maddelerle güçlendirilmiştir. Basın üzerinde devletin yasal yaptırımları, 1864'teki Matbuat Nizamnamesi ile pekiştirilmiştir: “Din ve mezhepler aleyhinde yapılan yayınların cezası, yayın toplatılması, matbaanın kapatılması, para cezası hatta üç aya kadar hapistir.” Gazetecilik mesleğinin devlet tarafından iyice yoğrulması ve biçimlenmesi ise, 12 Mart 1867'deki Kararname-i Âlî ile tamamlanmıştır (Koloğlu, 1999).

31 Ağustos 1879'da II. Abdülhamit'in tahta çıkması, basın-iktidar ilişkilerinin daha da sertleşmiştir. 1876 Anayasası'na göre “Hazret-i Padişah” tarafından açılma çağrısının yapılmaması Meclis-i Mebusan'ı işlevsiz bırakmıştır. Mebusan Meclisi'nin işlevsiz kalması, II. Abdülhamit'in basın üzerinde kurulacak şiddetli baskı ve diktatörlük döneminin başlangıcına denk gelmiştir. II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla birlikte yasaklar, gazetelerin kapatılması, gazetecilere çıkarlar sağlanması, jurnalcilik, yabancı basının satın alınması, ülke dışıyla haberleşmenin engellenmesi (Topuz, 2011, s. 54) gibi uygulamalarla basın sansürü kurumsallaşmış ve basın-iktidar ilişkilerini biçimlendirmiştir. Abdülhamit'in dağıttığı para ve

³⁶ Öncelikle basına yönelik yasal düzenlemelerin yapılmamasının nedeni, Koloğlu'na (1999) göre, Türkçe olmayanlar da dahil gazetelerin neredeyse tamamının devletten mali destek almalarıdır.

imtiyazlar, “basın şantajcılığı” biçiminde yeni bir tür gazeteciliğin ve gazeteci tipinin de oluşmasına yol açmıştır. Abdülhamit’in otuz yılı aşan istibdat döneminde gazetelerin yazı işleri müdürlerinin, çıkacak sayının provalarını sansür heyetine göndermeleri, kurumsal sansürün en tipik uygulamaları olarak ortaya çıkmıştır. Bir diğer sansür tipi, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Matbuat-ı Hariciye Müdürlüğü kurularak, yabancı ülkelere gelen yayınların gümrükten geçme aşamasında Milli Eğitim Bakanlığı’nın memurları tarafından denetlenmesidir. Üçüncü sansür tipi ise, Meclis-i Maarif adlı eğitim kurulunun aracılığıyla, basım öncesi kitap incelenmesinin yanı sıra, yayınlanmış olan kitapların ve Türkçe oyunların denetlenmesi, aykırı olanların imha edilmesi, hatta gazete çıkarma ruhsatlarının verilmemesidir (Topuz, 2011, s. 53-56). Böylesi tüm bu uygulamalar ile sansürün zirveye yolculuğu, onlarca sözcüğün yasaklanması³⁷, sakıncalı görülen kitapların yakılması, dizgi yanlışlarından bile gazetelerin kapatılmasıyla sürmüştür. Kimi zaman böylesine baskıcı yöntemler uygulanırken, kimi zaman *Saray* tarafından ülkedeki basına sağlanan ödenekler ve gazetecilere verilen devlet nişanları gibi çıkarlarla kimi zaman da yabancı basının ve gazetecilerin yüklü para karşılığı satın alınması ile yandaş yapma çabaları olduğu görülür.³⁸ Abdülhamit’in tüm bu çabaları³⁹, basın şantajcılığı biçiminde yeni bir tür gazeteciliğin ve gazeteci tipinin de oluşmasıyla sonuçlanmıştır (Topuz, 2011, s. 56-65).

Baskının bir sonucu olarak, tabanda bir tepki hareketliliğinin oluşması gecikmemiştir. Bu yöndeki hareketlilik içinde olan Jön Türkler⁴⁰, temelde padişahın mutlak iktidarının sınırlandırması çabalarına girişmişlerdir: “vatan, millet, ittihad-ı anasır (unsurların birliği), ümmet, hürriyet, müsavat (eşitlik), meşrutiyet, birey haklarının ilkelerini ve kurumlarını savunmuşlardır”. Jön Türk hareketi önceleri Abdülhamit’in mutlak iktidarına karşı zayıf kalmışsa da II. Meşrutiyet’le birlikte iktidara gelmiştir (Tunaya, 1983, s. 238). 24 Temmuz 1908’de Abdülhamit’in 1876 tarihli Kanun-ı Esasi’ye göre Meclis-i Mebusan seçimlerinin

³⁷ Bu dönemde yasaklanan sözcükleri şöyle sıralanmaktadır: grev, suikast, ihtilal, anarşi, sosyalizm, dinamo, dinamit, infilak, kargaşalık, hal (hükümdarın tahttan indirilmesi), kıtal (vuruşma), büyük burun, istibdat, Yıldız, veliaht, bomba, mebuslar, cumhuriyet, Mithat Paşa, Namık Kemal Bey, inkılâp, tahtakurusu, 0=AH, hasta, kardeş... vatan, millet, hürriyet, cinnet, mecnun, intihar, zehir (Topuz, 2011, s. 56-57; Mazıcı, 1996, s.135)

³⁸ Basına ve gazetecilere sağlanan çeşitli çıkarlar için bkz. (Topuz, 2011)

³⁹ II. Abdülhamit’in basın üzerindeki tüm bu baskısına karşın, amaç basın alanının daralması değil, genişlemesidir. Savaş yenilgileri ve milliyetçilik akımının sonucunda yaşanan toprak kaybı Osmanlı’yı zayıflatmıştır. Koloğlu’na (2006) göre, Abdülhamit’in anlayışında hasta yatağındaki Osmanlı’yı kurtarmanın ilacı, eğitimlerin ilerlemesi, tarımda gelişme, sanayileşmedir ve uzun bir istirahat, hareketsizliktir. Bu tedavide basın rejimi, kamuoyu oluşumlarının önüne geçilmesi için baskı kurularak iktidarın istediği gibi yönlendirilmesi ve tek kaynaktan yönetilen ve tek sesli bu basının illere yayılmasını içeriyordu (Koloğlu, 2006, s.62-66).

⁴⁰ İttihat ve Terakki, kendi içinde de çekişmiştir. Küçük burjuvazi, asker ve sivil bürokrasi kesimlerinden oluşan kanat, Türkçü, merkezîyetçi, denetçi bir imparatorluk oluşturma gayreti gösterirlerken, Prens Sabahattin ve çevresinin oluşturduğu muhalefet ise adem-i merkezîyetçi, Osmanlıcı, liberal, ittihad-ı anasarcı düşüncelerin peşinden koşmuşlardır (Tunaya, 1983, s. 239; Gevgilili, 1983, s. 210).

yapılacağını gazetelerde resmi ilanla duyurması Osmanlı ülkesinde yeni bir dönemin habercisi olmuştur.

II. Meşruiyet'in ilanıyla birlikte, gazeteciler bir dayanışma içinde sansür memurlarını gazetelerine sokmayarak iktidarı beklemeden kendi özgürlüklerini ilan etmişlerdir. Gazetelerin aralıksız hiç durmadan çalışan baskı makineleri, uzun zamandan sonra ilk kez sansürüz olarak 25 Temmuz 1908 günü için Meşrutiyet ve özgürlük sözcükleri basmıştır (Topuz, 2011, s.82). İlk kez böylesine sınırsız bir basın döneminin yaşanması, Koloğlu'na (1999) göre, anarşik bir ortamı da beraberinde getirmiştir: "Geçmişin sadece eleştirisi değil, aşağılanması kadar, günün yönetimlerinin ve her gazetenin rakiplerinin hırpalanması da başlıca meşgale halini aldı. Basın yoluyla tehdit ve korkutma da yaygınlaştı." Bu dönemde, yalnızca siyasal değil, milli ve dini tabular da yıkılmıştır. Buna paralel olarak, II. Meşruiyet'in ilanıyla birlikte basında niceliksel bir patlama yaşanmış; büyük çoğunluğu uzun ömürlü olmasa da, ilk bir buçuk ay içinde 200'ü aşkın, 31 Mart Olayı'na kadar geçen sekiz buçuk aydaysa 350 civarında gazete ve dergi yayınlanmıştır (Koloğlu, 1999).

Ancak, İttihat ve Terakki rejimi, 31 Mart olayı (13 Nisan 1909) olarak bilinen isyan⁴¹ sonrası sıkıyönetim ilan etmiştir. İsyanın bastırılmasının ardından, 28 Nisan 1906'da II. Abdülhamit tahtan indirilerek Selanik'e sürgüne gönderilmiş (Mazıcı, 1996, s. 136), Temmuz 1909'da ise Matbaalar Kanunu çıkarılmıştır. Sansür içermeyen 1881 Fransız Basın Kanunu'nu örnek alınarak hazırlanan Matbaalar Kanunu, devletin güvenliği söz konusu olduğunda gazeteleri kapatma, özerk eyaletlerde yayın ve dağıtım yasaklama ve ruhsat yetkileriyle donatılarak yürürlüğe girmiştir.⁴² Bu yeni yasa ve beraberinde gelen sıkıyönetim ile birlikte muhalefet ve basın etkisizleştirilirken, ordunun siyasal alandaki rolü önem kazanmıştır (Kabacalı, 1994, s. 71-72). Yalnızca sekiz aylık bir ömrü olan basın özgürlüğü, bu yasayla birlikte tekrar yok edilirken; 1909-1912 yılları arasında 353 olan gazete sayısı, 45'e kadar gerilemiştir (Mazıcı, 1996, s. 137).

Tüm bu yasal yaptırımların yanı sıra, özgürlük vaat eden İttihat ve Terakki yönetimi kısa sürede Abdülhamit'inkinden daha baskıcı bir parti hegemonyasına dönüşmüştür (Tunaya, 1983, s. 239). Abdülhamit sonrası basın üzerindeki baskı ve denetim ağır, yoğun (Kaya, 2009, s. 237) hatta kanlı olmuştur (Koloğlu, 1999, Topuz, 2011; Mazıcı, 1996). Özgürlükçü bir yönetim anlayışını yerleştirmek yerine, zorbalığa kadar varan baskıcı yönetim anlayışı uygulamıştır. Parti, bir yandan muhaliflerini hapse atmış, sürgün etmiş, diğer yandan da

⁴¹ Bu isyanın bir gerici isyan olduğunu söylemeden geçmemek gerekir (Kabacalı, 1994, s. 71; Mazıcı, 1996, s. 136).

⁴² Dine ve Padişah'a hakaret, basın yoluyla şantaj yapmak, menfaat sağlamak; ahlâk kurallarına uymayan yazı ve resim basmak, vatandaşı suç işlemeye kışkırtan yazı yazmak, asılsız haber oluşturup ve evraklarda değişiklik yapıp bunları birisine kötü niyetle isnat etmek, bu kanunda suç kapsamında yer almaktadır (Koloğlu, 1999).

öldürerek ortadan kaldırma yoluna bile sapmıştır (Koloğlu, 1999, s. 87): Hasan Fehmi, Ahmet Samim, Zeki Bey, Hasan Tahsin. Öldürülen bu dört gazetecinin ortak yönleri, iktidara muhalif olmalarının yanı sıra, belgelere dayalı gazetecilik yapmaları ve sokak ortasında öldürülmeleridir.⁴³ Önce sınırsız özgürlük, ardından aşırı baskıcı bir atmosfer, yeni bir gazetecilik alanı ve yeni bir gazeteci tipini oluşturmuştur. Bir yandan “şantaj gazeteciliği” (Koloğlu, 1999) ve “yabancı devletlerden para alan gazetecilik” yaygınlaşırken (Topuz, 2011, s. 87), diğer yandan 1917’de İttihat ve Terakki kendi yönetim anlayışına uygun ilk Osmanlı Matbuat Cemiyeti’ni kurmuştur (Koloğlu, 1999). Böylece basın tarihinin II. Meşrutiyet yılları, bizzat iktidar tarafından gazetecilere düzenlenen suikastlarla terör dönemi olarak kabul edilir (Topuz, 2011; Mazıcı, 1996).

I. Dünya Savaşı ile birlikte basın üzerinde kısıtlamalar artmıştır. Savaş nedeniyle iyice sarsılan ülkede her alanda zorunlu gereksinmelerin karşılanamazken, basında da kağıt sıkıntısı yaşanmıştır. Hammadde gereksinmelerini karşılamakta zorlanan basın, savaş boyunca hükümete uygun biçimde yayınlar yapmıştır: Sarıkamış, Irak, Filistin Hicaz, Sina gibi başarısızlıklar görmezden gelinirken, Çanakkale, Kutül Emare gibi başarılarla yer vererek zafer başlıkları atmıştır. 25 Ağustos 1914’te geçici yasa ile gazetelerin üstüne bir de askeri sansür binerken, basının her yönden zorlandığı dönemde birçok gazete kapanmış; İstanbul’da yalnızca 14 gazete kalmıştır. Ancak 1918 yılına gelindiğinde yeniden yeni bir canlanma yaşanmıştır. Savaşın kaybedilmesiyle iktidardan düşen İttihat ve Terakki’nin kapatılması, liderlerinin de yurtdışına kaçmasıyla, partiye muhalif gazeteler⁴⁴ yeniden çıkmaya başlanmıştır. Elbette görünüşte yaşanan basındaki bu çok seslilik, temelde, ülkenin işgal edilmesi ve barış anlaşması için gereken koşulların neler olacağı konusunda odaklanmıştır (Koloğlu, 2006, s. 107-108).

I. Dünya Savaşı yenilgisinin ardından mütareke döneminde, İttihatçıların yurt dışına kaçmasıyla, Prens Sabahattin yandaşı Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidara gelmiştir. İtilafçılar, kendilerini destekleyen Ali Kemal’in *Peyam-ı Sabah*’ını, Refii Cevat Ulunay’ın *Alemdar* ve İngiliz Muhipler Cemiyeti sözcüsü *İstanbul* gazetelerini gittikçe daha ön plana çıkarmışlardır. İtilafçı eğilimli Refik Halit Karay’ın ünlü güldürü gazetesi *Aydede*’yi 1920’de yayınladığında bu gruba katılmıştır (Gevgilili, 1983, s. 211).

İngiliz mandacılığı ile Amerikan himayeciliği arasında gidip gelen *çok sesli* İstanbul basını, Anadolu’dan yükselen çatlak sesleri dışlama eğiliminde olmuştur. Anadolu’da ülkenin

⁴³ Örneğin, sıkıyönetim harp divanının gizli işkence yöntemlerine ait belgeleri yayınlayan, Soma-Bandırma demiryolu imtiyazı içyüzünü açıklayan Ahmet Samim (9 Haziran 1910), brom madeni yolsuzluğunu, Maliye Bakanının ticari ortaklığını belgeleyen Zeki Bey (10 Temmuz 1911) öldürülmüşlerdir (Topuz, 2011, 87-91; Gevgilili, 1983, s. 210).

⁴⁴ *Hadisat, İnkılabı Beşer, Serbesti, İçtihad, Minber, Yeni İstanbul, Alemdar* gibi gazeteler çıkarken, Ali Kemal Sabah gazetesinin başyazarlığına oturabilmiştir. Sedat Simavi’nin *Diken* ve *Güleryüz* adlı mizah dergileri ve *Dersaadet* gazeteleri de yayınlanmıştır (Koloğlu, 2006).

işgaline karşı başlayan hareketlilik, bir tarafta Osmanlı'nın İstanbul hükümetini destekleyenler, diğer yanda Mustafa Kemal'in başlattığı Milli Mücadele'yi destekleyenler olarak Mütareke Dönemi basınını ikiye bölmüştür.⁴⁵ Bir diğer anlatımla, bu dönemde iki ayrı siyasal rejimin çarpışmasında basının böylesine bölünmesi, çok şiddetli çatışmalara, hatta tarafların birbirilerini vatan hainliği ile suçlanmaları kadar gitmiştir (Koloğlu, 2006, s. 111; Mazıcı, 1996, s. 137-138). Tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak, muhalif gazetelerin yanı sıra, İttihat ve Terakki'nin dikotomik düşünce yapısından ayrı olarak, yeni bir entelektüel kuşak bu dönemde alana giriş yapmıştır. Görüş ve inançları gibi yeni olan bu kuşak, Mütareke yıllarında kendi gazetelerini⁴⁶ çıkarmış; Milli Mücadele'nin Anadolu'da başlamasıyla birlikte Ankara'daki ulusalcıları desteklemiştir. 1910'lu yıllarda kendi gazeteleri ile basın alanına giriş yapan bu kuşak, hem Osmanlı basının yeni profesyonel gazeteci kesimini oluştururken hem de Cumhuriyet döneminin 1960'lı yıllarına kadar etkin kalemleri olmuşlardır (Gevgilili, 1983, s. 211-212).

Osmanlı ülkesinde basının gelişiminin, doğuşu kadar sancılı olduğu, hatta acılı ve kanlı olduğu söylenebilir. Osmanlı yönetiminde etkili olan tüm iktidarlar, basını denetlemek için yoğun çaba harcamışlar; tek sesli yayın yapması için basına önem vermişler, muhalefet eden gazete ve gazetecilere karşı zor kullanma yoluna gitmişlerdir. Yine bu dönem içinde yer alan İttihat ve Terakki iktidarının tüm olumsuzluklarına karşın, bir takım olumlu sonuçlardan söz edilebilir. Akşin'e (1983, s. 843) göre, İttihatçılar'ın iktidara gelmeleriyle birlikte Türk kapitalizmi gelişirken ve Türk ulusçuluğunun benimsenirken yönetimdekilerin hiç de alışık olmadığı biçimde çeşitli akımlardan gelen düşünceler Osmanlı'ya canlılık getirmiştir. Koloğlu (2006, s. 27-31) da, Osmanlı'da basının, değişme gereği, laikleşmeye ve dinamik bir kamuoyuna ilk adımlarının atılmasını sağlanması, merkezîyetçiliğin güçlenmesi, Avrupa merkezli dünya görüşünün yanı sıra, Avrupa kaynaklarına bağımlılık, dilde sadeleşme, Batı sözcüklerinin ve kavramlarının aktarılması, dile bağlı ulusçuluk, haberden daha çok eğitime yönelme etkilerini sıralar. Tunaya (1983) ise, bu döneme damgasını vuran, aynı zamanda Cumhuriyet'in kadrolarını oluşturan bir kuşağın ortaya çıktığını belirtir:

Bütün imparatorluk tarihi boyunca reformları destekleyen ya da engelleyen fikir hareketleri, II. Meşrutiyet sırasında düzenli akımlar haline gelmiştir. Garpcılık, İslamcılık, Türkçülük, Meslekçilik, Sosyalizm akımları imparatorluk yıkıldıktan sonra da sürmüş ve politik hayatı etkilemişlerdir. İmparatorluğu kurtaramamakla birlikte,

⁴⁵ Milli Mücadele'ye öncülük eden ve yandaş olan gazeteler arasında *Hukuk-u Beşer, İrade-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye, Öğüt, İleri, Yenigün, Akşam, Vakit, Doğru Söz, İzmir'e Doğru, Yeni Adana, Açık Söz, Albayrak, Ahali, İstikbal* ve *Emel*; karşı olanlar ise, *İrşad, Peyam-ı Sabah, Aydede, Alemdar, Ferda* ve *Türkçe İstanbul* gazeteleridir (Mazıcı, 1996, s. 137).

⁴⁶ Mütareke döneminin yeni gazetelerinin tamamı için bkz. Gevgilili (1983)

Cumhuriyet'i kuracak kadroların entelektüel besinini sağlamışlardır. (Tunaya, 1983, s.239)

Öznesi açısından Osmanlı'da kamuoyuna bakıldığında, ulaşımın ve iletişimin çok yetersiz olması, Anadolu'nun çoğu yerinde feodal ilişkilerin varlığı da eklenince, halk çoğunluğu birbirinden kopuk birimler olarak yaşamını sürdürmüştür. Eğitimsizlik ve boş inançlara bağlılık, her nasılsa bu kişilere ulaşan görüş, düşünce ve olayların onlarda bir yankı bulmasını engellemiş, geleneksel ve bölünmüş toplumsal yaşam süregelmiştir. Ayrıca, çok sayıdaki tarikat da üyelerinin duygu, düşünce ve yaşam biçimlerini çok değişik açılardan etkilemiştir. Başkent İstanbul'da, yoğun nüfusa sahip olmalarının yanı sıra, devletin güttüğü millet politikası (her etnik guruba özerklik tanınması, cemaat olarak örgütlenerek cemaat işlerinde özgür olmaları) nedeniyle Hıristiyan, Yahudiler, devletin Müslüman vatandaşlarından apayrı bir konumda olmuşlardır. Kentin Müslüman halkı ise, genelde Anadolu'nun öteki yerlerindeki halkın özelliklerini taşımışlardır. Buna karşılık, Batılılaşma yanlısı az sayıdaki asker-sivil *aydın* halkın çoğunluğundan çok ayrı bir yerde bulunmuştur. Toplumun bu özellikleri etkin ve yaygın bir kamuoyunun oluşmasını engellemiştir. Aynı anda tutucu (muhafazakar), bölgesel geleneklere bağlı, boşinançların etkisinde bir büyük halk çoğunluğu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Türk kamuoyunun oluşum ve gelişiminde genelde bir temel (zemin) hazırlamış, muhafazakar özellikler taşımasında etkin olmuştur. Tüm bu koşullar, kamuoyunun oluşumunun Türkiye'de çok geç gelişmeye başlamasına neden olmuştur. Kamuoyunun oluşumunun koşullarından olan az sayıda kişinin belli bir konuda ortak düşünce ve kanıya sahip olmalarının yanı sıra, bu ortak düşünce ve kanının belli bir ölçüde kitleye de mal olması gerekmektedir. Halkların kitleleşmesi ise, rotatifin bulunması ve böylece iletişimin yaygınlaşmasıyla olanaklı olmuştur. Türkiye'de ise, bugünkü anlamda kamuoyunun ortaya çıkması da gecikmiştir.

Milli Mücadele dönemi boyunca Saray'ın baskısı altında doğmuş ve gelişmiş İstanbul basını karşısında yeni bir basın oluşturma çabası dikkat çeker. Osmanlı Devleti topraklarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesine tepki olarak Anadolu'da başlayan direniş, özellikle iletişime ve basına önem vermiştir. Misak-ı Milli sınırları olarak çizilen Anadolu'yu işgalden kurtaracak Mustafa Kemal başlattığı siyasi hareket, gerek iç gerekse dış kamuoyuna yönelik bilgi akışının sağlanması amacıyla basını desteklemiştir. Örneğin, Mustafa Kemal'in Sivas'a gelmesinin ardından çıkarılan *İrade-i Milliye* (14 Eylül 1919) Kongre tutanaklarında görüşlerin yayılmasında işlevsel olurken, Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişinin ardından yayınlanmaya başlayan *Hakimiyet-i Milliye* (10 Ocak 1920) bir süre sonra Cumhuriyet Halk

Fırkası'nın (CHF) resmi yayın organına dönüşmüştür.⁴⁷ Ayrıca, *Anadolu Ajansı (AA)* (6 Nisan 1920) kurulurken⁴⁸ ise, gerek iç gerek dış kamuoyuna ulaşmak gerekse istihbarat çalışmaları amacıyla Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü (7 Haziran 1920) kurularak tüm bu işler kurumsallaştırılmıştır (Gevgilili, 1983, s. 213).

İki kısımda değerlendirilebilecek olan erken cumhuriyet döneminde farklı karakterlerin varlığından söz edilebilir. 1923 ile 1938 yılları arasında kalan basın-iktidar ilişkilerine bakıldığında, basının yine yasalar aracılığıyla denetim altında tutulduğu, hatta tek parti iktidarının yayın organlarına dönüştürüldüğü görülür. Bu model, çoğunlukla hükümet ile işbirliği içinde daha çok birleştirici ve ayırıcı olmayan bir güç olarak, toplumu siyasal ve kültürel açıdan eğiten toplumsal değişim için bir araç işlevi gördüğü; bunun içinde bir baskıdan çok, bir gönüllülük özelliği taşıdığı söylenebilir. Bu açıdan, basın özgürlüğünün kısıtlı olmasına karşın, ulusun özgürlüğünün daha çok önemli olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Ankara hükümeti, Cumhuriyet'i tehlikeye düşürecek girişimlere her zaman duyarlı olması nedeniyle, henüz vatandaşlık bilincinin yerleşmediği bir dönemde, özgürlüklerin denetim altına alınması basın üzerinden gerçekleşmiştir. *Tanin* ve *Vatan* gibi gazetelerde yer alan Hilafet tartışmaları, yazarları İstiklal Mahkemesi'ne kadar götürmüş (Topuz, 2011, s. 143-146); demokrasi denemeleri olarak iktidar partisi Halk Parti'ye karşı muhalefet yapmaları için kurulan, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı (SCF) destekleyen gazeteler ve gazeteciler baskı altında olmuşlardır.⁴⁹ 1935'te Ankara'da toplanan Birinci Basın Kongresi aracılığıyla basın⁵⁰ ile Basın Genel Direktörlüğü arasında bağlılık oluşturulmuştur. İşbirliğinin pekiştirilmesi, basının üstüne düşen görevleri daha iyi anlaması için gerekenlerin belirlenmesi ve gazetecilik mesleğinin gelişmesinin sağlanması amaçlanan buluşmada, gazete ve gazetecilerin rejime zorunlu

⁴⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 1934 yılında Ulus gazetesi adını alacak, Falih Rıfkı Atay'ın başyazarlığında rejimin görüşlerini yansıtan devlet sözcülüğünü üstlenecektir.

⁴⁸ *AA*, Ankara hükümetinin dileklerini ve amaçlarını dışarıya tanıtarak davanın meşruluğunu kanıtlamak, diğer de halkı sürekli aydınlatma gibi iki temel görev üstlenmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için bir yandan İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya, Kars, İzmit'te haber alma şubesi kurarak askeri telsiz istasyonlarının dinlemesini yapmış, diğer yandan da Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre ve New York'ta haber büroları kurarak Cumhuriyet'in kuruluşuyla ilgili gelişmelerini, görüşlerini Avrupa kamuoyuna aktarmıştır (Topuz, 2011, s. 139)

⁴⁹ TpCF'yi destekleyen gazeteler gibi diğer sosyalist gazeteler kapatılmış, yazarlar yargılanarak çeşitli cezalar almışlardır.⁴⁹ Muhafif yayın yapan basının boşluğunu iktidar partisi destekçisi gazeteler doldurmuştur (Koloğlu, 2006, s. 117-118). İkinci denemede, SCF'nin kurulmasının ardından, hükümeti eleştiren, muhalefeti destekleyen basın,⁴⁹ güçlenmeye ve tirajını arttırmaya başlamıştır. Ancak, SCF'nin İzmir mitingindeki gerginlik sonucu aldığı uyarılarla Fethi Okyar, partiyi kapatma kararı almıştır. *Yarın* gazetesinin kapatılması ve yazarlarının Bulgaristan'a kaçmasıyla ve diğerlerinin CHF çizgisine girmesiyle liberal muhalif çizgideki gazeteler ortadan kalkmıştır. SCF'li çok partili demokrasi denemesine paralel oluşan liberal basın denemesi de böylece son bulurken, 1931 yılında ilk basın yasası çıkarılmış ve hilafet, saltanat, anarşizm ve komünizm yanlısı yayınlara ilk kez yasaklama getirilmiştir. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün telefonla bile gazete kapatabilme yetkisine kavuşması, güdümlü bir basın oluşumuna neden olmuştur (Gevgilili, 1983, s. 215; Koloğlu, 2006, s. 119).

⁵⁰ Dönemin basını, ülke çapında 38 günlük ve 78 süreli gazete ile 127 dergiden ibarettir (Gevgilili, 1983, s.216).

bağlılıklarının olduğu anımsatılarak basın birliği⁵¹ kurulmuştur (Koloğlu, 2006, s. 120). Tüm bu özellikleri ile bu dönemin, Siebert ve arkadaşlarının ileri sürdükleri otoriter ya da komünist model değilse de, Altschull'ın gelişen uluslar modeline daha uygun düştüğü söylenebilir.

İktidarın basın üstünde uyguladığı devlet gücünün daha farklı biçimler almaya başlaması, Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalığının ağırlaşmasıyla devlet işleri ilgilenemediği döneme denk gelir. Dönemin Başbakanı Celal Bayar⁵², Haziran 1938'de 1931 Matbuat Kanunu'nu değişikliğe gitmiştir. Yeni tasarıda, gazete ve dergi çıkarma koşulu olarak bankadan 1.000-5.000 liralık garanti mektubunun sağlanması, bildirimden ruhsatnameye geçiş, vali ve hükümetin inisiyatifine bırakılan “kötü ünlü kişiler”in belirlenmesinin ve yayın haklarının yasaklanması, okul ve üniversite olayları hakkında yazı yazılmaması gibi kısıtlamalar getirilmiştir. Bayar'ın Meclis'te hiç kimsenin söz alamadığı bir atmosferde değişiklikler kabul ettirmesiyle basın özgürlüğü daha da kısıtlanmıştır (Topuz, 2011, s. 167). Tüm bu kısıtlamalar, Atatürk'ün ölümünden çok partili dönemin başlangıcı arasında kalan 1938-1945 yılları arasındaki İsmet İnönü rejiminde daha da otoriter uygulamalara dönüşmüştür.

İnönü'nün Milli Şef olduğu bu dönemde basın, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün ve sıkıyönetimin denetimi altında kalmıştır. Böylece, en basit gerekçelerden bile her an yayınlar durdurulabilir, gazete ve dergiler kapatılabilir hale gelmiştir (Gevgilili, 1983, s. 218, Koloğlu, 2006, s. 120). 1945 yılından çok partili döneme geçişe kadarki süre boyunca basın, ülkeyi yöneten tek parti olan CHP tarafından sıkı denetim altında tutulmuştur. Basın, Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığıyla yönlendirilirken, partiden aktarılan düşüncelerin topluma aktarılmasıyla Kemalist ve Cumhuriyetçi çizgide yayın yapmıştır. Bu amaç doğrultusunda, CHP, basını her açıdan kendine –dolayısıyla da devlete- bağımlı kılmıştır. Bu bağımlılık, bir taraftan gazete sahiplerinin⁵³ milletvekili olmasıyla, diğer taraftan devlet tarafından kağıt ve ilan tahsisinin sağlanması yoluyla oluşturulmuştur. (Koloğlu, 2006, s. 117-118).

En başta görülmüştür ki, Osmanlı döneminin olumsuzluklarının büyük ölçüde varlıkları sürdüğünden muhalif kamuoyu da bunlar üzerinde oluşmuştur. Kamuoyu açısından bu dönemin en önemli özelliği, iktidara egemen olan elitin uluslaşma-kitleleşme yolundaki uygulamalarıdır. Bunun için de Osmanlı döneminde varlık kazanan ve Osmanlı döneminde var olan toplumsal yapının ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Böylece ulusal bütünlük sağlanmak istenmiş, buna koşut olarak da bu amacı özümseyen ve büyük çoğunlukça

⁵¹ Bu birlik içinde, *Ulus, Cumhuriyet, Akşam, Vakit, Son Posta* gibi gazeteler arasında belli yaklaşım farklılıkları olmasına karşın, hepsi rejimle uyumlu olmuşlardır (Gevgilili, 1983, s. 216).

⁵² Bayar'ın bu uygulamaları, daha sonradan CHP'den ayrılarak muhalefet olacak Demokrat Parti'nin (DP) kurucuları arasına katılması, demokratikleşme adı altında basına özgürlük çağrılarını yapacak olmasıyla tezatlık oluştursa da, 1950'den sonra basın üstünde baskı oluşturan DP'nin iktidarıyla örtüşen Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı dönemle benzeşmektedir.

⁵³ Yunus Nadi, Asım ve Hakkı Tarık Us, Mahmut Soydan gibi gazete sahipleri (Koloğlu, 2006, s. 118).

benimsenen bir kamuoyu yaratılması için her türlü iletişim aracı kullanılmıştır. Bu araçların başında pozitif dünya görüşü olmak üzere, halkçılık, köycülük ve ulusçu tutunumlarını güçlendirmeye yönelik İnkılap Temsilleri (Piyesleri), gezici tiyatrolar, halk kürsüleri, dönemin aydınlarının Halkevlerinde verdikleri İnkılap ve İstiklal Konferansları, 1934'te üniversite öğrencilerine yönelik verilen İnkılap Dersleri, devletleştirilememiş ve propaganda aracı olarak verimlilikle kullanılmayan sinema filmleri, 1934 yılından itibaren Matbuat Umum Müdürlüğü'nün denetimine bırakılan radyo (Çakan, 2004, s. 205-306) gelmektedir. Tüm bu araçlarla güdümlü bir kamuoyu yaratma amacıyla olan siyasal rejim, bu alanda başka bir oluşuma elvermemiştir. Bu arada 1930'da kurulan ve ancak üç buçuk ay yaşayabilen Serbest Cumhuriyet Fırkası'na, iktidarın bu çabasına karşın halkın gösterdiği eylemli destek (Çavdar, 1983, 2058-2059), muhalif bir kamuoyunun içten içe geliştiğini göstermiştir. Bu partinin kendisini kapatmasından sonra, hükümet, aynı amaçla daha yoğun bir uygulamaya girişmiştir. Bu dönemin tüm olguları dikkate alındığında, Hallin ve Mancini'nin (2004, s. 67-68) belirttikleri, geç demokratikleşmiş, devletin ve partilerin ekonomide güçlü katılımı sayesinde güdümcülük, katı bir otoriter karakterin ağır basması nedeniyle *çoğulcu kutuplaşmış* bir siyasal sistem modelinin başladığından ve buna uygun olan bir basın sisteminin daha da yerleşik olarak sürmüştür.

Bu dönemler arasında Türkiye'deki basın-iktidar ilişkilerinde bir salınım olduğu söylenebilir. Söz konusu salınım, Mütareke dönemi de dahil olmak üzere, 1940'ların sonuna kadar aralıksız biçimde ideolojik mücadelenin yürütücüsü, topluma yön veren bir misyona sahip, birbirine karşıt olan iki cephe yapıları olan basın arasında gerçekleşmiştir (Kaya, 2009, s. 237). Özetle, bu dönemin öne çıkan özellikleri olarak, düşük gazete tirajı, siyasal olarak elitin basına yönelmesi, yüksek siyasal paralellik, yorum yönelimli gazetecilik parlamenter ya da hükümet devlet yayıncılığı modeli, yayın sistemleri üzerinde siyaset ile güçlü devlet müdahalesi sayılabilir.

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanması ile iktidarın yönetim anlayışının zorunlu olarak değişmesi, düşünce temelinde liberalleşme olarak tanımlanabilecek çok partili yaşamın kapısını açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda demokrasi getirme vaadinde bulunan müttefiklerin kazanması, Türkiye'de de siyasi konjonktürü ters-yüz etmiştir. Almanya'nın savaşı kazanamayacağına belirginleşmesiyle İsmet İnönü, hem iç hem de dış politikada denge kurmaya başlamış (Koloğlu, 2006, s. 121); iç ve dış şartların zorlaması ile CHP, bir kez daha çok partili demokrasi denemesine soyunmak zorunda kalmıştır. Uzun süren tek parti yönetiminin ardından böylesine yaşanan bir siyasi gevşeme, basın alanında II. Meşrutiyet'tekine benzer bir ortam oluşturmuştur.

1946'da çok partili düzene geçilmesiyle 14 Mayıs 1950'ye kadar sürecek olan bir demokratikleşme süreci başlamıştır. Bu süreçte kamuoyunun oluşmasını engelleyen ya da güçleştiren engellerin önemli bir bölümü teker teker ortadan kaldırılmış ya da gevşetilmiştir. Örneğin; Cemiyetler Kanunu'ndaki bazı kısıtlamalar kaldırılmış, basın suçlarına af getirilmiş, üniversitelere özerklik tanınmış, Matbuat Kanunu ve Polis Vazife Selahiyet Kanunu'nda olumlu değişiklikler yapılmış, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ilan edilen sıkıyönetim 1947'de kaldırılmış, İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun yürürlüğüne son verilmiştir. Bu ve benzeri uygulamalar ve çok partili demokratik düzene geçilmiş olduğunun açıklanması ile kamuoyunun özellikleri de ortaya çıkmıştır. Çok sayıda siyasi partinin kurulmasının yanı sıra, sendikal yapılanmaları, çeşitli ideolojilerde gazete ve dergi yayınlarını başlatmıştır. Böylece, bu dönemde basının dışarıdan gelen müdahale ve baskılara karşı daha özgür duruma geçmiş olduğu, kamunun kendi haklarını öğrenmesi işlevini yürütürken kapitalist ideolojiyi de geliştirme eğilimi ile Altschull'un (1995, s. 425) serbest pazar ulusları modeline geçiş yaptığı söylenebilir.

1950 seçimleri ile iktidar olan DP döneminde de durum pek farklı olmamıştır. Birer resmi kurum olan *Radyo ve Anadolu Ajansı*, devlet bütçesini düzenlemesi; gazetelerse, kağıt tahsisi yapması, makine ve malzeme ithalatı izni vermesi ve resmi ilanların dağıtımını gerçekleştirmesi nedeniyle bu kez DP'ye bir bağımlılık oluşmuştur. Parti sözcüsü *Ulus*, parti destekli *Tanin*, *Memleket* gazeteleri devlet ilanları ile yaşayabiliyorlarken, bu kez DP, aynı gücü kendisi için kullanmak amacıyla "besleme basın" yaratma çabasına girişmiştir. Artık birer DP sözcüleri olan *Zafer*, *Türksesi*, *Son Havadis*, *Son Posta* gibi gazeteler devlet ilanlarına kavuşurlarken⁵⁴ ve de kağıt, makine, malzeme tahsisleri olanağı elde etmişlerdir. Özellikle DP'nin, muhalifleri *hain* ilan ettirme savaşımında yüklü paralar harcayarak *Vatan Cephesi*'ni açması (Koloğlu, 2006, s. 125), geçiş dönemi olarak tanımlanacak bu siyasal sistemde Hallin ve Mancini'nin (2004, s. 67) çoğulcu kutuplaşmış modelinin, basın ve sermaye üzerinden daha güçlü yürütmesine neden olmuştur.

Yandaş basın ödüllendirilmesi, muhalif basını iktidar yanlısı olmaya özendirilmesinin (Yıldız, 1996, s. 477-488) yanı sıra sermaye sahiplerinin gazeteciliğe daha çok ilgi duyması işlevi görmüştür. Bu kesimlerin basın alanına yerleşmeleri ve siyasal iktidarla kurdukları

⁵⁴ Yıldız'ın (1996, s. 498) verdiği bilgiye göre 1.7.1950 - 31.12.1959 tarihleri arasında resmi ilanların gazetelere göre dağılımı şöyle olmuştur:

<i>Cumhuriyet</i>	2.653.704	<i>Son Posta</i>	2.145.394
<i>Milliyet</i>	2.271.437	<i>Yeni İstanbul</i>	1.817.612
<i>Hürriyet</i>	2.269.643	<i>Zafer-Zafer Akşam Postası</i>	7.114.330
<i>Vatan</i>	1.641.145	<i>Hürses</i>	1.021.926
<i>Tercüman</i>	1.139.578	<i>Ankara Telgrafı</i>	1.083.296
<i>Havadis</i>	1.146.882	<i>Ulus</i>	930.953
<i>Apoyevmatini</i> (Azınlık-Rumca)	91.460	<i>Son Havadis</i>	690.418

ilişkiler kurumsallaşmaya başlamıştır (Kaya, 2009, s. 238-239). DP iktidarı tarafından ayrıcalıklı davranma, otoriter sistemin basını denetlemesinin en tipik yöntemlerinden biri olarak uygulamaya konulurken (İrvan, 2000, s. 3132), parası olanlar, toplumda itibar sahibi olmak isteğiyle gazete satın almaya girişmişlerdir: Madenciler, armatörler, borsacılar, sanayiciler gazete patronu olmayı denemişlerdir. Belli bir süre başarılı olsalar da gazetecilik özellikleri olmamasından dolayı basın maceraları kısa sürmüştür.⁵⁵ Ancak, basının mülkiyet yapısındaki böylesi bir değişim, Türk burjuva devriminin tamamlanmasını sağlamıştır (Demirkent, 2000, s. 22). Gevgilili'ye (1983, s. 222) göre, 1950'lerin ortalarında gazeteler sermaye birikimi yaparken, teknolojik atılımlar yapmışlar, yeni anlatım biçimleri geliştirmişlerdir. *Hürriyet*, *Yeni Sabah*, *Milliyet* gazeteleri modern baskı teknikleri ve yeni gazetecilik anlayışlarıyla 1950'lerin ortasında tirajlarında sıçrama elde etmişlerdir. Böylece, "basın kendi inançları ölçüsünde topluma yön verme savaşına girmiştir". Ancak, Basın özgürlüğünü sınırlandırılması ve muhalif ve tarafsız basının baskı altında tutulması 1953 yılından itibaren hükümet politikası haline gelmiştir.

Yükselişinin durduğu ve toplumsal muhalefetin başladığı 1954 yılından itibaren, Menderes iktidarı sertleşmeye başlamıştır (Uyar, 2001, s. 17). Hem basın yasasında hem de basını etkileyen diğer yasalarda baskı ve kısıtlamayı arttıracak düzenlemeler yapılmış; CHP'nin yaptığı gibi, muhalif basını susturmak için sıkıyönetim uygulamaları devreye sokulmuştur. İktidarının başlarında Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası olan 1931 Matbuat Kanunu'nu yürürlükten kaldırılırken,⁵⁶ 5680 Sayılı Basın Kanunu, gazetecilerin çalışma koşullarını düzenleyen 5953 Sayılı Kanun⁵⁷ yürürlüğe sokulurken, 1953 yılından itibaren basın özgürlüğünü sınırlandırılması ve muhalif ve tarafsız basının baskı altında tutulması hükümet politikası haline getirilmiştir. Hükümet politikalarının gazeteler tarafından eleştirilmesinin önüne geçilmesi için TCK'nın 153. Maddesi "...manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler bir seneden altı seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır" biçiminde değiştirilmiş;

⁵⁵ Örn. işadamı Habib Edip Yörehan, 1950'de *Yeni İstanbul* gazetesini (Gevgilili, 1983, s. 222), tüccar Safa Kılıçoğlu *Yeni Sabah* gazetesi, armatör Malik Yolaç *Akşam* gazetesini almışlardır (Koloğlu, 2006, s. 134).

⁵⁶ Artık gazete çıkarmak için izne bağlı olmaktan çıkmış, yalnız bildirim yeterli görülmüştür. Basını güvenceye alan basın suçlarının Toplu Basın Mahkemeleri'nde yargılanması, gazete sahiplerinin yayınlanan yazılardan sorumlu olmaması, buna karşılık yazı işleri müdürlerinin, yazarla birlikte sorumluluğu ve hapis cezası verilebilmesi öngörülmüştür. Öte yandan 1931 Matbuat Kanunu'ndaki 51. madde demokratikleştirilmiş, 31. madde olarak alınmış ve yurt dışında basılan yayınların Bakanlar Kurulu kararıyla sansür edilmesi öngörülmüştür (Yıldız, 1996, s. 487).

⁵⁷ "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun" başlıklı yasa, dolaylı da olsa, ilk kez gazetecinin tanımı yapılarak, o zamana kadar yalnızca devlet memurları hakkı olan yıllık ücretli izin hakkı gazetecilere de tanınmış, gazetecilerin işverenlerle sözleşme yapma zorunluluğu getirilmiştir. Sözleşme ile işin türü, ücret miktarı, kıdem gibi bilgilerin yer almasının yanı sıra, feshedilmesi durumunda önceden bildirim ve tazminat ödenme zorunluluğu, haftalık tatil hakkı, sendika kurma hakkı, sigortalı olma ve dini bayramlarda gazetelerin yayınlanmasını yasaklayarak ortak tatil hakkı getirmiştir (Yıldız, 1996, s.488).

böylece bu değişiklikle birlikte, başbakan ve bakanlar birer manevi şahsiyete dönüştürülmüşler ve eleştirilmeleri engellenmiştir. 1954 seçimleri arifesinde Basın Yasası değişikliği tasarısı, CHP'ye karşı yapılan savaşla eş zamanlı yürümüştür: 14 Aralık 1953 tarihli 6195 Sayılı CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun çıkarılmış; *Ulus* gazetesinin matbaası da dahil olmak üzere CHP'nin mallarına el konulup, hazineye devredilmiştir (İrvan, 2000, s.32).

DP'nin basın rejimi, Adnan Menderes'in basına olan bakış açısı ile biçimlenmiştir. 1954 seçimlerinin ardından Menderes, Basın Yayın ve Umum Müdürlüğü ve AA'nın başına getirdiği Mükerrer Sarol'a, "Gazeteci dostlarımız belalı sevgiliye benzerler, istekleri, ihtiyaçları, kaprisleri hiç tükenmez. İhtiyatlı ol, kimseye angaje olma" derken, *Zafer* gazetesiniyse kollamasını önemle vurgulamıştır (Yıldız, 1996, s. 488). Menderes, bir yandan basında çıkan hükümetle ilgili olumsuz haberlerin kendisi için önemli olmadığını söyleyerek eleştirirken, diğer yandan patronaj ilişkileriyle basını kontrol altında tutmayı planlamıştır. Menderes basına açık mesaj göndererek bu planını uygulamıştır:

Hangi gazetelerden bahsediyorsunuz? (*Vatan*) mı? Ben yarın (*Yeni Sabah*) sahibi Safa ile Ankara Palas'ta bir yemek yiyeyim, Ahmet Emin yazılarından derhal vazgeçer. Nadir Nadi mi? Ben ona Şili gibi küçük bir sefaretten, hele hele Viyana'dan bahsedeyim, ertesi gün Nadir benim istediğim gibi yazı yazar. Burhan Felek mi? Birkaç spor federasyonu seyahati imkanına karşı mum gibi olur. İçlerinden 20, 30 bin liralık paralara karşı kalemlerini satanlar da eksik olmaz. (Yalman, 1970'den aktaran Yıldız, 1996, s. 488)

Menderes, benzer biçimde, 1955 yılındaki 6-7 Eylül Olayları'nın sorumlusunun basın olduğunu ilan etmiştir. Atatürk'ün Selanik'teki evinin ve Türk konsolosluğunun bombalandığı haberi, 6 Eylül 1955'te büyük halk kitlelerinin tepkisine yol açmıştır. Devlet tekelindeki *Radyo*'nun anonsundan ve *İstanbul Ekspres* gazetesi rutin dışı baskısıyla olaylar tırmanmıştır. Olayların bastırılması için yeterli önlem alınamaması, İstanbul ve İzmir'de yoğun olarak Türkiye'deki azınlıkların iş ve ticari yerlerinin yağmalanması ile sonuçlanmıştır (Emre Kaya, 2010, s. 101; Kabacalı, 1994, s. 245). Ertesi gün ilan edilen sıkıyönetim ve gazetelerin basım öncesi sansür edilmesi, sonraki dönemlerdeki basın-iktidar ilişkilerinin habercisi olmuştur. Solcular, Kıbrıs Türktür Derneği, iktidar tarafından olayların sorumlusu olarak ilan edilmiştir. Solcu kesimden ve dernekten tutuklamalar yapılırken, gazeteler sansür edilmiştir. 7 Eylül'de valilikte düzenlenen basın toplantısında Başbakan Menderes, olayları azmettiricisinin basın olduğunu ilan etmiştir (Topuz, 2011, s. 198; Kabacalı, 1994, s. 245): "Suçlu basındır! Gazeteler halkı kışkırtmış, olaylar bu yüzden çıkmıştır! Komünist parmağı da vardır bu işlerde! Solcular Türkiye'nin dışarıdaki itibarını bozmak istemişlerdir!" (Topuz, 2011, s. 198)

Hükümet tarafından yapılan açıklamalar ve sıkıyönetim ile sansür, birçok gazetenin yayın politikasını değiştirmesine neden olmuştur.⁵⁸ DP iktidarı, basına olan tutumunu sertleştirdikçe, ilişkiler gerilmiş ve karşısında daha çok muhalif bulmaya başlamıştır. 1959 yılının sonlarında artık DP iktidarının muhalefete karşı tahammülsüzlüğü doruk noktasına çıkarken, tutuklamalar ve gazete kapatmalar daha da hızlanmıştır. Örneğin, Osman Bölükbaşı, 10 ay mahkumiyet alırken, *Vatan* kapatılmış, 72 yaşındaki Ahmet Emin Yalman, 15 ay 16 gün cezası nedeniyle cezaevine konmuştur; dört gün sonra rahatsızlanınca hastaneye kaldırılmıştır. *Akis*, *Kim*, *Vatan* gazeteleri birer ay ve *Ulus* ise iki ay kapatma cezaları almışlardır. Sansürün *dozajı* artmış, hatta yasakların uyulması, her gazeteye polis dikmekle sağlanmaya çalışılmıştır (Yıldız, 1996, s. 503-504). 10 yıllık iktidarı boyunca basın üzerinde kurduğu yoğun baskıyla artan muhalefeti engellemek amacıyla Meclis Tahkikat Komisyonu⁵⁹ kurmuş, yargı yetkisi ile donatmıştır. Komisyon, yasaklamalar, tutuklamalar, sıkıyönetim ilan etmeler ile DP iktidarını kurtarma çabasına girmiştir.⁶⁰ 28 Nisan 1960'ta Sıkıyönetimin ilan edilmesiyle, gece yarılarında nöbetçi mahkemelerin yasaklama kararlarıyla gazete manşetleri kazınır, sütunlar ertesi gün boş yayınlanır olmuştur (Gevgilili, 1983, s. 222).

DP iktidarı süresince hem basın yasasında hem de basını etkileyen diğer yasalarda baskı ve kısıtlamayı arttıracak düzenlemeler yapılmış; sıkıyönetim uygulamaları, CHP dönemi uygulamalarına benzer biçimde, muhalif basını susturmak için kullanılmıştır⁶¹ (Koloğlu, 2006, s. 124). Türkiye'nin 10 yıllık demokrasi denemesi arkasında, 867 gazeteciye mahkumiyet kararını içeren toplam 2.300 basın davası bırakmıştır. Son dört yıllık çöküş döneminde, gazeteci mahkumiyetlerinde 57 yıllık hapis cezaları verilirken, çeşitli baskıcı yöntemler gazeteciler üzerinde uygulanmıştır (Yıldız, 1996, s. 504).

Bu gelişmeler sonucunda 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti, kamuoyu desteğini sağlamak için büyük ölçüde Cumhuriyet devrimlerine karşı olan güçlere dayanmış

⁵⁸ Bunlardan biri, DP'yi destekleme vaadiyle kurulan ve Adnan Menderes-Ali Naci Karacan dostluğunun bir ürünü olan *Milliyet* gazetesidir. İktidardan büyük mali destek alan *Milliyet*, 6-7 Eylül Olayları'nda sol provokasyon, komünist oyunu açıklamalarıyla iktidara bakış açısını değiştirmiş ve muhalefet etmeye başlamıştır (Yıldız, 1996, s. 490).

⁵⁹ "Basına ve orduya güvenilmeyeceği" düşüncesi taşıyan DP'de, 7 Nisan 1960 tarihli grup toplantısının sonucunda, *bu muhalefet* ve *bu basın* ile ülkenin yönetilemeyeceği düşüncesi ağır basmıştır. Böylece, 7468 Sayılı Yasa ile Meclis Tahkikat Encümeni'nin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun çıkarılarak komisyon kurulmuştur. (Yıldız, 1996, s. 498).

⁶⁰ Tahkikat Komisyonu, basın üzerinde değil, diğer süresiz yayınlar üzerinde de olağanüstü yetkilerle donatılmıştır: (a) Tahkikatın selamete cereyanının temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasal edilmesine; (b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tabi veya tevziinin menine; (c) Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına (İrvan, 2000, 39-40) benzeri maddelere sahiptir.

⁶¹ Koloğlu'na (2006, s. 124) göre, her iki iktidar arasındaki en büyük farklılık, CHP'nin düşmesine karşın 1950 seçimlerinde hukuksallıktan ayrılmaması ama DP'nin ise, düşme eğitimine girmesiyle yoğun baskı sistematığı uygulaması olmasıdır. Bunun belki de en önemli göstergesi, *Ulus* gazetesine mali baskının yanı sıra, gazetenin yöneticisi 70 yaşını aşmış olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın ve Ahmet Emin gibi gazetecilerin hapse girmesidir⁶¹. Bu yaptırımlar, DP iktidarının basın üstünde egemenlik kurmasının başlangıcıdır.

(Mardin, 2006, s. 18), bu çevrelerin oluşturduğu kamuoyunu iktidarının dayanakları arasına koymuştur. Buna karşılık, kendisine karşı odakların kamuoyu oluşturmalarını engellemek için başta Matbuat Kanunu olmak üzere birtakım yasal düzenlemelere ve uygulamalara girişmiş, sonunda sıkıyönetim ilan etmiş, basın özgürlüğüne büyük darbeler indirmiştir. Bu yıllarda basın-iktidar ilişkilerinin tam otoriter bir çizgide yürüdüğü, iktidardan beslenen bir medya yaratıldığı, toplum yararına yönelik amaçlar için devlet politikasının değil, iktidar politikasının yürütülmesine hizmet eden bir yayıncılığın olmasıyla Otoriter Medya Kuramı'na (Siebert ve ark., 1963, s. 7) denk düşer. İrvan'a (2000, s. 41) göre, DP uygulamaları, "Türkiye'de demokrasinin ve başta basın özgürlüğü olmak üzere siyasal hak ve özgürlüklerin yerleşmesini engellemekle kalmamış, aynı zamanda askeri darbelerin yolunu açmıştır".

2.2. Medya Endüstrisi Dönemi (1960-1990)

Türkiye'deki en demokratik medya atmosferine, bir askeri müdahale sonrası yapılan 1960 Anayasası ile 1960-1970 yılları arasında girildiği belirtilir. DP'nin 10 yıllık iktidarına son noktayı koyan 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen askeri darbe, başta siyasal, ekonomik, toplumsal olmak üzere Türkiye'nin basın alanında da yeni bir sayfa açmıştır. Hem Gevgilili (1983, s. 224) hem de Koloğlu'na (1999) göre, 27 Mayıs, o güne kadar basın ilkelerinin devlet tarafından oluşturulmasını sonlandırdığı gibi, Basın İlan Kurumu eliyle resmi ilan tehdidi ile baskı kurulmasını azaltmıştır. Aynı yılın 24 Temmuz'unda imzalanan Basın Ahlak Yasası ve Basın Şeref Divanı'nın çalışmaya başlamasıyla birlikte gazeteciler ilk kez kendi meslek ilkelerinin belirleyicileri olabilmişlerdir. Milli Birlik Komitesi'nce kabul edilen 143 Sayılı Basın Yasası ise, Türk basın tarihindeki o güne kadarki en özgürlükçü koşulları basına sağlamıştır. Kaya ve Çakmur'a (2010, s. 524) göre de, bu yeni yasa basın özgürlüğünü genişlettiği gibi, aynı zamanda istenmeyen gazetecilerin tahliyeleri için bir garanti olurken, 1961 Anayasası ile sivil özgürlükler ve haklar daha korunaklı olmuştur. Basının özgür olduğu, sansür uygulanamayacağı, gazete ve dergi kapatma, toplatma, yayın yasağı koyma yetkisini, anayasaya ve yasalara bağlı olarak yargı tarafından uygulanacağı gibi güvenceler sağlanmıştır. Basında çalışanların sosyal haklarını güvenceye alan 212 Sayılı Yasa ile gazeteciler, gazete patronlarına karşı da güvence elde etmişlerdir (Gevgilili, 1983, s. 224). Ancak, Koloğlu'na (1999) göre, 212 Sayılı Yasa, meslek içi kutuplaştırmayı (gazete ile gazeteci patron) arttırmış; "Sermaye ile gazeteciliğin bütünleşme sürecinin başlangıcı olmuştur."

Demokratik adımlarla ülke içindeki siyasi atmosferin normalleşmesi, 1960'lar Türkiye'sinin uluslararası ilişkilerini yumuşatırken, içeride de kentleşmeyi, sanayileşmeyi hızlandırmıştır (Gevgilili, 1983, s. 225). Kaya ve Çakmur'a (2010, s. 524) göre de, 1960'lar

sanayileşme ve ekonomik büyüme oranlarının yaşandığı yıllar olmuştur. Bu gelişme diğer sektörler gibi, henüz başlamakta olan ticari basın sektöründe de yaşanmıştır. Yeni baskı teknolojilerinin, iyileştirilen dağıtım şebekelerinin kullanılması ve de tanıtım ile artık gazetelerin tirajları yüz binlere ulaşır olmuştur. Bu yeniliklerin yanı sıra, yeni yayıncılık anlayışı, Simavi ailesinin *Hürriyet* ve *Günaydın* gazetelerini en çok okunan gazeteler haline getirmiştir.⁶² Babiâli’de “boyalı basın” dönemi de böylece başlamıştır (Gevgilili, 1983, s. 225).

Basın açısından olumlu olarak değerlendirilen tüm bu gelişmelerin yaşandığı dönemde, ülkede olduğu gibi “çökseslilik”, basında da “yeni siyasi ayrışmalar ve dünya görüşleri” beraberinde getirmiştir. Örneğin sol akımda, Doğan Avcıoğlu, Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal’ın geniş aydın kitlesinin desteği ile *Yön* (1961-1967) dergisi, Doğan Özgüden, Fethi Naci, Yaşar Kemal’in kurdukları, İdris Küçükömer destekli *Ant* (1967-1971), Sadun Aren’in *Emek*’inin yanı sıra *Türk Solu* (1967-1970), *Aydınlık* (1968-1971) gibi yayınlar çoğalmıştır (Gevgilili, 1983, s. 225). Buna karşılık, 1967’den önce yalnızca dini konulara yönelen dinci gruplar, bu yıldan itibaren yoğunlaşarak siyasi konuları işlemeye başlamışlardır. *Bugün*, *Bâbı-âlide Sabah*, *Yeni Asya*, *Hakikat* gibi gazeteler, *İttihat*, *İslam*, *Yeniden Milli Mücadele* gibi dergiler, kendi aralarında *fraksiyon* görüşleri nedeniyle birbirileri ile çatışma içinde yayın yapmışlardır (Koloğlu, 2006, s. 141). Özellikle, din adına yayın yapan *Bugün* gazetesi de bazı Sünni kesimleri radikalleştirmeye çalışmıştır (Gevgilili, 1983, s. 225). Bu gruplarla birleşme başarısı gösteren ve yükselmekte olan sol düşünceye darbe indirmeyi amaçlayan MHP’nin yayın organları *vurucu güç* olmuştur. 1970’lerin sonunda yoğun yayın kampanyası partinin resmi sözcüsü *Hergün*’ün yanı sıra *Töre* ve *Bozkurt* gibi 7 gazete, 29 dergi ile sistemli bir darbe ile iktidarı ele geçirme planları içinde yoğun bir yayın kampanyası yürütmüşlerdir (Koloğlu, 2006, s.140). Sağ akımda ise, DP’nin yayın organı *Zafer* kapanmamışsa da, Süleyman Demirel’in Adalet Partisi (AP) genel başkanı olmasıyla birlikte, radikal milliyetçi çizgiden liberal görüşlere kayan *Son Havadis* gazetesi parti sözcülüğünü üstlenmiştir. *Yeni Sabah* ve *Vatan* etkisiz hale gelirken, artık kitle gazeteciliğine yönelmiş, Abdi İpekçi’nin başında olduğu *Milliyet*, Kemal Ilıcak’ın *Tercüman* gazetesi güçlenmiştir (Gevgilili, 1983, s. 225).

ABD’den tüm dünyaya dalga dalga yayılan 1968 gençlik hareketlerinin etkileri özellikle Avrupa’da hissedilirken, Türkiye’de de daha farklı biçimlerde gençlik hareketleri görülmüştür. Anayasal ve yasal güvenceye alınan yazma ve söyleme özgürlükleri 1970’lerin başına kadar sürebilmiştir. Basındaki böylesine çatışmalı çoğulculuk, 12 Mart 1971’in hemen

⁶² DP’nin baskıcı yönetiminin ardından, düşünceye ve yoruma yer veren gazeteler karşılığında geniş okuyucu kitleleri bulmuşlardır: *Cumhuriyet* gazetesi 160 bine, *Akşam* 150 bin, *Milliyet*, 200 bin, *Tercüman* 300 bin, *Günaydın* 350 bin, *Hürriyet* 600 bin tiraja ulaşmışlardır (Topuz, 2011, s. 238)

öncesinde Türkiye tam bir anarşi ortamına sürüklemiştir⁶³ (Koloğlu, 2006, s. 141). Sosyal ve ekonomik düzensizliğin yanı sıra anarşi olaylarının artmasının önüne geçilememiştir: Çeşitli görüşteki ideolojik grupların silahlı çatışmaları sonucu çok sayıda kişinin ölmesinde, özellikle gençlik olaylarının artması ve şiddetlenmesi sonucu, üniversiteleri kapatan fakülte işgallerinin önüne geçmekte hükümet yetersiz kalmıştır. Adeta bir kaos yaşayan Türkiye'deki olayların önüne geçemeyen hükümete karşı iş ve sermaye çevreleri karşı tutum alırken, kıpırdanan silahlı kuvvetler, bazı üniversite hocaları ve gazete yazarları ile darbe hazırlıklarına başlamışlardır (Topuz, 2011, s. 248).

Muhtıra'nın 12 Mart 1971 tarihinde yayınlanması, Türkiye'de yeni bir baskı rejiminin habercisi olmuştur. Yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Nihat Erim, CHP'nin kısmi karşı oylarına karşın güvenoyu almıştır. Demirel hükümetinin düşmesinin üzerinden üç hafta bile geçmeden, 27 Nisan 1971'de, 11 ilde sıkıyönetim ilan edilerek, toplumsal çatışma olaylarının önüne geçilebilmiştir. Türkiye için Anayasa'nın bir lüks olduğu kanısını taşıyan Erim'in öncelikli yönelişlerinden biri de basın olmuştur. Hükümet, 1961 Anayasası'nda yer alan basın özgürlüğüne ilişkin 22. 23. ve 27. maddelerini⁶⁴ değiştirmiştir. Bu ilk adımın ardından basın üzerinde baskıcı uygulamalar gelmiştir. “Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün bozulması, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak” gibi oldukça esnek kavramlarla gazete ve dergiler toplatılmış, gazeteciler hapse atılmış ya da sürgüne gönderilmiştir. Üç yıl sürebilen ara rejimin tüm hükümetleri⁶⁵, basına yoğun baskı uygulamıştır (Topuz, 2011, s. 252).

14 Ekim 1973'te genel seçimlerin yapılmasıyla ara rejim biterken, Türkiye yeniden normalleşmiştir. 1980 yılına kadar kısa aralıklarla olmak üzere, siyaset kurumunun zayıflığı, hükümetin beş kez el değişmesi ile sonuçlanmıştır. Bu dönem içinde hükümetlerin basını karşılarına almamaya çalışırken, siyasi partilerin neredeyse tamamının kendi gazetelerini

⁶³ Koloğlu (2006, s. 141), 1980'de 12 Eylül askeri darbesine zemin hazırlayan etmenlerden birinin basının çoğulcu ortama katkı sağladığı görüşünü taşımaktadır. Benzer biçimde, aynı kanının 12 Mart için de geçerli olduğu söylenebilir.

⁶⁴ Anayasa'da, gazete ve dergilerin toplatılması yetkisinin yargıçlara verildiği 22. maddede değiştirilerek, savcılara devredilmiştir. Değiştirilen 22. madde: “... gazete ve dergiler, devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakıncalı bulunan hallerde kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir.” (Topuz, 2011, s. 250) Basın ile ilgili bu madde, “Gazete ve dergilerin çıkarılması, yayımı, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili şartlar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasî, iktisadî, mali veya teknik kayıtlar koyamaz” hükmü getirerek siyasi baskıların önünü tıkamayı öngörmektedir (T.C. 1961 Anayasası, 31/5/1961). 1961 Anayasası 27 maddesi, “Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.Düzeltilme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hakim tarafından karar verilir” (T.C. 1961 Anayasası, 31/5/1961).

⁶⁵ Nihat Erim (Mayıs 1972- Nisan 1973), Ferit Melen (Mayıs 1972-Nisan 1973), Naim Talu (Nisan 1973-Ekim 1973) hükümetleri (Topuz, 2011, s. 252).

çıkartır olmaları, bu alanda göreceli bir basın özgürlüğü⁶⁶ getirmiştir (Topuz, 2011, s. 253). Gerek gazeteciliğin amaçları açısından olsun, gerekse basın özgürlüğü açısından olsun, bu dönemdeki basın-iktidar ilişkilerinin Altschull'un (1995) kalkınan uluslar modeline daha uygun ilerlediği görülür. 12 Mart 1971 muhtırası sonrası yıllarda normalleşen ilişkiler, tam anlamıyla olmasa da, hem Siebert ve arkadaşlarının (1963) hem de Altschull'ın (1995) liberal modellerine yakın bir biçimde seyretmiştir: Fikirlerin (liberal, Atatürkçü, İslamcı ve sosyalist) özgür pazarda kendi gerçeğini arayarak kendi tüketicilerini bulma olanağı yaratan bir ortamdan söz edilebilir.

Diğer yandan, Hıfzı Topuz'a (2011, s. 253-254) göre ise, 1973 seçimlerinden sonraki yıllarda hükümet ile pek olumsuzluk yaşanmamasına karşın, gazeteci ve aydınların⁶⁷ bu kez yeraltı güçleriyle başı belaya girmiştir. Nezih Demirkent (2003, s. 105) göre, 1979'un Eylül'ünde hükümetin basın anlayışından dolayı, gazetelerin dördüncü güç olarak görev yapması sorun hale gelmiştir. Basın çalışanları, maddi ve büyük baskılar altında çalışmakta, gazetelerin dağıtımları engellenmekte, yayın organları kurşunlanmakta, gazeteciler boy hedefi gösterilmekte, hatta suikasta kurban gitmektedirler. Tüm bu olumsuzluk içinde gazeteciler gibi patronlar da hükümetin duyarsız olmasından ve hiçbir şey yapmamasından yakınmışlardır:

Kağıt bulmakta, hammadde ihtiyacını sağlamakta sıkıntı çeken yayın organlarının bütünlüğüne dönük hareketler de başlamıştır. Eğer bu hareketler halktan ve hükümetten gerçek tepkiyi görmeyecek olursa, daha cüret kazanacak ve özellikle seçim öncesi ve sonrası başka boyutlar gösterecektir. Basının susturulması ya Humeyni'nin ülkesinde olduğu gibi, devlet zoruyla sağlanacak ya da geri kalmış ülkelere özgü terörist yoluyla. (Demirkent, 2003, s. 106)

Böylesine siyasi ve ekonomik koşulların yaşandığı bir dönemde 24 Ocak Kararları olarak bilinen ekonomik istikrar paketinin açıklanması, Türkiye'nin her alanını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu değişimlerin en başında basının farklı alanlara yönelmesi gelir. Kararlar doğrultusunda sübvansiyonların kesilmesi ile zarar eden gazeteler, Basın İlan Kurumu eliyle dağıtılan resmi ilan ve reklamlarla karşılayamamışlardır. Yeni arayışlar içinde reklam stratejisi

⁶⁶ CHP'nin yayın organı *Ulus*, ekonomik sıkıntılar nedeniyle kapanırken, parti genel başkanı Bülent Ecevit, *Özgür İnsan* dergisini; MSP, *Milli Gazete*'yi; MHP'liler *Hergün*'ü; TİP ise, *Yurt ve Dünya*'yı çıkarmaya başlamışlardır. DİSK, *Politika* dergisini çıkarırlarken, farklı gruplar, *Ürün, Birikim, Toplum ve Bilim, Ülke* benzeri yayınlarla ülkenin düşünce yapısını çeşitlendirmişlerdir.

⁶⁷ Teröre kurban giden gazeteci ve aydınların bazıları şöyle sıralanabilir: Ankara Savcı Yardımcısı Doğan Öz (24 Mart 1978), Doç. Bedrettin Cömert (1 Temmuz 1978) *Politika* gazetesi yazı işleri müdürü Ali İhsan Özgür (22 Kasım 1978), Prof. Cavit Tütengil (8 Aralık 1978), Prof. Ümit Doğanay (21 Aralık 1978), *Milliyet* gazetesi yayın yönetmeni Abdi İpekçi (1 Şubat 1979) (Topuz, 2011, s. 253-254).

geliştirmek zorunda kalmaları, özellikle devlet sübvansiyonlarından beslenen⁶⁸ basında önemli yapısal değişime neden olmuştur (Adaklı, 2001, s. 157-158).

1978-1980 yılları arasında anarşi olayları darbe için elverişli koşulları oluştururken, darbe ile birlikte siyasal ve ekonomik sıkıntıların yanı sıra yeni bir baskı rejimi başlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, 12 Eylül 1980’de iktidara el koymuştur. 1980’lerin başında, askeri yönetiminin baskısı, sıkıyönetim ile tüm ülkede olduğu gibi basın üzerinde de hissedilmiştir. Kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi (MGK), darbedenİhtilal’den bir hafta sonra, ilk uygulaması, var olan Sıkıyönetim Kanunu değiştirerek Sıkıyönetim Komutanlığı’na haberleşmeye sansür koyma yetkisi vermek olmuştur. Böylece, yüzlerce gazeteci ve sanatçı tutuklanmış ve haklarında dava açılmıştır⁶⁹. Aynı yıl, yayınlanan neredeyse tüm gazeteler kapatılmış⁷⁰, kovuşturma ve dava açılmış⁷¹, gazeteci, yazar, çevirmen, sanatçıların haklarında mahkumiyet kararlarının toplamı yüzlerce yıla⁷² ulaşmıştır (Topuz, 2011, s. 258-259). Bu uygulamaların bilançosuna⁷³ bakıldığında, tüm bu yaptırımlar, Koloğlu’na (1996, s. 151) göre, “tam bir basın temizliği” biçiminde olmuştur.

1980 askeri dönemi ile birlikte Türkiye’nin toplumsal yaşamının her alanında yaşanan baskı ile birlikte basın da hem yapısal hem de biçimsel değişim içine girmiştir. ANAP hükümeti ile liberal kuram ve modellere tam anlamıyla uygun hale gelmeye başlamıştır. Başbakan Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde “füzyona” uğrayan medya, hem sermaye birikiminin hem ideolojik denetimin yeniden üretiminin alanı hem de küreselleşmenin temel taşıyıcısı haline gelmiştir. Bu süreçte medya, Yeni Sağ’ın ve neoliberal politikaların hegemonyasının kurulma aracısına dönüşmüştür (Kaya, 2009, s. 18-19). Tüm bunların sonucunda, medyadaki mülkiyet ilişkilerinin değişmesinin yanı sıra, devlet-medya ilişkilerinin hukuksal zemininin de değiştiği ve devlet-medya-sermaye-toplum ilişkilerinin yeniden kurulmuştur (Kaya, 2009, s. 112).

⁶⁸ Gazete ve dergilerin üretim hammaddeleri olan kağıt fiyatları bir günde 13.000 TL’den 41.000 TL’ye yükselmiştir (Adaklı, 2001, s. 157).

⁶⁹ Sayı çok olmakla birlikte, 12 Eylül 1980-12 Mart 1982 tarihleri arasında tutuklanan ve dava açılan gazeteci, yazar ve sanatçıların listesi; Oktay Akbal, Nazlı Ilıcak, Ahmet Kabaklı, Adalet Ağaoğlu, Yaşar Kemal, Sadun Aren, Rıza Zelyut, Asım Bezirci, Okay Gönensin, Demirtaş Ceyhun, Orhan Birgit, Yılmaz Güney, Yalçın Küçük, İlhami Soysal, Doğan Heper, Müjdat Gezen, Savaş Dinçer, Ataol Behramoğlu, İlhan Selçuk, Doğu Perinçek (Topuz, 2011, s. 258) biçiminde uzayıp gitmektedir.

⁷⁰ 12 Eylül 1980-12 Mart 1982 tarihleri arasında gazete kapatmaları şöyledir: *Milli Gazete*, 4 kez, 72 gün; *Cumhuriyet*, 4 kez, 41 gün; *Tercüman*, 2 kez, 29 gün; *Günaydın*, 2 kez, 17 gün; *Güneş*, 1 kez, 10 gün; *Milliyet*, 1 kez, 10 gün, *Tan*, bir kez, 9 gün; *Hürriyet*, 2 kez, 7 gün kapatılmıştır (Topuz, 2011, s. 259).

⁷¹ 12 Eylül 1980-12 Mart 1982 tarihleri arasında soruşturma açılan bazı gazeteler şöyledir: *Cumhuriyet*, 28; *Tercüman* 27; *Hürriyet* 12; *Milliyet* 14; *Milli Gazete* 4 kez (Topuz, 2011, s. 259).

⁷² Yine aynı tarihler arasındaki aydınlara verilen mahkumiyet 316 yıl, 4 ay, 20 gün hapistir (Topuz, 2011, s. 259).

⁷³ 12 Eylül’ün basın üzerindeki bilançosu Topuz’un verdiği rakamlardan farklı olarak çeşitli araştırmacılar tarafından verilebilmektedir: örn. bkz. Orhan Koloğlu (1996, s. 151-152).

MGK'nın hazırladığı yeni anayasanın Meclis'ten geçmesinden, referandumla kabul edilmesinden ve Kenan Evren'in de cumhurbaşkanı seçilmesinden (7 Kasım 1982) bir yıl sonra, Kasım 1983'te seçimlere gidilmiştir. 1980 öncesi siyasi partilere yasak getirilmesi sonucu MGK'nın onayını alan, yeni kurulmuş olan Anavatan Partisi, Halkçı Parti, Milliyetçi Demokrasi Partisi seçimlere katılmıştır. Yapılan seçimlerde Anavatan Partisi (ANAP) birinci parti olarak çıkmış; başbakanlık koltuğuna oturan Turgut Özal ile birlikte tüm ülkede yeni bir dönem başlamıştır.

Topuz'a (2011) göre, 1983 seçimleriyle birlikte parlamenter seçime geçiş yapılması, demokratikleşme sürecini anlamsız kılmıştır. Zira 12 Eylül yasalarının hepsi yürürlükte kaldığı gibi, ANAP hükümeti diğer olumsuzlukların önüne geçecek iktidara sahip olamamıştır:

Polis ve güvenlik güçleri, yasal ve yasadışı geniş yetkiler elde etmişlerdi; bakanlıklardan hiçbir talimat beklemeden her türlü baskıya yönelebiliyorlardı. Hükümet bunları önleyebilecek güçte değildi. İki başlı bir rejim kurulmuştu sanki bir de yeraltı güçleri vardı ki, hükümet ve adalet mekanizmasının sorumluları hala bunların karşısında güçsüz kalıyor ve işlenen cinayetlerin gerçek katillerini bir türlü ele geçiremiyordu. (Topuz, 2011, s. 270)

Koloğlu'na göre (2006) ise, ANAP'ın basın rejimini belirleyen, aslında Özal'ın basına yaklaşımı olmuştur. Türkiye'de siyasetçilerin tamamı, iktidarları öncesinde basınla iyi ilişkiler kurmuşlar, iktidar olduklarında ise, aynı kesimlerden gelen eleştirilerden rahatsız olmuşlardır. 12 Eylül uygulamaları ile karşılaştırıldığında belli bir yumuşama olduğu hissedilirken, ANAP'ın iktidara gelmesinde büyük katkıları olan basına, 12 Eylül çizgisinde baskı uygulamış; Turgut Özal'ın vaat ettiği liberal ideoloji ile çelişkili görülse de, 12 Eylül baskısı sürmüş, hatta arttırmıştır (Koloğlu, 2006, s. 151). Dönemin başbakanı Turgut Özal icraatların halka iletilebilmesi ve halka mal edilebilmesi için hem kendisine bağlı hem de güçlü basın gerekliliği düşüncesini taşımıştır. Özal, kendi yörüngesinde bir basın oluşturma amacıyla kendine yakın gazetecilerle yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Özal'ın uygulamaya koyduğu ekonomik politikaların getirdiği ülkede yapısal sarsıntılara neden olan hızlı değişim, iktidarını zorlamıştır. Çözüm yolu olarak, icraatların en iyi biçimde halka iletilmesinin basın kanalıyla olması gerektiğini düşüncesini taşımış; güçlendirilmiş, kendine bağlı gazete ve gazeteciler grubu oluşturmaya girişmiştir. Özal'ın, kimi gazetecilerle doğrudan iletişime geçerek yakın ilişkiler kurması, gazetecinin konumunu değiştirmiştir. Özal'ın belli gazetecileri gece yarısı olmasına karşın evlerinden araması, önemsiz olaylar hakkında sohbet edip, hatırlarını sorması, bir başbakana doğrudan ulaşma sıkıntısı çeken basın için yeni bir ilişki türü olmuştur (Ataklı, 1997, s. 1250). Yenilik, Özal yurt dışı gezilerinde, her fırsatta kendi yarattığı sermaye çevreleri ve medya elitini de beraberinde

götürmesi⁷⁴ biçiminde devam etmiştir. Özal'ın gazetecilerle kurduğu bu tür yakın dostluklar çok kısa süre içinde sonuç vermiştir.⁷⁵ Özal'ın arzu ettiği bilgi ve yorumlar köşe yazılarında yer alırken, haber sütunlarında yeni yaşam biçimine uygun olan *zenginlik*, *lüks*, *başarı* öyküleri kaplamıştır (Bali, 2001-2002, s. 208). Kitlelerin tüketime uyumlu hale getirilmesi, yalnızca dergi ve gazete sayfalarını dolduran reklam sektörü aracılığıyla değil, tüketim ürünlerini ve satışının yapıldığı mekanlarını konu olarak işleyen haberler ile harcamalar yapabilen toplum kesimi üyeleri olarak lüks ürünlerin tanıtımını yapan, lüks harcamaları kışkırtan köşe yazarları ile olmuştur (Bali, 1999). Bu yeni yaşam tarzı yayın politikası içinde, yazarların kendi gündelik yaşamlarından, dost çevrelerinden bahsetmeleri, lokanta, bar, *cafeleri*, sinema filmi, kitap gibi kültürel yorumlarda bulunmaları, köşe yazarlarını okuyucular için vazgeçilmez kılmıştır. Böylece, köşe yazarları, toplumsal birer *bilge insan* haline dönüşmüşlerdir. Bu tarz içerikler 1990'lı yıllarda da devam etmiş; köşelerine yerleştirilen fotoğraflar ve e-posta adresleri yazarları birer “toplumsal ikon”, “kanaat önderi” haline dönüştürmüştür. *Kompleks medya endüstrisi*'ne geçiş dönemi olan 1990'lı yıllarda özel televizyon ve radyoların yaygınlaşması, basını büyütürken, köşe yazarlarını etkinliğini daha da arttırmıştır (Bali, 2001-2002, s. 206-209).

Öte taraftan, Özal'ın basına yaklaşımı, her alanda olduğu gibi ileri teknolojiye sahip olarak daha etkin bir konuma yerleşmesi biçiminde olmuştur. Devlet eliyle teknolojik gelişimini tamamlaması ve ürün kalitesini arttırması için basına verilen yüksek teşviklerle yeni binalar yapılması, bilgisayar teknolojisinin devreye sokulması sağlanmıştır. Geleneksel yapıdaki gazeteci aileden gelen patronlar bu gelişime ya ayak uyduramamışlar ya da direnememişlerdir; sonunda, kimi gazetelerini elden çıkarmak, kimileri ise kendilerine yeni ortak bulmak zorunda kalmışlardır (Ataklı, 1997, s. 1250). Böylece basın, siyasal açıdan baskı altına alınmış olmasının yanı sıra, ekonomik açıdan da ablukaya alınmıştır.

Günümüz devlet-medya-sermaye ilişkisinin temelli, kapitalizmin 1980'lerdeki medya bütünleşmesine kadar uzar. Yeni Sağ ideoloji doğrultusunda neoliberal politikaların uygulanmasıyla kamusal tekellerin özelleştirilmesi, serbestleştirilmesinin ortaya çıkardığı yeni mülkiyet yapısı, farklı alanları bütünleştirmiştir. Kaya'nın bir *füzyon* olarak tanımladığı, enformasyon sektörü ile büyük sermayenin bütünleşmesi, *enformasyon-kültür kompleksini* oluştururken; kapitalizmin yeni birikim tarzına (daha önce gerçekleşmesinden dolayı medyanın kapitalist sisteme değil) doğrudan entegre olması gerçekleşmiştir. Bu süreç, aynı

⁷⁴ Sonraki yıllarda Türkiye'de bir gelenek haline dönüşmüş ve sürdürülmüştür.

⁷⁵ Örneğin o yıllarda Turgut Özal ile yakınlığı nedeniyle *Hürriyet* gazetesi genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün adı *Özkök'e* çıkmıştır (Nebiler, 1995, s. 131). Meslektaşları tarafından kendisine *Özkök* adının yakıştırılmasına neden olacak kadar, kendi sözleriyle “Özal'a yakın bir gazeteci”dir” (Özkök, 1.10.2009).

zamanda, medya-sermaye füzyonuna devletin de entegrasyonudur (Kaya, 2009, s. 18; s. 297). Bunun sonucunda, basın ve patronları Özal'la istisnai ilişkilere girebilmişlerdir. Gazeteci patronlar,⁷⁶ Özal'ın basına yaklaşımını ve yükselen değerleri kendi büyümeleri için kullanabilmişlerdir. Özal'ın, işadamlarını basın alanına sokup, ardından destekler ve güçlendirirken, iktidarın teşviklerinden yararlanan gazeteci patron olarak nitelendirilen Dinç Bilgin, Erol Simavi, Kemal Ilıcak'ın önemli yatırımlara girişmeleriyle transformasyon süreci tamamlanmıştır (Kaya, 2009, s.247). Diğer yandan, tekelci sistemin Türkiye'de yerleştirilmesi ve geliştirilmesi Turgut Özal tarafından başlatılmıştır. “2,5 gazete projesi”ni gerçekleştirmek amacıyla Özal, davet ettiği işadamı Asil Nadir ile basının birkaç elde toplanması ve kendi isteği doğrultusunda haber ve yorumların üretilmesi için girişimler başlatmıştır (Ataklı, 2012). Özal, medya patronlarını dize getirmek amacıyla Kıbrıslı İşadamı Asil Nadir'in desteklemiş; böylece Nadir, şirketi Polly Peck adına çok kısa sürede birçok alım yaparak medya sektörüne girmiştir (Sönmez, 2010, s. 38). Bir diğer önemli giriş ise, Hisarbank ve Odibank ile finans sektöründe etkin olan Çavuşoğlu-Kozanoğlu ikilisinin, daha sonra Asil Nadir'e satmak zorunda kalacakları *Güneş* gazetesini kurmaları olmuştur.

Tılıç, (1998), medyada tekelleşmenin kapılarının askeri yönetimler tarafından açıldığını, siyasal dönemin normalleşmesinden sonra da bu kapıları kapatmaya kimsenin yeltenmediğini belirtmektedir:

Hükümetlerin medya sahiplerine sağladıkları en masum avantajlar; banka kredileri bularak yeni teknolojileri getirmelerine yardımcı olmak, ucuz kredi ve gümrüksüz ithalat olanağı sağlamak şeklinde somutlaşıyor. Medya sahiplerinin, iktidarın elinde olan kredi musluklarına ulaşabilmeleri onlar için son derece önemli avantaj. Bu sayede işlerini büyütüp, karlarını arttırabiliyorlar. Hükümetler hangi medya kurumunun bankadan kredi alabileceğine, kamu bankalarının reklamlarının nerelere verileceğine ve ihalelere kimlerin girip kimlerin kazanacağına karar verme durumunda oldukları sürece medya dışında çok sayıda işleri olan patronların iktidarların hizmetinde olmaları kaçınılmaz görünüyor. (Tılıç, 1998, s. 374)

Dışarıdan girişlerin hızlanmasıyla, gazete sahibi olan işadamları yayıncılık ilkelerini önemsemezken, para kazandıkları kendi sektörlerinin sorunlarını gazetelerinde ön plana çıkarmışlardır:

Sonuçta iki büyük gazete basın dışı bir işadamlarının eline geçerken, bazı sermaye sahipleri de ya yeni gazete kurdular ya da mevcutları birer birer satın almaya başladı. Böylelikle daha önceleri sadece ilanla korkuttuğu basına bu kez patron düzeyinde egemen oldu. ...Özal'ın sağladığı kanallarda siyasi iktidarla çok yakınlaşan bu sermaye çevreleri,

⁷⁶ Bunun en belirgin örneği, Dinç Bilgin'dir: “*Sabah*'tan önce *Rapor* adında bir ekonomi gazetesi çıkarttım. Turgut Özal, *Rapor*'un yazarıydı. Burhan Özfatura, müdürüydü. Ekrem Pakdemirli yazarımızdı. Türkiye'deki liberal-ekonomik açılımı ilk biz başlattık. 24 Ocak Kararları'nın ideolojisini taşıyan bir gazete oldu, *Rapor*. O denemeyi *Sabah*'ta da yaptık. *Sabah* çok sattı; çünkü Özal'la başlayan, yükselen değerlerin gazetesi oldu” (Bilgin, 2013).

ellerindeki gazeteleri kullanarak, diğer işlerinin kotarılmasını sağlamaya başladılar. Basındaki gerçek yozlaşma da bu yolla doruk noktasına ulaştı. (Ataklı, 1997, s. 1253)

Önce askeri, ardından sivil baskı altında kalan basın, işlenecek en az tehlikeli konu olarak görülen ekonomiye ve magazine yönelmiş, bu alanlarda birer gündem oluşturma mecralarına dönüşmüştür. Gazetelerin içselleştirdiği ekonomik ve magazinsel yeni yaşam tarzı biçimleri, Özal tarafından siyasal iletişim tarzı olarak popülizm⁷⁷ yapabilme, medyada görünebilir ve de gündemde olabilme avantajı olarak yoğun olarak kullanılmasını sağlamıştır.

Kitle gazeteleri ve iktidar açısından uyumlu olan 1980'ler, iktidar güdümüne girmemiş olan gazete ve gazeteciler için pek de parlak olmamıştır. 1980-1990 arası yekpare olarak kabul edilirse, basın açısından korkunç yıllar olduğu söylenebilir. Bu on yılın bilançosu, iki bin adet basın davası açılması, üç bin gazeteci, yazar, sanatçı ve yayıncının sanık olarak yargılanması, yazı işleri müdürlerine toplam beş bin yıldan daha çok hapis cezası verilmesi; 1980-1989 yılları arasında ise 850 yayın yasağı getirilmesi biçiminde olmuştur. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) kurulduğu 1984 yılından 1990'a kadar 300 yayının yanı sıra, bunlardan 30 derginin 225 sayısı toplatılmış, açılan davalarda, sonradan para cezasına çevrilmiş olsa bile, iki bin yıldan çok hapis cezaları istenebilmiştir (Topuz, 2011, s. 273-274).

Bu dönem, kamuoyu açısından bakıldığında, vatandaşın statüsünü farklı konuma yerleştirmiştir. 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden ve 1983'te siyasal partilerin yeniden açılmasından sonra, kısa dönemler dışında, iktidara sağ görüşlü partiler gelmişlerdir. Bu bakımdan DP iktidarı döneminin benzeri bir ortam söz konusu olmuş; böylece, günümüze kadar gelecek dönemlerde siyasette en geçerli davranışın popülizm olmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca, Muhafazakar popülizm açısından geleneğin koruyucusu olarak görülen halk yığınlarına (Bora ve Erdoğan, 2003) onların tutuculukları (muhafazakarlık) ile seslenmek, siyasal aktörlerinin en çok yeğledikleri yöntem olduğu gibi, aynı tutum medyanın büyük bir bölümüne de yansımıştır; bu yansıma, zaten Osmanlı'nın mirası kamuoyunun tutuculuğunu daha da pekiştirmiştir.

Yine bu dönemde, iletişim odak ve araçlarının devletin tekelinde ve denetiminde olmaması ile demokrasinin koşullarından biri gerçekleştirilmiş görünse de, bu kez, büyük sermayenin tekeline girmiştir. 1980'li yılların sonundan itibaren basın kuruluşlarının, tüketici ya da müşteri odaklı çalışmaya başlamaları (Özgen, 2004, s. 470-472), okuyucu kitlesi olarak bireyi vatandaştan tüketici konumuna oturtmuştur. Bu durum, kamuoyunun gelişim sürecinde olumsuz bir etken olmuştur.

⁷⁷ Popülizm bir siyasal anlayış değil, halkı referans alan ve ona seslenen siyasal iletişim tarzı olarak kabul edilebilir (bkz. Yetkin, 2010).

Bu kurgu içinde, Özal'ın bireyselleşmiş temsil, güçlü rasyonel-yasal otoritesinin, ılımlı çoğulculuk ve liberalizm özellikleri taşıyan siyasal eğilimi ile coğrafi olarak yapılan sınıflandırma örneklerinden biri olan Hallin ve Mancini'nin (2004, s. 67-68) modellemesine denk düşer. Türkiye'de *çoğulcu kutuplaşmış modelden* profesyonelleşmenin güçlendiği, orta düzeyden kitle tirajlarına geçen ve ticarileşen basın biçimsel özerk olarak, bilgi yönelimli gazeteciliği ile Anglosakson (Kuzey Atlantik) *liberal medya sistemi modeline* yaklaştığı ileri sürülebilir.

2.3. Medya Endüstrili Kompleksler Dönemi (1990-20002)

İktidar-medya ilişkileri, *Medya endüstrili kompleksler dönemiyle* birlikte önceki dönemlerden çok daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Basında 1980'lerde başlayan, 1990'larda hızlanan sektörel kayma, gazeteci aile geleneğindeki sahiplik yapısını *tür dışı* bir sahipliğe dönüştürmüştür. Bu dönemdeki ekonomik dönüşümlerle birlikte cazibesi artan basın alanına girişlerin çoğalmasıyla da, basının diğer sektörlerle bütünleşmesi hızlanmıştır. Bütünleşme ve çeşitliliğin artması medyaya merkezi bir yönetim anlayışını getirmiştir (Adaklı, 2001, s. 145-146). Medya dışı sermayenin alana girmesi, *kâr ve sermaye birikimi* yapma düşüncesini, parayı, metalaşmayı, piyasalaşmayı medyanın her boyutuna (yönetim anlayışı, medya çalışanlarının bilinçlerine, haber ve yorum yapma anlayışı vb.) sokmuştur. Sermaye gücüyle medya, başta rakiplerin ve reklam verenlerin yanı sıra, siyasal iktidarlara karşı bile silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Medyanın silah olarak kullanılması, hiyerarşik yönetsel yapının olumsuz etkilenmesine; önceki dönemlerden farklı olarak alt-üst, emir-komuta ilişkilerinin keskinleşmesine, bir medya aristokrasisinin oluşmasına neden olmuştur (Sönmez, 2010, s. 152-153). *Sabah* ve *Hürriyet* işbirliği ile yürütülen kampanya ile zaten işleri bozulmuş olan ve her şeyini kaybeden Asil Nadir sektörden çekilirken, Turgut Özal'ın basını tek sesli hale getirme arzusu devam etmiş; çözümü, basın tarihi açısından önemli bir olgu olan korsan televizyon yayıncılığını başlatmakta bulmuştur (Ataklı, 2012). Oğlu Ahmet Özal ile Cem Uzan'ın, Almanya'dan Türkiye'ye yayın yapan *Magic Box*'ı kurmaları televizyon yayıncılığındaki devlet tekeli kırılmıştır (Tılıç, 2001, s. 21). Özel televizyonların kurumsallaşması, basının medyaya dönüşmesi, plazalar ve plazalaşma ile simgeleşmiştir.⁷⁸

⁷⁸ Gazetelerin neredeyse tamamının İstanbul'un Babiâli semtinden İkitelli'ye taşınması ile birlikte medyanın plazalaşması yeni bir dönemi simgeler. 1989-1993 yıllarında medya teknolojiler yenilenirken, ölçekler büyürken, İkitelli'de Batı tarzı "plaza" adı verilen dev yapılarda medya tekelleri gelişmeye başlamış; dağıtımda, reklamda kartel anlaşmaları ve anti-sendikal oydaşma ise oligopol yapılar oluşmuştur (Tokgöz, 1998, s. 48). Bu yapı içinde emekçilerin, fikir işçisi olarak adlandırılan medya çalışanlarının durumlarında belirgin değişimler göze çarpmaktadır.

Yazılı basına sahip patronların, televizyon yayıncılığına girişmeleri; televizyon yayıncılığı yapanların da, yazılı basına girişmeleri yeni bir model oluşturmuştur. Model, Özal'ın oğlu ile ilk özel televizyon kanalını kuran Uzan ailesinin *Star* gazetesini, Erol Aksoy'dan *Show TV*'yi satın alan işadamı M. Emin Karamehmet *Akşam* gazetesini de satın alması; *Hürriyet* ve *Milliyet*'in Sahibi Aydın Doğan, *Kanal D*'yi, *Sabah* gazetesi sahibi Dinç Bilgin ise, *ATV*'yi kurmalarıyla inşa edilmiştir (Sönmez, 2010, s. 39). Diğer yandan, *Türkiye* gazetesi sahibi Enver Ören'in *TGRT*'yi, Fethullah Gülen cemaatine yakın duruş sergileyen *Zaman* gazetesinin de *Samanyolu*'nu kurması ile bu inşa tamamlanmıştır. Ancak, Çukurova ve Doğu gruplarının sektöre girmesiyle, Doğan, Bilgin, Aksoy, İhlas ve Uzan gruplarının oluşturduğu beş büyüklerin egemenlikleri biraz olsun zayıflamıştır.

Özel televizyon kanallarının artık yasal zemine oturduğu 1990'ların ortalarına gelindiğinde, iktidar tarafından atılan ilk adım, denetleme mekanizmasının kurulması biçiminde olmuştur. 13 Nisan 1994 tarihinde *3984 Sayılı Yasa* ile kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), yayın durdurma ve frekans tahsisi ve benzer yetkilerle donatılmıştır (Adaklı, 2001, s. 160). Böylece RTÜK, aynı zamanda televizyon sahibi olan gazete patronlarına yönelik baskı unsuru olabilmıştır. Bunun yanı sıra, 7 Aralık 1994 tarihinde kabul edilen, 13 Aralık 1994'te yürürlüğe giren Rekabet Yasası, gecikmeli de olsa, “para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri” alma ve “piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi” önleyecek yasal düzenleme olarak devreye girmiştir. Ancak tüm bunların yanı sıra, ANAP yönetimi medyayı daha farklı biçimlerde denetim altında tutma yöntemleri de uygulamaya sokmuştur:

“Eskiden örneğin kağıt sübvansiyonu herkesin yayın yapmasını kolaylaştıracak bir nitelik taşıırken, yeni sistem gazeteye değil, gazete-radyo-televizyon sahibi sermayedara hazineinden bedava ya da çok ucuz arsa ve çok düşük faizle dolar kredileri sağlanması yöntemini getirdi.” (Koloğlu, 1999)

Televizyon yayıncılığının getirdiği avantajlarla kâr marjlarını arttıran medya grupları, böylece farklı alanlara kayma olanağına ulaşmışlardır. ANAP, Süleyman Demirel ve Tansu Çiller'in başbakan oldukları DYP⁷⁹ hükümetlerinin tamamını kapsayan dönemde medya kuruluşlarına 2,6 milyon liralık teşvik kredisi⁸⁰ verilmesiyle (Topuz, 2011, s. 355-356),

⁷⁹ Tansu Çiller'in, 1995 yılında medya gruplarına Türkiye bütçesini aşan miktarlarda teminat mektupları vermesine karşın, RP-DYP koalisyonu döneminde ve sonrasında aynı grupları kartel medyası niteliğiyle karşı çıkması, medya-iktidarın akçeli ilişkilerinin bir kanıtı olacaktır (Tılıç, 2001, s. 124).

⁸⁰ Nisan 1993 tarihindeki toplamı 1.738.713 lira, Ekim 1993 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından dağıtılan teşvikler ise toplam, 1.793.713 lira olmuştur. 24 Aralık 1995 genel seçimleri öncesi, Tansu Çilleri destekleyen Sabah Grubu'na Halk Bankası'ndan 4,5 milyon liralık kredi verildiği iddiasıyla Refah Partisi tarafından soru önergesi bile verilmiştir.

medya grupları sermaye birikimiyle, 1980'lerde başlayan ve 1990'larda hızlanan, en verimli kamu kuruluşlarının özelleştirilmelerinin baş aktörüne dönüşmüşlerdir. Gerek sonradan medya sahibi olmuş sermaye grupları, gerekse çeşitli alanlara yayılmış medya grupları, bankacılık, finans ve enerji dağıtım alanlarına kaymışlardır.⁸¹ Medya alanındaki bu yeni sermaye yapısı ve ilişkileri, devlet ile sermaye arasındaki ilişkileri etkileyerek organikleştirirken (Adaklı, 2001, s. 197), farklı boyutlara taşımıştır.

Türkiye'nin en karışık dönemlerinden biri olan 1990'lı yıllarda, o döneme kadar tek yönlü olan baskı kurma ve yönlendirme ilişkisini karşılıklı hale getirmiştir. *Takvim-i Vekayi*'den 1990'lı yıllara kadar basın, bütün hükümetler, iktidarlar tarafından, çeşitli teşviklerle kendine bağımlı bırakarak, denetim altına alınmaya çalışılmıştır (Nebiler, 1995, s. 56-57). Ancak Irak savaşı, Kürt terör hareketinin tırmanması ve Özal'ın ölümüyle siyasetteki dengeler değişmiş; medya sermayesinin büyümesi, siyaset-ekonomi-medya ilişkilerini karşılıklı çatışabilir bir hale dönüştürmüştür. Bu dönemle birlikte, bağımlılık çift yönlü ve yoğun bir özellik kazanırken, artık her iki kesim de birbirini yönlendirebilir olmuştur (Ataklı, 1997, s. 1252)

Sağcı, solcu, DYP'ye yakın duran, Tansu Çiller'i sevmeyip, Mesut Yılmaz'ı seven, *Hürriyet* ile *Sabah* gazeteleri bu nedenle kavgaya tutuşabilmişlerdir. 1960'lar ve 1970'ler *medyanın holdingleşmesi* sürecini, 1980'ler ve 1990'lardaki *holdinglerin meydan savaşı* izlemiştir (Sönmez, 2003, s. 33). Başlangıçta ticari rekabet biçiminde başlayan *promosyon savaşları*, daha sonradan ideolojik savaşa dönüşmüştür. Medya patronları, ANAP hükümetleri sonrasında siyasal bir kaosa dönüşen ortamda kendilerini siyasi liderlerin bir parçası olarak görmeye başlamışlardır. Ancak bu aidiyet duygusu, zamana ve duruma göre yer değiştirme özelliği göstermiştir. RP ile koalisyon masasına oturan DYP lideri Tansu Çiller'e verdiği desteği kesen Dinç Bilgin'in (2013) sahibi olduğu *Sabah*, *ATV*, kalabalık bir dergi grubu ve dağıtım şirketi ile o dönem medyada birinciliğe oynarken, büyük sermaye sahipleriyle siyaseti yeniden biçimlendirmeye girişmiştir:

...Sadece bizi değil, askeri de (rahatsız etti). İktidar olmasından da hoşlanmadım. O dönemde Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller'i bir araya getirme gayreti vardı. Özdemir Sabancı rahmetli olmadan bir hafta önce, onun odasında toplantı yaptılar. Orada ben de vardım. Mesut'un kardeşi Turgut çağırıldı. 'Refah Partili bir koalisyonla hoş bakmıyoruz. Tansu'yla siz koalisyon yapın' denildi, işadamlarına has diplomatik bir tonda. Bir hafta sonra da Özdemir öldürüldü. (Bilgin, 2013)

Buluşmayı gerçekleştiremeyen büyük sermaye sahipleri ile medya patronlarının girişimleri başarısız olurken, 1995 genel seçimleri sonrasında güvenoyu alamayan Erbakan'ın ardından

⁸¹ 1990'larda, medya gruplarının finans, enerji alanlarındaki etkinliklerin ayrıntıları için bkz. Adaklı (2001); Sönmez (2003).

hükümet kuran Yılmaz hükümetinin ömrü üç ay olmuştur. Bu kez DYP ile koalisyona girerek iktidar olan RP hükümeti, Türkiye’de siyasal ve ekonomik dengeleri tamamen değiştirmiştir. Ancak hem medya hem de sermaye çevrelerince bu durum rahatsızlık yaratmıştır.

Koalisyon ortaklarından DYP lideri ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, İstanbul sermayesinin yanı sıra medya ile de sorunlar yaşamıştır⁸². Çiller, 10 Mayıs 1997 Sultanahmet mitinginde, yayınlarından dolayı Doğan Grubu’na yüklenmiş ve medyaya verilen devlet teşviklerini açıklamıştır.⁸³ Çillerin bu çıkışı, yalnızca Aydın Doğan medyasında değil, anaakım medyanın tamamında olumsuz yansımıştır. Örneğin, *Sabah* gazetesinde Tansu Çiller hakkındaki haber metinlerinde açık biçimde aşağılayıcı bir dil kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁴ Medyanın yanı sıra ekonomi çevrelerince de açıkça tepki gösterilir olmuştur. Basını ve Koç Holding’i eleştirdiği Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu toplantısında yoğun tepkiyle karşılaşan Çiller, 24 Mayıs 1997’deki Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği toplantısında yuhalanmıştır. Aynı gün, Rahmi Koç yaptığı bir röportajda, “Küçükhanım gidicidir ve çok fena gidecek” yorumunda bulunmasından (*Sabah*, 25.5.1997) kısa bir süre sonra, 18 Haziran 1997’de, RP-DYP koalisyon hükümeti kendini feshetmek zorunda kalmıştır.

Türkiye’de yaşanan tüm bu sonuçlara ulaşmada askeri elit açısından medya desteğinin sağlaması yaşamsal öneme sahip olmuştur. Doğan, Bilgin ve Uzan gruplarının attıkları, *irtica tehdidi* manşetleri, RP-DYP koalisyonunu siyasal ve ekonomik iktidardan düşürme operasyonunun bir parçası olarak kullanılmıştır. “Bu gruplar, kendi yayın organlarını kâr güdüsüyle seferber ederlerken, kamu ihalelerini tehlikeye düşürecek riskleri yok etmek için söylemlerini egemen güçlerin tarafında belirleme yoluna gitmişlerdir” (Adaklı, 2001, s. 172). Ordunun başındaki askeri elit, gazete patronlarını, gazete yöneticilerini kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirebilmişlerdir.

Bu ilişkilere yakından bakıldığında, bankaların ve holdinglerin neredeyse tamamının yönetim kurullarında en az bir emekli asker olduğu görülür. Eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhittin Fisunoğlu, Hayyam Garipoğlu’nun sahibi olduğu Sümerbank’ta; eski

⁸² Tansu Çiller’in Türk burjuvazisinin merkezi olan İstanbul sermayesi ile sorunlar yaşaması ilk kez 1994 yılında gerçekleşmiştir. DYP hükümetinin, ekonomik ve finans politikaları, büyük sermaye gruplarının başında gelen Koç Holding’in tepkisine neden olmuştur. Artık güvenlerinin kalmadığını belirten Koç Holding Yürütme Komitesi Başkanı İnan Kıracı, “parasal güçle böyle oynarsanız iş karakolda biter” yorumunu yapmıştır. *Milliyet* gazetesi, Kıracı’nın açıklamalarını *Devin Öfkesi* başlığı ile birinci sayfada manşetten görmüştür: “Tansu Hanım bankaları kurtaramayacak. Bankaları biz batıracağız. Sanayi batıracağız. Ödemeyecek. Yok. Benden gelsin alsın” (*Milliyet*, 4.6.1994).

⁸³ Çiller, teşvikler kapsamında Sabah Grubu’na 200,4 milyon dolar (275 trilyon lira), Hürriyet Grubu’na, 424,8 milyon dolar (573 trilyon lira) verildiğini, bunun medyaya verilenlerin % 90’ı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, aynı konuşmada, Koç Holding’e 55,4 milyon dolar (573 trilyon lira) verildiğini açıklamıştır. Tüm bu bilgiler mitingdeki kalabalık tarafından tepki ile karşılanmış ve yuhalanmıştır (CNN Türk, 13.2.2012; Özcan, 2008).

⁸⁴ Örn. bkz. *Sabah* gazetesinin 25 Mayıs 1997 tarihli, *Bir Darbe de Odalar Birliği’nden* haberi.

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Vural Bayazıt, Dinç Bilgin'e ait Etibank'ta ve eski Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Teoman Koman da Cavit Çağlar'ın İnterbank'ında yönetim kurulu üyeliği⁸⁵ yapmışlardır (Özcan, 2013; Haber 7, 30.5.2007).

Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu ise, 28 Şubat sürecinde gazete patronları ve gazetecilerin mal varlıklarında ciddi bir hareketlilik gözlemlemiştir.⁸⁶ Bu mali hareketlilik içinde 1990'lara bakıldığında, neredeyse tüm medya gruplarının kendi bankalarına sahip oldukları görülür. Cem Uzan, İmar Bank ile Adabank; Aydın Doğan, Dışbank; Dinç Bilgin, Etibank; Mehmet Karamehmet, Pamukbank ile finans sektöründe etkindirler. Talu'ya (2000) göre banka sahipliğine olan bu yönelimin ardında sıcak para ile diğer şirketlerini besleyebilme amacı yatmaktadır:

Banka sahibi gruplar, hem sanayi, ticaret, hizmet gibi diğer sektörlerde, avantaj sağladılar, hem de bir fon havuzuna sahip olurlar, 'başkalarını kredi faizi ile kırbaçladılar', hem de topladıkları parayı 'rant'a dönüştürme avantajını sağladılar. Paraya aç olan devlet hep bu para-sermaye dünyasının elinde oyuncak olmasından doları rant oluşturdular. (Talu, 2000, s. 248)

Medya holdinglerinin finans sektöründeki hareketliliğini ve siyaset ile ilişkilerini açıkça gösterir bir örnek olarak, Korkmaz Yiğit olayı gösterilebilir. 1998'e kadar Yiğit, iki bankanın finans gücüyle üç televizyon, iki gazete sahibi olarak basına girmiştir. Yiğit'in medyadaki hızlı yükselişi, inşaat sektöründen sonra Ayhan Şahenk'e ait Doğu Grubu'ndan Bank Ekspres'i satın almasıyla başlamıştır. *Kanal 6, Kanal E, Genç TV*'nin yanı sıra *Renk TV, Virgin TV*'den sonra, *TV 2000* gibi yerel yayın yapan kanallar ile *Yeni Yüzyıl* ve *Milliyet* gazetesini satın alarak dikkatleri üstüne çekmiştir. 1998 yılında Türk Ticaret Bankası'nın (Türkbank) satış ihalesini en yüksek teklifle kazanmıştır. Aynı yılın Ekim ayında Yiğit ile

⁸⁵ Bu durum 2000'li yıllarda bile halen geçerlidir. *Forbes* dergisi Haziran 2007 sayısında şirketlerin yönetim kurulunda yer alan emekli üst düzey subayları özel haber dosyası olarak ele almıştır. Derginin özel haberine göre, emekli generallerin siyasete girerek güç ve statüye ulaşmak yerine milyar dolarlık cirolara sahip şirketlerini yeğlemelerinin nedeni olarak, güç dengesinin giderek iş dünyasına doğru kayması olduğunu belirtmektedir. Şirket yönetim kurullarında, üniversitelerin vakıf mütevelli heyetlerinde yer alan 50 paşadan öne çıkanlardan bazıları şöyledir: Hikmet Bayar (E.Org.) Akbank Yönetim Kurulu Üyesi, Sabri Deliç (E.Org.) Profilo Holding Başkan, Münir Kemal Yavuz (E.Org.) Evyap Yönetim Kurulu Üyesi, Erol Tural (E.Korg.) Nurol Holding Yönetim Kurulu Başkan Danışmanı, Ahmet Özteker (E.Korg.) İşbir Elektrik Yönetim Kurulu Başkanı, Turhan Özer (E.Kora.) Ülker İstişare Kurulu Üyesi, Atilla Kıyat (E.Kora.) Orta Anadolu Tekstil Yönetim Kurulu Üyesi, Varol Atalay (E.Tüma.) Viking Marin Ortağı, Mehmet Ali Güler (E.Tüma.) Yonca&Onuk Tersanesi Yönetim Kurulu Üyesi, Taner Balkış (E.Tüma.) Ditaş Yönetim Kurulu Üyesi, Sezer Bilgili (E.Tuğg.) Baytur Yönetim Kurulu Başkanı, Atilla Öksüz (E.Tuğg.) THY Yönetim Kurulu Üyesi, İdris Koralp (E.Tuğg.) Kaya Holding Yönetim Kurulu Danışmanı, Veli Küçük (E.Tuğg.) Stratejik Güvenlik Koruma Yönetim Kurulu Başkanı, Devrim Çorbacıoğlu (E.Tuğg.) Hatko Yönetim Kurulu Üyesi (Hürriyet, 13 Mayıs, 2007), İsmail hakkı Karadayı (E. Org.) Haliç Ü. Mütevelli Heyeti Yürütme Kurulu Üyesi, Bülend Ulusu (E. Ora.) Yeditepe Ü. Mütevelli Heyeti üyesi, Çetin Doğan (E.Org.) Kazakistan Uluslararası Ahmet Yesevi Ü. Mütevelli Heyeti Başkanı, Edip Başer (E. Org.) Yeditepe Ün. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens. Md. (Haber 7, 30.5.2007) gibi isimlerin yer aldığı *Şirket Paşaları* listesi uzayıp gitmektedir.

⁸⁶ Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Kasım 2012.

mafya babalarından Alaattin Çakıcı'nın ihale süreciyle ilgili telefon görüşmelerinin ses kaydının ortaya çıkması, her şeyin sonunu getirmiştir. Ancak Yiğit, kendi televizyonlarında yayınlanan konuşmasıyla Mesut Yılmaz hükümetini devirmiştir⁸⁷ (Takvim, 9.7.2010). Sonuç olarak Korkmaz Yiğit olayı, medya aracılığıyla bu gücün kullanılmasının yanı sıra, medyanın ekonomik ve siyasal ayaklarına mafyayı eklemesi açısından da bir örnek olay olmuştur.

Medyanın bu yıllardaki biçimlenmesi bir dizi olayla gerçekleşmiştir. Bank Ekspres'in sahibi Korkmaz Yiğit'in, Aydın Doğan'dan *Milliyet* gazetesini satın alması medya patronlarının dikkatini çekmiştir.⁸⁸ Eski devlet bakanı Cavit Çağlar, siyaset-medya ilişkisine İnterbank ile girmiş; böylece büyük medya gruplarıyla da ortak olmuştur (Talu, 2000, s. 247). TMSF'ye devredilmesinden bir gün önce Çağlar'ın ortak olduğu bir diğer bankanın (Etibank) hisseleri, Çağlar'ın Nergis Holding'i ve Bilgin'in Medya Holding'inin ortaklığı ile kurulan Medya-İpek Holding aracılığıyla Dinç Bilgin'e⁸⁹ devredilmiş, *NTV* de 100 milyon dolar karşılığında Doğu Holding'e satılmıştır (Adaklı, 2001, s. 185). Büyük medyaya giren ama gerileyerek küçük boyuta sıkışan Yiğit'in Bank Ekspres ile büyük medya gruplarıyla da ortak olan Cavit Çağlar'ın sahibi olduğu İnterbank'tan usulsüz olarak çok yüksek miktarlarda finansal para akışı gerçekleşmiştir (Talu, 2000, s. 247):

Medya ile finans iç içe. Bu iç içelik meşru-yasal zemin içinde sürdürülmediği gibi, medya ile banka birbirini tamamlayan birer silah durumunda. 'Medya kuruluşu bankayı, banka medya kuruluşunu koruyor, kolluyor.' Medya kuruluşu bankayı devlet karşısında, banka da medya kuruluşunu para piyasasında güçlü kılıyor. (Talu, 2000, s. 247)

1990'larda medya patronlarının birçoğunun banka sahibi olması, kendilerine ait medya kuruluşlarının yayın politikalarına doğrudan yansımıştır. Medya holdinglerinin finans sektörüne girmesi, medyanın yumuşak karnını oluşturmuştur:

⁸⁷ Yiğit gözaltına alınmasından önce hazırlattığı kaseti sahibi olduğu *Kanal 6* ve *Kanal E*'de yayınlamıştır. Yiğit, Türkbank ihalesi, Çakıcı ile ilişkisi, Malki cinayeti ve ihale aşamasında hükümet yetkilileriyle yaptığı temasları anlatmıştır; "Şu anda bankamı, (Bankekspres) itibarımı ve onurumu iflas etmiş bir adam olarak görüyorum. Kaybedecek bir şeyim kalmadı" diye yorumlamıştır. Müteahhitlikten banka ve medya patronluğuna yükseliş aşamalarını anlatan Yiğit, Alaattin Çakıcı ile yaptığı konuşmaları ve aldığı tehditleri sıraladıktan sonra "Bunların hepsini Başbakan Mesut Yılmaz'a ilettim. Çakıcı'dan hiçbir yardım talebim olmadı. Devletin en üst seviyesi bana 'Bankayı al, medyaya gir' diye destek olurken, neden Çakıcı'dan yardım isteyeyim" demiştir (Takvim, 27 Eylül 2013). Devlet Bakanı Eyüp Aşık ve Başbakan Mesut Yılmaz'ın Çakıcı ile bağlantıda olduğu iddiaları söz konusu olduğu bir sırada Yiğit, Yılmaz ve Taner'den ihaleye katılması yönünde destek aldığını açıklarken, Bayındır Holding'in sahibi ve Süleyman Demirel'e yakın Kamuan Çörtük'ün de kendisine ait *Genç TV* karşılığında aracılık yaptığını ileri sürmüştür (Adaklı, 2001, s. 189).

⁸⁸ Gerçekliğini doğrulayan Emre Kongar'ın (1998) aktardığına göre, Yiğit'in *Kanal 6*'yı satın almasından ardından Uğur Dündar, Haluk Şahin, Tuncay Özkan ve bir başka kişiden oluşan ekibin transferi için toplamda 7,5 milyon dolar teklif etmiştir. Dündar ve arkadaşlarının, şaibeli olabileceği gerekçesiyle bu teklifi reddetmiş olsalar bile, böylesine astronomik rakamların medyada konuşulması oldukça dikkat çekicidir (Kongar, 1998).

⁸⁹ Hapis cezası alarak, özgürlüğü dahil elindeki her şeyi kaybeden Dinç Bilgin (2013), yıllar sonra pişmanlığını "Etibank, hayatımın en kötü kararı. O sayede, para kaynaklarına daha ucuza ulaşacağım düşüncesi belirdi. Cavit Çağlar telefon etti. O almıştı ihaleyi. Ortak oldum. Sonra halt ettik!" biçiminde dile getirmektedir.

Aleyhte yayınları nedeniyle başına gelecekleri bilen patronlar, yayın politikalarını buna göre ayarlarlar. Televizyon kanallarının üst katında toplantılarda, iktidardaki *muhteremlere* artık belge bilgi olsa da vurulmayacaktır. ‘Şeytan, melek olarak gösterilip’, iktidarın keyfi yapılacaktır. ‘Muhalefetteki o hainlere ise günleri gösterilecektir’ ‘Bu yapılırken belge bilgi aranmayacaktır. İktidar partisi sözcülerinin sözleri senet kabul edilecektir’. (Çelik, 1997, s. 1256)

Tüm bunlar yapılırken, iktidarın da kendi varlığını korunması gerekmiştir:

...televizyon kanalı bu kıyağı yaparken, iktidar da tabii ki ... koruyup kollanacaktır. Nasıl mı? Devlet bakanlarından hibe gibi krediler kullanılacak, özelleştirmelerde dolay satışa çıkarılacak tesislerin alımında kolaylık ve öncelik sağlanacaktır. Alınan tesislerin ödemeleri konusundaki yardımlar ise, işin müessesese ikramı faslında değerlendirilecektir. Bir tarafta medya patronunu ayakta tutan bankası, diğeri ticari işletmeleri, öte yanda halka doğru haberle gerçekleri göstermesi gereken gazete ve televizyon. (Çelik, 1997, s. 1256)

Ancak, 1990’ların sonu ile 2000’lerin başında, söz konusu bankaların çoğuna TMSF tarafından el konulurken, banka sahibi medya patronlarının çoğuna yurt dışına çıkma yasağı getirilmiştir. Aydın Doğan ise, bankalarını elden çıkarmak zorunda kalmıştır.

Bu gelişmeler, siyaset cephesindekilerin medyadaki tüm koşulları kendi çıkarları için kullanma olanağına kavuşturmuştur. Ayrıca 1990’lar maddi çıkarlar için de medyanın kullanıldığına ilişkin iddialar söz konusu olabilmiştir. Örneğin, 1997-1999 yılları arasındaki 55. Mesut Yılmaz’ın Başbakanlığındaki ANAP hükümeti döneminin bakanlarından Güneş Taner ile *Hürriyet* genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök arasında geçen yatırım teşviki için telefonda yapılan pazarlık kayıtları ortaya çıkmıştır (Radikal, 17.9.2003; Yeni Şafak; Haber 7, 13.7.2014). Yine bu dönemde, Güneş Taner’in,⁹⁰ Uzanlar’a ait Rumeli Grubu ve eş zamanlı olarak Çukurova Grubu ile yakın ilişkiler kurmasının yanı sıra (Altaylı, 26.10.2005), *Sabah* gazetesinden bir yıl boyunca ayda 100 bin dolar maaş aldığına ilişkin iddialar ileri sürülmüştür⁹¹ (Altaylı, 26.8.2007). Taner ise, iddiaları olayı yalanlamıştır:

Ben *Sabah* gazetesinde çalışmadım. Medya Holding’de yönetim kurulu üyesiydim. Bakan değildim. Milletvekili olduğum dönemde bir seneye yakın Medya Holding’de görev yaptım. Benim gibi milletvekili olan pek çok kişi şirketlerin yönetim kurullarında görev yapıyordu. Medya Holding halka açık bir şirketti. SPK’ya yönetim kurulu bildirilir, gizli bir tarafı yok. Ben Fatih Altaylı’nın söylediği rakamları almadım. Bir seneye yakın çalıştım ve son dört ayda da para almadım. (Şişli Gazetesi, 29.8.2007)

⁹⁰ Taner, yıllar sonra dönemin Başbakanlarından Mesut Yılmaz ile birlikte, Türkbank ihalesi nedeniyle Yüce Divan’da (Anayasa Mahkemesi) yargılanmışlar, suçlu bulunmuşlar (Anayasa Mahkemesi, 2006), ancak “Rahşan affi” olarak bilinen aftan yararlanmışlardır (Hürriyet, 7.11.2006)

⁹¹ İddiaların ayrıntıları için bkz. Fatih Altaylı’nın 26 Ağustos 2007 tarihinde *SKY Türk* televizyonunda Serdar Akinan’a verdiği röportajı.

Ataklı (1997) da, “kendini en büyük güç olarak görmek isteyen medya, siyasi değerlerini medyanın aldatıcı gücüne dayanmak isteyen siyaset anlayışı, garip bir koalisyon kuruyor” yorumu ile medyanın sahip olduğundan daha büyük bir etkiye ulaştığını belirtmektedir:

(1990’ların sonunda) Medya gücünün üzerinde bir etkiye sahip. Beceriksiz iktidarlar ve yeteneksiz siyasetçiler bu etkiyi, kendi siyasi gelecekleri için kullanmak istiyor. Bu nedenle basınla ilgili düzenlemeler yapılamıyor. Basınla ilgili yapılan düzenlemelerin pek çoğu ise, basın özgürlüğü ile ilgili değil, medyayı kontrol eden büyük sermayenin çıkarlarıyla ilgili olmuştur. Medya-siyaset ilişkisi dibe vurmuş durumda. Çıkar ilişkileri ve yozlaşma aksi iddia edilmeyecek kadar sırtıyor. (Ataklı, 1997, s. 1252)

Medya şirketleri bankacılıkta olduğu gibi enerji sektörüne de, RP-DYP koalisyon hükümeti döneminde açılan ihalelere girmişler, bu alanlarda da kıyasıya rekabete tutuşmuşlardır. 1996 yılında açılan enerji ihaleleriyle başlayan medya holdinglerinin rekabeti, yayın organları aracılığıyla sonraki hükümet dönemlerinde de sürmüştür. Bu rekabete dayalı yayın çerçevesi 28 Şubat süreci söylemine uygun biçimde İslamcı sermayenin gelişimine paralel olarak irtica tehdidi ön plana çıkarılmasıyla çizilmiştir. Doğan, Bilgin ve Uzan grupları 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarıyla uyumlu olmuşlardır. Bu uyumun sonuçları, 2000 yılında Danıştay 10. Dairesi tarafından Bakanlar Kurulu Kararı’nın iptal edilmesine kadar, RTÜK Yasası’nın 29. maddesi delinerek 2-4 Nisan 1997 tarihli enerji ihaleleri⁹² olarak alınmıştır (Adaklı, 2001, s. 193-194; 2006, s. 220-221). Siyasal iktidarın uyguladığı kağıt sübvansiyonları, devlet reklamları, ucuz krediler, yatırım teşvikleri gibi devlet nimetleri, her zaman havuç ve sopa stratejisinin uygulanması olarak kullanılmıştır (Sönmez, 2003, s.34). Tüm bunların yanı sıra, 1980’lerden itibaren başlayan, 1990’larda zirveye ulaşan özelleştirmeler de, kâr maksimizasyonunu ön plana çıkararak medya karşısında siyasal iktidarın ekonomik yaptırım gücünü arttırmıştır.

Çok sayıda gazetecinin suikasta uğramasının yanı sıra, mesleği gazetecilik olanların sayılarının azaldığı, çok para kazanmanın gazetecilik karakterini gittikçe bozduğu

⁹² Örneğin, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne’deki TEKAŞ için kurulan konsorsiyum içinde %10’da fazla hisseye sahip Erol Aksoy’a ait Cine 5 Filmcilik, AKS TV Reklam ve Film Sanayi ile AKS Radyo Yayın ortaklığı; Bursa ve Yalova’da BURYAL için kurulan Bursa Yalova Enerji Dağıtım AŞ ile Enver Ören’in sahibi olduğu İhlas Grubu; Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane, Giresun bölgeleri için kurulan Zigana Elektrik Sanayi ve Ticaret AŞ içinde %10’da fazla hisseye sahip Aydın Doğan’ın Doğan Şirketler Grubu ve Antalya, Adana, Mersin, Hatay’da ise Cem Uzan’ın Rumeli Holding’i yer almıştır (Adaklı, 2001, s. 193-194; 2006, s. 220-221). Diğer medya grupları da boş durmamış, çeşitli enerji ihaleleri için tekliflerde bulunmuşlardır. Bu tekliflerden bazıları; Doğu Holding’in (*Kanal D, Milliyet, NTV, Kanal E*) Boyabat Hidro Elektrik Santrali (HES), Aslancık HES, Ambarlı, Afşin Elbistan için; Park Holding’in (*Sabah, ATV*) Çayırhan, Samsun-Sinop-Ordu için; MNG Holding’in (*TV8*) Akkuyu Nükleer Santrali için; VİNSAN A.Ş.’nin (*Flash TV, UBA*) Laleli HES, Seyitömer için; Ceylan Holding’in (*CTV*) Koceli-Gebze; Süzer Holding’in Orhaneli, Soma A-B, İzmir-Manisa, Seyitömer; Korona Mühendislik’in (*Show TV*) Çatalağzı, Tekirdağ-Kırklareli-Edirne, Balıkesir-Çanakkale, Zonguldak-Karabük-Bartın-Çankırı için; Bayındır Holding’in (*BRT*) Yatağan, Yeniköy, Kemerköy santralleri, Adapazarı, Ankara, Gebze, İskenderun için girişimleri olmuştur (Ataay, 1999’dan aktaran Adaklı, 2001, s. 194-195).

söylenbilir. Medya, özellikle Özal'ın ölümünden sonrası siyasal bir kaos ortamında basındakiler kendilerini siyasi liderlerin bir parçası olarak görmüşlerdir. Ancak bu aidiyet duygusu, zamana ve duruma göre yer değiştirme özelliği göstermiştir. Gazetecilik açısından tüm bunlar olumsuz etken olarak yansımıştır. Böylesine gelişmeler Talu'ya (2000) göre, gazetecilik mesleğine ve etiğini bozmuştur: “Birçok gazeteci, kimi gönüllü, kimi gönülsüz, kimi balıklama, kimi zorla, iş ve kariyer tehditleriyle, şantajlarıyla, isteyerek-istemeyerek özgürlüğünü yitirebiliyor... Benliğinden, insanlığından, meslek ilkelerinden vazgeçebiliyor, vazgeçiriliyor” olmuştur (Talu, 2000, s. 253). Demirkent'e (2000) göre de, mesleğin onuru korunduğu zamanlarda, eskiden her iş para karşılığı değil, çay simitle yetinme pahasına doğruları topluma aktarılırken, 1990'larda ise ceplerine para dolduranlar her konuda uzman kesilmiş ve parayı veren adına görev üstlenmişlerdir. Böylece, parayı veren veya para sahibi olanın eleştirilmesi de zorlaşmış; gazetecilik mesleği bozulmaya başlamıştır (Demirkent, 2000, s. 11). Medyadaki bozulma, trilyonluk sermaye gerektiren televizyon kanallarında çalıştırılan insanlara yatırım yapılmaması, yaptıkları mesleğe yaraşır bir sosyal yaşam için olanak sağlanmaması biçiminde kendini göstermiştir: Çalışanların sendikaları yok edilmiş, mesleki gelecekleri ve iş güvenceleri patronların insafına kalmıştır. Ucuz iş gücü politikaları, uzman basın çalışanlarını azaltırken, doğrular ve gerçeklerle ilgisi olmayan haberlerin üretimini arttırmıştır (Çelik, 1997, s. 1255-1256).

Bu değişiklikler, gazeteci ile siyasetçinin ilişkilerine de yansımış; klasik olarak tanımlanan, sermaye, medya, siyaset *üçgenin* yürümüştür. Bu dönem içinde basın-iktidar ilişkileri, gerek Siebert ve arkadaşlarının (1963) gerekse Altschull'un (1995), hatta gerekse Hallin ve Mancini'nin (2004) liberal modellerine neredeyse tam uymaktadır. Ancak, 1990'lı yıllarda kapital sermayenin güçlenmesine paralel olarak siyasal iktidarın zayıflamasıyla neredeyse dördüncülükten birinci güç durumuna yükselmiştir: Artık, bakan atamalarını belirleyebilmenin yanı sıra, iktidarlara belirleyebilir hale gelmişlerdir. Bu süreç, bir kısım medya elitini iş takibi yapan aktör konumuna oturturken, çarpık bir gazeteci-siyasetçi yakınlaşmasına neden olmuştur. 1990'ların koalisyon hükümetlerini bir avantaj olarak kullanan medya ise, kamuoyu oluşturma gücünü hem savunma hem saldırı silahı olarak kullanmaya çalışmıştır. İktidara çıkarıp, iktidardan indiren medya, bu silahı kullanmada belli ölçüde⁹³ başarılı olmuştur. 1990'lı yıllara bugünün gözlüğüyle bakıldığında, medya

⁹³ Bu ölçüm doğal olarak görecelidir. Bu yıllarda kimi zaman iktidarın kimi zaman ise medyanın üstün geldiği görülür. Ancak bu güç savaşında, dönemin bakanlarından Güneş Taner'in ağızdan dökülen, “Bak aslanım, ben devletim, senin karşında devlet oturuyor, önümde diz çök...” (Barlas, 2008; Keçili, 2012; Zaman, 29.10.2002) sözcüklerinin döküldüğünde Zafer Mutlu'nun (gerçek anlamda) diz çökmesi gibi, kazanan ve kaybeden hiçbir zaman değişmediği görülür.

alanındaki bu yeni sermaye yapısı yoluyla, devletin sermaye ile kurduğu ilişkinin⁹⁴ organikleştiği, buna paralel olarak genetiğinin de gittikçe bozulduğu daha iyi görülür. Bu bozulmanın sonuçlarından biri de Türkiye’de bir çatışma atmosferinin oluşumuyla ilgili olmuştur. Cumhuriyet devrimlerinin getirdiği yaşam biçimini korumak isteyenler, iktidar üzerinde bir kamuoyu baskısı oluşturmak isterlerken, bunların karşısında yer alan iktidar yanlısı medya ise, ters yönde bir kamuoyu oluşturmak çabası içinde kalmıştır. Bu çatışma, ülkenin sorunlarına ilişkin genel bir kamuoyundan söz edilmesine engel olmuştur. Tüm bu olgular, medyaya göreli bir özerklik (otonomi) sağlamış, kendisinin en güçlü bir iktidar odağı olduğu yanılsaması vermişse de kısa bir zaman dilimi içinde kalmıştır.

Matbuattan basına, basından medyaya yaşanan tüm ilişkiler göz önünde alındığında, Ragıp Duran’ın benzetmesi ile bu medyamorfoz sürecinde basın, her zaman siyaset ile organik ilişki içinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de basın (medya) alanındaki bozulma ya da başkalaşım (metamorfoz), diğer alanlarla birlikte düşünülmesi gereken bir olguya dönüşmüştür. Birçok gazete köşe yazarı da benzer görüşleri taşımaktadır. Talu’ya (2000) göre Türkiye’de üç kesim, seçilmişiyse, vatandaşıyla siyasi-bürokratik cemaat, genel olarak iş dünyası ve diğer medya, demokratik-etik anlayışı özümseyememiştir: “Bu üç kesim, kendi içlerinde kendi başlarına birer “çürüme odağı” değil, birbiriyle olan ilişki biçimleriyle de birbirilerinin çürümelerinin hızlandırıcısı olmuşlardır” (Talu, 2000, s. 176-177). Berberoğlu ise, banka-siyaset-medya konusunda dönemin bankaları konusundaki hükümet politikasının desteklenmesi yönünde köşesinden çağrı yapmıştır.⁹⁵

Siyaset ve bankacılığın birbirine yaslanmış ikiz kulelerinde yaşayan müflis kiracıları şöyle bir gözünüzün önünden geçirin. Toprak ağaları, vergisiz yaşayan sözde küçük sanayici, medya baronları... Daha sayalım mı? Lafı uzatmaya gerek yok: Herkes Kemal Derviş’e sahip çıkmalı, gerekirse sopayla hükümeti kamu ve özel bankalar reformunu tamamlamaya zorlamalı... Derviş’in programı sadece bankaları adam etse bile yeter. Banka-siyaset-medya üçgeninin kırıldığını bir düşünsenize... Yeni siyaset, yeni işadamları, yeni kurallar. (Berberoğlu, 16.3.2001)

Çok kısa bir sürenin ardından medya-siyaset ilişkileri, Berberoğlu’nun arzuladığı gibi, 1990’lı yıllar ve öncesinden çok daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. 2000’li yıllara girildiğinde, medya-siyaset, medya-ticaret ve medya-asker ilişkilerini eşzamanlı olarak yürüten medya ve sahipleri, dolayısıyla da Türkiye’deki burjuvazi, hiç beklemedikleri bir siyasal ortamda kendini bulmuşlardır: Yeni siyaset, yeni işadamları ve yeni ilişki biçimleriyle Yeni Türkiye.

⁹⁴ 1990’ların sonu ve 2000’lerin başındaki iktidar, sermaye, gazeteci, hatta iktidara yönelmiş siyasetçilerin ayrıntılı genetiği için bkz. Sönmez (2003).

⁹⁵ Berberoğlu’nun, yazısında andığı ilişkiler ve medya baronları benzetmesi, patronu Aydın Doğan tarafından *Hürriyet* gazetesinden *Radikal*’e sürgüne gönderilmesiyle sonuçlanmıştır (Altaylı, 2008, s. 96).

2000’li yıllara girildiğinde, medya sahiplerinin devletin çeşitli ihalelerini kazanmaları, onları farklı sektörlerde yatırımları olan işadamlarına dönüştürmüştür. Örneğin, Petrol Ofisi Anonim Şirketi (POAŞ) özelleştirmesini 3 Mart 2000’deki ihale ile İş Bankası A.Ş.-Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. girişimi; Çelik Halat ve Tankercilik A.Ş. özelleştirmelerini ise Doğan Grubu tek başına kazanmıştır. SEKA Akdeniz İşletmesi, Turgay Ciner’in Park Holding A.Ş., La Veggia S.P.A. O.G.G. tarafından, SEKA Balıkesir İşletmesi ise, *Yeni Şafak* gazetesinin de yer aldığı Albayrak Turizm Seyahat İnşaat A.Ş. tarafından satın alınmıştır. Telekomünikasyon alanları ise yine medya patronları tarafından bölüşülmüştür. Turkcell, Mehmet Emin Karamehmet’in sahibi olduğu Çukurova Holding tarafından alınırken, Telsim ise, Uzanlar’ın Rumeli Holding tarafından ve Aria da, İş Bankası ortaklığı ile Doğan Holding tarafından satın alınmıştır. Tüm bu özelleştirmeler gibi dijital yayıncılık alanlarında da benzer durum yaşanmıştır. Tüm bu yasa dışı ihale kazanımları, medya şirketlerinin yoğun lobicilik faaliyetleriyle yasal hale getirilmiştir. Yasal sınırlılıklardan kurtulmak amacıyla, RTÜK Yasası’nda 29. maddenin de içinde bulunduğu 32 maddelik yasa değişikliği taslağı DSP, MHP ve ANAP koalisyon hükümeti tarafından 21 Mayıs 2002 tarihinde yasalaşmıştır (Adaklı, 2006, s. 222-228).

Medya patronlarının kâr marjlarını daha da arttırdığı bu yılda, sektördeki emekçilerin durumları gittikçe kötüleşmeye başlamıştır. 2000 yılının başında basın-yayın kuruluşlarında idari, teknik, hizmet ve yayın birimlerinde çalışan iki binden daha çok sayıda kişi işsiz kalırken; gazete ve gazetecilere saldırı, hakaret, tehdit, engelleme ve yasaklamalar Gazeteciler Cemiyeti’nin *2000-2001 Çalışma Raporu*’na girmiştir. Medya patronlarının da sahip olduğu, içleri boşaltılan batık bankalara BDDK tarafından el konulurken, sanık olan başbakan ve bakanlar yargılanmaya başlanmışlardır. Ancak, TBMM’de siyasi liderlerin uzlaşması sonucunda 25 Haziran 2000 tarihinde aklanmışlar; *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerine yönelik bombalı ve silahlı saldırılar gerçekleşmiştir (Topuz, 2011, s. 311).

2000’lerden geriye doğru 10 yıllık bir döneme bakıldığında, medya sermayesinin asla doyuma ulaşmamış olduğu; devlet rantından pay almak için daha çok taleplerle hükümetlerin karşısına dikildiği görülür. Medya sahibi holdingler, koalisyon hükümetleriyle güçsüzleşen siyaset kurumu karşısında gönüllerince hareket edebilmişlerdir. 11 yıldan beri kurulan çeşitli koalisyon hükümetleri⁹⁶ gibi, DSP-MHP-ANAP koalisyonu da medya tarafından şekillendirilmeye çalışılmıştır. 2001 yılında dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in hastalığı bahane edilerek devre dışı bırakılmaya çalışılması, medya tarafından da destek görmüştür. Bu

⁹⁶ Örneğin, dönemin başbakanı Tansu Çiller ile arasının bozuk olduğu sıralarda Süleyman Demirel’in bakanlarından Nuri Bayar’ın oğlu Mehmet Ali Bayar’ın desteklemesi, 28 Şubat döneminde Aydın Doğan’ın sahibi olduğu yayın organlarıyla belli çizgide yayın yapmasıdır.

olay Türk siyaset literatürüne, “hastane darbesi” olarak geçerken; DSP’den kopmalarla yaşanmıştır. Yeni Türkiye Partisi çatısı altında oluşan Hüsamettin Özkan, İsmail Cem ve Kemal Derviş Troykası’nın medya tarafından desteklenmesi gibi birçok olay yaşanmıştır. Bunlardan en belirgin örneklerden bir diğeriye, banka yolsuzluklarının üstüne giden, dönemin İçişleri Bakanlarından Saadettin Tantan’ın Mesut Yılmaz tarafından azledilmesine Aydın Doğan’ın kendi medyasıyla destek vermesidir (Özcan, 2008). Siyaseti dizayn etme çabasında olanların yanı sıra, siyasetin tam da merkezinde yer almak isteyen medya sahipleri de olmuştur. 2002 genel seçimlerinde Genç Parti (GP) ile siyasete atılan Cem Uzan, sahibi olduğu yayın organlarının yoğun propaganda gücüyle yüzde 7,5 oy alarak göreceli bir başarı sağlamıştır (Özcan, 2013).

1990’lı yılların bir sonucu olarak, tüm bu benzer olaylar, medyanın vatandaş nezdinde kurumsal güvenilirliğini -siyasal yaşamda gözlemlenen etkileriyle çelişir bir biçimde- olumsuz etkilemiştir⁹⁷ (basının 1990-2004 güvenirliliği için Ek-4 ve 2007-2013 güverililiği için Ek-5). Bu sarsıntıların yaşandığı dönemde üç bin gazeteci işsiz kalırken, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah*, *Star* ve *Akit* gazeteleri Tüketicinin Korunması Hakkındaki Yasa’ya aykırı promosyon kampanyası düzenlemekten 5 trilyon lira para cezası almışlardır. Danıştay içtihadı birleştirme kararıyla, medya kuruluşlarının yüzde 10’dan çok hissesi olan şirketlerin devletten taahhüt alımları sınırlanırken, 2001 yılının Mayıs ayında TBMM Başkanlığı, gazetecilerin Meclis Divan kulislerinde dolaşmalarına yasak getirmiştir. Yine aynı yıl, Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Yasayı Değiştiren 4676 Sayılı Yasa TBMM’de kabul

⁹⁷ Dinç Bilgin’in banka yolsuzluğu nedeniyle tutuklandığı yıl olan 2001’de Yurtbank’ın sahibi Ali Balkaner’in DGM Savcılığı’na verdiği ifadede borsa haberlerini manipüle etmeleri için bazı gazetecileri maaşa bağladıklarını açıklaması (Topuz, 2011, s. 314; Medya Kronik, 17.1.2001; Kıvanç, 22.1.2001), güven sorunu yaşayan medya örneklerinden biridir. 1990’lı yıllardaki medyanın güvenilirliği ile ilgili yapılan uluslararası bir araştırmanın sonuçları, bu olguyu destekler biçimdedir (bkz. Ek-4). Medyanın güvenilirliği 2000’li yıllarda da diğer kurumlara göre düşük seviyede kalmıştır. Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında medyanın ama özellikle de basının bir *güven bunalımı* içine düştüğünü göstermektedir. Kamuoyu yoklamaları ve anketler, nedenlerini olmasa da, sonuçları ortaya koyması bakımından önemlidir. Yıllardır kurumsal güven araştırmalarında yeri istikrarlı son sıralarda kalmıştır. Gerek ulusal gerekse uluslararası araştırma şirketlerinin yaptığı *kurumsal güven* araştırmalarında medya en güvenilir kurumlar arasında yer almaktadır. Örneğin, Edelman Güven İndeksi araştırmasında ilk kez 2013 yılında dahil olan Türkiye, bilgilendirilmiş kamu açısından 26 ülke içinde (42 puan ile) güvenilir 23. ülke (bir diğer deyişle güvensiz 3. ülke) olabilmıştır (Edelman’s Trust Barometer 2013, s. 6-7). Yine araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına duyulan güven % 56 iken, medyaya olan güven ise % 26’da kalmıştır. Bu oran 26 ülke içinde Türkiye’nin son sırada yer almasına neden olmuştur (Edelman’s Trust Barometer 2013, s. 17-18). Türkiye’den MetroPOLL Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi’nin, *Liderlerin İtibarı ve Kurumlara Güven, Aralık 2013* araştırmasında ortaya çıkan sonuç, medyanın diğer kurumlar gibi her yıl daha da kötüye gittiği göstermektedir (bkz. Ek-5). Söz konusu tüm araştırma kuruluşlarının elde ettiği sonuçlar birbirileri ile tutarlı olması, araştırmaların geçerliliğinin bir kanıtıdır. Araştırmalarda medya içinde en güvenilir mecranın sosyal medyanın sonucunun çıkması, geleneksel medya mecralarının içler acısı durumunu daha iyi ortaya koymaktadır. Xsights Araştırma ve Danışmanlık şirketinin gerçekleştirdiği bir başka araştırmaya göre ise, Türk kamuoyunun %67’sinin medyaya güvenmediği; sosyal medyaya duyulan güvenin geleneksel medyaya göre daha çok olduğu ortaya çıkmıştır. 10 puan üzerinden mecraların güvenilirliğine göz atıldığında, sosyal medya 4,6, internet ve basılı gazete 4,1, televizyon ve radyo ise 3,9 puan almışlardır. Bu mecralar içinde en güvenilir kuruluş puanını ise, *hiçbiri* seçeneği almıştır (Xsights, 2013, s.1).

edilmesine karşın, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından veto edilmiştir. Ancak 15 Mayıs 2002 tarihinde 4756 Sayılı Yasa olarak yürürlüğe girebildiğinde, RTÜK Başbakanlık Denetleme Kurulu'na bağlanırken, medya üstünde ağır para cezalarının yanı sıra tekelleşme ve internet yayıncılığı konularında hükümler getirmiştir (Topuz, 2011, s. 315). Türkiye'de medya ile siyasetin böylesi aşırı karmaşık ve çapraşık -Raşit Kaya'nın (2009) tanımlamasıyla "yumak" haline dönüşmüş- ilişkilerinin, söz konusu olduğu 2000'lerin başındaki koşullar, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerle birlikte farklı bir boyut kazanmıştır.

2002 genel seçimlerinden çok kısa bir süre önce kurulmasına karşın başarı sağlamış olan Adalet Kalınma Partisi (AKP), Türk siyasetinde her açıdan yeni bir sayfa açmıştır. İdeoloji olarak "muhafazakar demokrasi" kavramı ilk kez AKP tarafından açıkça ortaya atılmıştır. Erbakan'ın MNP-MSP ile başlayan Milli Görüş çizgisindeki RP, kapatılmasının ardından FP ve onun da ardından kurulan SP'den kopan AKP, kitle partisi olma yolunda adımlar atmıştır. AKP kurucu lideri Recep Tayyip Erdoğan, "İçimizde mutlaka geçmiş dönemde bazı siyasi partilerle bağı olanlar vardır, yeni siyasete girenler vardır. Ama biz o elbiseyi dışarıda bıraktık. Biz Demokrat Parti'nin devamı niteliğindedeyiz ve 70 milyonu kucaklıyoruz" (Hürriyet, 16.5.2003) ifadeleri kullanırken partinin temel çizgisini belirlemiştir.

AKP'nin kuruluşuna kadar Cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayan Türkiye'deki muhafazakarlığın uzun yolculuğunun belli temel durakları söz konusudur. Bu uzun yolculuk, muhafazakarlığı bir siyasal araç olarak kullanmayı amaçlayan TpCF ve SCF'den (Uyar, 2006) başlayarak, kapitalist ekonomik ve bireyci toplum düzenini, dolayısıyla da liberal söylemi belli taktik nedenlerle destekleyen DP (İnsel, 1990'dan aktaran Aslandaş ve Bıçakçı, 2006, s. 105); toplumsal ve siyasal düzeyde muhafazakar-modernist, ekonomik düzeyde ise, korporatizme bağlılığı nedeniyle liberal-muhafazakar bir çizgide halkın akliselimine referans vererek Müslüman-Türk halkı imgesi inşa eden AP (Bora ve Erdoğan, 2003); AP gibi muhafazakar, MSP gibi geleneklere bağlı, MHP gibi milliyetçi ve hatta sosyal demokratlar gibi sosyal adaletçi bir parti olarak doğmuş ANAP (Ahmad, 1995, s. 227) ile sürmüştür. AKP'den önceki son durakta yer alan ANAP Genel Başkanı Turgut Özal, Süleyman Demirel'in yaptığı gibi Müslüman-Türk halkı imgesi inşa etmiştir. Ancak, ondan farklı olarak, milliyetçi-muhafazakarlığı yeni liberalizmle eklemlene çerçevesinde çağa uygun olarak örf ve adetlerini koruyan, seçici bir modernleşmeye özellikle eğilimli bir imge kurgulamıştır. Bu kurgu içinde, halkın muhafazakar-modernist ortakduyusuna seçici ama pragmatist modernleşmeye olabildiğince çok daha atak ve yenilikçi bir tutumla başvurmuştur (Bora ve Erdoğan, 2003).

AKP ise, tüm bu evrimleşme süreci içinde kalan öncüllerinden daha farklı bir muhafazakarlık tablosu çizmiştir. AKP kurucularından Erdoğan'ın siyasi danışmanı Yalçın

Akdoğan, “adalet, temel hak ve özgürlükler, sosyal dayanışma, hoşgörü gibi ortak iyi” denilen değerler olarak belirttiği parti çizgisini, demokrat, milliyetçi, muhafazakar, sosyal demokrat, İslamcı kavramlarının senteziyle tanımlamaktadır (Akdoğan, 2004, s. 108–243). Bu sentezde, iktidarın tüm boyutlarının tekeli ve monolitik bir yapıdan uzak, siyasal kadar yaşamın (toplumsal) diğer alanlarında da güç yoğunlaşmasının arındırılması, tüm iktidar türlerinin olabildiğince tabana yayılması gerekmektedir (Akdoğan, 2004, s. 234). Din adına parti kurmayı ya da ima etmeyi reddeden AKP, siyasal olarak dini farklılığın kabullenmekte ve devletin tarafsızlığını benimsemektedir. Akdoğan, Türkiye’de olduğu iddia edilen sağ-sol eksenin yerine, AKP’nin merkez-çevre eksenini kabul ettiğini belirtmektedir. “...toplumsal değerlerle merkezi yeniden üretmeye çalışıyor. Fakat ...merkezin kabullerini çevreye götürüp çevreyi dönüştürmek değil. Çevrenin değer ve beklentilerini, taleplerini merkeze taşıyıp, merkezde temsil edip, merkezin diline tercüme etmek olmalıdır.” Türk siyasetinde yaşanmakta olan kampaşma ve kutuplaşma yerine uzlaşma, bütünleşmenin sağlanması gerekmektedir; böylece, bu kapsamda toplumun ılımlılık talebini kendisinin karşılayacağını savunan AKP, “toplumsal dönüşümü her türlü değişimin temeli olarak görme(ktedir)” (Akdoğan, 2004, s. 244-245).

AKP’nin parti programının yanı sıra, seçim bildirgesi, hükümet programına, hatta yasama ve yürütme uygulamalarına göz atıldığında, neoliberal sosyal ve ekonomik politikaları işletirken, iktidar blokunu oluşturan güçleri dikkate almaktadır. AKP’nin parti programı, demokrasi, insan hakları, piyasa ekonomisi üzerine inşa edilmiştir. *AKP Parti Programı Kitapçığı*’nın (2002) “Temel Hak ve Özgürlükler”, “Ekonomi Anlayışımız”, “Dış Ticaret”, “Ekonomi ve Esnaf, Sanatkar ve KOBİ’ler” ve “Kamu Yönetimi Anlayışımız” gibi başlıklara göz atıldığında Yeni Sağ ideoloji içinde yer alan serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin oluşturduğu ortama uygun dış politikayı benimsemiş olduğu görülmektedir. AKP, kuruluş düşüncesi ile birlikte, neoliberalizm karşıtı özellik barındıran Milli Görüş’ten tamamen kopmuş, serbest piyasa ekonomisine sıcak bakan, uluslararası finans kuruluşlarıyla uyumlu, “Temelde ulusaşırı sermaye ile yerli büyük sermayenin talepleri çerçevesinde oluşturulmuş, toplumsal uzlaşmaya dayanma niteliği oldukça zayıf” bir program oluşturmuştur (Ataay, 2008, s. 87).

Siyasal kimliği ise, Batıdaki Hıristiyan demokrat partilerden model alınarak oluşturulduğu anlaşılan AKP’nin benimsemiş olduğu ideolojiyle ilgili olarak çeşitli çevrelerden görüşler söz konusudur. Muhafazakar kesimlerce AKP ideolojisi, İslamcılık olmayıp, neoliberal politikaların bir ifadesiyken; liberal ve sol liberal kesimlerce, Milli Görüş’ün devamı olmamakla birlikte, siyasal İslamcılığın dönüşüme uğramış, neoliberalizm ve küreselleşme ile uyum sağlamış, post-İslamcı olarak görülmektedir. Ancak, pragmatizm ve maddi çıkarlar

peşinde koşan tipik bir merkez sağ partiden AKP'yi ayıran temel özelliğin, onun tek yönlü otoriter eğilimlere sahip olması gibi görüşler ileri sürülür (Ataay, 2008, s. 101-103).

Yapısal özelliklerine göz atıldığında, AKP'nin ANAP gibi bir *sağcılık karması* olduğu söylenebilir. Bora (2002), AKP'nin, ANAP gibi Türk sağının temel motiflerinin, temsiliyet ilişkilerinin, sembollerinin oluşturduğu bileşkeyi taşıdığını belirterek; “ANAP bunu 1983’ün ‘boşluğunda’ belirli bir omurgaya dayanmadan kurmuştu, AKP ‘Milli Görüşçü’ omurgayı bu istikamete bükerek kuruyor” yorumunu getirmektedir. Uzgel (2010, s. 38) ise, AKP'nin, 1980’lerde başlayan neoliberalizm süreci ile Türkiye’nin dönüştürülmesinde ABD’nin Ortadoğu’da yürütmek istediği İslamcı hareketleri sistem içine çekme projesinin kesiştiği noktada durduğu düşüncesini taşımaktadır. Uzgel’e (2010, s. 23-24) göre, neoliberal sürecin uygulanabilmesi için araçsallaştıracak biçimde devlet aygıtını kullanmak amacıyla olan AKP, bu kapsamda, “yalnızca İslam ve demokrasi arasında değil, neo-liberalizm arasındaki buluşmayı temsil etmektedir”:

Türkiye tarihinde ilk kez bir siyasal aktör içinde Anadolu sermayesi ve onun temsilcisi MÜSİAD, TUSKON’un, Gülen ve Nakşibendî gibi cemaatlerin aynı zamanda TÜSİAD ve liberallerin desteğini alırken ve onların çıkarlarını bir siyasal hareket içinde temsil edebilirken, dışarıda da AB ve ABD’nin ve aynı zamanda 2008’e dek yüksek düzeyde seyreden petrol fiyatlarının getirdiği birikime sahip Arap ve bazı Ortadoğu ülkelerinin desteğini sağlayabilmiştir (Uzgel, 2010, s. 38).

Bedirhanoglu’na (2010) göre ise, “Türkiye’de neoliberal politikalar aracılığıyla devletin yeniden yapılanmakta olduğu tarihsel süreç, devletin otoriter yapısının güçlenerek yeniden üretildiği bir süreçtir.” Özellikle finansal etkinliklerin serbestleşme uygulamaları devleti otoriterleşmeyi tercih etmekten çok, zorunlu kılmıştır. Kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin, toplumsal eşitsizliğin artışının etkilerini yumuşatma ve meşruiyetini sağlayabilme çabaları gibi mevcut güç ilişkilerinin yarattığı sorunların baskıcı yollarla giderilmesi devleti otoriter karaktere sahip olmasına neden olmuştur. Söz konusu devletin bu otoriter karakteri ve uygulanan şiddet politikaları, ortak sınıfsal refleksin ürünü olarak, neoliberal kapitalizmin neden olduğu toplumsal çatışmaları bastırma işlevi görmektedir (Bedirhanoglu, 2010, s. 64). 12 Eylül 1980 askeri darbesinden başlayarak, ANAP da dahil olmak üzere süregiden devletin bu otoriterleşme sürecine AKP’nin katkısı, Bedirhanoglu’na (2010, s. 64-65) göre, “atfedilen liberal-demokratik misyonun aksine, İslamcı muhafazakar siyasi pratiklere içkin yeni otoriterlik biçimlerini Türkiye’de sermaye birikiminin hizmetine sunmuş olmasıdır.” Bir diğer deyişle, köklü burjuvazi karşısında iktidar blokunu oluşturan çevrelerin⁹⁸ yeni sermaye

⁹⁸ Araştırma sorunsalı kapsamında günümüz Türkiye’sindeki medyayı elinde bulunduran sermaye yapısı iki grupta incelenebilir. Ağırıklı olarak medya alanında etkinlik gösteren sermaye grupları genelde İstanbul

birikimi sağlanabilmesi için “muhafazakar demokrat” kimlik içinde otoriter karakterinin yansıttığı uygulamalarla, özelleştirmeler yoluyla sosyal devletin tasfiye edilmesi, emek piyasalarının esnekleştirilmesi yürütülmeye çalışılmıştır.

1980’lerdeki “transformasyon” süreciyle birlikte finans ve müteahhitlik işleri yapanlardan oluşan yeni medya patronlarının tek rakipleri İslamcı medyayı destekleyen tarikat, cemaat bağlantılı İslamcı sermaye olmuştur (Kaya, 2009, s. 245; s. 248). 2000’lerdeyse, İstanbul sermayesinin sahipliğindeki merkez medya kuruluşları ya TMSF tarafından el konularak bu kesimlere satılmakta ya da yeni medya yatırımları ile bu kesimlerin medyaya girmeleri sağlanmaktadır. Bu stratejinin ilk örneği, Rumeli Holding’e bağlı şirketlere yönelik 11 Ağustos 2003’te başlatılan mali inceleme altına alınması ve 14 Şubat 2004’te TMSF tarafından el konulmasıdır. 29 Mart 2004 tarihinde Genel mahalli idareler seçimlerinin hemen öncesine denk gelen bu operasyonla birlikte, Anadolu sermayesi İstanbul medyasına girmeye başlamıştır. TMSF tarafından el konmasının ardından Uzanlar’a ait *Star TV* ile *Star* gazetesi 2006 yılında, Kıbrıslı işadamı Ali Özmen Sefa ile Ethem Sancak’a 10 milyon dolara satılmıştır. Recep Tayyip Erdoğan’ın Türkiye’ye yüz yılda bir gelen büyük adamlardan sonuncusu olduğu düşüncesini taşıyan Sancak, onu desteklemek amacıyla *Star* gazetesini aldığını belirtmektedir: “Köşeye sıkıştırılmıştı, parti kapatma davaları, 367 kararı vs. Basın tek sesli, onu boğmaya çalışıyor. Hasan Doğan ile ‘Onun için ne yapabiliriz?’ diye konuştuk. Dedik ki, ‘Basın alanında tek sesliliği kıralım’” (Odatv, 12.2.2013). Sancak, *Star* gazetesinin hemen ardından *24 TV*⁹⁹ ile medyadaki etkinliğini arttırmaya girişmiştir (Gazeteciler; Türkiye, 12.2.2013).

“TMSF’de satılıyordu *Star*. 8.5 milyon dolara aldık. Sonra TMSF Başkanı Ahmet Ertürk, ‘Arkadaşları aldı’ demesinler diye, fiyatı 10 milyon dolara çekti. Çok zarar ettik tabii. Sonra *Star*’ı büyüttük. Gazetenin yetmediğini anladık. İtibarsızlaşmış da bir gazeteydi. *24 televizyonunu* kurduk. Ben tamamen ideallerim için ona daha iyi hizmet edebilmek için girmiştim o işe” (Türkiye, 12.2.2013).

Kendisine bir *idol* olarak gördüğü Recep Tayyip Erdoğan’a sevdalı olduğunu (Zaman, 5.10.2008) belirten Sancak, bir süre sonra misyonun bittiğini açıklayarak *Star* ve *24*

sermayesi olarak adlandırılan Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği’nde (TÜSİAD) örgütlenmiştir. Bir diğer sermaye grubu ise, AKP iktidarına ideolojik olarak yakın olan ve genelde Anadolu’da güçlenmeye başlamasına karşın, İstanbul’a kaymış ve kendi medyasını oluşturmuş, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) ve Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu’nda (TUSKON) örgütlenmiştir.

⁹⁹ Kuruluşları öncesinde *24 TV* için televizyoncu ve gazeteci Mustafa Hoş (2014), *Yeni Şafak* gazetesi için ise Mustafa Alp Dağıstanlı’ya (2014) iş teklifi yapılması ve kendi anlatımlarıyla bunun ideolojik olarak olanaksız olacağını dile getirilmelerine karşın, cazip tekliflerle ısrar edilmesi bu kesimlerin merkez medya olma amaçlarına işaret etmektedir. Bu her iki farklı görüşmede AKP milletvekillerinin bulunması ise, *yandaş medya* olarak adlandırılan medya kuruluşlarının siyasal iktidarla olan organik bağlarını ayrıca ortaya koymaktadır.

TV'deki¹⁰⁰ hisselerini elden çıkarmıştır. Sancak, yüzde 49'unu "Evet Tayyip Bey'in adamıyım. Çünkü doğru işler yapıyor. Tayyip Bey'i tanıyınca da aşık oldum, çünkü tam bir Anadolu insanı. Bana destek oluyor. Tanıdığımdan beri haftanın üç, dört günü onu rüyamda görüyorum" diyen (Sözcü, 11.4.2013) Rixos otelleri sahibi Fettah Tamince'ye¹⁰¹, geri kalan hisselerini de FP ve daha sonra AKP Erzincan eski milletvekillerinden Tevhid Karakaya'ya satmıştır. Ocak 2013 itibarıyla ilk kez kâra geçmiş olmasına karşın, 24 Nisan 2013 tarihinde bu kez, yüzde 50 hissesi PETKİM'in de sahibi olduğu Azeri devlet enerji şirketi SOCAR¹⁰² satılmıştır (Hürriyet, 24.4.2013).

Benzer durum, merkez medya kuruluşlardan *Sabah* ve *ATV*'de de gerçekleşmiştir. Medya teröründen eziyet çektiğini, medyaya para kaptırarak girmek zorunda kaldığı için isteyerek girmediklerini belirten (Vatan, 5.10.2012) Turgay Ciner, Dinç Bilgin'in Medya Grubu içinde yer alan *Sabah* ve *ATV*'yi yıllık 10 milyon dolar kirayla işletmeye başlamıştır. Kısa bir süre sonra ise Ciner, 3 Mayıs 2005'te *ATV*, *Kanal 1*, *Sabah* gazetesi ve diğer tüm dergi gruplarını ihalesiz olarak 433 milyon dolara sahip olmuştur. Ancak, 22 Temmuz 2007 tarihli 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri ve 21 Ekim 2007 tarihli "Anayasa Değişikliği Halk Oylaması" öncesine denk gelen dönemde, Bilgin ile Ciner arasında gizli anlaşma ve protokolleri ortaya çıkmıştır. Bu protokoller nedeniyle, Şubat 2007'de TMSF tarafından *Sabah*, *ATV* ile birlikte *Kanal 1* ile *Takvim*, *Fotomaç* gazeteleri, *Para*, *Aktüel*, *Forbes*, *Newsweek* dergilerinin yanı sıra, Ciner'in sahibi olduğu 63 şirkete el konulmuştur (Hürriyet,

¹⁰⁰ AKP lehine bu etkinliğin artırılması, yeni ittifakları beraberinde getirmiştir. 28 Şubat yıllarında *Kanal 7*'de sıkı muhalefet yaptıklarını belirten Başbakan Erdoğan'ın teyzesinin oğlu Cengiz Er, transfer olduğu *Kanal 24*'ün kuruluşunda çok emeği olduğunu belirttiği yine Başbakan Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak'ın ağabeyi Serhat Albayrak ile tanışmıştır. Böylece Er, görevini Akif Beki'ye devredip, Turkuvaz Grubu'na geçiş yaparak, *A Haber*'in genel yayın yönetmeni olmuştur (Er, 22.7.2012).

¹⁰¹ Gazetenin yeni ortaklarından Tamince'nin yatırımları yalnızca turizmle sınırlı değildir. Son olarak Haliçport ihalesini kazanan (Radikal, 24.7.2013) Tamince'nin Rus enerji devi Gazprom'un bankacılık ayağı olan Gazprombank ile ortaklık yapan ve Enerco'nun çoğunluk hisselerine sahip olan AKFEL Enerco'nun patronu Fatih Baltacı ile *Star* ve *Kanal 24* üzerinden ortaklıkları söz konudur. Söz konusu şirket, 2005 yılında henüz küçük bir şirketken 4 bin liralık vergi borcunu ödememiş olsa da bugün, uluslararası enerji alanında önemli girişimlerde bulunan bir holdinge dönüşmüştür. *Milliyet* gazetesine göre, Fatih Baltacı'nın, Atasay Kuyumculuk'un sahibi Cihan Kamer ile Şavk Enerji şirketi üzerinden gizli ortak olduğu; Enerco şirketinin ve Botaş'ın kontrat devir ihalesinin kazanılmasının ardındaki kişinin yine Kamer olduğu ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 29.1.2006).

¹⁰² Türkiye'deki etkinliklerine 2008'de PETKİM özelleştirmesi ile başlayan Azeri devlet enerji şirketi SOCAR Petkokimya, Pektim, Star Rafinerisi, Socar Power, SOCAR Türkiye Gaz şirketlerini bünyesinde barındırmaktadır (Hürriyet, 24.4.2013). Agresif büyüme stratejisi yoluyla ilk beş yıl içinde 15 milyon dolar ciro ile Türkiye'nin üçüncü büyük holdingi olmak isteyen, 2023 yılına kadar Rafineri-Petrokimya-Enerji-Lojistik Entegrasyonu'nu tamamlayarak Türkiye'nin en büyük üretim gücü haline gelmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçta, bir hafta önce kurduğu Azoil şirketinin, Ocak 2013'te EPDK'dan aldığı akaryakıt dağıtım lisansının ardından Gürmen Grubu'nun Başkanı Remzi Gür ile ortak olması ve bu nedenle üç şirket daha kurması gösterilebilir. Star Grubu'nu satın alan SOCAR aynı gün ayrıca, Azerbaycan'ın devlet kanalı kısa adı *ATV* olan *Azad Azerbaycan*'ı satın almıştır (Medya Radar, 11.4.2013; İhlas Son Dakika, 30.5.2013).

31.3.2007). Mart 2007’de Ciner Holding büyük güç kaybederken¹⁰³, iktidara yakın sermaye gruplarının güçlenmesi sürmüştür.

Özellikle Orta Asya’daki birçok yatırımla birlikte AKP’ye yakın olan Çalık Grubu hızla büyümeye başlamıştır. Tayyip Erdoğan’ın damadı Berat Albayrak 31 Mart 2007’de Çalık Holding’in genel müdürlüğüne getirildiği yılın Temmuz ayında Ahmet Çalık ile ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Matt Bryza arasında kuzey Irak’ta yapılacak yatırımlarla ilgili bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra (Eylül 2007), Kerkük-Yumurtalık botu hattının yapımı projesiyle ilgili Çalık Enerji şirketi ile Shell arasında ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Enerji sektöründe uluslar-ötesi anlaşmaların yapıldığı tam bu dönemde (Aralık 2007), daha önce el konulan *ATV* ve *Sabah*, TMSF tarafından ihalesiz olarak Çalık Holding’e 1.1 milyar dolara satılmıştır. Satış bedeli, devlet bankaları olan Halk Bankası ve Vakıfbank’tan 3 yıl ödemesiz olarak 10 yıl vadeli alınan 700 milyon dolar ve Katar Şeyhi’nden sağlanan 350 milyon dolar ile karşılanmıştır.¹⁰⁴ Daha sonraki yıllarda Çalık, enerji alanında yatırım ortaklıklarını hızlandırmıştır. Rus Rosneft ve Gazprom şirketleri ile gaz ve petrol araştırmaları (16 Mayıs 2008), Türkiye-Suriye sınırındaki mayınlı arazinin temizlenme işi karşılığında bu bölgedeki petrol arama ruhsatının alınması (17 Haziran 2009), Özbekistan’da İspanyol Initec Energia ile ortak enerji santrali kurulması anlaşması (26 Ağustos 2009), İtalyan Eni ile Samsun-Ceyhan petrol boru hattının yapım anlaşması, Kanadalı Anatolia Minerals Development ile Türkiye’de altın madeni işletilmesi anlaşmaları (14 Ağustos 2009) yapılmıştır (İlsever, 2009, s. 4). Ayrıca, Samsun, Ordu, Çorum, Amasya ve Sinop illerindeki elektrik dağıtım işini üstlenmekte, Tarlabası, Fener-Balat, Ayvansaray Kentsel Yenileme Projeleri yürütmektedir. Bursa, Kayseri, Gaziantep, Sakarya, Tokat, Kütahya, Düzce, Bitlis, Konuralp, Çankırı, Anamur, Edremit, Kahta, Akçakoca, Simav, Bitlis, Aksaray ve Fethiye bölgelerinde belediyeçilik ödemeleri hizmeti yürütürken, müze, otopark, alışverişte kullanılan elektronik ücret toplama sistemi ihalelerini de kazanmıştır (Sözeri, 18.11.2013).

Henüz Halkbank’tan kullanılan 10 yıllık kredinin vadesi bitmeden Çalık tarafından *Sabah* gazetesi, Mehmet Cengiz, Limak İnşaat’ın sahibi Nihat Özdemir ile Kolin İnşaat’ın sahibi

¹⁰³ Altaylı (2008, s. 39), TMSF’nin müdahalesini siyasal bir hamle olarak yorumlamaktadır. İlsever (2009, s. 9) ise, adının 2008 yılında, *Cumhuriyet* gazetesinin Yenigün A.Ş.’nin ortağı olmak suçlamasıyla Ergenekon İddianamesiyle gündeme gelmesine karşın, yine bu dönemde Siirt ve Diyarbakır’da 11 sahada petrol arama ruhsatı verildiğini; bunun da AKP’nin işadamlarına uyguladığı havuç-sopa stratejisinin Ciner’e uygulanması anlamı taşıdığını belirtir.

¹⁰⁴ Böylece *ATV*, *A Haber*, *Yeni Asır TV*, *Minika* adlı televizyon kanalları; *Radyo Turkuvaz*, *Romantik Radyo* adlı radyo istasyonları; *Sabah*, *Takvim*, *Yeni Asır* ve *Pas*, *Fotomaç* adlı gazeteler, *Bebeğim* ve *Biz*, *Sinema*, *Sofra*, *Home Art*, *Şamdan Plus*, *Yeni Aktüel*, *Para*, *Hülya*, *Global Enerji*, *Transport*, *Hukuki Perspektifler* adlı dergiler; *Cafe Ruj*, *Teknokulis* adlı web siteleri ve *Turkuvaz* Dağıtım artık tüm hak ve varlıklarıyla *Turkuvaz A.Ş.* bünyesine geçmiştir (Aksiyon, 10.12.2007; Zaman; Yeni Şafak, 6.12.2007).

Naci Koloğlu'nun bulunduğu Kalyon Grubu'na^{105/106} satılmıştır (Hürriyet, 20.12.2013). Limak şirketi, toplam büyüklüğü 100 milyar lirayı bulan Kalyon Grubu'nda *Sabah* ve *ATV*'yi satın alarak adını duyurmuş görünse de aslında çeşitli devlet ihalelerini kazanan holdinglerin başında gelmektedir.¹⁰⁷ Kalyon Grubu, 2008'de Mecidiyeköy metrobüs projesi, Mecidiyeköy-Mahmutbey (Şişli-Kağıthane-Eyüp-Gaziosmanpaşa-Esenler-Bağcılar) metro hattı, Taksim Yayalaştırma projesi, Bakırköy Adliye Sarayı inşaatı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü ve Kuzey Kıbrıs'ın içme suyu sorununu çözecek olan Akdeniz Geçişi Boru Hattı inşaatı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 8 Ocak 2013 tarihinde gerçekleştirdiği Başakşehir Stadyumu inşaatı, Çanakkale-Ezine-Ayvacık Yolu ve Havran-Edremit-Ayancık yolunun yapım ihaleleri kazanmışlardır. Ayrıca, İstanbul 3. Havalimanı ihalesinin yanı sıra, Koç-UEM-Ülker ortaklığının 25 yıllık işletmesini, 5.7 milyar dolarla aldığı köprü ve otoyol ihalesinin Başbakan Erdoğan'ın talimatı ile iptal edilmesinin (Hürriyet, 22.2.2013) ardından, Limak-Kolin-Cengiz-Mapa-Kalyon İnşaat A.Ş Ortak Girişim Grubu olarak kazanmışlardır (Hürriyet, 20.12.2013).

17 Aralık 2013'te AKP'ye yönelik yolsuzluk operasyonlarıyla eş zamanlı AKP'nin medya ile olan ilişkilerini içeren gizli telefon kayıtlarının internette yayınlanmıştır. Çalık'ın *Sabah* ve *ATV*'yi sattığı Limak-Kolin-Cengiz-Mapa-Kalyon Ortak Girişim Grubu'nun mal varlıkları mahkeme kararı dondurulmuştur. Finansal akışın durduğu bu dönemde yayınların sürdürülebilmesi tartışmaları başlatmıştır. AKP'nin iş adamlarından "Varlık Barışı" adı altında yasa çıkarılarak para toplandığı ve bunun da Başbakan Erdoğan'ın oğlu Bilal Erdoğan'ın ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım'ın yakından yürüttüğü iddia edilen gizli telefon kayıtları ortaya çıkmıştır (Youtube, 1.2.2014; 8.2.2014). İnternette yayınlanan medyanın "havuz projesi" olarak anılan bu olay, uzun yıllardır birbirileriyle rakip olan *Sabah* ve *Hürriyet* gazetelerini bir ideolojik çatışma biçiminde karşı karşıya getirmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Turgut Özal ile olduğu gibi, 2008 yılında hayatını kaybeden Kalyon Grubu'nun yönetim kurulu başkanı Hasan Kalyoncu'nun Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile yakın dostluğu olmuştur. Erbakan'a, ilk kez *değişmesi* gerektiğini söyleyen kişilerden olan Kalyoncu'nun Milli Görüş hareketinde patlak veren *yenilikçi-gelenekçi* saflaşmasında da *yenilikçiler* tarafında yer almıştır. Kalyoncu ile AKP yönetimi arasındaki yakınlık, oğlu Ömer Faruk Kalyoncu ile de devam etmiştir. Ömer Faruk Kalyoncu'nun nikah şahitliğini Başbakan Tayyip Erdoğan ile dönemin TBMM Başkanı Bülent Arınç birlikte yapmışlar; Grand Cevahir Oteli'ndeki törene, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve 11 bakan katılmışlardır (Hürriyet, 20.12.2013).

¹⁰⁶ Aynı grup, Temmuz 2013'te *Akşam* gazetesi ile, *Skytürk 360* kanalı, *Alem FM* ve *Alem* dergisini de satın alarak adını duyurmuş (Pazarıcı, 21.7.2013); ancak çok kısa bir süre sonra almaktan vazgeçtiklerini açıklamışlardır.

¹⁰⁷ Örneğin, İslamad dönüşü Başbakan Erdoğan, uçakta ağırladığı gazetecilere Pakistan'ın iki ayrı baraj için açtığı ihalede kendisinin ricada bulunması sonucu Limak, Doğuş ve Yüksel İnşaat gibi Türk şirketlerinin kazanma aşamasına geldiklerini açıklamıştır (Munyar, 27.12.2013).

¹⁰⁸ İktidara yakın yayınlarını sürdüren sahibi olduğu *Takvim* gibi *Sabah* ve *ATV*, paralel yapı olarak nitelendirdiği Cemaat ile Aydın Doğan'ın sahip olduğu medya kuruluşlarını birlikte hareket etmekle suçlayan yayınlara

Hürriyet'in rakipleriyle karşı karşıya gelmesinin temeli yıllar öncesine kadar uzanmaktadır. Almanya'da etkinlik gösteren Deniz Feneri e.V Derneği'nin topladığı 41 milyon avroluk yardım paralarının bir kısmının amaç dışı kullanılmasıyla ilgili Almanya'da açılan davanın Türkiye'ye uzanması, medya-iktidar çatışmasına neden olmuştur. Frankfurt Eyalet Yüksek Mahkemesinde görülen davada, 17 Eylül 2008 tarihinde dernek yöneticileri hapis cezaları alıp, mal varlığı kamuya devredilirken, yasadışı Türkiye'ye getirilen paraların AKP ve *Kanal 7*'ye aktarıldığı¹⁰⁹ belirlenmiştir. Mahkeme tarafından açıklanan suçlar; “dolandırıcılık, kara para aklama, vergi kaçırma, bağış çalma, dernekler yasasına muhalefet” biçiminde olmuştur. Özellikle *Hürriyet* ile diğer medya kuruluşlarında bu davayla ilgili haber yapılması, Aydın Doğan'ı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile karşı karşıya getirmiştir.

AKP'nin ve dolayısıyla Başbakan Erdoğan'ın ve DMG patronu Doğan çatışması, siyasi nedenler kadar, ekonomik nedenlere de dayanmaktadır. Doğan Holding, medyanın yanı sıra, perakende, turizm, finans, sanayi ve enerji gibi çeşitli sektör yelpazesi içinde kendine ekonomik hareket alanı bulmuştur. Bankalarını elden çıkarmasının ardından Aydın Doğan, enerji alanına girmiş ve önemli gelir kaynağına ulaşmıştır. Doğan Enerji Yatırımları Sanayi Ticaret A.Ş., 80 milyon dolarlık yatırımla İsveçli ve Birleşik Arap Emirlikleri iki kurumsal yatırımcı şirketle Kuzey Irak'ta petrol arama projesine ortak olmuştur. Doğan Enerji, Irak'ın kuzeyindeki Erbil arama-geliştirme ve Khalakan arama projelerini yürütmek üzere oluşturulan bu iki ayrı proje şirketine, doğrudan yüzde 50 oranında payla yatırımcı olarak katılmıştır (Hürriyet; Milliyet, 30.6.2009; İlsever, 2009, s. 13). Tartışma, enerji alanında başlamasına karşın, İstanbul'da bulunan Hilton Oteli alanının imara açılması konusuna odaklanmıştır. Erdoğan, bir zamanlar dönemin başbakanlarından Tansu Çiller'in yaptığı gibi, Doğan'ın elindeki medya gücü ile kendisine şantaj yaptığını her fırsatta dile getirmiştir:

Hilton Oteli için istediği plan tadilatını bana ve belediye başkanını yaptıramadığı için bu adımları atmaktadır. Bu kadar açık söylüyorum. Bunu bizzat bana ve belediye başkanıma teklif etmiştir. Ve istediğini alamadığı için de bu kampanyaları sürdürmektedir. ...Sayın Doğan sözlerimden rahatsız oldu. Yazılı yanıt vermiş. Bu hamur daha çok su kaldırır. Sayın Doğan anı kurtarmaya gayret etti. Aydın Doğan'ın Genel Yönetmeni ayrı

başlamışlardır. *Hürriyet* gazetesi ise, kendisini paralel yapı içinde olmakla suçlayan *Sabah* gazetesine sert yanıt vermiştir: “Dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde sermayesinin kaynağı şeffaf olmayan yayıncılığa izin verilmez. Bizim bu gibi yayınları muhatap kabul etmemiz için önce çıkıp kamuoyuna sermayelerinin kaynağını açıklamaları gerekir” (Hürriyet, 7.2.2014). *Sabah* gazetesi ise, “Yoksa Doğan Medya Grubu'nun geride bıraktığı alıcalı-akçeli ilişkileri mercek altına almak işten bile değil. Hileli satış, kağıt kaçakçılığı, borsa manipülasyonları, POAŞ'ta yaşanan usulsüzlükler... Hangisiyle uğraşalım? ... Evrensel standartlarda gazetecilik yapmak, gerçekleri karartmakla olmaz. Karartmayı yapan bedelini öder. Bu kirli ittifakın hesabını millete veremez. Okurlarına hiç veremez. Bizden hatırlatması..” diyerek yanıt vermiştir (Sabah, 8.2.2014).

¹⁰⁹ Yimpaş'tan aktarılan 5 milyon 112 bin mark sermaye ile Almanya'da kurulmuş *Kanal 7*'nin temeli olan *Media 7*'ye ayrıca, Kombassan Holding, Kamer Holding ve Aksaray Holding'ten de para transferleri söz konusu olmuştur. Yimpaş ve Kombassan şirketlerinin de benzer suçları işledikleri gerekçesiyle davaları söz konusudur. *Kanal 7*'nin kurulmasından sonraki tarihlerde (1999-2000) 8 milyon 600 bin mark, 29 Şubat-5 Haziran 2000 tarihleri arasında 5 milyon 600 bin mark para aktarılmıştır (İlsever, 2009, s. 7).

konuşuyor, kendisi ayrı konuşuyor. Ben hiçbir zaman yanlış yapanın yanında olmam. Siz mahkeme değilsiniz. Bunların yazmanın altında bir şey var. Ben biliyorum da siz açıklayacaksınız. Size 1 hafta süre. Hafta içi açıklamazsanız, ben hafta sonunda açıklayacağım. RTÜK'te hangi işiniz var, bir menfaat davanız mı var. RTÜK başkanını peşinen suçlu ilan etmenizi açıklayın. Neden milleti aldatma yoluna gidiyorsunuz. Kimseye bu yazdıklarını yutturamazsınız. Sayın Doğan Hilton'un önündeki büyük alanı rezidans yapmak üzere ricada bulundu. Dedim ki 'Mümkün değil olmaz'. Benden sonra Büyükşehir Belediye Başkanı (Kadir Topbaş) ile de görüşmüş yemek yemişler. Yanlarında Şişli Belediye Başkanı (Mustafa Sarıgül) da varmış. Kovaladığın iş hakkın değil. Şişli'den işi halletmiş, Büyükşehir'den halledemedi. Bana dedi ki "Ben bu kadar parayı Hilton'a boşuna mı verdim. Bunun için verdim" İşte bunlar köşeyi böyle döndüler. Vurgunu öyle yaptılar. Bizden bunu alamadıkları için bunları yapıyorlar. Şimdi biraz sabırlı olacaksınız, bizi izlemeye devam edeceksiniz. Bunların bütün kara kaplı defterleri ortaya çıkacak. (Cumhuriyet, 7.9.2008)

Başbakan Erdoğan'ın iddialarını reddeden Doğan, amacının enerji alanındaki yatırımlarını genişletmek olduğunu belirtmektedir:

Bak kardeşim bu çok ucuz bir polemik. Yani bir ülkenin başbakanının bu kadar ucuz bir polemige girmesi hakikaten beni son derece rahatsız ediyor. Tayyip Bey'i de tanıyorum ve neden böyle bir ucuz polemige girdi tereddüt ediyorum. Hilton'la ilgili bir talebim evet var. Ben bu ülkede yaşayan 24 bin adam çalıştıran ve bir sürü şirketleri olan bir grup olarak her gün müracaat ettiğimiz devletle işlerimiz var. Hilton'da eğer ben onlardan yasal olmayan bir şey istediysem zaten vermemeleri lazım. Ben yasal olmayan bir şeyi istemem. Yasal olan bir şeyi isteyip vermiyorlarsa burada da onlar suç işliyorlar. Yani Hilton'da ne varmış ki Başbakan Erdoğan diyor ki bana geldi. Ben Başbakan Erdoğan'a Hilton için gitmedim. ...Bak öyle değil velev ki Başbakan Erdoğan'ın tabirini söyleyeyim. Ben ona gittim. Ben ona gittim ama Hilton için gitmedim. Başbakan Erdoğan karıştırıyor olayları. Ben Başbakan'a, Sayın Başbakan 2.5 milyar dolar paramız var biz bu ülkede yatırım yapmak istiyoruz. Siz Hundai'ye Çek Cumhuriyeti'ne gitme gel Türkiye'ye sana teşvik edelim diyorsunuz. Ben sizden ne teşvik istiyorum, ne yatırım bildirimini istiyorum ne kredi istiyorum. Ben sadece bir ruhsat istiyorum. Bu ruhsatta yatırım yapıp direkt 2 bin kişiye, 2 bin 500 kişiye iş vereceğim. En direkt yolla 15 bin kişiye iş vereceğim ve 3 yılda da bu işi bitireceğim, rafineri kuracağım dedim. Nerede kuracaksın dedi. Ceyhan'da dedim. Hayır dedi. Orayı bizim Çalık Grubu istiyor ona söz verdik dedi. Dedim ki Çalık da kursun ben de kurayım petrol dağıtıcısıyım dedim. Çalık müteahhit. Ceyhan- Samsun arasını yapıyor. Yok, bu işin içinde Putin var, Berlusconi, ENİ var dedi. Ocak ayında bu iş konuşulacak, bir de Ocak ayında konuşalım dedi. Peki dedim. Bu arada kendisi bana sordu. Hilton'u ne yapacaksın diye sordu. Ben de kendisine Hilton'u aldık. Şu anda ne yapacağımı bilmiyorum. Ama bu haliyle Hilton demode olmuş. Yenilenmesi lazım bunun rantabl olması için yanına bazı ilave bir şeyler yapılması lazım dedim. O da ben belediye başkanı ile konuşayım dedi. (CNN Türk, 8.9.2008; Hürriyet, 7.9.2008)

Çatışmanın her iki tarafın iddiaları göz önüne alındığında, Doğan'ın enerji alanındaki yatırımları olmak üzere, medya alanındaki etkinliklerini riske girdiği anlaşılmaktadır.

Bünyesinde bulunan diğer etkinlik alanlarındaki şirketlere gelen mali denetimler ve sonrasında kesilen yüksek vergi cezalarının etkisi, Doğan Holding'in medya grubuna yoğun

biçimde yansımıştır. Benzer biçimde iktidarın baskısı, dava açma biçiminde sürmüştür. Doğan Holding Onursal Başkanı Aydın Doğan ve kızı Vasfiye Hanzade Doğan Boyner'in de aralarında bulunduğu dört kişi hakkında, "Sermaye Piyasası Kanunu'na muhalefet ettikleri" iddiasıyla dava açılmıştır¹¹⁰ (Yeniçağ, 6.7.2011). Doğan Grubu ise, vergi cezalarının basın özgürlüğüne indirilen darbe anlamına geldiği söylemiyle kendini savunmaya çalışsa da, bulunduğu yüksek gelirli alanlarda küçülme politikası izlemek zorunda kalmıştır. Enerji alanında PO hisselerini de OVM'ye devrederek küçülürken, medya alanında ise muhalif çizgide yayın yapan *Gözcü* gazetesini zarar ettiği gerekçesiyle kapatmış; *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini elden çıkararak Karacan ve Demirören'e, *Star TV*'yi Doğuş Grubu'na satmak durumunda kalmıştır. Tüm bu gelişmelerin yaşandığı dönemde birçok gazeteci işsiz kalırken, Doğan Holding'in enerji ve medya sektöründe boşalttığı alanlar kısa sürede diğer sermaye grupları tarafından doldurulmuştur.¹¹¹

Milliyet ve *Vatan*'ı, ağırlıklı olarak jeotermal enerji ve madencilik sektörleri üzerinde yoğunlaşsa da, gaz, akaryakıt, sanayi, inşaat, turizm ve eğitim gibi alanlarda da etkinlik gösteren Demirören Holding ile Karacan Grubu satın almışlardır (Sözeri, 18.11.2013). İstiklal Caddesi üzerinde yer alan ve Demirören AVM inşaatı sırasında zarar gören Hüseyin Ağa Camii ve Kamer İnşaat'ın Grand Pera projesi kapsamında Emek Sineması olaylarının kendilerine de mal edilmesi nedeniyle sorunlar yaşayan Demirören için basına girmek önemli olmuştur. Kısa bir süre sonra iki taraf arasındaki ortaklık bozulmuş, her iki gazete de mahkeme kararı ile "kendisini ve ailesini korumak için aldığı"ni söyleyen (Sazak, 2014, s. 158) Erdoğan Demirören'e kalmıştır.

Benzer pozisyonda olan sermaye gruplarından bir diğeri ise, Doğuş Holding'tir. *Forbes* dergisinin en zenginler sıralamasında Türkiye'de üst üste birinci olarak dikkat çeken Ferit Şahenk (*Milliyet*, 1.3.2013), Doğuş Holding ile birçok alanda etkinlik göstermektedir. Bankacılık-finans, otomotiv, inşaat, turizm, marinalar işletmeciliği, gayrimenkul, enerji,

¹¹⁰ Ancak, mahkeme beraat kararı vermişse de, 2014 yılında internete düşen ses kayıtları, Başbakan Erdoğan'ın yargıya müdahale ederek Aydın Doğan ve kızlarının mahkum olması için Adalet Bakanı'na talimat verdiği ortaya çıkmıştır. Erdoğan, "Bana ilgili kuruluşum SPK'nın verdiği bilgiler çok çok tehlikeli bilgiler ve paralel yapının dışında yapılar. Kirli ilişkiler. İster istemez 'Burayı yakından takip et' dememi gerektiriyor. Bunu ben ülkem için istiyorum, milletim için istiyorum. Çünkü bu zamana kadar bu ülkede her şey bunların ellerinde ve iki dudakları arasındaydı" diyerek ses kayıtlarını doğrulamıştır (*Hürriyet*, 6.3.2014).

¹¹¹ Enerji sektörü 2000'li yıllarda medya sahibi holdingler açısından en kârlı alanlardan birini oluştururken, bu durum da basında *enerji gazetecisi*, *enerji gazeteciliği* biçiminde yeni uzmanlaşmayı gerektirmiştir. 19 Ocak 2012'de Basın mesleğinde ihtisaslaşma sürecine katkı sağlama ve enerji gazetecilerini bir çatı altında buluşturmaya hedeflediğini belirten merkezi Ankara'da olan Enerji Gazetecileri ve Medya Derneği (EGAD) kurulmuştur. Kurucu yönetim kurulu, *Zaman* (İsmail Altunsoy), *Habertürk* (Olca Aydılek), *Sabah* (Mehmet Nayır), *Hürriyet* (Merve Erdil), *Vatan* (Ufuk Şanlı) gazeteleri, uluslararası *Reuters Haber Ajansı* (Evrin Ergin) ile *Petrol Plus* (Murat Fırat) dergisinden kişilerden oluşturulmuştur (*Sabah*, 19.1.2012). Dernek kurucuları ve üyelerinin neredeyse tamamının, enerji yatırımlarında önemli girişimleri olan holdinglerin sahip olduğu medya kuruluşlarında çalıştıkları dikkat çekmektedir.

yeme-içmenin yanı sıra medyada oldukça ağırlığı bulunmaktadır. Tüm bu alanlarda çalışmanın var olması, Türkiye'nin doğal koşulu olarak, ister istemez siyasal iktidar ile yakın ilişkiler kurmasıyla sonuçlanmaktadır. “Son 8 yıldır Türkiye'nin yaptığı aşamaları ve açılımları takdir ediyorum” diyen Şahenk, “Biz Türkiye’de iş yapan her grup kadar yakınız, ne eksikiği var ne fazlası. Bu işin tabiatı bu... İktidarla yakın olduğumuz yönünde böyle bir algılama olduğunun ben de farkındayım. Ama yapılacak bir şey yok” yorumu yapmaktadır. Gerçekten de, AKP'nin 2002 yılında seçimlerini kazanması sonrasında gelişimini hızlandıran Doğu Grubu¹¹², İstanbul Metrosu ve ülkenin çeşitli yerlerinde karayolu inşaatı projelerinin yanı sıra İstanbul Karaköy'deki Galataport ihalesini kazanmasıyla dikkatleri çekmiştir.

Yine bu dönemde merkez medyaya yeniden yerleşmeye çalışan Ciner Holding, *Habertürk*'ü satın alarak önce televizyon yayını yapmaya başlamış, ardından aynı adla gazete çıkarmıştır. Serdar Akinan'a göre, kendisine “tavşan kardeş” diye hitap eden *Habertürk*'ün eski sahibi Ufuk Güldemir'in “aslan abisi” Turgay Ciner, arka planda televizyon ve internet sitesi kuruluşuna gizli destek olmuştur. Akinan'a göre, Güldemir'in ölümünün hemen ardından Ciner tarafından satın alınması, *Habertürk* operasyonundan başka bir şey değildir (Odatv, 16.5.2007). İlsever (2009, s. 10) de, *Habertürk* için yandaş kimliği ile Çalık'ın sahipliğindeki *Sabah*'tan arzu edilen sonuçların alınamaması nedeniyle, *Hürriyet*'in yerine kitle gazetesi haline getirilme projesi olduğu yorumu yapmakta; bunun en önemli göstergesinin de Yiğit Bulut'un gruba transferinin gerçekleşmesi olduğunu belirtmektedir.¹¹³ Tüm bu gelişmeler sürerken, Ciner'in iktidar ile ilişkileri düzelmeye başlamış; Mart 2013 tarihi itibarıyla gelinen son noktada Ciner Grubu tarafından yapılan Şırnak Silopi Termik Santrali'nin resmi açılışını Başbakan Erdoğan yapmıştır:

Yerli kömürle çalışan, çevre dostu bu santral kurulduğu bölge itibarıyla bizim için ayrı bir önem taşıyor. Bu ülkede taş üstüne taş koyana biz teşekkür ederiz. Terör var diye kimsenin gelmediği yere 800 milyon dolar değerinde yatırım geliyor, teşekkür etmelisiniz. ... Dolayısıyla bize düşen şükrandır, teşekkürdür. Onu yapacağız. Bu santralle yıllık 150 milyon dolar daha az doğalgaz ithal edeceğiz. Yani hem bölge hem de Türkiye kazanacak. 10 yıl evvel elektrik üretiminin yüzde 62'sini devlet yapıyordu. Bugün aynı oranda üretimi özel sektör yapıyor. Birileri diyor ki; bu santral çevreyi

¹¹² *NTV, Star TV, CNBC-E, NTV Spor, Smart HD, Kral TV, e2* gibi TV kanırları ile *NTV Radyo, Kral FM, Virgin Radyo, Radyo Eksen*, internette ise *ntvmsnbc, ntvspor.net, oley.com, cnbce.com, tvyo.com* gibi medya yelpazesi içinde *Vogue, GQ, National Geographic Türkiye, National Geographic Kids, Robb Report, CNBC-e Dergi* ve kitap yayıncılığı ile basılı medya içinde de yer almaktadır. Özellikle, *NTV*'de devreye soktuğu sansürlerle 2007 yılından beri en dikkat çeken medya gruplarından biri olmuştur.

¹¹³ Şirketlerinin elinden alınması deneyimi yaşayan Ciner'in medya grubunun iktidara yakınlığı, çeşitli olaylarla belirginleşir. *Habertürk* Genel Yayın Müdürü Fatih Altaylı ile *Hürriyet*'teki işini kaybeden Emin Çölaşan'ın anlaşmalarına karşın engellenmiş; yine *Hürriyet* eski yazarı Bekir Coşkun'un işine son verilmiştir. Yazdıkları *AKP'nin Feneri Böyle Söndü* adlı kitap nedeniyle *Habertürk* gazetesi yazı işleri müdürü Ali Gülen, Vedat Ali Aydın'ın, Yaşar Nuri Öztürk'ün *Habertürk TV*'de AKP'yi eleştirmesi nedeniyle işlerine son verilmiştir. Gazetenin 24.9.2013 tarihli sayısında yayınlanan *Bu Mu Sağlıkta Çağ Atladığı İddiasında Olan Türkiye?* haberinden sonra birçok sayfa sekreteri işinden olmuştur.

kirletecek. Hepsi yalan. Gençler bunu iyi bilin. Burada en ileri teknoloji uygulanıyor. ...Yok. Ama birileri Şırnak'ın, Silopi'nin, Türkiye'nin kalkınmasını istemiyor. Bunlar Silopi'deki işsiz gençlerin cebine para girsin istemiyor. Yatırımcılar geçmişte çeşitli nedenlerle buralara gelmedi. Onun için Ciner'lerin artması lazım. (Sözcü, 9.3.2013)

Yapılan müdahalelerle medyanın merkezine yeni sermaye girerken, eskilerin çıkışı sürmüştür. Merkez medyada yer alan kuruluşlara sahip iş adamlarından Mehmet Emin Karamehmet'in¹¹⁴ sahibi olduğu Çukurova Holding'e yapılan ilk müdahale, Mart 2013'te en çok kâr getiren şirketlerinden birine gelmiştir. Türkiye'nin en büyük iletişim operatörü ve New York Borsası'na arz edilen ilk Türk şirketi unvanına sahip Tüccell'de, Çukurova Grubu ile ortakları Rus Altimo ve İskandinav TeliaSonera şirketleri arasında yönetimde yaşanan temsil krizi nedeniyle “kurumsal yönetim ilkelerine uyulmaması” gerekçesiyle Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) devreye girmiştir. SPK, üç Yönetim Kurulu üyesini görevden alarak yerlerine uygun kişileri¹¹⁵ atamıştır (Vatan, 12.3.2013). Kısa bir süre sonra, Pamukbank'tan kullandırılan bazı kredilerle ilgili olarak, aralarında Mehmet Emin Karamehmet ve Dinç Bilgin'in de bulunduğu beş sanığa hapis cezaları verilmiştir. Davaya ilişkin kararın Yargıtay tarafından bozulması üzerine yeniden yapılan yargılamada, Karamehmet *zımmet* suçundan 7 yıl 1 ay 16 gün, Bilgin de aynı suçtan 1 yıl 11 ay 10 gün hapis cezasına çarptırılmıştır (Hürriyet, 10.5.2013). Bu olaydan henüz bir hafta bile geçmeden TMSF, Çukurova Holding'in var olan borçları kapsamında İstanbul Borsası'na bir liste göndererek, “borç tutarı belirtilen şirket ve şahısların; mal, hak ve alacaklarının borca yetecek kısmına haciz konulmasına” karar verildiğini bildirmiştir (Habertürk, 20.5.2013). Ardından, TMSF tarafından, Çukurova Grubu'ndan olan alacaklarının tahsili amacıyla *Show TV* ve BMC'nin yönetimine el konulmuştur (Medya Radar, 17.5.2013). *Sabah* gazetesi ekonomi müdürlüğü görevine son verilmesinin ardından *Taraf*'a transfer olan Oğuz Karamuk *Show TV*'ye el konulması operasyonunu AKP'nin bir seçim operasyonu olduğu yorumunu yapmıştır:

Tuhaf olan durum seçilen şirketlerin mali portresi... Çukurova Grubu Türkiye'nin en büyükleri arasında. Yedi ana iş kolunda 72 şirketi var. Bunlar arasında Turkcell, Genel Enerji, *Digitürk* gibi devler de bulunuyor. TMSF madem alacaklarını düşünüyor o zaman neden *Show TV*, *SkyTürk* ve BMC gibi maddi açıdan en kötü durumda olanları seçiyor? Malum *Show TV* ve *SkyTürk* maaşlarını bile ödeyemiyor. BMC'nin ise TSK'dan aldığı

¹¹⁴ 2008 yılı *Forbes* dergisinin “dolar milyarderleri” listesine 4.4 milyar dolar serveti ile giren bir diğer kişi Mehmet Emin Karamehmet, iş dünyasında becerikliliği ile dikkat çeken bir kişidir. Çukurova Grubu, 1980 öncesi Tarsus'ta tekstil ve iş makineleri alanında çalışan küçük bir grupken, Yapı Kredi Bankası'nı satın aldıklarında kaderleri de değişmiştir. Ardından Pamukbank ve İnterbank'ı da aldığı için artık, dış ticaret ve tekstilin yanı sıra finans sektörüne de girmiş; ardından da Turkcell ve *Digitürk* ile de iletişim alanına girmiştir.

¹¹⁵ Yönetim kurulu üyeliğine Kültür ve Turizm eski Bakanı Atilla Koç, Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı Mehmet Hilmi Güler ile Bezmialem Vakıf Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Ahmet Akça gibi AKP'den milletvekili seçilen ve AKP hükümetlerinde görev yapan isimler olması dikkat çekmektedir.

mayına dayanıklı Kirpi aracı siparişlerini dahi teslim edemeyecek kadar kötü durumda. Yani TMSF'nin tahsilat için Karamehmet'in şirketlerine el koyması, mantıklı görünmüyor. Hal böyle olunca insanlar soruyor: 'Ak Parti, seçim öncesi *ATV*'yi satıp, *Show*'a mı başlıyor? Nokta operasyon mu yapıyor?' Haksız mı sorular.. (Karamuk, 20.5.2013)

TMSF Başkanı Şakir Ercan Gül, el konulan şirketlerin "ticari iktisadi bütünlük" içinde ihale ile en kısa sürede sahiplendirileceğini açıklasa da, yine Çukurova Holding bünyesinde olan *Show TV* herhangi bir değer tespiti yapılmadan ihalesiz olarak satışa çıkarılmıştır. Açıklamadan kısa bir süre sonra Çukurova Grubu ile Ciner Grubu, *Show TV*'nin satışı konusunda anlaşmalarını beyan ederek, TMSF'den satış işlemine onay başvurusunda bulunmuşlar; onayın alımının adından iki grup, TMSF'de 402 milyon dolarlık ön satış protokolü imzalamışlardır (Medya Radar, 2.6.2013). Benzer biçimde, Çukurova Grubu bünyesindeki *Digitürk*'e ise, Doğan Holding talip olmuşsa da, Mart 2014'te Demirören Holding adına Yıldırım Demirören'in, *Lig TV*'nin yanı sıra, *Digitürk*'ü de satın alacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştır (Sabah, 6.3.2014).

İktidarın hegemonyasının etkisi yalnızca sermayedeki değişimle birlikte medyada olmamış, aynı zamanda futbol alanına da sıçramıştır.¹¹⁶ Bunun en tipik örneklerinden biri, Demirören Holding'in sahibi Yıldırım Demirören'in önce Beşiktaş Jimnastik Kulübü (BJK) başkanı olması ve ardından da Türkiye Futbol Federasyonu başkanı olması ise, bir diğeri Göztepe Spor'un, mücevherat, lojistik (denizcilik), finans ve enerji alanlarında yatırımı olan Recep Tayyip Erdoğan'a yakın Altınbaş Holding tarafından satın alınmasıdır. Ancak belki de iş dünyasının ve dolaylı olarak siyasetin futbol alanına girerek sıkı ilişkilerin kurulduğu en çarpıcı örnek ise, Ciner Grubu tarafından Kasımpaşspor'un satın alınmasıdır. Satış sonrası Yönetim Kurulu'na birçok BJK'lı iş adamı girmiştir: Turgay Ciner, Zafer Yıldırım, Hasan Hilmi Öksüz, Can Kaymak, Ahmet Misbah Demircan, İhsan Kalkavan, Mübariz Mansimov Gurbanoğlu, Mehmet Turgut Yılmaz, Mehmet Fatih Saraç, Mehmet Yiğit Şardan¹¹⁷, Mehmet

¹¹⁶ Bu değişimin en çarpıcı örneklerinden biri belki de Fenerbahçe başkanı olması sebebiyle spor yöneticiliğiyle bilinen Aziz Yıldırım aynı zamanda büyük şirketlerin de sahibi bir işadamı olmasıdır. Yıldırım'ın, inşaat, savunma, denizcilik, turizm, beton ve hayvancılığa kadar uzanan sektörlerde önemli yatırımları bulunmaktadır (Zaman, 1.9.2011). En stratejik etkinlik alanı, yüzde 93'lük hisseye sahip olduğu Maktas Makine'nin en büyük müşterisi olarak NATO'dur. Fenerbahçe Başkanı Aziz Yıldırım ile Beşiktaş Futbol Komitesi Başkanı'nın oluşturdukları konsorsiyumun, Çalık Grubuna rakip olarak NATO'nun 4 milyar dolarlık helikopter ihalesini kazanması nedeniyle Şike Operasyonu'nun yapıldığına dair iddialar ortaya atılmışsa da, Çalık Holding tarafından bunlar yalanlanmıştır (Zaman, 16.7.2011). Aziz Yıldırım şike davası kapsamında 3 Temmuz 2011'de *ekonomik çıkar amaçlı suç örgütü kurmak ve yönetmek ve şike yapmak* iddiasıyla gözaltına alınmış, çıkarıldığı mahkemece tutuklanarak, yaklaşık bir yıl Metris Cezaevinde tutuklu kalmıştır. Şike davasında 23. duruşma sonunda hüküm giymesine rağmen tutuklu kaldığı süre göz önüne alınarak 2 Temmuz 2012 tarihinde tahliye edilse de Yargıtay'ca cezası onanmıştır.

¹¹⁷ Reklamcılık sektöründe faaliyet gösteren Saatchi&Saatchi şirketinin Yönetim Kurulu Başkanlığı'nın yanı sıra, geçmiş dönemde Galatasaray Spor Kulübü'nde yöneticilik yapmıştır.

Turgut Yılmaz¹¹⁸. Böylece Başbakan Erdoğan'ın, futbolun yanı sıra, zaten Kasımpaşa'da doğup büyümesi nedeniyle ayrıca önem verdiği Kasımpaşaspor Kulübü'nde farklı ilişkiler kurulmuştur. Örneğin, 2002-2012 yılları arasında Kasımpaşaspor'da başkanlık görevini yürütmesine karşın, değişmeyen tek yönetici olarak kalan Kulüp Başkanı Zafer Yıldırım'ın, Orjin Group'un İstinye Park üzerinden Ferit Şahenk'in Doğu Holding ile ortak olması dikkat çekmektedir. Türkiye'nin önde gelen armatörleri arasında yer alan Beşiktaş Group'un sahibi İhsan Kalkavan ise, turizm, finans sektörlerinin yanı sıra, gemi inşası, tanker ve yük gemisi işletmeciliği olan denizcilikte de etkinlik göstermektedir. Azeri işadamı Mübariz Mansimov, turizm alanında ön plana çıkan Palmali Grup, denizcilik sektöründe de etkinlik göstermektedir (Hürriyet, 23.5.2012). Ancak tüm bunların içinde, Kasımpaşaspor'u satın alan Turgay Ciner'in Mehmet Fatih Saraç arasında ilişki en dikkat çekici olanıdır.

Dünya genelinde kırmızı bülten ile aranan ve BM tarafından mal varlığı dondurulmasına karşın, Başbakan Erdoğan'ın "param kadar kefilim" dediği Yasin El Kadı'nın¹¹⁹ halen onun Türkiye'deki finans işlerini yürüttüğü iddia edilen (Odatv, 18.7.2013) Mehmet Fatih Saraç'ın, Park Holding'in sahibi Ciner ile çeşitli alanlarda ortak çalışmaları bulunmaktadır. Ciner ve Saraç tarafından Nisan 2012'de¹²⁰ kurulan UCZ, dört ayda 230 mağazalık büyük bir perakende zincire dönüştürülmüştür. Daha önce de Başbakan Erdoğan'ın eski danışmanlarından Cüneyt Zapsu'nun ortaklarından olan, BİM ve A101 indirim mağazalarında aktif rol oynayan Saraç, mahalle bakkallarından yüzde 30 daha indirimli fiyata mal satarak her ay ortalama 110 mağaza açma hedefini tutturmuş;¹²¹ 2014 yılı itibariyle İstanbul'da 1.350 mağazaya ulaşmıştır. Nedim Şener, Mehmet Fatih Saraç, Doğan Pençe, Orhan Yüksel gibi kişilerin Yönetim Kurulu'nda yer aldığı, hisselerinin yüzde 90'ını Ciner'in, geriye kalan yüzde 10'unu Saraç'ın sahip olduğu UCZ Mağazacılık A.Ş. ortaklığına, sermaye artırımını sonrasında yüzde 10'luk pay ile reklamcı Yiğit Şardan da katılmıştır (Vatan, 19.8.2012).

Ciner-Saraç ortaklık ilişkisi perakende sektörü dışında da sürmüştür; Ciner'in sahibi olduğu C Görsel Yayınlar A.Ş.'nin 21 Aralık 2012'de yapılan genel kurul toplantısında Saraç Yönetim Kurulu'na girerek, başkan yardımcılığına getirilmiştir.¹²² CHP Konya milletvekili Atilla Kart,

¹¹⁸ GSD Holding Yönetim Kurulu Başkanlığı'nın yanı sıra, geçmiş dönemde Rizespor başkanlığı da yapmıştır.

¹¹⁹ Kadı, El Kaide ile bağlantıları olduğu gerekçesiyle 2001 yılında girdiği Birleşmiş Milletler'in (BM) kara listesinden Ekim 2010'da çıkarılmıştır (Milliyet, 7.10.2012). Kadı, Fatih Altaylı'nın (4.11.2012) aktardığına göre aklanmak için 200 milyon dolar harcamıştır. Altaylı yazısında, henüz seçilmemiş olan Recep Tayyip Erdoğan'ın verdiği kefalet konusunda övgüyle söz etmiştir.

¹²⁰ Başbakan Erdoğan'ın, "Bakkal dükkanı olayı bitti. Ne yapacaklar? Belki marketler, belki süpermarketler halinde bunu aşmanın gayreti içinde olacaklar" demesinden yalnız iki yıl sonar, BİM, A101, Tansaş, DİASA gibi neredeyse her sokakta bulunan küçük indirim market zincirlerinin ardından hızla yayılan UCZ kurulmuştur.

¹²¹ Bu denli hızla büyüme, mahalle bakkallarının bünyeye katılması ile gerçekleşmektedir.

¹²² Bu ortaklıkla ilgili detaylı herhangi bir bilgi yoksa da, 24 Eylül 2012'de sermaye artırımıyla 210 milyon liraya yükselen sermayesinin 209 milyon 999 bin 900 lirası Turgay Ciner'e; kalan 100 liralık hisse ise

tüm bunların AKP iktidarı döneminde özelleştirme, ihaleye fesat karıştırma, Kamu İhale Kurumu ve TMSF gibi kurumlar aracılığıyla haksız kazanç sağlama, yolsuzluk, bağımlı ve sansürcü medyanın oluşturulması gibi kamu yönetiminde illegal ve denetlenemez ilişkiler kurulduğuna dikkat çekmektedir (Gazeteciler, 5.1.2013; Odatv, 18.7.2013).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Ali Koç'un Gezi Olayları'na destek vermesi sonrasında Koç ailesi ile Başbakan Erdoğan arasındaki ilişkiler bozulmuş; bir süre sonra Koç Holding'e üst üste yaptırımlar gelmiştir. EPDK tarafından Türkiye'nin rafinaj kapasitesinin yüzde 86'sına sahip Tüpraş ile Aygaz ve Opet şirketlerine yapılan vergi ve kaçak akaryakıt denetimleri¹²³ sonucu 412 milyon lira ceza kesilirken (Milliyet, 18.1.2014), Koç Holding hisseleri bir günde 900 milyon lira¹²⁴ değer kaybetmiştir (Milliyet, 26.7.2013; 27.7.2013). Sonunda Aygaz'ın LPG depolama lisansı, İpragaz ve Likitgaz¹²⁵ gibi başka sermaye gruplarına ait şirketlerle birlikte iptal edilmiştir (Sabah, 14.11.2013). Koç Grubu'nun kazandığı Türkiye'nin ilk milli savaş gemisi MİLGEM ihalesiyle ilgili Başbakanlık tarafından başlatılan inceleme sonucu yalnızca iki firmanın katılması nedeniyle ihalenin uygunsuz olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir¹²⁶ (Hürriyet, 27.9.2013; Milliyet, 22.11.2013; Samanyolu Haber, 5.3.2014). Benzer biçimde, Aralık 2013'te Tofaş'a 2008-2010 yıllarına ait 67.5 milyon liralık gecikme cezası vermiştir (Hürriyet, 17.12.2013). Koç Grubu'na bağlı Setur tarafından yaklaşık 15 yıldır işletilen Türkiye'nin en büyük marinası Kalamış, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından sürpriz bir karar ile ihaleye alınmıştır (Milliyet, 16.9.2013). Ayrıca, 2005 yılında İdare Mahkemesi'ne açılan dava sonucunda Orman Bakanlığı'nın mülkiyetine geçen Koç Üniversitesi'nin kullandığı alan hakkında, iktidara yakın gazetelerin, *Orman Bakanlığı, kira ödemeyen Koç Üniversitesi'ne haciz ya da tahliye işlemine hazırlanıyor* haberleri¹²⁷

Mehmet Kenan Tekdağ, Gürsel Usta, Fercan Aykutlu, Eyüp Erzan Tanyel, Naci Övünç ve Fatih Altaylı'ya ait gözükmektedir.

¹²³ Hükümetin Koç Holding için 200 kişilik özel bir maliye ekibi oluşturduğu basına yansımıştır (Taraf, 26.9.2013).

¹²⁴ Bu denetimlerden diğer kuruluşlar da etkilenmiş, Koç Holding bünyesindeki 10 şirketin borsadaki değer kaybı iki günde 4,5 milyar liraya ulaşmıştır (Milliyet, 25.7.2013).

¹²⁵ Likitgaz, *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini alarak medya sektörüne adım atan Demirören Holding'e aittir.

¹²⁶ Başbakan Erdoğan, Koç Holding karşısında ihaleyi kazanamamış olan Deniz Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı armatör Metin Kalkavan'a "Milli Gemi" ihalesi için Başbakanlık Teftiş Kurulu'na itiraz dilekçesi verme önerisi, 2014 yılında internete düşen ses kayıtlarında yer almıştır (T24, 4.3.2014). Erdoğan, bu görüşmeyi inkar etmeyerek, "Diyelim bir tanesi saf dışı bırakılmış, şahsıma müracaatı bulunuyor. Ben de 'Dava aç' diyorum. Bu neticede devletin yüzlerce milyon dolar kazancı oluyor. İşte bunlar bu görüşmeyi dinleyecek kadar karakersiz, seviyesizler" sözleri ile kabullenmiştir (Hürriyet, 6.3.2014).

¹²⁷ Hatta AKP yakın *Takvim* gazetesi (19.9.2013), manşetten yayınladığı bir fotoğrafla Koç Holding Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Koç'un *denize işediği* haberleri yapmıştır Bunun sonucunda Muğla Çevre İl Müdürlüğü Mustafa Koç'a Kabahatler Kanunu'na göre 2 bin 300 TL para cezası kesmiştir (Haber 7, 22.9.2013).

çıkıştır (Sabah, 1.10.2013). 2001 yılında kötü başlayan¹²⁸ ama Koç ailesinin girişimleriyle düzelen¹²⁹ iktidar ile kurulan ilişkiler, böylece yeniden bozulmuştur.

Bu dönemde, Anadolu sermayesinin önde gelenlerinden biri olan Ethem Sancak 2013 yılında Karamehmet'in sahibi olduğu *Akşam* ve *Güneş* gazeteleri ile *Skytürk 360*¹³⁰ kanalını satın alarak tekrar medyaya tekrar giriş yapmıştır. “Medyayı seviyorum. Daha önce de başka sektörleri seviyordum. Girdim, canım sıkılınca da çıktım. Şimdi de medya.. Bana heyecan veriyor” diyen Sancak, *Akşam* ve *Skytürk*'ün satın alma durumunda gazetenin yayın politikasında bir değişiklik olup olmayacağıyla ilgili olarak ise, “Buna okuyucularımız karar verir, gazete yöneticilerinin işine karışmam” yorumu yapmıştır (Zaman, 25.10.2013). Sancak, “Çukurova Grubu'nun *Cumhuriyet* gazetesinde hissesi vardı. *Akşam-Skytürk*'le birlikte o hisseler de bana geçti. *Cumhuriyet* gazetesine Yönetim Kurulu toplantılarına katılmak istediğimi bildirdim” (Munyar, 27.12.2013) sözleriyle, medyadaki alanını ve etkinliğini genişletmek amacıyla olduğunu belli etmiştir. Diğer sektörlerde de hızla girerek¹³¹ gücünün arttıran Sancak, uzun süredir Başbakan Erdoğan'ın yakındığı, sürekli şikayet ettiği, hatta *vatan haini* ilan ettiği, siyaseten anlayamadığını (Hürriyet, 13.5.2013) belirttiği TÜSİAD'a, üyelerinin özgür iradelerini sınamak amacıyla 2015 yılında başkan olmak istediğini de açıklamıştır (Türkiye, 12.2.2013):

Referandumda iş bitti. Vesayetini beli kırıldı. Burjuvazi aklını başına aldı ve ‘Yaşayabilmem, daha çok para kazanabilmem için Tayyip Erdoğan'ın altını artık oymamalıyım. Biz vurdukça güçleniyor’ dedi. Demokrasiyle beraber, sermaye daha çok üretmeye başlıyor. ... 2000 yılında milli gelirimiz neydi? 200 milyar dolar. Son 10 yıllık demokrasi denemelerinin sonucunda 1 trilyon dolara yanaştı. O 200 milyar doların 150

¹²⁸ 2.5 milyar dolar servete sahip olan Rahmi Koç'un, “Tayyip Bey'in bir geçmişi var. Muhtelif partilerden geldi. İstanbul Belediye Başkanlığı yaptı, üç ay mahkum oldu. Bazı İngilizler der ki, liderler hapisneden geçer. O da derslerinin hepsini yapmış oldu. Şimdi Tayyip Erdoğan yeni bir misyona soyunuyor. Bu iş para meselesi. Tayyip Erdoğan'da çok para olduğunu radyolardan dinledik, 1 milyar dolar para biriktirmişler, nasıl biriktirdilerse. Dolayısıyla onun mali derdi olacağını zannetmiyorum. Tayyip Bey, kendini yenilediğini söylüyor, ben kendisini çok yenilediğine inanmıyorum. Bunlar bir misyon yürütüyorlar” (Hürriyet, 5.8.2001) sözleri 2001 yılına damgasını vurmuştur.

¹²⁹ Örneğin 16 Ocak 2011 günü Rahmi Koç, kurucusu olduğu Global İlişkiler Forumu'nun üyeleriyle Başbakan'ın onuruna gazetecilerin alınmadığı bir akşam yemeğini vermiştir (Akşam, 21.1.2011). Ardından, Koç Holding Şeref Başkanı Rahmi Koç'la 10 yıl sonra ilk kez, basına kapalı olarak baş başa, Dolmabahçe'deki Başbakanlık Çalışma Ofisi'nde Erdoğan'la görüşmüşlerdir ve yaklaşık 30 dakika sürmüştür (Yeniçağ, 19.12.2011). Rahmi Koç, *CNN International*'a katıldığı bir programda, “Başbakan üç dönemlik görev süresince oldukça başarılıydı. Çok karizmatik ve harika bir konuşmacı. Başkanlık sistemi Türkiye'ye yardımcı olacaktır” diyerek övmüştür (Rota Haber, 14.12.2012).

¹³⁰ Medya kuruluşlarının Sancak'a devrinin yaşanmasından kısa bir süre sonra, Kasım 2013'te *Skytürk* kanalına, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın küçük oğlu Bilal Erdoğan ziyaret etmiştir, Cengiz Özdemir de kanalın alt yapısı, montajı ve teknik bilgileri hakkında kendisine birifing vermiştir. (Medya Radar, 2.11.2013).

¹³¹ Eylül 2013 yılında Sancak, elinde para olduğunu ve Yandex arama motoru şirketi ile iletişim alanındaki yeni girişimlerinin yanı sıra, tarımın ıslahı ve modernleşmesi, gıdanın ucuzlaması, savunma sanayi gibi başka stratejik alanlara da girmeyi arzuladığını belirtmektedir (Gazeteciler, 27.9.2013). Nitekim Çukurova Holding'e ait TSK'ya üretim yapan BMC için TMSF'ye başvurmuştur (Semerci, 2.5.2014) Ayrıca, hayvancılık alanında girişimleri bulunan Sancak, Ekim 2013 itibarıyla Başkanı Ferit Şahenk'in Doors Grubu adı altında topladığı tüm restoranlarının et gereksinimini karşılamayı planladıklarını belirtmiştir (Zaman, 25.10.2013).

milyar dolarına da 10 aile hükmediyordu. Bu 10 ailenin pazar içindeki görece oranları yüzde 80'lerden yüzde 20'lere düştü. Sermayenin kontrolü, elitlerin elinden çıktı. Daha düne kadar TÜSİAD'a üye olmanız için yazılmış şartlar dışında başka şartlar da vardı. Eğer şarap içmiyor idiyse, eğer namaz kılıyor idiyse... Ama benim sivri dilime dayanamayıp, iki yıl sonra dışarı çıkardılar. 2015 yılında Allah izin verirse, Konsey'in adayına karşı olarak üyelerin adayı olarak çıkacağım, TÜSİAD'da. TÜSİAD'ın üyelerinin özgür iradesini sınavacağım. Bülent, "Sen aday olursan zaten seni aday olarak gösteririz" diyor. Ben de, "Ben sizin adayınız olarak çıkmam" diyorum. TÜSİAD'ı test edeceğim. Bakalım üyeler, Konsey'in dayattığı yönetim anlayışından memnunlar mı değiller mi? (Türkiye, 12.2.2013)

İslami değerleri savunan yayıncılık çizgisine sahip basın kuruluşlarının Siyasal iktidara yakınlıkları dikkat çekmektedir. Bunlardan biri olan *Türkiye* gazetesi, Nakşibendi tarikatının Işık Cemaati'nden Enver Ören tarafından 1970'te kurulan gazete, gönüllü pazarlamacılığın kurulmasında önemli rol oynarken, bu örgütlenme sayesinde de muhafazakar kesimden çok sayıda aboneye kavuşmuştur. İhlas, 1990 yılında holdingleşirken¹³², 1993'te *TGRT* adlı televizyon kuruluşu da yayına başlamıştır. *TGRT*, 25 Ağustos 2006'da, her dönem iktidarlara yakın olma özelliği gösteren Ören¹³³ tarafından News Corporation'ın sahibi dünya *medya devi* olarak anılan Rupert Murdoch ile Atlantic Records'ın Başkanı Ahmet Erteğün ortaklığına 98 milyon dolara satılarak *Fox TV* adını almıştır. Bu satışa karşın, halen *Türkiye* gazetesini elinde bulunduran grup, İhlas Yapı Turizm Sağlık Ticaret A.Ş. Gaziosmanpaşa'da Karayolları ve Yenimahalle'yi içine alan bölgedeki 988 bin metrekaarelik alan üzerinde kentsel dönüşüm işini alarak, 1 milyar 860 milyon dolar ciro elde etme olanağına kavuşmuştur (Hürriyet, 13.11.2013; Radikal, 14.11.2013).

Benzer yayın çizgisine sahip *Yeni Şafak* gazetesi, *Türkiye'nin Birikimi* sloganıyla 1995 tarihinden beri Albayrak Holding bünyesinde yayın yapmaktadır. Trabzon Limanı'nın işletmeciliğini¹³⁴ yapan Albayrak Holding, inşaattan sanayiye, lojistikten enerjiye, madencilikten eğitime, hatta tarım ve hayvancılığa, turizme, ticarete kadar uzanan bir yatırım

¹³² İhlas Holding'in etkinlik alanları, pazarlama, ev aletleri, İhlas Koleji ile eğitim, tatil köyleri ile turizm, sağlık, enerji ve madencilik sıralanabilir.

¹³³ 28 Şubat döneminin yaşandığı 1998 yılında, 165 milyon dolarlık Bursa-Yalova Elektrik Dağıtım İhalesi işini almaya çalışan Enver Ören, büyük çaba harcayarak Mesut Yılmaz'dan randevu alabilmiştir. Başbakanlık Konutu'ndaki buluşmada, Yılmaz'ın tüm itirazlarına karşın Ören, "ilahi bir biçimde içinden gelerek", "Şu Kur'anın üstüne yemin ediyorum ki, bundan böyle ben yaşadığım süre içinde, benim gazete ve televizyonumda sizin ve partinizin aleyhine tek bir haber yapılırsa Allah beni kahretsin. Kur'anın üzerine yemin ederek söylüyorum ki böyle bir şey asla olmayacak" sözlerini sarf etmiştir. Hatta Yılmaz hükümetini eleştiren Mehmet Barlas'ın kovacağı müjdesini eklemiştir: "Bir karar aldım ve yarından sonra bunu uygulayacağım. Şu Mehmet Barlas, *TGRT*'de boyuna sizi tenkit ediyor. Olur mu canım, bu kadar da tarafgirlik yapılır mı? Kararımı verdim. Barlas'ı gönderiyorum. Bittiii. Benim televizyonumda Başbakanıma laf ettirmem ben." Gerçekten kısa bir süre sonra tazminatı ile birlikte Barlas'ın işine son verilmiştir (Önkibar, 14.1.2008).

¹³⁴ Liman işletmeciliği sektöründe etkinlik gösteren bir başka medya grubu ise, Hopa limanı ile Ciner Holding'dir.

yelpazesine sahiptir. İstanbul, Ankara, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kocaeli illerinde atık toplama faaliyetleri ve İstanbul'da İSKİ, TEDAŞ, İGDAŞ; Ankara ve Trabzon'da TEDAŞ sayaç okuma işlerini de yürütmektedir.¹³⁵ Matbaacılığın yanı sıra, *TVNET* kanalı ve *Yeni Şafak* gazetesinin de sahibi olarak medyada yerini almaktadır (Sözeri, 18.11.2013). Çeşitli devlet ihalelerini alan holding bünyesindeki gazete, muhafazakar görüşlü yazarların yanı sıra liberal görüşlü yazarlara da düşüncelerini yazma olanağı sunmaktadır. Bu medya grubunun iktidarla olan diğer bağlantısı, gazete yöneticilerinden Sadık Albayrak'ın oğlunun Başbakan Erdoğan'ın kızı ile evliliğinden kaynaklanan akrabalık ilişkisi düzeyindedir.¹³⁶

Öte taraftan, Nur cemaati lideri Fethullah Gülen'e yakınlığı ile bilinen birçok medya kuruluşu da bulunmaktadır. *Cihan Haber Ajansı (CİHAN)*, *Sızıntı*, *Zafer*, *Aksiyon*, *Yeni Umut* dergileri, *Zaman*, *Bugün* gazetesi ile *STV* ve *Kanaltürk*¹³⁷ televizyonları gibi bu medya kuruluşları, savaşın başlamasına kadar AKP iktidarını destekleyen yayın yapmışlardır. Tüm bunların yanı sıra, Başbakan Erdoğan'ın talimatı ile Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) tarafından 2012 yılında hazırlandığı iddia edilen rapora göre, TUSKON, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı, finans alanında Asya Finans gibi çok sayıda kuruluşun da Cemaat'e yakınlığı söz konusudur. Ancak cemaatin asıl gelir kaynağını, eğitim alanı oluşturmaktadır:

Türkiye genelinde 210'den fazla özel okul, binlerce ışık evi, 460 dersane ve kurs, 500 öğrenci yurdunun yanı sıra Türk Cumhuriyetleri'nden Kanada'ya, Nijerya'dan Singapur'a uzanan 134 ülkede toplam 400 özel okul, bu ülkelerde 38 öğrenci yurdu, 13 üniversiteye hazırlık kursu ve on binlerce öğrencisi var. ...Cemaate bağlı bu eğitim kurumlarında 7 binden fazla öğretmen, 1000-3000 dolar karşılığı görev yapıyor. Gülen'in "Altın Nesil" yetiştirme iddiasıyla yola çıkarak açtığı okulların mali portresi ise 5 milyar dolar olarak hesaplanıyor (Aydınlık; Medya Faresi, 11.8.2012).

Cemaat'e yakın yayın kuruluşları, uzun yıllar boyunca AKP iktidarını destekleyen yayınlar yapmalarına karşın, dersane krizi nedeniyle 17 Aralık operasyonlarıyla şiddetlenen AKP-Cemaat savaşı ile birlikte iktidarı hedef almaya başlamışlardır.

Tüm bu merkez medya holdinglerinin ya da medya sahibi holdinglerle birlikte merkez dışında kalan iktidara yakın gazetelerin yanı sıra muhalif gazetelerin tamamı basın alanını oluşturmaktadırlar. Belli kesimlere yönelik yayın yapan *Taraf*¹³⁸, *Aydınlık*¹³⁹, *Yeniçağ*¹⁴⁰,

¹³⁵ Son örnek olarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, Şehit Caner Gönyeli adlı vapurun 240 bin liraya *Yeni Şafak*'in sahibi Ahmet Albayrak'ın damadına satılması gösterilebilir (Odatv; Yurt, 14.10.2013).

¹³⁶ Bkz. Adaklı, (2006, s. 372-363).

¹³⁷ AKP hükümetine karşı sert muhalefet yapan *Kanaltürk*, Fethullah Gülen Cemaati ile çok yakın ilişkileri olan Koza İpek Holding'e satılmıştır. Holding, İpek Enerji şirketi adı altında hem Ovacık'ta altın madenciliği, hem de doğalgaz ve petrol aramalarının da dahil olduğu enerji sektöründe etkinlik göstermektedir (Koza İpek Holding, 30.1.2014).

¹³⁸ Alkım Yayınevi'nin sahibi Başar Arslan tarafından çıkarılan, zarar etmesine karşın, basın ve dağıtım finansmanının nereden ve nasıl sağlandığı konusu hep sorgulanan gazetelerden biri olmuştur.

*Sol*¹⁴¹, *Sözcü*¹⁴², *Ortadoğu*¹⁴³, *Evrensel*¹⁴⁴, *Birgün*¹⁴⁵, *Yurt*¹⁴⁶ gibi gazeteler AKP hükümetine sert muhalefet yapmalarına karşın, merkez medya gruplarından görece daha az müdahalede bulunulması dikkat çekmektedir.

Aynı zamanda TÜSİAD üyesi olan medya kuruluşlarına devlet kurumlarınca müdahale edilerek TUSKON, MÜSİAD içinde yer alan sermaye gruplarına satılması, basın alanında dengelerin değişmesine neden olmuştur. Tüm bunlara paralel olarak, yukarıdaki olaylar dikkate alındığında, iktidara yakın sermaye grupları gibi, yine iktidarın arzu ettiği yayın çizgisini koruyan merkez medyadakiler de, devlet ihaleleri ile güçlenmişlerdir. Buna karşın, iktidarın siyasi meşruluğunu zayıflatması nedeniyle hoş karşılanmayan yayınlar yapanlar ile iktidarı desteklese bile, herhangi bir hukuki açığı bulunan gruplara müdahale geldiği görülmektedir. Tüm bu etkenler, medya sahibi patronlarının doğrudan yürütmenin ve siyasal iktidarın başı olan Başbakan ile doğrudan iletişim içinde olmalarını zorunlu hale getirmiştir.

TMSF tarafından el konulan medya kuruluşlarına atanan yöneticiler aracılığıyla tahsisat ve operasyonel yönetim anlayışları tek elde toplanmış; böylece, devlet eliyle medya kuruluşlarının yayın içeriğine doğrudan müdahale edilebilir konuma gelinmiştir. Özellikle günümüz siyasal iktidarının Türkiye’de toplumun her kesimi üzerinde kurduğu otoriter baskınlığı göz önüne alındığında, TMSF’nin atadığı kadrolarla otoriter bir anlayışla gazeteciliğe soyunulduğu söylenebilir.

El konulan medya kuruluşlarının siyasal iktidara yakın sermaye gruplarına çeşitli olanaklar yaratılarak satılması ya da kurdurulması, medya içeriklerinin denetlenmesini sağlayan bir başka etken olduğu söylenebilir. Diğer bir anlatımla oluşabilecek toplumsal tepkilerin önüne geçilmesi amacıyla el konulan medya şirketlerinin ihaleyle satışı gerçekleştirilmiştir. Ancak, genellikle seçim öncelerine denk gelen bu uygulamalar, siyasal iktidarın gizli savunmacı bir sansür stratejisi izlediğini gösterir nitelikte olmuştur. Özellikle Kaya’nın (2009, s. 262) da belirttiği gibi, İstanbul’a rakip olmaya başlayan “ılımlı İslamist hareketler” içindeki sermaye grupları aracılığıyla bir denetim mekanizmasının kurulması sağlanırken, iki başat çizgiyi karşı karşıya getirmiş; Türkiye’nin siyasal yaşamı laik-islamist karşıtlığı üzerine kurulur olmuştur.

¹³⁹ Haftalık dergi olarak başlayan, ancak etkinliğini arttırmak amacıyla günlük yayın periyoduna dönüşen gazete, İşçi Partisi’nin (İP) yayın organıdır.

¹⁴⁰ Karagümrük Spor’un da sahibi olan Ahmet Çelik’in sahibi olduğu gazete, AKP’ye olduğu gibi, milliyetçi yayın çizgisine sahip olmasına karşın MHP’ye de muhalefet yapan gazetedir.

¹⁴¹ Gazete, Türkiye Komünist Partisi’nin (TKP) yarı resmi yayın organı olarak bilinmektedir.

¹⁴² İktidara en sert muhalefet yapan yayıncılık dışında herhangi bir iş alanında etkinlik göstermeyen Burak Özbayrak’ın sahibi olduğu gazetedir.

¹⁴³ Gazete, Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) yarı resmi yayın organı olarak bilinmektedir.

¹⁴⁴ Gazete, Emek Partisi’nin (EMEP) yarı resmi yayın organı olarak bilinmektedir.

¹⁴⁵ Gazete, Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) yarı resmi yayın organı olarak bilinmektedir.

¹⁴⁶ İşadamları ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Milletvekili Durdu Özbolat’ın sahip olduğu gazete, partiye yakın bir çizgide yayın yapmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000'LERİN BASIN-İKTİDAR İLİŞKİLERİNİ İNCELEMEK

AKP'nin gerek Türk siyasetine gerekse Türkiye'nin toplumsal her alanına getirdiği yenilik ve dönüşüm, böylece medya alanına da sirayet ederken, bu noktada, söz konusu çok boyutlu basın-iktidar ilişkilerini ele alan birçok bilimsel çalışmaya değinilebilir. Türkiye'deki medya-iktidar ilişkisini ele alan çalışmaların çeşitli bilim alanlarından olması dikkat çekmektedir. Örneğin, kamu yönetimi alanında, 2000'li yıllarda medya ve demokrasi bağlamında medyanın siyasal iktidar ile toplum ilişkisinde aldığı rolü inceleyen bir çalışmadan söz edilebilir. Medya aracılığıyla iktidar-toplum arasında sürmekte olan siyasal iletişimin, kapitalizm ile birlikte medya kartelleri ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi ve güç dengesi sorgulanmıştır. Çalışma, denge ve dengesizlik içinde medyanın, siyasal sistemi nasıl demokrasiden *medyakrasiye* doğru dönüştürdüğünü belirlemeye çalışılmıştır (Değirmenci, 2010). Bunun yanı sıra, 1980 sonrası medya ile yine siyasal iktidar ilişkisini ele alan bir diğer örnek, medyanın siyasal iktidarı kurabildiği, değiştirebildiği ve yönetebildiği bir güçle, 28 Şubat'ın birincil dereceden etkeni olduğu gerçeğine ulaşır (Utma, 2010). Siyaset bilimi alanında yapılmış diğer örnek ise, 28 Şubat sürecinde ordu-medya-siyasal iktidar ilişkilerini gazete haberleri üzerinden izleyen araştırmadır (Hongur, 2006). İletişim alanında ise, medya sistemleri içinde *Otoriter Medya Kuramı* üzerinden DP döneminin baskıcı dönemini olarak nitelendirilen 1957-1961 yılları arasında Türkiye'de basının durumu ve iktidar ilişkilerini ele alarak inceler (Arıkan, 1999).

Tüm bu çeşitlilik içinde, ekonomi politik perspektif ile yaklaşan çalışmaların bir ağırlığından bahsedilebilir. Yukarıda bahsedilen araştırmaların yanı sıra, 2000'li yıllardaki sermaye-iktidar etkileşimi, sınıf ve ilişkileri kapsamında ele alan çalışmalar bulunur. Türk burjuvazisinin önemli temsilcisi sayılan DMG ile iktidar bloğunun en güçlü ortağı olan AKP arasındaki etkileşim, en çok üzerinde durulan araştırma konusudur. Örneğin, söz konusu ilişkiyi, haber analizleri üzerinden (Öymez, 2007); iktidarın yürütmekte olduğu medya politikaları üzerinden (Kızılışık Civelek, 2006); ya da devlet, iktidar ve sermaye ilişkilerinin medyaya yansımaları üzerinden çıkaran (Adaklı, 2006; Evrek, 2009; Kırmızıoğlu, 2010 Şahin 2010; Bakıcı, 2011;) çalışmalar iletişim alanında yer alır.

Örneğin Gülseren Adaklı'nın (2006) çalışması, Türkiye'de medya endüstrisini 1980'lerden itibaren mülkiyet ve kontrol ilişkilerini ekonomi politik ile ortaya koyan çalışmalardan en dikkat çekenidir. Önce 2003 yılına kadar ele aldığı, ardından da 2006 yılında güncellediği *Türkiye'de Medya Endüstrisi* adlı çalışmasında Adaklı, tek medya kuruluşu üzerine odaklanmayıp, birbirleriyle ilişkili sermaye gruplarının tarihsel gelişimi bütünsel olarak ele

alır: (1) ekonomik ve politik bağlam, (2) medya şirketlerinin bu bağlam içindeki ekonomik yapısı, (3) meta üreticisi olarak medyanın genel toplumsal formasyondaki rolü ve işlevi. Bu referans noktaları üzerinden medya endüstrisinin mülkiyet ve kontrol ilişkileri üzerinden medya-iktidar ilişkisini ele alarak iletişim araştırmalarına katkı sağlar. Elif Pınar Kılıçtan'ın (2011) *Türk Medyasında Dönüşüm ve Değişen Sahiplik Yapısı* adlı çalışması ise, ekonomi politik yaklaşımı benimsemiş bir diğer örnektir. Sabah Grubu örneğinden yola çıkarak medyanın sahiplik yapısındaki değişimler üzerinden basın-iktidar ilişkilerini ele alan çalışma, aynı zamanda bunların sonucu olarak yabancı sermaye girişlerine de dikkat çekmektedir. Türkiye'de medyayı bir endüstri olarak ele alan çalışmalara başka örneklerse, Mustafa Sönmez'inkiler verilebilir: *Filler ve Çimenler: Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti-Doğan Savaşı* (2003); *Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı* (2008). A. Raşit Kaya'nın, *İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet* (2009) adlı çalışması ise, kamusal hizmet amacı doğrultusunda haber ve bilgi aktarma görevlerinden hayli uzaklaşmış olan yeni medya düzeninin, küresel ve yerel boyutlardaki yapılanış seyrini inceler. Kaya (2009), medya-sermaye-devlet arasındaki, “uçları birbirine dolanmış bir yumak gibi karmakarışık, kavranması oldukça güç ilişkiler üzerinde yükselen” yapının, küresel dev şirketler tarafından nasıl ele geçirildiğine eğilerek, konuya daha geniş pencere açar.

Tüm bu bilimsel araştırmaların yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları da bulunmaktadır. 2000'ler ve sonrası basın-iktidar ilişkisini kapsamlı olarak analiz eden birçok araştırmadan söz edilebilir. Bu kapsamda, *Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi* (TESEV, 2011) ve *İktidarın Çarkında Medya: Türkiye'de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller* (TESEV, 2012) başlıklı analizler örnek olarak sıralanabilir.

Yukarıda özet olarak aktarılanların yanı sıra, Sevtap Demir'in 2013 tarihli *Türkiye'de 2001 Yılı Sonrası Medya-İktidar İlişkileri ve Gazetecilik Pratiklerine Yansıması* başlıklı çalışması dikkat çekmektedir. Çalışma, 2001 yılı itibariyle medya-siyasal iktidar ilişkileri, bu ilişkilerin arka planındaki ekonomi politik dinamikleri ve gazetecilerin çalışma pratiklerine yansımasının nasıl olduğuna odaklanmıştır. Eleştirel bir yaklaşım içinde, yeni medyanın ekonomi politikasının çalışan gazetecilerin haber yapma pratiklerine etkisini; çalışmayan gazetecilerin mesleki pratiklerdeki ve algılayışlardaki dönüşümün ortaya konulması amaçlanmıştır. Hem üretim sürecinde olan hem de olmayan gazetecilerin bakış açısıyla güncelliği canlı ve çok tartışılan bu konuya bilimsel bir çerçeve çizilmeye çalışılarak literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlanmıştır. Zira Altschull'un (1994'ten aktaran Severin ve Tankard, 2001, s. 320) da altını çizdiği gibi, “Basın pratikleri her zaman kuramdan farklıdır.”

Özetlemek gerekirse, yukarıda kısaca değinilen çalışmaların neredeyse tamamı, sermaye gücüne sahip burjuvazi ile siyasal güce sahip iktidarın kapitalizmin doğası gereği bir ilişki türü içinde olduklarına odaklanırlar. Bu örneklerde olduğu gibi genelde bilimsel araştırmaların çoğunda; belirli bir perspektiften öne sürülen varsayımların doğruluğu tanıtılmaya çalışılır. Bu araştırmada ise, genelde medya, özelde ise basın ile siyasal iktidar arasındaki 2002'den beridir halen sürmekte olan ilişkinin en geniş çerçevesini ortaya koyma amaçlansa da, farklılaşan en önemli özelliği, hiçbir kuram, perspektif ve modelin etkisinde kalmadan olgulara ulaşması ve sonuçta olguların yaslandığı kuramda nasıl bir sürecin izlediğinin ortaya konulmasıdır. Bu özelliği ile araştırma, gerçekliğin en doğru biçimde ortaya çıkarılabileceği düşüncesini taşır.

3.1. Araştırma Yöntemi

Çağdaş toplumun karmaşık ilişkiler ağı, bireylerin algılayabileceğinden daha yoğundur. Toplumdaki iktidar/güç ilişkilerinin karmaşık doğasının ortaya çıkarılması için sistematik bir yöntem gerekmektedir. Steven Lukes (1997), iktidarın ve otoritenin ortaya çıkarılmasının (nüfuz, zorlama, kuvvet, şiddet, manipülasyon gibi) belli kavramlarının anlamlı olduğu düşünülen sonuç kümelerinin seçilmesiyle gerçekleştiğini belirtir: “Bir iktidar kavramının, toplumsal ilişkilerin anlaşılmasında işe yarayabilmesi için bir anlamlılık ölçütü içermesi; yani ‘anın oluşturduğu sonuçları iktidar sayılacak biçimde anlamlı kılan nedir’ sorusunun yanıtını içermesi gerekir” (Lukes, 1997, s. 629). Bernard Russell (1967) da, toplumsal dinamiğin yasalarının bulabilmesi için “önce iktidarın biçimlerini sınıflandırmak, sonra da bireylerin ve örgütlerin, insanların yaşamlarını kumanda etmek olanağını ellerine geçiriş yolları bakımından önem taşıyan, değişik tarihsel örnekleri gözden geçirilmesi” gerektiğini belirtir (Russell, 1967, s.13-14). Toplumun karmaşık ilişkiler ağı içinde bilimsel araştırmaların amacı da kuramsal, pratik ya da çeşitli sorunları çözmek için kullanılabilir bilgi üretmekse eğer, araştırma konusuna uygun yöntem seçimiyle yüzleşilir.

Sonuçlardan iktidar/güç ilişkilerinin ortaya çıkarılması düşüncesi, olay çözümlemesi ile işleyen temellendirilmiş kuramın özellikleriyle kesişmektedir. Olay çözümlemesi yöntemi, özellikle olgu ile bağlam arasındaki sınırları açıkça belirgin olmayan güncel olguların incelenmesine uygundur (Yin, 2003; Daniel, 2007; Andrade, 2009). Olay çözümleme çalışması, (a) araştırma sorusu tipine, (b) gerçek (güncel) davranışsal olaylara sahip araştırmacının denetimi, (c) tarihsel olguların karşısındaki güncel zamana odaklanma özelliğini taşır (Yin, 2003, s. 1). Bu özellikler, tarihsel sosyal bilimcilerden (Amenta, 2009), ekonomi politikçilere (Odell, 2001) kadar neredeyse tüm alanlardaki birçok konuda olay çözümlemesinin kullanılmasını sağlar. Çözümleme, olayların oluşmasındaki nedenlerin ve

etkilerin nasıl olduğunu açıklayan veriyi göstererek açıklayıcı; bağlamdan olguların tam açıklamasını sunmaya çalışarak tanımlayıcı olmanın yanı sıra aynı zamanda keşfedici de olmayı amaçlar. Keşfedici araştırma yöntemleri içinde yer alan keşfedici olay çözümlemesi, doğruluğu kanıtlanabilir bulgular ortaya koymanın yanı sıra, işlemlerinin uyarlanabilirliğini belirlemede ileriki zamanlarda yapılacak başka araştırmaların varsayımlarını ve sorularını tanımlamayı da amaçlar, bilimsel çalışmalara katkı yapar (Yin, 2003, s. 5).

Ekletik ve pragmatik olma niteliği taşıyan olay çözümlemesi, yöntemsel uygunluğun lehine yöntemci Ortodoksluğu reddeder (Johansson, 2007). Bir olay çözümlemesi, olguların ayrıntılı yorumlamasını sunarak yorumlayıcı, veriyi kanıtsal sınıflamalar geliştirmek için bir ölçüde tanımlayıcı özellik taşır. Kuramsal varsayımları göstermek, desteklemek ya da onlara meydan okumak amacı taşımadığından tam anlamıyla yorumlayıcı olduğu söylenemez. Ancak, betimleme, keşfetme ve yargılamayı içermesi nedeniyle değerlendirmecidir. Yargılama bilgisini anlamaya çalışarak ince tanımlamaya ulaşma çabası gösterir (Laws ve McLeod, 2004, s. 5).

Bilimsel araştırma yöntembiliminde ikinci kuşak olay çözümlemeleri içinde yer alan (Johansson, 2007) temellendirilmiş kuram ise, çoklu kavramsal kuram üretiminde sistematik veri toplamanın yapılmasında belirli yöntemi işaret eder. Strauss ile Glaser'e göre (2010) bu araştırma yöntemi, tam bir yöntembilimsel pakettir. Sistematik serisi, veri toplamayla başlayan ve araştırmacıyı yayımlanabilir kuramsal yapıya götüren gerçek yöntemdir (Glaser, 2010, s. 1). Kuram; (1) nedenleri, (2) bağlamları, (3) durumsallıkları, (4) beklenmeyen olayları, (5) ortak değişiklikleri, (6) durumları ve toplumsal süreçleri; bu unsurlar arasındaki ilişkileri ve düzenleri anlamak için inceler (Starks ve Trinidad, 2007, s. 1374). Verilerin ve bu verilerden sağlanan bilginin zenginliğinin artırılması, olay çözümlemesi ile temellendirilmiş kuramın bütünleştirilmesiyle sağlanır. Olay çözümlemesine temellendirilmiş kuram uygulanabileceği ve her ikisinin kesiştiği bir noktada, elde edilecek bulguların ve ulaşılabilecek sonucun en doyurucu olacağı görüşleri öne sürülür (Andrade, 2009; Laws ve McLeod, 2004; Fernández, 2004(a)). Bu özellikleriyle araştırma için en uygun yöntem temellendirilmiş kuram olmuş ve uygulanmışsa da olay çözümlemesinden de yararlanılmıştır.

Türkiye'de 2000'li yılların basın-iktidar ilişkisini ele alan bu çalışmada, olay çözümlemesi, araştırmada benimsenen bir strateji; temellendirilmiş kuram ise, araştırmanın uygulanacağı bir yöntem olarak benimsenmiştir. Daha açık anlatımla, bu çalışmada olayların/durumların (eventum/casum) çeşitli boyutlarının ortaya konması, yorumlanabilir hale getirilmesi bir strateji olarak benimsenen olay çözümlemesi ile gerçekleştirilirken, olaylardan olgulara (factum) ulaşma süreci temellendirilmiş kuram yöntemi ile sağlanmıştır (Ek-7). Bu çerçevede

basın-iktidar ilişkisindeki dönüşümlerin gazetecilik anlayış ve uygulamalarına nasıl yansıdığı gazetecilerin algı, deneyim ve yorumları ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Çalışılacak Olayın/Durumun Belirlenmesi

Genel olarak bakıldığında, iktidarın bugün Türkiye’de medyanın kilidinin köşe yazarlarıyla kırmaya çalıştığı izlenimi vermektedir. Bu kapsamda, mülkiyet ile birlikte gelen şirket yapısı/sermaye özelliklerinin oluşturduğu patronaj iktidarının yanı sıra, reklam verenler ve reklam ajanslarının kontrol yapılarını (tahsisat ve operasyonel) etkileyerek, ekonomik yaptırımlarla birlikte ve başkalaşıma uğrattığı mesleki ideolojiler üzerinden köşe yazarlarının aldığı pozisyonu önemlidir. Böylece sermaye (patronaj) iktidarının operasyonel kontrol yapılarıyla köşe yazarları üzerindeki etkileri, devlet-medya ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen regülasyon/deregülasyonları (yasama uygulamaları, yasal sınırlılıklar, sübvansiyonlar, milli güvenlik konularındaki yasaklar ve polisiye uygulamalar) ve bunların yanı sıra, diğer sektörlerdeki düzenlemeleri dengelemeye çalışmaları önemli bir gösterge olarak ortaya çıkar. Medya çalışanlarının emek gücü kapsamında değerlendirilebilecek olan, günlük rutinler (çalışma saatleri, ücretler, fazla mesailer, iş garantisi ve sosyal haklar) ile belirli koşulların oluşturulması; dernek, sendika, vakıfların etkinlikleri üzerinden oluşan durumları da dikkate değer olgular olarak değerlendirilebilir. Böylece, köşe yazarlarının kültürel sermayeleriyle oluşturdukları kültürel ürünlerdeki (tüketim, popüler ve siyasal kültür) değişim etkinleşir. Tüm bu etkenler ve sonuçları, medyanın siyasal iktidar ile ilişkisini ele alan akademik literatürdeki içinde yerlerini alır.

Topluma doğrudan etkisi olan, toplumun inşa sürecinde en etkin olduğu varsayılan basın ve siyaset arasındaki iktidar¹⁴⁷ ilişkileri çerçevesinde köşe yazarlarının buldukları nokta, bu kapsamda anahtar konumundadır. Dolayısıyla, iktidar (güç) sahibi başbakanların, bakanların, devlet yöneticilerinin, temsilci şahsında gazetenin kendisine olan ve hatta bununla sınırlı kalmayıp, medya patronlarına, gazete yöneticilerine, köşe yazarlarına ve gazetecilere olan eleştirel yönelimleri ve bunların sonucunda köşe yazarlarındaki bilişsel değişimlerin neler olduğu çalışılacak duruma işaret eder.

3.1.2. Örneklemin Oluşturulması

Temellendirilmiş kuramın ilk adımı olan araştırma sorunun bulunduğu alana giriş, olgunun bulunduğu bağlamda yürütülen ilk soruşturma eylemidir. Her araştırma sorusu, gerçekte bir kuram testi araştırması (Eisenhardt, 1989, s. 536) olsa da, temellendirilmiş kuramda başlangıç

¹⁴⁷ Burada belirtilen iktidar kavramı, devlet iktidarını kullanma yetisine sahip hükümet kuran siyasal partiyi işaret etmektedir.

aşamasında yer alan araştırma sorusu öncü yapıdır ve kuramlara yol göstermez (Fernández, 2004(b), s. 85-86) ama bu aşamada araştırmacı, diğerleriyle karşılaştırabileceği veri dilim(ler)i üretir. Bu nedenle, olabildiğince geniş tutulan kısa sürede terk edilecek araştırmanın başlangıç sorusu (Fernández, 2004(a)), *2002’de başlayan ve halen sürmekte olan basın-iktidar ilişkilerinin karakteristik özelliklerinin ve bunların daha önceki dönemlerden farklılıklarının neler olduğu* biçiminde inşa edilmiştir. Buna karşılık, ana sorunsalın doygunluğunu sağlayacak yanıtlara ulaşmada yol gösterecek olan bazı sorulara –olay çözümlemesine özgü alt soru(n)lara- da gereksinim duyulmuştur:

- (AS-1) Basın-iktidar ilişkilerindeki dönüşüm nasıl başlamış ve günümüzde hangi biçimde sürmektedir?
- (AS-2) Medyada etkin konumda bilgi ve düşünce üreticisi olan köşe yazarlarının mesleki pratiklerine etki eden unsurlar nelerdir?
- (AS-3) Geçmiş dönemlerden farklı olarak, medyanın ve köşe Yazarlarının 2000’li yıllardaki durumlarında nasıl bir değişim olmuştur?
- Medya kuruluşlarının sermayedarlarının siyasal iktidarla (hükümet) ekonomik ve/veya ideolojik ilişkileri, basın-iktidar ilişkilerine nasıl yansımaktadır?
 - Siyasal iktidarın eleştirilerinin odak noktası kimler ya da nelerdir?
 - Genel olarak, köşe yazarları niçin sıklıkla siyasal iktidar tarafından eleştirilmektedir?
 - Medya mensupları, iktidar ilişkilerinin ideolojik oluşumuna nasıl katkıda bulunmaktadırlar?
 - Müdahale karşısında gazetecilerin geliştirdiği gündelik siyasal davranışlar nelerdir?
- (AS-4) Türkiye’deki siyasal kutuplaşmanın/çatışmanın tarafları nasıl tanımlanabilir; bu çatışmada medyanın rolü nedir?

Yukarıdaki tüm bu sorular gibi süreçte karşılaşılabilecek yeni koşullarla birlikte oluşacak alt sorunlar, çalışmanın odaklanacağı siyasal sistem ile medya sistemlerinin birbirine olan karşılıklılık alanına işaret etmesi bakımından önemlidir.

Alana giriş ve araştırma sorusunun oluşturulmasıyla başlayan aşamada, karşılaşılabilecek sorunlardan biri, incelenecek olayların ne olacağı; diğeri ise, bu olayların kategorilerini, yani kodlarını, ortaya çıkarmak için hangi kaynaklara başvurulacağıdır. Temellendirilmiş kuramın bir gereği olarak, bu araştırma için görüşme yöntemi temel veri toplama aracı olarak kabul edilmiştir. Bu amaçla, ilgi duyulan konunun incelenmesinde sonuca ulaşabilmek için seçilecek olayların ve kişilerin hangi amaçla belirleneceği, çözümlemenin sağlıklı olması açısından önemli olmuştur. Bu sorunların önüne geçmeye çalışmak, araştırmaya iki aşamalı özellik katar: kuramsal örnekleme ve katılımcılar ile veri kaynaklarının belirlenmesi.

3.1.3. Kuramsal Örnekleme

Kuramsal örneklemenin amacı, olasılıkla tekrarlayan veya ortaya çıkan kurama uzanan olayların/durumların seçimidir. Her kategorideki çoklu olayların tekrarlayan bulgulara izin vermesi, dolayısıyla bu seçim, rastlantısal değil ama kurama uzanan belirli olayların/durumların seçimini yansıtan amaçlı seçimle gerçekleştirilir (Eisenhardt, 1989, s. 537); kuramsal doyuma¹⁴⁸ ulaşmaya kadar da, bireyleri örneklemlenerek eklemeyi sürdürür (Starks ve Trinidad, 2007, s.1375). Fernández'in (2004(a); 2004(b), s. 6) işaret ettiği biçimde, veri toplama süreci olarak da tanımlanabilecek kuramsal örnekleme, araştırmanın sonu olan yazım aşamasına kadar aralıksız sürdürülmüştür. Araştırmanın sonuca (kurama) doğru biçimde ulaşması için olayların seçimi, amaca yönelik (amaçlı seçim) yapılmıştır.

Freire'ye (2010, s. 85) göre, bir araştırmanın gerçek tehlikesinin, sorgulamanın sözde nesnesi olan kişilerin kendisinin de araştırmanın yürütücüsü olduklarını keşfederek çözümlene sonuçlarını çarpıtabilecekleri olasılığı değildir. Tersine, araştırmanın odağının anlamlı konulardan insanların kendisine kayması ve bunun sonucunda insanların araştırma nesnesi yapılmasının olası tehlikesinin bulunduğu uyarısını yapar. Bu nedenle, araştırmanın odağının, kişiler olması yerine, kurumlara kaydırılması benimsenmiştir. İncelemek sürecin geniş olması, örnek olayların sayısının artmasına neden olmuş; kurumsal örnek olayların sayısı, sonuca ulaştırabilecek biçimde arttırılmıştır:

1. Rumeli Holding'e 11 Ağustos 2003'te başlatılan mali incelemenin sonucu olan 14 Şubat 2004'te TMSF tarafından el konulması,
2. TMSF tarafından el konulan Ciner Grubu'na ait *ATV* ve *Sabah* gazetelerinin 5 Aralık 2007 tarihinde Çalık Grubu'na satılması,
3. Deniz Feneri Davası'nın haber yapılması nedeniyle Aydın Doğan ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan çatışması; peşi sıra, Doğan Grubu'na 9 Eylül 2009 tarihinde 3,8 milyon liralık vergi cezasının kesilmesi ve sonrasında *Hürriyet* gazetesindeki değişim,
4. 8 Temmuz 2011 tarihinde Doğuş Grubu'na bağlı *NTV*'deki programların durdurulmasıyla başlayan, yapımcılarının işten çıkarılmasıyla sonuçlanan değişim ve bu kişilerin basındaki görev ve durumlarının değişmesi.

¹⁴⁸ Doyumun anlamı, sürekli karşılaştırma boyunca, her kategorinin (kod) özelliklerinin ve boyutlarının ortaya çıkarılmasında yeni hiçbir kategori ortaya çıkmaması veya literatüre yeni literatür eklendiğinde yeni, kayda değer kavram özellikleri sağlanamamasıdır. Yer değiştirilebilir göstergelerin sürekli karşılaştırılması yeni özellik ve boyut ortaya çıkmayınca kadar sürer (Halton, 2010, Ólavur, 2011). Bir başka anlatımla, “doyum, ortaya çıkan kavramı sınırlandırır ve doyumla karşılaştırma kendini sınırlandırır” (Ólavur, 2010, s.23).

3.1.4. Katılımcıların Belirlenmesi

Bir araştırmaya katkı sağlayacak olan katılımcıların ya da görüşmecilerin belirlenmesi sistematik, tabaka ve küme vb. (geleneksel örnekleme yöntemi); amaçlı örnekleme (nitel araştırma yöntemi) biçiminde yapılabilmektedir. Amaçlı seçimle belirlenen olayların çözümlenmesi, kişilerin bakış açılarını anlaşılması için olaylardan doğrudan etkilenen, olayın arka planı hakkında bilgi sahibi olacağı düşünülen kişilerin seçimi ile yapılmıştır. Bu açıdan, Yıldırım ve Şimşek (1999, s. 198), katılımcı sayısının ve örneklem büyüklüğünün görece olarak küçük olduğu uyarısını yaparlar. Bu görelilik, temellendirilmiş kuram için katılımcı sayısını, 10 ile 60 kişi arasında değiştirebilmektedir (Starks ve Trinidad, 2007, s. 1375). Araştırma sürecinde katılımcıların belirlenmesinin ardından, toplam 63 gazeteci ve yazar ile önce doğrudan bağlantıya geçilmiştir (Ek-8) ve ardından her birine araştırmaya davet mektubu gönderilmiştir (Ek-9). Erişim sürecinde gazeteci ve yazarlardan 6'sı olumsuz yanıt verirken, 28'i ise gerek e-posta gerekse telefonla iletişime geçilmesine karşın hiçbir biçimde yanıt vermemiştir. Olumlu yanıt verenlerden 10'u ile çeşitli nedenlerle görüşme gerçekleştirilmemiştir; olumlu yanıt veren kişilerden 15'i ile yüz yüze, üçü ile e-posta yoluyla, biri ile de kayıt dışı serbest görüşme yapılmıştır. Hazırlanan bir etik protokolü (Ek-10) ile görüşme yapılan kişilerden, veri toplama sürecinde kullanılacak olan gerekli yazılım ve donanımın kullanılmasında rızalarının alınması (Fernández, 2004(a)) sağlanmıştır. Tüm katılımcılar, etik protokolü imzalayarak rıza göstermelerine karşın, açık kimlikleri kullanılmamıştır: Açık kimliklerini ortaya çıkaracak çalışmış oldukları ya da çalışmakta oldukları kurum bilgilerine de yer verilmemiştir. Açık kimlikler yerine her biri için kimlik kodları verilmiştir. Ardından, problem merkezli görüşme aracılığıyla, Andreas Witzel'in (2006) de vurguladığı gibi, kuramın yönlendirmesi ile araştırmada esneklik arasındaki karşıtlığı, çözümlenecinin bilgi kazanımını, "tümdengelimsel ve tümevarımsal karşılıklılık oyunu" olarak düzenleyip aşılmaya çalışılmıştır. Böylesi esnek bir yöntemin yeğlenmesindeki amaç, araştırmacının soruna veya konuya dair bakış açısının görüşme yapılan kişininkine baskın gelmesini, onu yönlendirmesini ve elde edilen verilerin kuramlara uydurulmak için zorlanmasını önlemek için olmuştur.

Katılımcılara ilişkin veriler, Türkiye'de gazetecilik alanı ve pratiğinin dönüşümü hakkında ipuçları sağlamaktadır. Görüşme yapılan 19 köşe yazarlarının büyük çoğunluğunun gazetecilik alanı dışında (13 kişi) lisans düzeyinde (12 kişi) ve lisansüstü (5 kişi) eğitim görmelerine karşın çok uzun yıllardır basında yer görev almışlardır. Bu kişilerin yine büyük çoğunluğu kendilerini köşe yazarı ve yazar (10 kişi) ya da gazeteci köşe yazarı (2 kişi) olarak tanımlarken, köşe yazarlığını kanaat önderi (eşik bekçisi) (12 kişi) ve gündem yorumlayıcı (3 kişi) olarak tanımlamakta, böylece kendilerini diğer basın çalışanlarından ayrıcalıklı bir

konuma oturtmaktadır. Görüşme yapılan bu kişilerden çoğunluğu çalışmakta oldukları medya kuruluşlarını değiştirmek zorunda kalmazken (11 kişi), diğerleri (8 kişi) çalıştıkları kurumlardan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Daha önce kitle gazetelerinde yazmakta olan köşe yazarlarının bir kısmı, merkezde olamayan gazetelerde kendilerine yer bulurlarken (5 kişi), bir kısmı ise halen herhangi bir yerde yazmadıkları (2 kişi) görülmektedir. Tüm bu veriler, gerek günümüzde Türkiye’de basın alanının kurallarının ve aktörlerinin değişimi gerekse araştırmaya görüşmeci olarak katkı sağlayan köşe yazarlarının yürürlükte olan iktidara yönelik konuları hakkında ipuçları vermektedir (Bkz. Tablo 3.1).

Gerek olay çözümlemelerinde gerekse temellendirilmiş kuram yöntemlerinde elde edilen bilgiler ilk görüşmeyle birlikte işlenmeye başlanır. Söyleşi tarzında-karşılıklı konuşma biçiminde, yarı-yapılandırılmış bir özellik taşıyan problem merkezli görüşmenin araçlarından olan, kısa anket, açık-uçlu 36 soru yöneltilmiş (Ek-11); verilen yanıtların yanı sıra, konuşma, durumsal şartlar, sözsüz ifadelerin gözlem notları ve diğer kısa notlarla veriler toplanmıştır (Witzel, 2006, s. 189-190). Dijital formlara kaydedilen ses kayıtlarının bant çözümleri yapılmıştır. Fernández’in (2004(b), s.86) uygulama avantajlarından söz ettiği *ATLAS.ti* adlı bilgisayar programı yerine, benzer özellikleri barındıran *NVivo* programı aracılığıyla kodlama ve çözümleme etkinlikleri uygulanmıştır. Görüşmelerden sağlanan veriler, diğer niteliksel ve niceliksel bilgi kaynaklarından elde edilen verilerle desteklenmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin niceliksel sonuçlarının çıkarımı ve sınıflandırmaları yapılmıştır.

Niteliksel belge (doküman) çözümlemesinin genel odağı, anlamları, vurguları, mesaj içeriklerini yakalamak; kurum ve işleyişini, bunların nasıl sunulduklarını anlamaktır (Glaser ve Strauss, 1967’den aktaran Altheide, 1996, s. 33). Bu amaçla araştırılan konuların anlaşılabilir kılınması için kavramsal ve kuramsal olarak malzemelerin seçimine önem verilmiştir. Altheide (1996, s. 33-34), çok sayıda önceden ayarlanmış kategoriler ve esnek olmayan örnekleme stratejilerinden türemiş olaylarla/durumlarla çözümlemede tuzağa düşülebileceğine dikkat çeker. Ayrıca, araştırılan dönemin halen sürüyor olmasının bir sonucu olarak erişilebilecek kaynakların kıtlığı, iletişim literatürünün vurguladığı sermaye ve iktidar çevrelerince kendi çıkarlarının yürütülmesinin araçları olan gazetelerden, televizyon kanallarından, haber ajanslarından, yayınlanan kitaplardan elde edilen belgelerin, arşivlerin, çeşitli mecralardaki açıklamaların ve gazetecilerin yorumlarının, makalelerinin, köşe yazılarının, röportajlarının ikincil veri kaynakları olarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Sonuçları ve belirlenimleri saptıracak etkilerin azaltılabilmesi için Altheide’nin (1996) önerdiği, belirli boyutlarda benzer ve farklı olan malzemenin yeğlemesi durumunda aynı olay için hem gazete hem de televizyon haberleri gibi iki farklı kaynağa yönelebileceğini belirttiği

Tablo 3.1 Görüşme Yapılan Katılımcıların İlişkin Veriler

Cinsiyeti	Eğitim Durumu	Eğitimin Basın İle İlgisi	Basına Girişi	Kendini Tanımlaması	Köşe Yazarı- Gazeteci Farkı Görüp Görmediği	Köşe Yazarlığı Tanımlaması	İş Değiştirmek Zorunda Kalıp Kalmadığı	Daha Önce Çalışmakta Olduğu Gazetenin Konumu	Şu Anda Çalışmakta Olduğu Gazetenin Konumu	Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1988	Gazeteci	Evet	Kanaat Önderi (Eşik Bekçisi)	Hayır	X	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans Üstü	Alan Dışı	1979	Köşe Yazarı	Evet	Gündem Yorumlayıcı	Hayır	X	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1983	Köşe Yazarı	Evet	Kanaat Önderi (Eşik Bekçisi)	Evet	Merkez Dışı Medya	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans Üstü	Alan Dışı	1997	Yazar	Evet	Kanaat Önderi (Eşik Bekçisi)	Evet	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1966	Yazar	Hayır	Kanaat Önderi	Hayır	X	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans Üstü	Alan Dışı	1980	Köşe Yazarı	Evet	Kanaat Önderi (Eşik Bekçisi)	Evet	Merkez Dışı Medya	Yazmıyor	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans Üstü	Alan İçi	1974	Köşe Yazarı	Evet	X	Evet	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1975	Gazeteci	Evet	Kanaat Önderi (Gündem Oluşturucu)	Hayır	X	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1961	Gazeteci Köşe Yazarı	Evet	Gündem Yorumlayıcı	Evet	Merkez Medya	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan İçi	1974	Gazeteci	Evet	Kanaat Önderi	Evet	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan İçi	1957	Gazeteci	Evet	Gündem Yorumlayıcı	Hayır	X	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans Üstü	Alan Dışı	1665	Köşe Yazarı	Evet	Kanaat Önderi (Eşik Bekçisi)	Hayır	X	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	N/A	N/A	1985	Gazeteci	Evet	Kanaat Önderi (Eşik Bekçisi)	Hayır	X	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1973	Gazeteci	Hayır	Kanaat Önderi	Hayır	X	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme
K	Lisans	Alan İçi	1966	Köşe Yazarı	Evet	Kanaat Önderi (Gündem Oluşturucu)	Hayır	X	Merkez Dışı Medya	Yüz Yüze Görüşme
E	Lisans	Alan Dışı	1952	Gazeteci Köşe Yazarı	Hayır	X	Evet	Merkez Medya	Yazmıyor	E-posta
E	Lisans	Alan Dışı	1969	Yazar	Evet	Kanaat Önderi	Evet	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	E-posta
E	Lisans	Alan Dışı	1978	Gazeteci	Evet	X	Hayır	X	Merkez Dışı Medya	E-posta
E	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	Hayır	X	Merkez Medya	Yüz Yüze Görüşme ve Gözlem

kademeli kuramsal örnekleme (progressive theoretical theoretical sampling) kullanılmıştır. Böylesi bir üstünlüğe sahip olan kademeli kuramsal örnekleme, veri kaynaklarının zenginliğini arttırma amacı taşıyan bu çalışmada da işlevsel olmuştur. Ayrıca, yüz yüze görüşme yapılmış kişiler ile yazılı olarak yanıt verenlerin yanı sıra, iktidara yakın, muhalif ya da yansız tutum sergileyen kişilerden oluşan gazeteci kökenli köşe yazarları belirlenmiş; bu kişilere ait köşe yazıları ile görsel ve yazılı mecralardaki röportaj, haber beyanı vb. veri kaynakları semptomatik tarama yapılarak çözümlenmeye eklenmiştir. Ayrıca, olayların arka planına tam anlamıyla girebilmek için kademeli kuramsal örnekleme (bir olayın ayrıntılarına çeşitli kaynaklardan ulaşılması) kullanılmıştır. Böylece, Yıldırım ve Şimşek'in (1999, s. 201) uyardığı, geçerlilik, güvenilirlik ve genelleme sorunları ortadan kaldırılmıştır.

3.1.5. Kuramsal Kodlama

Kuramsal kodlama, temellendirilmiş kuram çözümlemesinin kendine özgü olan sınıflama ve kısa not tutma (memoing) boyunca ortaya çıkan özet modeldir. Kuramın varsayımları olarak ortaya çıkan anlamlı kodların tümlenmesi, bir veya iki kategori için kodlanarak ve ilişkiler göz önüne alınarak kavramsallaştırılması biçiminde sağlanır (Glaser, 2005, s. 1-3): Kavramsallaştırma, tüm alanlardan ve onların kuramsal perspektifinden gelir. Toplumsal psikoloji, toplumbilim (sosyoloji), felsefe, örgütsel kuram, ekonomi, siyaset bilimi, tarih, biyokimya vb. alanlarda çeşitli kuramsal perspektifler bulunur¹⁴⁹ ve kuram bunları kendi bakış açısını genişletmek için kullanır. Çünkü çeşitli alanlardan gelen böylesi örnek modellere¹⁵⁰ açık olmak temellendirilmiş kuramı oldukça zenginleştirir (Glaser, 2005, s. 7).

Daha önceki bölümlerde değinilen söz konusu ilişkiyi açıklamaya çalışılan model ve yaklaşımlar¹⁵¹, Yüksel'in (2013) de belirttiği gibi, her zaman ilişkiyi açıklamada yeterli olamayabilmektedirler. Herhangi bir araştırmanın tıkandığı ya da araştırma sorunsalının tamamını karşılayamadığı noktada bilimsellikte açık (fikirli) olmak sonuçlara ulaşmada yeni yolları gösterebilmektedir. Bu noktada, Glaser'in bahsettiği ekonomi alanından gelen, *tamamlayıcı nedensel döngü modeli*,¹⁵² siyasal iletişim sürecine uyarlanabilir görünmektedir.

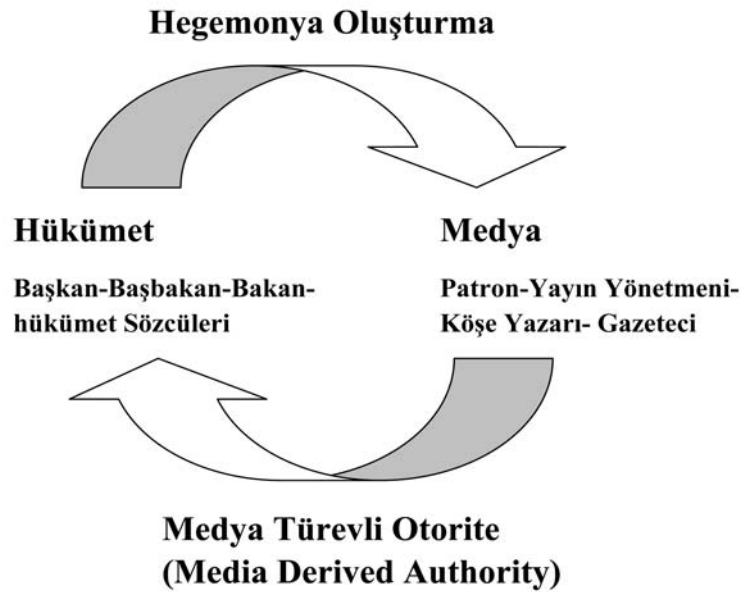
¹⁴⁹ Örneğin, biyokimya alanında kullanılan, *rastlantusal yürüme (random walk)* modeli; siyaset biliminden gelen, *konjunktürel nedensellik (conjunctural causation)*; ekonomide kullanılan, *tamamlayıcı nedensel döngü (amplifying causal looping)* modelidir (Glaser, 2005, s. 7).

¹⁵⁰ Glaser'in (2005) örnek verdiklerinin dışında çeşitli alanlarda kullanılan başka modellemeler de söz konusudur: *önyargılı rastlantusal yürüyüş (biased random walk)*, *tekrarlı nedensel çoğaltım (repetitive causal reproductions)*, *değişik aşamalardan geçip aynı sonuçla bitme (equipfinality)*, *karşılıklı/ters nedensellik (reciprocal causation)*, *tetikleyiciler (triggers)*, *nedensel yollar (causal paths)*, matematiksel bir model olan *sürekli nedensel döngü (perpetual causal looping)* (ayrıntı için ayrıca bkz. Urquhart (2013, s. 27)).

¹⁵¹ *Endekslem yaklaşımı (indexing approach)* (Bennett, 1990), *propaganda kuramı (propaganda theory)* ve *hegemonya yaklaşımı (hegemonic perspectives)* (Herman ve Chomsky, 1998).

¹⁵² Ekonomi alanında kullanılan bu *tamamlayıcı nedensel döngü (amplifying causal looping)* modeli, aile etkilerinin etkileşim bölümüdür. Sonuçlar sürekli olarak nedenlere ve nedenlere sürekli olarak sonuçlara

Bu araştırmanın konusuna uyarlandığında, Susan Herbst'ün (2003) sunduğu “medya türevli otorite” kavramına ulaşılabilir. Örneğin, iktidar tarafından gazetecilere yapılan eleştiriler ya da iktidar sahiplerinin medya patronları ve yöneticileriyle yemekli toplantılarda telkinlerde bulunmasının, köşe yazarlarının düşüncelerini yazamamaları, ya da iktidarın arzu ettiği çizgiye sokması, *medya türevli otoriteyi* (Herbst, 2003, s. 490) sağladığı gibi bir önvarsayım kabul edilebilir.

Şekil 3.1 Tamamlayıcı Nedensel Döngü Modeline Uyarlanmış Medya Türevli Otorite Süreci

Genel olarak iktidarın, medya patronlarına, yöneticilerine ve köşe yazarlarına yönelen konuşma üslubuna, verilen mesajlarına bakıldığında, bir veya birkaç tür otoriterliğin olduğu söylenebilir. Bu durum, kaçınılmaz olarak, gazetecileri araştırmanın temel veri kaynağı haline getirmektedir. *Tamamlayıcı nedensel döngü modelinin* uyarlanması sonucunda çözümleme, temellendirilmiş kuram yöntemi içinde hareket kabiliyeti olan yeni bir perspektife sahip olur.

3.2. Bulgular

Önceki bölümlerde değinildiği gibi, medya sermayesinin el değiştirmesi; basında ve basın-iktidar ilişkilerinde bir kırılmaya neden olmuştur. Araştırmaya katılan gazeteci ve köşe yazarları, araştırma sorunsalına göre çıkarılmış görüşme sorularına yönelik görüşler bildirmişlerdir. Beyan edilen bu görüşler, açık kodlama aşamasında cümle bazında kodlanarak, katılımcıların kendi tanımlamaları ile kategorilerin oluşmasına izin verilmiştir.

dönüşürken, hem kötüleşen ilerleme veya sertliğin tırmanışını görülür. Bu, istismar daha kötüleşirken, iktidarın istismarı veya otorite gücünün istismarı eşleşmesini uygular; kurumsal başarısızlığın artmasını; hatta aşık olmayı bile sağlar. Nedensel döngü her yönde olumlu ya da olumsuz biçimde genişler. (Glaser, 2005, s.10-11)

Böylece, çeşitli zaman dilimlerine yayılan olguların kesiştikleri nokta elde edilebilmiştir. Her bölümde neden-sonuç ilişkisine göre ele alınmış; veri parçalarının birbirlerini tamamlayıp tamamlamadıkları; diğer katılımcıların tanımladıkları olgulara benzeşip benzeşmediği belirlenebilmiştir. Böylece veri analizi biçimindeki açık kodlamanın ardından, eksensel kodlama aşamasında çekirdek kategorilere ulaşılmış; çekirdek kategorilere uygulanan seçici kodlama ile analizin nesnel dayanağı oluşturulabilmiştir.

3.2.1. Basın-Hükümet (İktidar) İlişkisinin Değişimi ve Günümüze Etkisi

Katılımcılar, geçmiş dönemlerde yaşanan yapısal değişimin ne zaman, nasıl olduğu ve de şimdiki zamana etkilerinin nasıl hissedildiği ile ilgili çeşitli görüşler bildirmişlerdir. Bu yapısal değişimdeki esas kırılmanın ne zaman oluştuğunun açık kodlama ile keşfedilmesi, basın-iktidar ilişkilerinin değişimi ile çapraz sorgulamaya sokularak elde edilmiştir. Türkiye’de basının sermaye yapısındaki değişimin 1960’lı yıllarda olmasına karşın, asıl kırılmanın 1980’li yıllarda Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde olduğu yönünde ağırlıklı görüşler vardır (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 Sermaye Yapısındaki Değişim ve Sermaye-Devlet İlişkileri

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : 1950’li yıllarda	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
2 : 1960’lı yılların sonunda Günaydın gazetesinin kuruluşu ile	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : 1960’lı yılların sonunda ofset teknolojisinin kullanılmasının başlamasıyla	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	2
4 : 1970’li yılların sonunda Aydın Doğan’ın Milliyet’i alması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
5 : 1980’li yıllarda	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	3
6 : 1980’li yıllarda Güneş gazetesi ile olmasına karşın asıl 1990’lı yıllara	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
7 : 1990’lı yıllarda	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	2
8 : 1990’lı yıllarda olmasına karşın devamı AKP döneminde	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9 : AKP döneminde	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
10 : Hem Turgut Özal hem de AKP döneminde	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
11 : Hiçbir zaman değişmemiştir	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
12 : Turgut Özal ile başlayıp 1990’lı yılların sonunda	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
13 : Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2	2
14 : Türkiye’de Kapitalizmin gelişmesiyle	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1

Katılımcılar basın-iktidar ilişkisinin niteliğinin hiçbir zaman değişmediği yönünde düşüncelerini açıklarken (5 kişi); yine ağırlıklı olarak, günümüzdeki ilişkinin geçmiş dönemlerden farklı gerçekleşmekte olduğu görüşünü (5 kişi) taşımaktadırlar. Önemli orandaki katılımcı ise, söz konusu ilişkinin Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminden itibaren değişime

uğradığı görüşüne (5 kişi) sahiptirler (Tablo 3.3). Tüm bu verilerin, basının sermaye ve iktidarla olan ilişkisinin eş zamanlı değiştiği anlamı taşıdığı söylenebilir. Söz konusu kırılmanın AKP hükümeti döneminde olduğunu belirten köşe yazarı sayısının (2 kişi) azlığı gibi, Özal dönemine benzer biçimde sürmekte olduğu görüşünün (1 kişi) olması da dikkat çeken bir başka noktadır. Bu köşe yazarlarının AKP'ye atfedilen bir kırılma algılamadıklarını göstermesi bakımından önemli bir ayrıntı olarak kendini göstermektedir.

Tablo 3.3 Basın-İktidar İlişkilerindeki Değişim

	A: KY-01	B: KY-02	C: KY-03	D: KY-04	E: KY-05	F: KY-06	G: KY-07	H: KY-08	I: KY-09	J: KY-10	K: KY-11	L: KY-12	M: KY-13	N: KY-14	O: KY-15	P: KY-16	Q: KY-17	R: KY-18	Kod F	Kişi F
1: 1950'li yıllarda DP döneminde	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2: 1980'den itibaren	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
3: 2000'li yıllarda AKP döneminde	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2
4: 28 Şubat döneminde	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5: Her zaman geçerli olması ama günümüzdeki daha farklı biçimde olması	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	5	5
6: Hiçbir zaman değişmemiş olması	1	0	0	2	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	7	5
7: Sıkıyönetim dönemlerinde	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
8: Turgut Özal dönemine benzer biçimde sürmekte olması	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9: Turgut Özal'dan sonra bir değişim başlaması	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	4	4

Kodlama aşamasında elde edilen verilerin *neoliberalizm*, *siyasal iktidar* ve *ekonomik iktidar* eksenine yerleştiği görülmektedir.

Bu, Turgut Özal'dan sonra oldu bence. Turgut Özal'a kadar hükümet ile gazeteciler arasında ...Cüneyt Arcayürek gibi örnekler, yani Süleyman Demirel'in çok yakını ama Süleyman Demirel'den bağımsız örnekleri bir kenara ayırıyorum. Ama Turgut Özal'dan sonra o şeyde bir değişim başladı ve bu giderek arttı. Gazetecilerin, siyasetçinin arkadaş olması, dost olması, birbirilerine akıl vermeye başlamaları, hatta aynı dava için oturup, beraber fikir üretmeleri gibi çarpıklıklar Turgut Özal'dan sonra başladı. Bu dönemde de tahmin ediyorum, bundan öncesi Mesut Yılmaz, Tansu Çiller döneminde zirvesindeydi... (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Özellikle 1982 yılında *Güneş* gazetesi kurulmasıyla basında çok büyük değişimler yaşandığı söylenmektedir:

Bu patronlar gazetelerini (*Günaydın*) 1980 yılında sattılar. 1980 sonrası, biz 1982'de geçtik. 1982 yılında şu oldu; ilk defa olarak büyük transferler verildi gazetecilere. Kime nasıl verildi biliyorsunuz. 1982 yılında Hisarbank'ın patronu Ömer Çavuşoğlu, Ahmet Kozanoğlu, bunlar, Güneri Cıvaçoğlu ile beraber *Güneş* gazetesini çıkardılar ve büyük transferler, mesela işte, Uğur Dündar, Bedri Koroman 10 bin Dolar almıştı transfer ücreti...benim aldığım Türk Lirası transfer ücretiyle bir daire almıştım, sonradan 70 bin Dolara sattığıma göre demek ben o civarda transfer ücreti almışım. (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013)

Bu niyetin arkasında tek adam yönetimi olduğu görüşleri ileri sürülmüştür:

...benim daha ziyade işte gözlemlediğim 1982 *Güneş* gözlemime.. *Güneş*'te Özal, bunu diğer sanayicilere de yansıyan, bir gecede gümrük hadleri değişiyor... bir bakıyorsunuz mürekkebe zam geliyor, kağıda zam geliyor, (sık sık kağıt zamları yapıyordu) böyle kağıt sıkıntısı maliyetleri şişiriyordu. Maliyetler şişince *Günaydınlar* satılıyor. *Günaydın*'ın satılması tam kaç yılı bilmiyorum ama Özal döneminde, yani Özal döneminde çünkü Özal bunları boğacak gibi; boğulmaktan korkuyorlar. Aydın Doğan girdi 1980 yılında, 1979 veya 1980 yılından sonra Asil Nadir vs. Güneriler girdi, 1982 yılında yavaş yavaş. Şöyle bir model var: Özal modeli Amerika'nın Türkiye'yi tek adamla yönetme isteğinin uygulanmasıydı. Tek adam Özal, Türkiye'yi tek başına yönetmenin egzersizlerini yapıyordu. (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013)

Özal'ın belli gazeteciler ile yakın ilişkiler kurmasını, basını manipüle etmek amacını taşıdığına dair görüşler de sunulmuştur:

1980'lerden itibaren sadece patronu satın almadı, yani köşe yazarını da satın aldı. Turgut Bey'in, rahmetlinin, yarattığı şeylerden biri, *all the president's man* olma şeyi... Yani onun mavi boncuk dağıttığı köşe yazarları vardı. Ama ne yapıyor buna karşılık? Patronu, Turgut Özal ile -dönemin başbakanı ile- irtibatını sağlıyor. Bu yani... Mesela, 2002'nin başında benden de beklendi. Recep Tayyip Erdoğan ile aram çok iyiydi o zaman. Bu, şu demek: Yani bir can simidi. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Neoliberalizm, siyasal iktidar ve ekonomik iktidar eksenindeki görüşler dikkate alındığında, tüm bunların aslında *neoliberal iktidar* altında yer aldıkları görülmektedir. Tüm bu olgular, katılımcıların aktarımına göre, gazetecilerin mesleklerini derinden etkilediği anlaşılmaktadır (Tablo 3.4).

KY-04 (Kişisel görüşme, 5.5.2013), köşe yazarlarının medyanın sağladığı gücü nasıl algıladıklarından ve nasıl kullanma eğiliminde olduklarından kendinden örnek vererek söz etmektedir:

1998'de *Hürriyet*'te çalışmaya başladım, 13 yıl. öğrendiğim ve oyun oynamaya başladığım şeydu: ... Bir süre sonra bu sadece patronaj da değil köşe yazarı da tam Aziz Nesin'in Zübük romanındaki gibi, 'it kağıt gölgesinde yürürken, kendi gölgesi sanırmış.' Benim hayatta bu kadar Türkleri iyi anlatan bir şey olamaz. Birden bire o *Hürriyet*'in heyhulla binasının gölgesini kendi gölgem zannetmeye başladım. Karşı tarafta da bunun yürüdüğünü görüyorsun. Maliye Bakanı 15 dakika sonra -ve ben bunu çok yaşadım *Hürriyet* gazetesinde- 'İğdır'da bilmem ne gezisindeydim, size zamanında dönemedim'... acaba benim hakkımda bir şey mi duydu, acaba bir şey mi var (diye düşündüğünü) adamın sesinden hissedersin. ... E, şimdi 1980'lerden itibaren sadece patronu satın almadı, yani köşe yazarını da satın aldı. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

İleri sürülen tüm bu görüşler, basındaki yapı bozuklukları salt gazetecilerin karakterini değiştirmede, aynı zamanda, haber üretim pratiklerini de etkilediği sonucunu vermektedir:

Haber yapma pratiğini, bu şeylerden beri değişti zaten, Turgut Özal'dan sonra. Eskiden nedir olay? Bir haber alırsın, haberin işte şeylerini yazarsın, o taraflarıyla konuşman gerekir. Taraflarıyla konuşursun ve ondan sonra o haber yazılır. Şimdi, Turgut Özal'dan sonra, özellikle de Tansu Çiller'den sonra, gazeteciler bunu ihmal etmeye başladılar, karşı tarafla konuşmayı. Çünkü karşı tarafa sorduğun zaman adam sana cevap vermek yerine,

gazetenin patronuna ulaşarak, hatırlı bir kişiyi bulup, o haberi engellemek yoluna da hareket ediyor. Dolayısıyla, gazete pratiğini bozdu bu ilişki. Eğer haberi daha yayınlanmadan bloke edilmesini istemiyorsan bazı şeylerden vazgeçiyorsun: İşte adamı aramıyorsun; haber yayınlanıyor, ertesi gün arıyorsun gibi. Halbuki normal olarak onu da o gün aranmış olması, o gün o haberin o adamın fikrinin görüşü neyse savunulması olmuş olması gerekir; o pratiği bozdu. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Tablo 3.4 Sermaye Yapısındaki Değişimin Etkisi

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Gazete patronlarının ekonomik çıkarları nedeniyle iktidar ile kurduğu ilişkinin gazetecilik pratiklerini yeniden belirlemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
2 : Gazete sahipliğinin değişmesi ile kimi gazetecilerin işsiz kalmaları	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Gazeteci karakterinin değişmesiyle gazetecilik meslek anlayışının değişmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	1
4 : Gazeteci ve gazeteciliğin bozulması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Gazetecilerin çalışma koşullarının düzenlenmesini sağlaması	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6 : Gazetecilerin iş güvenliklerinin kalkması ve işlerinden olması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
7 : Gazetecilikten ve basın işletmeciliğinden anlamayanların yönetici durumuna gelmesi	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
8 : Gazetecinin öneminin azalması, kalitenin düşmesi ve karlılığın ön plana geçmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
9 : Gazetelerin ekonomik gücünün zayıflaması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
10 : Haber pratiklerini olumsuz yönde engellemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
11 : Herhangi bir etkinin olmaması	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	2
12 : Kimi gazetecilerin anaakım gazetecilik alanında iş bulamamaları ya da işsiz kalmaları	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
13 : Kimi gazetecilerin gerek siyasal iktidar gerekse medya patronları baskısı karşısında düşünce ve ilkelerinden vaz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
14 : Kimi üst düzey gazetecinin sermaye ile bütünleşmesi ve iş takibine başlamaları	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
15 : Köşe yazarlarının medya patronları ile siyasal iktidardakiler arasında köprü görevi üstlenmeleri	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
16 : Kurumların gücü ile köşe yazarlarının kendi önemlerinin artması gibi algılamaları	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
17 : Medya aristokrasisinin oluşturulması ile gazetecilerin örgütsüz kılınması	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
18 : Medya dışı sermayenin girişinin hızlanmasıyla gazeteciliği etkilemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
19 : Medya gücünün siyasal iktidarı kullanmasına açılması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
20 : Medyanın kirlenmesi ve gazeteciliğin gerilemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
21 : Sermayenin siyasal iktidarı güdümünde olması basını da yöningeye sokması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1

Böylece gazeteciler ve köşe yazarları siyasetçilerin birer taraftarına dönüşmüşlerdir. KY-02'nin o günlere ait gözlemi, "bu yüzden kavga ettiler ama onlar, onların bir parçası olarak görüyorlardı. Çiller'i tutuyorsa, bir anda Çiller'den vazgeçip başka bir pozisyon alabilirdi.

Şimdi (2000'lerde) kendisinin devamı olarak gördükleri" biçimindedir (KY-02, Kişisel görüşme, 5.5.2013). KY-09 ise, bu ilişkileri, "Yönetimdeki hükümet arasında en çarpıcı değişiklik askeri dönemde oldu ve sıkıyönetim dönemlerinde oldu. Yani emir komuta zinciri altında habercilik yapıldığını, manşet atıldığını en son 1994 yılında 28 Şubat postmodern darbesinde gördük. Çarpıcı ilişkilerdi" biçiminde özetlemektedir (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013). KY-08 de, 28 Şubat sürecindeki deneyimini şöyle aktarmaktadır:

28 Şubat'ta temsilci olarak bir kere brifinge -ilk brifinge- gittim ben de. Bütün gazetecileri çağırmışlar, gazete yöneticilerini. Bir tane general -korgeneral di yanlış hatırlamıyorsam; şimdi yargılanacaklardan biri- işte durumdan vazife çıkarma kavramını ortaya attı. Türk Ordusunun görevleri var, İç Hizmet Kanunu'na göre, onlardan bir tanesi, 'duruma göre görev tayin etmek'; işte irtica yükseliyorsa, 'irticaya karşı harekete geçmek' görev tarif ediyor kendisine. Bundan hoşlanmadım -zaten askerden fazla haz etmedim- ama iki kez Erol Özkasnak'a azar işitmeye gittim. Bana dosyalar verdiler; Radikal'de çıkmış haberler, köşe yazılarının altları çizilmiş. Benim yazdıklarım da vardı, 28 Şubat uygulamalarına yönelik eleştirilerimiz içeren. Aydın Doğan'a da verdiler aynı dosyaları. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Elde edilen sonuçlardan basın sahipliğinin el değiştirmesi ile sermaye-devlet ilişkilerine bir dönüşüm gerçekleştiği; bunun da sermaye sahipleri ile iktidar sahipleri arasındaki bir ilişkiye dönüşmüş olduğu söylenebilir. Tüm bunlar kaçınılmaz olarak, *neoliberal iktidarın hegemonyası* altında medyanın kurumsallığı ve medya profesyonellerinin mesleki ideolojileri ve pratikleri üzerinde çok yönlü (çeşitli) kalıcı izler bırakmışlardır.

Katılımcıların sağladığı verilerden, sermaye yapısındaki değişimle birlikte sermaye-devlet ilişkilerinin basın-iktidar ilişkilerini sarmaladığı, hatta onun yerini aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle bunun medya profesyonelleri üzerindeki etkileri de göz önüne alındığında, bu ilişki olgusu kesinliğinin de sağlandığı söylenebilir. Bir zamanlar basın-iktidar çerçevesinde yürütülen ilişkiler, yeni sermaye yapısına bağlı olarak sermaye-iktidar ilişkilerine evrilmiştir.

3.2.2 Mesleki Pratikleri Etkileyen Unsurlar

Köşe yazarlarının yazı yazma pratiklerini etkileyen çeşitli unsurlardan söz edilebilir. Ancak bu unsurların neler olduğunu keşfetmeye girişmeden önce, katılımcıların gazetecilik meslek ilkelerinden ne anladıklarının, üstlendikleri toplumsal ve siyasal işlevlerin neler olduğunun tanımlanması gerekmektedir.

Katılımcıların neredeyse tamamının gazetecilik meslek ilkeleri kapsamında yer alan *doğruluk* (7 kişi), *objektiflik* (4 kişi) ve *tarafsızlık* (3 kişi) gibi kavramlara atıfta buldukları görülmektedir. Diğer katılımcıların tanımlamaları ise, tali biçimde meslek ilkelerine gönderme yapmaktadırlar. Kendi algılarında oluşan ve mesleklerini çerçeveleyen ilkeler

inde yüklendikleri toplumsal ve siyasal işlevlerin neler olduklarının belirlenmesi katılımcılar hakkında bilgi sağlayabilecektir.

Tablo 3.5 Katılımcıların Benimsedikleri Meslek İlkeleri

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:KY-	N:	O:	P:	Q:	R:	F
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	
1 : Doğruluk	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	7
2 : Dürüstlük, samimiyet, açıklık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
3 : Editoryal bağımsızlık	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
4 : Gazetecilik etiği	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
5 : Haber kaynağı ile kurulan güven	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
6 : Meslek kurallarına bağlı kalmak	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
7 : Objektiflik	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	4
8 : Tarafsızlık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	3

Katılımcıların büyük çoğunluğunun, kendilerine gazeteciliğin klasik tanımında yer alan *bilgilendirmek* (9 kişi), *haber iletme* (5 kişi), *gerçekleri aktarmak* ve *olanları yansıtmak* (2 kişi) biçiminde bir toplumsal işlev benimsedikleri anlaşılmaktadır. Diğer katılımcılar ise, *bilinçlendirmek*, *eğitmek*, *uyarmak*, *kamu yararı ve insan haklarını savunmak* gibi bir algılamada içinde kendilerine *toplumu savunmacı* bir işlev yüklemektedirler (Tablo 3.6).

Tablo 3.6 Katılımcıların Benimsedikleri Toplumsal İşlevler

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:KY-	N:	O:	P:	Q:	R:	F
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	
1 : Bilgilendirmek	0	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	9
2 : Bilinçlendirmek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
3 : Eğitmek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
4 : Eğlendirmek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
5 : Eleştirel olabilme	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
6 : Haber iletme	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	5
7 : Kamu yararı ve insan haklarını savunmak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
8 : Sormak ve sorgulamak	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
9 : Uyarmak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
10 : Yansıtmak	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2

Katılımcıların yine büyük çoğunluğu, kendilerine yönetenler (iktidar) karşısında toplumu *bilgilendirmek* (4 kişi), *haberdar etmek*, *uyarmak* (3 kişi) biçiminde savunmacı ve iktidarı *denetlemek* (2 kişi), *yanlışlarını ortaya çıkarmak* (1 kişi) gibi gözetleyici işlev içinde gördükleri anlaşılmaktadır. Diğerleri ise, tarafsızlık içinde gelişmeleri olduğu biri aktarılması işlevini benimsedikleri görülmektedir (Tablo 3.7).

Tablo 3.7 Katılımcıların Benimsedikleri Siyasal İşlevler

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	F
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F
1: Bilgilendirmek	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	4
2: Her siyasi görüşe eşit uzaklıkta gelişmeleri aktarmak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
3: İktidarı denetlenmek	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
4: İktidarın yanlışlarının ortaya çıkarılmak	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
5: İletici olmak	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
6: karşı görüşleri yok saymadan kendi görüşlerini savunmak	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
7: Kendi doğrularını savunmak	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
8: Siyasal iktidar tarafından kullanılmamak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
9: Siyasal iktidardan yalıtılmış biçimde haber ve yorumları iletilmek	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
10: Tarafsız olabilmek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
11: Toplumı haberdar etmek	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
12: Toplumı uyarmak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2

Katılımcıların yukarıdaki, benimsedikleri gazetecilik meslek ilkeleri, toplumsal ve siyasal işlevleri etkileyen unsurlar, literatür taramasından elde edilen verilerin kodlanmasıyla katılımcılara seçenek olarak verilmiştir. Katılımcılar, kendilerinin yazmalarını etkileyenlerin öncelikli olarak *yasal sınırlılıklar* (11 kişi), ardından *sahiplerin (patronaj)* (7 kişi), *medya şirketlerinin mülkiyeti ve kâr amaçlı* (7 kişi) oluşları, *haber kaynakları* (6 kişi) ve *devletin gizliliği, gizli devlet ya da devlet sırrı* (6 kişi) geldiğini belirtmektedirler (Tablo 3.8).

Tablo 3.8 Katılımcıların Mesleki Pratiklerini Etkileyen Unsurlar

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Anti-Kemalizm	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	2
2: Devletin Gizliliği, Gizli Devlet ya da Devlet Sırrı	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	6	6
3: Egemenler-Patronaj İlişkisi	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4: Haber Kaynakları	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	6	6
5: Küresel Ekonomik Yönetim Sistemi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
6: Küresel tekelleşme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	1
7: Medya Şirketlerinin Mülkiyeti ve Kar Amaçlı Oluşu	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	7	7
8: Ölüm Tehlikesi ve Cinayetler	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	4	4
9: Polisiye Uygulamalar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2
10: Sahipler (Patronaj)	1	1	2	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	8	7
11: Sermaye Grupları ve Reklam verenler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	4	4
12: Siyasal İktidar	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2
13: Tabular (Dinsel)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
14: Tabular (Toplumsal ve Siyasal)	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4	2
15: Tepki ve Yapıtırıcı Kurumlar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
16: Yasal Sınırlılıklar	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	11	11

3.2.3. Medya ve Köşe Yazarlarının Konumlarındaki Değişim

İktidar dışında kalan seçeneklerden *yasal sınırlılıklar, polisiye uygulamalar, haber kaynakları* dolaylı olarak siyasal iktidarı işaret etmektedirler. Öte yandan, *sermaye ve reklam verenler*, ardından da *medya şirketlerinin mülkiyeti ve kar amaçlı oluşu* ve de *sahiplerin gazetecilik pratiklerini etkileyen unsurlar* olarak belirtmeleri, ekonomik olarak bir başka iktidar türüne gönderme yapmaktadırlar.¹⁵³ Ancak, *polisiye uygulamalar* gerek basın etkinliklerini sınırlandırabilen *yasal yaptırımları* kullanabilme gerekse *haber kaynağı* olarak bilgi üretme güçleri nedeniyle yürütmenin başındaki siyasal iktidarın baskınlığı göz önünde bulundurulmalıdır.

İktidar dışı etki eden unsurlara bakıldığında ise, ekonomik iktidar sahibi *sermaye grupları ve reklam verenler* (10 kişi) ağırlıklı olarak kodlanmışsa da, *cemaat etkisi*^{154/155} (6 kişi) de

¹⁵³ Bu tartışmayı biraz daha genişletmek, gerek TV ratingleri gerekse gazete tirajları üzerindeki devlet müdahalesinin durumunu hakkında aydınlatıcı ipuçları sağlayabilecektir. Reklam sektöründen aldıkları payları çoğaltma arzuları bulunan gruplar üzerinde siyasal iktidarın etkisi söz konusudur. Örneğin son dönemde iktidara yakınlığı bilinen *Star* gazetesinden Mustafa Karaalioğlu'nun reklam alamamalarını ideolojik gerekçelere bağlayan yazılar kaleme alması, bu konusundaki tartışmaları baltalamıştır: “Güçlü ve takdir edilmesi gereken bir sınıf bilinciyle medya-iş dünyası el ele tutuşmaya devam etmektedir. Reklam dağıtım sistemleri de doğal olarak bu ittifakın sevk ve idaresindedir. Sağdan ve soldan sayıldıklarında iki elin parmaklarını geçmeyecek adamlar ve bir o kadar da reklam veren ‘Eski Türkiye’nin medya düzenini ayakta tutmaya devam etmektedir. Eski Türkiye’nin medyası... Türkiye’nin en çok reklam veren 30 şirketi... Bu iki grubun emrinde olan ve 30 şirketin dışındaki reklam verenleri de yönlendiren reklam pazarlama şirketleri... İttifakın genel tanımı budur. Tek tek isimleri üzerinde de çalışmanın zamanı geldi. En azından merakları gidermek için değil mi? Mesela neden, Yeni Türkiye’nin en çok kazanan Koç, Sabancı, P&G gibi çok değerli şirketleri hala reklam bütçelerini bu ülkede hiçbir şey olmamış gibi dağıtmaya devam edebilmektedirler? ‘Muhafazakar’ karakterli şirketlerin durumu da daha iyi değil ama eskiden bugüne durumu en iyi onların analiz edebileceklerini düşündüğüm için ne diyeceklerini çok merak ediyorum. Niye?” (Karaalioğlu, 10.12.2012) *Zaman* ve *Sözcü* gazeteleri de tartışmaya katılmışlardır. *Zaman* gazetesi genel yayın yönetmeni Ekrem Duralı kendi tirajlarının doğruluğunu savunurken, devlet müdahalesini desteklemektedir: “Tirajların ölçülebilmesi, kontrol edilebilmesi ve şeffaf hale getirilmesi şart. O noktaya ulaşılması ancak uluslararası standartlarda tiraj denetiminin yapılmasına bağlı. Vaktiyle tiraj denetimi konusunda uluslararası denetim yerine Türkiye’ye mahsus ve hileli bir metod uygulamaya kalkanlar oldu. Kendi kafalarına göre ve keyfi hükümlerle tiraj denetimi yapmak isteyen ABC Türkiye’yi Rekabet Kurulu engelledi. İyi de etti; çünkü o gün yapılmak istenen hokus pokus, Türkiye’de gazete satışlarını öldürecek, ufuktaki ışığı söndürecek kadar vahimdi. Abone satışlarına karşı düşmanca alınan tavra uluslararası kriterleri gerekçe gösteren Rekabet Kurulu tarihi bir karara imza attı. 9 madde ile ilgili düzenleme yapılmasını; aksi takdirde yapılacak tiraj denetiminin haksız rekabete yol açacağını net bir şekilde ortaya koydu. Rekabet Kurulu’nun fevkalade önemli uyarılarına kulak vermesi gerekenler, pııyı pırtıyı toplayıp kaçmayı tercih etti. Güya faaliyetlerini askıya aldılar” (Cihan, 27.5.2013). *Sözcü* (23.11.2013) gazetesi ise, “Hangi gazete ne kadar reklam alıyor? Hangi kamu kuruluşları az tirajlı gazeteleri reklama boğuyor? Kim hangi reklamı-ilanı kaç paraya alıyor?” biçiminde yaptığı çıkışla iktidara işaret etmektedir. *Sözcü*, bayi satışının 30 bin civarında olduğunu belirttiği *Star*’ın bu çıkışının ardından reklam almasını, “okunmamasına rağmen devletin ve özel sektör şirketlerinden en fazla ilanı bu gazete alıyor. Belli ki, satmayan, okunmayan bu gazete için yüksekten birileri tarafından baskı yapılıyor” diye açıklarken, iktidara olan konumuna bağlamaktadır. Az okunan gazetelerin tirajlarını şişirerek reklam gelir dağılımından pay aldıklarını iddia etmektedir. Yine *Sözcü*’ye göre, *Milliyet*, *Vatan*, *Habertürk* gibi gazeteler bayi satışının yanı sıra, abonelik sistemi ile benzinci, hastane, ucuzluk marketlerinde promosyon olarak gazete dağıtımının uygulanan yöntem uygulanmaktadır ve bunu fotoğrafları delil olarak sunmuştur (Sözcü, 24.5.2013). Öte yandan, devlet kurumu olan THY uçuşlarında gazete promosyonlarının bazı gazeteler için kısıtlanma yapıldığı, reklam ambargosu getirildiği haberleri de medyada yer almaktadır (Haberx, 22.11.2013; Odatv, 12.11.2013; Samanyolu Haber; Zaman, 23.12.2013; Cumhuriyet; Haberler, 20.12.2013).

¹⁵⁴ Cemaat’i konu alan *Haliç’te Yaşayan Simonlar* adlı kitabın yazarı eski Emniyet Müdürü Hanefi Avcı tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Yine Cemaat’i konu alan *İmamın Ordusu* adlı kitabı nedeniyle Ahmet

kayda değerdir. Özellikle, Cemaat'in, araştırmanın yapıldığı dönemde, geçerli iktidarın ortağı olduğu düşünülürse ve görüşmecilerin günümüzde hükümet dışında herhangi bir iktidar odağı kalmadığı görüşü de göz önünde alınmasıyla eksensel kodlamada iki kategori oluşmaktadır: *Siyasal iktidar ve ekonomik iktidar*.

Tablo 3.9 Katılımcıların Mesleki Pratiklerini Etkileyen İktidar Dışı Unsurlar

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Bağlantılar nedeniyle yabancı ülke	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	2
2 : Cemaat ve siyasal iktidar	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Cemaatlerin etkisinin olması	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	6	4
4 : Cemaatlerin kendi medya organlarının olması	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Diğer iktidar odaklarının belirli etkisinin olmasına karşın asıl etkisinin hükümetten gelmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
6 : Gizli örgütler	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
7 : Hükümet dışı etki eden iktidar odağı kalmaması	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	6	4
8 : İktidar ve diğer iktidar odakları	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3	3
9 : İktidar ve sermayesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
10 : Kürçünlük	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
11 : Okuyucunun etkisinin olmaması	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
12 : Sermaye grupları ve reklam verenler	0	0	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	10	10
13 : Silahlı Kuvvetlerin etkinin azalması	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
14 : Siyasi partilerin belirli etkisinin olması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2
15 : Siyasi partilerin etkisinin olmaması	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Araştırmaya katılım sağlayan gazetecilerin büyük çoğunluğu, günümüzde artık ekonominin tek merkezden yönetilmesi nedeniyle rekabetin olmadığı görüşünü taşımakta; bir kısmı ise, ekonomik rekabetin ideolojik düzeyde çatışmalar biçiminde yansıdığı görüşünü

Şık'ın evine yapılan baskında tutuklanması ve bilgisayarındaki dijital nüshalarına el konulması, sürmekte olan dönemin daha öncekilerden ayıran özelliğini oluşturmaktadır. “Yani öyle kitaplar vardır ki bombadan daha tesirlidir” (NTVmsnbc, 10.6.2011) diyen Başbakan Erdoğan'a göre, tüm müdahaleler yürütme tarafından değil, bağımsız yargı tarafından gerçekleştirilmektedir: “Bu basılmamış denem kitapla ilgili kararı ben vermedim. Bomba kullanmak suçtur, bombanın yapılacağı maddeleri kullanmak da suçtur. Bomba yapmanın ihbarı gelmişse, güvenlik güçleri bunları toplamaz mı? Burada da daha önce gelmiş bilgiler gelmişse, yargı da bu kararı vermiştir ve güvenlik güçlerine gidin alın demiştir. Bu kitap internet sitelerine girmiştir ve burada ne olduğu görülmüştür. Bu yürütmenin değil yargının aldığı bir karardır” (Bianet, 11.4.2011).

¹⁵⁵ Cemaat gerek en yukarıdan patronlar gerekse daha aşağıdan gazeteciler düzeyinde bir yakınlaşma gerçekleştirmiştir. Fethullah Gülen'in sağlık sorunu nedeniyle Erdoğan Demirören'in moral bozukluğu yaşaması ve ABD'de iyi bir doktor araması (Sazak, 2014, s. 164), patronlar düzeyindeki ilişkiyi gösterir niteliktedir. Bir taraftan ilişkiye dair böyle tanıklıklara dayalı deliller söz konusuysen, diğer taraftan, Aydın Doğan, Turgay Ciner, hatta Mustafa Koç, Ali Sabancı gibi işadamlarının Cemaat ile bağlantılı oldukları iddiaları, iktidara yakın gazetelerin manşetlerinde yer alması ayrıca dikkat çekmektedir (Sabah; Takvim, 15.1.2014). Özellikle, Cemaat'in AKP ile siyasal iktidar ortağı olması ve Birleşik Devletler'in Pennsylvania eyaletinde uzun zamandır ikamet eden Fethullah Gülen'i azımsanmayacak sayıda gazeteci ve köşe yazarının ziyaret ettiği de göz önüne alındığında bu etki daha iyi anlaşılabilir.

taşıdıklarını belirtmektedirler (Tablo 3.10). Ekonominin tabanı olan reklamcılığın da ideolojik çatışmanın bir odağı haline geldiği anlaşılmaktadır.

50 kuruşa gazetelerin kendilerini yaşatmaları imkansız. Bunun için bütün dünyada gazetelerin en önemli patronları, şaşmaz bir şekilde reklam verenlerdir. Reklam verenlerin büyük çoğunluğuna bir kısmını devlet oluşturur. Yine başbakan kontrolündedir ama büyük bir bölümü de –oranı bilmiyorum ama yüzde 60, yüzde 70 üzerinde reklamın- özel şirketler sağlar. Özel şirketlerin de ister istemez koydukları sansürler vardır, basına. Basın da o sansürlerin dışına çıkamaz. Hatta bu, rating adına, televizyonlarda prime time’da hangi dizilerin oynayacağına bile karar verir. Ne bileyim ben, daha çok varoşlara hitap eden beyaz eşyalar, tabi ki varoşların seyredeceği dizilere karışmazlar ama vererek veya vermeyerek yıllık reklam anlaşmalarını ona göre yaparak muazzam bir şekilde basını yönlendirirler. Bundan bir kaçış yok. Bunun derecesi yine ülkenin kalkınmışlığı ile çok yakından ilgilidir. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Reklam verenleri değişik bir unsur olarak basının üstünde bir güç olarak hala etkilidir. Ama reklam verenler bile bu Türkiye’deki konjonktürde saflaşmakta ve onları bile biata zorlamaktadır rejim. Dolayısıyla, işverenle reklam veren kesiminin çok fazla bağımsız davranma, basına farklı davranım alanları daraltmakta, daha doğrusu onları da rejimle didişmeyecek, rejimin şimşeklerini üstüne çekmeyecek bir reklam verme politikası basınıla ilişkili geliştirmeye çalışmaktadırlar. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

Tablo 3.10 Ekonomik Rekabetin İdeolojik Düzeyde Yansımaları

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Bilgi sahibi olmama nedeniyle yanıt verilmemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
2 : Ekonomik çıkarlar doğrultusunda siyasal pozisyon değişikliğinin yapılması	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Ekonomik rekabetin artık olmaması	0	2	0	1	0	1	0	1	0	2	0	0	1	0	1	0	0	1	10	8
4 : Ekonomik rekabetin göstermelik olarak ideolojik çatışmaya dönüşmesi	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Ekonomik rekabetin ideolojik çatışmaya dönüşmesi	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3	3
6 : İdeoloji karmaşasının söz konusu olması	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
7 : İdeolojik çatışmanın sonucunun tetikçilik olarak yansması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
8 : Reklam almak için rekabete girilmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1

Tabi.. Medya patronu olsun ya da medyası olan patron, medya güçlerini kullanarak rakiplerini bertaraf etme, onların üstünde onlara üstünlük sağlamayı da ihmal etmemektedirler. Bu medya, çünkü bir silahtır ve aslında kendi başına kâr sağlayan bir medya yoktur, özellikle Türkiye şartlarında. Bu medya silahını bünyesinde barındıran bir zararı da sineye çekmektedir. Bu zararın telafisini medya dışı alanlarda bir getiri elde ederek sağlamaya çalışmaktadır. Bu getiriyi, iktidarla olan ilişkilerden bir geri dönüş bekleyerek ve/veya rakibi medya silahını kullanarak eksiltme, güçten düşürme şeklinde olmaktadır. Türkiye basın tarihi bunun çok zengin örnekleriyle doludur. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

Yüz yüze serbest görüşme yapılan ama nitel analize dahil edilmeyen KY-19'un bu konudaki görüşü, ekonominin ideolojik sonuçlarına ışık tutar niteliktedir.

Genç olsam giderdim. Ben bu ülkede böyle cambaz, böyle siyasi şey içersinden... basın masın yok burada. Bir güç, denge yok, dördüncü kuvvet diye bir şey kalmadı. Hepsi besleme. Sen git gazetelerdeki Halk Bankası'ndan, sigorta şirketlerinden, vakıflardan ziyade aktarılan ilan veya dinci şeylerden alışverişlerden bunlara bak. *Ülke TV* reklamlarına bak; denge yok. Bu tamamen besleme. Denge iyice bozuldu. Tayyip'in en beğendiği gazete, 'Star gibi gazete olacak' dedi. *Yeni Şafak*'ı vermiyor; *Zaman* da değil... (KY-19, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Tüm görüşler dikkate alındığında, geçmişteki dönemlerdekinden çok daha farklı bir durumun olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcılara göre, günümüzde artık ekonomik rekabet yaşanmamaktadır.¹⁵⁶ Bu görüş, siyasal iktidarın, ekonomi alanındaki baskın ve yönlendirici iktidarına işaret eden bir olgudur.

3.2.3.1. Sermaye-İktidar İlişkilerinin Basın-İktidar İlişkilerine Etkisi

İktidarın medya üzerindeki etkisi çeşitli biçimlerde hissedilebilmektedir. Siyasal iktidar, bir yandan medya kuruluşlarının ve çalışanlarının meslek ilkelerine uyulmasını denetleyen meslek kuruluşlarını egemenlik altına alma biçiminde hareket ederken, diğer yandan yasal, mali yaptırımlarla medyanın tahsisat ve operasyonel kontrol yapılarını doğrudan etkilemektedir. Bu etkiyi ilk hissedenler, sermaye sahipleri ile kurum içinde tahsisatın başında bulunan patron vekilleri olmaktadır. Genel olarak günümüzde, merkez medyanın sermaye sahipleri ve onların vekillerini kapsayan patronajın, iktidarın etkilerine karşı, kurumları için belirledikleri yayın ilkeleriyle kendilerine birer savunma mekanizması geliştirmeye giriştikleri görülür.¹⁵⁷

¹⁵⁶ *Türkiye* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Albayrak'a göre, tarafsızlık artık para etmemektedir: "Patrondan telefon gelmez. En azından bana gelmiyor. Ama bu patronun telefon gelip gelmemesiyle sınırlı bir şey değil. Bahsettiğiniz baskı kaçınılmaz. Her grupta bu az çok vardır. Bizim grubumuzda birçok faaliyet yürütülüyor. Patronun telefon gelmiyor fakat bu faaliyet ya da departmanın başındaki ilgili kişilerin aradığı oluyor. Mesela belediye başkanı 'Musluk sularını gönül rahatlığıyla içebilirsiniz' deyip bir bardak da içiyor o sudan. Biz bunu haber yaptığımızda su arıtma cihazı satan şirketimiz bizi arayıp 'Bu haberle bizi mahvettiniz' veya 'Haber şöyle olsa' dediği oluyordu. Birinin isteğini yerine getirseniz bir diğerinin ayağına basmış oluyorsunuz" (Marketing Türkiye, 2012).

¹⁵⁷ Doğu Holding, 2000 yılında hazırladığı ve yeni işe başlayanlara dağıttığı temel yayıncılık anlayışı, kuralları ve çalışanların hak ve sorumluluklarını içeren *Yayın İlkeleri ve Çalışma Yönetmeliği* kitapçığını 2010 yılında kendi ekranlarında yayınlama gereği duymuştur. Yayın Grubu Genel Müdürü Cem Aydın, *BBC*'den ilham alarak oluşturdukları yayın ilkelerinin gereksinimi şöyle açıklamıştır: "Kafaların karışık olduğu bir dönemden geçiyoruz. Eskiden tarafsız yayıncılığımızla övünürdük. Kafa karışıklığı son dönemde kavramlara da yansdı. Tarafsızlık sanki duyarsızlık, tepkisizlik gibi algılanmaya başladı. Kutuplaşmanın getirdiği tahammülsüzlük, siyasi tepki ve beklentiler marka algımız için bir risk oluşturmaya başladı. Biz de ne yaptığımızı, ne yapmaya çalıştığımızı hangi ilkelerle yolumuzu belirlediğimizi izleyici ile paylaşalım, yaptığımız işin vurgusunu artıralım istedik. 'Ne yaptığımız değil nasıl algılandığı önemli' diye bir söz vardır ya bazen bu algıyı da yönetmek gerekiyor. ... Biz de bu dönemde kendimizi anlatma ihtiyacı duyduk. 'Biz tarafsız yayıncılık yapıyoruz ama tarafsız yayıncılık yapmamız herkesi tatmin edeceğimiz anlamına gelmez.

Tablo 3.11 2000'lerdeki Basın-İktidar İlişkisinin İşleyişi

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Başbakan ile patron arasında doğrudan iletişim biçiminde gerçekleşmesi	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
2 : Başbakanlık Basın Bürosu tarafından medyanın yakından denetiminin yapılması	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Başbakanlık Basın Bürosundan (Bakanlar - Danışmanlar) patronlara telefon edilmesi	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
4 : Devletin ileri gelenlerinin gazete sahipleri ile toplantılar yapılması	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Haber getirip gösteren araçlar ile talimatların verilmesi	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
6 : Haber yapan muhalif gazetelerin mali denetimler sonucunda cezalandırılması	0	0	0	0	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3
7 : Medya kuruluşlarının adım adım bağımlı kılınması	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
8 : Medya patronuna özel dosyaların elden verilmesi	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Yukarıdaki veriler tek tek incelendiğinde ve bir eksen üzerine dizildiğinde, *Başbakanlık müdahalesi*¹⁵⁸, *araçlar ile müdahale*, *devlet gücü ile müdahale*¹⁵⁹ gibi kodlamalar altında yer

Kusura bakmayın' dedik. 'Bizi bir tarafta görmeye çalışmayın biz sadece demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünden yana tarafız' dedik." (NTVmsnbc, 5.11.2010).

¹⁵⁸ *İmrallı Zabıtları* haberi nedeniyle Başbakan Erdoğan'ın canlı yayınlarda gerek Meclis gerekse miting konuşmalarında medyaya, patronlarını ve gazetecileri eleştirmesi sonrasında, *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerinin patronu Erdoğan Demirören, Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından aranmıştır. Bu görüşmeyi Demirören, "hayatında hiç kimsenin kendisine bu kadar ağır laf etmediğini, telefonu kapattıktan sonra ağladığını" çevresindeki bazı isimlerle ve o sırada genel yayın yönetmeni olan Derya Sazak ile paylaşmıştır (Radikal; Medya Faresi, 12.8.2013). Bu görüşmenin sonrasında, Hasan Cemal ve Can Dündar zorunlu izne çıkmışlar; izin sonrası Dündar bir süre daha yazı yazmayı sürdürebilirken, Cemal'in dönüşünden sonraki ilk yazısı uygun görülmeyip, yayınlanmamış ve işten çıkarılmıştır. Başbakan Erdoğan ise, konuyla herhangi bir ilgisinin olmadığını açıklamıştır: "Dedikodular bazı köşelerde yer alıyor. Bu iki gazetenin alımında Erdoğan Demirören Bey ve oğluna en ufak bir tavsiyem olmadı. Satın aldıktan sonra Erdoğan Bey bana 'Kimi tavsiye edersen' diye sordu. O zaman 24'ten ayrılmakta olan Akif (Beki) Bey'i tavsiye ettim. Onlar anlayamadılar. 'Şunu al, bunu al' demedim. Derya Bey atanırken de benim haberim olmadı. Hasan Cemal'in yazılarına son verilmesini benim istediğime dair ifade beni rencide etmiştir. Hasan Cemal olayının benimle uzaktan yakından ilgisi yok. Geçmişte Uğur Dündar, Emin Çölaşan gibi isimler ayrılırken benzer dedikodular çıkarılmıştı. Orada da bir dahlim olmamıştır. Kaldı ki gazetesi de, 'Hasan Cemal istediği zaman köşesinde yazabilir' diye duyurdu." (Radikal, 22.3.2013). Başbakan'ın bu açıklaması, kendisine yakın bir kişinin medyaya girişine aracılık etme itirafı gibi olmuştur.

¹⁵⁹ Doğrudan müdahalenin ve *medya komiserliğinin* bir örneği, Gezi Olayları sırasında MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin hükümete yönelik yaptığı sert eleştirdiği konuşmasını haber yapan *Habertürk TV*'ye Başbakan Erdoğan'ın Fas'tan arayarak müdahale etmesidir. Erdoğan'ın, *Habertürk*'ün en etkili patron vekillerinden biri olan Mehmet Fatih Saraç'ı arayarak, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli haberini yayından çıkartılmasını istemiştir (Bugün, 5.2.2014). Başbakan Erdoğan, kendisine bu konuya ilişkin yöneltilen bir soru üzerine, canlı yayına müdahale ettiğini, bunu daha önce de çeşitli kereler yaptığını açıklamış ve bunun "medyadakilere öğretilmesi" gerektiği düşüncesini taşıdığını belirtmiştir: "Fas'tan arama noktasında, evet aradım. Bu çok açık, net, ortada. Sadece hatırlatmayı yaptım ve hatırlatmayı yaptığım şahıslar da kendi alt yazısıyla alakalı olarak bize yapılan hakaretlerle ilgili yurt dışında olan bir Başbakana karşı bu tür hakaretlerin yapıldığı bir konuşmayı kalkıp kendilerine söyledim. Kendileri de gerekli uygulamayı yaptılar. Yani ben bir gazetenin, sizin patronlarınıza yeri gelmiş bu tür hakaretleri yapıldığı zaman ya arkadaşlarım ya şahsım açık hukukumuzda da dayalı olarak bu tür hakaretler yapılıyor. Bak biz 'şu anda Fas'tayız' demişizdir. Bunu demek eğer yanlışsa onu bilemiyorum. Ama bu tür şeyleri de öğretmek durumundayız. Çünkü yapılan hakaretler sıradan hakaretler değildi." (Milliyet, 12.2.2014)

aldıkları görülmektedir. Belirlenen bu müdahalelerin sonuçları ise, katılımcılar açısından aşağıdaki gibi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.12 2000’lerdeki Basın-İktidar İlişisinin Durumu

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Basının siyaset üstündeki gücünü kaybetmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
2 : Basının tamamen Başbakan’ın talimatları ile hareket etmesi	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Baskı altında gazete yapısının değişmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
4 : Devlet ile işi olan patronların gazetelerinde ürküntü olması	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
5 : Devlete işi olmayan gazetelerin daha rahat muhalif yayın yapabilmeleri	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6 : Gerçekliğin saptırılması için kullanılması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
7 : Rant için iktidar ile her türlü ilişkiye girme	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
8 : Siyasal iktidara olan konularına göre medya ikiye bölünmesi	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9 : Siyasal iktidarla sorunu olmayan patronların rakiplerinin zor durumundan yararlanmaya çalışmaları	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Kimi gazeteci kökenli köşe yazarı, yukarıdakilere benzer *iktidar müdahalelerinin*^{160/161} kendilerine yapılan bir tehdit olarak görmekte-dirler:

¹⁶⁰ Bekir Coşkun (2012, s. 41-42), aracılı müdahale olgusunu şöyle yorumlamaktadır: “Aydın Doğan’a o görüşmemizde şunu sordum, ‘Kovulacaklar listesi geldi mi?’ ‘Geldi’ dedi. ‘Fakat liste başı sen değilsin, Melih Aşık’ dedi. Melih Aşık neden kovulmadı dersen, o zaman *Milliyet*’teydi. Tek tek yazarları kovmaktansa *Milliyet*’i olduğu gibi sattı. ...kalkıp da Tayyip Erdoğan’ın bu şekilde bir liste hazırlayıp Aydın Doğan’a verdiğini düşünmüyorum. Yalakalar, kendi kendilerine böyle bir liste yapmışlar ve Aydın Doğan’a sohbet esnasında vermişler. Bu bir tür bu adamları kov anlamına gelen bir tehditti.”

¹⁶¹ Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in konuşması haberinin küçük görülmesini istemek üzere birçok gazete yönetmeninin aranması, müdahalenin en çarpıcı örneklerden birini oluşturur. Bu müdahaleden sonra 1 Nisan 2007’de TMSF’nin yönetimine geçen Sabah’ın Genel Yayın Yönetmeni olan Fatih Altaylı, bu baskılara köşesinde değinmiştir: “Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Harp Akademileri’nde iktidarı hedef alan çok ağır bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan birkaç gün sonra da Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Sezer’e ağır bir yanıt verdi. Yazı işleri toplantısında gazeteyi yapıyoruz. Masanın etrafında 10 kişi falan varız. Hepsi şahit. Arayan, dönemin Başbakanlık Sözcüsü Akif Beki. Selam sabahtan sonra Beki ricasını ilettili. ‘Abi’ dedi, ‘Bir ricam olacak. Cumhurbaşkanı’nın sözlerini fazla büyütmezseniz memnun oluruz.’ ‘Akif, Cumhurbaşkanı bu kadar sert konuşmuş. Nasıl büyütmeyiz. Manşet yapıyoruz’ dedim. ‘Anlıyorum abi, tabii ki haberi vereceksiniz. Ama Abdullah Bey’i büyük verip Cumhurbaşkanı’nı daha küçük vermenizi rica etsem’ dedi. ‘Akifciğim, öyle şey olmaz. Ben büyütmesem bütün gazeteler büyük verecek. Olmaz, yapamam’ dedim. Bunun üzerine Akif Beki, ‘Ertuğrul’la konuştum. Onlar çok büyütmeyecek. Yandan 3 sütun verecekler. Siz de öyle yaparsınız’ dedi. Telefonu kapattık. Haberi 9 sütun manşet yaptık. Akşam yemekteyim. Matbaa Müdürü Selim aradı. ‘Fatih Bey, Yavuz Onursal aradı. Baskıyı durdurttu. Bu manşeti değiştirmenizi istiyor’ dedi. Yavuz Onursal dediği, TMSF’nin atadığı Medya Grup Başkanı. ‘Yavuz’a söyle, bir derdi varsa beni arasın’ dedim. Aramadı. Matbaa durmuş, gazete dönmüyor. Ben, Yavuz Onursal’ı aradım. ‘O manşeti değiştireceksiniz’ dedi. Ben de burada yazamayacağım bir yanıt verdim. *Sabah*, ertesi gün o manşetle çıktı. Ama Akif Beki haklıydı. *Hürriyet*’te haber aynen Akif Beki’nin söylediği gibi küçük çıkmıştı.” (Altaylı, 12.3.2011) Altaylı’nın bu olayın detaylarını yazmasının ardından Beki’nin açıklaması ise gazete yönetimdekilerin durumlarını daha iyi açıklar niteliktedir: “Buna benzer çok olay yaşandı benim görev dönemimde. Ama şöyle olurdu. Memlekette önemli bir siyasi gelişme yaşandığında Başbakanlık’ın perspektifini almak için yazılmak veya yazılmamak kaydıyla çoğu zaman yayın yönetmenleri beni arardı. Benim aradığım da olurdu. Fatih Altaylı da buna dahildir. Ben onlara Başbakanlık’ın bakış açısını aktarırdım.

Egemen Bağış'ın söylemesiyle zor duruma gireceksem yaşamayayım zaten de, yani şey yapıyor, tehdit ediyor, şantaj yapıyor, bilmem ne yapıyor, hedef gösteriyor sonuçta. Yalan söylüyor çünkü bir bakanın kalkıp da bir gazeteciyle uğraşması olabilir mi yani -ki kendisini doğrudan ilgilendiren bir konu da değil üstelik- ama öyle bir durumdan vazife çıkarıyor.(KY-13, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Enteresan biçimde hakaret, şu, bu, şantaj, hepsi var bunlarda. Yani hedef gösterme, adice, dünya kadar şey yapıyorlar ve enteresan olan, onlarda en fazla küfredenler, o en uç hayâsızca saldıranlara, insanlara onu uçaklarında en fazla yer alan gazeteciler olmuştur şimdi. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Başbakan kendi icraatına ters düşen ve konuyu ve onu üreten her kurumun her düzeyde aktörü, ister medya patronu olsun, ister editör olsun, ister köşe yazarı olsun kendinden önceli hiçbir iktidar ve mevkidaşının yapmadığı anti-demokratiklik içerisinde eleştiri de değil, tehdit ediyor. Buna tehdit dememiz lazım, eleştiri değil, medya patronu beğenmediği konuları yapan, beğenmediği konuları yazanların işine son verilmesi konusunda uyarıyor, hatta baskı altında tutuyor. Bunun sonucunda da birçok köşe yazarı, editör çalıştıkları kurumlardan uzaklaştırıldılar. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

(Başbakan'ın eleştirilerinin ortak noktası) Tehdit, tehdit... Başka hiçbir şey yok... (KY-15, Kişisel görüşme, 12.11.2013)

Dosya ile gidiyorlar patrona. Yani hükümetin temsilcileri benim bugüne kadar görmediğim bir üsluplu bir dosya oluşturuyorlar. Yazılardan, haberlerden vs. hesabını soruyorlar: Yani özgür basın. (KY-06, Kişisel görüşme, 29 Mayıs 2013)

Basın ile hükümet arasında kurulan “kırmızı telefon hatları”ndan ve doğrudan hükümetin önerisiyle yapılan “medya transferleri”nden söz edilmektedir.¹⁶² TMSF tarafından el konulup, iktidara yakın sermaye gruplarına satılmayan merkezdeki grupları kendisi yönetmeyi sürdürmüştür.¹⁶³ Bunun yanı sıra, müdahaleler yalnız doğrudan olmamakta, günümüzde

Gerisi onların takdirine ve tasarrufuna ait kalırdı. Ne ben manşetlere müdahale anlamına gelecek buyurgan bir dil kullandım ne de onlardan biri Fatih'in aktardığı şekilde posta koydu. Dolayısıyla Fatih Altaylı'nın kendisine fazladan şahsi paye çıkardığı yazısını fazla ciddiye almamanızı öneririm.” (Taraf, 13.3.2011)

¹⁶² TMSF müdahalesi sonrasında çok sayıda transferler gerçekleşmiştir. *Kanal 7, Yeni Şafak, Akit* vb. yayın kuruluşlarının oluşturduğu *eski mahalleden* merkez medyaya transferleri hızlanmıştır. Örneğin, keskin bir ayrışma olduğunu düşünmekle beraber, Başbakan Erdoğan'ın kuzeni olan ve *ATV* bünyesindeki *A Haber* yayın yönetmenliğini yapan Cengiz Er'e (22.7.2012) göre, gün geçtikçe *eski mahalle, yeni mahalle* birbirilerine yaklaşmaktadır: “Bugün Doğan Grubu'nda, Ciner Grubu'nda, bizim grupta (Çalık Grubu) eski mahalleden bir sürü insan var. ...Bir yanda kartel medyası, diğer yanda muhafazakar medya ama artık böyle bir ayrışma yok gibi(dır).”

¹⁶³ TMSF tarafından tahsisata ilişkin olan müdahale, operasyonel kontrol yapılarına doğrudan yansımaktadır. Karamehmet'in sahibi olduğu medya şirketlerinin TMSF tarafından el konmasının ardından, *Show TV*'ye kanalın başına ilahiyat fakültesi mezunu Mehmet Ali Gökçe (Milliyet, 21.5.2013); *Akşam* gazetesi genel yayın yönetmeni İsmail Küçükkaya görevden alınarak yerine *Star* gazetesi yazarlarından eski AKP milletvekili Mehmet Ocaktan getirilmiştir. Yine TMSF tarafından, 1994 yılında Başbakan Erdoğan'ın Belediye Başkanı olduğu dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde Kültür A.Ş. Genel Müdür Yardımcılığı ile aynı zamanda Başkan Danışmanlığı yapan Cengiz Özdemir Çukurova Medya Grup Başkanlığı'na atanmıştır. Özdemir, Yine TMSF tarafından el konulan *Star Medya Grubu*'nun başına getirilmiş, medya organlarının yönetim ve satışının başarılı sürecinin ardından bir süre daha *Star TV* genel yayın yönetmeni olarak görevini sürdürmüştür (Hürriyet, 1.6.2013).

medya komiseri olarak da adlandırılan kişiler üzerinden yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, genelde AKP ve Başbakan Erdoğan'ın sözcülüğüne soyunan, ona çok yakın kişilerden bahsedilir:

Gazete sahibi ile gazete genel yayın müdürü ile Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Cumhurbaşkanı makamları arasında haber getirip, götürülen araçlar var. Onlar bu dönem türedi; daha önce ilişkiler direktti. Bu dönemde türedi. Ne bileyim, bunlar başbakana yakın akrabası olabilir, başbakanın sevdiği, çok sevdiği, yanından hiç eksik etmediği işadami olabilir, eski davalarına bakmış avukatı olabilir. Bunlar, başbakandan aldıkları, almadıkları, tam olarak söyleyip, açıklamadıkları bir biçimde, işte 'Beyefendi bu habere üzüldü, Beyefendi bu durumdan hoşlanmadı'. Bu kanallarla iletişim kuruluyor. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Belki artık doğrudan doğruya gidip, gelen adam yok ama ne bileyim ben, Hürriyet'in Metehan Demir'i var. Metehan Demir, daha evvel Çevik Bir ile gazete arasındaki adamdı. O zaman İslamcılara sövüyordu, şimdi yine Metehan Demir var, bu kez Yalçın Akdoğan ve Başbakan'ın danışmanlarıyla aradaki adam, şimdi askere sövüyor. Yani bazı şeylerde bakıyorsun mesela, Fatih Çekirge, çok ilginç, adam o zaman öyleydi, o zaman ne derler, kim güçlüyse onun yanındaydı, güçsüze küfrediyordu veya sövüyordu. Şimdi böyle bir sistem kurulmaya başlandı. Ne bileyim ben işte, karmaşa bir konu olduğu zaman, ben şeyle biliyorum, Nazlı Ilıcak, Taha Akyol, Mehmet Barlas ne yazacak o konuda dediğim zaman, zaten ilgili bakanın ne düşündüğünü şey yapıyorum, bunlar benim bildiğim çok net şekilde Adalet Bakanı'nın önemli basın sözcüleri. Onun için hiç şey yapmadan, hani hukuku eğip, bükme, bilmem ne yapmaktan hiç şeyleri yok. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Tüm bunların yanı sıra, dışarıdan eski tanışıklığa dayanan ikili ilişkiler yoluyla da gazeteci ve köşe yazarlarının dolaylı yönlendirmeleri de gerçekleşebilmektedir. Araştırma kapsamında ses kaydı yapılmasına izin vermeyen, yalnızca not tutulmasını isteyen KY-19 ile yapılan dört saatlik görüşme süresince katılımcının o günün köşe yazısındaki bilgilerin güncellenmesi amacıyla yeniden yazılması gözlemlenmiştir. Yazının güncellenmesi konusunda, yine *Hürriyet* gazetesindeki bir meslektaş ile *Aljezeera Türk TV* kanalından gelen ve geçmişten tanışıklığı olduğu anlaşılan şahıstan görüş almıştır. KY-19'un, üçüncü köprü temel atma törenindeki organizasyondaki yeri konusunda ziyaret eden şahıs, -daha sonra gazetenin bahçesindeki akşam yemeğinde kalabalık bir ortamda- Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın basın ile ilişkilerinden, organizasyonlarından sorumlu kişi olduğunu belirtmekte çekince görmemiştir. Kendisi *Aljezeera Türk*'te program koordinatörü olarak görev yapıyor olsa da, Başbakan Erdoğan'ın İstanbul ziyaretlerinde tüm işlerini koordine eden tek adam olduğunu açıklarken, Başbakanlık Başdanışmanı Yalçın Akdoğan'ın ise, basından sorumlu *vakantüvis* olduğunu belirtmiştir (Araştırma gözlem notu, 29.5.2013).

Tablo 3.13 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Medya Patronlarının İktidarla Giriştikleri İlişkilerin Gazete Yönetimlerine Etkisine İlişkin Görüşleri

	Daha Önce Merkez Medya	Daha Önce Merkez Dışı Medya	Şu Anda Merkez Medya	Şu Anda Merkez Dışı Medya	Şu Anda Çalışmıyor
1 : Ekonomik çıkarlar nedeniyle propaganda aracına dönüşmesi	2	1	0	2	1
2 : Gazete yönetimlerinin iktidardan korkmalarından dolayı ödün vermeleri ama ekonomik çıkar beklentisi içinde olmaları	0	0	0	1	0
3 : Gazeteciliği bozacak, yok edecek biçimde olması	2	0	0	1	1
4 : İktidarı kızdıracak yayınlardan kaçınılması	0	0	1	1	0
5 : İktidara uygun yayın yapılmamasının cezalandırılması	1	1	0	3	0
6 : İktidarın doğrudan patronlarla ilişki kurmasıyla gazete yönetimlerinin devredışı kalması	0	0	1	0	0
7 : İlişki tüm yönetim anlayışını tamamen değiştirmesi	0	0	1	0	0
8 : İlişkinin durumuna göre etki de değişmektedir	0	0	0	1	0
9 : Patronlar iktidarla uyumlu gazete yönetimi oluşturması	0	1	2	1	0
10 : Patronların hükümetle ilişkileri Yönetimleri Çaresiz Bırakması	1	0	3	0	0

Tablo 3.14 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Medya Patronlarının İktidarla Giriştikleri İlişkilerin Gazete Çalışanlarına Etkisine İlişkin Görüşleri

	Daha Önce Merkez Medya	Daha Önce Merkez Dışı Medya	Şu Anda Merkez Medya	Şu Anda Merkez Dışı Medya	Şu Anda Çalışmıyor
1 : Çalışanların editoryal özerkliklerini kaybetleri	1	0	0	1	0
2 : Gazete çalışanları baskıları içseleştirmeleri	1	0	1	1	0
3 : Gazete çalışanlarını sansür ve otosansür biçiminde etkiler	2	1	3	3	0
4 : Gazetecilere kurum desteği kalmadığı için haber yapamaz olmaları	0	0	1	0	0
5 : Gazetecilerin patronun konumuna göre haber yapmaları	1	0	1	1	0
6 : Geçmişten farklı olarak hem iktidar hem de patronajla karşı karşıya kalınması	0	0	1	1	0
7 : Haber yapma ve yazı yazma özgürlüğünü etkilemiştir	1	0	0	1	0
8 : İlişkinin durumuna göre gazeteciler haber yapmak zorunda kalması	0	0	0	0	0
9 : İlişkinin durumuna göre işinden ve maaşından olmamaya çalışmaları	0	1	0	0	1
10 : İşinden olmamak için baskılar karşısında çaresiz kalmaları	0	0	0	1	0
11 : Muhabirlerin haber yapamaz duruma gelmeleri	0	0	0	1	0
12 : Patronların mali açıdan zor duruma düşmelerinin çalışanların maaşlarını etkilemesi	1	0	0	1	0
13 : Yüksek ücretler nedeniyle iktidar baskısına karşı direnmemeleri	0	0	0	1	0

Yukarıdaki veriler dikkate alınarak, bir seçici kodlama yapıldığında, *iktidarın hegemonyasının etkinliği*^{164/165} gibi bir olguya ulaşılabilir. Dikkat çeken bu *hegemonyanın* basın üzerindeki etkileri kaçınılmaz olarak ortaya çıkabilmektedir.

Medya patronlarının hükümetle giriştikleri ilişkinin gazete yönetimleri ve çalışanları üzerine çeşitli etkileri olabilmektedir. Bu etkilerin en belirgin olanı, patronların ve patron vekillerinin gazete editoryal süreçlerinde en önemli eşik bekçileri haline dönüşmesi olduğu belirtilmektedir.

Tablo 3.15 Eşik Bekçileri

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:KY:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Denetleyici ve yaptırımıcı meslek örgütleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2 : Diğer gazeteci ya da köşe yazarları	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	2
3 : Editör	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4 : Eşik bekçisinin olmaması ama yazmasının engellenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Genel yayın yönetmeni	0	1	1	0	2	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	9	7
6 : Hepsisi	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	0	7	6
7 : Kişinin kendisi	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2
8 : Medya grup başkanı	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	3	3
9 : Medya patronu	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	5	5
10 : Reklam verenler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
11 : Sistemin kendisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
12 : Siyasi iktidarın temsilcisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
13 : Yazı işleri müdürü	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	4	4
14 : Yazı işlerinin tamamı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1

¹⁶⁴ Başbakan Erdoğan'ın, *BBC*'ye "Ermeni soykırımıyla ilgili tasarılar kabul edilirse Türkiye'de kaçak çalışan Ermenilerin sınır dışı edileceğini" belirten sözlerini *Milliyet*'te manşete taşıyan ama yayın öncesi baskı gören Can Dündar'ın başına gelenler ise, bir diğer çarpıcı örnektir: "Suçsuz, günahsız insanları hedef alan, ağır bir tehditti. Tabii ki manşete yerleştirmiştik. Akşamüzeri bir yönetici aradı: 'O haberi giremeyeceğimizi' söyledi. Doğrusu ilk kez böyle bir uyarı alıyordum. Şaşkınlıkla: 'Nasıl olur' dedim, 'Bu çok önemli bir haber...' 'Olsun'du. 'Özellikle rica ediliyor'du. Rahatsız oldum. 'Rica eden'in adını sordum. Tanıdığım, etkili bir büyükelçiydi. Aradım. 'Siz ne yaptığınızı biliyor musunuz?' diye sordum: 'Bu, gizli bir belge, özel bir demeç filan değil. Başbakan'ın, hem de dünyanın gözünün içine bakarak söylediği sözlerin yayını mı engellemeye çalışıyorsunuz?' Anlaşılan o sözlerin Türkiye'yi çok zor duruma sokabileceği anlaşılmış, 'rica' edilirse görmezden gelebileceğimiz varsayılmıştı. 'Bütün dünya duydu bile... Bizim görmememiz devekuşluğu olur' dedim; 'ricacı'yı ikna ettim. Sorun çözüldü derken, yeniden bir telefon: 'Bu kez daha yukarıyı aramışlar. Kesin girmeyeceğiz o haberi...' 'Şimdi arayan kim?' 'Başbakan'a çok yakın bir isim..' 'O halde ben yokum. Kendiniz atın manşeti' dedim. Yöneticimiz bu hassasiyetleri bilen bir gazeteciydi. Hak verdi. 'Ben de olsam, senin yaptığını yapardım' dedi. Ancak baskılar karşısında çaresizdi. O akşam biz ekipçe kafa çekmeye gittik. Ve birçok yayın organında Başbakan'ın o sözleri 'söylemediğini' seyrettik." (Dündar, 29.1.2012)

¹⁶⁵ AB Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış, *Türkiye* gazetesi genel yayın yönetmenliğini bir günlüğüne Nuh Albayrak'tan devralarak manşetlerin ve haberlerin neler olacağını belirlemesi, iktidar müdahalesinin bir başka örneğidir. "Genel Müdürünüz Mücahid Ören Beyi' aradım, kendisine bu gazetenin logosundan mizanpajına, iPad versiyonundan yeni bir web sitesine kadar pek çok düzenlemeye ihtiyacı olduğunu söyledim. O da benim her türlü değişikliği yapma yetkim olduğunu söyledi" diyerek, gazetenin Ankara Temsilcisi Nuri Elibol'u arayan Bağış, "Seni bakan değil, genel yayın yönetmenin olarak arıyorum. Her türlü değişikliği yapmaya yetkim var ayağımı denk al" diyebilmiştir. Böylece, *CHP'deki İstifa Depremi* ile TSK'nın kendisini hedef alan haber ve yorumlara yönelik, *Genelkurmay'dan Hükümet'in Bilgisi Dahilinde Açıklama* gibi o günkü gazetenin manşet ve haberleri iktidar tarafından atılmıştır (Türkiye, 4.5.2012).

Yukarıdaki verilere bakıldığında köşe yazarları, başta *medya patronları* (5 kişi) ve *genel yayın yönetmenleri* (7 kişi) olmak üzere, *yazı işlerinin tamamını* (6 kişi) kendi eşik bekçileri olarak görmektedirler. Olağan olarak görülebilecek bu olgunun yanı sıra, *reklam verenlerin* etkisinin az olduğu, buna karşılık diğer gazeteci ve köşe yazarlarının eşik bekçisi olabileceği verileri de dikkat çekmektedir. Katılımcılardan bir kısmının ise, *eşik bekçisi olarak kendilerini* görmesi ayrıca *otosansür* gibi bir olguya işaret etmektedir.

2012 yılı itibariyle ikinci nesil yayın ilkelerinin yürürlükte olduğu *Hürriyet* gazetesindeki köşe yazarlarının yazıları, Yayın Kurulu'nun devreye girmesinden önce de sansürlenmeye başlanmıştır.¹⁶⁶

O (28 Şubat) dönemde bile benim hiçbir yazıma dokunulmadı ama atılmadan altı ay evet benim yazılarımın, yalnız benim değil, birden bire ortaya sansürcü(sü) çıktı. Sansürcü de, “kültür adamı” Doğan Hızlan ve 2011 yılında Doğan Hızlan yılın “Kültür Adamı Ödülü”nü aldı, bizim atıldığımız yıl. Bu da hayatın kendi cilveleri midir nedir? Bir “kültür adamı” sansürcü olmayı nasıl hazmeder, nasıl bünyesinde barındırabilir? (KY-04, Kişisel görüşme, 5 Mayıs 2013)

En büyük o eşik bekçisi genel yayın yönetmenidir. Gazetenin çıkmasına o karar verir. Ama şöyle söyleyeyim, belki yararlı olur, mesela *Hürriyet*, bir senedir köşe yazarlarından sorumlu olarak Doğan Hızlan'ı tuttu. Doğan Hızlan, bütün yazıları okuyor, kesip atıyormuş, bazı köşe yazılarının bazı parçalarını koymuyormuş falan. Öyle bir yapıyor, kimin adına yapıyor? Genel yayın yönetmeni adına yapıyor, çünkü yayın yönetmeni ona öyle bir şey vermiş. Veya patron verdi. Onun da dayandığı bir şey var. (KY-02, Kişisel görüşme, 5 Mayıs 2013)

Kurum içi *sansür* ile paralel bir olgu olan *eşik bekçiliği*¹⁶⁷, uygulanabilirliğini ve sürekliliğini sağlayabilmek için kendine *yayın ilkeleri* gibi bir dayanak bulmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Genel yayın yönetmenlerinin eşik bekçisi olma durumuna bir örnek, Emin Çölaşan (2012, s. 83) tarafından dile getirilmektedir: “Ya Emin bunların aleyhine yazı yazma. Bunları yıpratmayalım, eleştirmeyelim. Bunlar çok iyi götürüyorlar. Bak Avrupa Birliği’ne de gireceğiz bunların sayesinde’ dedi. Ben hiç umursamadım. Bildiğim gibi yazmaya devam ettim. Ondan sonra yavaş yavaş sansür olayları devreye girdi ve Ertuğrul (Özkök) devreye sokulmaya başlandı patron tarafından. Yazılarım sansürlenmeye başlandı böylelikle. ...bir de sürekli bir baskı var, ‘yapma, etme’ diye. Patron istemiyor diye sürekli baskı yapılıyordu. Ama benim muhatabım hep Ertuğrul oldu. Benim yazılarımı makaslayan da Ertuğrul’du.”

¹⁶⁷ *Hürriyet*’in başyazarlığını yapan Oktay Ekşi’nin *Analarını bile satan işte o zihniyetin marifetleri* (Ekşi, 29.10.2010) yazının ardından Doğan Hızlan, köşe yazarların sansürlenmesi görevini üstlenmiştir (Akin, 14.3.2013). Doğan Yayın İlkeleri Kurulu üyesi seçilen ve uzun yıllardır köşe yazarlığı yapan Hızlan, Hasan Cemal’e uygulanan siyasal baskı ve sansüre ilişkin yazı yazmak isteyen Kanat Atkaya, Yalçın Doğan ve Mehmet Y. Yılmaz’ın yazılarını sansürlemiştir. *Hürriyet*’te bir simgeye dönüşerek “mâbeyn kâtibi” (köşe kadısı) olarak anılan (Akin, 14.3.2013) Hızlan’ın uygulamaları Kerem Çalışkana göre iktidarı desteklemek anlamı taşımaktadır: “Eğer buna karşı çıkmazsak, ‘gazetecilik, medya, özgür basın, etik davranış, gerçeği söylemek’ gibi temel değerler konusunda savunacak hiçbir şeyimiz kalmayacak. Bırakın bunları, birbirimizin yüzüne bakamayacak hale geleceğiz. Çünkü siyasi baskı, bizleri bu örnekte olduğu gibi ‘insan davranış’ biçiminden de uzaklaştırıyor. Sanki ortamın doğal bir gereği gibi, en yakın arkadaşlarımızın yazılarını haksızca sansürlenmesini seyreder, hatta destekler hale geliyoruz.” (Çalışkan, 22-28.3.2013, s. 15)

¹⁶⁸ Ulusal ve uluslararası meslekle ilgili kurum ve kuruluş olmasına ve yerleşmiş meslek ilkelerinin gazeteciler tarafından uygulanmasına karşın, Türkiye’de ilk kez Doğan Grubu 1999 yılında kendi kuruluşlarında

Katılımcıların yayın ilkeleri ile ilgili düşüncelerine ve ayrıca bunların gazetecilik pratiklerine etkilerinin sınırlı olduğuna dair görüşleri dikkate alındığında, bunların gazetecilik pratiklerini düzenlemekten ziyade iktidarı memnun etmeye yönelik oldukları sonucu görülebilir. Tüm bu olaylara ve katılımcıların açıklamalarına bakıldığında hepsinin ortak noktasının, siyasal iktidara bir mesaj iletme amacıyla yapıldığı izlenimi vermektedir. Araştırma kapsamında yapılan yüz yüze görüşmelerde gazetecilerin genel kanısı, bu yayın ilkelerinin göstermelik olduğu, hatta hükümet politikalarını desteklemekten başka bir şey olmadığı yönündedir.

Tablo 3.16 Yayın İlkelerinin Amacı

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Yayın ilkeleri bağlılık mesajıdır	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
2 : Yayın ilkeleri birer halkla ilişkilerdir	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2
3 : Yayın ilkeleri gazetecilik iddiasının vurgulanmasıdır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
4 : Yayın ilkeleri göstermeliktir	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
5 : Yayın ilkeleri haberciliğe önem verildiğinin bir göstergesidir	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
6 : Yayın ilkeleri işe yaramaz bir çöptür	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
7 : Yayın ilkeleri okuyucuyu aldatılması aracıdır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
8 : Yayın ilkeleri promosyondur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	1
9 : Yayın ilkeleri reklamdır	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
10 : Yayın ilkeleri savunma amaçlıdır	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
11 : Yayın ilkelerinin kaybedilen güvenin yeniden kazanılması amaçlıdır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
12 : Yayın ilkelerinin vitrin amaçlı kullanılması	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Böyle bir zırva olabilir mi? Böyle bir zırva olabilir mi? Barış süreci eninde sonunda bir hükümet politikası. Hem basın özgürlüğünden bahsedip, hem hükümet politikası

uygulanacak olan medya ilkeleri belirleyip yayınlamıştır. O günün koşullarında bir *devrim* olarak tanıtılan bu yayın ilkeleri 2012 yılında yenilenmiştir. 32 sayfalık *Görsel ve İşitsel Yayın İlkeleri*'nin yanı sıra 12 sayfalık 34 maddelik *Yazılı Basın Yayın İlkeleri* kitapçık olarak yayınlanarak, kurum çalışanlarına internet üzerinden dağıtılmış ve kamuoyuna duyurulmuştur. Doğan, "Gazeteciler işlerine müdahale edilmesinden hoşlanmazlar. Bunu basın özgürlüğüne müdahale olarak görürler. Bugün açıkladığımız ilkeler, basın özgürlüğüne kesinlikle müdahale anlamına gelmiyor. Tam aksine basın özgürlüğünü kuvvetlendiriyor" (CNN Türk, 10.12.2012) dese de, yayın ilkelerinin devreye girmesinden çok kısa bir süre sonra, özellikle *Hürriyet* gazetesinde sansür sistemi devreye girmiştir. Farklı alanlardan gelen ve konularında uzmanlıkları olan ve toplumsal temsili yansıtan kişilerden oluşturulan Yayın Kurulu'nun, "yayın ilkelerinin uygulanmasını izlemek, medya kuruluşlarının kendi içinde üstesinden gelemedikleri sorunları değerlendirip karar almak ve yorum farklılıklarını gidererek evrensel normlarda yayıncılık hedefini gözetmek" amaçlarıyla oluşturulduğu belirtilmiştir (Hürriyet, 12.1.2013). DYH bünyesindeki yayın kuruluşlarının *Temel İlkeleri* doğrultusunda Türkiye açısından taraf olduğunu ancak gazeteci ve yazarların bu yönde haber ve yorumlarından şikayetçi olduğu görülmektedir: "Biz bağımsız ve tarafsız yayıncılık derken, kimileri bunu militan gazetecilik için bir vize olarak gördü. Bazı medya mensupları kendilerini kurumlarının üzerinde, adeta bir hükmi şahsiyet olarak algılamaya başladı. Çünkü bizim ilkemiz bağımsız, tarafsız gazeteciliktir. Bazı arkadaşlarımız buna ayak uyduramadı." (Hürriyet, 12.2.2013)

desteklenecektir diye etik kararı almak ahlaksızlığın dik âlâsıdır. Bunun tek bir şeyi vardır: Hükümete yağ çekmektir. Bak ben ne kadar dikkatliyim. Hem de bunu kendi gazetede haber yaptırmak. Şunun etik kararını alabilirsin: Savaş çığırkanlığı yapmak benim gazetemde yasak, saygı duyarım. Herhangi bir etnisiteyi, herhangi bir inancı dışlamak... saygı duyarım ama barış süreci bir devlet politikası değil, memleketin namusu değil, hükümetin politikaları içinde ne olduğunu da bilmiyorum ama sonunda bir hükümet politikası. Buna etik çağrı yapılabilir mi? Bence böyle; ahlaksızlığın dik âlası. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Ben o bildirilerin hepsini Doğan Grubu da, Doğuş Grubu da hükümete ve Başbakan'a bağlılık mesajları, 'biz senin beğenmediğin hiçbir şey yapmayacağız ve buna seni hariç tutarak, meslek ilkeleri, ahlak diyoruz' diye ahlaksızlık yapıyorlar. (KY-10, Kişisel görüşme, 31.5.2013)

Uludere olduğu vakit, iki gün sustu Türk basını; ne ilkesi? Uludere'de katliam oldu, iki gün haber vermediler. Uludere ortadayken laf ola beri gele. Yani Türkiye basınında nelerin yazılmadığına bakıldığı vakit, bu ülkenin palavralar olduğunu... Deniz Feneri'ni yazan var mı? Uludere'yi yazan var mı? Yani binlerce şey yazarım böyle. Ama Uludere'deki tek parti döneminde bile olmayacak bir rezalettir. O zaman senin ilken neye yarıyor kardeşim. (KY-06, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Katılımcıların çoğunluğu hem yayın ilkelerinin *reklam amaçlı* (3 kişi) olduğu hem de *işe yaramaz* (3 kişi) olduğu görüşü taşımaktadırlar. Bu görüşlerin yanı sıra, *promosyon* (1 kişi), *halkla ilişkiler uygulamaları* (2 kişi) olduğu ve de iktidara *bağlılık mesajı* (2 kişi) taşıdıkları, aslında savunma amaçlı oldukları görüşlerini taşımaktadırlar.

Bunlar hani, PR çalışmasıdır bence. Biraz küçümsüyorum bunları. Elbette basın etiğini ve ilkeleri olmak ama bizim Türkiye'de yok bunlar. (KY-01, Kişisel görüşme, 27.1.2013)

Uygulanmadığı için halkla ilişkiler operasyonu. Türk medyası gün geçtikçe iktidar yanlılığına, kalitesizliğe daha fazla batıyor. Sorun ilke yayınlamakla çözülecek bir sorun değil. (KY-18, Kişisel görüşme, 16.12.2013)

Tablo 3.17 Yayın İlkelerinin Etkinliği

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Etkilememesi	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	5	4
2 : Kaybedilen güvenin kazanılmasında işe yaraması biçiminde	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
3 : Kendi ilkelerinin çiğnenmesi biçiminde	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
4 : Kısmen etkilemesi	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	2
5 : Savunma amaçlı etkisi olması	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6 : Yavaş da olsa etkilenmesi	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Ayrıca, katılımcılar, yayın ilkelerinin olumsuz mesleki pratikleri değiştirmede etkisiz olacağı ya da kısmen etkili olacağı görüşündedirler. Tüm bu işleyişe bakıldığında genel olarak yayın ilkelerinin, medya kuruluşlarında (özellikle *Hürriyet* gazetesinde) sansürün ve otosansürün yerleşmesine aracılık eden mekanizmalar olarak çalıştığı söylenebilir.

Şimdi, bunlar itiraz edilecek metinler değil. Çünkü kimse uydurup kafasından yazmıyor. İşte, denene denene seneler içinde, bazısını içgüdüsel olarak gazetecilerin zaten uydukları şeylerin bir yazılı hale getirilmesi. Ama bu dönemde niye arttı; bu dönemde arttı çünkü gazetelerin patronları iktidar sahiplerine karşı, 'ben temizim, ben ilkelerimi de yaptım ama işte gazeteciler uyuyor, uymuyor' böyle bir savunma ihtiyacından kaynaklanıyor diye düşünüyorum. Çünkü yayın ilkelerini ilan etmiş bir kurum bunu Doğan Holding'in açıkladığı toplantıda da söyledim; eğer Editoryal bağımsızlık sözleşmesiyle bu desteklenmiyorsa, çöptür. Başka hiçbir anlamı yoktur. (KY-08, Kişisel görüşme, 30 Mayıs 2013)

Bu, bir iç denetim aslında. Yani iktidarla ikide bir başımı belaya girmemesi, istihdam ettiği haberci ve yorumculara kırmızı çizgilerini bildirme amacıyla, yayın ilkeleri dediğimiz şey. Zaten o medya kuruluşu, koyduğu kırmızı çizgilerdir. Bunların ilke olması gerekmiyor, sadece neleri yazacağını, neleri yazmaması gerektiği ve iktidar ile geçinebilmek için içinde kalması gereken alanı tarif eden şeylerdir. (KY-18, Kişisel görüşme, 16.12.2013)

İktidarın aşırı tepkisini çekme potansiyeline sahip olanlar dışındaki gazetecileri denetlemek amacıyla da, yayın ilkeleri gibi önleyici tedbirler alınmıştır. Bir diğer deyişle, iktidar tarafından yerleştirilmiş *medya komiserleri* olarak tanımlanabilecek kişiler üzerinden böylesi mekanizmalarla denetim işleyebileceği gibi, yayın ilkeleri adı altında oluşturulan bir iç denetim ile de medya yönetimleri tarafından görevlendirilmiş bazı önemli *eşik bekçileri* olabildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de basın-iktidar ilişkileri çerçevesinde siyasal iktidar yayımcılık politikasını medyanın bilinç düzleminde uygulamaya sokmuştur. Gazetecilerin bilgiyi üretme ve yayma etkinlikleri yüzyıllar boyunca deneyimlerle oluşmuş meslek ilkelerinin kaynaklık eden bir mesleki ideoloji çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu ideolojinin temel dayanaklarından olan meslek kuruluşlarının denetleme, yaptırım dışında çeşitli örgütsel etkinlikleri olmuştur.

2010 yılında bu tutuklamalar artınca Gazetecilere Özgürlük Platformu diye bir platform oluşturulması konusunda TGC bir girişimde bulundu ve o girişim, var olan meslek örgütlerini bir araya getirdi. 93 ya da 94 meslek örgütü şu anda, tabi kimi örgüt doğrudan daha çok yereldeki örgütlerin bir bölümü Türkiye Gazeteciler Federasyonu üyesi olarak, onlar aracılığıyla orada temsil ediliyorlar. Yani Gazetecilere Özgürlük Platformu kurucu ilk başkanı ben oldum. Cemiyet, hem üye sayısı bakımından hem kurucu olarak ikişer aylık altı meslek örgütü bir yılda ikişer aylık dönem başkanlığını yürütüyor. Ne yapıyor dersiniz; birinci şey, tutuklu-tutuksuz gazetecilerin bilinen davalarını izliyorlar. Çünkü Türkiye'de bazı yayın organları kendilerini ayrıcalıklı olarak göstermek için yargılandıklarını da gizlerler; böyle de bir yaklaşım söz konusudur. Bilinen duruşmaları izliyor; tabi, ağırlıklı olarak tutuklu gazeteci duruşmaları izleniyor. Gazeteciler, işte, İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır cezaevlerinde ziyaret ediliyor basın özgürlüğü adına; ortak toplantı yapılıyor, ne yapılabilir, ne olur diye açıklamalar yapılıyor; eylemler yapılıyor: Ankara'da yapıldı, İzmir'de yapıldı. (KY-11, Kişisel görüşme, 8.11.2013)

Ses, çok fazla çıkarmıyor ama çok çaba gösteriyor. Yani Türkiye Gazeteciler Cemiyeti diye hukuki ve tüzel kişiliğin ötesinde, yani o varlığın ötesinde fiili bir varlık ortaya çıktı

ve gerçekten çok çalışıyor, çok uğraşıyorlar. Ve çok uğraşıyorlar, çok çalışıyorlar ve sinerji yaratmaya çalışıyorlar. Gereği kadar, mesela hapisteki gazetecilerle falan çok iyi dayanışma yaptılar ve onu da bir sinerji doğdu. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Ancak günümüzde mesleki ideolojinin temel unsurlarından olan meslek ilkelerinin iktidar tarafından yönetilme girişimlerinden söz edilmektedir. Örneğin, TGC seçimlerinde AKP'ye yakın ekibin yönetime seçilesini sağlamaya çalışmış; ancak başarı sağlayamamıştır.

Türkiye'de her şeyin bölünmüş olduğu gibi medya da bölünmüş durumda. Buradan alırlar insanları oraya veriyorlar. Bilinçli olarak çekiliyor. Yani günümüzün siyasi iktidarı bütün sivil toplum kuruluşlarında da egemen olma amacında olan, yayılcı bir iktidar tarzına sahip. Kanarya Sevenler Derneği, Fenerbahçe, Basın Konseyi, aklınıza gelen her yerde kendisi bizzat var ve kendi yandaşlarını oraya sokmak istiyor. Kazanabildiği takdirde kazanıyor, kazanamadığı takdirde bir ikincisini kuruyor. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Fakat dikkatimi bir şey çekti, bu Mayıs'tı galiba, Nisan mıydı neydi, son Cemiyet seçimi oldu, başkan ve yönetim kurulu seçildi. Orhan Erinç bıraktı, yerine Tuğrul Olcayto geldi... karşı gruptan Tayyip'e yakın ve her yeri ele geçirmek istiyorlar ya bunlar, Cemiyet'i ele geçirmek istediler. Yani Cemiyet tarihinde ilk defa bu kadar yoğun oy kullanıldı ve çok büyük oranda ve karşı taraf da kaybetti tabii... Yani herkes gitti, ben mesela kaç kongredir gitmiyordum, oy kullanmıyordum, gittim oy kullandım ve benim gibi onlarca insan gitti belki daha fazla. Yani inanılmaz kalabalıktı ama inanılmaz kuyruklar, sekiz, on tane kulübe koymuşlar oy pusulası için falan, hepsinde kuyruk ve dolu; inanılacak gibi değildi, tıklım tıklımdı. Yani iyi bir sinerji yarattığı ortada. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Katılımcıların bir kısmı tarafından, alternatif gazeteciliğe ilişkin örgütlerden birisinin Medya Derneği¹⁶⁹ olduğu belirtilmiştir:

Medya Derneği iktidar yanlısı gazeteciler takımından, başta benim sevgili arkadaşım Salih Memecan tarafından kurulmuş ve doğrudan doğruya iktidar amaçlı ve bağımsız medya kuruluşları tarafından asla itibar edilmeyen bir kukla kuruluştur. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Medya Derneği gerek uygulamaya soktuğu meslek ilkeleri ile gerekse yeni gazetecileri yoğun eğitim programlarıyla etkin olarak çalışmalarını sürdürmektedir:

¹⁶⁹ Çoğunluğu iktidara yakın medya kuruluşlarından gazetecilerin oluşturduğu dernek, kimi zaman Başbakan Recep Tayyip Erdoğan (Medya Derneği, 17.8.2012), kimi zaman Egemen Bağış (Medya Derneği, 13.8.2011; 16.12.2011), kimi zaman da Bülent Arınç (Medya Derneği, 23.12.2011) gibi hükümet üyeleri ile toplantılar gerçekleştirilmektedir (Medya Derneği, 17.8.2011). Yönetim Kurulu, Başkan Salih Memecan (*Sabah* karikatüristi), Başkan Yardımcısı Ekrem Dumanlı (*Zaman* Genel Yayın Yönetmeni), Başkan Yardımcısı Mustafa Karaalioğlu (Star Medya Grubu Med. Gr. Başkanı), Sayman Haluk Çimen (Turkuvaz Medya İdari İşler Grup Başkanı), İbrahim Şahin (*TRT* Genel Müdürü), Nuh Albayrak (*Türkiye* Genel Yayın Yönetmeni), Erhan Başyurt (*Bugün* Genel Yayın Yönetmeni), Serhat Albayrak (Turkuvaz Medya Grubu Yönetim Kurulu Başkan Vekili), İbrahim Karagül (*Yeni Şafak* Genel Yayın Yönetmeni), Mustafa Çelik (*Kanal 7* Yayından Sorumlu Yönetim Kurulu Üyesi), Abiş Hopikoğlu (*TV8* Genel Müdürü, sonradan Çalık Holding'e geçiş yapmıştır) gibi iktidara yakın medya kuruluşlarında çalışan kişilerden oluşmuştur. Dernek, Seminerler, konferanslar, toplantılar ve ziyaretler olarak etkinlik alanlarını açıklarken, medya ve dijital medya okullarında öğrenci yetiştirmeye başlamıştır.

(Medya Derneği) Kendi ideolojilerine uygun, onu yürütecek bir nesil yetiştirmeye çalışıyorlar; başarılı olabilirler, dediğim gibi, Türkiye giderek İslamcılığı koyulaşan bir topluma dönüşürse; başarılı olamazlar, Türkiye gerçekten liberal ülke olmayı başarır. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Uzun yıllar boyunca üye sayısına bağlı olarak gücünü kaybeden meslek örgütleri, iktidarın medyaya yönelik baskıcı yaptırımlarına karşı yeniden kendi çevrelerinde toparlanan gazetecilerle etkin hale gelerek, bir direnç noktası olmaya başladığı anlaşılmaktadır. Ancak siyasal iktidar, oluşmakta olan bu direnç noktasına benimsediği anlayışla müdahale etmekte gecikmemiştir. Siyasal iktidarın tüm kurum ve alanlar üzerinde uyguladığı yayımcılık politikası, hem mevcut meslek örgüt yönetimleri üzerinden hem de yeni meslek örgütleri kurulması ile uygulanmaya çalışılmıştır.

Türk medyasında adeta tabu olarak kabul edilen konulara yenilerinin de eklenmesi, çalışanları meslek ideolojisi düzleminde etkilemektedir. Bu noktada, 1980’li yıllardaki yapısal değişime uğrayarak günümüze kadar değişerek uygulanmakta olan gazetecilik meslek ilkelerinin, sorgulanması gereken bir olgu olduğu belirtilmelidir. Katılımcıların, gazeteciliğin en önemli meslek ilkesine yönelik görüşlerinde farklılıklar söz konusudur. Meslek ilkeleri katılımcılar tarafından, *dürüstlük*, *samimiyet* ve *açıklık*, haberin *doğruluğu* ve *çarpıtılmaması*, *objektif olması*, *gerçekliğin tüm boyutlarının aktarılması*, *nesnel*, *tarafsız* biçimde ifade edilmiştir. Yine gazetecilik mesleğine öncelikli olarak toplumsal bir sorumluluk atfedilmektedir ve bu yapılırken, siyasal sorumluluk olarak da siyasal iktidara belli bir uzaklığa işaret edilmektedir. Sonuç olarak tüm bu açıklamalar, gazetecilik etik ilkelerine bağlı kalınması gerektiği; ifade etmede küçük farklılıklar olsa da, tümü sonuçta *kamu yararı* işlevinin olduğu noktasında birleşmektedirler. Normalde köşe yazarlarının *kamuoyu önderi* (gündem oluşturucu) (3 kişi); *kanaat önderi* (gündem yorumlayıcı) (4 kişi) olması gerektiği düşüncesini taşımaktadırlar (Tablo 3.18).

Tablo 3.18 Köşe Yazarlarının İşlevi Olması Gereken

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Eşik beklisi değildir	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2: Hepsi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
3: Kamuoyu önderidir (Gündem oluşturucu)	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	3
4: Kanaat önderidir (Gündem Yorumlayıcı)	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	4	4

Günümüzün geçerli olan köşe yazarlığı işlevinin, katılımcıların yukarıda ifade ettikleri meslek ilkeleri ile uyuşmadığı anlaşılmaktadır. Köşe yazarlığı yapan katılımcılar, günümüzde

köşe yazarlarının, *çalıştığı gazetenin iktidara olan konumuna göre işlev üstlendikleri ve eşik bekçisi* (3 kişi), *tetikçi* (1 kişi) oldukları görüşünü taşımaktadırlar. Diğer değerlendirmelere bakıldığında, köşe yazarlarının, *gündem oluşturucu ve kamuoyu önderi işlevlerini* kaybederek etkisizleştiklerini ve yalnızca *gündem yorumlayıcıya* (2 kişi) dönüştükleri görüşünün olduğu söylenebilir (Tablo 3.19). Aslında bu algı “siyasal iktidara mesafe” ve “yorumculuk/kanaat önderliği” pozisyonları arasındaki ilişkinin doğasındaki çelişkiyi ortaya koyar nitelik taşımaktadır. Sonuçta her yorum/kanaat bir siyasal tercihin ve dolayısıyla yakın ya da uzak mesafenin koordinatlarını ortaya koyar.

Katılımcılarda Türkiye’deki köşe yazarlığı olgusunun Batı’daki örneklerinden farklı işlev gördüğü algısı baskındır. KY-18 (Kişisel görüşme, 16.12.2013), “Köşe yazarlığı büyük ölçüde Türkiye’ye has bir garabet. Bu kişilerin büyük bir çoğunluğu meslekten gelmedikleri gibi, doğrudan işverenle anlaşip istihdam edilir, başka görev, meslek ve işleri vardır, çoğu gazeteye bile çok nadiren uğrar” biçiminde özetlemektedir. KY-09 da (Kişisel görüşme, 30.5.2013), “Maalesef Türkiye’de var. Batı’da baktığımız zaman, Batı’nın büyük gazetelerinde muhabirlik çok yüksek rütbedir. ‘Senior muhabir’, (senior correspondent), artık orgeneraldir. Burada, muhabirin rütbe almışına köşe yazarı deniyor”, biçiminde kısaca tanımlamaktadır. KY-06 (Kişisel görüşme, 30.5.2013) da, “Tabi, köşe yazarı aslında Türkiye’deki gibi bir köşe yazarlığı anlayışı yoktur. Yani köşe yazarlığı, konunun uzmanı olan şahıstır. Yani gazeteciyse, gazetecilik ilkelerine göre faaliyet gösteren kişidir. Köşe yazarı, her konuda fikir bildiren değil, uzmanı olduğu bir konuda görüş bildiren insan olmak gerek ama bizde sadece çarpıklık yok. Bizde entelektüel dünya medyadan ibaret sayılıyor” yorumunu getirmektedir

Köşe yazarları, bilgiyi üretme ya da muhabirler tarafından üretilmiş bilgiyi yorumlayanlar olarak işlev görürler. Gazeteciliğin evrensel kuralı olarak haber ile yorum birbiri ile ayrı olduğu kabul edilir. Kendi uzmanlık alanından gelen köşe yazarları her ne kadar bilgi ve belgeye dayalı yazılar kaleme alarak yorumlar üretseler de, muhabir kökenli olanların daha farklı deneyim ve bakış açıları söz konusudur. Muhabirlikten yetişme köşe yazarları ile başka alanlardan gelen köşe yazarları arasında da belli bir farklılıktan söz edilebilir. Bu yöndeki görüşme sorularına yanıt veren katılımcılar, kendilerini gazeteci ya da düşünce yazarı olarak tanımlayarak kesin olarak ayırmışlardır.

Gazeteci haberle ilgilidir. Gazete çünkü esasen haber taşıyan bir ürün olduğu için gazeteciden köşe yazarı yaptığın zaman, köşe yazısında yazdığı şey, ya bir habere dayanır ya da bir haber iletir. Meslek dışından gelen köşe yazarlarının kendilerine göre gündemleri vardır. O anda ne olup, ne bittiğiyle ilgili değildir. Onların kendi ilgileri vardır... Ne bileyim, iş aleminden geldiyse derdi odur, akademisyen olarak köşe yazarı olduysa akademisyenlerin zaten herkesten farklı gündemleri vardır. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Gazeteci haber yazar, haberin içinde yönlendirme yapmaz, yorum katmaz. Köşe yazarı ise, var olan bir haber üzerine, onun analizini yapar, yorumunu yapar, tepki gösterir veya alkışlar. Ama köşe yazarı eğer bir haber gördüyse, yazdıysa onu kendi köşesinde yazsa dahi, onu haber formatında yazmak zorundadır. Ben, bu haber böyledir ama bu haber kötüdür mötüdür derse, o da doğru olmaz. Ya, köşe yazarı olarak haberin dışına çıkıp bakacaksın, habere gazeteci olarak bakacaksın, ya zaman zaman gazetecilik temel kurallarına sadık olacaksın. Ertesi gün yapabilirsin: Önce haberini yaz o gün, ertesi gündeki bunlar böyledir, şunlar böyledir.. Aynı anda ikisini de, o bir haber analiz diye bir şey var, çıkan bir haberin üzerine geniş çaplı bir analiz yapmadır. Sen bana ilk defa bir şey ver, ben de öğreneyim, sonra analizini göreyim. Ama sen bana yönlendirerek verirsen o zaman bu gazetecilik, başta söylediğimiz ilkelerin hepsinin dışına çıkıyoruz. Ne doğru oluyor, ne tarafsız oluyor, ne bir şey oluyor. O yüzden bence, tam bir kalın çizgilerle, hatta ayırmak lazım. (KY-02, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Ancak nadiren de olsa kimi zaman haber-yorum özellikli bilgi de üretilmektedir.

Hayır daha şey yapalım.. ben fikir yazarım, benim işim bu. Şimdi, gazete iki şeyden oluşur: bir, haber, bir yorum; haber veya analiz. Bu, bence, gazetecinin iki ayrı fonksiyonudur ve bence iki ayrı fonksiyonun birbirine değmemesi lazım. ...haber, esas gazetecilik haberdur ve haberi bulup çıkarana adama esas gazeteci denir... ve onun işi ve gücü, gazetecilik ilkelerine, gazetecilik etiğine bağlı kalarak çıplak haber yapmaktır ama bu çıplak haber dediğim gibi sadece gözükene değil, gözükmeyen de haberini yapmaktır. İstenenin değil, istenmeyen de haberini yapmalıdır. Ama yine de eninde sonunda kendinin haberci olduğunu, yani bunun içinde kendi duygu, düşüncelerini katmaması gerektiğini bilir. Sonra Türkiye’de çok az kullanılıyor, araya ‘news analysis’ girer, haber analiz girer. Haber analiz, o haberi analiz eder.. yani haberin kendisi, ...biraz sıkıcı bir şeydir haber. Haber analiz... gibi analiz ve spekülasyona ait bölümleri de vardır gazetenin. Bence bu üçünün birbirinin içine girmemesi lazım. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Köşe yazarları, haberin olağan okuyucularının yorumlayabileceğinden farklı bakış açılarının da olduğunu gösterme ya da ek bilgilerle geri plandaki gelişmelerini aktararak daha iyi yorumlama işlevi yüklenmektedirler:

Köşe yazarının temel işlevi, olup bitenler hakkında kendi görüşünü vermektir. Olup bitenin anlaşılması için bir perspektif bulmak, yaratmaktır. Muhabir ise, gazeteci ise, olguları mümkün olduğu kadar objektif şekilde, doğru şekilde aktarmakla yükümlüdür. Köşe yazarı, bunun ötesinde, aynı zamanda iyi bir yazar olmak zorundadır: Kalem işlekle anlamında, Türkçeyi iyi kullanmak anlamında. Elbette gazetecinin de bu açıdan belirli bir yetkinliğe ulaşması beklenir ama köşe yazarı düzeyinde değil. Bazı köşe yazarları fikirlerinden ziyade salt yazdıkları konuyu, hep aynı konuyu yazsalar bile iyi yazdıkları için puan alırlar. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Ancak köşe yazarlarının 1980’lerden itibaren yükselen güvenilir ve bilen kişi imajına bağlı olarak, günümüzden daha kolaylıkla manipülasyon yapabilme şansı yaratılmıştır:

12 Eylül sürecinde daha çarpıcı bir şekilde köşe yazarlarının köşelerdeki yorumlarının, yani toplumu güdülemede daha etkin ya kişi olarak, gazete manşetlerine geçirilmesini gördük. Dünyada hiç böyle bir şey yok. bunun getirdiği çok abuk bir tehdit daha var:

5N1K yok köşe yazısında. Ben güvenilir bir kişi olarak, aslında belki güvenilir değilim, bal gibi de güvenilir görüntüsü vererek, bir haberdeki unsurlar olmadan, yani neden, nerede, ne zaman falan tamamlamadan manşet haber üretmiş oluyorum -manşet haber değil o- benim yorumum manşet haber oluyor. O zaman toplumu güdüleme çok kolaylaştı. Bir de, güvenilir insan eliyle yapılıyor bu. Deformasyonu çok hızlı yaşadık ve köşe yazarlığı bu yüzden hem para kazanılan hem popüler olan hem sayısı artan ve dünya örneği olmayacak acayip bir şekilde gelişti. (KY-15, Kişisel görüşme, 12.11.2013)

Özünde muhabirlerinkinden farklı işleve sahip köşe yazarlarının sahip oldukları yeni manipülasyon yapabilmeye özellikleri, haber ile yorumun iç içe girmesiyle oluşmaktadır. KY-03 (Kişisel görüşme, 2.5.2013), “Gazeteciden kastınız muhabir, haberciyse evet tabi ki vardır. Çünkü muhabir haberciden haber üretmesi istenir, köşe yazarı ise bu haberi yorumlaması beklenir. Dolayısıyla aslında iki, yani aynı sektöre ait, iki ayrı meslekten söz etmememiz lazım” geldiğine dikkat çekmektedir. Oluşan bu farklılık, iktidarın köşe yazarlarının durumuna göre bir tutum sergilemesiyle ilişkili görünmektedir. Genelde bilgi ve belgeye dayalı köşe yazısı kaleme alan yazarların, yani gazetecilikten gelme olanların, iktidar tarafından daha çok hedef alındığı gibi bir izlenim oluşmaktadır. Kitle gazetelerinde yazan köşe yazarlarında durum böyleyken, iktidara yakın gazetelerdeki gazeteci ve yazarlar kendi amaçlarına uygun yazılar yazabilmektedirler:

Hayır, gazetecilikten gelsin ya da gelmesin köşe yazarın insanların büyük bir çoğunluğu ne gündem oluşturucu ne bir şey yaptığını sanmıyorum. Yani bu az sayıda köşe yazarının bir gündem oluşturma, tartışma başlatma şeyi var. Bir de tabi, bir de eşik bekçisi derken onu mu kastediyorsunuz, tetikçiler var. Onların, öyle bir fonksiyonu var: Onlar birilerini hedef gösteriyorlar, insanları işinden ediyor, insanları hapse atılabiliyor falan gibi... Hem kendi meslektaşlarını hem başka insanları... Birisinin, A şahsını, isimlere gerek yok ama biliyorsunuz, köşesinde birisini kafayı taktığı zaman anlıyorsunuz ki, onun başına bir şey gelecek ve geliyor zaten. Onlar çünkü şöyle paralel çalıştıkları için eşgüdümlü devletle, bir takım odaklarla, derin devletle vs. onların işlerinin zeminini hazırlıyorlar. Onlar birilerini yıpratıyorlar, ondan sonra polis falan gelip alıyor ya da yıpratıyor, patronu onu işinden atıyor falan gibi. (KY-13, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Tablo 3.19 Köşe Yazarlarının İşlevi Geçerli Olan

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Çalıştığı gazetenin pozisyonuna göre işlev üstlenebilir	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2
2: Eşik bekçisidir	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	3	3
3: Gündem oluşturucu	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4: Gündem oluşturucu değil, yorumlayıcıdır	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	2
5: Kamuoyu önderi (Gündem oluşturucu) ve eşik bekçisi	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6: Köşe yazarları tetikçilik yapmaktadır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
7: Ne eşik bekçisi ne de kamuoyu önderidir	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	1

Bu bölüme ait veri analizinin ikinci aşaması olarak, günümüzde geçerli olan köşe yazarlığı işlevi, *eşik bekçisi* ve *gündem yorumlayıcı* olması, *çalıştığı kuruma göre işlev üstlenmesi* gibi bir eksenle kodlanabilir. Görüşme yapılan katılımcılardan bazıları, köşe yazarlarının ne bir gündem oluşturucu ne de bir kamuoyu önderi olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.¹⁷⁰ Günümüzde bu özelliklerini adeta terk ederek, köşe yazarlarının iktidarın birer eşik bekçiliğine soyunduğu yönünde görüşler de dile getirilmiştir.

Yani tabii, ikisine de yapan var, sonuçta köşe yazarı kamuoyundaki kanaat önderidir. Toplumda karşılığı olan görüşleri herkes adına dile getirme avantajı ve şansı olan kişidir. Ama giderek kötüleşen medya dünyasında, sizin eşik bekçisi diye tanımladığınız şekilde yazar bir makale ve programcı; artık kanıksandı. Hatta doğrusu veya normal bu diye algılanmaya başlandı. (KY-10, Kişisel görüşme, 31.5.2013)

Her ikisi de. Şöyle: Köşe yazarlığı siyasal bir iş, siyasal işlevi olan bir konum. İdeolojik olan bir konum. Bir ideolojiyi yaymaya çalışır. Ama aynı zamanda da otosansür uygulamak zorundadır. Ya da iktidarın ideolojisinin iyi olduğunu anlatmak zorundadır. Hani, iki işlevi var köşe yazarlarının. Çok ideolojik olduğu için kendi ideolojisinin oldukça, hani özgürce, iktidara yakınsa özgürce anlatır. Eşik bekçisi köşe yazarı, yani patronunu da bulunduğu siyasal tarafın çıkarlarını korur. Çoğu zaman korur, korumaması mümkün değildir. Yani, patronajdan ve siyasal iktidardan bağımsız bir gazeteci düşünmek çok doğru bir şey değil. (KY-01, Kişisel görüşme, 27.4.2013)

Köşe yazarı son zamanlarda ne kadar şey olduklarını, özellikle Ergenekon ve Balyoz davalarında ve bir de çıkan, son zamanlarda yapılan yayınlarda gördük: Birbirini ihbar edenler, işlerine son verilmesini önerenlere de rastladık. Bunların hepsi, eşik bekçisi olarak şey yapılabilir. ... Burada yapılan hukuksuzluklar ve adeta cellatlığa soyunmalar, köşe yazarını eşik bekçisinden de öte bir duruma düşürmüştür. Ama öyle köşe yazarları vardır ki, kamuoyu önderliklerini en kötü zamanlarda bile sürdürmüşlerdir. Bu yüzden canlarını vermişlerdir, bu yüzden işlerinden olmuşlardır ve bu eskiden de vardı, şimdi de var. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Tüm bu yorumlar göz önüne alındığında, köşe yazılarının, haberin etki yaratma menzilini genişletmesi anlamı taşıdığı söylenebilir. Ayrıca, yine köşe yazarlarının silah olarak kullanıldığı da ileri sürülmektedir:

Yani köşe yazarı gündem oluşturucu da olabilir, kamuoyu önderi de olabilir, eşik bekçisi de olabilir, fevkalade infazcı da olabilir. Yani özellikle Türkiye haritasının içinde bulunduğu içler acısı durumda yaşadığımız şu, özellikle Ergenekon ve Balyoz olaylarında. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Görüşme yapılan katılımcıların çoğunluğu, köşe yazarının bir *gündem oluşturucu* ve *kamuoyu önderi* olduğunda hemfikirdirler. Bu özellikleriyle, Susan Herbst'ün kavram olarak

¹⁷⁰ Bu saptamalara, köşe yazarlarının yalnızca gündemi izlemekten başka durumu olmadığını belirten görüşler eklenebilir. Siyasal iktidar açısından, Başbakan'ın medyadaki görünürlüğü kadar hiçbir şeyin önemi yoktur ve gündemi iktidar belirlemektedir. Başbakan Erdoğan'ın bizzat yaptığı açıklamalarla gündemi hızlı değiştirmektedir. Kimilerine göre bu, bir *meşguliyet terapisi* (Tezkan, 24.12.2012) uygulamak, kimilerine göre de medya üzerinde bir *paravana etkisi* yaratmaktır (Mavioğlu, 2011, s. 79).

Şimdi günümüzün koşulları içinde bunun daha çok gerçekleştiği yolunda duyular alıyoruz ki, doğrudur. Günümüzde medya çok ağır kişisel bir ekonomik baskı altında ve patronlar artık bağımsızlık talep etme lüksüne bile sahip değiller. Eskiden derlerdi ki, ‘aman şöyle şöyle haberler yapın, çok gazete satalım ve çok bağımsız olalım ki, siyaset kurumunun dediklerini yapmak zorunda kalmayalım.’ (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Şimdi, değişim gazete yönetimlerini çok dikkatli olmaya yönlendirdi. Yani, ‘acaba kime ne açıdan dokunursak gazete sahibine zarar gelir ya da ‘kendi çalışma hayatını etkiler’: Bu hassasiyetler çok arttı (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013).

Başta bir adam, geri kalanları köle falan değil. Hayır, köleliliği ya da işbirliği özümsemiş, bunu mesleğin kuralı gibi algılamış on binler var artık. Yani bugün, gazeteler, parantez açıp söyleyeyim, baskı altında falan, şudur budur öyle hayır. (KY-10, Kişisel görüşme, 31.5.2013)

Haber yapma pratiklerinde her zaman, “Beyefendi’nin hoşuna –Beyefendi’ydi adı- gider mi, gitmez mi”den yola çıkılıyordu; şimdi yine aynı şekilde yola çıkılıyor. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Bu tamamen artık günümüzde haber kanalları, gazeteler Başbakan’ın, Başbakan Tayyip Erdoğan’ı tatmin etmeye yönelik, onu korkutmamaya, onu kızdırmamaya yönelik çalışıyorlar. Bu, birçok olayda yaşandı. (KY-13, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Tabi ki, böyle bir mali baskı gelince ister istemez yönetim politikasını da, çalışma koşulları da, zaten çalışma koşullarını, “şu, şu çıkacak işten, şu, şu yazmayacak bundan sonra” dediği zaman çalışanın çalışma koşulu... (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Sorun medyanın ayakta kalabilme koşulları ile ilgili görünmeyen ilişkiler ağı ve de holding ilişkileri içindeki kullanılma biçimi. Yani bu bir geçiş sürecidir dünya çapında. Bu geçiş sürecinde demokrasinin yerine alternatif yaratılmadığı için yeniden bir krallık, yeniden bir imparatorluk olamıyor ama sandığın demokratik olamayan biçimde kullanılması yöntemleri var, çok yaygın ve çok güçlü olarak. Yani bu, Rusya’da da var, Çin’de de var, Amerika’da da var; yöntemleri farklı. Göreceli daha demokratik işbirliği ya da işlemeziğine bağlı olarak, bu çok etkili silahın daha göreceli bağımsız veya çok daha güdümlü olması olgusu var ve kendi özel koşullarında geçerlidir. (KY-15, Kişisel görüşme, 12.11.2013)

Yukarıda aktarılan deneyim ve gözlemlerinden, otosansürü yalnızca gazetecilerin değil, basın kuruluşlarının editoryal yönetimlerinin de otosansür uyguladıkları, gerektiğinde tahsisata yönelik yönetimlerin devreye girerek yayınlara sansür biçiminde müdahalede uyguladıkları anlaşılmaktadır. Siyasal iktidar kaynaklı tüm bu etkilerin normalleşmeye başladığı, bir diğer deyişle içselleştirildiği anlaşılmaktadır.

Basın-iktidar ilişkilerinde yaşanan değişimin medya çalışanlarının çalışma koşulları üzerindeki etkiler, katılımcılara göre, çeşitlilik gösterse de, bunlar, *medya aristokrasisinin* oluşması ile muhabirlerin öneminin azalması, *sendikasılaşma* ve iktidarın etkisi ile

gazetecilerin *işsiz kalmasının* yanı sıra *mesleksiz kalmaları* gibi iki noktada toplandıkları görülmektedir.

Tablo 3.21 Basın Çalışanlarının Çalışma Koşullarına Etki

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Gazete sahipliğine göre gazetecilerin uyum sağlamlarının zorunluluğu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
2 : Gazetecilerin gazete yönetimlerine olan güvenlerinin kalmaması ve verimin düşmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
3 : Gazetecilerin hem işsiz kalması hem de mesleksiz kalabilmeleri	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
4 : Medya aristokrasisi ile diğer gazetecilerin ücretleri arasındaki uçurum	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Medya aristokrasisinin editöryal özerkliği üstlenmeleri nedeniyle diğer gazetecilerin öneminin azalması	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6 : Medya yöneticilerinin burjuvalaşması ve medya aristokrasisinin oluşması	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
7 : Sendikası olmanın işselleştirilmesi	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
8 : Sendikasılaşmanın yönetim politikası olarak yerleşmesi	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9 : Siyasal iktidarın mali baskılarının sonucunda gazetecilerin tamamının sigortalı olabilmesi	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
10 : Siyasal iktidarın talepler doğrultusunda gazetecilerin işsiz kalmaları	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	2

Basın işletmelerinde çalışanların çalışma koşulları şu: Türk medyasının hepsinde birçok kazanan, böyle star olmuş gazeteciler vardır. Bunlar ya emeğinin hakkıyla gelmişlerdir, star olmuşlardır: deneyimli gazetecilerdir. Ya da yukarıdan atanmışlardır: ya hükümet atamıştır ya da patrona yakın kesimler atamıştır. Bunlar çok para alırlar, starlar çok para alırlar. Aşağıda çalışanlar ise, işin hamallığını yapanlar ise, korkunç derece az para alırlar. Çok eşitsiz bir gelir dağılımı vardır medyada. Medya, karın tokluğuna bile, yani medyada, bu sanatçılık gibi bir şey herhalde, star olmak isteyen bir sürü insan vardır. Televizyonlarda çok vardır: Bu bir havadır, bu bir imajdır, bu bir parıltılı bir şeydir. İnsanlar gelir bedava çalışmak isterler, medya da bunları sömürür. Bundan yırtan çok az insan çıkar. Ciddi bir sömürü çarkı döner medyada. Yukarıdakiler çok para alırken, aşırı çok para alırken, aşağıdakiler hiç para almadan çalışabilirler. Ciddi bir adaletsizlik vardır. (KY-01, Kişisel görüşme, 27.4.2013)

Çok müthiş etkilemiştir. Yani bu plazalaşma dediğimiz süreç bir parçasıdır. Muhabirin ikinci plana düşmesi, köşe yazarının ve yöneticilerin yükselmesi bir başka özelliğidir. Sendikasılaşma bunun bir başka boyutudur, basın sektöründe çalışan insanlar arasında çok derin gelir uçurumlarının oluşması bir başka şeydir. Bazı basın yöneticilerinin fikren ve madden burjuvalaşması başka bir boyutudur. Bütün bunlar bir araya geldiğinde çok ciddi, çok önemli, çok derin bir değişiklik yaşanmıştır. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Çalışma koşulları yine, basın işletmelerinin çalışma koşulları, basın işletmeleri kimden yana olmalarıyla, gerektiğiyle bağlantılıdır. Yani gazetelerin kimin satın alacağından, kredi sağlamaktan geçtiği gibi... (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Aynı zamanda tabii ki bu, o kurumda –ki bütün kurumlarda, bütün gazeteler, bütün TV’ler bundan nasibini aldı- o kurumla kendisi arasında inanılmaz bir uçurum doğuyor ve müthiş bir güven bunalımı doğuyor ve çalışma şevki, gayreti kırılıyor, gazete içinde diyalog azalıyor, verim düşüyor. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Medya aristokrasisi, profesyonel olmakla beraber, patronajla çok yakın ilişkiler içerisinde genel yayın yönetmenleri basın şirketlerinin yönetim kurullarına da girdiler. Dolayısıyla bir anlamda editöryal özerkliğin alanı son derece daraldı ya da teslim edildi patronaja. Şimdi böyle olunca, böyle bir iş bölümü, bir editöryal kadronun özerklik kaygının değerinin kalmaması, haliyle alttaki kadrolara daha edilgen, daha sıradan unsurlar haline getirdi. ...Medya patronu beğenmediği konuları yapan, beğenmediği konuları yazanların işine son verilmesi konusunda uyarıyor, hatta baskı altında tutuyor. Bunun sonucunda da birçok köşe yazarı, editör çalıştıkları kurumlardan uzaklaştırıldılar. Mesleklerini icra edemez duruma geldiler. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

Veya çok kıymetli köşe yazarları işini kaybediyor, başka hiçbir gazete sahip çıkmıyor. Hasan Cemal normal koşullarda, “ben *Milliyet*’ten ayrılıyorum” dese, *Habertürk*’ün, *Hürriyet*’in de hemen atlayıp, “aman Hasancım, canım, gülüm Hasancığım, adını sen koy, bize gel...” Hasan Cemal’e sorun, geçmiş olsun bile dediler mi acaba? Vebalı hale geliyorsun ve Hasan Cemal’in, “ya ağabey, sana ne oldu?” diye soran yine marjinal televizyonlar ve WEB sayfaları oldu. Köşesini *T24* açtı. Bu, bence ne olduğunun güzel göstergesi. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

İsimsiz bir yığın adam tasfiye oldu; bir yere de gidemediler. İşte, adam bir haber yazıyor, bunu Başbakan şey yapmıyor; bir telefon, adam gidiyor, o adamın lafı bile olmuyor; o adamın arkasından kimse ağlamıyor. Bir de o tür tasfiye olan çok adam var.Tabii isimsiz bir yığın adam gitti; bir yığın adam etkisizleşti; dışarıdan görülemiyor. Göremiyorsunuz ama dediğim gibi, mesela şeyi siz fark etmezsiniz, Başbakan Amerika’ya gitti, bu gazeteler yazıyor, hepsi başarılı, iyi karşılandı, fotoğraflar falan yani. Oradaki başarısızlıkları kimse yazmıyor. Hiç kimse yazmayınca, Vatandaş da farkında yani bir-iki gazete balonu patlatsa, belki ötekiler de yazacak. Ama yani şimdi balonu patlatacak dört gazete elliser bin satıyor. Ana akım medyada pek yazılmadığı için -*NTV* gibi yayın organları çökmüş, *Habertürk* yörüngede, işte *Milliyet* bütün kamuoyu önünde itibarı ezilmiş, kolu kanadı kırılmış vaziyette, *Hürriyet* öyle- vatandaş da fark etmiyor: ‘e, iyi, başarılı işte..’ (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013)

Çalışanların çalışma koşullarını çok kötü etkiledi. Çünkü artık ekmek aslanın ağzında. Yani susturulmuş bir gazetecinin iş bulması çok kolay olmuyor. Özellikle ben 28 Şubat sürecinde yaşadım. Yani kartel kurulduğu zaman, eğer bir gazetede susturulmuşsanız, tüm medya sizi boykot ediyor. Televizyonlarda çalışamıyorsunuz, gazeteler size kapanıyor. (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Medya aristokrasisinin oluşması ile muhabirlerin öneminin azalması, sendikasızlaşma gibi 1980’lerdeki yapısal değişimin sonuçlarının bugüne yansıdığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, bu etkinin, iktidarın katkısı ile gazetecilerin hatta köşe yazarlarının bile *işsiz kalması* biçiminde yansıdığı görüşünü taşımaktadırlar. Yukarıdaki ifadelerden, bu olgunun geçmişte de olduğu anlaşılırken, bugün ise işsiz kalmanın yanı sıra, yine iktidarın etkisiyle başka bir medya kuruluşunda iş bulamayarak mesleğini sürdürmemeye gibi sonuçlanabileceği de

anlaşılmaktadır. 2000’lerdeki basın-iktidar ilişkisinin sonuçlarına bakıldığında gazeteciler kadar, gazetecilik mesleğinin de büyük ölçüde etkilendiği görülebilmektedir:

Basın çok sesliydi: birbirileri ile polemiğe giren yazarlar vardı, haber rekabeti vardı. Haber atlama, atlatma daha ön plandaydı. Giderek bunlar hepsi zayıfladı. Gazeteler hep tek tip olmaya başladı. Habercilik yapma, habercilik yapmama daha makul olmaya başlandı. Haber atlattı mı değil, ah iyi ki haber atlamışız daha iyi olmaya başladı. Çünkü atladığınız zaman sıkıntı olmuyor... Herkes ona başladı. Herkes birbirini kolluyor. Herkes internet sitelerini dolaşiyor falan filan. Sonra konulma düzeni geldi. O yüzden böyle bakarsan acayip bir gerileme. Zaten ortada: mal meydanda... (KY-02, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Ben 1985’te başladım gazeteciliğe; benim gördüğüm en berbat dönem. Çok net biçimde çok kötü.. En önemli gösterge nedir? O kadar çok gösterge var ki, mesela aynı lafın sekiz gazetede birden manşet olmasından tutun da, çok önemli olayların hiç görülmemesi, gazetelerin birinci sayfalarını koyduğunuz zaman önünüze –yani bir takım sert muhalefet yapan yerleri saymazsak ki, onların etkileri çok sınırlı- *mainstream* medyada vs.de baktığımız zaman görüyorsunuz. Televizyonların haber kanallarının mesela, Türkiye’de çok haber kanalı var ve Türkiye’nin en ihtiyacı olan şey haber kanalı- bu tek başına yeterli olur. (KY-13, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Günümüzde katılımcılar açısından basın özgürlüğünü belirleyen kriterler çeşitlilik gösterse de ağırlıklı olarak, meslekleri nedeniyle gazetecilerin tutuklanıp cezaevine gönderilmesinin¹⁷¹, basın özgürlüğünü kısıtladığı¹⁷² (10 kişi) görüşünü taşımaktadırlar (Tablo 3.22).

Vahim! Gösterge: Hapisteki gazeteciler! (KY-16, Kişisel görüşme, 26.7.2013)

Davalı ve hapisanedeki gazeteciler ve yazarların sayısı. (KY-17, Kişisel görüşme, 19.11.2013)

¹⁷¹ Terör örgütüne üye olma iddiasıyla tutuklu gazetecilerin durumlarıyla ilgili Hürriyet yazarlarından Tufan Türeç’in (2012, s. 75) bakış açısı, “Muhafif yazarı susturmak için onun ‘terör örgütü tertipi’ yapıldı ve o şekilde gözaltına alındı. Aylardan, yıllardan beridir de arkadaşlarımız orada yatıyorlar. Mustafa Balbay, Tuncay Özkan, Nedim Şener, Ahmet Şık, Ergun Poyraz var, daha da 100’e yakın insan içerde. İktidar diyor ki, ‘bunlar gazeteci değil, terörist’. Çünkü o tertibe sokup attılar içeri. Başka türlü atamazlar, neyle suçlayacaklar? Veya atsalar da bu kadar uzun süre yatıramazlar. Amaç yatırmak, yatırdığınız zaman izole etmiş oluyorsunuz, muhalefet yapma özgürlüğünü alıyorsunuz” biçimindedir.

¹⁷² Ümraniye’de ihbar üzerine yapılan bir gecekondu baskında el bombaları bulunmuş ve seçimlere az bir süre kala Ergenekon operasyonları 12 Haziran 2007’de başlatılmıştır. 2007-2009 yılları arasında zincirleme devam eden operasyonlar, Türk Silahlı Kuvvetleri’nden, medyaya uzanmıştır. O dönemde yalnızca dört adetle sınırlı olan muhalif televizyon kanalının sahipleri tutuklanmıştır. İşçi Partisi Başkanı ve *Ulusal Kanal* ile *Aydınlık* dergisinin sahibi ve yazarı Doğu Perinçek, *Avrasya TV*’nin sahibi Türk Metal-İş sendikası başkanı Mustafa Özbek, muhalif yayın yapan *Başkent TV*’nin bağlı olduğu Başkent Üniversitesi Rektörü Mehmet Haberal, *Kanaltürk*’ten sonra kurduğu *Kanal Biz*’in sahibi ve genel yayın yönetmeni Tuncay Özkan tutuklananlar arasında yerlerini almışlardır. Tüm bu kişilerin yanı sıra, *Cumhuriyet* gazetesi yazarı olan ve bu kanallardan birinde program yapan Mustafa Balbay da tutuklanan gazetecilerden olmuştur. Benzer biçimde Nisan 2009’da başlatılan ve 2012’de hızlanan KCK operasyonları sonucu çok sayıda Kürt kökenli gazeteci de cezaevine girmiştir. 2012 yılı itibariyle hapisteki gazetecilerin tam sayısı, 91’e ulaşmıştır (tam liste için bkz. Mavioğlu, 2012, s. 99-104). 2 bin civarında gazeteci yargılanırken, gazetecilerin haklarında açılan soruşturma sayısı 10 bine yaklaşmıştır (Mavioğlu, 2012, s. 104). Cezaevlerinde terör örgütü üyeliği gerekçesiyle cezaevine gönderilen gazeteci sayısının yüzlerce kişiye ulaşması, uluslararası birçok kuruluşun raporlarına yansımıştır. Tüm bunlara karşın AKP, tutuklu bulunanların gazetecilikten değil, tecavüzcülük, cinayet, soygunculuk hatta silahlı terör örgütü üyeliğinden olduğunu savunmuştur (BBC World, 5.3.2012; CNN Türk, 23.11.2011; Radikal, 16.1.2013; Zaman, 7.3.2013).

Tablo 3.22 Katılımcılara Göre Basın Özgürlüğü Kriterleri

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Basın kalmadığından özgürlüğünden de söz edilememesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2 : Basının işini yapmaması nedeniyle özgürlüğün gerilemesi	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Gazetecilerin haber yapmada güvenceye sahip olmaması	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4 : Gazetecilerin iktidar tarafından hedef gösterilmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Gazetecilerin işinden olması	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2
6 : Gazeteciliğin ve haberlerin tektipleşmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
7 : Gazetecilik nedeniyle hapsedeki gazeteciler	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	10	10
8 : İfade özgürlüğü ile ilgili yasaların var olması	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9 : İktidar güdümlü gazetecilerin çokluğu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
10 : Medya sermayesinin iktidarın müdahalesi ile el değiştirmesi	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2
11 : Medyanın iktidar baskısı altında olması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
12 : Teknolojiye paralel olarak medya alınının genişlemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Şimdi, rejimi demokrasi olan bir ülkenin içinde en çok tutuklu gazetecisi olan, en çok güdülenmiş medya tablosu olan ülke biziz. Yani bütün dünya raporları –ben bunu bize özgü söylemiyorum; bizim meslek örgütleri şeyini- bu tabloda ne söyleyebiliriz ki? Yani demokrasinin biçimi kalıpsal, yani biçimsel de olsa, yapısının çok daha gerisinde medya tablosu var ya da etkin medyanın etkin kullanımı var diyelim... (KY-15, Kişisel görüşme, 12.11.2013)

Gazeteler üzerinde ilan baskısı her zaman vardı, şimdi de vardır; gazeteler üzerinde yasaların sınırlayıcılığı her zaman vardı, şimdi de vardır. Ama şimdi artmıştır. Unutmayalım ki, şu anda hapisanelerinde en fazla gazeteci barındıran ülkedir. Şimdi diyeceksiniz ki, bunun cevabı hazır, “Efendim, onlar gazeteci değil ki.” Ben yaşayarak biliyorum, biz Barış Derneği’nden içeri atılmıştık. “Siz bunları düşünce suçundan diye içeri attınız” dediklerinde, 12 Eylül yönetiminin cevabı açıktır, “Onlar düşünce suçundan yatmıyorlar, terörizmden, anarşizmden yatıyorlar.” O zaman anarşistti; komünizm, anarşizm, terörizm ve zaman zaman böyle değişiyor etiketler. Aynı etiketler bugün de kullanılıyor. 2000’li yıllarda gazeteciler ismen ...atılabilir. Devlet, gazetecileri yayın organlarının sahiplerine büyük cezalar keserek baskı yapabiliyor. Yani baskının her türlü vardır. Her türlü var; akreditasyondan başlıyor biliyorsunuz... (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

2000’li yıllarda, özellikle 2003 yılından itibaren AKP iktidarından itibaren basın hızla iktidarın kontrolü altına sokuldu. Hatta iktidar giderek yasama, yürütme kontrol altına alan bir rejim inşasına girişildi. Türkiye’de bu inşa sürecine hem destek olacak hem bunun sürmesi için toplumdaki rıza alma noktasında medyaya, yazılı basına da çok özel önem ve yer verdi iktidar. Dolayısıyla bir basın özgürlüğü anlamında özgürlükleri genişletme değil, son derece kontrol altına alma ve güdümlü bir basın oluşturma

konusunda yer yer tehdit ve cezalandırmalarını içeren bir uygulama içine girdi. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

Çeşitli ulusal ve global meslek örgütlerine göre Türkiye’de 67 ile 104 gazeteci hapiste. TGS’nin bir derlemesine göre sadece Gezi olayları nedeniyle 69 gazeteci işten atıldı ya da istifa etmek zorunda kaldı. Türkiye’de ne basın var ne de özgürlük! (KY-18, Kişisel görüşme, 16.12.2013)

Basın, kanunlar dairesinde özgür; en önemli şey de hapisteki gazetecilerdir. Onlar terörist örgüt üyesi olarak yargılanıyorlar ama üçünün, dördünün dışında şiddetle suçlanan yok: ‘O haberi niye sen yazdın’. KCK’lıların içinde, tutuklu KCK’lı gazetecilere savcılıkta sorulan ‘niye bu adamlarla konuştun’; bundan ibaret. Yani o Dev-Sol’un yayın organında çalışanlar silahlı eyleme de bulaştıkları için gazeteci saymayalım, diyelim ki, bunlar gazeteci değil ama öbür geri kalan herkesi, ‘niye onu yazdın’, ‘niye onla görüştün’, ‘niye bununla görüştün’ suçlamaları çerçevesi o; özgürlüğün durumu da bu. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Kimi gazeteci, basın özgürlüğünü farklı biçimde¹⁷³ tanımlamaktadırlar:

Yani basın özgürlüğünün en önemli göstergesi, insanların o toplumdaki kural dışı gelişmeleri ortaya çıkarmada bir risk alamayacaklarına dair güvence hissetmelidirler. Bu mümkün değil. Yani bir antidemokratik ve baskıcı yapısına devam ediyor olması, zaman zaman koyulaşıyor olması ama özü itibarıyla hiçbir şeyin değişmemesi. (KY-06, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Basın kalmadığı için özgürlüğünden bahsedemiyorum. Basın gerçek anlamda kalmadı (KY-10, Kişisel görüşme, 31.5.2013)

Bu görüşlere karşılık basının geçmiş dönemlere göre daha özgür olduğu yönünde görüş bildirenler de olmuştur:

2000’li yıllarda, yani içinde de bulunduğumuz dönem. Basın dediğimiz zaman eskiden gazete, sonra radyo, elektronik basın, televizyon dedik. Şimdi bir de internet medyası var. Eğer genel olarak düşünürseniz, yüz binlerce twitter atılıyor, sosyal medya var, internet sitesi var. Orada eskiden daha büyük bir çeşitlilik var. Şimdi, başka bir olay, dünyayı çok küçültüyor. Yani burada hiçbir şeyi gizlemek falan mümkün değil. Bence, eskisine kadar daha özgür, eğer habere ulaşmak söz konusuysa. Yani yazılı basının ya da büyük sermaye basını otosansürlemesi ya da patron çıkarlarına göre ayarlaması gerçek bir olay var. Bir de bunun dışında hiç bağımlı olmayan internet medyası var. Bu çok özgür; hatta bazen sorumsuzca özgür; çamur atmak, asılsız haber yapmak açısından da özgür. Bu bakımdan eskiden daha ilginç durum. (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

¹⁷³ Bunlara, “...basın özgürlüğü yok. Bunun örneği bizleriz. Bugün medya ele geçirildi. Doğan Grubunu da kendine artık muhalefet yapamaz hale getirdi, (sadece Doğan Grubunu değil Çukurova Grubunu, Doğu Grubunu...) doğru düzgün gazetecilik yapmak isteyen grupları baskıyla sindirdi. Medyaya baktığımız zaman muhalefet yapan gazeteleri sayarsak *Sözcü*, *Aydınlık*, yeni çıkan *Yurt* gazetesi, bir de biraz *Cumhuriyet*... *Cumhuriyet* de tam yapmıyor onun da sıkıntıları var. Televizyonda *Kanal D*, *Halk TV*, *Ulusal Kanal*. Aşağı yukarı 38 ulusal gazete var, bir o kadar da kanal var. Bunların 35’i iktidar yanlısı ya da muhalefet yapamıyor...” (Türenç, 2012, s. 78) biçimindeki görüş de eklenebilir.

Medya aristokrasisini oluşturan köşe yazarları, muhabirlere göre daha özerk ve kendi iktidar alanlarına sahip olması nedeniyle açık hedefine dönüşmekte oldukları anlaşılmaktadır. İktidar tarafından kendi çıkarları doğrultusunda müdahale edilmesi, haberin yanı sıra yorumun da hegemonyanın yayılmasının yolunun açılması için bir anahtar¹⁷⁴ haline getirdiği söylenebilir.

3.2.3.2. Siyasal İktidarın Medya Eleştirilerinin Nedenleri

Genel olarak bakıldığında haberlerin ve hükümet politika ve icraatlarında aksayan yönlerin haberleştirilmesinin siyasal iktidar tarafından tepki gördüğü izlenimi oluşmaktadır.¹⁷⁵ Katılımcıların siyasal iktidarın eleştirilerinin yoğunlaşmasıyla ilgili görüşleri ise, çalıştıkları kurumların konumlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, merkez medyada yazan köşe yazarları, sırasıyla, *haberlerin* (5 kişi), *yorumların* (3 kişi) ve *gazetecinin şahsının* (3 kişi) tepki gördüğünü belirtirlerken; merkez dışındakiler ise *yorumların* (5 kişi), *haberlerin* (4 kişi), *yorumların* (4 kişi) ve *gazetenin patronunun* (4 kişi) tepki gördüğünü belirtmektedirler (Tablo 3.23).

Tablo 3.23 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Tepki Çekenlerin Neler Olduğuna İlişkin Görüşleri

	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Çalışmıyor
1 : Gazetecinin şahsının tepki çekmesi	3	2	0
2 : Gazetenin patronunun tepki çekmesi	0	4	0
3: Gazetenin yönetiminin tepki çekmesi	0	2	0
4: Haberlerin tepki çekmesi	5	4	0
5: Hem haberler hem de yorumların tepki çekmesi	0	3	0
6: Hepsinin tepki çekmesi	0	0	2
7: Temsilci şahsında gazetenin kendisinin tepki çekmesi	1	4	0
8: Yorumların tepki çekmesi	3	5	0

¹⁷⁴ Özellikle 1990'lı yıllarda sayısı hızlı bir biçimde köşe yazarlarının artan önemi, 15 Kasım 2008 tarihi itibarıyla 35 yaygın gazetede toplam 494'e ulaştığı (Adaklı, 2010, s. 600) düşünülürse, daha iyi anlaşılabilir. 2008'deki rakamlara bakıldığında gazete başına ortalama 14 köşe yazarı düşmektedir. 2014 yılında belirlenmiş kesin rakam olmamakla birlikte, gazete sayısındaki artışın yanı sıra, devre dışı bırakılan yazarlar ve onların boşalttığı yerlerin yeni nesil yazarlarla doldurulduğu göz önüne bulundurulduğunda bugün bu sayının daha da artış göstermiş olduğu söylenebilir.

¹⁷⁵ Hükümet üyelerinin medyaya olan yaklaşımı Başbakan Erdoğan'a benzer biçimdedir. Örneğin, Gençlik ve Spor Bakanı olarak görev yapan Suat Kılıç'ın "Bisikletler devrildiği zaman medya haber yapıyor, bisikletler devrilmediği zaman medya yapmıyor. Kötü bir şey olursa duyuyorsunuz, iyi bir şey olursa duyurmakta biz çok zorlanıyoruz" şeklindeki yakınmasına bir vatandaşın, "ama niye, medya da sizin elinizde" yorumuna verdiği, "henüz hepsi değil, daha bir kısmı..." biçiminde verdiği yanıt, iktidarın medyayı denetim altına alma amacının bir itirafı niteliğinde olmuştur (Sol, 8.5.2013).

Katılımcılar ayrıca, eleştirilerin kaynağına göre eleştirilerinin ortak noktasının neler olduğuyla ilgili çeşitli görüşler bildirmişlerdir. Genelde, Başbakan Erdoğan'dan kaynaklandığı düşüncesine göre eleştirilerin hedefinin, *konular* (9 kişi), *gazeteciler* (7 kişi) ve her ikisi de (7 kişi) olduğu yönünde düşüncelere karşın, *Başbakan'ın kendisinden* (6 kişi) ve *sahip olduğu iktidarının ideolojisinden kaynaklandığı* (3 kişi) yönünde görüşler de ileri sürmektedirler (Tablo 3.24).

Tablo 3.24 Başbakanın Eleştirilerinin Ortak Noktası

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Gazeteciler Eleştiriliyor	0	0	0	2	1	0	0	1	0	2	0	0	1	0	0	0	1	2	10	7
2 : Hem konular hem de gazeteciler eleştiriliyor	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	0	5	4
3 : Konular Eleştiriliyor	1	2	1	1	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	11	9
4 : Ortak nokta Başbakan'ın kendisi	1	0	0	3	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	8	6
5 : Ortak nokta iktidarın ve Başbakanın ideolojisi	0	0	0	4	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	7	3

Katılımcıların çalıştıkları kurumların konumuna göre görüşlerinin ortaya koymak yukarıdaki tablonun daha anlamlı olabilmesini sağlayabilmektedir.

Tablo 3.25 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Başbakanın Eleştirilerinin Ortak Noktasına İlişkin Görüşleri

	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Çalışmıyor
1 : Gazeteciler Eleştiriliyor	3	4	0
2 : Hem konular hem de gazeteciler eleştiriliyor	1	3	0
3 : Konular Eleştiriliyor	3	6	0
4 : Ortak nokta Başbakan'ın kendisi	1	3	2
5 : Ortak nokta iktidarın ve Başbakanın ideolojisi	0	3	0

Yukarıdaki açıklamalardan, *konuların eleştirilmesi* ve eleştirilerin *iktidarın ve Başbakan'ın ideolojisinden kaynaklandığı* anlaşılmaktadır.

Bir takım şeyleri sorgulamazsınız. Mesela ben dikkat ettim, 2005 yılıydı galiba Antalya'da Fettah Tamince'nin Rixos Otel'de tatile gitmişti Tayyip Erdoğan, biz de yazı yazdık, 'parasını kim ödüyor tatilin parasını?' Sonra Fettah Tamince bir açıklama yaptı; dedi ki, işte fatura falan, ibraz etti ödedi diye. 2005 yılında bunu yazabiliyorduk. Şimdilerde bunu böyle hiçbir gazetede yazamazsın. Sorgulanmıyor mesela, Başbakan, Başbakanın ailesi, çocuklarının işleri. Mesela oğlu bilmem neyin ortağı oldu vs., bunlar da sorgulanmıyor, sorgulanmıyor bugün. Gemisi, gemiciği, işte ne kadar vergi verdi sizin oğlunuz diye soramazsın. İşte Başbakan'ın kızacağı konularda medya soramaz. (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013)

KY-05'in bahsettiği bu sansür konusu, medya patronları tarafından doğrudan sözlü uyarılarla¹⁷⁶ da gelebilmektedir:

Yazabildiğimiz ölçüde yazıyoruz ama işte yazma kardeşim diyor. Mesela, ben Başbakan'a çok kibar yazılar yazdım; 'Sayın Başbakanım' şu anlattıklarımı formüle edip, şu icradasınız, sizin şikayet etme hakkınız yok. Şikayeti ben edeceğim, siz icrasınız ama siz benden çok şikayet ediyorsunuz'. Patron dedi ki, 'yazmayın kardeşim' dedi. Şahsi şeye girmeyin dedi. Bu şahsi değil. Aileye girmeyin diye bir laf var. Tamam, aileye girmeyin de aileye girmeyin nedir? 'Çocuk sünnetsiz' demiyoruz ki, 'gemi aldı' diyoruz; '24 yaşında, nasıl oldu 'diyorum mesela ben, işadamı yardımıyla okumaya gönderdiğini söyleyecek kadar yoksul olduğunu anlatıyorsun. Hani, söylediğin zaman, kolunda gözüken saat 40 bin dolar'lık; bunu soruyoruz mesela. Düğünde 28 bin tane cumhuriyet altını verildiğini soruyoruz, özel diyor. Ben demiyorum ki, 'Emine hanım çok lüks' diye, bunu söylemiyoruz. Senin 26 yaşındaki çocuğun nasıl oluyor da birden bire Türkiye'nin pırlanta kralı oluyor. Yani onlara da giremiyoruz artık. İşte dediğim gibi, artık diyor ki, Recep Tayyip Erdoğan'dan bahsetmeyelim, onun cümlelerini kota ederek konuşmayalım falana geldi artık. (KY-10, Kişisel görüşme, 31 Mayıs 2013)

Mesela, karikatüre kızıyor. Bizim karikatürist var, Ercan Akyol.. Benim yazılarıma karışılmıyor, karışılmadı. Yani bu iktidar döneminde, 10 yıldır da karışılmadı. Ama Ercan Akyol'un karikatürlerine şey yapıyor, ikide bir bunu koymayalım vs. Niye? Çünkü karikatüre kızıyor. Bu da nereden çıkıyor? Bizim gazetenin yetkililerine demiş ki, Hürriyet'in karikatüristini şikâyet etmiş. Bir de daha işe başlarken, biliyorsunuz, kedili karikatürist Musa Sert –Musa da bizim- karikatürünü mahkemeye verdi. Karikatür konusunda hassas olduğu için karikatüristlerin işi çok zor. (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013)

İktidarın tabanını oluşturan kesimlerin izledikleri mecraların ya da köşe yazarlarının iktidarı eleştirmelerinin, aşırı yaptırımların etkisinde kaldığı yönde görüşler vardır.

Başbakan'ın rahatsız olduğu, çok kişiden rahatsız oluyor ama bir takım insanları da otomatikman mahkemeye veriyor: Emin Çölaşan vs. gibi insanları. Onlardan çok rahatsız olduğunu zannetmiyorum. Onları zaten otomatiğe bağlamış ve onların varlığı zaten Başbakan'ı meşrulaştırıyor: "görüyorsun herkes yazıyor ama esas rahatsız olduğu insanlar, en çok rahatsız olduğu insanlar, kendisinin de önemseydiği ve kendi tabanının, kendi seçmeninin önemseme ihtimali olan insanlar. Mesela Ahmet Altan, uzun süre hükümetle el ele gitti vs. babasına ödül verdiler, bilmem ne yaptılar ama daha sonra onları eleştirmeye başlayınca onlardan çok rahatsız oldu çünkü onlara önem atfediyordu: Hasan Cemal aynı şekilde, birçok insan aynı şekilde. Orda Nuray Mert'e *namert* meselesini gürültülü bir şekilde yapmış olmasının nedeni Nuray Mert'in o camia

¹⁷⁶ Editöryal hiyerarşinin en tepe noktasında bulunan patronlar katından gelen uygulamalar, en yüksek etkiye sahip sansür tipini oluşturmaktadır. *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini satın alarak medyaya giriş yapan Demirören'in ilk icraatı, 30-31 Mayıs 2012 tarihlerinde yazarları ve üst düzey yöneticiler ile toplantı yapmak olmuştur. *Milliyet* yazarları ile Çağlayan'daki yeni binalarında düşen tirajlar konusunun konuşulduğu yemekli bir toplantıda, "Ben işadamıyım. Gazetecilik sizin mesleğiniz ve saygı duyarım. Ben bu gazetenin yayıncısı olarak sadece kimseye küfür ya da hakaret etmemenizi, aşağılayıcı ifadeler kullanmamanızı isterim. Bunun dışında haberlere, yorumlara karışmam. Ancak belirttiğim gibi aynı zamanda bir işadamıyım. Başka işlerim de var. Buradaki faaliyetin, diğer işlerime zarar vermesini de istemem. Bu dengenin sağlanması şartıyla; gazetecilik faaliyetine karışmam" (Medya Radar, 5.6.2012) biçiminde uyarıda bulunmuştur.

tarafından çok tanınan ve önemsenen bir isim olmasıdır. (KY-13, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Bir zamanlar Başbakan Erdoğan'a yakın olup da politikalarını destekleyen kişilerin, bunları sorgulayıcı yazıları kaleme almaları nedeniyle tepki görmeleri ortak nokta olduğu görüşü KY-08 tarafından da desteklenmektedir:

Eleştirilen gazetecilerin ortak özellikler var bence. Bunlar, Başbakan'ın hoşuna gitmeyen şeyleri söylemeye çekinmeyen insanlar; Hasan Cemal, Ahmet Altan, Emin Çölaşan, Bekir Coşkun, Yılmaz Özdil, arada ben de oluyorum. Başbakan kişisel eleştiriden haz etmiyor, birincisi bu. İkincisi, kendisine haksızlık yapıldığını düşünüyor; 'çok büyük işler yapıyorum, bunlar yapılmıyor, illa karşı şeyler yazılıyor' diye haksızlık algısı var Başbakan'ın kendisine haksızlık yapıldığına ilişkin. (KY-08, Kişisel görüşme 30.5.2013)

"En çok köşe yazarlarına kızıyor. Çünkü zaten haberlere her zaman tepki geldiği yok; zaten (gazetelerin) pek haber verdiği yok" görüşünü taşıyan KY-08'in yanı sıra, KY-12 de benzer görüşleri taşımaktadır:

Eleştirilen konular, eleştirilen görüşler, eleştirilen haber içeriği ve o kadar ki, Başbakan eskiden desteklediği birini, yani Hasan Ağabey'ini bile *tu kaka* edip işinden attırabilirdi. Yüzüne bakmadığı, hakkında dosya açtığı birini de yanına müşavir olarak alabilirdi. Yani gazetecilerin kişiliği rol oynuyor. Çok şükür, zaten gazeteci kardeşlerimiz de sağlam, sarsılmaz, değişmez bir kişilik de dergilemiyorlar. Kişilikleri o kadar, kişiliksizlikleri o kadar kişiliklerinin üzerinde bariz olarak duruyor ki, gazeteci kişiliği değil, haber içeriği, haberin ya da yorumun içeriği rol oynuyor. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

KY-15 ise, eleştirin odağının kaymasının nedenlerini sonuçlara bağlamaktadır:

Etkisine bağlı; yani nerede rahatsız oluyorsa, oradan tepki... Yani aslında, rahatsız olmadığı sürece, mesela, bu iktidarın ikinci cumhuriyetçilerle flörtü vardı: Hem medyada köşe yazarlığı yapıyordu çünkü bir destek söz konusuydu, bir ittifak söz konusuydu... Rahatsız olduğunda iş değişiyor. Bence belirleyici, sonuçları... O haberin ve yorumun sonuçları; hiçbirini tek başına belirleyici değil. Ne kadar etkiliyse haber ve yorum ve ne kadar işe yarıyor ya da yaramıyorsa o kadar destek veya destek görüyor. (KY-15, Kişisel görüşme, 12.11.2013)

Benzer görüşü taşıyanlardan biri de KY-03'dir:

Başbakan kendi icraatına ters düşen ve konuyu ve onu üreten her kurumun her düzeyde aktörü, ister medya patronu olsun, ister editör olsun, ister köşe yazarı olsun kendinden önceli hiçbir iktidar ve mevkidaşının yapmadığı anti-demokratiklik içerisinde eleştiri de değil, tehdit ediyor. Buna tehdit dememiz lazım, eleştiri değil, medya patronu beğenmediği konuları yapan, beğenmediği konuları yazarların işine son verilmesi konusunda uyarıyor, hatta baskı altında tutuyor. Bunun sonucunda da birçok köşe yazarı, editör çalıştıkları kurumlardan uzaklaştırıldılar. Mesleklerini icra edemez duruma geldiler. Buna direnen bir anaakım medya patronu olmadı. Direnmeye yeltenenleri de, özellikle de hem medyada hem de ilişkin kurumların vergi denetimleri olsun, başka tür hükümet icraatları olsun bunları da sindirip cezalandırarak bir tür "ibreti alem olsun

icraatı” içine girerek bütün medyaya bu tehdidi, baskıyı uyguladı; uygulamaya devam etmektedir. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

Basına yönelik eleştirilerin odak noktasının, *Başbakan’ın*¹⁷⁷ ve *ideolojisinin kendisinde* olduğuna ilişkin görüşler de söz konusudur

Başbakan 2007’ye kadar medya konusunda çok eleştirel bir tavır takınmadı. 2007’den sonra özellikle böyle bir tavır takınmaya başladı. Bunun Başbakan’ın siyaset stratejileriyle bağlantıları olduğu kanaatindeyim. Başbakan farklı bir kültürden geliyor. Yani basın özgürlüğü Batılı demokrasinin zorunlu kıldığı, ürettiği konulardan biridir ve demokrasinin işleyebilmesi için rasyonel bireylerden oluşan modern toplumların onların sürekli olarak bilgilendirecek kaynakların olduğu varsayımından yola çıkar. Oysa Başbakan’ın hem birey konsepti farklı: düşünen birey değil, inanan bireyden yola çıkıyor. Sürekli olarak bilgilendirilen eleştirel bir toplumdan değil, sürekli olarak iman tazelenen mudil bir toplumdan yola çıkıyor ve Başbakan’ın zihinsel sermayesi içinde basın özgürlüğünü üretecek fikri mekanizmalar yok. Ve onun için basın özgürlüğü aslında bir noktaya kadar katlanılması gereken fakat bir noktadan sonra fitneci olarak cezalandırılması veya değerlendirilmesi gereken, Batı tarzı bir sapkınlık. Çünkü İslamiyet’in zaten kendi kavramsal enstrümanlarıyla basın özgürlüğünü haklı göstermek zor. İslamiyet felsefesi içinde adaleti vurgulayan temel kavramlar var, eşitliği vurgulayan temel kavramlar var, danışmayı vurgulayan bazı kavramlar var ama bireysel özgürlüğü kabul eden kavramlar yok. Oysa çağdaş demokraside o kavrama şiddetle ihtiyaç uyuluyor. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Türkiye 2002’den ama özellikle 2007’den beri 1923 ile 2003 arasında kurduğu, geçerli saydığı bazı değerleri değiştiriyor ve değiştirdiklerinin içinde ne kadar sahte ve şey olursa olsun demokrasi, de var. Yani artık laikliğin şart olmadığı bir demokrasi, muhalefetin ‘olmasa da olur’ olduğu bir demokrasi içinde yaşamaya başlıyoruz. Yani Türkiye bir paradigma evriminden geçiyor: Türkiye’nin paradigması değişiyor. Yeni bir paradigma kuruluyor ve bu paradigma belki de Osmanlı’dan beri getirdiğimiz geleneğe daha uygun bir paradigma. Neden? Bir tane “beneables” vardır tepede yani *verici devlet, kerim devlet, kerim* bir lider var. Kerim lider kendisine bağlı tebaanın temel ihtiyaçları ile çok iyi ilgileniyor: Sağlık politikaları, toplu konut politikaları, eğitim politikaları. Karşılığında çok basit bir şey istiyor: İtaat. Kerim devletin en önemli özelli budur. Kendine itaat edersen son derece bonkör, muazzam iyi davranma ama kendisine herhangi bir itirazı katıyen hazmetmesi mümkün değildir. Zaten kerim devletin kerametine kafa tutamazsın. Şimdi, bu döneme kadar kerim devletin Türkiye’de ön plana çıktığı bir dönem bugüne kadar hatırlamıyorum. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

¹⁷⁷ Fatma Sibel Yüksek’in Başbakanlık’taki izlenimlerine göre, “Erdoğan’dan korkmaktan kimse ağzını açamadı. İlişkilerde bir bezginliktir, bir yığınlıktır başladı. Başbakanın ‘medya bu işleri niye merak ediyor?’ şeklindeki anlaşılmaz merakı, yakın çevresine de sirayet etti” (Yüksek, 2007, s. 102). Başbakanlık Basın Merkezi üzerinden Başbakan Erdoğan’ı izleyen bazı gazetecilere binaya giriş yasağı getirilmesi, Başbakanlık Basın Merkezi’nin açıklamasına göre, kurumlara değil doğrudan gazetecilere yönelik olmuştur (Zaman, 11.11.2008). İktidara yakın olduğunu açıkça ifade eden Nazlı Ilıcak (2012, s. 109-110), Başbakan Erdoğan’ın basına ve gazetecilere olan yaklaşımına, “Medya da siyasetçiyle uğraşır, siyasetçi de medyayla uğraşır. Erdoğan bu konularda hem duygusal gem de öfkeli. 28 Şubat’tan gelen bir birkrimi de var. Bunu da unutmamak lazım. Çünkü medya onunla çok uğraştı. Medya ona çok tepeden baktı, çok kibirli baktı. Bu durum onda bir tepki yarattı” yorumu getirmektedir.

Sayın Başbakan'ın yetiştiği fikri ortam daha çok, eşitlik, adalet, iman ve danışmadan gelen bir gelenek. Yani Müslüman Kardeşler geleneği aşağı yukarı böyle. İşte bunu içine ögesi nasıl monte edilebilir; edilebilir mi, edilemez mi sorusu hala tam olarak cevaplandırılabilmiş bir şey değil. Ama Başbakan'ın kendi fikri ve felsefi çerçevesi içinde basın özgürlüğünden hoşlanmaması kadar normal bir şey olamaz. O tutarlı oluyor, onu yaptığı zaman. Çünkü inancı insanların kendi imanlarına sadakati, ümmetin selameti açısından fevkalade önem taşıyor ve buna karşı çıkan, 'şu ya da bu nedenle aslında fitne çıkarıcı bozgunculardır' diye bunlar çerçeveleniyor. O bakımdan ben, Tayyip Erdoğan'ın çok ciddi bir fikri değişim geçirdiği kanaatinde değilim. Ama hani eskiden çok moda olan 'takiye' denilen laf var ya -bu da bir kurum haline gelmiş, yeterince güçlü olmadan bazı şeyleri uygulayamaz, inançlarını uygulamaya sokamazsın, beklemek zorundasın- öyle bir şey. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

...ben çok samimi inanıyorum... hatta ben özel görevliyim, beni yukarıdan özel olarak önce Türkiye Müslümanlarını, sonra Ortadoğu Müslümanlarını, sonra Allah nasip ederse dünya Müslümanlarını benim kurtarmam lazım.. Her ideolojide bu yok mudur? Vardır değil mi? Ben özelim, ben özel tayinliyim. Bence en büyük farkı, Cumhuriyet'ten bu yana -beş aşağı, beş yukarı bir merkez ideolojinin etrafında -şöyle bir ideolojinin tarifi var burada- şimdi bu belkemiği kırıldığı bir dönemi yaşıyoruz. Bunun berteva edildiği dönemde de muhalefete, muhalif basına tabi ki hiç berhava yok onun için belki de Başbakan şöyle düşünüyor olabilir: "yüzünüze gözünüze dursun. Yılmaz Özdil gibi adamlara karışmıyorum, *Sözcü* gibi gazeteyle karışmıyorum. *Aydınlık*'a dokunuyor muyum, *Cumhuriyet* olduğu yerde duruyor, *Yurt* diye bir gazete çıkardınız." Tahlili, "5 bine geldi, hala Allah var, parmağımı dokundurmadım daha ne istiyorsunuz." Bence böyle bir şey içinde, yani o kendisini de çok şey görüyor olabilir, sabırlı ve anlayışlı bir baba olarak görüyor olabilir ama baba olarak görüyor. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Genel olarak eleştirilenlerin *köşe yazarları ve yorumlar* olduğu sonucu çıkmaktadır.^{178/179}

Bu durumda, kimlerin eleştiriden payını aldığı önemli olmaktadır.

.... *Hürriyet* gazetesinde yazarken Başbakan'a farklı anlam ifade ediyor, *Yurt* gazetesinde yazarken farklı anlam ifade ediyor. Çünkü ben şimdi çok özgürüm. Çünkü onun gözünde

¹⁷⁸ Başbakan Erdoğan'ın, "Ben de o gazetelerin patronlarına sesleniyorum. Ne yapayım köşe yazarı hakim olamıyorum diyemezsin. Diyeceksin arkadaş. Bu ülkeyi germeye, bu ülkede ekonomiyi alt üst etmesine müsaade edemeyiz. O zaman köşende yazı yazanın maaşını sen veriyorsun, yarın feryat etmeye geldiğin zaman feryat etmeye hakkın yok" (Akşam; Cumhuriyet, 26.2.2010); "Bu adamları köşe yazarı olarak nasıl tutuyorsunuz. Bu tür hedefi olmayan, bu tür aşkı, heyecanı olmayan insanların eline kalem vermişsin, köşe teslim etmişsin. Bunlar bu millete yabancı, bu milletin tarihine yabancı, bu milletin derdiyle dertlenen kalemler değil bunlar" (NTVmsnbc, 12.8.2012) sözleri ile basından sürekli şikayet etmesi, bu sonucu desteklemektedir.

¹⁷⁹ AKP Genel Merkezi'nde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsi davalarını dört yardımcısıyla izleyen Avukat Ali Özkaya, Başbakan tarafından basına yönelik açılan davaların medyanın dilini değiştirdiğine dikkat çekmektedir: "Basına yönelik açtığımız tazminat davaları, önemli ölçüde caydırıcı rol oynadı. Özellikle köşe yazarlarının üsluplarında 2003-2004 yıllarına göre hissedilir bir değişim oldu. Artık yazarlar ve yorumcular eleştiri sınırını dozunda tutuyor. Hakaret içerikli yazı ve yorumlar ise en aza inmiş durumda." Özkaya, ayrıca, 2008 yılı itibarıyla yürütülmekte olan 700 davanın yalnızca 30'unun Başbakan tarafından, diğerlerinin savcılıklar tarafından açılan kamu davası olduklarını belirtmektedir (Akşam, 23.11.2008). Yıllar içinde bu sayının katlanarak arttığı anlaşılmaktadır: 2011 yılında yalnızca *Taraf* gazetesi yöneticileri ve çalışanları hakkında açılmış 300 dava söz konusu olmuş; 2013 yılında ise açılan kamu davaları sayısı 800'e ulaşmış; yalnızca kamuoyuna yansıyan davalardan Erdoğan'ın kazandığı tazminat miktarı da 400 bin TL'yi aşmıştır. (TESEV, 2012, s. 56).

artık etkin değilim. O zaman bırakın yazsın denen şey diye ama maazallah *Hürriyet* gazetesine veya benzer gazeteye başka iktidar olduğu dönemde geri dönmem mümkün değil. Yani ne bileyim ben, *Hürriyet*'in patronu bile değişse, 'ya, biz eski arkadaşları geri çağıralım' bile dese, biri, 'aman ne yapıyorsun' diye kulağına fısıldar, şey yapar. O bakımdan onun da kafasında bir şey var ve *Yurt* gazetesine karışmıyor, *Sözcü*'ye de karışmıyor, dokunmuyor. *Aydınlık*'a da dokunmuyor. Çünkü bir de şunu görüyor, hem etkin değiller ham de etkiledikleri zaten ona muhalif olanları etkiliyorlar. Şimdi ben şeyimi söyleyeyim, Yılmaz Özdil'e niye dokunmuyor? Özdil analiz yapmıyor. Analiz yapmadığı için kimseyi etkilemiyor. Yılmaz Özdil'i, gazını almak istediği adamların gazını alıyor. Yılmaz Özdil, insanların fikirlerini çelmiyor. 'Ya, acaba bizim Başbakan da yanlış yapıyor mu' denmiyor. O, zeki, akıllıca güzel cümlelerle insanların içindeki gazı, hani vardır ya düdüklü tencerenin şeyini açıyor. O yüzden Yılmaz Özdil'den rahatsız değil. Ona arada bir kızıyor, 'bana kızdı, zıvanadan çıktı diye ama gazeteden atılsın' diye bir derdi yok. O, kendisine analiz yapan, mesela benden çok rahatsız oldu, ben o kesime hitap ettiğim için. Zamanında çok sahip çıktığım için AK Parti'ye oy verip, beni çok dikkatli okuyan insanlar var ve hala ben onlarla irtibatım. Onlar, 'acaba, Cüneyt Ülsever kalles bir adam değil, kötü bir adam değil, bize de sahip çıktı zamanında, söylediğinde bir anlam var mı?' Ya da Özdemir İnce'nin İslamiyet'te hurafeye karşı incitici şeyler söylüyor onun açısından: 'Böyle böyle söylüyorsun ama Kuran'da bu yoktur, şu yoktur' diye... Yaşar Nuri Öztürk, dikkat et adamı yok ettiler, adam neyi yakalıyordu? Bunların nerede Kuran'la oynadığını, manipüle ettiğini.. ve Yaşar Nuri, bir takım samimi dindarları, 'yanlış mı yapıyoruz acaba, hani kitapta manipülasyon yapıyorsunuz, ağır şeyler, siz sık koşuyorsunuz galiba' diyor ve dikkat et onların hepsi sonunda Yaşar Nuri'nin gazetesine şey yaptılar. Ama Yaşar Nuri, *Yurt* gazetesinin 20. Sayfasında zaten 55 bin kişi okuyan, hadi 100 bin diyelim şeyle beraber, zaten fikri çalınmış, hani iflah olmaz adamlara hitap ediyor. Yoksa *Yurt* gazetesinin, ne bileyim ben, Ümraniye'deki cami cemaati zaten satın bile almıyor ki. İçine bakmıyor, ulaşmıyor bile, ilgilenmiyor bile. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Tüm bu görüşler, bakanların, milletvekillerinin, diğer hükümet üyelerinin değil de, yalnızca niye Başbakan'ın medyadaki görünürülüğünün sağlanması çabasının olduğuna dair farklı bakış açıları sunabilmektedirler.

Seçmeli kodlama aşamasında ortaya çıkan basına ve gazetecilere yönelik hükümet üyelerinin tepki gösterdikleriyle aynı olduğu anlaşılan *Başbakan Erdoğan'dan kaynaklanan konulara*¹⁸⁰ yönelik eleştirilere katılımcılar tarafından tepki gösterilmektedir:

Türkiye'de bir takım reformlar yaptın, bunları yarım bırakıyorsun ve söylemleri antidemokratik. Burada şöyle bir yanlış oluyor: Başbakan ikisini de aynı kaba koyuyor. Bu yanlış. Oysa eleştiri bir yerde doğru yolu da gösterir. Başbakan kendisine daha ileri

¹⁸⁰ Başbakan Erdoğan'a göre kendisinin tepki gösterdiği konular, hükümet politikalarının aksayan yönlerinin yayınlanmasıdır: "Kusura bakmayın bunu size söyleyeceğim. Musluklardan affedersiniz pislik akıyor. İşinize geldiği zaman kameraları kurar, çeker gösterirsiniz. Vatandaşlar bu suyu içiyor dersiniz. Bu haberleri siz yapıyorsunuz. Bu kadar açık konuşuyorum. Gazetelerinizde bunları yazıyorsunuz. Okul Yok... Bir dağın tepesinde bir okul bulursunuz. Gelir hemen onu yayınlarınıza girersiniz. Ama yapılanların hiç birini göstermezsiniz. Bunları medya yapıyor. Niye medyadan şikayetçiyim dediğimde işte bundan dolayı. Biz kalkar ararız yetkililerinizi, işte yanlışlık oldu diye yanıt verirler bize. Yapmayın yahu. Yapılanları görmek çok önemli. Hizmet için kimseden izin almayız. Bir tek halkımızdan izin alırız..." (Erdoğan, 9.6.2011)

hedefler öneren eleştirileri de, kendisine yok olan eleştirileri de aynı safa koyup, ikisine birden kızıyor; böyle bir yanlış var. (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Türkiye’de Başbakan hem medyayı kınıyor hem de bazen isim vererek gazetecilerle polemige giriyor. Bu, medya eleştirmenlerinin, medya akademisyenlerinin işidir. Başbakan, kendisine ve politikalarına yönelik en küçük eleştiriyi bile şiddet ve hiddetle, üstelik sahip olduğu konumun avantajlarından yararlanarak kamu önünde medyayı, gazetecileri eleştirmiyor, azarlıyor. Bunlara *BBC* ve *Reuter’s* de dahil... (KY-18, Kişisel görüşme, 16.12.2013)

Bu döneme ait iktidarla ilgili diğer tabuların başında, Başbakan Erdoğan’ın otoritesini, iktidarının gücünü zayıflatan her türlü yayın biçimi¹⁸¹ ile aile işlerini¹⁸², uygulanmakta olan hükümet politikalarını haberleştirmek ya da yorumlarda eleştirmek¹⁸³ gelmektedir.^{184/185}

Ortak özellik şu bence: Erdoğan, bir şey yapmaya çalıştığında, ya da bir oturtmaya çalıştığında ya da kendi önemseydiği politikalarında farklı ses çıkmasını istemiyor. Erdoğan basını, partisinin üyeleri gibi görüyor galiba. Hani, ben ne diyorsam o olacak, diye düşünüyor. (KY-01, Kişisel görüşme, 27.4.2013)

¹⁸¹ Erdoğan ve hükümet üyelerinin en çok rahatsızlık duydukları yayın biçimlerinin başında karikatürler gelmektedir. Hem dava açılan hem de gösterilen tepkilerin en çok bilinenleri, 9 Mayıs 2004 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesi çizeri Musa Kart’ın Türkiye’deki İmam Hatip Liselerini *ip yumağı*, Recep Tayyip Erdoğan’ı da *ip yumağına dolanmış kedi* olarak tasvir edip çizdiği karikatürdür. *Penguen* dergisinin 24 Şubat 2005 tarihinde yayınlanan 127. sayısının kapağında Recep Tayyip Erdoğan konulu karikatürlerin tamamına yer verdiği *Tayyipler Âlemi* bir diğer tepki çeken karikatür olmuştur. *Leman* dergisinin 6 Temmuz 2006 tarihinde, *Reco Kongo Kenesi Türkiye’nin Anasını Ağlatıyor* başlığı ile kapak yaptığı ve bir vatandaşın sırtına yapışmış Kırım Kongo hastalığına neden olan bir *keneye* benzeten Mehmet Çağçağ’ın karikatürü olmuştur. Tüm bunlar, Başbakan’ın (medya türevli) otoritesini zayıflatan örnek diğer yayın tiplerini oluşturmaktadır.

¹⁸² Medyadan şikayet konularından bir diğeri, Erdoğan ailesinin ticari ilişkilerinin haberleştirilmesi ya da yorumlanmasıdır. *Vatan* gazetesinin 2007 yılında oğlu Burak Erdoğan’ın armatörlüğe başlamasını haberleştirmesine Başbakan’ın tepki gösterilmesi en tipik örneklerden biridir. Erdoğan’ın “Bu medyanın karın sancılarının ne olduğunu biliyorum. Kusura bakmasınlar o başlığı atanlara sesleniyorum. Sancılarınızın ne olduğu belli. Neyi, nereden, nasıl alıp verdiklerinin... Onları da zaten şu anda maliyesi de her şeyi de takip ediyor!” biçiminde tepki göstermiştir. *Vatan* gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Tayfun Devecioğlu, “Biz Başbakan’ın oğlunun şirketiyle uğraşmıyoruz... İşimizle uğraşıyoruz... Kusura bakmasın ama bu kadar fazla. İki lafından biri demokrasi, özgürlükler olan bir başbakan, özgür medyayı emrindeki kurumlar aracılığıyla sindirmeye kalkışsın ya da halimize” yorumu yapmıştır (İnternet Haber, 22.3.2007).

¹⁸³ 2007 yılından itibaren yaptıkları yapıcı eleştirilerin bile iktidar tarafından tepki gördüğüne ilişkin görüşler söz konusudur: “Çizgilerin başında, eleştiri yapmamak geliyor. Dostane eleştiri dahi kabul edilemez hale geldi. Ayrıca, yapılan olumlu icraatları alkışlamak da yetmiyor. ‘Ne yapılırsa ilk defa yapılıyor; bu yapılanlar yeni bir Türkiye yaratıyor; bu sayede dünya bize hayran kalıyor.’ Bu zeminde konular ikiye ayrılıyor; ya CHP’yi ağır bir şekilde topa tutabilirsin ya da eskisi kadar olmamakla birlikte, askeriyeyi eleştirmeye devam edebilirsin. Türkiye’deki siyasal iktidarın kırmızı çizgilerini, varlığı siyasete bağlı yazarların yazıp yazmadıklarına bakarak da anlayabiliriz. Kişilerin politikalarını, yazılmayanlar belirliyor.” (Altan, 29.1.2012)

¹⁸⁴ Başbakan Erdoğan, “Benim eleştiriye, doğru haberciliğe diyeceğim hiçbir şey olmaz. Tabii ki, görevinizi en iyi şekilde yapacaksınız. Beni en çok bel altı vuruşlar ve aileme, çocuklarıma yönelik hakaret içeren yayınlar rahatsız etmekte. Bunların sizin döneminizde yaşanmayacağını umuyorum” (Sazak, 2014, s. 59) diyerek *Milliyet* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Derya Sazak’a rahatsızlık duyduğu konulara açıklık getirmiştir.

¹⁸⁵ Derya Sazak (2014, s. 158), *Milliyet* gazetesinin genel yayın yönetmenliği görevindeyken TOKİ, çevre, orman konularını haber yapmaktan dolayı patronaj kararı ile işine son verildiğini belirtirken, *Milliyet* ile *Vatan* gazetesinden çok sayıda gazeteci ve köşe yazarının da işine son verilmiştir. Bu kişilerden biri de, patronu Erdoğan Demirören’den uyarılar aldığı belirten, kendisinin işine son verilmesinde doğrudan iktidarı sorumlu tutan *Vatan* yazarı Mustafa Mutlu’dur: “Bu ayın 3’ünde on yıldır çalıştığım gazetemden attılar beni; dayanamadılar baskıya! ‘Beyefendi’ üç haftada bir ‘saray’a buyur edip bir güzel fırçalamış bunları... ‘Gazeteleri aldın ama sen hâlâ patron olamadın. Bu Mustafa Mutlu denilen adam hâlâ bizi eleştirmeye devam ediyor’ dermiş... Kendilerinin yalancısıyım; onlar söyledi bunu bana!” (Mutlu, 24.9.2013)

Özal da, biz milli görüşten çıktık, biz Türkiye’yi değiştirmeye geldik, ne kadar değişecek, sadece ekonomik olarak falan değil, Türkiye’nin bütün kültürel yapısını değiştireceğiz, diyorlar. Cumhuriyet’in kodlarını değiştireceğiz ve değiştiriyorlar da. Bu değiştirmeye kim nasıl hizmet edecek? Sen siyasetçi olarak hizmet edeceksin, ben gazeteci olarak hizmet edeceğim. Başımızda da bir tane patron olacak. O patron da Tayyip Erdoğan. (KY-02, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

En büyük patron, medya patronu bence Recep Tayyip Erdoğan şu anda (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

3.2.3.3. Medya Uzmanlarının İktidarın Yeniden Kuruluşundaki Etkileri

Daha önceki kısımlarda değinilen görüşlerden, gazeteciliğe etki eden tüm unsurlardan medya profesyonellerinin çeşitli derecelerde etkilendiği söylenebilir. Bu etkilenme, kaçınılmaz olarak, meslek ilkelerinin bozulması biçiminde kendini göstermektedir. Katılımcılar çalıştıkları kurumlara göre, meslek ilkelerine uyulup uyulmadığı ve bunların neler olduğuna ilişkin çeşitli görüşler bildirmişlerdir.

Tablo 3.26 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Gazetecilerin Meslek İlkelerine Uyup Uymadığına İlişkin Görüşleri

	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Çalışmıyor
1 : Gazetecilerin çoğunun meslek ilkelerine uymaları	1	0	0
2 : Gazetecilerin çoğunun meslek ilkelerine uymaması	1	3	0
3 : Gazetecilerin çoğunun meslek ilkelerine uyması ama eşik bekçileri devreye girmesi	1	2	0
4 : Gazetecilerin çoğunun yayın politikaları nedeniyle meslek ilkelerine uygulayamaması	0	1	0
5 : Haberin önemsiz olduğu yönde genel görüşün olması nedeniyle meslek ilkelerine uyulmaması	1	0	0
6 : İktidar baskınının yoğunluğuna göre meslek ilkelerine uyulması oranının değişmesi	0	1	0
7 : İktidar yanlısı gazetecilerin meslek ilkelerine uymamaları	2	0	0
8 : Medya sisteminin yapısı nedeniyle gazetecilerin tamamının meslek ilkelerine uymaması	0	0	1
9 : Yeni gazeteci türünün ortaya çıkması ve meslek ilkelerine uymamaları	0	1	0
10 : Yeni medya döneminde meslek ilkelerinin anlamsızlaşması	0	1	0

Bu çeşitlilik içinde genelde gazetecilerin meslek ilkelerine değişik nedenlerden dolayı uymadıkları anlaşılmaktaysa da bunların neler olduğunun sorgulanması da gerekmektedir.

Tablo 3.27 Çalıştıkları Kurumların Konumlarına Göre Katılımcıların Gazetecilerin Uyulmayan Meslek ilkelerine İlişkin Görüşleri

	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Çalışmıyor
1 : Belirlemenin olanaksızlığı	0	1	0
2 : Gerçekliğin çarpıtılması	0	1	0
3 : Gerçeklik-doğruluk-nesnellığe uyulmaması	0	2	0
4 : Görmemezlik, haber atlama yapılması	0	1	1
5 : Görmemezlikten gelme ve saptırma yapılması	0	1	0
6 : Habere manipülasyon yapılarak uyulmaması	2	0	0
7 : Haberi doğrulama kuralına uyulmaması	0	1	0
8 : Hiçbir ilkeye uyulmaması	1	1	0
9 : İktidarın arzu ettiği biçimde haberlerde düzenleme yapılması	0	1	0
10 : Kişilik haklarının ihlal edilmesi	1	1	0
11 : Kişisel dokunulmazlığın ihlalinin yapılması	0	0	1
12 : Meslek Etik kurallarına, tarafsızlık ve insan haklarına uyulmaması	1	0	0
13 : Meslek etiklerine uyulmaması	0	1	0
14 : Objektiflik ve tarafsızlığa uyulmaması	3	0	0
15 : Tetikçilik yapılması	0	1	0

Tüm bu uyumsuzluk, medya çalışanlarının ürettikleri bilgi, yorum ve düşüncelerinde olduğu gibi habercilik anlayış ve biçimlerine yansımaktadır.

Veriler incelendiğinde, günümüz habercilik anlayışının, *iktidarın güdümünde*¹⁸⁶ olduğu ve *gerçekliğin iktidara göre biçimlendirildiği* anlaşılmaktadır.¹⁸⁷ Medya ürünleri, medya kuruluşlarının iktidar karşısında aldıkları pozisyona göre değişmektedir. İktidara yakın olan gazetelerin ürettikleri haberlerin içeriğinde çizilen gerçeklik ile iktidara muhalif olanların ürettiklerinin birbirine zıt olduğu ve gerçekliğin farklı boyutlarda yeniden üretildiği görülmektedir. Araştırmaya katılım sağlayanlar da, hükümetin isteği doğrultusunda habercilik

¹⁸⁶ “‘Basın notu’ diye veriyorlar abi. ‘Basın notu’ ne biliyor musun? Yazılmış haber. Ara başlıklar var üstünde. İnanmadım. Bu gerçek olabilir mi? *Zaman* gazetesinde aynen çıktı bu haber. Oradan çıkan haberin metni ile Emniyet’ten verilen ‘basın notu’nu karşılaştırdım; birkaç tashih dışında hiçbir fark yok. Birebir aynı. Gazeteci, alıp götürən adam, başka bir şey değil yani. Olduğu gibi polisın yazdığı çıkıyordu. O belgeyle gazeteyi *Birgün*’de bir arkadaşına verdim; gazetenin kupürüyle basın notunu yan yana koyun diye. Haber yaptılar.” (Dağıstanlı, 2014, s. 109)

¹⁸⁷ *Milliyet*’te tepkiyle karşılanan ve ayrıca Erdoğan Demirören’in almamak için çok çaba harcamasına karşın, Yıldırım Demirören’in AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik’e söz vermesi üzerine, köşe yazarı olarak başlayan Negehan Alçı’nın (Sazak, 2014, s. 54-57) gönderdiği “‘Derya abi benim yazı Başbakan’ın hoşuna gidecek, bundan eminim. Bu, aile içerisinde konuşulan bir konu. Artık dışarıda da konuşulmasını istiyorlar! Başbakan benim yüzümden hiçbir şekilde size bozulmaz. Aksine! Ben aileyi iyi tanıyorum, onlara yakınım, bütün sorumluluğu alıyorum. Bu yazının yayımlanmaması için hiçbir sebep yok. Başbakanın seveceği bir yazıyı ‘kızır’ diye yayımlamamak olur bu. Biliyorsunuz bizim bebişlere isim verdi, doğumdan sonra beni aradı tebrik etti, konuştuk, endişe etmeyin lütfen!” (Sazak, 2014, s. 59), biçimindeki cep telefonu mesajı bu durumu ortaya koymaktadır.

yapıldığı; bunun, gerçekliğin iktidara göre değiştirilmesi biçiminde tezahür ettiği düşüncesini taşımaktadırlar.¹⁸⁸

Tablo 3.28 Günümüz Habercilik Anlayışı

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Anaakım medyanın haberdan kaçması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
2 : Devletle işi olan patronların gazeteleri serbest habercilik yapamaması	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Gerçekliğin iktidara göre değiştirilmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	3	2
4 : Haberciliğin değişmesi ve yüzeysel bilgiler verilmesi	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
5 : Her zaman egemenlerin doğrultusunda bir habercilik anlayışının olması	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6 : Hükümetin istediği doğrultuda yayın yapılması	0	2	0	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	1	8	6
7 : İktidar baskısı altında habercilik yapılması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	2	2
8 : İktidar ilişkilerini dikkate alan haberciliğin yapılması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9 : İktidar korkusu olmasına karşın fırsat kollayan sansasyonel habercilik yapılması	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
10 : İktidarı kızdırmayalım anlayışı ile habercilik yapılması	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
11 : İktidarın egemenliği altında haberciliğin yapılması	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	2
12 : İktidarın sorgulanamaması	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
13 : Yönetim anlayışının değişmesiyle haberin değerinin azalması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Bugünkü Türkiye'ye baktığımız zaman, Türkiye gündemini oluşturan maalesef ne köşe yazarları ne basın: gündemi oluşturan Başbakan. Yani Türkiye'de son iki, üç yılı incelediğimiz zaman Türkiye'nin gündemini Başbakanın sözleri temsil ediyor. Başbakan ne derse, ona 'evet' ya da 'hayır' demek, 'doğru' ya da 'yanlış' demek Türkiye gündemini oluşturuyor. O bakımdan, basın bu işlevini kaybetti. Gündem oluşturamıyor. (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Tiyatroda; dekorsuz tiyatro olur, metinsiz tiyatro olur, sessiz tiyatro olur, aktörsüz tiyatro olmaz, onun gibi gazetecilik de gazetecilikte gazeteci, habercidir. Yani üst sırada gelen habercidir; zaten önemli olan haberdur. Haberinizi doğru olsun, yorumunuz yanlış olsun, önemli değil. Siz doğru haberi verdiğiniz vakit, okuyan adam o doğru haberdan giderek sizin yorumunuzun yanlışlığını, o yönlendirmeyi düşünmeyebilir ama bugün öyle olaylarla karşılaşırız ki, istediğiniz gibi yorumlayın. Ben geçenlerde bir kanala gittim.

¹⁸⁸ Sansür konusunda son zamanlarda yapılan bir çalışmanın sonuçları, haberlerin iktidara göre biçimlendirildiği görüşünü destekler nitelikte olmuştur. Araştırma, örneklemini oluşturan *Hürriyet*, *Milliyet*, *Radikal*, *Yeni Şafak*, *Zaman*, *Birgün*, *Habertürk*, *Evrensel*, *Star*, *Sabah*, *Günlük*, *Hurriyet Daily News*, *Akşam*, *Vatan*, *Birgün*, *Cumhuriyet*, *Sözcü*, *Taraf* gazeteleri ile *Hayat TV*, *CNN Türk*, *NTV* ve *TV8* kanallarından 67 gazeteciyle anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Buna göre, çeşitli gazetelerde sansür uygulanan konuların başında; % 81.8 (45 gazeteci) ile hükümetin yanlış işleri, belediye ve bürokraside yolsuzluğa, % 64.8 (35 gazeteci) ile Kürt meselesine ve % 67.9 (36 gazeteci) ile devlete karşı işlenen suçlar kapsamında sürmekte olan davalara ilişkin haberlerin, gazetecilerin sıklıkla hapse girmelerine ya da haklarında dava açılmasına neden olan haberler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Arsan, 2011, s. 8).

İçerideki odadan –her zaman seyretmediğimiz bir kanaldır- haberleri izliyorum, bir de burada izlediğim haberlere baktım, iki ayrı Türkiye, iki ayrı zamanda yaşıyor gibiyiz. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Günümüzün yeni habercilik anlayışı aslında daha önceki dönemlerden farklı değilse de, siyasal iktidarın medya üzerindeki ağırlığının daha çok hissedilir durumda olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁹ KY-16’ya (Kişisel görüşme, 26.7.2013) göre günümüz haberciliği, eskisi kadar kötü durumdadır.¹⁹⁰ 2000 yılı öncesi haber atlamak patronajın etkisiyle gazetecilerin inisiyatifindeyken, günümüzde ise tamamen siyasal iktidara geçmiştir. Günümüzün habercilik anlayışını KY-04 (Kişisel görüşme, 5.5.2013), “...büyük çoğunlukla Başbakan ne duymak istiyor -bakın Bakanlar Kurulu, iktidar partisi bile değil- ne duymak istemiyor.. Günümüz haberciliği manşeti ve sürmanşetini bunlar tayin ediyor: Devlet benim diyor..” biçiminde yorumlamaktadır. KY-08 de (Kişisel görüşme, 30.5.2013), “Bu dönemde habercilik anlayışı, ‘hükümeti kızdırmayalım’, ‘patronun başı belaya girmesinden’ ibaret bence, bir kesim için. Bir kesim için de, yandaş medya olarak tanımladığımız kesim için de, hükümetin icraatlarının her şeyin önünde olduğunu söylemek” biçiminde olduğunu belirtmektedir.

Günümüz Türkiye medyasının haberciliği ne yazı ki, büyük ölçüde siyasi iktidarın hâkimiyeti altına girmiştir. Medyada hem gönüllü olarak bir kısım medyanın misyon üstlenmesi ve önemli bölümünün de baskı ve tehdit altında, hatta tehditten öte müeyyide görmesiyle haberci kendini özgür hissedememektedir. Hangi haberlerin gazeteye girebileceğini, giremeyeceği aşağı yukarı kategori olarak kendisine bildirilmiştir. Gazeteye zaten girmeyeceği haberin peşinde olmaz; bunun için çaba göstermez. Dolayısıyla, özü itibarıyla haber olan birçok şey, daha baştan ayıklanmıştır. Haber olma şansını yitirmiştir. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

¹⁸⁹ Mehmet Ali Birand (2012, s. 135) günümüzün geçmiş dönemlerden farkını, “(28 Şubat ile) Şöyle bir benzerlik, iktidar ağırlığı var. O dönemde iktidar askerin elindeydi. Fethullah (Gülen) okullarına iyi diyenler bilmem neden çıkarıldı. Gazetede askerin aleyhine yazı yazarların patronlarına baskı yapılırdı. Bir tanesini atsa ki atılırdı, diğerleri tutulurdu. Ama hep akılda şu vardı, bu dönem geçer. Çünkü bir de iktidar vardı. Yönetim ikiye bölünmüştü. Bir asker, bir sivil iktidar. Bugün bir tek iktidar var. Asker yok.” biçiminde açıklamaktadır. Tufan Türenç (2012, s. 74-75) ise, “(Yanlışları dile) Getirenlerin de yalnız bu dönemde değil, her dönemde başı belaya girmiştir. Mesela Demokrat Parti zamanında hiçbir basın özgürlüğü güvencesi olmadığı için başbakan kızdığı zaman ‘atın bunu içeri’ diyordu. İçeri atıyorlardı. Gazeteciler de içeri girip çıkıyorlardı. Ama bu dönemde bu durum çok daha kurumsal hale getirildi” yorumunu yapmaktadır. Bekir Coşkun (2012, s. 44) da dönüşüme uğrayan sansüre “Ve kovulmak kavramı artık çok kurumsallaştı. Ben kovulmayan gazeteci, yazar tanımıyorum çok fazla. Hayatlarının bir zamanında mutlaka kovulmuşlardır” yorumunu getirmektedir.

¹⁹⁰ Mustafa Alp Dağıstanlı (2014, s. 106), Mehmet Emin Karamehmet patronajı altındayken bile *Akşam* gazetesinin, genel yayın yönetmeni İsmail Küçükkaya’nın Başbakan’ın uçağında bir koltuk kapması ve birlikte çektiikleri fotoğrafının birinci sayfadan görünmesinin sağlanması amacıyla olduğunu belirtmektedir: “Tayyip büyük (sayfada kapladığı alan olarak) görülecek, Gül ve Tayyip varsa ayrı sayfalarda görülecek ama Tayyip asla küçük görülmeyecek(tir).” *Habertürk* gazetesindeyse temel ilke, Başbakan’ı üzecek herhangi bir şey yayımlanmamasıyken; bunun tamamlayıcı tali ilkesi ise, hiçbir konuyu sorgulamamaktır. Zira gazetecinin içgüdüsunü oluşturmasına karşın sorgulamak Başbakan’ı üzmemektedir (Dağıstanlı, 2014, s. 104). Bu saptama, habercilik dışında gazetecilerin öncelik sıralamalarının sanıl değişebildiğini açıklar niteliktedir.

...bugün Türkiye’de bazı olaylar görmezden geliniyor. Sistematik bir yandaş medya var; yandaş medya sürekli olarak bir iktidarı iki türlü; (1) yorumlarıyla, yorumlarını saptırarak her şeye kılıf hazırlayarak destekliyor, (2) bazı olayları görmezden gelerek, bazı olayları hiç olmamış gibi veyahut da bazı olayları saptırarak, yansıtarak şey yapıyor. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

KY-07 (Kişisel görüşme, 29.5.2013), “Türk basını 1980’li yıllardan beri sansasyonalist bir çizgide gitmiştir. Günümüzde bu çizgi devam etmekle beraber, bunu aynı zamanda yandaş kıvama bezendiğini gözden kaçıramayız. Yani iktidardan korkan ama hala sansasyon yapmaya çalışan bir yaklaşımda bulunuyor diyebiliriz” yorumunu getirmektedir. Ancak iktidarın medyayı yakın takibe alması bu anlayışı yerinden etmektedir.^{191/192}

Genel olarak denetim altındaki habercilik anlayışı, iktidarın, dolayısıyla da Başbakan Erdoğan’ın tepkisini çekmeyecek türden haberlerin yapılması; potansiyellik özelliği taşıyan konuların ise görmemezlikten gelinmesi biçiminde olduğu anlaşılmaktadır. İktidar tarafından istenmeyen haberlerin medya kuruluşlarınca görülmemesi, özellikle Gezi Olayları’nda olduğu gibi TV kanallarında olayın yaşandığı dakikalarda haber atlamak^{193/194/195} biçiminde uygulanmaktadır:

Ben üzüntüyle takip ediyorum; bir kere sıkıntılar yaşıyor, özellikle günümüz itibariyle baktığımız zaman. Yani 31 Mayıs itibariyle baktığımız zaman, -bir örneklem yapayım- 27

¹⁹¹ 2009’da *NTV*’nin yayın yönetmenliğini yapan Mustafa Hoş’un (2014, s. 89), Başbakanlık Basın Merkezi’nin, Başbakan’ın konuşmalarının televizyon kanallarında naklen yayına girmelerini dakika dakika denetlenmekte olduğunu, konuşmayı vermeyenlerin anında uyarıldığı saptaması, bu görüşleri destekler niteliktedir.

¹⁹² Ancak yaşanan bu durum, yalnızca *NTV* ile sınırlı kalmamış, iktidara olan konumları yakın olan medya kuruluşlarında da benzer tenkisatlar yaşanmıştır. CPJ raporuna göre, sadece Gezi Olayları nedeniyle işini kaybeden gazeteci sayısı 59’a (Kanal D Haber, 13.2.2014); Mustafa Hoş’a (2014, s. 413-416) göre 78’e ulaşmıştır.

¹⁹³ Hükümetin hassasiyeti bilinmesi nedeniyle, Gezi Olayları boyunca, muhabirlerden sağlanan haber akışındaki bilgilerin kullanılmaması için *NTV* haber merkezi boş bırakılması, en çarpıcı *atlama habercilik* örneklerinden birini oluşturur (Dağıstanlı, 1.2.2014, s. 15).

¹⁹⁴ *NTV*’ye yönelik Gezi Olayları’ndaki tepkiler üzerine Doğuş Grubu’nun medyadan sorumlu CEO’su Cem Aydın, haber merkezine topladığı çalışanlara yönelik, “Dengesizlikler içinde denge sağlamaya çalışırken hata yaptık özür dileriz. İnsanların güvenini sağlamak için çok çalışmamız gerektiğini biliyoruz. Hata ettik, özür dileriz. Bundan sonra işimizi en doğru şekilde yapacağız..” biçiminde bir konuşma yapmıştır (Haber 7; Yurt; Odatv; Vatan, 4.6.2013). Birkaç gün sonra ise Aydın, patronaj kararı ile ücretsiz izne çıkarılmıştır. *NTV*’deki sansür büyük boyutlara ulaşmıştır ki, *NTV Tarih* dergisinin Gezi Olayları’nı özel sayı yapması, patronaj kararı ile engellenmiştir. Dergi yönetiminin direnmesi üzerine dergi kapatılmış ve çalışanların işine son verilmiştir. Cem Aydın başta olmak üzere çok sayıda gazeteci istifa ederken, birçoğu da işten çıkarılmıştır.

¹⁹⁵ Henüz Cem Aydın’ın işine son verilmesinin hemen öncesinde çekimleri tamamlanan Gezi Olayları ile ilgili *BBC*’nin yaptığı özel haber, *NTV*’nin içinde yaşananları ve iktidara olan konumları hakkında ipucu vermesi bakımından önemli bir örnek oluşturmaktadır. *NTV Kriz Masası*’ndan Ahmet Yeşiltepe, “Bazen biz de dengemizi şaşırıyoruz, yani bir iktidara daha fazla belki yer ayırıyoruz, muhalefete kısmi olarak belki yeterince mikrofon uzatmıyoruz. Bu algıyı değiştirmek için gayret sarf edeceğiz. Bu hakikaten çok önemli bir milat; bundan ders çıkardığımızı düşünüyorum” (BBC Türkçe Haberleri, 14.6.2013) biçiminde o tarihe kadar anaakım medyanın eksik kaldığı çok önemli olaylar olduğu halde habercilerin geç kaldığını, yeterli yayın yapmadıkları ve farklı kesimlere söz hakkı vermedikleri eleştirilerine katılmaktadır (BBC Türkçe Haberleri, 14.6.2013). Ancak, Türk medyasında sansür ve otosansürün sistematikleştirildiği ve içselleştirilmiş olduğunu işleyen bu özel haber sonrası *NTV*, kendisinin en önemli yayın ortaklarından olan *BBC*’yi sansürlemiştir. Bu gelişmeler, *BBC*’nin, *NTV* ile olan ortaklığını askıya aldığı ilan etmesiyle sonuçlanmıştır (Medya Radar, 14.6.2013).

Mayıs'tan itibaren dört gün süren Taksim'de bir eylem var. Mesela bu eylem, gazetelerin pek çoğunda hükümeti kızdırmamak için hükümetin şerrinden korunmak için böyle gerektiği gibi yer almadığını görüyorum. Ya da gazete yazarı olan, ekranlarda konuşma hakkı elde etmiş olanların bir kısmının, hükümeti bu konuda üzmemek, hatta ona yaranmak için bu eylemi haklı göstermeye çalıştığını görüyoruz ve bu çok rahatsız edici bir şey, yani günümüz örneği olarak.. (KY-10, Kişisel görüşme, 31.5.2013)

Gazetecilerin düşünce yapılarına doğrudan müdahale edildiği anlaşılmaktadır. Başbakan tarafından soru soranların adeta azarlanması, muhabir düzeyindeki gazetecilerin soru sorma refleksini yok etmiş, habercilik anlayışını pasifleştirmiştir.¹⁹⁶ Bununla birlikte, gündemin hızlı biçimde değiştirilmesiyle gündem yakalama çabaları hem de kıdemli gazeteci düzeyine ulaşmış yönetici ve köşe yazarlarının düşünce reflekslerini etkilemiş; sürü gazeteciliği alışkanlıkları yerleşmeye başlamıştır. Böylece medyanın gündem alanını yalnızca Başbakan'ın, hükümetin kaplaması, siyasal propaganda yüklü mesajların iktidarın her alana girmesi sağlanmıştır. Bu, aynı zamanda medyanın, iktidar hegemonyasının taşıyıcılığının üstlenmesi anlamına gelmektedir.

Taksim'e geçit yapılıyor, Başbakan konuşuyor, 'biz oraya öyle düşündük'. Bu belediye işi, bir gazeteci, bu nasıl oluyor diye sormuyor. Yani soru sorma refleksi bitti. Bunu şöyle tarif ediyor arkadaşlar, bir genel yayın müdürü bana çok güzel söyledi: 'Ya Can Ağabey, haklısın da, cevabını yayınlamayacağımız soruyu nasıl soralım' dedi. Bu size bile slogan olabilir; 'cevabını yayınlamayacağımız soru'. Sordun soru, cevabı Başbakan'ı çok rahatsız edecek bir isim, ne soracağım... (KY-10, Kişisel görüşme, 31.5.2013)

KY-18 (Kişisel görüşme, 16.12.2013), "mevcut haberciliği iktidar borazanlığı, mevcut gazeteciliği de üç maymun gazeteciliği" olarak tanımlamanın¹⁹⁷ olası olduğuna işaret etmektedir. KY-13 (Kişisel görüşme, 11.11.2013) de, "Günümüzde *mainstram* medya, anaakım medya haberden kaçıyor. Eskiden haberin peşinden koşardı; şimdi haber medyanın peşinden koşuyor" yorumunu yapmaktadır.

¹⁹⁶ İncelenen dönemdeki medya ürünlerine göz atıldığında, genel olarak haberciliğin olmadığı; yorumların ise, bilgiye dayanmayan genel geçer konular üzerinden yapıldığı söylenebilir. Böylesine bir anlayış, başta muhabirler olmak üzere tüm gazetecilerin kendilerini değersiz görmelerine neden olabilmektedir. Dağıstanlı (2014, s. 100) bu durumu, "Habercilik anlayışının böylesine pasif karaktere dönüşmesi, basın çalışanları olan gazetecileri bir tür yabancılaşmış bant üretimi yapan işçilere dönüştürmüştür. Medya, kendisini de kısıtlayan işte bu tek-adamın yaratılmasında hayati bir rol oynadı. Bu rolü oynaması için medyadaki organizasyon yapısının da siyasi organizasyona da uyumlu olması gerekiyordu. Dolayısıyla medyada da aşırı merkezileşmiş yapı hakçım oldu. ...muhabirler ve editörler ve kameralar ve öbür çalışanlar yaptıkları işe olabildiğince yabancılaşır. Televizyon ve gazete yönetimlerinde bir tür kast sistemi ve bu sistemin tepesinde de ayrıcalıklı bir nomenklatura oluştu" biçiminde açıklamaktadır. Medyadaki tüm bu ve bunlara benzer habercilik anlayışlarına ilişkin Mavioğlu'nun (2012, s. 109) getirdiği yorum ise, bir tür Taylorist üretim anlayışının Türk basınına yerleştiği biçimindedir. Muhabirler ve daha üst gazeteciler de böylesine haber kaynağı olarak doğrudan müdahaleler yaşanırken, köşe yazarlarındaki durum nadiren de olsa benzer olabilmektedir.

¹⁹⁷ Devocioğlu, 2007 yılında Türkiye'nin en büyük sorunlarından birinin *üç maymunu* oynayan medya olduğunu düşüncesini, "Görmüyorlar, duymuyorlar, söylemiyorlar: Korkuyorlar, siniyorlar, pıstıkça pısıyorlar" biçiminde yorumlamaktadır (İnternet Haber, 22.3.2007).

Günümüzün haberciliğini ambargo altında olarak gören KY-14 (Kişisel görüşme, 11.11.2013), yeterli bir özetleme yapmaktadır: “Yani siyasal baskı altında bir habercilik var. Çok sıkı bir sansür var. Geçmiş dönemlere göre dağlar kadar fark var. Ölen, öldürülen, hapis yatan, işkence gören vs. yani aradaki bu fark tabii ki, haberciliğe ve gazeteciliğe yansıyor.” Tüm bu anlatılanların ve aktarılan yaşanmış örnek olaylar, bu konuda karamsar olduğunu belirten KY-11’in daha önceki dönemlerden farklılığını ve bunların nostaljide kaldığı saptamasını destekler niteliktedir: “...bizim gazeteciliğe başladığımız dönemde geçerli olan, aynı zaman da doğru olandı. Bugün doğru başka, geçerli başka”dır.

Medya içeriklerindeki böylesine bir tek tipleşme, farklı okuyucu kesimlerine aynı mesajın ulaşabilirliğini arttıran bir etken olmaktadır.^{198/199} Ancak KY-02, kutuplaşmanın tarafı olan medya ürünlerinin her tüketiciye ulaşmadığına dikkat çekmektedir:

Burada çok enteresan bir durum var. Bu çatışma alanında medyanın, bir grup medya seküler hayata daha yakın. Çünkü o tür yaşayanlar, o tür medyalar yapıyor. İktidara yakın olan öbür medya onun içinde kendilerine göre yayın yapıyor. Fakat o yaptığı yayını kendi tabanları okumuyor. Çünkü o taban içinde bir okuma, gazete okuma alışkanlığı, kültürü, babadan oğula eve gazete alma geçmemiş. Onların gazeteleri, bir takım gazeteler, belediyeler, şunlar, bunlar veya kendi bıraktıkları, esnafın zorunlu olarak alıp dağıttığı gazeteler pozisyonunda. Böylece gazeteler belli bir şeyde, medya bürokratlar falan kendi medyalarını... Alta doğru hiçbir şey yok ama bu tarafa baktığında, merkez medya diyeyim veya seküler, seküler medyanın hitap ettiği kesim okuyor. ...yani o gazetenin yazdıkları seküler kesiminin davranışlarını etkiliyor. Mutaassıp gazetelerin yazdıkları seküler kesimi etkilemiyor. Bu yüzden bu tarafı, hep burada gözleri var ve buraya da bir şekilde içine sızayım, orada yazayım, çünkü orada yazarsam okunurum. (KY-02, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Siyasal iktidarın, merkezde yer almayan muhalif çizgide yayın yapan *Taraf*, *Aydınlık*, *Yeniçağ*, *Sol*, *Sözcü*, *Ortadoğu*, *Evrensel*, *Birgün*, *Yurt* gibi gazeteleri ve köşe yazarlarına hiçbir biçimde müdahale etmemesi, KY-02’nin bu belirlenimini desteklemektedir.

Genel olarak medyada, ülkenin içinde bulunduğu atmosfere uygun bir iklim söz konusu olduğu belirtilmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan gazeteci ve yazarların genel

¹⁹⁸ Medya ürünlerinin tek tipleşmesi medya patronlarının ticari ve siyasal iktidarla olan ilişkilerinin etkisiyle olabileceği gibi, gazete genel yayın yönetmenlerinin eş düzeydeki meslektaşları ile kurduğu ilişki üzerinden olabilmektedir. Söz konusu bu ortak hareket etme pozisyonu, *Hürriyet Pazar* gazetesi genel yayın yönetmenliği görevinden ayrıldıktan bir yıl sonar sessizliğini bozan İskender Baydar’ın iddialarıyla gündeme gelmiştir. Baydar, talimatları yerine getirmek için *Hürriyet* genel yayın yönetmenliğine getirilen Enis Berberoğlu’nun manşetleri *Zaman* gazetesi genel yayın yönetmeni Ekrem Dumanlı’ya telefonda danışarak belirlediğini ileri sürmüştür (Medya Radar, 5.6.2013).

¹⁹⁹ Ortak manşet atan gazetelerin benzerlikleri, Başbakan Erdoğan’ın sözlerinin kullanılmasıdır. Örneğin, 7 Haziran 2013 tarihli iktidara yakın olan *Sabah*, *Star*, *Yeni Şafak*, *Türkiye*, *Habertürk* ve *Zaman* gazeteleri, *Demokratik Taleplere Canımız Feda* manşetini atmışlardır (Vatan, 7.6.2013). 6 Temmuz 2013 tarihli TMSF’nin yönetimindeki *Akşam* ile AKP’ye yakın olan *Star* gazetelerinin manşetleri de, aynı punto (yazı karakteri) ve fotoğraflarla *Sandık Demokrasinin Namusudur* başlığı ile birebir aynı çıkmıştır (Medya Faresi, 6.7.2013). Bir benzer örnek de, 16 Ağustos 2013 tarihinde iktidara yakın olan, *Bugün*, *Güneş*, *Milat*, *Sabah*, *Star*, *Akit*, *Yeni Şafak* ile iktidar baskısı üstünde hisseden anaakım gazetelerden *Hürriyet* ve *Vatan*’ın, *Elbet Bir Musa Çıkar* manşeti ile yaşanmıştır (Ulusal Kanal, 16.8.2013).

görüşü, kutuplaşmış ve birbiri ile sürekli bir çatışma halindeki güvensiz bir medya ortamının varlığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Diğer görüşler de dikkate alındığında genel olarak, *kutuplaşmış ve taraflı biçimde hesaplaşma çabasında olan, kaotik, terör ortamında, cahil biçimde etik dışı ve manipülatif etkinliklerle korkuya, ürkeklığe ve belirsizliğe, mutsuzluğa ve de karamsarlığa neden olan; kendi içinde baskıcı, dışa karşı biat etmiş; yani teslim olmuş bir medya ikliminin geçerli olduğu* anlaşılmaktadır (Tablo 3.29).

Tablo 3.29 Medya İklimi

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Belirsiz bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2 : Çatışmalı bir iklim	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	4	4
3 : Etik dışı ve manipülatif bir iklim	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
4 : Güvensiz bir iklim	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	2
5 : Hesaplaşma çabası olan bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6 : Kaos-terör-cahill bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
7 : Karamsar bir iklim	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	2
8 : Kendi içinde baskıcı, dışa karşı biat etmiş bir iklim	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
9 : Korku iklimi	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
10 : Kutuplaşmış bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
11 : Mutsuz bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
12 : Taraflı bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
13 : Teslim olunmuş bir iklim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
14 : Ürkek bir iklim	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	2

Yukarıdaki tablonun daha anlamlı olabilmesi için katılımcıların çalıştıkları gazetelerin konumlarına göre sorgulanması daha yararlı olabilecektir.

Tablo 3.30 Çalıştıkları Gazetelerin Konumlarına Göre Katılımcıların Medya İklimi Tanımlamaları

	Merkez Medya	Merkez Dışı Medya	Çalışmıyor
1 : Belirsiz	0	1	0
2 : Çatışmalı	2	2	0
3 : Etik dışı ve	0	1	0
4 : Güvensiz	1	1	0
5 : Hesaplaşma çabası içinde olan	1	0	0
6 : Kaos-terör-cahill	0	1	0
7 : Karamsar	1	1	0
8 : Kendi içinde baskıcı, dışa karşı biat etmiş	0	2	0
9 : Korku	1	0	1
10 : Kutuplaşmış	1	0	0
11 : Mutsuz	1	0	0
12 : Taraflı	0	1	0
13 : Teslim olunmuş	0	1	0
14 : Ürkek	0	1	1

KY-08'in (Kişisel görüşme, 30.5.2013), medya profesyonelleri siyasal çatışmalı iklimin oluşturduğu koşullarda "birbirinin gözünü oymaya çalışan insanlar"a dönüşmüş olduklarını belirtmektedir. Medya içindeki kutuplaşma, KY-09'a göre, 28 Şubat sürecinin rövanşını bekler durumdadır:

Türkiye'deki siyasal ortama paralel bir kutuplaşma var kesinlikle. İkincisi, bir de geçmişe dönük hesaplaşma var. Bir kesim -eskiden merkez medya mensupları- 'acaba 28 Şubat'ın hesabı bizden de mi sorulacak diye korkuyorlar. 28 Şubat'tan zarar görenler de, 'niye sadece asker' diye soruyor. Böyle bir geçmişe dönük hesaplaşma beklentisi var. (KY-09, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Günümüzde Türkiye'nin siyasal açıdan yaşananların ve medyanın durumunun daha önceki dönemlerden farklı olmadığı görüşü de söz konusudur:

Ne yazık ki, Türkiye'nin demokrasisinin temelindeki yanlışlık, tekrar ediyorum, bu 1950'li yıllarla ilgili bir şeyler okuyorum, 1950'li yıllarda da bu çatışmalı, 1950'li yıllarda da bütün baskıcı ülkelerde olduğu gibi, çoğunluğuyla basın, iktidarın yanındaydı ve fevkalade çatışmalı bir hava zaten vardı. Bugün de maalesef gerçekten çatışmalı bir atmosfer var. Bu, medyaya da yansıyor ve bir kısım medya, bir kısım insanlar gibi -ki bunlar da Türkiye'nin yarısının görüşünü temsil ediyorlar- meşru müdafaa halinde kendilerini baskıya karşı savunuyor. Diğer kısmıysa -ki onun da basını var- bütün bu baskıları mubah, meşru gösteren bir tavır içine giriyor ve bu da, gergin, çatışmalı bir ortam yaratıyor. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

KY-10'un (Kişisel görüşme, 31.5.2013), iktidarı ve işlemekte olan sistemi eleştiren gazeteciler işsiz kaldıkları gibi, kamuoyu önderi olma işlevleri de engellenerek alanları daraldığına dikkat çekerken, diğer katılımcılar da benzer görüşler dile getirmektedirler:

Şu anda bence sistemde hiçbir değişiklik yok. Hiçbir değişiklik yok şu anda; bak şöyle bir şey var: Ben net söyleyeyim, belirli listeler var. Abdülatif Şener bu listeleri ilan da etti. Bu adamlar, bu listenin için de ben de varım, televizyonlara bile çıkamıyorlar. Bırak şimdi, şeyde yazmayı... hep aynı- kişiler çıkamıyor yani. Ben, *Habertürk* açılıp bakılsın şeyine, bu anayasa oylaması sırasında beni *Habertürk*'ten maaş aldığımı zannedenler vardı. Çünkü haftada üç gün gidiyordum, *Hayıri* savunan adamlardan biri olarak. Tesadüf, gazeteden atılmadan önce üç defa Ahmet Hakan aradı, "Tarafsız Bölge'ye gelir misin" diye. Sadece tesadüf, "müsait değilim" oldu. Bunların hepsi atıldığım gün kesildi. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Şunu da belirtmek isterim, yandaş medya denen, yandaş medyanın yıldızlarının çeşitli programlarda çünkü birden çok programlarda sağladıkları imkanları da göz önünde bulundurduğumuz zaman hepsi rol oynuyor. Çok basit; ben eskiden haftada 5-6 programa çağrılırdım; şimdi hiçbir yere çağrılmıyorum. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Ekran değil, yüz değişti... yüzde yüz değişti. 15 yıl ben program yaptım TV'lerde ya da yine iki sene öncesine kadar her hafta program yapıyorduk falan şimdi bitti. Bir tek bağlantı bile yok... Hiç... Hadi telefon ile bağlantı, o bile yok. Neredeyse bir yıla yaklaşıyor... Mesela şimdi dikkat ediyorum cemaatin elemanlarına da aynı ambargo gelmeye başladı. Geçenlerde konuşuyoruz birkaç tanesiyle, "Seni görmüyorum", "Ben de seni görmüyorum.. Hiçbirimizi çağırıyorlar" , "bizi de çağırıyorlar..." Ekran yüzleri

inanılmaz değişti. Kimse kimseyi tanımıyor; çıkanlar, nedir onlar, kimse bilmiyor. Gazetecilik tipi değişti. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

İktidar tarafından aydınlar ve gazetecilere örtülü bir akreditasyon uygulanması²⁰⁰, medyanın merkezinin kayması²⁰¹ ve eski ve yeni merkez medya kuruluşlarında yeni nesil ve yeni gazeteci tiplerine yer açılması ile sonuçlanmaktadır. Bu olgu ile birlikte, katılımcıların yorumları da dikkate alındığında, günümüzde gazetecilerin yalnızca işsiz kalma değil, aynı zamanda mesleksiz kalma korkusuna²⁰² işaret ettiği söylenebilir. Bu mesleksiz kalma korkusu, işlerinden olan medya profesyonellerinin çalışabilecekleri kuruluşların sayısının azalmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu potansiyel tehlike²⁰³, köşe yazarlarını yazılarıyla mevcut patronlarının ekonomik işlerinin bozulmasına neden olmamak adına kendilerine otosansür uygulamalarına itebilmektedir. Aynı zamanda tüm bunların, siyasal korkuyu (KY-06, Kişisel görüşme, 29.5.2013) ya da Başbakan korkusunu²⁰⁴ (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013) beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır.

²⁰⁰ *Star* gazetesinin Başbakanlık muhabiri olarak görev yapan Fatma Sibel Yüksek, 2005 yılına kadar Başbakanlık'ta Başbakanlık Forsu'nu taşıyan ve yalnızca dört nüsha basılan *Medya Analizi* adlı aylık bir rapor hazırlandığından söz eder. Yalnızca Başbakan Erdoğan, Devlet Bakanı Beşir Atalay, Müsteşar Ömer Dinçer ve Nabi Avcı'ya sunulan ve içeriği büyük gizlilik içinde tutulan bu dosyalar, Başbakan'a *olumlu yaklaşanlar-olumsuz yaklaşanlar, amacı eleştiri yapmak olanlar-kötü niyetli olanlar* biçiminde sınıflandırılarak oluşturulduğunu belirtir. Ayrıca, medya kuruluşlarının da, *sol siyasi eğilimli olanlar, sağ siyasi eğilimliler, parti ve ideoloji gazeteleri, bulvar gazeteleri* olarak da sınıflandırıldıklarını eler (Yüksek, 2007, s. 248-250). Anaakım medyadan tanınmış gazeteci ve yazarların silinmesi, yerlerine yeni kişilerin geçmesi, çok tartışılan konulardan biri olmuştur. AKP'nin eski Başbakan Yardımcısı olan Abdüllatif şener, kendisi de dahil olmak üzere, siyasetçi, hukukçu, akademisyen ve gazetecilerden oluşan kişilerin TV kanallarına çıkması yasaklayan *Hükümetin Andıç Listesi*'nden söz eder (Odatv, 17.7.2013).

²⁰¹ İktidara yakın yayın çizgisine sahip *Star* gazetesinin genel yayın yönetmeni Mustafa Karaalioğlu'na (18.2.2013) göre merkez medyanın adresi artık değişmiş, *Star, Zaman, Sabah, Türkiye, Takvim, Yeni şafak, Bugün, Yeni Akit, Yeni Asya, Milli Gazete, Milat* ve *Today's Zaman* gibi gazetelerin toplam tirajının diğer gazetelerinkini geçmiş; böylece, reklam pazar payının yüzde 55'ine ulaşmıştır. Köklü geçmişe sahip *Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet* gibi yeni kurulan *Sözcü, Yurt. Sol, Taraf, Aydınlık* gazetelerinin birbirinden farklı olmadığını ve bunların eski Türkiye'nin gazeteleri olduğuna işaret ederken, bu gazetelerin gazeteciler üzerinde adeta bir mahhale baskısı oluşturduğunu belirtmektedir (Karaalioğlu, 23.5.2014). Ayrıca, reklam sektöründe paylaşımda ideolojinin belirleyici olduğu görüşünü ortaya atmaktadır (Karaalioğlu, 10.12.2012).

²⁰² Can Dündar (2012), "Eskiden bir yerden kovulduğunuzda bir diğer medya kuruluşunda iş bulma ihtimalin vardı, şimdi onun kaybolması, tümden buharlaşma var. O yüzden tek bir kanalı ya da şu falanca kadroyu suçlamakta yarar yok" biçiminde benzer görüşünü dile getirmektedir.

²⁰³ TMSF tarafından el konan kuruluşların hızla ihalesiz ve değerinin altında iktidar tarafından arzu edilen sermaye grubuna satılması, anaakım medyada (Cem Uzan, Mehmet Emin Karamehmet gibi) sermaye sahiplerinin devre dışı bırakılması ile sonuçlanmaktadır. Yeni kurulan sahiplikle medya kuruluşları kendine uygun kadrolar oluşturmakta; bu yapılanmayla *yeni nesil köşe yazarlar*ma yeni olanaklar doğmaktadır. Yeni Türkiye'nin yeni medyasının yeni nesil yazarlarının farklı medya gruplarının gerek gazetelerinde gerekse TV'lerinde eş zamanlı yer almalarıyla medya-iktidar entegrasyonunun tamamlandığı biçimde yorumlanabilir.

²⁰⁴ *Posta* gazetesi yazarlarından 32. *Gün* programının yapımcısı Mehmet Ali Birand bu durumu şöyle yorumlamaktadır: "Siyasi iktidar bugün istediği kadar 'ben şu şu insanları istemiyorum' desin yahut demesin maalesef öyle bir noktaya gelinmeye başlıyor. ylesine bir garip korku havası var ki, iktidardan bir şey gelmesee dahi insanlar işsiz kalabiliyor. Bu, işte çok büyük bir tehlike. Bu kendi kendini sansürlemeye giriyor. Bu korkuyu iktidar kimi zaman açıkça kimi zaman gizlice hissettirdi. Sonra bir de manzaraya bakıyorsun, baktığın zaman; başbakanın 'Ahmet'e söyleyin Hüseyin'in işine son versin' dediğine inanmıyorum. Ama gazetenin patronu 'bu çok ileriye gidiyor, bunun yazılarını azaltalım' diyebiliyor. İki büyük gazetenin sahibi daha birkaç gün önce yazarlarına söyledi. Bu hep böyle oluyor, uymazsa işinden olabiliyor. zal döneminde de vardı ama bugünkü kadar mıydı vallahi onun kıyasını yapamıyorum." (Birand, 2012, s. 135)

3.2.3.4 İktidar Müdahalelerinin Köşe Yazarları Üzerindeki Etkileri

Bu kısımda, yukarıda kendileri tarafından belirtilen siyasal iktidar kaynaklı tüm etkiler nedeniyle köşe yazarlarının geliştirdikleri davranış biçimleri ele alınmıştır. Davranış biçimleri, *duygusal*, *yazınsal* ve *örgütsel tepki* boyutlarında ele alınmış, siyasal iktidarın hegemonyasının yeniden üretimine nasıl katkıda buldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.31 Katılımcıların Geliştirdikleri Davranış Biçimleri: Duygusal Tepki

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Alay etme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2: Alışmışlık	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
3: Çaresizlik	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4: Direnme isteği	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
5: Gülüp geçme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
6: İlginin artması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
7: İsyan duygusu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
8: İşini koruma duygusu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
9: Onaylamama	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
10: Önemsizlik - Umursamazlık duygusu	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	4	4
11: Rahatsızlık duyma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
12: Sinirlenme ve kızgınlık duygusu	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	6	6
13: Üzülme duygusu	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Tablo 3.32 Katılımcıların Geliştirdikleri Davranış Biçimleri: Yazınsal Tepki

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Yazarak tepki verme	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	15	15
2: Yazınsal tepki verememe	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3: Yazınsal tepki verememe	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Tablo 3.33 Katılımcıların Geliştirdikleri Davranış Biçimleri: Örgütsel Tepki

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Aktif olarak katılma	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	4	4
2: Meslek örgütlerine üye olmama ama örgütlü eylemlere katılma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
3: Örgütsel herhangi bir girişimde bulunmama	1	1	1	0	0	1	0	1	1	2	0	0	0	1	0	1	0	1	11	10

Yukarıdaki tablolara bakıldığında, eksensel kodlama aşamasında ortaya çıkan kategoriler, *sinirlenme*, *kızgınlık duygusu* (6 kişi) ve *direnme* (1 kişi), *isyan etme duygusu* (1 kişi) ile *yazarak tepki vermelerine* (15 kişi) karşın *örgütsel olarak herhangi bir girişimde bulunmama* (10 kişi) biçimindedir.²⁰⁵ Katılımcı köşe yazarları kendilerine ya da mesleklerine, meslektaşlarına Başbakan'ın yaptığı eleştirilerine sinirlenerek ve kızarak duygusal tepki

²⁰⁵ Türeñç (2012, s. 72), *Hürriyet*'teki yazılarının kesilmesi sonrasında yaşadığı duygusal tepkiyi, "Yazılarımı kesmek durumunda kalınca 15-20 gün çok yadırgadım hayatımı. Günlük yaşamınız öyle endeksleniyor ki yazıya... Yazarken her gördüğünüze, her yaşadığınıza, her tanık olduğunuza 'köşede nasıl şekillendiririm, topluma nasıl mesaj verebilirim' diye bakıyorsunuz. Yazı olmayınca bu durumdan soyutlanıyorsunuz, 'bana ne' deme noktasına geliyorsunuz. Bu çok rahatsız edici... Bir boşluk hissettim ama öyle bunalıma girecek yerlerde sürünecek bir durum benim için söz konusu değil. Zaten kendimi abartan, vazgeçilmez olduğumu düşünen tiplerden değilim. Herkesin bir değeri var." biçiminde açıklamaktadır.

vermekte; iktidarın baskısı karşısında *çaresizlik* hissettikleri (1 kişi) ve *vurdumduymaz, aldırılmaz, önemsemez* bir savunma mekanizması geliştirmiş (7 kişi) oldukları anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerde işten çıkarma baskısının kendi başlarına gelene kadar yerlerini tutmaya çalıştıkları, ellerinden geldiğince polemige girmeden kendi bildikleri doğrultuda yazılarını yazmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Tüm bunlar, *sansürün*, zaman içinde *otosansüre* dönüşmesine işaret eden bulgular olarak yorumlanabilir.

Peşinden koşması gereken gündem oluşturucu ve kamuoyu yönlendirici olması lazım ama eşik bekçisi olarak şu anda daha şey geliyor. ‘Aman meseleleri dengeleyeyim, aman yıldırğan her cümleyle patronun başını belaya sokmayayım, aman şuradaki güzel işimden olmayayım ve hepsinin arkasında Başbakan’ı kırmayayım, aman Başbakan’ın dikkatini çekmeyeyim’ bence yazı yazarken köşe yazarlarına en büyük şeyi bu. Yani hukuk okumuş bir köşe yazarı, Fazıl Say’ın nefret söylemi yaptığını yazabiliyorsa köşesinde, bu, tamamen ve tamamen eblîğidir. Yani Başbakan’ı bir şekilde haklı çıkarayım deyip, hukuka utanmadan ve sıkılmadan takla arttırmaktır. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Genel olarak çeşitli gazetelerde çalışmış ve çalışmakta olan katılımcıların tamamı, kendi deneyimlerinden en tepeden en aşağı inen sansürün işlemekte olduğunu kabul etmektedirler. KY-17, “Vergi müfettişleri, cezalar, patronun ihale ilişkileri; muhalif ve özgür gazeteci ve yazarların işlerini kaybetmeleri; haberler bu koşullar altında otosansür ve sansür edilir oldu” yorumunu yapmaktadır. Var olan sansürün, gazete patronunun iktidarla olan ilişkileri nedeni ile gazeteciliğin doğal işleyişinden kaynaklandığı yönünde görüşler²⁰⁶ sunulmuştur:

Otosansürü geliştiriyor. Elini rahat kullanamıyor, yani klavyede basarken, bunu söylemesem, çünkü sıkıntı bana gelir, benim yüzümden patrona bir telefon gelirse, derlerse ki, bunun şeyi bu, o zaman ben sıkıntıya düşerim. Sonunda adam yaşabilecek maaş alıyor, geçiniyor ediyor. Yorum yapmayıp, düz haber bile yapsa, bu patronun şeyi deyip, otosansür, bu tür baskı Otosansürü getiriyor. Ve patronlar bir gün diyecekler ki, sonra da haklı çıkacaklar, valla biz hiç karışmıyoruz vallahi billahi. Otosansür öyle bir hale gelecek ki, hükümet yemin billah edecek, 8 aydır ne bir gazeteciyi aradık, ne bilmem ne yaptık. Patron diyecek ki, 8 aydır yayın yönetmenimi aramadım, görüşmüyorum bile, bıraktım. Çünkü otosansür öyle bir hale gelecek ki, şikayet edecek nokta kalmayacak. Türkiye yakın bir gelecekte bu noktaya gidiyor zaten. (KY-02, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

Yani bazı ülkelerde, belki Türkiye’de reklam verenin, veren patronun oğlunun akşam yediği herzeği bile yazmak sansüre tabi olabilir. Bazı ülkelerde de ne bileyim ben, silah sanayinin, enerji sektörünün bir takım ilişkilerini yazmak sansüre tabidir. Ülkenin kendi çapına göre, dünya algılamasına göre değişir ama vardır. Yani, köşe yazarı yine oturduğunda hangi holdingin ayağına basmaması gerektiğini bilerek yazar. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

²⁰⁶ Bu görüşlerden biri de Birand’dan (2012, s. 135-136) gelmektedir: “Bu dönemde Ak Parti’nin tepedeki yaklaşımına çok fazla dikkat etmeye başladığımız bir döneme girdik. Aman alınmasınlar, aman yazdığımız zaman dikkatli olalım, çünkü patrona zarara gelebilir. Geliyor –gelmiyor değil, ‘gelebilir’... Birlikte böyle garip bir havanın içerisine girdik.”

Otosansür ve hem otosansür hem de zaman zaman şunu yazmayalım, bu çıksın, burası şöyle olsun falan diye etkiledi yani. Yazılardan çok uçan yazılar oldu ya da aynı yazı içinde çok uçan paragraflar ya da cümleler oldu; bunu çok yaşadım son üç, dört yılda. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Tüm bu görüşlerden, otosansür görsel ve işitsel tüm basına yerleşmiş ya da yerleşmekte olduğu yorumu yapılabilir. Bu yorumla birlikte, *sansür* ve onun uzantısı olan *otosansür* üzerindeki iktidar etkisinin ne ölçüde olduğunu belirlemek gerekmektedir.^{207/208}

Otosansür tabi ki var. Şöyle var; işte geçmişte gazete patronlarını iktidarlar tutardı. Gazetecilere kızardı, patronlarla iyi geçinirlerdi. Patronlardan şunu beklerdi; sen şunu yaz deme, bu adamı atarsan at, beni rahatsız etme, böyle bir politikası vardı. Şimdi, bu dönemde, patronlara karşı, ‘yani bunu yazarsan ben seni muhatap alırım’, ‘sen bunu yazdırma kardeşim’ de. Patrona yüklenince bu, bizim gibi görece özgür yazı yazarlar ne düşünecek. Siz şimdi bu fazla çatarsan, bu iktidara bir kere patron 5 milyar lira, bizim Aydın Doğan ceza almıştı, yine ceza alacak, bir. İki, bütün bu mu etkileyecek sizin yazdığınız? Eskiden cesur yazı yazan Uğur Mumcu, rahmetli, cesur yazısında Uğur, işte mafya ile çetelerle falan karşı karşıya geliyordu; iktidar ile karşı karşıya gelmiyordu gazete patronu.. Şimdi biz iktidar ve patronajla karşı karşıyayız. Kaldı ki, eskiden bu tür konular, iktidar eleştirileri falan bu kadar sıkı değildi. Yani Ecevit’i, Mesut Yılmaz’ı çok fena topa tuttuk. Yani müthiş bir şey vardı. (KY-05, Kişisel görüşme, 27.5.2013)

KY-04 ise, otosansürün insanın doğasından da kaynaklandığını belirterek farklı bir bakış açısı sunmaktadır:

Ben, yani yaşım ve köşe yazarı olmam nedeniyle bence en önemli eşik bekçisi şu anda otosansür: kişinin kendisi. Otosansür, kişinin kendisi. Yani korkunun, en büyük korku, yani somut olması gerekmemesidir. Yani şimdi buraya, köpekten örnek verdik, buraya saldırgan bir köpek kapıdan içeri girse, bu, bizi korkutur ama somut bir korku olduğu için hoş yaparız, masanın üstüne çıkarız, şey tedbirler alabiliriz. Somut olarak somut tedbirler alabilirsin. Soyut olan en korkunç (olan). Çocuk, öcü kapıdan girerse, duvarları mı geçer, gece mi gelir, gündüz mü gelir, tarif edemediğin zaman onun yaratacağı panik en büyüktür. Bence şu anda, Türk basının en acıklı tarafı, yaşını başını almış, kemale ermiş, mesleğinin şahikasındaki adamların, devamlı bu öcü korkusuyla yaşamaları, soyut korkuyla yaşamaları ve bunun için ne yazmalı saikinin önüne ne yazmamalı geçmiş olması. Otosansürün en büyük şeyi bu. (KY-04, Kişisel görüşme, 5.5.2013)

²⁰⁷ Emin Çölaşan (2012, s. 84-85), geçmiş dönemlerden farklı olarak medya patronları üzerindeki otosansürün nedenleri hakkındaki gözlemlerini, “(Önceki iktidar dönemlerinde) hayır asla olmadı. Mümkün değildi. Çünkü daha önceki iktidarlar bir anlamda aciz iktidarlardı. Ama ne zamanki AKP tek başına iktidar oldu, bütün her şey değişti. ... Kazancı şuydu, Aydın Doğan büyük bir işadamı. Gazetecilik dışında bir sürü işi var. Çok büyümüştü, yedi tane gazetenin sahibi olmuştu, televizyonları vardı. Dolayısıyla her bir işi en az bir milyar dolarlık işlerdi. O yüzden tek iktidar vardı karşısında ve bu iktidarı karşısına almaya cesaret edemiyordu” biçiminde aktarmaktadır.

²⁰⁸ Bu durumu *Yeni Akit* gazetesi yazarı Abdurrahman Dilipak (2012, s. 115), “Açık bir baskı yok ama dolaylı bir baskı var her zaman. Çok fazla ekonomik gücünüz varsa gücünüze yönelik tehditleri reklamla manipüle etme deneyimi her zaman olabilir. Siyaset de aynı şekilde kendine yakın medya üzerinde bu tür otokontrol mekanizması da işletebilir. İktidara yakın durmak yaranmak isteyen, iktidarı aşırı eleştiren ya da iktidarın rahatsız olduğu düşündüğü kişileri ya kadrosuna almayacaktır ya da dışarıda bırakmaya çalışacaktır. Bu, ahlaki bir sorundur” biçiminde yorumlamaktadır

e.1- Duygusal Tepki		1.1.1- En Önemli Etik İlkesi		e.2- Yazınsal Tepki		e.3- Örgütsel Tepki		3.2.3- Basın-Hükümet İlişkilerinin Katılımcıya Etkisi	
Sınırlanma ve kızgınlık	Alışmışlık	Alay Etme	Doğruluk	Objektiflik	Yazarlık tepki verilebilir	Örgütsel herhangi bir girişimde bulunmama	TV'lere çıkılmaz olmak	Hem sansür hem otosansür biçiminde	İşine Son verilmesi
	Çaresizlik Direnme	Gülüp Geçme							
Önemsemeyizlik Umursamazlık	İşini Koruma Duygusu	Onaylamama	Tarafsızlık	Editoryal Bağimsizlik	Yazınsal tepki verilememeye	Aktif olarak katılma	Meslek dışlarına üye olmama ama dışlanma risklerine katılma	Hem sansür hem otosansür biçiminde	İşine Son verilmesi
	İlginin Artması	Rahatsızlık Duyma	Dürüstlük, Samiyet, Açıklık	Haber kaynağı ile kurulan güven					
	İsyan Duygusu	Üzümlü Duygusu		Meslek Kuralları Bağlılık					

Şekil 3.2 Katılımcıların Benimsedikleri Mesleki Etik İlkeleri ile İktidarın Medyaya Müdahaleleri Sonucu Oluşan Etkileri ve Oluşturdukları Duygusal, Yazınsal, Örgütsel Tepkiler Arasındaki İlişki.

Köşe yazarları, gerek kendilerine gerekse meslektaşlarına iktidar tarafından gelen tepkilere karşı yazılarıyla yanıt verirlerken, basın üzerindeki baskıya karşı örgütsel bir güç birliği içine girmeme eğiliminde olduklarını, daha az sayıdaki katılımcı ise örgütsel etkinliklere katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun, siyasal iktidar politikalarının yanlışlıklarının toplum adına gözetleyicilik görevinin olabildiğince sürdürülmesi olduğu kadar, *yeni nesil köşe yazarlarına*^{209/210} karşı bir duruş olduğu anlamına da geldiği söylenebilir. Siyaset anlayışının bir ürünü olarak sansür ve otosansür medyanın tamamına yayılırken, KY-15, bu olguların siyasetin olağan akışına karşılık geldiği düşüncesindedir:

Şimdi doğrudan müdahalenin de çok geliştiğini düşünüyorum. Yani işler çünkü uzun soluklu iktidar ve uzun soluklu giderek büyüyen çıkar ağı mutlaka bir yerlerden mutlaka delikler açıyor; açar yani... Açıyor da... Açıkça ve denetlemede baskıyı arttırma gereksinimi artıyor; yani burada bir tersine işleme var. Tersine işleme olduğu için sansürün, kontrolün, işte tehdittin, hepsinin dozunun artması zorunluluğu var: Bu işin doğasında var bu. Zaten yoksa (bir) sandıktan seçim kazanan bir iktidar niye sivil diktatörlük gereksinimine kapılsın; hiç gereği yok. Niye en sağ koluna, yardımcısına toplum içinde meydan okusun? Ya da demokrasiyle sandıktan çıkmış bir iktidarın başı, başbakanı olarak kitlelerin önünde medyaya bağırsın, çağırsın? İşler iyi gitmediği için... Zorlandığı her yerde baskıyı arttırmak zorunda kalıyor. Bu bir kaostur yani... Bu, hep böyledir bu iş... Bu, eşyanın tabiatında olan bir şeydir. (KY-15, Kişisel görüşme, 12.11.2013)

KY-15'in belirttiği AKP'nin basın rejimi anlayışı böyle iken, habercilerin ve yazarların gelen tepkiler karşısında artık duyarsızlaşmaları, doğrudan medya ürünlerinin niteliklerini doğrudan etkilediği söylenebilir. Elbette, iktidar karşısında bulunduğu konum nedeniyle

²⁰⁹ *Yeni nesil köşe yazarlarının* buralarda tutunabilmelerinde siyasal iktidar kadar, okuyucu tipinin ve kültürünün değişmesi de etkili olduğu yorumları yapılmaktadır. Örneğin, okuyucular açısından psikologa gitme gereksinimini karşılayan, okumanın adeta bir *terapi* etkisine sahip köşe yazarlarına dikkat çeken Ethem Mahçupyan'a (22.1.2014) göre, bunların dışında kalanlar freni patlamış kamyonu benzemektedirler. Yeni bir kavram olarak ortaya atılan *paralel merkez medyaya* yerleşen, Mahçupyan'ın bahsettiği *abes* içerikler kaleme almayacak yazarlar AKP iktidarı döneminde ortaya çıkmıştır. Kişiden kişiye değişse de, Mehmet Barlas'a (28.9.2010) göre bu kuşağın en bilinen temsilcileri, *Sabah* gazetesi dışındakiler olarak Ahmet Kekeç, Bejam Matur, Salih Tuna, Şamil Tayyar, Negehan Alçı, Rasim Ozan Kütahyalı, Atılgan Bayer, Elif Çakır'dır. Farklı görüş ve özelliklerde de olsa yeni kuşak içindeki kişiler bu kadarla sınırlı değildir: Yıldırım Oğur (yeni Mehmet Barlas), Ezgi Başaran (yeni Nuray Mert), Tuğçe Tatari (yeni Yazgülü Aldoğan), Melis Alphan (yeni Ruhut Mengi), Yiğit Karaahmet (yeni Serdar Turgut), Koray Çalışkan (yeni Can Ataklı), Hakan Aygün (yeni Fatih Çekirge), Tolga Tanış (yeni Sedat Ergin), Serdar Akinan (yeni Ufuk Güldemir), Akif Beki (yeni Zafer Mutlu), Metehan Demir (yeni Yavuz Donat) (Sözcü, 9.2.2014), Aslı Aydıntaşbaş (yeni Nazlı Ilıcak), Abdülkadir Selvi (yeni Fikret Bila), Kadri Gürsel (yeni Altan Öymen), Soner Yalçın (yeni Uğur Mumcu), Kaya Genç (yeni Elif Şafak), Barış Terkoğlu (yeni Ruşen Çakır), Eyüp Can (yeni Hasan Cemal), Pınar Ögünç (yeni Ece Temelkuran), İsmail Saymaz (yeni Celal Başlangıç), Ahmet Şık (yeni Emin Çölaşan) (Eğin, 16.2.2014). Yeni nesil köşe yazarı olarak anılan gerek iktidara yakın gerekse iktidara muhalif çizgiye sahip tüm bu kişiler, 2000'lerin basın-iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

²¹⁰ Kendilerini *demokrat* olarak nitelendiren bu kuşağın temsilcileri içinde Rasim Ozan Kütahyalı'dan sonra gelen en popüler kişi olan Yıldırım Oğur, köşe yazarlığı hanedanlığının yıkılmakta olduğunu ileri sürenlerdendir. Türkiye'deki medyanın değişiminin yapı taşlarından biri olarak kendini gören Oğur (12.2.2012) kendi deyişle, "Eurovizyon'daki başarıları hükümete mal eden", "Başbakan Erdoğan'a "sizi bir liralık eleştirebilir miyim" diye soran, merkez medyayı, köşe yazarlığını çok sert eleştiren yazılar kaleme almaktadır.

sansür ve *otosansür*den etkilenmeyenler²¹¹ de söz konusu olabilirken, gazetecilerin iktidara olan konumlarına göre etkilenme dereceleri farklılaşmakla birlikte, zaman içinde hemen hemen tüm gazetecilerin bir biçimde *sansür* etkisini hissetmekte olduğu ve bunu içselleştirilerek *otosansüre* dönüştürmekte oldukları anlaşılmaktadır.²¹²

3.2.4. Medyanın Toplumsal İlişkilerdeki Rolü

Genel olarak gözlemlenen Türkiye'deki kutuplaşmanın sonucu olarak çıkan çatışmada medyanın ne gibi bir rol üstendiğinin belirlenmesi için önce çatışmanın tanımlanması gerekmektedir. Görüşme yapılan kimi gazeteciye göre (KY-03 ve KY-07), 2000'li yıllarda Türkiye'de süre giden çatışma bir *sınıf savaşı* gibi görünmektedir. İleri sürülen sınıf savaşımı düşüncesi dikkate alındığında, bu savaşımın taraflarının ortaya konması kaçınılmaz olmaktadır. KY-14 (Kişisel görüşme, 11.11.2013), "Eski-yeni burjuvazi değil ama yeni sermaye sınıfı (kendi sermaye sınıfı) ve burjuvazi arasında bir şey olabilir; karşıtlık olabilir ki, var" diyerek bu çatışmanın taraflarını ortaya koyarken; çok sayıdaki katılımcı (KY-01, KY-07, KY-09, KY-11, KY-14 ve KY-17) ise, çatışmanın taraflarını eski burjuvazi-yeni burjuvazi olarak tanımlamaktadırlar:

Eski sermaye yeni sermaye arasında bir karşıtlık var bence. Türkiye'de en önemli düşündüğüm şey, birincisi, yeni burjuvazi ile eski burjuvazi arasındaki çelişme. Bu da milliyetçilik ile İslamlik gibi yansıyor. (KY-01, Kişisel görüşme, 27.4.2014)

Eski burjuvazi ile yeni burjuvazi arasında açıktan bir çekişme yok. Çünkü iktidar da yeni burjuvazi, Anadolu Aslanları falan gibi laflarla parlatılan yeni burjuvaziye destekliyor ve Cumhuriyet'in köklü kurumlarına, ticari kurumlarına gözdağı vermeyi, çeşitli suçlamalarda bulunarak ya da mali yönden denetlemelerde tehdit altında tutularak, bir takım işlemler yaptığı için bence ikinci sırada bu var. (KY-11, Kişisel görüşme, 27.4.2014 8.11.2013)

²¹¹ Örneğin, o dönem *Sabah* gazetesi yazarlarından olan Nazlı Ilıcak (19.5.2013), kendisine yöneltilen "yazı yazarken korkup korkmadığı" sorusuna, "Hayır daha ziyade iktidarı tutan bir gazeteci olduğum için patronumun başına bir şey gelir mi diye korkmuyorum" yorumu yapmaktadır. Ancak, bir süre sonra AKP-Cemaat çatışmasında iktidara ters düşen Ilıcak, *Sabah*'taki işini kaybetmiş ve Gülen Cemaati'ne yakın *Bugün* gazetesine geçmek zorunda kalmıştır.

²¹² Gerek medya sahiplerinin gerekse gazetecilerin iktidarla kurdukları temasın çeşitli sonuçları olabilmektedir. Esra Arsan (2010), dünya görüşlerinden şirketlerinin ekonomi politikalarının belirlenmesine kadar çeşitlenen sonuçlarına dikkat çekmektedir: "Basın patronlarının, köşe yazarlarının, ünlü programcıların simgesel olarak değişmesi ilginçtir. Mesela Ferit Şahenk kravat takmıyor, Yavuz Baydar, Mehmet Ali Birand da takmıyor. Eskiden *Kanal 7* programcıları kravat takmazdı. Bilirdik İslamcılar kravat sevmiyor. Ama sen hayatın boyunca kravat takmış bir insan olarak neden şimdi çıkarıyorsun? Bunlar simgesel şeyler mesela selamlamalar da değişti medyada. Elini kalbinin üzerine koyarak selam veriyorlar. Bunu Ferit Şahenk'te, Elif Şafak'ta gördüm, Elini kalbine koyup 'eyvallah' diyorlar. O kadar simgesel bir hareket ki bu. Bu dönemde insanların el sıkılmaktan vazgeçip, ellerini kalplerine koyup eğilmesi... Tayyip Erdoğan da yapıyor. Bunu taklit ediyormaları önemli" (Arsan, 2012, s. 230).

Tablo 3.34 Türkiye’de Çatışma

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1: Alevi-Sünni Çatışması	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
2: Atatürkçülük-İslamcılık Çatışması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
3: Batılılık-Ortadoğululuk Çatışması	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4: Burjuvazi-Yeni Sermaye Çatışması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
5: Cami-Kışla Çatışması	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
6: Çağdaşlık (Liberal Özgürlükler) - İslamlik (İslam)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
7: Çağdaşlık-Çağdaşlık	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
8: Demokratlık-Antidemokratlık Çatışması	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
9: Emek-Sermaye Çatışması	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
10: Eski Burjuvazi-Yeni Burjuvazi Çatışması	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	5	5
11: İnançlar-Fikirler Çatışması	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
12: Kemalizm-Neoliberalizm Çatışması	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
13: Klasik Cumhuriyetçilik - İslamcılık	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
14: Laiklik-İslamcılık Çatışması	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	4	4
15: Liberal Özgürlükler-İstikrar Çatışması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
16: Milliyetçilik-Kürtçülük	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
17: Mutaassıplaşma - Sekülerleşme Çatışması	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
18: Türk-Kürt Çatışması	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	3
19: Ulusalçılık-Küreselleşme Çatışması	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0	1	0	0	0	3	0	1	0	9	6
20: Ulusçuluk - İslamlik Çatışması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Anadolu Kaplanları, Bengal kaplanları gibi, illaki Bengal’de olmaz, Anadolu kaplanları İstanbul’un göbeğinde dolaşiyor. Anadolu kaplanlarının finanse ettiği gazeteler var, Anadolu Kaplanları’nın köşe yazarları var. Şurası bir gerçek: iktidar olsun, muhalefette olsun siyasal bazı çıkar ilişkileri bazı klik çekişmeleri, ideolojik çekişmeleri olarak gösterildi. Türkiye’de basında da aynı şeyler oldu ve örneğin, yandaş medyanın büyük bir baskı unsuru olduğu belli olan bir iktidarı destekleme nedeni olarak özgürlükçülüğü, vesayetten kurtulma görüşünü savunması bile, çıkar ilişkilerinin nasıl ideolojik farklılıklar olarak gösterilmekte olduğunun kanıtıdır. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Türk burjuvazisinin temel taşı olan İstanbul sermayesi ve onun somutlaşmış, örgütlenmiş hali olan TÜSİAD’a yönelik iktidar baskısı olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’nin ekonomik iktidarını simgeleyen bu kesimlere MÜSİAD ve TUSKON ile alternatif yaratılarak bir baskı altına alınmaya çalışılmaktadır. TÜSİAD üyesi sermaye gruplarının çeşitli alanlarda boşalttıkları yerlerin doldurulması için yeni bir sermaye iktidarına sahip zengin muhafazakar sınıfın yaratılmasına çalışıldığı söylenebilir.^{213/214}

²¹³ 2003 yılında 1 milyon lira üzeri mevduat hesabı bulunan kişi sayısı 10 bin 140 kişi iken, 2012 yılında bu sayı 51 bin 161 kişiye ulaşmıştır (Sabah, 13.11.2012). 10 yılda beş buçuk kat artan milyoner sayısı, 2013 yılı Ağustos ayı itibarıyla 56 bin 417’ye yükselmiştir (Hürriyet, 8.8.2013). 2013 yılı sonu itibarıyla de 66 bin 843 kişiye ulaşmıştır (Güneş, 10.2.2014).

²¹⁴ Can Dündar (15.08.2013), medyada yaşananların ardındaki çatışmanın neden olan sınıf savaşımına ve de ideolojisine “...bugün gelen dalga çok daha büyük. 28 Şubat zihniyetini AK Parti devraldı; akreditasyon,

Eski ve köklü burjuvazi olarak tanımlayabilecek kesimler ile zaten var olan ama AKP iktidarı sayesinde güçlenen yeni burjuvazi olarak tanımlanabilecek kesimler arasındaki çatışmada medyanın üstlendiği işlev önemli bir yer tutmaktadır. Medya, paralel boyutların (gerçekliklerin) eş zamanlı olarak geniş kitlelere aktarılması işlevi görmektedir. Katılımcılar, Türkiye’deki çatışmaya bağlı olarak medya profesyonellerinin kendilerine bir *tarafdar rolü* attıkları (10 kişi), medyanın bir *propaganda aracı* olarak (2 kişi) buna göre hareket ettikleri ve medyanın bir *savaş alanı*^{215/216/217} olduğu (4 kişi) görüşünü taşımaktadırlar.

andıç, işten kovdurma gibi derin devlet adetlerini aynen uygulamaya koydu. Bugünkü sopa, bir sermaye grubunu çökertebilecek cinsten. Çok daha sert. Öte yandan havuç da bir şirketi yoktan var edebiliyor. Medyadaki bu dönüşüm üzerinden aslında hep birlikte burjuvazinin sefaletine tanık oluyoruz. Ama bence başka bir kıstas var, hesap edilmesi gereken: Sokağa çıkabiliyor musun?” biçiminde yorum getirmektedir.

²¹⁵ Savaş alanı olarak medyanın tarafları, eski burjuvazi-yeni burjuvazi olabileceği gibi, iktidar paylaşım savaşımında AKP-Cemaat arasında da olabilmektedir. Mustafa Hoş (2014, s. 264-265) olayların perde arkasını detaylarıyla açıklamaktadır: “*Habertürk*’ün yörüngeden saptırma işinin ihalesi, İstanbul’un kralı ve ‘top sakal çetesi’ni yönlendiren emniyet istihbaratçı A.F.Y.’nin üstüne kaldı. A.F.Y. hemen bir ekip oluşturdu. Önce Turgay Ciner ikna edilmeliydi, gerisi zaten kolaydı. Fırsat gecikmeden geldi. Turgay Ciner, ilk göz ağrılarından HAVAŞ üzerinden organize işlere karışmıştı. Deliller elde edildi, basılı düğme operasyonu Ciner’e haber uçuruldu. Haberi duyan Ciner çok panikledi, önce ne yapacağını şaşırıldı... ve yakın çevresinden aldığı akılla hemen ilk uçakla Pennsylvania’ya uçtu, el öptü, ‘Emrinizdeyim’ dedi. Ekip arayışı başladı. O esnada ...MİT ve Emniyet arasındaki güç savaşı Başbakan/cemaat çatışmasına doğru tam gaz bir şekilde gidiyordu. Aranan güvenilir ekip *Radikal* gazetesinde bulundu. *Radikal*’in genel yayın yönetmeni Eyüp Can’ın büyük ümitlerle *Zaman*’dan transfer ederek *Radikal*’in haber merkezini teslim ettiği Abdullah Kılıç, eski istihbarat müdürü E.D.’nin akrabası ve çaylak adliye muhabiri M.K.’nin ‘özel ilişkileri’ sayesinde Aralık 2012’de flaş bellek ile temin ettiği KCK Operasyonu ifadelerini ve iddianamelerini, çok güzel bir şekilde kullanarak bir anda istihbaratçı A.F.Y.’nin gözüne girmişti. İstanbul’da ‘top sakal çetesi’ ile bağlantılı emniyet ve savcılar ekibi, MİT’i yıpratmak için her türlü dalavereyi çeviriyorlardı. Yeni *Habertürk TV* ekibi de hemen entegre oldu ve çalışmalara başladı. İlk olarak M.G. laptopuna yüklediği çok gizli savcılık ifadelerini, gazete gazete dolaşıp gazete istihbarat şeflerine okutarak, haber yapmalarını istedi. Sonunda haber bu yönde ilk *Taraf* gazetesinde çıktı, MİT mensupları bilinçli bir şekilde deşifre edildi. *Habertürk* ekibi ve ‘top sakal çetesi’ bu şekilde her gün yeni bir manipülasyonla başbakana ve MİT’e yüklenerek, yoğun bir kamuoyu oluşturma faaliyeti yürüttü.”

²¹⁶ Dağıstanlı’nın kitabı için yaptığı görüşmelerde kendisine anlatılanlar, yukarıdaki örnekleri doğrular biçimdedir: “*Sabah*’ta ‘özel istihbarat’ diye bir birim var. İstihbarat servisi var, haber merkezi var zaten... Özel istihbarat sadece MİT’le çalışıyor. Asıl olarak MİT’ten gelen dosyaları haber yapıyor. Beş kişilik bu birimin başında Abdurrahman Şimşek var. Şimşek, Mahmut Övür’ün şoförüyüdü. Sonra muhabir olarak haber merkezine geçti. Birimin yazıcısı Ferhat Ünlü; Mehmet Eymür’le ilgili bir kitabı var: Eymür’ün Aynası. Özellikle daha bu çözüm süresi falan başlamadan önce sürekli, mesela gittiler ‘Fadime Şahin’i görüntüledik dediler ve haber yaptılar. Haber dediğiniz de sadece görüntü. Böyle birkaç iş yaptılar. Silahlarla dolaşıyorlar. Bunları ziyarete gerçekten karanlık tipler geliyor falan böyle. Tam Siyah Giyen Adamlar filmindeki tipler geliyor falan böyle. *Akit*’ten muhabir aldılar. Bu birimin haberleri yazı işleri toplantılarında sunulmuyor; doğrudan yayın yönetmeni Erdal Şafak’a gidiyor. Hiçbir editör, hiçbir birim müdürü onların haberlerini tartışmıyor, masaya gelmiyor. Mesela istihbarat servisinin adli muhabirleri var, Çağlayan Adliyesi, Kartal Adliyesi falan filan. ...Özel istihbaratın da adliye muhabiri var. İstihbarat servisinin muhabirleri, bu birimin hakimlere, savcılara, haber kaynaklarına iPad ve başka şeyler hediye ederek haber, dosyalar aldığını söylüyor. Bu özel birim, ‘çözüm süreci’ başlamadan önce çok Kürt karşıtı, PKK’yı hedef alan haberler yapıyordu. Mesela Avrupa’yı gezip oradaki Kürt şirketlerini tek tek uzaktan görüntülemişlerdi.” (Dağıtanlı, 2014, s. 107-108) İktidara yakın gazetelerin önemli haber kaynaklarını emniyet ya da MİT oluşturduğu anlaşılmaktadır.

²¹⁷ *Habertürk* genel yayın yönetmeni Fatih Altaylı (7.3.2014) da Dağıstanlı ve Hoş’un ilişkiler hakkındaki anlatımlarını doğrulamaktadır: “O dönemde *Habertürk*’te çalışan, şimdinin Başbakan Başdanışmanı Yiğit Bulut, İstanbul İstihbarat Şube Müdürü ile çok yakın, çok samimi bir ilişki içindeydi ve sık sık görüşüyorlardı. Ben de Yiğit Bulut’u bu konuda uyarma ihtiyacı hissetmiş ve “Bir emniyet mensubu ile bir gazetecinin bu kadar yakın olması doğru olmaz” demiştim. O günlerde bir gün *Habertürk* yönetim katındaki kütüphaneden bir kitap almaya girdiğimde şoke oldum. Yiğit Bulut, Ali Fuat Yılmaz ve tanımadığım bir kişiyle beraber yemektedirler. Ben, “Kusura bakmayın burada olduğunuzu bilmiyordum” diyerek çıkmak

Tablo 3.35 Türkiye'deki Çatışmada Medyanın Rolü

	A: KY-01	B: KY-02	C: KY-03	D: KY-04	E: KY-05	F: KY-06	G: KY-07	H: KY-08	I: KY-09	J: KY-10	K: KY-11	L: KY-12	M: KY-13	N: KY-14	O: KY-15	P: KY-16	Q: KY-17	R: KY-18	Kod F	Kişi F
1 : Çatışmada medya taraftar rolü üstlenmiş durumda	1	2	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	11	10
2 : Medya denetimi üzerinden toplumun yönetilmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
3 : Medyanın çatışmayı körüklemesi	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
4 : Medyanın güçsüz kalması ve iktidar tarafından kullanılması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
5 : Medyanın propaganda aracı olması	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
6 : Medyanın savaş alanı olması	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	4	4

KY-10, bir *illüzyon* yaratımının iktidarın meşruluğunun yeniden üretiminden başka bir şey olmadığına dikkat çekmektedir. Diğer anlatımla medyaya yüklenen görev, iktidar oyununun bir illüzyona dönüştürülmesi biçiminde olduğudur. Bu düşünüş, iktidara yakın gazetecilerin, *paralel merkez medya* kavramını ortaya atmaları da göz önüne bulundurulduğunda, bu olguyu destekleyen bir belirlenim olduğu söylenebilir. KY-07 (Kişisel görüşme, 26.5.2013), medyanın, *iktidarın bir hoparlörü* biçiminde işlev gördüğü yorumu yapmaktadır. Benzer görüşleri taşıyan KY-18 de (Kişisel görüşme, 16.12.2013), medyanın kutuplaşmayı *iktidarın sözcüsü* olarak yoğunlaştığını, bilişsel olarak meşrulaştırmaya çalıştığını belirtmektedir. KY-11 ise, medyanın *bir silah olarak kullanılmakta olduğunu*²¹⁸ düşünenlerden biridir:

43 yaygın basın var... bunlar içinde, tabi, parti sözcüleri de var, bağımsız olan da var, muhalefet eden, ötekilerin büyük bölümü yayın şirketleri, holdinglerin herhangi bir şirketi düzeyinde. Yani gerektiğinde silah olarak kullanılması söz konusu... (KY-11, Kişisel görüşme, 8.11.2013)

Medya ve profesyonelleri açısından, karşılaşılan sorun yalnızca siyasal iktidar olmamakta, ideolojik savaşımın yanı sıra, ekonomik savaşımı da göğüslemek zorunda kalınmasıdır: “Çalışanlar olarak şöyle bence, vahşi kapitalist bir ortam medya. Sert bir ortam: Her an kapının önüne konabilirsiniz. Hiçbir hakkın, hukukun olmadığı, sert kapitalist bir ortam... İşlev olarak ahlaksız, etik dışı bir ortam ve manipülatif bir ortam...” olarak tanımlayan KY-01

isterken Yılmaz, “Lütfen Fatih Bey, buyurun siz de katılın. Anlatacaklarımı siz de dinleyin” deyince ben de masaya iliştim. Yılmaz’ın o gün anlattıklarını da ertesi gün bu köşede yazdım. Tabii kıyamet koptu.”²¹⁸ Türkiye’deki kutupların çatışmasına benzer biçimde medyada da bir çatışma yaşanmaktadır. Medyanın rolü çoğunlukla haber ve yorumlarının yayınlanmaları biçiminde olabildiği gibi, fiili olarak da olabilmektedir. Militanlaşmış gazetecilik anlayışının belirlenmesi, normalde haber içeriklerine gömülü olabileceği gibi, daha başka olguların ayrıntılarında da yer alabilmektedir. AKP-Cemaat savaşımının en yoğun olduğu dönemde, *Zaman* gazetesini protesto eden gruplardan bir kısmının, yarım günlük izin karşılığı protestolara katılması sağlanan AKP’li belediyelere bağlı sivil giysili zabıta olduğu iddia edilmiş ve basın yoluyla bu iddiada yer alanların kimlikleri deşifre edilmiştir. Protesto amaçlı *Zaman* gazetesinin binasına para sayma makinesi fırlatan grubun diğer kısmı ise, *Akit* gazetesinin yeni ve eski çalışanları oldukları fotoğraflarla kimlikleri belirlenmiştir (Odatv, 8.2.2014). Tüm bu örnekler, gerek yayınlarla gerekse fiili eylemlerle günümüz gazeteciliğinin ruh halinin *militan* biçimde kendini gösterdiği söylenebilir.

(Kişisel görüşme, 27 Nisan 2013) gibi KY-03 de ekonomik savaşım ile birlikte sınıf savaşımına dikkat çekmektedir:

İdeolojik mücadelenin öbür ayakları olan ekonomik mücadele ve siyasi mücadele daha büyük bir fotoğraftır. Oradaki seyir de esas olarak sınıf mücadelesinin sınıf savaşlarına bağlı bir şeydir. İleride sermaye, emek üstünde daha çok tahakküm sağlarsa, medya da o anlamda o tahakkümün uzantısı olarak şekillenecektir. Ama farklı bir şey olursa, yani emek sermayeye karşı savunma giderek hücum şansı bulabilirse medyadan da o ölçüde yararlanma, medyayı da o ölçüde şekillendirme imkânı olacaktır. Yani medya dediğimiz şey, asında toplumdaki sınıflar mücadelesinin bir yansımasıdır. Emek sınıfı alta düştükçe, medya da sermaye hâkimiyeti, iktidar hâkimiyeti artar. (KY-03, Kişisel görüşme, 2.5.2013)

Bazı katılımcıların görüş bildirmemesi nedeniyle sonuçlar birbirine yakın olsa da 2000'lerdeki basın-iktidar ilişkisinin durumu ile ilgili olarak, devletle işi olan medya sahibi patronların sahip oldukları gazetelerde bir ürküntü olması ve rant için iktidar ile her türlü ilişkiye girme belirlenimleri ön plana çıkmaktadır. Bu belirlenimlerin öncelikle birbirileriyle ve ardından diğer durumlarla ilişkili olduğu düşünüldüğünde, geçerli ilişkiyi her yönüyle ortaya koyan görüşler oldukları söylenebilir.

Araştırmaya katılan köşe yazarları, medyanın geleceğinin Türkiye'ninkinden bağımsız düşünülmemeyeceği ve ortam değişmedikçe bugünkü medya koşullarının değişmeyeceği yönünde görüş bildirmişlerdir (Tablo 3.36).

Tablo 3.36 Medyanın Geleceği

	A:	B:	C:	D:	E:	F:	G:	H:	I:	J:	K:	L:	M:	N:	O:	P:	Q:	R:	Kod	Kişi
	KY-01	KY-02	KY-03	KY-04	KY-05	KY-06	KY-07	KY-08	KY-09	KY-10	KY-11	KY-12	KY-13	KY-14	KY-15	KY-16	KY-17	KY-18	F	F
1 : Medya işlev değişmedikçe geleceği çok kısa	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
2 : Medya üzerindeki baskıların artması ve teknoloji ile birlikte değişmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1
3 : Medyanın geleceği ortam değişmedikçe değişmedikçe aynı kalması	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	4	4
4 : Medyanın geleceği Türkiye'nin geleceğinden bağımsız olmaması	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	7	7
5 : Medyanın geleceğinin belirsiz olması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
6 : Medyayı kötümser bir gelecek bekliyor olması	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2
7 : Sistemin değişmesi ile medyanın var olması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
8 : Teknoloji gelişmesiyle birlikte medyanın ve gazetecinin değişmesi	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
9 : Teknoloji ile birlikte alternatif medyanın gelişmesine karşın gazetelerin yaşamlarının sürmesi	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2

Genel olarak, KY-10, KY-08, KY-05, KY-18, KY-17 ve KY-16, medyanın geleceğinin, Türkiye'nin *siyasal ve demokrasi geleceğinden bağımsız olmayacağı* yönünde düşüncelere sahiptirler. Artık militanlaşan ve siyasal iktidarın bir silahına dönüşen iktidara yakın medya

kuruluşları ile iktidara muhalif olanlar arasındaki çatışmanın süreceği öngörüler de bulunmaktadır:

Bu silah da gerektiğinde savunma silahı olarak, gerektiğinde saldırı silahı olarak kullanılıyor ve bu yaygın organlarının devam edebilmesi, Türkiye’de iktidarın var olmasına bağlı. O açıdan, medyada bir değişiklik beklemiyorum. (KY-11, Kişisel görüşme, 8.11.2013)

Medyanın geleceği Türkiye’nin geleceğinden bağımsız bir gelecek değil. Eğer Türkiye, bugünkü hükümetin istediği gibi, düşündüğü gibi giderek daha da muhafazakârlaşacaksa, toplumdaki İslami renk daha da koyulaşacaksa, medya da ona ayak uydurmak zorunda kalacaktır diye düşünüyorum. Ona ayak uydurmayan gider. Yok, Türkiye, bunlar olmayacak, gerçekten bir ileri demokrasiye doğru evrilebilecekse, yani isteyen istediğini yazabilecek, isteyen istediği görüşü savunabilecek, gazeteler üzerinde hükümetin politik baskısı olmayacak, mali baskı olmayacak, böyle bir dünya olursa bence gazetelerin, dergilerin, yani genel olarak medyanın buna ayak uydurması daha kolay olur diye düşünüyorum. Daha hızla gelişir o zaman: onu besler medya, o değişimi. (KY-08, Kişisel görüşme, 30.5.2013)

Tüm bunların yanı sıra, AKP iktidarının değişmesiyle medyada bir denge oluşacağını, çatışmanın yok olacağı yönünde görüşler de söz konusudur:

Bu sistem yerleşik bir sistem değil; bu, arızı yani geçici. Bu iktidarın siyasi ömrü ile sınırlı olan bir arızayı yaşıyoruz. İktidar gittikten sonra her şeyin normale döneceğini düşünüyorum. (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Bugün medyanın her mecrasında yer bulabilen, daha önce adları bile anılmayan, gazetecilik yapmadıkları halde kendilerini *gazeteci* olarak tanımlayan kişilerin, iktidarın değişmesiyle silinip gideceği yönünde görüşler vardır:

Yer bulamazlar, ben bu oyunu biliyorum. Çünkü iktidar değişsin, ertesi gün o medyadaki, TV’lerdeki yüzler anında değişir; yani her şey değişir. O dediğiniz insanlar kalıcı olamaz. *Akit*’ti, *Yeni Şafak*’tı vs. falan daha önce kim dikkate alıyordu, böyle bir şey var. Şimdi adamlar hep boş koltuklarda, yemeklerde, şurada burada, iktidar değiştiği zaman bunlar yine eski haline dönecek. Onun için onlar bu kadar asılıyorlar. Yani kendi varlıklarını bu iktidarın varlığıyla, ömrüyle, siyasi ömrüyle özdeş görüyorlar ki, doğru; onun için bu kadar asılıyorlar. Kaderleri burada çakışmış... (KY-14, Kişisel görüşme, 11.11.2013)

Yüzyıllardır iktidar savaşlarının arenası olma özelliği taşıyan basının akıbeti ile ilgili bazı perspektifler sunulmaktadır:

Türkiye’de basılı medyanın 2035’lerde sona erebileceği düşünülüyor ama Türkiye’deki internet medyasındaki bilgilerin depolanması konusunda herkes yeterli bilgiye sahip değil. Onu da saklamak için çıktı alıp, saklıyorsunuz. Yani kağıt, yaşamdan, internet medyası geldi diye tamamen çıkmış olmuyor. Ben bir hayli uzun süre gazetelerin yaşamaya devam edeceğini düşünüyorum. (KY-11, Kişisel görüşme, 8.11.2013).

Ancak KY-10 gibi KY-07 de, her durumda yazılı basın olarak gazetelerin geleceğinin pek de parlak olmayacağı yönünde düşünce taşımaktadır:

Yazılı basının geleceğini hiç parlak görmüyorum. Önümüzdeki 30-40 yıl içinde belki daha da önce bizim gazeteler ya tamamen ortadan kalkmış ya da hatıra için çıkarılıyor hale gelecekler, Büyüka'daki faytonlar gibi ama elbette gazetecilik işlerine devam edecek. Çünkü o postmodern de olsa, sanayi sonrası toplumlarda büyük kentlerde yaşayan insanların kaliteli bilgiye ihtiyaçları devam edecek, belki de artarak devam edecek. Belki bunları aldığımız yerler çeşitlenecek ve bunların hemen hemen akıllı telefonlara sığacak ama bilgileri kim üretecek, o bilgileri kim filtreden geçirecek, o bilgilerin doğruluğunu kim denetleyecek, kanıtlayacak? Zorla enformasyon işçilerine ihtiyaç duyulacak. O yüzden hepimiz artık –hiç sevmediğim o deyişle– içerik üreticileriyiz. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

Daha yakın bir gelecekte ise, medya üzerinde kurulan iktidar baskısının muhalif medya kuruluşlarını ve yayınlarını tamamen susturamayacağı yönündeki görüşlerden de bahsedilebilir: “Yani böyle bir şey giderse medya, kağıt medyayı iktidar çok rahat buruşturuyor. Yani buna, sanal âlemde alternatif ve gerçek ve özgür, buruşturulmayan *Takrir-i Sükûn*’dan etkilenmeyecek bir alternatifin çıkacağını tahmin ediyorum. Yani böyle gitmez bu. Bu, budur” (KY-06, Kişisel görüşme, 29.5.2013).

Özellikle kişisel bilgisayarın kullanımının yaygınlaşmasına bağlı olarak sosyal medya etkenine ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak her bireyin birer haberciye dönüşmesi, önüne geçilemez bilgi akışı sağlamaktadır.

Çünkü o postmodern de olsa, sanayi sonrası toplumlarda büyük kentlerde yaşayan insanların kaliteli bilgiye ihtiyaçları devam edecek, belki de artarak devam edecek. Belki bunları aldığımız yerler çeşitlenecek ve bunların hemen hemen akıllı telefonlara sığacak ama bilgileri kim üretecek, o bilgileri kim filtreden geçirecek, o bilgilerin doğruluğunu kim denetleyecek, kanıtlayacak? Zorla enformasyon işçilerine ihtiyaç duyulacak. O yüzden hepimiz artık –hiç sevmediğim o deyişle– içerik üreticileriyiz. Yani dijital teknoloji artık farklı mecralar arasındaki uçurumları kaldırdı, bugün aslında bunların hepsi bir oldu artık. Yani bir insan hem bir gazeteci hem televizyoncu, hem radyocu, hem işte mizanpajcı, hem fotoğrafçı, sinemacı, her şey olmak zorunda. Çünkü artık o duvarlar manasızlaştı. Çünkü dijital teknoloji hepsini ötekine tercüme edebiliyor ve birlikte aktarabiliyor. Bu meslekler arasındakilerin sınırlarının kaybolması gibi bir sonuç ortaya çıkarıyor. (KY-07, Kişisel görüşme, 29.5.2013)

KY-17, KY-16, KY-18, KY-13, KY-09 gibi gazeteciler tarafından medyanın AKP iktidarının etkisinde kalması durumunda, gelecek konusunda karamsar görüşler ortaya atılmaktadırlar. Ancak bu görüşlere karşın KY-12, bu karamsar tabloyu özetlemektedir:

Medyanın karşı karşıya bulunduğu zorluklar daha da artacaktır. Medyanın karşı karşıya bulunduğu baskılar da artacaktır. Fakat buna mukabil, toplumsal tepki de artmaktadır. Yine de bu muhalif medyanın tümü ile ortadan kaldırılması söz konusu olmayacaktır. Ayrıca buna bakarken, Türkiye’de iletişim teknolojisindeki gelişmelerin medyanın üzerindeki etkilerini de gözden uzak tutmamak lazım. Herhalde siyasal iktidar da, siyasal iktidarın tavrı böyle olma dahi yakın bir gelecekte medyanın tümüyle daha değişik bir yüze sahip olacağı kesin. (KY-12, Kişisel görüşme, 10.11.2013)

Türkiye’de sürmekte olan basın-iktidar ilişkilerine ait elde edilen veriler ve örnek olaylar genel olarak, hem medya sektöründeki değişimi hem de gazetecilerin pratiklerindeki dönüşümü açıkça ortaya koyar niteliktedir. Bu değişim ve dönüşümün iktidarın uyguladığı basın rejimi ve denetim anlayışının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, genel bir değerlendirme yapılarak daha bütüncül bir kavrayışa ulaşılması sonuç bölümünde yapılmıştır.

SONUÇ

İktidarın toplum üzerinde uyguladığı rızaya dayalı egemenlik ve meşruiyet teknikleri medya ve basın üzerinden düşünce ve ifade özgürlüğü tartışmalarını oluşturur. Siyasal iktidar, uygulamaya soktuğu kısıtlama düzenlemeleriyle (regülasyon) her dönemde medyayı denetim altında tutmaya çalışırken, medya ise iktidarın denetiminden sıyrılarak (deregülasyon) kendine daha rahat hareket alanı bulmaya çalışır. Bu olgunun en tipik örneği, İngiltere’de yayın yapan 168 yıllık *News of the World* gazetesinin 2000-2006 yılları arasındaki haber araştırmalarında sistematik olarak siyasetçiler, suç kurbanları, ünlüler ve Kraliyet ailesi üyelerinin telefonlarını yasadışı dinlemesi olayında ortaya çıkar (BBC Türkçe, 24.6.2014). Hükümet tarafından hazırlanan, parlamentodaki üç partinin de onayını alan ve Kraliyet Kararnamesi ile basını denetleme yetkisiyle donatılmış bir kurumun kurulmasının yolu açılırken, gazeteler “devletin basına müdahalesini mümkün kılacağını ve basın özgürlüğünün sonunu getireceğini” öne sürmüşlerdir (Hürriyet, 1.11.2013). Her iki sistemin bu karşılıklı rekabet sürecinde siyasetçiler, sahip oldukları siyasal iktidarlarının meşruluklarının yeniden inşasında bir propaganda aracı olarak kullanmak istedikleri medyayı denetleyebilmek için çeşitli araç ve yöntemleri devreye sokarlar. İktidarın denetim anlayışına paralel olarak, daha rahat koşullarda çalışma arzusu taşıyan gazetecilerin ise, meslek anlayış ve uygulamalarında değişim yaşanır.

İngiltere gibi bir ülkede bile yaşanan basın özgürlüğü tartışmaları ve çekişmeleri her ülkede rastlanabilmektedir. Türkiye’de de medya ile siyaset, diğer pek çok ülkede olduğu gibi sürekli karşılıklı iktidar ilişkisinde olmuştur. Bu çerçeveden yola çıkan araştırmada, basın-iktidar ilişkilerindeki dönüşümlerin gazetecilik anlayış ve uygulamalarına yansımaları, basının editoryal üretim sürecinde etkileri yüksek olan köşe yazarlarının algı, deneyim ve yorumları ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Görüşme yapılan köşe yazarlarının algı ve deneyimlerine göre basın-iktidar ilişkilerindeki en çarpıcı kırılma, 1980 sonrasında Türkiye’de neoliberal politikaların uygulamaya girmesiyle gerçekleşmiştir. Neoliberal politikaların gazetecilik pratiklerine yansımaları basının sermaye yapısındaki değişiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılara göre, sermaye yapısındaki değişiklik 1950’lerde başlamış, 1960’larda devam etmiş ve 1980’lerde köklü olarak değişmiştir. Neoliberal politikalar daha önceki dönemlerden farklı biçimlerde köşe yazarlarını hem siyasete dahil etmiş ve öncülük ettiği dönüşümün sözcüleri olmalarını sağlamıştır. Bu süreçte köşe yazarlarına tüketim kültürünün dönüşümünde de önemli bir rol atfedilmiş; dolayısıyla basın-iktidar ilişkisi sermaye yapısının ötesinde köşe yazarlarının kişisel ilişkileri

ve işlevleri bakımından da değişime uğramıştır. Bir diğer anlatımla, basın-iktidar ilişkileri, sermayenin devreye sokulmasıyla sermaye-iktidar ilişkisine dönüştürülmüştür. Böylece, hem siyaset hem de sermaye kesimleri tarafından bir medya aristokrasisinin oluşturulduğu sistemde yeni gazeteci tipinin bu kesimler arasında köprü görevi yürütmeye başlamışlardır.

ANAP dönemine denk gelen bu dramatik değişimin, basın üzerinde büyük yapısal etkileri olmuştur. Katılımcıların anlatımlarından, gazete patronlarının ekonomik çıkarları nedeniyle iktidar ile kurduğu ilişkinin gazeteci tipinin karakterini, buna paralel olarak, gazetecilik meslek anlayışı değiştirmiş olduğu, sonuçta gazetecilik pratiklerinin yeniden yapılandığı anlaşılmaktadır. Sermayenin siyasal iktidarın güdümünde olması basını da yörüngeye sokmuş; diğer deyişle medya gücünü siyasal iktidarın kullanımına açmıştır. Köşe yazarlarının tersine, basının asli unsuru olan gazetecilerin (habercilerin) ekonomik güçlerinin zayıflaması, sendikasılaşma ile birlikte işsiz kalma ve anaakım medyada yer bulabilme olanaklarının azalmasıyla, kimi gazetecinin gerek siyasal iktidarın gerekse medya patronlarının baskısı karşısında düşünce ve ilkelerinden vazgeçmeleriyle sonuçlanmıştır.

ANAP hükümetlerinden AKP hükümetlerine kadar olan dönemde Türkiye’de işbaşında olan koalisyonlar dönemi basının göreceli bir özerklik kazanmasını ve iktidar savaşında bağımsız bir aktör gibi rol alabileceği yanılgısını yerleştirmiştir. Bu dönemde köşe yazarları ve gazete haberleri aracılığı ile basın patronları hükümetler üstünde kendilerine ekonomik çıkarlar sağlamak yönünde baskı uygulayabilmişlerdir. Sonuçta basının görece özerk olduğu bu dönemde de tam anlamıyla vatandaşın temsilcisi ve sözcüsü olarak kamu yararına ve vicdanına hizmet ettiğini söylemek güçtür. Köşe yazarlarının da bu döneme ilişkin değerlendirmelerinde arkalarında dayandıkları kurumun gücüyle hareket etmenin verdiği abartılı özgüven fark edilmektedir.

Günümüzde medyanın seçkinleri olarak görebileceğimiz köşe yazarlarının gazetecilik pratikleri yasal sınırlamalar ve medya kurumlarının da içinde olduğu karmaşık bir siyasal ekonomik ilişkileri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu açıdan görüşmelerden ortaya çıkan bir olgu da köşe yazarları ile siyasetçiler arasındaki ilişkinin Özal dönemindekinden farklı olarak daha dolaylı gerçekleştiğidir. Medya sahipleri ya da medyada hükümetin görüşünü temsil eden danışmanlar gazetecilik pratiklerini yönlendirmekte, gazeteci/köşe yazarı ile siyasetçiler doğrudan bir ilişki kurmamaktadır. Günümüz pratiklerini değerlendirmekte ele alınacak diğer bir olgu ise basın ya da medya alanındaki rekabetin artık gazetecilik pratikleri üstünden değil daha geniş sahadaki bir ekonomik rekabetin parçası olarak oluştuğudur. Rekabetin odağının bu şekilde kayması da basın-iktidar arasındaki ilişkileri siyasi nitelikli olmaktan çıkartıp daha ziyade ekonomik çıkar ilişkileri hattına yerleştirmiştir.

1990'lı yıllarda özellikle merkez medyada yer alan gazeteler, anın ve koşullara gelişimine göre siyasal pozisyon alıp, siyaset kurumu karşısında göreceli güç kazanabilmiş olmalarına karşın, 2000'li yıllarda durum değişmiştir. Medya, uzun koalisyon hükümetleri yıllarının ardından Gülen cemaati ile ortaklaşa kurduğu tek partili geniş tabana yayılan hükümet ve karizmatik liderlik karşısında göreceli gücünü kaybetmiştir. Koalisyonlar döneminin ardından Cemaatin devlet bürokrasisinin çeşitli kademelerinde olduğu gibi ekonomi ve medya alanlarındaki etkinliğinin yanı sıra, hükümetten kaynaklanan çeşitli yansımalar söz konusudur. AKP hükümetinin ve özellikle de Başbakan Erdoğan'ın doğrudan medyayı, medya patronlarını, köşe yazarlarını eleştirmesi doğal olarak infial, öfke ve tepki yaratmıştır. Ancak görüşmeler de göstermektedir ki, son on yıl içinde bu tepki ve öfkenin Başbakan Erdoğan'dan ziyade medyanın sermaye yapısına ve ekonomik çıkarları için basını bir araç olarak görmekten başka bir değer atfetmeyen medya patronlarına yönelmesi gerektiği anlayışı yerleşmiştir. Basın kurumlarının mevcut sahiplik ve sermaye yapısı içinde köşe yazarları hükümetin ve başbakanın eleştirilerine ve yönlendirici tavırlarına karşı örgütlü ve yapısal bir itiraz ortaya koymamaktadırlar. Eleştiri ve yönlendirmeler ise medya kuruluşlarının yayınladıkları yayın ilkeleri ile kısmen yapısal bir nitelik almaktadır. Bunun karşısında gazeteciler tepkilerini kişisel alanda dile getirmekte, duygusal tepkilere otosansür pratikleri eşlik etmektedir.

Hükümetin ve özellikle de Başbakan Erdoğan'ın doğrudan medyayı, medya patronlarını, köşe yazarlarını eleştirmesi, kurum içi eşik bekçiliği ile sansür işleyişini devreye sokmaktadır. Yayın ilkeleri ile medya kuruluşları hem kendilerini siyasal iktidara karşı bir savunma mekanizması oluştururken, iktidarı rahatsız eden gazetecileri kısıtlamak ya da işten çıkarmanın gerekçesini hazırlayabilmektedirler. İktidar kaynaklı etkiler nedeniyle, gazetelerin editoryal yönetimindeki her düzeyde eşik bekçiliği devreye girerken, habercilik anlayışı değişmekte, habercilerin soru sorma refleksi körelmekte, köşe yazarlarının yazılarının sansürlenmekte ya da hem gazetelerdeki işlerinden çıkarılarak hem de merkez medyadan (TV ve radyolardan) uzaklaşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Basın-iktidar ilişkisinin yansıması sonucu işten çıkartılan köşe yazarları anaakım medyaya alternatif yeni gazetelerin köşelerini doldurmakta ve bu gazeteleri hızla anaakıma taşımaktadır. Diğer taraftan, İslami ya da muhafazakar medyadan merkeze yoğun transferler yaşanmaktadır. Bu anlamda Türkiye'de anaakım gazeteciliğin de özellikle son yıllarda ciddi kaymalara sahne olması, yeni çalışmalarda ele alınması ve incelenmesi gereken bir konuyu oluşturmaktadır.

Yapılan eleştiriler hakkındaki katılımcı görüşlerine göre, konular nedeniyle haberler kadar yorumlar da tepki çekmektedir. Anlatıların yoğunluğundan, tahakkümün öncelikle medya çalışanları ama özellikle köşe yazarları üzerinde kurulmaya çalışıldığı izlenimine sahip

oldukları söylenebilir. Bu, Susan Herbst'ün (2003; 2006) medya türevli otoritesine işaret ederken, yeni kurulan sisteme uyumsuz olanların dışlandıkları anlaşılmaktadır. Bir suskunluk sarmalı içine girmeyen köşe yazarlarının kitle gazetelerindeki işlerini kaybettikleri, birer sapkın olarak merkezden dışlandıkları ve yalnızca merkez dışındaki kitle gazetesi özelliği taşımayan kurumlarda iş bulabildikleri, sosyal medyayı yoğun biçimde kullanmanın yanı sıra, internet gazeteciliğine yöneldikleri, bir kısmının da terör örgütü üyeliği gibi nedenlerle tutuklanıp cezaevine gönderildikleri görülmektedir. İktidar yapısı içinde yer almayan gazeteciler açısından en önde gelen basın özgürlüğü kriterlerinin, *ifade özgürlüğüyle ilgili yasaların var olması, iş güvenliği ve haber yapma güvencesi olması ya da medyanın iktidar baskısı altında olması* gibi yorumlarının yanı sıra yoğunluklu olarak *hapiste yatan gazeteci sayısı* ile belirlenir olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Siyasal iktidarın yasal ve mali yaptırımlarla medya sermayesini denetim altında tutmasının yanı sıra, kanalize ettiği kendi ideolojik görüşündeki kişilerle, Gramsci'nin (1986, s.201) betimlediği biçimde, kendi organik aydınını oluşturabildiği görülmektedir. İktidarın organik bir parçası gibi gören, bir *misyon gazetecilik* görevi yüklendiğini kurumsal olarak kabul etmiş gazetelerin ve gazetecilerin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yoğun bir siyasal paralelliğin varlığından söz edilebilir. Bu yapı içinde, iktidara yakın medyanın yorum yönelimli gazetecilikle, iktidarın arzuladığı biçimde yayın yapılmasıyla topluma iktidarın otoritesinin ve meşruluğunun yeniden üreten bir çeşit hükümet devlet yayıncılığı modeli yürütmekte olduğu söylenebilir.

Yapılan görüşmelerden, ekonomik iktidara sahip sermaye grupları ve reklam verenlerin yanı sıra, öncelikle medya şirketlerinin mülkiyeti, kâr amaçlı şirketler olması ve patronlarının mesleki pratiklerine etki yaptığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, kamuoyu önderi (gündem oluşturucu) ve kanaat önderi (gündem yorumlayıcı) işlevlere sahip olması gereken köşe yazarlarının günümüzde, çalıştığı gazetenin iktidara olan konumuna göre durum alabilen, eşik bekçiliği, hatta tetikçilik yapabilen kişilere dönüştüklerini belirtmektedirler. Öte yandan, habercilik anlayışının ise, ağırlıklı olarak, iktidar baskısı altında, medya patronlarının da devreye girmesiyle hükümetin isteği doğrultuda gerçekliğin iktidara göre değiştiği yine katılımcı görüşlerinden ortaya çıkmaktadır. Siyasal iktidarın özelliği nedeniyle daha müdahaleci bir mekanizma biçimine dönüşen devlet, yalnızca ekonomi değil, aynı zamanda medya üzerinden toplumun her kesimine yönelmektedir. Althusser'in (2006(a); 2006(b)) dikkat çektiği gibi, devlet iktidarını kalıcı olabilmek için Devletin İdeolojik Aygıtları içinde ve üstünde kendi hegemonyasını uygulaması gerekmektedir. DİA'dan biri olan medyanın (basın), “devlet için yıkıcı olabilecek çelişkileri barındıran bir savaşım alanı olması” (Fung, 2006), siyasal iktidarın özellikle basına (gazete ve TV) duyduğu ilgiyi açıklar niteliktedir.

Bilgi akışının siyasal iktidarca engellenmesi ya da manipüle edilmesi, bilginin denetimi yoluyla iktidarı pekiştirirken, kamuoyunun oluşması, gelişmesi ya da yanılarak gerçekte demokrasi sekteye uğratılmaktadır. Bir diğer deyişle, basın yanı sıra medyanın tamamına uygulanmakta olan sansür ve otosansür kurumsallaşarak, 2000’li yıllarda toplumsal yapının bütün unsurlarına yayılarak ökülteşmektedir.²¹⁹

Tüm bu hareketlilik, gazeteciliğin mesleki ideolojisini oluşturan etik değerleri, toplumsal ve siyasal sorumluluk işlevlerini yerinden etmiştir. İktidarın kendi organik aydınları ve diğer anaakım medya profesyonelleri, Spivak’ın (2010) belirttiği tarzda bir *epistemik şiddet* uygulayarak, hegemonik ilişkileri yeniden üretmekte ve dengeleri güvence altına alarak toplum üzerinde bir *sessizleştirme programı* (ya da Elizabeth Noelle-Neumann’ın suskunluk sarmalı) uygulamaktadır. Bir diğer anlatımla, gazetecilerin motivasyonlarının, olay çerçevelerini iktidara uygun ve onun oluşturduğu siyasal kültüre uyumlu biçimde paketlemeleri için düzenlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu, aynı zamanda, kültürel üretim gücünün de siyasal iktidara geçtiği anlamı taşımaktadır.

Buna karşılık, iktidarın doğrudan ya da dolaylı müdahalesinin köşe yazarları üzerinde iki türlü etki yaptığı görülmektedir. Görüşme yapılanların büyük çoğunluğu kendilerine ya da meslektaşlarına yönelik eleştirilere alıştıkları, bunları artık önemsemedikleri gözlemlenirken, diğerlerinin sinirlendikleri, eleştiriler karşısında kızgınlık, bir isyan duygusu hissettikleri, yazarak tepki verdikleri, ancak genel olarak herhangi bir örgütsel tepki içine girmeme eğiliminde oldukları da görülmektedir. Bu umursamazlık, kanıksamanın yanı sıra, bazı katılımcıların kendi anlatımlarıyla, artık kurumsallaşmış olduğu anlaşılan sansürün bir sonucu olarak, kendilerine otosansür uygulamalarıyla kendi eşik bekçilerine dönüşerek iktidar ilişkilerinin oluşumuna ve yeniden üretimine dolaylı olarak katkıda buldukları anlaşılmaktadır. Aksi durumda, kimi katılımcının anlatımlarından, siyasal iktidarın talepleri doğrultusunda gazetecilerin hem işsiz hem de mesleksiz kalabildikleri de anlaşılmaktadır. Üstlerinde hissettikleri basıncın sonucu olarak ortaya çıkan sansür ve otosansürü uygulama durumunda kalmaları, Shoemaker ve Reese’ın (1997) medya içeriklerine etki eden mesleki ideolojilerin hiyerarşisi (öncelik sıralaması) olarak tanımladığı sıralamayı değiştirdikleri anlamına gelmektedir.

Tüm bu etkiler, katılımcıların kendi betimlemeleriyle, günümüz medya alanında *kutuplaşmış* ve *tarafli* biçimde *hesaplaşma çabasında* olan, *kaotik*, *terör ortamda*, *cahil* biçimde *etik dışı* ve *manüplatif* etkinliklerle *korkuya*, *ürkekliğe* ve *belirsizliğe*, *mutsuzluğa* ve de *karamsarlığa* neden olan; kendi içinde *baskıcı*, dışı karşı *biat etmiş*; yani *teslim* olmuş

²¹⁹ Ökült, kurumsallaşmış, nesnelleşmiş ve büyük ölçüde toplumsallaşmış unsur olarak tanımlanabilir (Bernstein, 2009, s. 24).

bir medya iklimini oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan gazeteci ve yazarların genel görüşü, kutuplaşmış ve birbiri ile sürekli bir çatışma halindeki güvensiz bir medya ortamının varlığı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Türkiye’de toplumun hemen her kesiminde yaşanan bir kutuplaşmadan, bunun sonucu olarak toplumsal çatışma biçiminde kendini gösterdiğinden söz edilir. Yapılan görüşmelerde de bu çatışmanın taraflarıyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu, katımcıların kimine göre, bir *laik-İslamcı* çatışması; kimine göre *klasik cumhuriyetçilik-İslamcılık* çatışması; kimine göre *Türk-Kürt* çatışması; kimine göre ise, *eski burjuvazi-yeni burjuvazi* çatışması biçiminde yaşanmaktadır. Katılımcıların belli bir fikir birliği içinde olamamalarının, siyasal iktidarın yaptırımları karşısında örgütsel tepki oluşturmayı yeğlememelerinden de anlaşıldığı gibi, neoliberal sürecin bir sonucu olarak örgütlü yapıların yanı sıra düşünce yapılarının bozulmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Örgütsüzlük eğilimine paralel olarak, bireyci yazınsal tepki ve duygusal tepki göstermeyi tercih etmelerinden dolayı, Türkiye’nin bu güncel durumu ile ilgili kalıcı, istikrarlı ve tutarlı bir belirlenimde bulunamadıkları görülmektedir. Ancak, kutuplaşma olgusu kişiden kişiye değişmekle beraber, yapılan görüşmelerde katılımcılar, söz konusu çatışmaların yürütücüsünün siyasal iktidar olduğu ve de medyanın bir savaş alanına dönüştüğü noktasında birleşmektedirler.

Yukarıda tabloya bakarak, medyada gerçekleşen değişimin günümüzde Türkiye’de geçerli siyasal kültürün bir sonucu olarak gerçekleşmekte olduğu söylenebilir. Günümüz koşullarında basın, siyasetin egemen olduğu kültürden yoğun biçimde etkilenmektedir. Bu nedenle, araştırmaya katılım sağlayanların çoğunluğunun da belirttiği gibi, basının, genel olarak da medyanın geleceğinin Türkiye’nin geleceğinden bağımsız düşünülemez bir durum olduğu açıktır. 2000’li yılların başındaki siyasi kırılmaya benzer bir değişim yaşanmadıkça, güven bunalımından çıkıp okuyucuyu kendi yanına almadıkça bugünün basın-iktidar ilişkilerinin değişmeyeceği öngörülebilir.

Medya aristokrasisinin başat unsurlarından olduğu kabul edilen köşe yazarlarının dışında iktidar etkilerini üstlerinde hisseden basının yapı taşı olan muhabirler ve editörler gibi adları toplum tarafından bilinmeyen çok sayıda kişinin araştırmaya dahil edilememesinin bir eksiklik olduğu itiraf edilmelidir. Bu eksikliğin giderilmesinin yanı sıra, günümüz iktidar ilişkilerinde siyasetçilerin basına bakışlarının nasıl olduğunun da sorgulanmasının da, daha bütüncül bir kavrayışa ulaşılmasına olanak sağlayacağı kesindir. Ancak, başta da belirtildiği gibi, bu çalışma köşe yazarlarının algı ve deneyimleriyle medyadaki değişimi siyasal iktidar ile karşılıklı ilişkisi çerçevesinde ortaya koyma çabasında köşe yazarlarına ilişkin ipuçları sağlamıştır. Basın-iktidar ilişkilerine yönelik bu keşfedici özelliğiyle, aynı konuya eğilecek gelecekteki araştırmaların varsayımlarını ve sorularını tanımlayabilmeye yardım edecektir.

KAYNAKÇA

- Adaklı G., “Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol”, Medya Politikaları, (Der.) Kejanlıoğlu D. B., Çelenk S., Adaklı G., 145-202, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- Adaklı G., Türkiye’de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2006.
- Adaklı G., “Gazetecilik Etiğini Belirleyen Yapısal Unsurlar: Mülkiyet ve Kontrol Sorunu”, Televizyon Haberciliğinde Etik, (Der.) Çaplı B. ve Tuncel H., 61-96, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010.
- Adorno T. W., Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi, (Der.) Bernstein J.M., (Çev.) Ülner N.-Tüzel M.-Gen E., İletişim Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 2009.
- Ahmad F., Modern Türkiye’nin Oluşumu, Sarmal Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, Ekim 1995.
- Akdoğan Y., “Ak Parti- Muhafazakârlık ve Demokrasi”, Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, 10-11 Ocak 2004, AK Parti, Ankara, 2004.
- Akın D., “Mâbeyn Kâtibi”, T24, 14.3.2013, Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/yazarlar/dogan-akin/mabeyn-katibi,6339>, Son Erişim Tarihi: 19.09.2014.
- AKP Parti Programı, AKP İletişim Merkezi, 2002, Erişilen Kaynak: <http://www.akparti.org.tr/akim/program.asp?dizin=35&hangisi=1>, Son Erşim Tarihi: 11.9.2012.
- Aksiyon, “Sabah-ATV Çalık’ın...”, 10.12.2007.
- Akşam, “Davalar İşe Yaradı Basının Dili Değişti”, 23.11.2008.
- Akşam, “Maaşını Ödediğin Yazara Hakim Ol”, 26.2.2010.
- Akşam, “Erdoğan’la Buzları Eriten Sır Yemek”, 21.1.2011.
- Akşam, “İşte ‘Akil Adamlar’ın Listesi”, 3.4.2013.
- Akşam, “Gazeteci Atma Rehberi!”, 6.4.2013.
- Akşam, “BMC İle ‘Devrim’ Hayaline Rekabet’ten Onay Çıktı”, 22.5.2014.
- Akşin S., “Jön Türkler”, 832-843, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ansiklopedisi, Vol. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985. Akyol T., “AKP ve CHP”, Hürriyet, 6.6.2012.
- Aktüel, “Ciner Hükümete Kumpas Kurdu”, 6.8.2014.
- Aljezeera, Kronoloji: Yolsuzluk ve Rüşvet Operasyonu”, 31.1.2014.
- Allport F. H., “Polls and the Science of Public Opinion”, The Public Opinion Quarterly, Vol. 4, No. 2. (Jun., 1940), 249-257.
- Altan M.,” Mehmet Altan: AKP’ye Yakın Gazeteler Siyasi Baskıyla İlan Topluyor!”, (Röp.) Özvarış H., T24, 29.1.2012 Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/haber/mehmet-altan-akpye-yakin-gazeteler-siyasi-baskiyla-ilan-topluyor,194727>, Son Erişim Tarihi: 18.9.2014
- Altaylı F., “Ne Oldu Güneş Bey?”, Sabah, 26.10.2005.

- Altaylı F., “Ne Var Ne Yok”, (Röp.) Akinan S., SKY Türk, 26.8.2007.
- Altaylı F., AKP Kıskaçında Medya: Sabah-ATV Olayı İlahi El Koyuş, (Röp.) Esendemir K., 28-148, Cadde Yayınları, İstanbul, 2008.
- Altaylı F., “Çok Önemli Bir Kefalet”, 4.11.2012.
- Altaylı F., “Kim Manşetlere Karışmadı ki!”, Habertürk, 12.3.2011.
- Altaylı F., “Ali Fuat Yılmaz: Muazzam Suçlar Ortaya Çıkardık; O Zaman Arkamızdaydılar”, Habertürk, 7.3.2014.
- Altheide D.L., Qualitative Media Analysis, Sage, Newbury Park, CA, 1996.
- Althusser L., İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev.) Tümertekin A., İthaki Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006(a).
- Althusser L., Yeniden Üretim Üzerine, (Çev.) Tümertekin A ve Ergüden A. I., İthaki Yayınları, İstanbul, 2006(b).
- Altschull J. H., Agents of Power: The Media and Public Policy, Longman, White Plains: New York, 1995.
- Amenta E., “Making the Most of an Historical Case Study: Configuration, Sequence, Casing, and the US Old-age Pension Movement”, The SAGE Handbook of Case-Based Methods, Byrne D. and Ragin C.C. (Eds.), 351-366, SAGE Publications, London, 2009.
- Anayasa Mahkemesi, “Ahmet Mesut Yılmaz ve Güneş Taner Kararı”, 23.7.2004, Erişilen Kaynak: http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/02_yilmaz_taner_05_02.pdf, Son Erişim Tarihi: 23.9.2013
- Andrade A. D., “Interpretive Research Aiming at Theory Building: Adopting and Adapting the Case Study Design”, The Qualitative Report, Vol. 14 No. 1, (2009), 42-60.
- Arıkan A., 1957-1961 Dönemi Türkiye’de Basının Durumu ve Basın İktidar İlişkileri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.
- Arsan E., “Medya-Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu”, Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi, (Der.) Çiler Dursun, 151-182, Elips Kitap, Ankara, 2004.
- Arsan E., “Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Araştırma: Gazeteci Gözüyle Sansür ve Otosansür”, Bianet, 2011, Erişilen Kaynak: http://www.bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/000/296/original/sivil_itaatsizlik_ve_sans%C3%BCr_1_.doc, Son Erişim Tarihi: 04.10.2013.
- Arsan E., “Spin Doktorları İş Başında”, (Röp.) Mavioğlu E., Cenderedeki Medya, Tenceredeki Gazeteci, İthaki Yayınları, İstanbul 2012.
- Arslan A., “Medya – Politika İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Vol.1 No. 1, (Haziran 2004), 1-8.

- Arvas İ. S., “Cumhuriyet Döneminde Basında Etik Bağlamda Ortaya Konulan Uygulamalar ve Bir Meslek Örgütü: Basın Konseyi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.
- Aslandaş A. S. ve Bıçakçı B, Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ataay F., Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Siyasal Değişimin Dinamikleri, De Ki, Ankara, 2008.
- Atabek, Ü, “Alternatif Medya ve İletişim Teknolojileri”, 2. *Ulusal İletişim Kongresi*, İstanbul, 2001.
- Ataklı C., “Medya ve Yozlaşma”, Yeni Türkiye, Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı, Vol. II, No. 14, (1997), 1250-1251.
- Ataklı C., “İş Kolundan Sektöre, Basından Medyaya, İşte Hikâyemiz”, Vatan, 5 Mart 2012.
- Aydınlık, “Cemaatin Para Kaynakları”, 11.8.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/14359-cemaatin-para-kaynaklari.html>, Son Erişim Tarihi: 7.2.2014.
- Bağımsız, No. 23, (28 Haziran-4 Temmuz 2013).
- Bakıcı S., “2002-10 AKP İktidarı Döneminde Basının Mülkiyet Yapısının Değişimi ve Siyasal Etkileri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri A.B.D Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Bali R. N., “Yeni aristokratlar: Köşe yazarları”, Birikim, No. 117, (Ocak 1999), 48-56.
- Bali R. N., “‘80’li ve ‘90’lı Yılların Mirası, Birikim, No. 152-153, (Aralık 2001 – Ocak 2002), 206-210.
- Barlas M., “Medya-siyaset ilişkilerindeki hastalık tedavi edilmelidir”, Sabah, 29.5.2008.
- Barlas M., “Yeni Tıp Köşe Yazarının Seçkin Örneği”, Sabah, 28.9.2010.
- BBC Türkçe Haberleri, “Gezi Eylemleri Türk Medyasının Miladı Olur Mu?”, (Haz.) Girit S. ve Koraltan G, 14.6.2013.
- BBC Türkçe, “İngiltere’de Telekulak Davasında Mahkumiyet”, 24.6.2014.
- BBC World News, “Hardtalk”, 3.3.2012.
- Bedirhanoglu P., “Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü”, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, (Der.) Uzgel İ. ve Duru B., 40-65, Phoenix, Ankara, 2010.
- Beetham D. ve Boyle K., Demokrasinin Temelleri, Liberte Yayınları, Ankara, 1998.
- Bennett W. L., “Toward a Theory of Press-State Relations in the United States”, Journal of Communication Vol. 40, No.2, (1990), 103-125.
- Bennett W. L., Lawrence R. G., Livingston S., “None Dare Call It Torture: Indexing and the Limits of Press Independence in the Abu Ghraib Scandal”, Journal of Communication No. 56, (2006) 467–485, doi:10.1111/j.1460-2466.2006.00296.x.

- Berberoğlu E., “Enis Berberoğlu: Gelen de, Giden de Banka Reformu İstiyor”, Hürriyet, 16.3.2001
- Bernstein J.M., Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi, (Der.) Bernstein J.M., (Çev.) Ülner N., Tüzel M. ve Gen E., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Bianet, “Erdoğan, Şık’ın Kitabını Bombaya Benzetti”, 11.4.2011, Erişilen Kaynak: <http://bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/129240-erdogan-sikin-kitabini-bombaya-benzetti>, Son Erişim Tarihi: 26.2.2014.
- Bila F., “Yön”, Milliyet, 01.10.2012.
- Bilgin D., “Molotofçu Tiplerle Gazete Çıkarmaya Kalkıştım”, (Röp.) Vural F., Türkiye Gazetesi, 7 Mayıs 2013.
- Birand M. A., “Etrafın Yok Olur, Sıfır Olur. Elini Uzatacağın Kişi Kalmaz...”, Bab-ı Ali’nin Dikenleri, (Der.) Kılıç Ö. ve Demir K., 129-137, Okur Kitaplığı (Metamorfoz Yayıncılık), İstanbul, 2012.
- Birgün, “Erdoğan Suçluyu Buldu”, 18.3.2013.
- Birgün, “Yeni iddia: Başbakan Aradı, 3 Gazeteci Kovuldu”, 9.2.2014.
- Blumer H., “Toward a Theory of Public Opinion”, American Sociological Review, Vol. 13, No. 5, (Oct., 1948), 542-549.
- Bora T ve Erdoğan N., “Biz Anadolu’nun Bağrıyanık Çocukları...”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık, (Der.) Çiğdem A., Vol. 5, 2003, Ulaşılan Kaynak: http://tulp.leidenuniv.nl/content_docs/wap/tbne.pdf, Son Erişim Tarihi: 29.04.2009.
- Bourdieu P., Televizyon Üzerine, (Çev.) Ilgaz T., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Bugün, “Başbakan Erdoğan Medya Yöneticilerine Seslendi”, 25.9.2010.
- Bugün, “Başbakan Erdoğan’dan Habertürk’e Bahçeli Sansürü”, 5.2.2014.
- Dündar C., Aykırı Sorular, (Röp.) Aysever E., CNN Türk, 20.11.2012.
- Dündar C. “Bugünkü Sopa 28 Şubat’tan Daha Sert, Havuç İse Daha Büyük”, (Röp.) Başaran E., Radikal, 15.8.2013.
- Chomsky N., ve Herman E. D., Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir, Mirvana Yayınları, İstanbul, 1998.
- Chomsky N., Medya Gerçeği, Everest Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Chomsky N., Demokrasi ve Eğitim, (Çev.) Abadoğlu E., Karadağ B., Kutluata Z., Ersoy N., Saysel A. K. ve Sönmez A., BGST Yayınları, İstanbul, 2007.
- Cihan, “Dumanlı: Buyrun Gerçek Tiraj Denetimine”, 27.5.2013.
- CNN Türk, “Aydın Doğan: ‘Bizde Biat Kültürü Yok’”, 8.9.2008.
- CNN Türk, “Erdoğan’dan Nuray Mert’e Ağır Sözler”, 6.6.2011.
- CNN Türk, “Arınç’tan Tutuklu Gazeteci Açıklaması”, 23.11.2011.

- CNN Türk, “Son Darbe: 28 Şubat”, (Haz.) Birand M.A., 13.2.2012.
- CNN Türk, “Doğan Holding Onursal Başkanı Aydın Doğan: "Bu İlkeleri Bizzat Gazeteciler Hazırladı", 10.12.2012.
- CNN Türk, “İşte 63 İsimden Oluşan Akil İnsanlar Listesi”, 4.4.2013.
- CNN Türk, “Zekeriya Öz, Bolu’ya Atandı”, 11.2.2014.
- Coşkun B., “Her Biri Bıçak Yarası... Her Seferinde Ağlayarak Çıktım”, Bab-ı Ali’nin Dikenleri, (Der.) Kılıç Ö. ve Demir K., 35-45, Okur Kitaplığı (Metamorfoz Yayıncılık), İstanbul, 2012.
- Çölaşan E., Kovulduk Ey Halkım, Unutma Bizi, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
- van Cuilenburg J., “Medya ve Demokrasi”, Televizyon Haberciliğinde Etik, (Der.) Çaplı B. ve Tuncel H., 99-124, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010.
- Cumhuriyet, “Erdoğan’dan Doğan’a Savaş”, 7.9.2008.
- Cumhuriyet, “Erdoğan’dan Medya Patronlarına Fırça” 26.2.2010.
- Cumhuriyet, “CHP, Başbakan’a İşten Çıkarılan Gazetecileri Sordu”, 15.8.2012.
- Cumhuriyet, “Gezi Parkı Kapağı NTV Tarih Dergisi’ni Kapattırdı”, .1.7.2013.
- Cumhuriyet, “THY’den Cemaate Yakın Gazetelere Ambargo”, 20.12.2013.
- Cumhuriyet, “İşte Türkiye’yi Sarsan O Kayıtlar”, 28.3.2014.
- Curran J., “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 181-261, Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- Çakan I., Konuşunuz Konuşturunuz, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çalışkan K., “Hürriyet’in Talihsiz Sansürcüsü”, Bağımsız, No. 9, (22-28 Mart 2013).
- Çavdar T., “Serbest Fırka”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Vol. 8, (1983), 2052-2059.
- Çelik K., “Müzik Kutusu Gibi Medya” Yeni Türkiye, Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı, Vol. 2, No. 14, (1997), 1255-1256.
- Çölaşan E., “Ayağımda Kot Pantolon, İşçi Tulumu... Her Şeyimi Toz Toprak İçerisinde Toparladım...”, Bab-ı Ali’nin Dikenleri, (Der.) Kılıç Ö. ve Demir K., 83-89, Okur Kitaplığı (Metamorfoz Yayıncılık), İstanbul, 2012.
- Dağıstanlı M. A., “5N1K’nın Yazarı Bombayı Patlattı! NTV’deki ‘Alo Fatih’ Kim?”, Medya Radar, 17.2.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/5n1knin-yazari-bombayi-patlatti-ntvdeki-alo-fatih-kim-haberi-113632>, Son Erişim Tarihi: 18.2.2014.
- Dağıstanlı M. A., “Bir Lağım Çukuru Olarak Türkiye Medyası”, Bağımsız, No. 45, (1.2. 2014), 14-15.
- Dağıstanlı M. A., 5 Ne 1 Kim?, Postacı Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Dahl A. R., Demokrasi Üzerine, (Çev.) Kadioğlu B., Phoenix Yayınevi. Ankara, 2010.

- Daniel D., “Case Study Methodology: Fundamentals and Critical Analysis”, *Cognitie, Creier, Comportment*, Vol. 11, No. 2, (June 2007).
- Değirmenci N., “Medya ve Demokrasi: Türkiye’de Siyasal İktidar-Toplum İlişkisinde Medyanın Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi A.B.D. Yayınlanmamış Doktora Lisansı Tezi, Ankara, 2010.
- Demir S., “Türkiye’de 2001 Yılı Sonrası Medya-İktidar İlişkileri ve Gazetecilik Pratiklerine Yansıması”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik A.B.D., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.
- Demirkent N., *Medya Medya, Dünya Yayıncılık*, İstanbul, 2000.
- Dever A., “‘Bilginin Efendileri’: Epistemik Cemaat”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, No. 13, (Bahar 2012), 201-218.
- DHA, “İşte ‘Akil Adamlar’ın Listesi”, 3.4.2013.
- Dilipak A., “Klasik Sistem Daha Fazla Gazeteciyi İşten Çıkartmak Zorunda Kalabilir”, Bab-1 Ali’nin Dikenleri, (Der.) Kılıç Ö. ve Demir K., 113-117, *Okur Kitaplığı (Metamorfoz Yayıncılık)*, İstanbul, 2012.
- van Dijk A. T., “Söylemin Yapıları İktidarın Yapıları”, *Medya, İktidar İdeoloji*, (Der. ve Çev.) Küçük M., 271-327, *Ark Yayınları*, Ankara, 1994.
- van Dijk A. T., “Söylem ve İdeoloji: Çok Anlamlı Bir Yaklaşım”, *Söylem ve İdeoloji*, (Der.) Çoban B. ve Özarslan Z., (Çev.) Ateş N., 14-112, *Su Yayınları*, İstanbul, 2003.
- Duran R., *Medyamorfoz*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2000.
- Dündar C., “Manşetlerle Savaş Sırası Bizde”, *Milliyet*, 29.1.2012.
- Dündar C., “Medya İçin Sınav Günleri”, *Milliyet*, 4.10.2012.
- Dünya, “WPP, Manajans’ın Tamamını Aldı”, 14.8.2012.
- Edelman, “Edelman’s Trust Barometer, Annual Global Study 2013”, 2013.
- Eğin O., “Habertürk’ün Geleceği”, *Akşam*, 5.3.2007.
- Ekşi O., “Az Demişiz”, *Hürriyet*, 29.10.2010.
- Ekşi O., “Okuyucularıma Veda”, 31.10.2010.
- Eisenhardt K., “Building Theories from Case Study Research”, *The Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 4, (Oct., 1989), 532-550.
- Emre Kaya A. “Demokrat Parti Döneminde Basın - İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, No. 39, (2010), 93-118.
- Encabo M. N., “Gazetecilik Etiği ve Demokrasi”, *Medya, Kültür, Siyaset*, (Der.) İrvan S., 443-464, *Ark Yayınevi*, Ankara, 1997.
- Entman R. M., “Cascading Activation: Contesting the White House’s Frame After 9/11”, *Political Communication*, Vol. 20, No. 4, (2003) 415-432, DOI: [10.1080/10584600390244176](https://doi.org/10.1080/10584600390244176).

- Entman, R. M., *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. University of Chicago Press, Chicago, 2004.
- Entman R. M., “Framing Bias: Media in the Distribution of Power”, *Journal of Communication*, No. 57 (2007) 163–173.
- Er C., “Hırslıyım ama Kibirli Değilim”, (Röp.) Tekelioğlu T., *Sabah*, 22.07.2012.
- Erdoğan R. T., “Liderler Zirvesi”, *CNN Türk*, 9.6.2011.
- Esel G., “Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası”, *TÜBAR*, No.29, (2011), 145-162.
- Evrek E., “24 Ocak Kararları’nın Ardından, Türk Medya Sektöründe Değişen Mülkiyet Yapıları ve İktidar İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri A.B.D. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2009.
- Fernández W. D., “The Grounded Theory Method and Case Study Data in IS Research: Issues and Design”, Paper Presented at the Information Systems Foundations: Constructing and Criticising, Hart D.and S. Gregor, 43-60, Canberra: ANU E-press Australia, 2004(a), 1920942203 (online), Erişilen Kaynak: http://epress.anu.edu.au/info_systems/mobile_devices/ch05.html, Son Erişim Tarihi: 4.12.2012.
- Fernández, W. D.. “Using the Glaserian Approach in Grounded Studies of Emerging Business Practices”, *Electronic Journal of Business Research Methods*, Vol. 2, No.2, (2004(b)), 83-94.
- Fiske J., *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara, 2003.
- Fontana B., *Hegemony and Power on the Relation Between Gramsci and Machiavelli*, University of Minnesota Press, Minnesota, 1993.
- Foucault M., *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev.) Kılıçbay M. A., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- Foucault M., *İktidarın Gözü*, (Çev.) Ergüden I., Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2007.
- Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/country/turkey>.
- Freidman J., “Beyond Cues and Political Elites: The Forgotten Zaller”, *Critical Review: A Journal of Politics and Society*, Vol. 24 No.4, (2013), 417-461, DOI: [10.1080/08913811.2012.807639](https://doi.org/10.1080/08913811.2012.807639).
- Freire P., *Ezilenlerin Pedagojisi*, (Çev) Hattatoğlu D. ve Özbek E., Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Fung A., “Medya Ekonomisinin Politikası ve Medya Politikasının Ekonomisi: Kısa Bir Bakış”, *Kitle İletişiminin Ekonomi Politikası*, (Der.) Yalyagül L., 31-60, Dalbaz Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Gazeteciler, “Flaş Flaş! Mine Kırıkkanat Vatan’dan Kovuldu!”, 3.9.2010, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/gundem/flas-flas-mine-kirikkanat-vatandan-kovuldu-22028h.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Gazeteciler, “Ruşen Çakır ile Başbakan’ın Program Atışması”, 10.6.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/medya-kosesi/rusen-cakir-ile-basbakanin-program-atismasi-36284h.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Gazeteciler, “Ethem Sancak Gözünü TÜSİAD’a Dikti!”, 12.2.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/roportaj/ethem-sancak-gozunu-tusiada-dikti-62632h.html>, Son Erişim Tarihi: 11.12.2013.
- Gazeteciler, “Ruşen Çakır’ın Yazı İşleri Bu Yüzden Kaldırılmış”, 14.3.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/medya-kosesi/ferit-sahenk-rusen-cakirdan-bunu-istemis-49038h.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Gazeteciler, “Akşam Gazetesi O Yazarını Kovdu!”, 10.8.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/gundem/flas-aksam-gazetesi-o-yazarini-kovdu-54774h.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Gazeteciler, “Erdoğan’ın Adamı Ciner’in Holdinginin Başına Geçti”, 5.1.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.gazetecileronline.com/newsdetails/8795-/GazetecilerOnline/erdogan39in-adami-ciner39in-holdinginin-basina-gec>, Son Erişim Tarihi: 11.12.2013.
- Gazeteciler, “Eski Medya Patronu Mesajı Verdi: Dönüyorum!”, 27.9.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/tv-haber/eski-medya-patronu-mesaji-verdi-donuyorum-70543h.html>, Son Erişim Tarihi: 2.2.2014.
- Gazeteciler, “Erdoğan’dan Amberin Zaman’a: Haddini Bil Edepsiz Kadın”, 7.8.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteciler.com/gundem/erdogandan-amberin-zamana-haddini-bil-edepsiz-kadin-79241h.html>, Son Erişim Tarihi: 14.8.2014.
- Gazeteport, “Erdoğan 2-1 Gülen”, 19.2.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteport.com.tr/haber/125367/erdogan-2--1-gulen>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Gazeteport, “Ergun Babahan Gönündekini Kaçırıldı”, 22 Mayıs 2012, Erişilen Kaynak: <http://www.gazeteport.com.tr/haber/96214/ergun-babahan-gonlundekini-kacirdi>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Gevgilili A., “Türkiye Basını”, 202-228, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Vol. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- Glaser B.G., “The Use of Theoretical Codes in Grounded Theory”, The Grounded Theory Review, Vol. 5, No.1, (2005), 1-20.
- Glaser B.G., “The Future of Grounded Theory”, The Grounded Theory Review, Vol. 5, No.1, (2010), 1-14.

- Golding P. ve Murdock G., “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 49-76, Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- Gramsci A., Modern Prens, Çev. Esin P., Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984.
- Gramsci A., Hapishane Defterleri, Onur Yayınları, İstanbul, 1986.
- Gramsci A., İtalya İşçi Konseyi Deneyimi, (Çev.) Alp Y., Belge yayınları, İstanbul, 1989.
- Gramsci A., “Madun Sınıflarının Tarihi: Metodolojik Ölçüt”, (Çev.) Yetişkin E., Toplumbilim, No. 25, (Ekim 2010), 21-22.
- Gurenvitch M. ve Blumler J.G., “Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 293-291, Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- Güneş, “1 Yılda 15 Bin Yeni Milyoner”, 10.2.2014
- Güngör N., İletişim: Kuramlar, Yaklaşımlar, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
- Haber 7, “İşte Kasetin Kralı”, 13.2.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.haber7.com/guncel/haber/1127178-iste-kasetin-krali>, Son Erişim Tarihi: 17.10.2013
- Haber 7, “Şirketler Paşaları Paylaşamıyor”, 30.5.2007, Erişilen Kaynak: <http://www.haber7.com/guncel/haber/244571-sirketler-pasalari-paylasamiyor>, Son Erişim Tarihi: 17.10.2013.
- Haber 7, “Can Dündar NTV’den Ayrıldı”, 29.7.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.haber7.com/televizyon/haber/768620-can-dundar-ntvden-ayrildi>, Son Erişim Tarihi: 17.10.2013.
- Haber 7, “Protestolar Sonrası NTV Özür Diledi: Hata Yaptık”, 4.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.haber7.com/televizyon/haber/1034788-protestolar-sonrasi-ntv-ozur-diledi-hata-yaptik>, Son Erişim Tarihi: 9.11.2014.
- Haber 7, “Ruhat Mengi Vatan’dan Kovuldu”, 5.12.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.haber7.com/gazeteler/haber/1102237-ruhat-mengi-vatandan-kovuldu>, Son Erişim Tarihi: 9.12.2013.
- Haber 7, “Mustafa Koç’a Denize İşeme Cezası”, 22.9.2014.
- Haber 10, “Ertuğrul Özkök Görevinden Ayrıldı”, 29.12.2009, Erişilen Kaynak: <http://www.haber10.com/haber/189949/#.UdZ7GTvwmSo>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Haberx, ““THY Uçaklarında Neden Bazı Gazeteler Yok?”, 22.11.2013, Erişilen Kaynak: [http://www.haberx.com/thy_ucaklarinda_neden_bazi_gazeteler_yok\(17,n,10507785,162\).aspx](http://www.haberx.com/thy_ucaklarinda_neden_bazi_gazeteler_yok(17,n,10507785,162).aspx), Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Haberler, “CHP’den İktidar-Basın İlişkileri Konusunda Genel Görüşme Önerisi”, 4.9.2007, Erişilen Kaynak: <http://www.haberler.com/chp-den-iktidar-basin-iliskileri-konusunda-genel-haberi/>, Son Erişim Tarihi: 6.1.2013.
- Haberler, Thy’den Zaman ve Bugün Gazetelerine Ambargo”, 20.12.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.haberler.com/thy-den-zaman-ve-bugun-gazetelerine-ambargo-5449771-haberi/>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Habertürk, “Fehmi Kuru Yeni Şafak’tan Resmen Ayrıldı!”, 24.12.2010.

- Habertürk, “Can Dündar NTV’den Ayrıldı”, 29.7.2011.
- Habertürk, “Ciner Grubu’na Teşekkür Ediyorum”, 9.3.2013.
- Habertürk, “Karamahmet’in 7 Şirketine Haciz!”, 20.5.2013.
- Habertürk, “En Büyük Rakibi Digitürk’e Talip!”, 2.9.2013.
- Habertürk, “İşte Gözaltına Alınan İsimler!”, 17.12.2013.
- Hardt H., “‘Eleştirel’in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi”, Medya, İktidar ve İdeoloji, (Der.) Küçük M., 1-55, Ark Yayınevi, Ankara, 1994.
- Hall S., “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, Medya, İktidar ve İdeoloji, (Der.) Küçük M., 57-103, Ark Yayınevi, Ankara, 1994(a).
- Hall S., “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, Medya, İktidar ve İdeoloji, (Der.) Küçük M., 169-209, Ark Yayınevi, Ankara, 1994(b).
- Hall S., “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 101-126, Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- Hall S., “Eski ve Yeni Kinlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi, (Der.) King A. D., 63-96, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- Hall S., “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 101-126, Ark Yayınevi, Ankara, 2002.
- Hall S., “Kültürel Çalışmalar ve Teorik Mirası”, İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar, (Der.) Çelenk S., 85-114, De Ki Basım Yayın, Ankara, 2008.
- Hallin ve Mancini, Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics, Cambridge University Press, New York, 2004.
- Herbst S., “Political Authority in Mediated Age”, Theory and Society, Vol. 32, No. 4 (Aug., 2003), 481-503.
- Herbst S. “Legitimate Power in a Mediated Age: Revisiting Carl J. Friedrich’s ‘Authority, Reason and Discretion’”, Political Communication, No. 23, (2006), 285-290, DOI: [10.1080/10584600600808653](https://doi.org/10.1080/10584600600808653).
- Herman E. S. ve Chomsky N., Rıza Üretme: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası, (Çev.) Abadoğlu E., Aram Yayınları, İstanbul, 2006.
- Hongur A., “28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Hoş M., Abluka, Destek Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Huberman L., Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, (Çev.) Belge M., İletişim Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1995.

- Hürriyet, “Koç: Tayyip Bey’in 1 Milyar Doları Varmış”, 5.8.2001
- Hürriyet, “AKP Lideri Erdoğan: DP’nin Devamıyız”, 16.5.2003.
- Hürriyet, “Yüce Divan: Başbakan Gece Yarısı Konut’ta İhale Görüşmesi Yapamaz”, 7.11.2006.
- Hürriyet, “TMSF ATV ve Sabah’a El Koydu”, 31.3.2007.
- Hürriyet, “Aydın Doğan: Biat Etmeyiz”, 7.9.2008.
- Hürriyet, “Doğan Enerji, Kuzey Irak’ta 2 Projeye Ortak”, 30.6.2009.
- Hürriyet, “Gerekirse Yine Halka Gideriz”, 27.9.2010.
- Hürriyet, “Kasımpaşaspor’un Dümenine Beşiktaşlı İşadamları Geçti”, 23.5.2012.
- Hürriyet, “Doğan Grubu Geleceğe Hazırlanıyor”, 30.12.2012, Erişilen kaynak: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=13347204>.
- Hürriyet, “Milyoner Sayısı 56 Bini Aştı”, 8.8.2013.
- Hürriyet, “İlkemiz, Tarafsız Bağımsız Gazetecilik”, 12.2.2013
- Hürriyet, “Köprü ve Otoyol İhalesi İptal”, 22.2.2013.
- Hürriyet, “Star Medya Grubu Socar’a Satıldı”, 24.4.2013.
- Hürriyet, “Mehmet Emin Karamehmet ve Dinç Bilgin’e Hapis Cezası”, 10.5.2013.
- Hürriyet, “Çukurova Medya Şirketleri Grup Başkanlığına Cengiz Özdemir atandı”, 1.5.2013.
- Hürriyet, “Erdoğan: Sermaye El Değiştiriyor”, 13.5.2013.
- Hürriyet, “TMSF Çukurova Grubu’ndan 10 Şirkete Daha El Koydu”, 24.5.2013
- Hürriyet, “Nihat Özdemir: ‘Medya Gücüne İhtiyaç Duyduk’”, 30.7.2013.
- Hürriyet, “Koç’un Aldığı O İhale İptal Edildi”, 27.9.2013
- Hürriyet, “İngiltere’de Sansür Korkusu”, 1.11.2013.
- Hürriyet, “İhlas Holding’e Büyük Piyango”, 13.11.2013.
- Hürriyet, “Tofaş’a Ağır Vergi Cezası”, 17.12.2013.
- Hürriyet, “Üç Bakanın Oğlu Gözaltında”, 17.12.2013.
- Hürriyet, “100 milyar TL’lik İhale Devi Medyaya Girdi”, 20.12.2013.
- Hürriyet, “Yolsuzluk Operasyonunda 24 Kişi Tutuklandı”, 21.12.2013.
- Hürriyet, “İngiliz Mahkemesinden Andy Coulson’a 18 Ay Hapis Cezası”, 5.7.2014.
- Hürriyet, “Seçim Anketinde Manipülasyon İddiası”, 7.2.2014.
- Hürriyet, “17 Aralık Dosyası 2 Savcıdan Alındı”, 29.1.2014.
- Hürriyet, “Okurlarımıza”, 7.2.2014.
- Hürriyet, “Reza Zarrab ve Bakan Çocukları Tahliye Edildi”, 28.2.2014.
- Hürriyet, “Bakanımla Görüştüm”, 6.3.2014.
- Hürriyet(a), “Erdoğan: ‘Twitter, Mwitter Kökünü Kazıyacağız’”, 21.3.2014.
- Hürriyet(b), “Twitter Gece Yarısı Kapatıldı”, 21.3.2014.
- Hürriyet, “Erdoğan İçin Erken Açılış”, 22.5.2014.

- Hürriyet, “BMC’ye Katarlı Ortak Geliyor”, 3.6.2014.
- İlıcak N., “Medyada Çalışanların Özgürlükleri Patronların Menfaatleriyle Sınırlı”, Bab-ı Ali’nin Dikenleri, (Der.) Kılıç Ö. ve Demir K., 105-110, Okur Kitaplığı (Metamorfoz Yayıncılık), İstanbul, 2012.
- İlıcak N., “Evlad-ı Fatihan Torunuyum”, (Röp.) Çapa İ., Hürriyet Kelebek, 19.5.2013.
- İşık M., “Türkiye’deki İletişim Sisteminin Medya Siyasal İlişkilerine Yansımaları”, Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine, (Der.) Damlapınar Z., 77-92, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- İhlas Son Dakika, “Star Medyanın Satışına Onay Çıktı”, 30.5.2013, Erişilen Kaynak: http://www.ihlassondakika.com/haber/Star-Medyanin-satisina-onay-cikti_556758.html, Son Erişim Tarihi: 20.09.2014.
- İnternet Haber, “Başbakan’ı Kızdıran Haber”, 22.3.2007, Erişilen Kaynak: <http://www.internethaber.com/basbakani-kizdiran-haber-75267h.htm>, Son Erişim Tarihi: 18.9.2014
- İnternet Haber, “MHP Oyları BDP’ye Eklendi Denilen O Anket!”, 7.2.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.internethaber.com/mhp-oylari-bdpye-eklendi-denilen-o-anket-640001h.htm>, Son Erişim Tarihi: 8.2.2014.
- İlsever F.,... “Holding Medyası İflas Etti”, Aydınlik, No. 1167, (29 Kasım 2009), 4-16.
- İrvan S., “Demokratik Sistemde Medyanın Rolü”, Birikim, No. 68-69 (Aralık 1994-Ocak 1995), 78-83.
- İrvan S., “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’de Basın Özgürlüğü”, İletişim, No. 7, (2000), 29-52.
- Johansson R., “On Case Study Methodology”, Open House International, Vol. 32, No. 3, (2007) 48-54, URI: <urn:nbn:se:kth:diva-37044>.
- Kabacalı A., Türk Basımında Demokrasi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Kahraman H. B., “Tocquevilleci Demokrasi, Toplumsal İktidar ve Sivil Toplum Kaygıları”, Doğubati, Vol. 10, No. 39 (Kasım-Aralık-Ocak 2006-07), 229-258.
- Kanal D Haber, “‘Gezi’ Sürecinde 59 Gazeteci Kovuldu”, 13.2.2014.
- Kapani M., Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- Karaalioglu M., “Reklam Bütçeleriyle Korunan Eski Medya Düzeni”, Star, 10.12.2012.
- Karaalioglu M., “Medyada Bir Ezber Bozuldu, Farkında Mısınız?”, Star, 18.2.2013.
- Karaalioglu M., “60 Yıllık Gazetesiyle 6 Aylık Gazetesi Farksız Eski Medya”, Star, 23.5.2014.
- Karamuk, “Show TV’ye El Koymak Seçim Yatırımı”, Taraf, 20.5.2013.
- Kaya R., Kitle İletişim Sistemleri, Verso, Ankara, 1985.
- Kaya R., İktidar Yumağı, İmge, Ankara, 2009.

- Kaya R ve Çakmur B., “Politics and the Mass Media in Turkey”, Turkish Studies, Vol.11, No.4, (December 2010), 521-537
- Keane J., Medya ve Demokrasi, (Çev.) Şahin H., Ayrıntı Yayınları., İstanbul, 1999.
- Keçili N., “Güneş Taner Sabah’ın Reklamını Nasıl Kestirdi?”, Medya Faresi, 26.8.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/yazi/561/nail-kecili-gunes-taner-sabahin-reklamini-nasil-kestirdi.html>, Son Erişim Tarihi: 2.7.2012.
- Kellner D., “Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi Politik”, İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar, (Der.) Çelenk S., 147-172, De Ki Basım Yayın, Ankara, 2008.
- Kennis A., “Synthesizing the Indexing and Propaganda Models Evaluation of US News Coverage of the Uprising in Ecuador, January 2000”, Communication an Critical/Cultural Studies, Vol. 6, No. 4, (2009) 386-409, DOI: [10.1080/14791420903335127](https://doi.org/10.1080/14791420903335127).
- Keskin F., “Foucault`da Şiddet ve İktidar”, Cogito, No. 6-7, YKY, (1996), 117-122.
- Keskin F., Politik Profesyoneller ve Uzmanlar, De Ki Yayınevi, Ankara, 2011.
- Kılıçtan E. P., Türk Medyasındaki Dönüşüm ve Değişen Sahiplik Yapısı: Sabah Grubu Örneğinde Tarihsel Bir İnceleme, Litreratürk, İstanbul, 2011.
- Kırmızıoğlu Z., “Siyasal İktidar ve Medya: AKP ve Doğan Medya Grubu Üzerine bir Çözümleme”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik A.B.D. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kıvanç T., “Torbacı Gazeteciler”, Yeni Şafak, 22.1.2001.
- Kızılışık Civelek R. S., “Türkiye’de İletişimin Demokratikleşmesinde AKP Hükümetinin Medya Politikaları: 2002-2006”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri A.B.D. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Koloğlu O., “İlk Türkçe Gazete Vakayı-i Mısıriye”, Tarih ve Toplum, Vol. 10, No. 58, (Ekim 1988), 9-12.
- Koloğlu O., “Medya-Devlet ve Sermaye”, Birikim dergisi, No. 117, (1999).
- Koloğlu O., Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kongar E., “Medyada Kim Kaç Para Alıyor?”, Medya Notu, 1998, Erişilen Kaynak: http://www.kongar.org/medyanotu/029_Medyada_Kim_Kac_Para_Aliyor.php, Son Erişim Tarihi: 26.9.2013.
- Koza İpek Holding Kurumsal İnternet Sayfası, Erişilen Kaynak: www.kozaipekholding.com/, Son Erişim Tarihi: 23.7.2014.
- Köker L., “Seçim Sistemlerinde Siyasi Çoğulculuk”, Anayasa Yargısı Dergisi, Vol. 23, (2006), 199-210.
- Köse H., Bourdieu Medyaya Karşı, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2004.

- The Latin Library, Erişilen Kaynak: <http://www.thelatinlibrary.com>, Son Erişim Tarihi: 04.10.2013.
- Laws, K., ve McLeod, R., “Case study and Grounded Theory: Sharing Some Alternative Qualitative Research Methodologies With Systems Professionals”, “Proceedings of 22nd International Conference of the Systems Dynamics Society”, (Ed.) Kennedy M., Winch G. W., Lager R. S., Rowe J. I. and Yanni J. M., pp. 78, Oxford, (25-29 July 2004), Erişilen Kaynak: http://systemdynamics.org/conferences/2004/SDS_2004/PAPERS/220MCLEO.pdf, Son Erişim Tarihi: 5.12.2012.
- Lijphart A., Demokrasi Motifleri, (Çev.) Ayas G., Bulsun U. U., Salyangoz Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Livingston S., Bennett W. L. “Gatekeeping, Indexing, And Live-Event News: Is Technology Altering The Construction Of News?”, Political Communication, Vol. 20, No. 4, (2003), 363-380, DOI: [10.1080/10584600390244121](https://doi.org/10.1080/10584600390244121).
- Lukes S., “İktidar ve Otorite”, Çev. Tekay S., Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (Der.) Nisbet R., T. B., 627-669, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- Mahçupyan E., “Freni Patlamış Kamyonlar”, Zaman, 22.1.2014.
- Mardin Ş., Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, 13. Basım, İstanbul, 2006.
- Marketing Türkiye, “Nuh Albayrak: Artık Tarafsızlık Para Etmiyor”, 2012
- Marx K., Ekonomi Politüğın Eleştirisine Katkı, (Çev.) Belli S., Sol Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1974.
- Mavioğlu E., Cenderedeki Medya, Tenceredeki Gazeteci, İthaki Yayınları, İstanbul, 2012.
- Mazıcı N., “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Atatürk Yolu, Vol. 5, No. 19, (1996), 131-154.
- McCombs M. E., Shaw D. L., “The Agenda-Setting Function of Mass Media”, The Public Opinion Quarterly, Vol. 36, No. 2, (Summer 1972), 176-187.
- McQuail D., “Hesap Verilebilirlik ve Gazeteciliğın Regölasyonu”, Televizyon Haberciliğında Etik, (Der.) Çaplı B. ve Tuncel H., 125-143, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010.
- Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Kasım 2012, Hürriyet, “İşte Darbe Komisyonu Raporları”, 26.11.2012, Erişilen Kaynak: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=22016292>, Son Erişim Tarihi: 23.09.2013.
- Mediacat; “Ertuğrul Özkök Görevinden Ayrıldı”, 29.12.2009.
- Medya Derneği, <http://www.medyadernegi.org/>.
- Medya Derneği, “Medya Derneği Başbakan Erdoğan’la Buluştu”, 17.8.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.medyadernegi.org/medya-dernegi-basbakan-erdoganla-bulustu-2/>, Son Erişim Tarihi: 21.10.2013.

Medya Etik Konseyi, <http://www.medyaetikkonseyi.com/>.

Medya Faresi, “Tayyip Erdoğan Ertuğrul Özkök’ten Tiksinirdi, Nasıl Oldu da Hürriyet’e Röportaj Verdi?”, 23.6.2007, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/5479/medya-tayyip-erdogan-ertugrul-ozkokten-tiksinirdi-nasil-oldu-da-hurriyete-roportaj-verdi.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.

Medya Faresi; “‘Zaman’ın Emin Çölaşan vakası’ Tamer Korkmaz Zaman’dan niçin koptu?”, 20.11.2007, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/8874/medya-zamanin-emin-colasan-vakasi-tamerkorkmaz-zamandan-nicin-koptu.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.

Medya Faresi, Başbakan’a tepki bildirisine imza atan yazarlar kim?”, 2.3.2010, Ulaşılan Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/37061/medya-basbakana-tepki-bildirisine-imza-atan-yazarlar-kim.html>, Son Erişim Tarihi: 19.1.2013.

Medya Faresi, “Kovulduğunu Twitter’den Kahkaha ile Duyuran Yazar Kim?”, 1.9.2010, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/47168/medya-kovuldugunu-twitterdan-kahkaha-ileduyuran-yazar-kim.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.

Medya Faresi, “Türenç’ten Eleştirilere Yanıt! Arı Kovanına Çomak Soktum!”, 27.10.2010, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/50625/medya-turencten-elestirilere-yanit-ari-kovanina-comak-soktum.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.

Medya Faresi, “Yeni Şafak’tan Nasıl Koparıldığımı Anlayabilmiş Değilim!”, 21.2.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/56848/televizyon-yeni-safaktan-nasil-koparildim-anlayabilmis-degilim.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013.

Medya Faresi, “Soner Yalçın’ın Listesindeki Gazetecilerden Sert Tepki!”, 24.2.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/57023/medya-soneryalcinin-listesindeki-gazetecilerden-sert-tepki.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.

Medya Faresi, “Hürriyet’te Deprem! Hangi 5 Yazarın Yazılarına Son Verildi?”, 4.3.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/57418/medya-hurriyette-deprem-hangi-5-yazarin-yazilarina-son-verildi.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.

Medya Faresi, “Hürriyet İktidara Şirin Gözükmek İçin.. Rahmi Turan Konuştu!”, 4.4.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/78466/medya-hurriyet-iktidara-sirin-gozukmek-icin-rahmi-turan-konustu.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.

Medya Faresi, “Fabrikatör Mü? MİT’in Yalanladığı Rapor Yine Aydınlik’ta!”, 11.8.2012, Erişilen Kaynak: http://www.medyafaresi.com/haber/85646/fotogaleri/Cansu-Tosun_128972.html, Son Erişim Tarihi: 7.2.2014.

Medya Faresi, “Milliyet’te kriz! Derya Sazak Gazeteyi Terk mi Etti?”, 5.3.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/99864/medya-milliyette-kriz-derya-sazak-gazeteyi-terk-mi-etti.html>, Son Erişim Tarihi: 10.10.2013, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.

- Medya Faresi, “Medyanın Gözü Bu Dev Satışta! Star Medya’ya Ne Olacak?”, 24.4.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/104728/medya-medyanin-gozu-bu-dev-satista-star-med-yaya-ne-olacak.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Faresi, “Milliyet’ten Çıkarılma Nedenim Erdoğan Değildi!”, 29.4.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/105264/medya-milliyetten-cikarilma-nedenim-erdogan-degildi.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Faresi, “Akşam ve Star Manşetlerde Çok Fena Pişti Oldu!”, 6.7.2013, Erişilen Kaynak: http://www.medyafaresi.com/haber/Aksam-ve-Star-mansetlerde-cok-fena-pisti-oldu_112624.html, Son Erişim Tarihi: 18.9.2014.
- Medya Faresi, Başbakan Erdoğan’ın O Telefonu Demirören’i Ağlattı mı?”, 12.8.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/116526/medya-basbakan-erdoganin-o-telefonu-demiroreni-aglattı-mi.html>, Son Erişim Tarihi: 7.2.2014.
- Medya Kronik, “Balkaner’in İddialarına Açıklık Getirilsin”, 17.1.2001, Erişilen Kaynak: <http://www.medyakronik.net/arsiv/17010102.htm>, Son Erişim Tarihi: 17.10.2013.
- Medya Faresi, “Artı 1’deki Depremi Başlık Krizi mi Tetikledi?”, 11.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/113096/medya-arti-1-deki-depremi-baslik-krizi-mi-tetikledi.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Faresi, “İşte Akşam Gazetesi ve SKYturk 360’ın Yeni Sahipleri!”, 19.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/113993/medya-iste-aksam-gazetesi-ve-skyturk-360in-yeni-sahipleri.html>, Son Erişim Tarihi: 09.10.2013.
- Medya Faresi, “Aygaz ve Opet’e De Baskın Yapıldı! Koç’a Abluka!”, 25.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/114578/yasam-aygaz-ve-opete-de-baskin-yapildi-koca-abluka.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Medya Faresi, “Patronları Akşam’ın Borçları mı Korkuttu! Satışta İlginç Detay!”, 16.9.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyafaresi.com/haber/119797/medya-patronlari-aksamin-borc-lari-mi-korkuttu-satista-ilginc-detay.html>, Son Erişim Tarihi: 09.10.2013.
- Medya Faresi, “Taraftan Koç Grubu Bombası; Maliye 200 Kişilik Ordu Kurdu!”, 26.09.13, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-104881/taraftan-koc-grubu-bombasi-maliye-200-kisilik-ordu-kurdu.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Medya Faresi, “Aydın Doğan: Gazetecilik Hükümeti Eleştirmek Değil..”, 9.8.2014, Erişilen Kaynak: http://www.medyafaresi.com/haber/Aydin-Dogan-Gazetecilik-hukumeti-elestirmek-degil_357655.html, Son Erişim Tarihi: 12.8.2014.
- Medya Radar, “Demirören Milliyet Yazarlarından Ne İstedi, Nasıl Bir Yanıt Aldı?”, 5.6.2012, Ulaşılan Kaynak: <http://www.medyaradar.com/yazar/oku-40331/radar-operatoru-demiroren-milliyet-yazarlarindan-ne-istedi--nasil-bir-yanit-aldi.html>)

- Medya Radar, “Flaş! Flaş! Flaş! Fettah Tamince Açıkladı; Star Medya Grubu’nu Satıyoruz!”, 11.4.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/flas-flas-flas-fettah-tamince-acikladi-star-medya-grubunu-satiyoruz-haberi-98327>, Son Erişim Tarihi: 29.1.2014.
- Medya Radar, “Digitürk’e İki Talip Çıktı! İhaleye Kimler Girecek?”, 28.5.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-98445/digiturke-iki-talip-cikti-ihaleye-kimler-girecek.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Medya Radar, “Çukurova Medya Grubu Yönetim Kurulu Başkanlığı’na Kim Getirildi?”, 1.6.2013, Erişilen Kaynak: www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-98693/cukurova-medya-grubu-yonetim-kurulu-baskanligina-kim-getirildi.html, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Radar, “Show TV’yi Turgay Ciner’e Gözü Kapalı Verdiler!”, 2.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-98727/show-tvyi-turgay-cinere-gozu-kapali-verdiler.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013
- Medya Radar, “Show TV’yi Turgay Ciner’e Gözü Kapalı Verdiler!”, 2.6.2013, Erişilen Kaynak: www.medyaradar.com/haber/gundem-98727/show-tvyi-turgay-cinere-gozu-kapali-verdiler.html, Son Erişim Tarihi: 2.6.2013.
- Medya Radar, “Hürriyet’in Eski Genel Yayın Yönetmeninden Bomba İddia! Hürriyet’in Manşetlerini Ekrem Dumanlı Atıyor!”, 5.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/hurriyetin-eski-genel-yayin-yonetmeninden-bomba-iddia-hurriyetin-mansetlerini-ekrem-dumanli-haberi-100362>, Son Erişim Tarihi: 18.9.2014.
- Vatan, “6 Gazetenin Manşeti Aynı”, 7.6.2013.
- Medya Radar, “NTV Bu Kez Kendini Aştı BBC’yi Sansürledi!”, 14.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-99399/ntv-bu-kez-kendini-asti-bbcyi-sansurledi.html>, Son Erişim Tarihi: 15.6.2013.
- Medya Radar, “BBC’den NTV’yi Bitiren Karar! Ortaklık Askıya Alındı!”, 14.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-99400/bbcden-ntvyi-bitiren-karar-ortaklik-askiya-alindi.html>, Son Erişim Tarihi: 15,6.2013.
- Medya Radar, “İsmail Küçükkaya Okurlarına Böyle Veda Etti; ‘Mesleğimin Ruhu İzin Vermedi’”, 26.6.2013, Erişilen Kaynak: www.medyaradar.com/haber/medyagunlugu-99942/ismail-kucukkaya-okurlarina-boyle-veda-etti-meslegimin-ruhu-izin-vermedi-.html.
- Medya Radar, “NTVMSNBC’den ‘Gezi Parkı’ İstifası!”, 29.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-100143/ntvmsnbcden-gezi-parki-istifasi.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Radar, “NTV Tarih Atak Yaptı! Yayınına Sosyal Medyadan Devam Ediyor!”, 4.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/televizyon-100434/ntv-tarih-atak-yapti-yayinina-sosyal-medyadan-devam-ediyor.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.

- Medya Radar, “Artı 1’de Gezi Depremi! İki Önemli İsim Daha İstifa Etti!”, 11.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-100771/arti-1-de-gezi-depremi-iki-onemli-isim-daha-istifa-etti.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Radar, “Patronlar Gider, Biz Kalırız! Uğur Dündar Ayrılığın Perde Arkasını Anlattı!”, 11.7.2013, Erişilen Kaynak: : <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-100770/patronlar-gider--biz-kaliriz-ugur-dundar-ayriligin-perde-arkasini-anlatti.html>, Son Erişim Tarihi: 11.10.2013.
- Medya Radar, “Artı 1 Tv’de Artçı Şok; Hangi Önemli İsim Görevinden Ayrıldı?”, 11.7.2013, Erişilen Kaynak: : <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-100765/arti-1-tvde-artci-sok-hangi-onemli-isim-gorevinden-ayrildi--medyaradar--ozel.html>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.
- Medya Radar, Akşam’dan Gönderilen Yazarlar Kervanına O İsim De Katıldı!”, 11.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-100816/aksamdan-gonderilen-yazarlar-kervanina-o-isim-de-katildi-medyaradar--ozel.html>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.
- Medya Radar, “Milliyet’te Yazar Kıyımı Sürüyor; Hangi İsmi Görevine Son Verildi?”, 22.8.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-103155/milliyette-yazar-kiyimi-suruyor-hangi-ismin-gorevine-son-verildi.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Medya Radar, “Vatan’da Mustafa Mutlu Depremi; Hangi Usta Kalem Çıkışını İstedi?”, 5.9.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-103882/vatanda-mustafa-mutlu-depremi-hangi-usta-kalem-cikisini-istedi-medyaradar--ozel.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Medya Radar, “Eski Medya Patronu Sinyali Verdi! Medyaya Yeniden Dönmek İstiyorum!”, 27.9.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/gundem-104974/eski-medya-patronu-sinyali-verdi-medyaya-yeniden-donmek-istiyorum.html>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013
- Medya Radar, “Flaş! Flaş! Flaş! Medyaradar’dan Akşam Bombası! Akşam ve Skyturk360 Kime Satıldı?”, 3.10.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-105315/flas-flas-flas-medyaradardan-aksam-bombasi-aksam-ve-skyturk360-kime-satildi.html>
Son Erişim Tarihi: 9.10.2013
- Medya Radar, “Skyturk 360’a Sürpriz Ziyaret; Hangi Önemli İsim Kanalı Gezdi?”, 2.11.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/haber/polemikkulis-106685/skyturk-360a-surpriz-ziyaret-hangi-onemli-isim-kanali-gezdi-medyaradar-ozel.html>, Son Erişim Tarihi: 2.11.2013.
- Medya Radar, “Ruhat Mengi Neden Kovuldu?”, 9.12.2013, Erişilen Kaynak: : <http://www.medyaradar.com/ruhat-mengi-neden-kovuldu-haberi-109952>, Son Erişim Tarihi: 9.12.2013.

- Medya Radar, “Gazetecilerden Başbakan Erdoğan’a açık mektup!”, 10.4.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/gazetecilerden-basbakan-erdogana-acik-mektup-haberi-116294>, Son Erişim Tarihi: 10.4.2014.
- Medya Radar, “Başbakan, Ciner ve Doğan Grubu’na Yüklendi!”, 29.4.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/basbakan-ciner-ve-dogan-grubuna-yuklendi-haberi-117320>, Son Erişim Tarihi: 29.4.2014.
- Medya Tava, “Eski Yeni Şafak Yazarı Star’da”, 31.10.2012, Erişilen Kaynak: http://www.medyatava.com/haber/eski-yeni-safak-yazari-starda_82431, Son Erişim Tarihi: 20.04.2014.
- Medya Tava, “Medyaradar’ın Duyurduğu Show TV’ye El Konulması Haberine TMSF’den Resmi Açıklama!”, 17.5.2013, Erişilen Kaynak: www.medyaradar.com/haber/gundem-98012/medyaradarin-duyurdugu-show-tvye-el-konulmasi-haberine-tmsfden-resmi-aciklama.html, Son Erişim Tarihi, 17.5.2013.
- Mengi R., “Allah Müslüman mıdır?, Vatan, 20.4.2013.
- Mengi R., “‘Muhafif’ Değil, Gazeteciyim”, Vatan, 7.9.2013.
- Mert N., “Doğru Bildiklerimizi Özgürce Yazamayacaksak, Yazmanın Anlamı Yok!”, Milliyet, 5.3.2011.
- Metropoll, “Liderlerin İtibarı ve Kurumlara Güven”, Aralık 2013.
- Meyer T., Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir, (Çev.) Fetti A., Türkiye İş Bankası Yayınları., İstanbul, 2002.
- Milli Gazete, “‘Zaman’ın Emin Çölaşan Vakası’ Tamer Korkmaz Zaman’dan Niçin Koptu?”, 20.11.2007.
- Milli Gazete, “Hasan Cemal Milliyet’ten Ayrıldı!”, 18.3.2013.
- Milliyet, “Devin Öfkesi: Sosyal Patlama Olabilir”, 4.6.1994.
- Milliyet, “Sevsinler Seni Yazıklar Olsun”, 8.11.2008.
- Milliyet, “Sevsinler Seni!”, 9.11.2008
- Milliyet, “Doğan Enerji, Kuzey Irak’ta 2 Petrol Şirketine Ortak Oldu”, 30.6.2009.
- Milliyet, “Bu Ne Densizlik”, 4.6.2011.
- Milliyet, “Banu Güven’den Başbakan’a Mektup”, 14.7.2011.
- Milliyet, “Arınç Medya Patronlarıyla Biraraya Geldi”, 21.11.2011.
- Milliyet, “En zengin Türk Ferit Şahenk”, 1.3.2013.
- Milliyet, “Erdoğan’dan Önemli Açıklamalar”, 2.3.2013.
- Milliyet, “Mehmet Ali Gökçe Show TV’nin başına geçti”, 21.5.2013.
- Milliyet, “Koç Hisselerinde Deprem”, 25.7.2013.
- Milliyet, “İsteyeni Çok, Digturk İhaleyle Satışa Çıkıyor”, 21.8.2013
- Milliyet, “Tüpraş ve Aygaz Denetimi ‘Koç’ Hisselerine Yüzde 3 Düşüş Getirdi”, 26.7.2013.

- Milliyet, “Koç’a Kalamış Sürprizi”, 16.9.2013.
- Milliyet, “Koç’un Aldığı O İhale İptal Edildi”, 27.9.2013.
- Milliyet, “Koç Holding’i Çok Üzen İhale”, 22.11.2013.
- Milliyet, “Erdoğan’dan Dolmabahçe’de İlginç Tespit”, 4.1.2014.
- Milliyet, Rekabet Kurulu, Tüpraş’a ‘412 Milyon TL’ Ceza Kesti”, 18.1.2014.
- Milliyet, “Fas’tan Aradım Gerekenleri Yaptılar!”, 12.2.2014.
- Milliyet, “Başbakan Erdoğan’dan Flaş Açıklamalar”, 6.3.2014.
- Milliyet, “TMSF O Kanala El Koydu”, 30.5.2014
- Mills C.W., Toplumbilimsel Düşün, Der Yayınevi, İstanbul, 2000(a).
- Mills C.W., İktidar Seçkinleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000(b).
- Munyar V., “Pakistan’da Finale Kalmış Firmalar İçin Ricada Bulunduk Şimdi Bunu RÜŞVET Sayarlar”, Hürriyet, 27.12.2013.
- Murdock G. “Büyük Şirketler ve İletişim Endüstrisinin Kontrolü”, Kitle İletişiminin Ekonomi Politikası, (Der.) Yaylagül L., 61-126, Dalbaz Yayıncılık, 2006.
- Mutlu E., İletişim Sözlüğü, Ayraç Yayınları, Ankara, 2008.
- Mutlu M., “Merhaba!”, Aydınlik, 24.9.2013.
- Nalcioğlu B., “Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkleri”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, No: 14, (2005), 253-267.
- Nebiler H., Medyanın Ekonomi Politikası, Sarman Yayınevi. İstanbul, 1995.
- Noelle-Neumann E., “Suskunluk Sarmalı Kuramının Medyayı Anlamaya Katkısı”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 223-232, Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- NTVmscb, “‘Tarafsız yayıncılık herkesi tatmin etmek değildir’”, 5.11.2010, Erişilen Kaynak: <http://www.ntvmsnbc.com/id/25148321>, Son Erişim Tarihi: 18.9.2014.
- NTVmsnbc, “Türkiye’de Basın Özgürlüğü Geriledi”, 1.5.2012.
- NTVmsnbc, “Erdoğan: Bazı Kitaplar Bombadan Daha Tesirli”, 10.6.2011, Erişilen Kaynak: <http://www.ntvmsnbc.com/id/25222191/>, Son Erişim Tarihi: 26.4.2014.
- NTVmsnbc, “‘Bu Adamlara Nasıl Köşe Veriyorsunuz?’”, 12.8.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.ntvmsnbc.com/id/25373528>, Son Erişim Tarihi: 28.2.2014.
- Oates S., Introduction to Media and Politics, SAGE, London, 2008.
- Odatv, “Habertürk’ün ‘Aslan Abisi’ Bakın Kimmiş?”, 16.5.2007, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=haberturkun-aslan-abisi-bakin-kimmis-1006131200>, Son Erişim Tarihi: 10.06.2013.
- Odatv, “Ergun Babahan’ın Cemaate Küfürü Twitter’ı Salladı”, 13.5.2012, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=ergun-babahanin-cemaate-kufuru-twitteri-salladi-1305121200>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.

- Odatv, “NTV Özür Diledi”, 4.6.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=ntv-ozur-diledi-0406131200>, Son Erişim Tarihi: 4.6.2013.
- Odatv, “Uğur Dündar Gidiyor mu?”, 10.7.2013, Erişilen Kaynak: www.odatv.com/n.php?n=ugur-dundar-gidiyor-mu-1007131200, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.
- Odatv, “Haber Kanallarının Andıç Listesi”, 17.7.2013, 16.8.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=haber-kanallarinin-andic-listesi--1907121200>, Son Erişim Tarihi: 18.9.2013.
- Odatv, “Habertürk’ün Gizli Patronu O”, 18.7.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=haberturkun-gizli-patronu-o-1807131200>, Son Erişim Tarihi: 19.7.2013.
- Odatv, “Demirörenler Zülfü Livaneli’ye Bakın Ne Yaptı?”, 6.9.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=demirorenler-zulfu-livaneliye-bakin-ne-yapti-0609131200>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Odatv, “28 Şubat Davasında Aydın Doğan ve Koç Holding’e Suç Duyurusu”, 13.9.2013, 22.8.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=28-subat-davasinda-aydin-dogan-ve-koc-holdinge-suc-duyurusu-1309131200>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Odatv, “Şehir Hatları Yandaş Damada Gitti”, 14.10.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=sehit-hatlari-yandas-damada-gitti-1410131200>, Son Erişim Tarihi: 15.10.2013.
- Odatv, “THY’den Hürriyet ve Milliyet’e Ambargo”, 12.11.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=thyden-hurriyet-ve-milliyete-ambargo--1211131200>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Odatv, “Neden kovulduğu anlaşıldı”, 8.12.2013, Erişilen Kaynak: www.odatv.com/n.php?n=neden-kovuldugu-anlasildi-0812131200, Son Erişim Tarihi: 8.12.2013.
- Odatv, “İşte AKP Zengini Enerji Şirketleri”, 28.12.2013.
- Odatv, “Bahçeye Para Sayma Makinesi Fırlatan Kişi Bakın Kimmiş”, 8.2.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.odatv.com/n.php?n=bahceye-para-sayma-makinesi-firlatan-kisi-bakin-kimmis-0802141200>, Son Erişim Tarihi: 9.2.2014.
- Odell J.S., “Case Study Methods in International Political Economy”, *International Studies Perspectives*, No. 2, (2001), 161-176.
- Oğur Y., “Köşe Yazarlığı Hanedanlığı Yıkılıyor”, (Röp.) Altan G., *Akşam*, 12 Şubat 2012.
- Ólavur C., “The Literature Review in Classic Grounded Theory Studies: A Methodological Note”, *Grounded Theory Review*, Vol. 1, No.3, (2011), 21-26.
- Önkibar S., “Başbakanlık’ta Kur’an’la Yemin ve Barlas’ın TGRT’den kovulması!”, 14.1.2008.
- Özkorkut N. Ü., “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Vol.51, No. 3, (2002), 65-84.

- Öymez H., “Siyasal İktidar Egemen Medya İlişkisinde Türban Sorunu”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik A.B.D. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Özcan, “Simaviler’in Gölgesi Halen Medyada”, Aksiyon, 27.12.2004.
- Özcan Z., “Medyanın Güçle İmtihani”, Aksiyon, No. 719, (15-21 Eylül 2008).
- Özcan Z., “Babıtelî’nin Hasar Raporu”, Aksiyon, No. 948, (4-10 Şubat 2013).
- Özgen M., “1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu”, A Dialogue Between Turkish and American Scholars, Vol. 1, No. 26, (17.03.2004), 465-477.
- Özkök E., “Parmak Hesabı Demokrasisi”, Hürriyet, 19.2.2008.
- Özkök E., “411 El Neye Kalkmış”, Hürriyet, 27.02.2008.
- Özkök E., “Jurnalci Gazetecilere Yazıyorum”, Hürriyet, 1.10.2009.
- Parkin F., “Toplumsal Tabakalaşma”, 595-625, Çev. Berktaş F., Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (Der.) Robert Nisbet, Tom B. Bottomore, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- Patrick B. A., Thrall T. “A. Beyond Hegemony: Classical Propaganda Theory and Presidential Communication Strategy after the Invasion of Iraq”, Mass Communication and Society, Vol. 10, No.1, (2007), 95-118, DOI: [10.1080/15205430709337006](https://doi.org/10.1080/15205430709337006).
- Pazarıcı E., “Nerede Kalmıştık”, Akşam, 21.7.2013.
- Radikal, “Telefon Dinlemeyi Pek Sevmişler”, 17.9.2003.
- Radikal, “NTV’de Çiğdem Anad, Mirgün Cabas ve Nilgün Balkaç da Gitti”, 4.7.2007
- Radikal, “Başbakan, Erdoğan Demirören’i Ağlattı mı?”, 12.8.2008.
- Radikal, “Erdoğan’dan Fehmi Kuru’ya: Sevsinler Seni, Yazıklar Olsun”, 9.11.2008.
- Radikal, “Mert: Türkiye’de Özgürlükler Ortamının Geldiği Nokta Hepimizin Malumu...”, 21.2.2011.
- Radikal, Namert Polemiğinde Söz Nuray Mert’in”, 4.6.2011.
- Radikal, “Ama Öldü Efendim”, 11.6.2011.
- Radikal, “Can Dündar NTV İle Yollarını Ayırdı” 29.7.2011.
- Radikal, “Erdoğan’dan Tutuklu Gazeteci’ Açıklaması: Bomba, Cinayet...”, 16.1.2013.
- Radikal, “Başbakan Erdoğan: Hasan Cemal Yazabilir”, 22.3.2013.
- Radikal, “Mehmet Turgut da NTV’den İstifa Etti”, 4.6.2013.
- Radikal, “Gaziosmanpaşa’da Dönüşümü İhlas Holding Yapacak”, 14.11.2013.
- Radikal, “Haliçport İhalesini Fettah Tamince ve Ortakları Kazandı”, 24.7.2013.
- Radikal, “Vatan Gazetesi Mustafa Mutlu’nun İşine Son Verdi”, 4.9.2013.
- Radikal, “Ruhat Mengi de Vatan’dan Gönderildi”, 5.12.2013.
- Radikal, “İnternette ‘Sansür’ Artık Yasal”, 7.2.2014.
- Radikal, “Başbakan Erdoğan’dan Koç Grubuna: Gezi’de Üzdüler Ama...”, 26.5.2014.
- Radikal, “17 Aralık Operasyonu’nun Mimarı Polislere İhraç”, 29.5.2014.

- Rigel N., İleti Tasarımında Haber, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- Ringen S., Demokrasi Ne Yarar? Özgürlük ve Ahlaki Yönetim Üzerine; (Çev.) Elhüseyni N., Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Rota Haber, “Rahmi Koç, Erdoğan’ı Öve Öve Bitiremedi”, 19.12.2011, Erişilen Kaynak: http://haber.rotahaber.com/rahmi-koc-erdogani-ove-ove-bitiremedi_327816.html, Son Erişim Tarihi: 2.2.2014.
- Russell B., İktidar, (Çev.) Ergin M., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Sabah, “Bir Darbe De Odalar Birliği’nden”, 25.5.1997.
- Sabah, “Küçükhanım Gidicidir ve Çok Fena Gidecek”, 25.5.1997.
- Sabah, “Ufuk Güldemir’in Habertürk’ü 35 Milyon Dolara Ciner’in oldu”, 15.11.2007.
- Sabah, “Her Mahalleye 3 Milyoner”, 13.11.2012.
- Sabah, “Koç Üniversitesi 7 Yıldır Devlete Kira Ödemiyor, 1.10.2013.
- Sabah, “3 Büyüğün Lisansı İptal, 14.11.2013.
- Sabah, “Gülen’in Kirli Ağı”, 15.1.2014.
- Sabah, “Kirli İttifak”, 8.2.2014.
- Sabah, “Dev Ortaklık”, 6.3.2014.
- Sabah, “‘Ekmel, Hocasına Edep Dersi Versin’”, 7.8.2014.
- Samanyolu Haber, “Ertuğrul Özkök Görevinden Ayrıldı”, 29.12.2009, Erişilen Kaynak: <http://m2.samanyoluhaber.com/Ertugrul-Ozkok-gorevinden-ayrildi-haberi-338430.html>, Son Erişim Tarihi: 9.11.2014.
- Samanyolu Haber, “THY’nin Yüz Kızartıcı Uygulamasına Tepki Üstüne Tepki”, 23.12.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.samanyoluhaber.com/gundem/THYnin-yuz-kizartici-uygulamasina-tepki-ustune-tepki/1036783/>, Son Erişim Tarihi: 9.10.2013.
- Samanyolu Haber, “Erdoğan’a Ait Olduğu İddia Edilen Ses Kaydında Şok MİLGEM İddiası!”, 5.3.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.samanyoluhaber.com/gundem/Erdogana-ait-oldugu-iddia-edilen-ses-kaydinda-sok-MILGEM-iddiasi/1043154/>, Son Erişim Tarihi: 6.4.2014.
- Savaş M., “İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın”, Gazi Ün. Fen–Edebiyat Fakültesi, 2000.
- Sazak D., Batsın Böyle Gazetecilik, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Scheufele D. A., “Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication”, Mass Communication and Society, Vol. 3, No. 2-3, (2009), 297-316.
- Scheufele D. A., Tewksbury D., “Framing, Agenda Setting and Priming: Evolution of Three Media Effects Model”, Journal of Communication, No. 57, (2007), 9-20, DOI: [10.1111/j.1460-2466.2006.00326.x](https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00326.x).

- Schiller H., Zihin Yönlendirenler; (Çev.) Cerit C., Pınar Yayınları., İstanbul, 2005.
- Semerci Y., “Bence De BMC”, Habertürk, 2.5.2014.
- Sennett R., Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı Yayınevi, 3. Basım, İstanbul, 2010.
- Severin W. J., Tankard J. W., Communication Theories: Origins, Methods and Uses in the Mass Media, Longman, (5th Ed.), New York, 2001.
- Shaw E. F., “Agenda-Setting and Mass Communication Theory”, International Communication Gazette, Vol. 25, No. 96, (1979), 96-105, DOI: [10.1177/001654927902500203](https://doi.org/10.1177/001654927902500203).
- Shoemaker P., Reese S. D., “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, Medya, Kültür, Siyaset, (Der.) İrvan S., 99-138, Ark Yayınevi, Ankara, 1997.
- Siebert F. S., Peterson T., Schramm W., Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do, University of Illinois Press, USA, 1963.
- Sönmez M., Filler ve Çimenler: Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti-Doğan Savaşı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sönmez M., “Küresel Kriz ve Medya”, BİA, 24.2.2009.
- Sönmez M., Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı, Yordam Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sözcü, “Genelkurmay Bekir Coşkun’un İfadesini Aldırttı”, 18.5.2012.
- Sözcü, “Bize ‘Ciner’ler Lazım”, 9.3.2013.
- Sözcü, “Bir Medya Grubu Daha Yabancılara Satılıyor”, 11.4.2013.
- Sözcü, “Uğur Dündar Artı 1’Den Ayrıldı”, 11.7.2013.
- Sözcü, “Doğuş Yandaşlıktan Dergi Kapattı!”, 1.7.2013
- Sözcü, “Bir Muhafız Yazar Daha Susturuldu”, 5.12.2013.
- Sözcü, “Okunmayan Star Gazetesi’ne İlanla Para Aktarıyorlar”, 23.11.2013.
- Sözcü, “Devlet Kemer Country’ye el koyuyor”, 6.12.2013.
- Sözcü, “Medyada Kim Kimin Yerine Geçti,” 9.2.2014.
- Sözen E., Kertenkele Mantığı, Biray Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Sözeri C., “Türkiye’de Medya Sahipliği ve Getirileri”, T24,18.11.2013, Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/haber/turkiyede-medya-sahipligi-ve-getirileri/244181>, Son Erişim Tarihi: 4.2.2013.
- Speier Hans, “Historical Development of Public Opinion”, The American Journal of Sociology, Vol. 55, No. 4. (Jan., 1950), 376-388.
- Spivak G. C., “Yeni Madun: Ses-siz Bir Mülakat”, (Çev.) Yetişkin E., Toplumbilim, No. 25, (Ekim 2010), 55-73.
- Star, “İşte Koç’un Ağaç Katliamının Hikayesi”, 8.6.2013.

- Star, “Koç Üniversitesi 7 Yıldır Kira Ödemiyor”, 29.9.2013.
- Star, “İşte Kasetin Kralı”, 13.2.2014.
- Star, “Erdoğan’dan Doğan Grubuna: Sizin Kime Hizmet Ettiğiniz Ortada”, 7.8.2014.
- Starks H., Trinidad S. B., “Choose Your Method: A Comparison of Phenomenology, Discourse Analysis, and Grounded Theory”, *Qualitative Health Research*, Vol. 17, No. 10, (December 2007), 1372-1380.
- Şişli Gazetesi, “Güneş Taner’den Yanıt”, 29.8.2007.
- T24, “Metin Münir: Başbakan İstese Milliyet’i Kapatacak Noktadalar”, 5.11.2012, Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/haber/metin-munir-basbakan-istese-milliyeti-kapatacaknoktadalar/216733>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.
- T24, “Metin Münir: Demirören, Milliyet’i Başbakan’ın Oluru İle Aldı”, 12.11.2012, Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/haber/metin-munirdemiroren-milliyeti-basbakanin-oluru-ile-aldi/217148>, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.
- T24, “Kuzey Irak Gazı 26 Yılığına Yükselen Grup Siyahkalem’e Verildi”, 14.9.2013, Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/haber/kuzey-irak-gazi-26-yiligina-yukselen-grup-siyahkaleme-verildi/239513>, Son Erişim Tarihi: 2.2.2013.
- T24, “Milli Gemi İhalesi, Başbakan’ın Bu Telefonundan Sonra mı El Değiştirdi?”, 4.3.2014, Erişilen Kaynak: <http://t24.com.tr/haber/milli-gemi-ihalesi-basbakanin-bu-telefonundan-sonra-mi-el-degistirdi,252568>, Son Erişim Tarihi: 6.5.2014.
- Takvim, “Milliyet’i Aldı Büyük Patronluğa Göz Dikti”, 9.7.2010.
- Takvim, “Şu İşe Bak”, 19.9.2013.
- Takvim, “Takke Düştü Kel Göründü”, 15.1.2014.
- Talu U., *Dipsiz Medya, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2000.
- Taraf, “Manşeti Değiştir Fatih”, 13.3.2011.
- Taraf, “Koç’a 200 Kişilik Müfettiş Ordusu”, 26.9.2013.
- Taraf, “Gemi İhalesi İptal”, 27.9.2013.
- Taraf, “İsrarlı Haberciye Hapis”, 8.2.2014.
- Taş O., “Medya Etiğinin Tarihsel Temelleri ve Gelişimi”, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, (Der.) Çaplı, B., Tuncel, H., 3-23, Fersa Matbaacılık: Ankara, 2009.
- T.C. Anayasası, 31.5.1961, TBMM internet Sayfası.
- Temelkuran E., “Emret Komutanım”, *Habertürk*, 31.12.2012.
- Temelkuran E., “Velev Ki”, *Habertürk*, 4.1.2012.
- TESEV, *Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi*, (Haz.) Sözeri C. ve Güney Z., İstanbul, 2011.

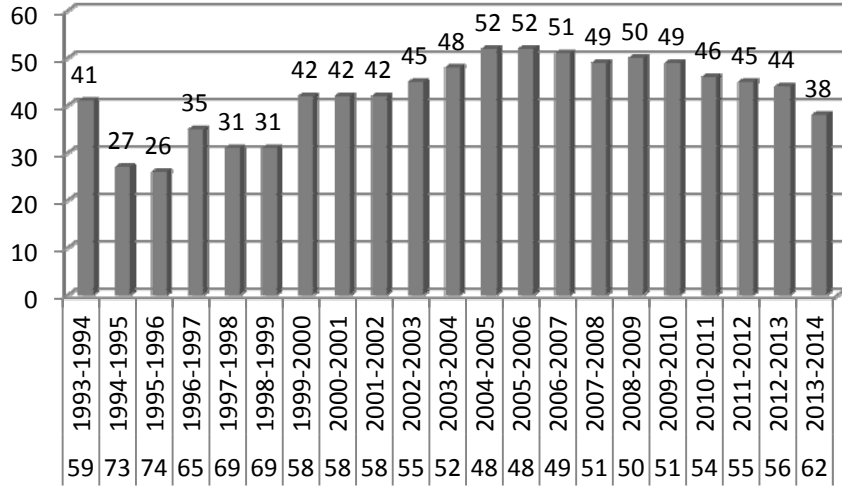
- TESEV, İktidarın Çarkında Medya: Türkiye’de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller, Haz. Kurban D. ve Sözeri C., İstanbul, 2012.
- Tezkan M., “Başbakan’dan Meşguliyet Terapisi”, Milliyet, 24.12.2012.
- Tılıç L. D., Utanıyorum ama Gazeteciyim, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Tılıç L. D., Medyayı Anlamak, Su Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tokgöz O., “Kamu Yönetiminde Medyanın Rolü”, Amme İdaresi Dergisi, Vol.31 No.1 (Mart 1998), 45-56.
- Topuz H., II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basımı, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul, 2011.
- Tunaya T. Z., “Batılılaşmada Temel Araştırmalar ve Yaklaşımlar”, 238-244, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Vol. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- Türenç T., Hayatımı Çok Yadırgadım, Bab-ı Ali’nin Dikenleri, (Der.) Kılıç Ö. ve Demir K., 71-79, Okur Kitaplığı (Metamorfoz Yayıncılık), İstanbul, 2012.
- Türker Y., “Çocuklar Helalleşmez”, Birgün, 28.3.2013
- Türkiye, “Sancak: 2015’te TÜSİAD Başkanı olmak istiyorum, 12.2.2013.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, <http://www.tgc.org.tr/>.
- Türkiye Gazeteciler Federasyonu, <http://www.tgf.com.tr/>.
- Türkiye Gazeteciler Sendikası, <http://www.tgs.org.tr/>.
- TV8, “Kral Çıplak”, 18.03.2013.
- Ulusal Kanal, “Nail Güreli Milliyet’ten Ayrıldı”, 22.10.2012, Erişilen Kaynak: www.ulusalkanal.com.tr/medya/nail-gureli-milliyetten-ayrildi-h6215.html, Son Erişim Tarihi: 13.10.2013.
- Ulusal Kanal, “Cemaat Okuluna ‘Dokunan’ DHA Muhabiri İşten Atıldı”, 18.1.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/cemaat-okuluna-dokunan-dha-muhabiri-isten-atildi-h8294.html>, Son Erişim Tarihi: 9.7.2013.
- Ulusal Kanal, “Başbakan Erdoğan, ‘Elbet Bir Musa Çıkar’”, 16.8.2013, Erişilen Kaynak: <http://www.ulusalkanal.com.tr/haberleri/musa+somay>, Son Erişim Tarihi: 18.9.2013.
- Urquhart C., Grounded Theory for Qualitative Research, SAGE Publications, London, 2013.
- Utma A. M., “1980 Sonrası Türkiye’de Medya-Siyasal İktidar İlişkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi A.B.D. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- Uzgel İ., “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, (Der.) Uzgel İ. ve Duru B., 11-39, Phoenix, Ankara, 2010.
- Uyar H., Vatan Cephesi, Büke Yayınları, İstanbul, 2001.
- Uyar H., “Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)”, Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, Ulaşılan Kaynak: <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/>, Son Erişim Tarihi: 04.04.2010.

- Metropoll, “Liderlerin İtibarı ve Kurumlara Güven”, Aralık 2013.
- Weaver D. H., Thoughts on Agenda Setting, Framing, and Priming”, Journal of Communication, Vol. 57, (2007), 142–147.
- Weber M., Bürokrasi ve Otorite, (Çev.) Akın H. B., Adres Yayınları, Ankara, 2012.
- Witzel A., “Problem Merkezli Görüşme”, (Çev.) Erşan E., Sosyoloji Dergisi, No.16, (2006), 185-197.
- World Values Survey, <http://www.worldvaluessurvey.org/>.
- Vaughn, R. G.. “Freedom of Information Act (1966)”, Major Acts of Congress, 2004, Encyclopedia.com, (July 27, 2013), Erişilen Kaynak: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3407400142.html>.
- Vatan, “Başbakan Beni Hedef Gösterdi”, 22.8.2007.
- Vatan, “Yanlış İşler Oldu Ama Yanlış İlişkilerim Olmadı”, 5.10.2012.
- Vatan, “Yiğit Şardan da UCZ’cu Oldu”, 19.8.2012.
- Vatan, “Medyaya Zorla Girdim”, 5.10.2012.
- Vatan, “Turkcell’de Gece Yarısı Operasyonu!”, 12.3.2013.
- Vatan, “NTV Özür Diledi! ‘Hata Yaptık!’”, 4.6.2013.
- Vatan, “Artı 1 TV’de İstifa Depremi!”, 10.7.2013.
- Vatan, “Başbakan, Aydın Doğan’ı Çizip Attı; Ahlak Diye Bir Şey Yok İşi Zorlaştı!”, 7.3.2014.
- Yalçındağ M. A., “Başarılı İşadami Medyaradar’a Konuştu: Medya Sadece Bugün Değil, Her İktidar Döneminde, Sıkıntılıydı!” (Röp.) Gürsoy Cimin A., Medya Radar, 6.8.2014, Erişilen Kaynak: <http://www.medyaradar.com/basarili-isadami-medyaradara-konustu-medya-sadece-bugun-degilher-iktidar-doneminde-sikintilydi-haberi-124792>, Son Erişim Tarihi: 7.8.2014..
- Yeni Şafak, “Karamahmet’e Seslendi: Namuslu Haber Yapın”, 20.12.2008.
- Yeni Şafak, “Başbakan Medya Derneği’ni Kabul Etti”, 18.8.2012
- Yeniçağ, “Aydın Doğan’a SPK Davasından Beraat Çıktı”, 6.7.2011.
- Yeniçağ, “1 Milyar Dolarlık Görüşme!”, 19.11.2012.
- Yetişkin E., “Tarde’ın Toplum Yaklaşımı Açısından Kamuoyu ve Maduniyet”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, No. 31, (2010(a)), 1-28.
- Yetişkin E., “Epistemik İhlalin Çevirisi”, Toplumbilim, No. 25, (Ekim 2010(b)), 147-159.
- Yetişkin E., “Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar”, Toplumbilim, No. 25, (Ekim 2010(c)), 15-20.
- Yetkin B., “1945-1950 Arası Demokratikleşme Sürecinde Basın”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, No.17-18, (2010), 1-38.

- Yetkin B., Popülizm ve Özal–Erdoğan, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2010.
- Yeni Şafak, “Çalık’tan Sabah-ATV’ye 1 Milyar 100 Milyon \$”, 6.12.2007.
- Yıldırım A. ve Şimşek H., Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999.
- Yıldız N., “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, A.Ü. SBF Dergisi, C.51, (1997), 481-505.
- Yılmaz S., “Kamer’in Ortağı Baltacı’nın Adresinde”, Milliyet, 29.1.2006.
- Yin R. K., Case Study Research, Sage Publication, California, (3rd Ed.), 2003.
- Youtube, “Sabah ATV 1 Başbakan’dan Talimat, Sıkıntıdayız Sabah ATV’yi Alacaksınız”, 1.2.2014, Erişilen Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=HQIKFhN7Aww>, Son Erişim Tarihi: 8.2.2014.
- Youtube, “Sabah ATV-6 Rüşveti Bilal Erdoğan Takip Ediyor, Mehmet Cengiz Ses Kaydı”, 31.1.2014, Erişilen Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=diLzTPtRW2I>, Son Erişim Tarihi: 8.2.2014.
- Yurt, “NTV Özür Diledi”, 4.6.2013.
- Yurt, “İBB’den Damada Gemicik”, 14.10.2013.
- Yüksek F.S., Başbakanlığın Bilinmeyenleri, Truva Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Yüksel Y., “An Analysis of the Media and Government Relationship”, Selçuk İletişim, Vol. 8, No. 1, (Temmuz 2013), 57-70.
- Zaman, “Nail Keçili: Karşısında Diz Çökülen Bakan Güneş Taner’di”, 29.10.2002.
- Zaman, “Sabah ve ATV, 1,1 Milyar Dolara Çalık’ın”, 6.12.2007.
- Zaman, “Tayyip Erdoğan İdolüm, Sevdalısıyım..”, 5.10.2008.
- Zaman, “Başbakanlık Basın Merkezi 6 Gazeteciye Yasak Getirdi”, 11.11.2008.
- Zaman, “Çalık Holding’ten Helikopter İhalesi Açıklaması”, 16.7.2011.
- Zaman, “Aziz Yıldırım TSK İhalelerinde Liderliğe Oynuyor”, 1.9.2011.
- Zaman, “Bülent Arınç Tutuklu Gazeteciler Hakkında Konuştu”, 7.3.2013.
- Zaman, “Devlet Kemer Country’ye El Koyuyor”, 6.12.2013.
- Zaman, “Ferit Şahenk’in Restoranlarına Et Verecek, Akşam ile Medyaya Dönecek”, 25.10.2013.
- Zaman, “İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı’ndan Açıklama”, 18.12.2013.
- Zaman, “THY’den ‘Zaman’ Ayarlı Ambargo”, 23.12.2013.
- Zaman, “Koç’un Yeni Fabrikasını Erdoğan açtı”, 23.5.2014.

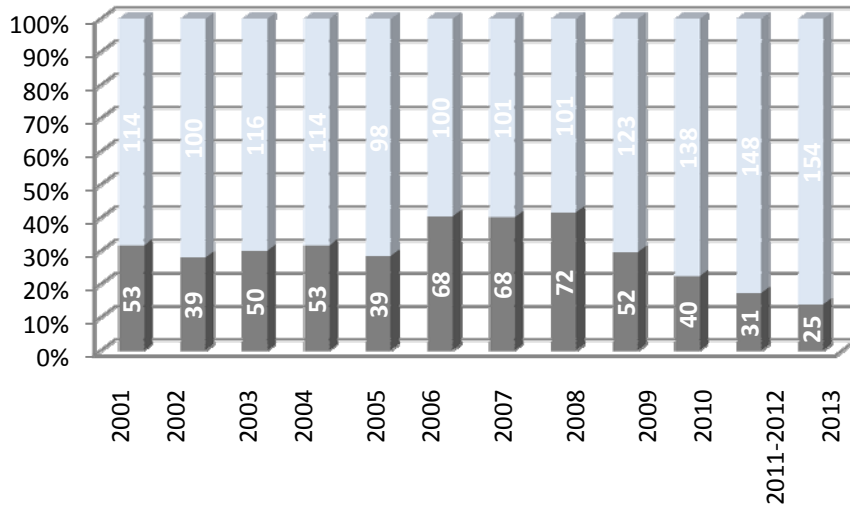
EKLER

EK 1- TÜRKİYE’NİN 1993–2013 YILLARI ARASINDAKİ BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DEĞİŞİMİ

Şekil EK-1 Türkiye'nin 1993–2013 Yılları Arasındaki Basın Özgürlüğünün Değişim Grafiği²²⁰

Kaynak: Freedom House, 2013

EK 2- TÜRKİYE’NİN 2001–2013 YILLARI ARASINDAKİ BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ SIRALAMASININ DEĞİŞİMİ

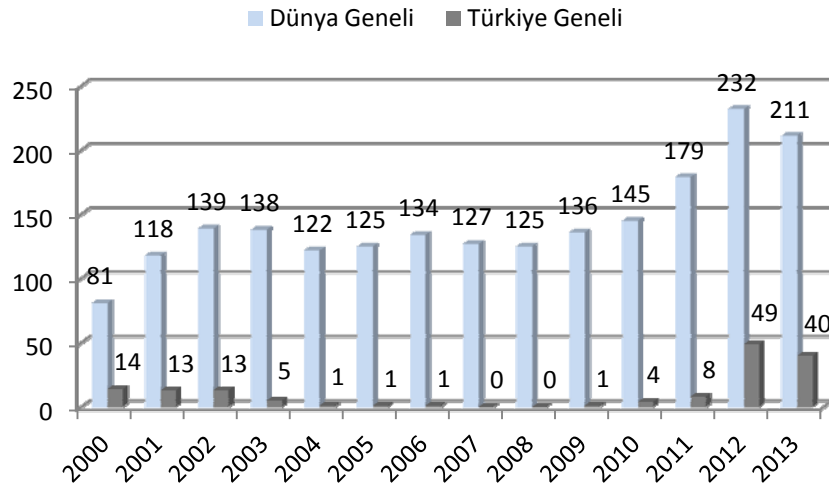

Şekil EK-2 Türkiye'nin 2001–2013 Yılları Arasındaki Basın Özgürlüğü Sıralamasının Değişim Grafiği

Kaynak: Reporters without Borders for Freedom of Information, 2014

²²⁰ Basın Özgürlüğü Endeksi'nde sayılar küçüldükçe basın özgürlüğü artmaktadır. Ters orantı biçiminde ölçülen endeks; 0-30 aralığı *özgür*, 31-60 aralığı *kısmen özgür* ve 61-100 aralığı *özgür değil* olarak sınıflandırılarak gerçekleştirilmektedir.

EK 3- 2000–2013 YILLARI ARASINDA HAPİSTEKİ GAZETECİ SAYISINDAKİ DEĞİŞİMİ

Şekil EK-3 2000–2013 Yılları Arasında Hapisteki Gazeteci Sayısındaki Değişim Grafiği
Kaynak: Comitee of Protect Journalist, 2013

EK 4- 1990-2004 TÜRKİYE’DE BASININ GÜVENİRLİLİĞİ

Tablo EK-1 1990-2004 Türkiye’de Basının Güvenirliliği

	Çok	Tamamen	Çok Değil	Hiç Değil
1990-1994	13,9	26,3	39,0	16,9
1995-1998	15,2	32,7	29,8	19,3
1999-2004	8,6	26,2	27,1	36,0

Kaynak: World Values Survey, Wave 2 (1990-1994), Wave 3 (1995-1998), Wave 4 (1999-2004)

EK 5- TÜRKİYE’DE 2007-2013 YILLARINA AİT KURUMLARA GÜVENİRLİLİK

Tablo EK-2 Türkiye’de 2007-2013 Yılları Arasında Kurumlara Güvenirlilik Tablosu

	Aralık 2007	Haziran 2008	Ocak 2009	Haziran 2009	Ocak 2010	Ocak 2011	Aralık 2011	Aralık 2012	Aralık 2013
Ordu	9,1	8,5	8,3	8,3	7,8	7,8	7,7	7,5	6,7
Polis	8,3	7,7	7,8	7,9	7,5	6,7	7,6	7,3	5,8
Başbakanlık	7,9	6,3	6,3	6,5	5,8	6,2	7,4	6,8	5,8
Meclis	7,8	5,9	6,9	6,9	6,2	6,1	7,1	6,5	5,5
Hükümet	7,9	6,2	6,3	6,3	5,6	6,2	7,0	6,5	5,4
Yargı (Mahkemeler)	8,1	6,8	7,3	7,1	6,9	6,0	6,4	6,3	5,3
Medya	6,6	4,5	5,0	5,3	4,9	4,7	5,2	5,1	4,3
Politikacılar	6,3	4,4	4,1	4,3	4,1	4,0	4,7	4,5	3,9

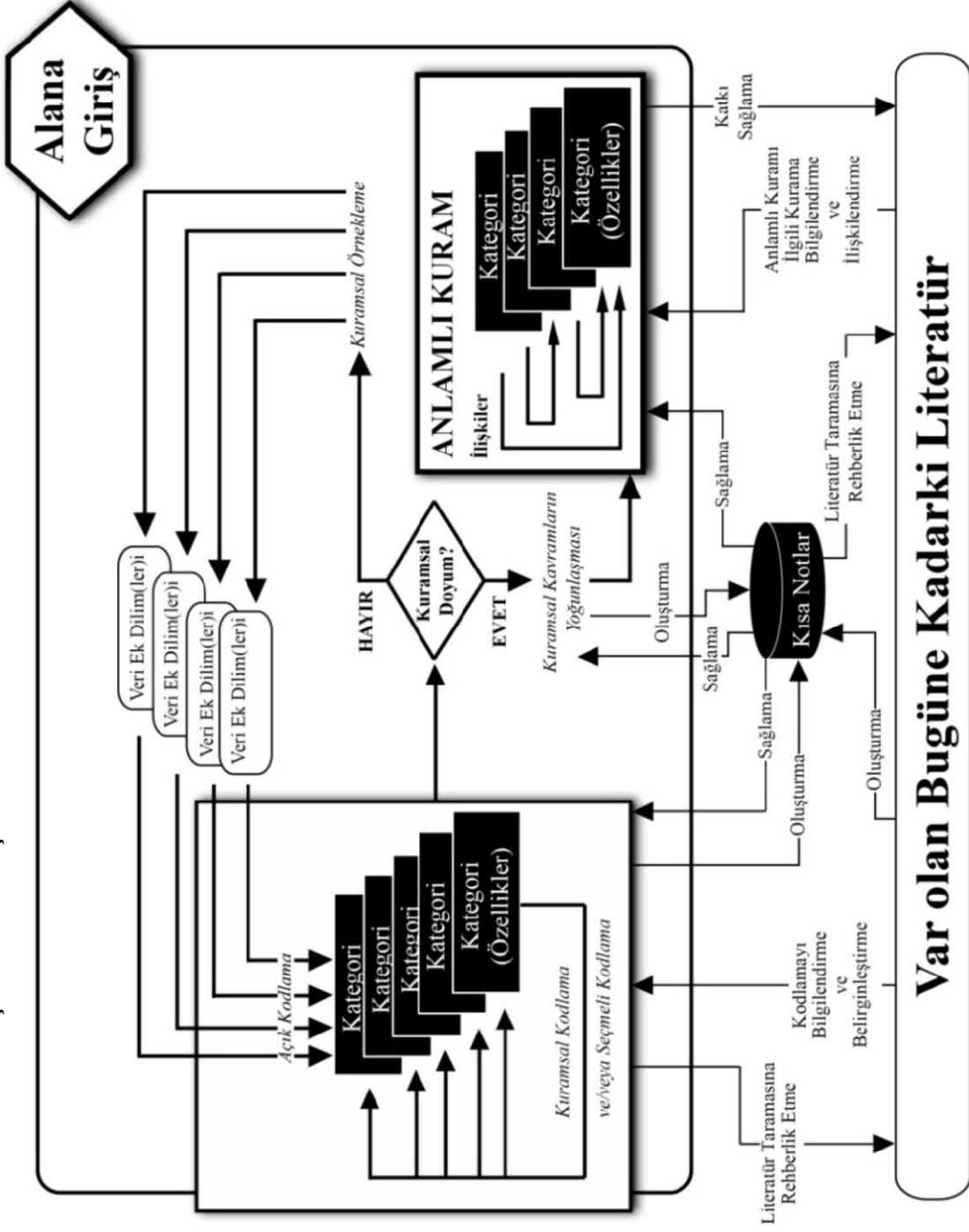
Kaynak: MetroPOLL, Aralık 2013

EK-6 LİTERATÜR KODLAMASI

Tablo EK-3 Literatür Kodlaması

<p>Mülkiyet</p>	<p><i>Şirket Yapısı/Sermaye</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mülkiyet rejimi • Sahipler • Şirket yapılışması • Şirketler • Reklamverenler <p><i>Tahsisat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Şirket yapısı ve gelişimi (menzili) • Şirket Eylemlerinin ölçüğü ve kapsamı • Kaynak kullanımı/tahsis • Personel alımı ve çıkarılması <p>Kontrol Yapıları</p>	<p><i>Patronaj</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tepe Yöneticiler • Medya Elitleri <p><i>Operasyonel</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Editoryal kadro • Yayın politikası/ideolojisi • Üretim tarzı • Haber Kaynağı • Medya içeriği <p><i>Yasal Sınırlıklar</i></p> <p>(Devlet- sermaye ilişkisinin bileşimi)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Basın özgürlüğü • Bürokratik sınırlıklar • Tekzip/cevap hakkı yapısını • Piyasa koşullarının düzenlenmesi <p><i>Polisiye Uygulamalar</i></p>	<p><i>Reklamverenler/Reklam Ajansları</i> (Ölçümlene ve medya satın alma şirketleri)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reklam verme(me) • Program satın alımı • Sponsorluk • Rating/Tiraj ölçümü <p><i>Mesleki İdeolojiler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Etik değerler • Yayın ilkeleri • Kültürel değerler/sermaye • Temsil • Sorumluluk • Yasal sınırlıklar <p><i>Sübvansiyon</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaynak kullanımı/tahsis • Özelleştirmeler • Teşvikler • Devlet reklamları
<p>Devlet-Medya İlişkileri (Regülasyon/Deregülasyon)</p>	<p><i>Devlet Gizliliği/Devlet Sırrı/Gizli Devlet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Millî güvenlik <p><i>Günlük Rutinler (Pratikler)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Çalışma saatleri • Ücret/Fazla mesai • İş garantisi • Sosyal haklar <p><i>Olusum/Metalasma</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Popüler kültür • Tüketim kültürü • Siyasal kültür 	<p><i>Örgütlenme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dernek/Cemiyet • Sendika • Vakıf <p><i>Özellik</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kültürel sermaye • Toplumsal statü • Entelektüel statü 	<p><i>Gazeteci Özerkliği/Mesleki Özerklik</i></p> <p><i>Dönüşüm</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Magazinleşme/Televizyonlaşma • Bilgi/Düşünce=Emtia • Okuyucu=Müşteri/Tüketici
<p>Emek Gücü</p>	<p><i>Emek Gücü</i></p>	<p><i>Emek Gücü</i></p>	<p><i>Emek Gücü</i></p>
<p>Kültürel Ürünler</p>	<p><i>Kültürel Ürünler</i></p>	<p><i>Kültürel Ürünler</i></p>	<p><i>Kültürel Ürünler</i></p>

EK 7- TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM İNŞA SÜRECİ

Şekil EK-4 Temellendirilmiş Kuram İnşa Süreci
Kaynak: Lehmann, 2001'den aktaran Fernándeş, 2004(b), s. 85

EK 8- KATILIM DAVETİNE YANIT DURUM LİSTESİ**Olumlu Yanıt Veren Ama Çeşitli Nedenlerle Görüşme Yapılamayanlar**

<i>Adı</i>	<i>Statüsü</i>
Ayşenur Arslan	<i>Yurt gazetesi yazarı / CNN Türk eski program yapımcısı</i>
Sedat Ergin	<i>Hürriyet gazetesi yazarı</i>
Sebahattin Önkibar	<i>Aydınlık gazetesi yazarı / Yeniçağ gazetesi eski yazarı</i>
Avni Özgürel	<i>Radikal gazetesi yazarı</i>
Ali Saydam	<i>Yeni Şafak gazetesi yazarı</i>
Nail Güreli	<i>Evrensel gazetesi / Milliyet gazetesi eski yazarı</i>
Necati Doğru	<i>Sözcü gazetesi yazarı</i>
Mustafa Karaalioğlu	<i>Star gazetesi Medya Grup Başkanı</i>
Yusuf Ziya Cömert	<i>Star gazetesi genel yayın yönetmeni ve gazetesi yazarı</i>
Merdan Yanardağ	<i>Yurt gazetesi genel yayın yönetmeni ve gazetesi yazarı</i>

Olumsuz Yanıt Verenler

<i>Adı</i>	<i>Statüsü</i>	<i>Yanıtı</i>
Uğur Dündar	<i>Sözcü gazetesi yazarı</i>	Olumsuz yanıt
Can Dündar	<i>Milliyet gazetesi yazarı</i>	Olumsuz yanıt
Umur Talu	<i>Haber Türk gazetesi yazarı</i>	Olumsuz yanıt
Fikret Bila	<i>Milliyet gazetesi yazarı</i>	Olumsuz yanıt
Ahmet Hakan Coşkun	<i>Hürriyet gazetesi yazarı</i>	Olumsuz yanıt
Taha Akyol	<i>Hürriyet gazetesi yazarı</i>	Olumsuz yanıt

Bağlantı Kurulan –Yanıt vermeyenler

<i>Adı</i>	<i>Statüsü</i>	<i>İletişim Aracı</i>
Yalçın Akdoğan	<i>Star</i> gazetesi yazarı ve Başbakan basın danışmanı	E-posta ve telefon aracılığıyla
Şamil Tayyar	Milletvekili / Eski gazeteci	E-posta ve telefon aracılığıyla
Fehmi Kuru	<i>Star</i> gazetesi yazarı	E-posta ve telefon aracılığıyla
Güneri Cıvaoğlu	<i>Milliyet</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Hasan Pulur	<i>Milliyet</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Mustafa Mutlu	<i>Vatan</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Akif Beki	<i>Radikal</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Fatih Altaylı	<i>Habertürk</i> gazetesi genel yayın yönetmeni	E-posta ve telefon aracılığıyla
Serdar Turgut	<i>Habertürk</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Altan Öymen	<i>Radikal</i> gazetesi yazarı	E-posta ve telefon aracılığıyla
Tarhan Erdem	<i>Radikal</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Ekrem Dumanlı	<i>Zaman</i> gazetesi genel yayın yönetmeni ve gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Ali Bulaç	<i>Zaman</i> gazetesi yazarı	E-posta ve telefon aracılığıyla
Ahmet Kekeç	<i>Star</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Erdal Şafak	<i>Sabah</i> gazetesi genel yayın yönetmeni	E-posta aracılığıyla
Nazlı Ilıcak	<i>Sabah</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Yavuz Donat	<i>Sabah</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Yiğit Bulut	<i>Star</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Mümtaz'er Türköne	<i>Zaman</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Yavuz Semerci	<i>Habertürk</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Selahattin Duman	(-)	E-posta aracılığıyla
Murat Çelik	<i>Vatan</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Güngör Mengi	<i>Vatan</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Ruhat Mengi	<i>Vatan</i> gazetesi eski yazarı	E-posta aracılığıyla
Okay Gönensin	<i>Vatan</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Cüneyt Özdemir	<i>Radikal</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla
Murat Yetkin	<i>Radikal</i> gazetesi yazarı	E-posta aracılığıyla

EK 9- ARAŞTIRMAYA KATILIM DAVETİ

Araştırmaya Katılım Daveti

.... / / 2013

Sayın

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı doktora programında Doç. Dr. Seçil Deren van Het Hof'un akademik danışmanlığında *Türk Basın Tarihinde Basın-İktidar İlişkisinin Vaka Çözümlemesi* başlıklı tez çalışmamı hazırlamaktayım. Çalışmanın kuramsal temelinde genelde basın özgürlüğü ve medya konsolidasyonu, özelde ise Susan Herbst'ün siyasal iletişim alanındaki çalışmaları, Prof. Dr. Gülseren Adaklı'nın Türk basınına yönelik ekonomi-politik incelemeleri, Pamela J. Shoemaker'n eşik bekçisi gazetecilik yaklaşımı, Graham Murdock ve Peter Golding'in ekonomi-politik kavramsallaştırmaları bulunmaktadır. Bu kuramsal arkaplana dayanarak araştırmanın yanıt aradığı temel sorular, haber üretim sürecini etkileyen iktidar yapılarının ne olduğu, bu yapılardaki dönüşümün ne olduğu, söz konusu dönüşümün Türkiye tarihindeki diğer dönemlerden farkının ne olduğudur.

Türkiye'de 2000'li yıllardaki basın-iktidar ilişkilerini tarihsel bir perspektiften ele almayı hedefleyen bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak olay çözümlemesi ve derinlemesine görüşme teknikleri uygulanmaktadır. Bu çalışmada, olay çözümlemelerinin nesnel bir çerçeveye oturabilmesi için gazeteciler, editörler ve köşe yazarları ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, çalışmanın bilimselliği açısından, hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının tarafınızdan yanıtlanmasının önemi büyüktür. Yarı yapılandırılmış sorular üstünden katkınız, sizin vaktinizin uygunluğu düşünülerek yüz yüze görüşme şeklinde ya da yazılı yanıtlanmanız biçiminde gerçekleştirilebilir. Yüz yüze görüşmelerde onay vermeniz durumunda ses kaydı alınacak, aksi takdirde araştırmacı tarafından not tutulacak ve görüşme sonrasında okuyarak onay vermeniz beklenecektir. Gerekmesi durumunda ikinci bir görüşme talebimiz olabilir.

Araştırma sorularını yanıtlamayı kabul etmeniz durumunda sizlere etik protokol ve ardından sorular gönderilecektir. Etik protokol gereğince mülakat çerçevesinde vereceğiniz tüm yanıtlar akademik araştırma dışında herhangi bir amaç için kullanılmayacaktır. Doktora tezi, ulusal ve uluslararası olmak üzere akademik dergilerde makaleler ve akademik içerikli kitap yayınları, akademik bildiri ve sunuşlar, söz konusu bu *akademik çalışmalar* kapsamında olacaktır. Katılımınız gizli tutulacak, verdiğiniz bilgiler kimliğinizle ilişkilendirmeyi mümkün kılmayacak şekilde akademik yayınlara aktarılacaktır. Araştırma soruları standart demografik sorulara ek olarak, medya sektöründeki deneyimleriniz, bilgi birikiminiz ve şu andaki medya-iktidar ilişkileri hakkındaki gözlemleriniz ve görüşlerinize ilişkindir.

Araştırmaya dayalı olarak ortaya çıkacak olan doktora tezi akademik jüri onayının ardından sizlere ulaştırılacaktır. Talebiniz durumunda araştırma çerçevesinde üretilen tüm yayınlar da size ulaştırılacaktır.

Türk akademik çevrelerinde son derece az ilgi duyulan ve az üretim olan bu alanda vereceğiniz katkılar toplumsal bilgi birikimi çerçevesinde son derece anlamlı olacaktır. Vereceğiniz her türlü destek için şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Barış YETKİN

Soru ve Önerileriniz İçin İletişim Bilgileri:

Barış Yetkin (Doktora Tezi Sahibi):

yetkinbaris@yahoo.com

532-532 454 90 13

Doç. Dr. Seçil Deren van Het Hof (Tez Danışmanı): secilderer@akdeniz.edu.tr; sdvhof@gmail.com

A.Ü. İletişim Fakültesi: 242-310 15 30; Dahili: 242-310 64 69 / Cep: 505-818 59 05

EK 10- ARAŞTIRMAYA KATILIM VE GÖRÜŞME ONAY FORMU

Araştırmaya Katılım ve Görüşme Onay Formu

İki sayfadan oluşan bu form, bir etik protokoldür. Uluslararası araştırma standartlarına göre, herhangi bir araştırma başlamadan önce, katılımcıların araştırmanın kapsamının ne olduğu, hangi amaç ve amaçlara sahip olduğu, araştırma bulgularının hangi biçimde kullanılacağını bilmesi önemlidir. Bu nedenle, bu araştırmanın içeriğini okumalı ve imzalamalısınız. Lütfen soru sormaktan çekinmeyiniz.

Bu Çalışmanın Amaçları

Bu araştırma, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Doktorası kapsamında yapılmakta olan akademik bir çalışmadır. 2012 yılından bu yana, Türkiye'nin 2000'li yıllardaki basın-iktidar ilişkilerini, analitik düşünce yapısı içinde, olay çözümlemesi yöntemiyle anlaşılır biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tarihsel geçmişi de ele alan genel bir değerlendirme yaparak, 2000'li yıllardaki iktidar döneminde eskiye oranla farklı niteliğe bürünüp bürünmediği bu çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla amaç, araştırmanın sınırsallığını oluşturan dönemin (2002-2014), basın-iktidar ilişkilerinin tanımlanabilecek niteliklerinin neler olduğu, TBMM'deki tartışmalarda, *Gazeteciler Cemiyeti*'nin gösterdiği tepkilerde (veya tepkisizliklerde), gazetelerin kamuoyuna yansıyan haberlerinde, köşe yazılarında ve yorumlarda araştırmaktır.

Görüşme Sürecinin İçeriği

En az iki mülakat yapılacak olup, her görüşme ortalama bir saat sürecektir. Görüşmeler, medya sektöründeki geçmişten gelen deneyimleriniz, bilgi birikiminiz ve şu andaki medya iktidar ilişkileri hakkındaki görüşlerinize odaklanacaktır. Görüşmeler sırasında herhangi bir yanıtlama, görüş bildirme sınırlaması söz konusu değildir. Görüşmeleri istediğiniz an ve aşamada duraklatabilme veya herhangi bir soruyu yanıtlamama hakkına sahipsiniz. Yaptığınız katılım, sizin konuya ilişkin bilgi, görüşlerinizin, düşünceleriniz ile araştırmaya katkı yapmanızı da içermektedir. Bu nedenle, sorulan sorular dışında görüş sunmakta özgürsünüz.

Mahremiyet Hakları

Görüşlerinizi daha rahat aktarabilmeniz açısından kimliğinizin açıklanmamasını isteme hakkına sahipsiniz. Mahremiyet talep etmeniz durumunda, kimliğiniz gizli tutulacak, kimliğinizi açığa çıkarabilecek ipuçlarının araştırma bulgularında yer almaması sağlanacaktır.

Bu görüşme raporları ve araştırmanın tüm bulgularıyla birlik tamamı akademik çalışmaların dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır. Doktora tezi, ulusal ve uluslararası olmak üzere akademik dergilerde makaleler ve akademik içerikli kitap yayınları, akademik bildiri ve sunuşlar, söz konusu bu *akademik çalışmalar* kapsamında olacaktır.

Görüşmelerde kısa notların tutulmasının yanı sıra ses kaydı yapılacaktır. İlk görüşmenin sonunda, bant çözümlemeleri yapılacak ve bilgiler dijital ve analog çözümleme sürecine sokulacaktır. Derlenen bilgilerde oluşan boşlukların doldurulması, yeni çıkan durumların çözümlemeye katılması, araştırma sürecinin ilerlemesi hakkında bilgi verilmesi ve

görüşmelerinizle araştırmaya katkı sağlamanız amacıyla ikinci görüşme yapılacaktır. İkinci görüşme sonuçları da aynı işlemlerden geçirilip araştırmaya eklenecektir.

Lütfen, okumuş olduğunuz bu etik protokolü tam olarak anladığınızdan emin olduktan sonra imzalayınız. Katılım ve onay verme ıslak veya dijital imza ile olabilmektedir.

Herhangi bir sorunuz olduğunda aşağıdaki iletişim bilgilerini kullanarak bağlantı kurabilirsiniz.

Araştırmaya Katılım ve Görüşme Onayı

Katılımcının Adı ve Soyadı:

Görüşmeler süresince ses kaydı yapılmasını kabul ediyorum: () ()
Evet Hayır

Tarih: _____

X

Araştırmacının İmzası²²¹:

Tarih: _____

Soru ve Önerileriniz İçin İletişim Bilgileri:

Bariş Yetkin (Doktora Tezi Sahibi):

yetkinbaris@yahoo.com

532-532 454 90 13

Doç. Dr. Seçil Deren van Het Hof (Tez Danışmanı): secilderen@akdeniz.edu.tr;

sdvhhof@gmail.com

242-310 15 31 / 505-818 59 05

²²¹ Belgede, imzanızın istendiği imza satırını çift tıkladın ve İmzala iletişim kutusunda, aşağıdakilerden birini yapın:

İmzanızın basılı sürümünü eklemek için X ögesinin yanındaki kutuya adınızı yazın.

Yazılı imzanızın bir görüntüsünü seçmek için **Görüntü Seç ögesi**ni tıkladın. Seçili İmza Görüntüsü iletişim kutusunda, imza görüntüsü dosyasının konumunu bulun ve sonra Seç ögesi

Elle yazılmış bir imza eklemek için (yalnızca Tablet PC kullanıcıları için), mürekkepleme özelliğini kullanarak

X ögesinin yanındaki kutuya imzanızı atın.

İmza seçeneğini tıkladın.

EK 11- ARAŞTIRMA SORULARI VE BUNLARA YÖNELİK BELİRLENMİŞ GÖRÜŞME SORULARI

(AS-1) Basın-iktidar ilişkilerindeki dönüşüm nasıl başlamış ve günümüzde hangi biçimde sürmektedir?

- Size göre, Türkiye’de basın işletmelerinin sermaye yapısında en önemli değişiklik ne zaman olmuştur?
- Yukarıda tanımladığımız değişiklik sizin gazetecilik pratiklerinize yansdı mı? “Evet” ise nasıl? Bir örnek verebilir misiniz?
- “Gazeteci” ile “köşe yazarı” arasında fark var mıdır? “Evet” ise bu farkı/farkları tanımlar mısınız?
- Yukarıdaki soruya yanıtınız “evet” ise, kendinizi “gazeteci” mi, yoksa “köşe yazarı” olarak mı tanımlarsınız?
- Günümüzün medyasının habercilik anlayışını tanımlayabilir misiniz? Geçmiş dönemlerden ne gibi farklılıklar olduğunu düşünüyorsunuz?

(AS-2) Medyada etkin konumda bilgi ve düşünce üreticisi olan köşe yazarlarının mesleki pratiklerine etki eden unsurlar nelerdir?

- Size göre, gazetecilikte en önemli meslek ilkesi nedir?
- Size göre, gazetecinin toplumsal yaşamdaki en önemli işlevi nedir?
- Size göre, gazetecinin siyasal yaşamdaki en önemli işlevi nedir?
- Size göre, “doğru haber”, “tarafsız haber”, “nesnel haber” nedir?
- Meslek olarak gazetecilik yaparken sizin iş yapma biçiminizi/mesleki pratiklerinizi en çok etkileyen iki unsur nedir? Diğerlerini de önem sırasına göre işaretleyebilir misiniz?

() Ölüm tehlikesi veya cinayetler

() Haber kaynakları

() Yasal sınırlılıklar

() Devletin gizliliği, “Gizli Devlet”
veya “Devlet Sırrı”

() Reklamcılar, reklam verenler

(Örn. İngiltere’deki D-Notice)

() Sahipler (Patronaj)

() Medya şirketlerinin mülkiyeti
ve kâr amaçlı oluşu

() Anti-Kemalizm

(Örn. ABD’deki Anti-Komünizm)

() Tepki ve yaptırımcı kurumlar

()

() Polisiye uygulamalar

(Sizin ekleyeceğiniz başka unsurlar)

- Seçtiğiniz unsurları ayrıntılı olarak açıklayabilir misiniz?
- Medyada eşik bekçileri var mı? Eşik bekçileri bu durumda nerede devreye girmektedir?

() Medya patronu

() Editör

() Medya grup başkanı

() Köşe yazarı/Muhabir

() Genel yayın yönetmeni

() Diğer

() Yazı işleri müdürü

(Sizin ekleyeceğiniz başka unsurlar)

- Sizce köşe yazarı, gündem oluşturucu ve kamuoyu önderi mi, yoksa eşik bekçisi midir?

(AS-3) Geçmiş dönemlerden farklı olarak, Medyanın ve köşe Yazarlarının 2000’li yıllardaki durumlarında nasıl bir değişim olmuştur?

- Size göre Türkiye’de basın ile yönetimdeki hükümetler arasındaki ilişkide en önemli değişiklik ne zaman/hangi dönemde gerçekleşmiştir?
- Size göre, Türkiye’de basın üstünde yönetimdeki hükümet dışında hangi kurumların etkisi bulunmaktadır?
- Basın-hükümet ilişkilerinde yukarıda tanımladığınız değişimin;
 - Gazete yönetimlerini/basın işletmelerinin yönetim politikalarını
 - Basın işletmelerinin çalışanlarının çalışma koşullarını
 - Haber yapma pratiklerini
 - Sizin gazetecilik pratiklerinizi nasıl etkilediğini açıklar mısınız? Birer örnek verebilir misiniz?

(AS-3a) Medya kuruluşlarının sermayedarlarının siyasal iktidarla (hükümet) ekonomik ve/veya ideolojik ilişkileri, basın-iktidar ilişkilerine nasıl yansımaktadır?

- Gazete holdinglerinin patronlarının iktidar ile olan olumlu ya da olumsuz ilişkileri, gazete yönetimi ne yönde etkilemektedir?
- Gazete holdinglerinin patronlarının iktidar ile olan olumlu ya da olumsuz ilişkileri, gazete çalışanlarını ne yönde etkilemektedir?
- Ekonomik alandaki rekabet ilişkileri basına ideolojik düzeyde çatışmalar olarak yansıyor mu? “Evet” ise, örnek verebilir misiniz?

(AS-3b) Siyasal iktidarın eleştirilerinin odak noktası kimler ya da nelerdir?

- Sızce, Başbakan’ın medyaya eleştirilerinin ortak noktası araştırıldığında, bu ortaklık hangi özellikte aranmalıdır? Eleştirilen konuların mı yoksa eleştirilen gazetecilerin mi ortak özellikleri bulunuyor?
- Yanıt konular ise, bu konuların ortak özellikleri nasıl tanımlanabilir?
- Yanıt gazeteciler ise, bu gazetecilerin ortak özellikleri nasıl tanımlanabilir?

(AS-3c) Genel olarak, köşe yazarları niçin sıklıkla siyasal iktidar tarafından eleştirilmektedir?

- Size göre, haberler mi yoksa köşe yazıları/yorumlar mı hükümetin daha çok tepkisini çekiyor? Hükümetin 2000’li yıllardaki basına yönelik tepkisini çeken şeylerden aşağıda verilenleri çokluk/sıklık fazlalığına göre sıralar mısınız?

() Haber	() Gazetenin yönetimi
() Yorum	() Gazetenin patronu
() Gazetecinin şahsı	() Temsilci şahsında gazetenin kendisi
- 2000’li yıllardaki Türkiye’nin basın özgürlüğü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Değerlendirmenizin size göre en önemli göstergesi nedir?

(AS-3d) Medya mensupları, iktidar ilişkilerinin ideolojik oluşumuna nasıl katkıda bulunmaktadır?

- Size göre Türkiye’de aktif olarak çalışan gazeteci ve köşe yazarlarının yüzde kaç gazetecilik meslek ilkelerine uymaktadır?
- Bu ilkelerden en sık hangisine uyulmadığını düşünüyorsunuz?
- Medya kuruluşlarının belirlediği ve yayınladığı kendine özel yayın ilkelerinin amacı size göre nedir
- Size göre, medya kuruluşlarının yakın dönemde yayınladıkları ilkeler gazetecilik pratiklerini değiştirdi mi, değiştirebilir mi?

(AS-3e) Müdahale karşısında gazetecilerin geliştirdiği gündelik siyasal davranışlar nelerdir?

- Başbakan Erdoğan ya da hükümetin üyelerinden basına yönelik eleştiri duyduğunuzda, duygusal tepkiniz ne oluyor?
- Başbakan Erdoğan ya da hükümet üyelerinin medyaya eleştirilerine yazılarınızla yanıt veriyor musunuz?
- Çeşitli dernekler ya da gruplar içinde ortak tepkiler geliştirme girişiminiz oluyor mu?
- Hükümetin haber yapma süreçlerine doğrudan müdahale ettiği bir olaya doğrudan taraf/tanık olduysanız anlatır mısınız?

(AS-4) Türkiye’deki siyasal kutuplaşmanın/çatışmanın tarafları nasıl tanımlanabilir; bu çatışmada medyanın rolü nedir?

- Türkiye’deki ideolojik karşıtlıkların ardında en önemli etken olarak aşağıdakilerden hangisini görüyorsunuz?

☐ Milliyetçilik - İslamlık ☐ Eski burjuvazi - Yeni burjuvazi ☐ Kemalizm - Neoliberalizm ☐ Liberal özgürlükler – İstikrar	☐ Ulusalcılık - Küreselleşme ☐ - ☐- <i>(Sizin ekleyeceğiniz başka unsurlar)</i>
---	---
- Sizce belirttiğiniz kutuplaşmanın sonucu olan çatışma alanında medyanın yeri ve rolü nedir?
- Bugün medyada, bu çatışmalı atmosferde nasıl bir iklimin egemen olduğunu düşünüyorsunuz?
- Medyanın geleceğinin nasıl görüyorsunuz?

EK 12- TÜRK MEDYASININ 2003-2013 ARASI ZAMAN DİZİNİ

Kasım 2002

- **3 Kasım 2002**'de yapılan milletvekili genel seçimlerinde AKP, % 34,28 oy oranıyla (10.808.229 oy) 363 milletvekilliği kazanarak birinci parti olarak sürpriz yapmıştır. CHP, %19,39 oy oranıyla (6.113.352 oy) 178 milletvekilliği almışlardır. 5 bağımsız aday da milletvekili olurken, 57. koalisyon hükümeti üyelerinden DSP % 1,22, ANAP % 5,13 ve MHP % 8,36 oy oranlarıyla seçim barajını geçemeyerek hayal kırıklığına uğrayan partiler olmuşlardır. Merkez sağ partilerden DYP % 9,54 oy oranıyla barajını geçemeyen bir diğer parti olurken, Uzan Grubu'nun medya gücünü siyasal propaganda yapmada en iyi biçimde kullanarak atılım yapan GP ise, % 7,25 oy oranı ile göreceli bir başarı sağlamıştır.

Ağustos 2003

- Uzanlar'a karşı **11 Ağustos 2003**'te başlayan mali inceleme 14 Şubat 2004'te TMSF'nin Çukurova Holding bünyesindeki 219 şirkete el koyması ile sonuçlandı. Başında Hanefi Avcı'nın bulunduğu bu ilk operasyonla birlikte medyada TMSF yönetim geleneği de başlamış oldu.

Mart 2004

- Genel mahalli idareler seçimleri **28 Mart 2004** tarihinde yapılmıştır. AKP, 12 büyükşehir belediye başkanlığı kazanırken, % 40,186 oy oranıyla (9.674.306 oy) 1.750 belediye başkanlığı kazanmıştır (toplam belediyelerin % 54,807'ini). CHP, 2 büyükşehir belediye başkanlığı kazanırken, % 20,721 oy oranıyla (4.988.427 oy) 467 belediye başkanlığı kazanmıştır (toplam belediyelerin % 14,626'mı); MHP % 10,140 oy oranıyla (2.441.190 oy) 247 belediye başkanlığı kazanmıştır (toplam belediyelerin % 7,736); DYP ise, % 9,423 oy oranıyla , (2.268.599 oy) 388 belediye başkanlığı kazanmıştır (toplam belediyelerin % 12,152).

Eylül 2005

- Aydın Doğan **26 Eylül 2005**'te 360 milyon dolara *Star TV*'yi TMSF'den satın almış, medya sektöründeki tekel pozisyonunu daha da güçlendirmiştir. *Star* gazetesi ise, Kıbrıslı işadamı Ali Özmen Sefa tarafından 5 milyon dolara satılmış; daha sonra ise Ethem Sancak tarafından alınmıştır. Ethem Sancak'ın deyimiyle görev tamamlanınca da Fettah Tamince'nin içinde olduğu bir ortaklığa satılmıştır. 2013 yılı itibariyle de *Star* gazetesi, *24 TV* kanalı, ihale ile PETKİM'e sahip olan Socar adlı Azeri bir enerji şirketine satışı kapsamında, Fettah Tamince ile ortak olacakları bir model üzerinde çalıştıkları belirtilmektedir (Medya Faresi, 24.4.2013).

Nisan 2007

- TMSF, **1 Nisan 2007**'de Turgay Ciner'e ait *ATV*'nin yayın grubuna el koymuştur.
- Doğan Medya Grubu'na bağlı olan muhalif çizgideki *Gözcü* gazetesi **1 Nisan 2007** tarihli sayısıyla yayın yaşamını sonlandırmıştır.

Nisan 2007

- Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, **24 Nisan 2007** tarihinde Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklamıştır.

Mayıs 2007

- E-muhtıra olarak adlandırılan, daha sonradan dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Yaşar Büyükanıt tarafından kendisinin yazdığını açıkladığı Gül'ün cumhurbaşkanlığına karşı çıkan

TSK'nın bildirisi **4 Mayıs 2007**'de açıklandı. Başbakan Erdoğan ve Genelkurmay Başkanı Org. Büyükanıt Dolmabahçe Başbakanlık Ofisi'nde bir görüşme gerçekleştirmişler ve her ikisi e görüşe içeriğinin mezara kadar gizli kalacağını açıklamışlardır.

Mayıs 2007

- **6 Mayıs 2007**'de başlayan TBMM'de cumhurbaşkanı seçimi iki turdan sonra sağlanmamıştır. DYP'den Mehmet Ağar ile ANAP'tan Erkan Mumcu'nun tartışmalara yol açan siyasi görüşme trafiği sonucu Meclis'e girmemeleri ve Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun ortaya attığı 367 çoğunluk sağlanamamıştır. Seçimlerin 22 Temmuz 2007'de yapılması gerekmiştir.

Haziran 2007

- Ciner Grubu, **10 Haziran 2007**'de Ufuk Güldemir'in bir bodrum katında pek de iyi olmayan bir diz üstü bilgisayarla kurduğu bir haber sitesi ile başlayan, radyo, televizyon yayınları ile büyüyen *Habertürk*'ü satın almıştır. Ciner, kuruluşundan itibaren perde arkasından desteklediği Habertürk grubunu (Eğin, 2007), Güldemir'in ölümünün ardından 35 milyon dolara bu grubu alarak tekrar medyaya dönüş yapabilmiştir (Sabah, 15.11.2007). 29 Mart 2013 yerel mahalli idareler seçimlerinin hemen öncesinde, 1 Mart 2009'da da aynı adlı bir gazete de yayınlanmaya başlamıştır.
- Ümraniye'de ihbar üzerine yapılan bir gecekonudaki baskında el bombaları bulunmuş ve Seçimlere az bir süre kala Ergenekon operasyonları **12 Haziran 2007**'de başlatılmıştır. 2007-2009 yılları arasında zincirleme devam eden operasyonların bir ucu Türk Silahlı Kuvvetleri'ne dokunurken bir ucu da medyaya dokunmuştur. İşçi Partisi (İP) Başkanı ve *Ulusal Kanal* ile *Aydınlık* dergileri sahibi/yazarı Doğu Perinçek (24 Mart 2008) ve *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Mustafa Balbay'ın yanı sıra (6 Mart 2009), TV sahipleri de tutuklanmışlardır. Mali baskılar sonucu cemaate yakın olan *Bugün* gazetesinin de sahibi olan Koza Madencilik A.Ş.'nin sahibi Akın İpek'e satmak zorunda kaldığı (12 Mayıs 2008) *Kanal Türk*'ten sonra kurduğu *Kanal Biz*'in sahibi ve genel yayın yönetmeni Tuncay Özkan (27 Eylül 2008), *Avrasya TV*'nin sahibi *Türk Metal-İş Sendikası* başkanı Mustafa Özbek (22 Ocak 2009), muhalif yayın yapan *Başkent TV*'nin bağlı olduğu Başkent Üniversitesi Rektörü Mehmet Haberal'ın (17 Nisan 2009), o dönemde muhalif yayın yapan yalnızca mevcut üç televizyon kanalının sahipleri olmaları ortak noktaları ile dikkat çekmiştir.

Temmuz 2007

- Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile birleştirilen genel seçimler sonucu **22 Temmuz 2007**'de yapılan genel seçimler sonucunda AKP, % 46,58 oy oranıyla (16.327.29 oy) 341 milletvekilliği kazanarak yine birinci parti olmuştur ve 12 puan arttırmıştır. CHP, % 20,88 oy oranıyla (7.317.808 oy) 112 milletvekilliği; MHP, %14,27 oy oranıyla (5.001.869 oy) 70 milletvekilliği ve Barış ve Demokrasi Partisi'ni (BDP) grubunu kuracak olan Bağımsızlar ise, % 5,24 oy oranıyla (1.835.486 oy) 26 milletvekilliği almışlardır. Seçim sonuçları medya çevrelerinde ama özellikle de Doğan Grubu'nun gazetelerinden genel tutumu muhalif ve etkin yazarlara sahip *Hürriyet*'te deprem etkisine neden olmuştur (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s. 12).

Ağustos 2007

- İktidardan gelen baskılar sonucu muhalif çizgisinden ödün vermeyen Emin Çölaşan'ın *Hürriyet* gazetesindeki işine **14 Ağustos 2007**'de son verilmiştir. 1985 yılından beri *Hürriyet* gazetesinde yazdığı *Hürriyet*'teki işine son verilmesini, sansür, baskı ve yüksek miktarda para teklifiyle işten çıkarıldığını iddia etmiştir. Bu iddialarını *Kovulduk Ey Halkım*,

Unutma Bizi kitabında kaleme almıştır. Dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan hakkında yazdığı yazılar hakkında uyarıldığını belirten Çölaşan, “Patronun maliye ile iyi geçinmesi gerek. Birçok ticari iş var. Onlar aleyhine tek satır istenmiyordu” diye belirtmektedir. Daha öncede de çok yoğun baskı altında kaldığını belirtmiştir (Çölaşan, 2007). Emin Çölaşan’ın *Hürriyet* ile ilişkisinin kesilmesinden birkaç gün sonra, Ertuğrul Özkök *Başbakan beni hedef gösterdi* (Vatan, 22.8.2007) açıklamasıyla süreci adeta özetlemiştir.

Ekim 2007

- Anayasa değişikliğine yönelik halk oylaması **21 Ekim 2007** tarihinde gerçekleşmiş, % 68,95 oy oranıyla (19.422.714 oy) *Evet*, % 31,05 oy oranıyla (8.744.947 oy) *Hayır* sonucu çıkmıştır.

Kasım 2007

- Tamer Korkmaz, 21 yıldır çalıştığı *Zaman* gazetesindeki yazılarında ABD eleştirileri yapması sonucu yönetim tarafından uyarılmış, uyarıları dikkate almaması sonucu yazdığı sayfa değiştirilmiş, ardından haftalık yazıları azaltılmış ve ardından da 2008 yılında işine son verilmiştir. Medya çevrelerinde Tamer Korkmaz’ın gidişi, “Emin Çölaşan AKP’yi, Tamer Korkmaz ABD’yi eleştirdiği için gitti” biçiminde yorumlanmıştır (Medya Faresi; Milli Gazete, 20.11.2007). Şu anda *Yeni Şafak* gazetesinde yazmaktadır.

Aralık 2007

- TMSF Ciner Grubu’ndan el koyduğu *Sabah* gazetesi ile *ATV* kanalı ve dergileri **5 Aralık 2007**’de satışa çıkarmıştır. İhale katılan tek şirket olan Çalık Grubu, 1.1 milyar dolar peşin, beş yıllık ödemesiz iki kamu bankasından 750 milyon doları kredi ile almıştır. 22 Temmuz genel seçimlerinden dört ay sonra el konulan Sabah Grubu’nun başına Başbakan Erdoğan’ın damadı Berat Albayrak geçerken, Turkuvaz Grubu’nun yönetimine ise kardeşi Serhat Albayrak girmiştir. 2013 yılı itibarıyla Çalık Grubu *ATV*’nin satışı için uluslararası medya grubu Time Warner ile görüşmeleri sürdürmektedir.

Şubat 2008

- TBMM’de oylanan üniversitelerdeki başörtüsü yasağının kaldırılması için yapılan oylama sonucunu *Hürriyet* gazetesinin **10 Şubat 2008** tarihli sayısında *411 El Kaosa Kalktı* manşeti ile duyurması iktidardan sert tepki görmüş ve iplerin kopma noktasına getirmiştir. Manşeti atan dönemin Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök (19.2.2008) daha sonraki günlerde, “Başbakan’ın son günlerde yaptığı konuşmalardan ve ona koşulsuz destek veren köşe yazarlarından anladığım kadarıyla en çok kızdıkları şey, oylamanın ertesi gününde *Hürriyet*’in verdiği *411 El Kaosa Kalktı* manşeti olmuş. Nitekim el kaldıranlardan biri, o manşeti kendi terbiyesine uygun bir ifadeyle ‘salyalı manşet’ olarak nitelemiş. Herhalde ağzındakilerden bir bölümü bulaştığı için öyle görmüştür diye düşündüm. Demek ki parmak hesabı sadece demokrasiyi değil, terbiyeyi de bozuyor. Bugün hala o manşetin arkasında duruyorum” diyerek tepkileri göğüslemiştir. Özkök (27.02.2008) daha sonraki günlerde de, “*411 El Kaosa Kalktı* manşetini Başbakan ve AKP’nin önde gelenleri bu manşete çok sinirlenmiş. Tabii onlar sinirlenince, hükümete yakın gazeteler ve yazarlar da harekete geçti. **Hürriyet**’e etmedik laf bırakmadılar” diye o günkü baskıları aktarmaktadır. Özkök daha yaklaşık bir yıl sonra (30 Aralık 2009) genel yayın yönetmenliği koltuğunu kaybedecektir.

Mart 2008

- Yargıtay Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya'nın "Laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği" gerekçesiyle AKP'nin kapatılması için **14-31 Mart 2008** tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Mayıs 2008

- Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi'nin el koyma durumu oluşması sonucu **12 Mayıs 2008**'de Tuncay Özkan *Kanaltürk*'ü cemaate yakın Koza İpek Grubu'na satmıştır.

Temmuz 2008

- AKP hakkındaki kapatma davası kararının açıklanmasından dört gün önce Ertuğrul Özkök, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile özel röportaj yapmış ve *Hürriyet* gazetesinin **26 Temmuz 2008** tarihli sayısında birinci sayfa manşeti, olarak vermiştir. Yazılı basına röportaj vermeme gibi bir prensibi olan Erdoğan (Medya Faresi, 23.6.2007), "Hayır tabii değil. Elbette bizim de hatalarımız oldu. Olabilir. Bir siyasetçi hep kendini merkezine koyarak dünün bugünün yarının hesabını yapar. Biz de bunu her gün yapıyoruz. Tekrar ediyorum. Bizim de hatalarımız oldu, olabilir. Ama bunun hesap verme yeri yine halkın önüdür. Şimdi ortada hatalar varsa, gerginlik olmuşsa, toplumsal barışı yeniden kurmamız lazımdır.Zorluklarımız, sorunlarımız yok mu, var elbette. Ama bunların hiçbiri aşılmayacak sorunlar değil. Yeter ki, birimiz kendimiz için istediğimiz hak ve özgürlüğü başkalarına çok görmeyelim. Biz böyle bir sosyal restorasyonu hayatın her alanında gerçekleştirmek durumundayız" gibi ılımlı ve uzlaşmacı mesajlar vermiştir. Bu röportajdan birkaç gün sonra 31 Mart 2008'de kabul edilen başvuru 6'ya 5 oyla uyarı ve hazine yardımının kesilmesi cezası ile sonuçlanmıştır.

Mart 2009

- Ciner Grubu, *Habertürk* kanalının yanı sıra, Fatih Altaylı'nın genel yayın yönetmenliğinde aynı adlı gazetenin yayına **1 Mart 2009** tarihinde başlamıştır.
- Yerel seçimler **29 Mart 2009**'da gerçekleştirilmiş, Türkiye genelinde oy dağılımında AKP, %38,64'lik bir oranla (12.449.187 oy) birinci parti olmuş ve 10 büyükşehir belediye başkanlığı kazanırken, 1.442 belediye başkanlığı kazanmıştır. Buna karşılık, CHP, 3 büyükşehir belediye başkanlığı kazanırken, % 24.70'lik oy oranıyla (7.9605.62 oy) 503 belediye başkanlığı; MHP ise, 1 büyükşehir belediye başkanlığı kazanırken, % 16,50'lik oranla (5315180 oy) 483 442 belediye başkanlığı kazanmıştır.

Eylül 2009

- Maliye Bakanlığı, **9 Eylül 2009**'da 3,8 milyar liralık vergi cezasını Doğan Grubu'na tebliğ etmiştir. Ayrıca Aydın Doğan ve üst yönetimine kağıt yolsuzluğu ve paravan şirket kurulduğu iddiasıyla davalar açılmıştır. Aynı gün, *Hürriyet* gazetesinin muhalif yazarlarından Bekir Coşkun'un ilişkisi kesilmiştir. 17 yıldır çalışmakta olduğu *Hürriyet* gazetesinden 9 Eylül 2009'da Aydın Doğan'a kesilen 3.8 milyon ceza kesildiği gün işine son verilmiştir. Coşkun, "Şunu hissediyorum ki, bu cezanın bir parçası Aydın Doğan'a, bir parçası da bize kesildi. Bu bir tek Aydın Doğan'a kesilmiş bir caza değil ki. Bu durum biraz da yazarın psikolojik durumuyla ilgilidir. Bir yerdesiniz ve o yerde baskılar var. Siz de sanki o işten sorumluymuş gibi hissediyorsunuz. Sanki sizden dolayı da orada baskı yapılıyor gibi... dedikodular, listeler dolanıyor. Başbakan'ın ekibinden patrona listeler gidiyor. "Bu adamlar çok aleyhte yazıyorlar' gibi patron dik duruyor, izin vermiyor ama bu kez o eziliyor. Cezalar ortada... Bana baskı falan yapıldı, sansür uygulandı diyemem. Böyle bir

şey olsa bile ben bunu söyleyemem zaten. Ben altı yıldır aynı şeyi yazıyorum. Diyorum ki, bu AKP yönetiminin niyeti kötü. Bu yönetimin niyeti, *Hürriyet*'i ve karşı medyayı bitirmek. Adamlar Türkiye'yi değiştiriyorlar, kendi rejimini kuruyorlar. Bunun farkına varın artık. *Hürriyet*, siyasi çekişmeler veya o parti, bu parti değil Türkiye değişiyor. Bu adamlar Türkiye'yi yıkıp yeniden yapmak istiyor. Kendilerine yeni bir devlet kuruyorlar. Altı yıldır ben bunu söylüyorum ama bir türlü bunu kimseye anlatamadım” diyerek o günkü siyasal baskıları özetlemiştir (Bağımsız, 28 Haziran, 4 Temmuz 2013, s.19). Şu an *Sözcü* gazetesinde yazmaktadır.

Aralık 2009

- *Hürriyet* gazetesinin 20 yıllık genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök **30 Aralık 2009**'da görevinden alınmış (MediaCat; Samanyolu Haber, 29.12.2009), yerine Ankara Temsilcisi Enis Berberoğlu geçmiştir. Gözyaşları (Haber 10, 29.12.2009 ve *That was a good life* (Güzel bir hayattı) sözleriyle çalışma arkadaşlarından vedalaşmak zorunda kalan Özkök, aynı gazetede yazarlığına devam etmiştir.
- Aydın Doğan'ın damadı Mehmet Ali Yalçındağ, 1990 yılından bu yana görev yaptığı Doğan Yayın Holding'teki üst düzey görevlerinden ayrıldı. *Hürriyet* gazetesi genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün ayrılmasından bir gün sonra grubun üst yönetiminde de değişim başladı. Aydın Doğan, **30 Aralık 2009** tarihli bir habere göre (Hürriyet, 30.12.2009) Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanlığı ve üyeliğinden ayrıldığını borsaya bildirmiştir.

Mart 2010

- Başbakan Erdoğan'ın köşe yazarlarına yönelik olarak söylediği sert sözlerle tepki olarak **2 Mart 2010**'ta bir bildiri hazırlanmıştır. 55 gazeteci ve köşe yazarının imzasının bulunduğu bildiri, “Biz aşağıda imzası bulunan köşe yazarları, Başbakan Erdoğan'ın gazete patronlarının köşe yazarlarını kontrol etmesi gerektiğini savunan açıklamasının varlığımızı borçlu olduğumuz basın özgürlüğüne ve genel olarak ‘demokratik Türkiye’ idealine aykırı, vahim bir düşünce olduğunu düşünüyor ve bu açıklamayı protesto ediyoruz” denmiştir. (Medya Faresi, 2.3.2010)

1. Yasin Aktay – <i>Yeni Şafak</i>	19. Yıldray Oğur – <i>Taraf</i>
2. Taha Akyol – <i>Milliyet</i>	20. Avni Özgürel – <i>Radikal</i>
3. Şahin Alpay – <i>Zaman</i>	21. Haluk Şahin – <i>Radikal</i>
4. Ergun Babahan – <i>Star</i>	22. Ahmet Taşgetiren – <i>Bugün</i>
5. Ayşe Böhürler – <i>Yeni Şafak</i>	23. Mümtazer Türköne – <i>Zaman</i>
6. Ali Bulaç – <i>Zaman</i>	24. Cüneyt Ülsever – <i>Hürriyet</i>
7. Ahmet Hakan Coşkun – <i>Hürriyet</i>	25. Mehmet Tezkan – <i>Vatan</i>
8. Cengiz Çandar – <i>Radikal</i>	26. Ferai Tınç – <i>Hürriyet</i>
9. Yasemin Çongar – <i>Taraf</i>	27. Hadi Uluengin – <i>Hürriyet</i>
10. Abdurrahman Dilipak – <i>Vakit</i>	28. Mustafa Mutlu – <i>Vatan</i>
11. Mustafa Erdoğan – <i>Star</i>	29. Semih İdiz – <i>Milliyet</i>
12. Gülay Göktürk – <i>Bugün</i>	30. Ayşe Hür – <i>Taraf</i>
13. Okay Gönensin – <i>Vatan</i>	31. Sivilay Abla – <i>Taraf</i>
14. Nuh Gönültaş – <i>Bugün</i>	32. Hikmet Çetinkaya – <i>Cumhuriyet</i>
15. Nazlı Ilıcak – <i>Sabah</i>	33. Deniz Kavukçuoğlu – <i>Cumhuriyet</i>
16. Etyen Mahçupyan – <i>Taraf</i>	34. Ataol Behramoğlu – <i>Cumhuriyet</i>
17. Güngör Mengi – <i>Vatan</i>	35. Güray Öz – <i>Cumhuriyet</i>
18. Nuray Mert – <i>Radikal</i>	36. Yalçın Doğan – <i>Hürriyet</i>

37. Demiray Oral – <i>Taraf</i>	47. Abdullah Bozkurt – <i>Today's Zaman</i>
38. Bülent Keneş – <i>Today's Zaman</i>	48. Ünal Özmen – <i>Birgün</i>
39. Melih Altınok – <i>Taraf</i>	49. Bekir Berat Özipek – <i>Star</i>
40. İhsan Dağı – <i>Zaman</i>	50. Önder Aytaç – <i>Taraf</i>
41. Emre Uslu – <i>Taraf</i>	51. Leyla İpekçi – <i>Taraf</i>
42. Ruhat Mengi – <i>Vatan</i>	52. Nihal Bengisu Karaca – <i>Habertürk</i>
43. Hadi Özişik – <i>Star</i>	53. Tevfik Dalgıç – <i>Referans</i>
44. Hilal Kaplan – <i>Taraf</i>	54. Oral Çalışlar – <i>Radikal</i>
45. Orhan Kemal Cengiz – <i>Today's Zaman</i>	55. Candan Tolga Işık – <i>Posta</i>
46. Kürşat Bumin – <i>Yeni Şafak</i>	

Türkiye’de köşe yazarı sayının yaklaşık üç bin kişi olmasına karşın imza atanların az sayıda olması dikkat çekicidir.

- Necati Doğru, **18 Mart 2010**’da *İstanbul’da Kaç Aytaç Durak Bulunuyor?* başlıklı yazısı sonrasında çalıştığı dokuzuncu gazete olan *Vatan*’daki işinden olmuştur. İşten çıkarılışını, “Bu son derece masum bir yazıydı ve sadece muhalefet partisinin belediye başkanlarının yolsuzluklarını, hırsızlıklarını yazmak değil, iktidar partisinin belediye başkanlarının da, eğer varsa bir deposu, bir yanlışı onları da yazmak... Gazetecilik bunu gerektirir diye düşündüm, bu yazımı yazdım” biçiminde yorumlamıştır (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s.20). Şu anda *Sözcü* gazetesinde yazmaktadır.

Eylül 2010

- Kuruluşundan beri yazarlığını yaptığı *Radikal* gazetesinden, yönetim değişikliği sonucu cemaate yakın *Zaman* gazetesinden transfer edilen Eyüp Can’ın kendisiyle çalışmak istemediği araçlar ile iletilmiş ve 2010’da Haluk Şahin’in işine son verilmiştir. İşten çıkarılışını, “Yazı işleri md Erdal Güven aradı, Eyüp Can ‘yeni’ *Radikal*’de benimle ve Türker Alkan’la çalışmak istemiyormuş. Veda yazısı yarın. Eyüp Can bir ‘duayen’ olarak arayıp 15 yıla teşekkür edebilirdi diyecek değilim çünkü Babıali’de öyle bir ‘civility’ kalmayalı çok oldu. Eyüp Can bir bakıma bana yardım etti, çünkü okurumun o gazeteyi terk ettiğinin farkındaydım. Ne zaman ve nasıl bıraksam diye bekliyordum.” (Medya Faresi, 1.9.2010) biçiminde karşılamıştır. Aynı dönemde *TV8* kanalında da çalışan Şahin, daha sonra bu kanaldan da ayrılmıştır. ABD’de iletişim bilimleri alanında yüksek lisans ve doktora yapan ve aynı dalda *Profesör* unvanına sahip Haluk Şahin, şu anda *Yurt* gazetesinde yazmaktadır.
- Daha önce *Radikal* gazetesindeki işini kaybeden Mine Kırıkkanat, **Eylül 2010**’da *Vatan* gazetesinden çıkarılmıştır. Geçmişte dokuz yazısının gazete yönetimince sansürlendiğini ve kendisinin bu yasaklara uymaya çalıştığını belirtse de işini kaybetmekten kurtulamamıştır. Kırıkkanat, Emine Erdoğan’ım bir iftarda Pakistan’da yaşanan bir felaket için para yardımı toplanması girişimini eleştiren yazısının sansürlendiğini belirtmiştir. İsmail Yuvacan’dan, “Birkaç gün önce yazdığın bir yazı, ‘Pakistan’a yardım yapmayın’ şeklinde anlaşılabilirdi endişesiyle, kamuoyundaki hassasiyeti de dikkate alarak, benim bilgim dahilinde yayınlanmadı. Ancak bu yazıyı bir internet sitesine sızdırarak, gazetemizi hiç hak etmediği halde sansürcü durumuna düşürdün. Seni arayan arkadaşlarıma yazıyı aynı zamanda Facebook sayfana koyduğunu, yazının buradan alındığını söylemişsin. Diyelim ki öyle, profesyonel bir iş yapıyoruz, karşılığında para aldığın bir yazıyı, gazeteden önce internette yayınlamanın hukuken suç olduğunu biliyorsun değil mi? Beş yıl önce yine bir yazında kullandığın ağır ifadeler nedeniyle işsiz kalmıştın, o zaman bu gazete sana kucak açmadı

mı?” biçiminde gelen e-posta mesajıyla öğrenmiştir (Gazeteciler, 3.9.2010). Şu anda *Cumhuriyet* gazetesinde yazmaktadır.

- İki turlu seçimle halkın cumhurbaşkanını seçmesi maddesine sahip Anayasa değişikliği için **12 Eylül 2010**'da referanduma gidilmiştir. % 57,88 *Evet*, % 42,12 *Hayır* oyuyla sonuçlanmıştır.
- Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “demokratik açılım” çalışmaları kapsamında medya yöneticileriyle **25 Eylül 2010**'da Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilen kahvaltıda bir araya gelmiştir. Seçim sonuçlarının nasıl okunması gerektiğine değinen Erdoğan, medyanın da nasıl bir yayın politikası izlemesi gerektiğinin hatlarını çizmiştir:

“Değişen ve dönüşen bir ülkede medyanın soğuk savaş parametreleriyle hareket etmesi Türk demokrasisi adına bir eksiklik. İktidar ile medyanın, her konuda yüzde yüz mutabakat içinde, görüş birliği içinde, uyum içinde olması beklenemez. Hiç bir demokratik ülkede bu yoktur. Esasen, demokrasinin güzelliği de kalitesi de iktidar ile medya arasındaki ilişkinin ölçüsü olmasından doğar. Mevlana'nın güzel bir sözü var. Diyor ki ‘İyi bir dostu olanın, aynaya ihtiyacı yoktur.’ Dost acı söyleyebilir, dost kıyasıya eleştirebilir, yerden yere vurabilir. Ama bunu, dostu için dostunun iyiliği için yapar. Biz, medyanın, bize acı gerçekleri, çıplak gerçekleri gösteren, yapıcı eleştiride bulunan, yol gösteren bir ayna olmasını her zaman arzuladık ve arzuluyoruz. Medyaya yönelik sert eleştirilerimiz bir sindirme ya da baskı niyetiyle değil, haksız eleştiriye, hakarete, iftiraya yönelik bir isyanın tezahürü. En son Tophane’de meydana gelen çirkin olaylar, medyada yer alış biçimiyle, üzerinde yapılan yorumlar marifetiyle, sınırlarını aşarak farklı bir boyut kazandı. Lokal bir olay, gereğinden fazla büyütülerek, abartılarak, yurtiçinde ve maalesef yurtdışında adeta bir Türkiye tablosu gibi sunuldu. Daha da öteye gidildi, bu lokal olayın, 12 Eylül halk oylamasında ortaya çıkan sonucun bir tezahürü olduğu dahi yazıldı, çizildi, söylendi. Medya, 4’üncü kuvvettir. Medya, yasamanın, yürütmenin, yargının yerini aldığında, sağlıklı bir demokratik süreç oluşmayacaktır. İktidarı körü körüne destekleyen, aynı şekilde kendisini muhalefet partilerinin yerine koyan bir medya yapısı da demokratik standartların yükseltilmesine katkı sağlamayacaktır. Biz bunun çilesini, bunun acısını çok çektik. 1994 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı adaylığımdan itibaren, adeta manşetlerle çarpışarak, manşetlerle mücadele ederek bugünlere geldik. Medya, 1960 darbesi, 12 Mart Muhtırası, 12 Eylül Müdahalesi ve 28 Şubat sürecinde takındığı tavrı ve bu süreçte medyanın içinden geçtiği sınavı hepimiz hatırlıyoruz. Şahsımla alakalı ‘Muhtar Bile Olmaz’ manşeti atıldı. Ben mahkum oldum, cezaevine girdim. Ne yaptım da cezaevine girdim. Bir şairin şiirini okumaktan dolayı. Bunun dışında benim bir suçum yoktu. Ama atılan başlık buydu: ‘Muhtar bile olamaz.’ Bir sevinç çılgılığı. Parlamento çoğunluğu ile geçen bir yasa için ‘411 el kaosa kalktı’ manşeti atıldı. ‘Topyekün savaş’, ‘Rektörler endişeli’, ‘Gerekirse silah bile kullanırız’, ‘Muhtıra gibi tavsiye’, ‘Genç subaylar rahatsız’, ‘Tehlikenin farkında mısınız’ gibi başlıklarla yayınlar yapıldı. Biz, medyanın bizim tarafımızı tutmasını istemiyoruz, ama siyasi taraf haline gelerek birilerinin psikolojik hareketinin parçası olmasını da doğru bulmuyoruz. Medya elbette demokrasinin tarafı olacaktır, hukukun tarafı olacaktır, insani değerlerin, hak ve özgürlüklerin tarafı olacaktır. Bu değerler üzerinden bir medya mücadelesi verilmesini de, siyaset yapmak olarak da görmüyor, tam aksine saygı duyuyoruz, alkışlıyoruz, destekliyoruz” (Bugün, 25.9.2010; Hürriyet, 27.9.2010).

Ekim 2010

- İktidardan gelen baskılar sonucunda Doğan Grubu Petrol Ofisi’ni **22 Ekim 2010**'da Avusturyalı petrol şirketi OVM'ye 1 milyar Euro'ya satmak zorunda kalmıştır.

Ekim 2010

- Oktay Ekşi 36 yıllık *Hürriyet* gazetesi başyazarlığından istifa etmiştir. Oktay Ekşi, *Analarını bile satan işte o zihniyetin marifetleri* (Ekşi, 29.10.2010) benzetmesi sonrası yoğun

eleştirilmiştir. Başbakan, “Eğer gazetecilik buysa ben bu zihniyetle mücadele etmem, savaşırım. Gereğini yapacağız zaten, göreceksiniz” biçiminde sert tepki göstermiştir. *Hürriyet* gazetesinin bağlı bulunduğu Doğan Grubu’nun aldığı vergi cezaları 4 milyar TL’ye yaklaştığı sırada böyle bir olayın patlak vermesi ve yoğun baskılar sonucu, *Hürriyet* yönetimi tarafından istifası istenmiş ve **30 Ekim 2010**’da istifa etmek zorunda kalmıştır (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s. 25). İktidar tarafından aynı dönem Basın Konseyi başkanlığı da yapan Ekşi’nin buradan da istifası istenmiştir. 31 Ekim 2010’da köşesinden “Bazen habbenin (damlacığın) kubbe, kubbenin de habbe yapıldığı dönemden geçersiniz” sözleriyle okurlarına veda etmiştir (Ekşi, 31.10.2010). Şu anda milletvekili olarak görev yapmaktadır.

Şubat 2011

- Nuray Mert, **11 Şubat 2011**’de ücretsiz ve süresiz izne çıkarılarak *Milliyet* gazetesinden uzaklaştırılmıştır²²². *Milliyet*’te son olarak, “Doğru bildiklerimizi özgürce yazamayacaksak, yazmanın anlamı yok!” (Mert, 5.3.2011) diyerek Nedim Şener ve Ahmet Şık’ın Ergenekon operasyonu ile içeri alınmasına böyle tepki göstermiştir. Ayrıca, o dönem gazetecilik yapan Şamil Tayyar’ın, Soner Yalçın’ın CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’na yazdığını belirttiği ve Soner Yalçın’ın *Halk TV*’yi alması durumunda birlikte çalışılacağını söylediği 22 kişilik bir ekip listesi yer aldığı mektubu *Ülke TV*’de açıklamasının ardından Mert, “Her işte birileri masa başında oturup bir şeyler yazabiliyor. Bunlar mantıklı geliyor mu? Bana böyle bir teklif gelmedi. Zaten bir yerlerde çalışıyorum, program yapıyorum. Konuk olarak bile çok ekrana çıkan biri değilim. Evet, bir itibarsızlaştırma operasyonu yapıldı. Bunu da köşemde de yazacağım. Sivil diktatörlük tartışmalarının olduğu zaman da benim ismimi birileriyle yan yana getirmeye çalıştılar. Çok mu umursuyorum, hayır benim umurumda değil...” diyerek sert tepki göstermiştir (Medya Faresi, 24.2.2011). Ayrıca, yine 9 Şubat 2011 tarihinde iktidar partisi AKP’yi sert bir şekilde eleştirmiş ve kendisinin aktardığına göre, iki gün sonra “farklı spekülasyonlara yol açan durum” oluşmuştur: “12 Şubat tarihli yazımın sonunda izne ayrıldığım şeklinde bir not ile başladı. 11 Şubat Cumartesi günü *Milliyet* yönetimi beni telefonla arayarak benimle ilgili ‘sıkıntılı’ bir durum oluştuğunu, konunun netleşmesi için zamana ihtiyaç olduğunu söyleyerek, bu süre içinde ‘izne’ çıkmamım mümkün olup olmadığını sordu. Böyle başlayan bir sürecin nasıl sonuçlanacağını gayet iyi tahmin ettiğim halde, yönetimi zor durumda bırakmamak üzere, konuyu hafta içinde netleştirmek üzere, daha önce göndermiş olduğum yazımın sonuna ‘izne’ ilişkin notun konulmasını kabul ettim.” (Radikal, 21.2.2011)

Mart 2011

- 1999’dan beri *Hürriyet* gazetesinde yazı yazan Cüneyt Ülsever’in yazıları haftada bir güne düşürüldükten sonra **28 Mart 2011**’de işine son verilmiştir. İstanbul Belediye Başkanlığı’ndan beri desteklediği Başbakan Erdoğan’a ve AKP iktidarına *Hürriyet*’teki son döneminde sert eleştiriler yapmaktadır. Şu anda *Yurt* gazetesinde yazmaktadır. *Hürriyet* gazetesi yazarlarından Özdemir İnce, Cüneyt Ülsever, Hadi Uluengin ve Rahmi Turan ile birlikte Tufan Türenç’in haftalık yazı sayıları bire indirilmiş (Medya Faresi, 4.3.2011), ardından yazıları tamamen kesilmiştir. Tufan Türenç 2010’da durumu, *TRT*’yi eleştirerek²²³

²²² *Milliyet* 20 Nisan 2011’de Doğan Grubu tarafından Vatan gazetesi ile birlikte Demirören’e satıldı.

²²³ Türenç’in *Hürriyet*’teki köşesinde kaleme aldığı eleştirileri şöyle olmuştur: (1) *TRT*’deki kadrolaşma, (2) İktidarı destekleyen köşe yazarlarına program yaptırılması, Bunlara yüksek maaşlar ödendiği iddiaları, (3)

“arı kovanına çomak” olarak değerlendirmiştir (Medya Faresi, 27.10.10), ardından 2011’de köşe yazarlığına veda etmiştir. Türeñç, Şu anda tenzili görevde *Hürriyet* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü görevinde devam etmekte, yazı yazmasına izin verilmemektedir.

- 2001 yılından beri köşe yazısı yazan Özdemir İnce’nin ise, *Hürriyet* gazetesindeki **işine 1 Nisan 2012**’de son verilmiştir. 2007 yılından beri *Hürriyet*’te iktidar baskısı altında olduğu ve kendisinin hükümete yönelik ideolojik itirazlarının işten atılmasında etkin olduğu düşüncesini taşıyor. Yazıları haftada bir güne düşürülen İnce, işine son verilmesini, “Őimdiye kadar yaptığınız katkılardan dolayı çok teşekkür ederiz. *Hürriyet* sizlerin omuzlarında bu noktalara geldi. İçinde bulunduğumuz koŐullardan dolayı yazılarınıza son vermek zorunda kaldık” yazısıyla öğrenmiŐ. Şu anda *Aydınlık* gazetesinde yazmaktadır.

Nisan 2011

- Rekabet Kurumu, 5 Nisan 2011’de Doğan Grubu’nun *Hürriyet* Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ő., Doğan Gazetecilik A.Ő., Doğan Daily News Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ő. ve iŐtiraki olan Bağımsız Gazeteciler Yayıncılık A.Ő.’ye reklam satıŐında uyguladığı indirimler ve medya planlama ajanslarıyla yaptığı anlaşmalarda hâkim durumunu kötüye kullandığı gerekçesiyle oy çokluğu ile toplamda 6 milyon 500 bin TL para cezası vermiştir (TESEV, 2012, s. 29).
- Doğan Grubu, medyada küçülme politikası izlemek zorunda kalarak, *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerini **20 Nisan 2011**’de Demirören-Karacan ortaklığına satmıştır.

Haziran 2011

- Haziran 2011’de *NTV*’deki programında Nuray Mert hükümetin duble yollarla ilgili yaptığı yorum, Başbakan tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. 3 Haziran 2011’de Başbakan’ın, “Bir bayan gazeteci köşe yazıları yazıyor, zaman zaman televizyonlarda da yorumlar yapıyor. Son yıllarda kendini kaybetmiş şekilde AK Parti’ye karşı kin kusuyor. Ben medya vasıtasıyla da bunun iyi değerlendirilmesini istiyorum. PKK’nın yayın organına açıklama yapıyor, ‘aslında zor ve yol politikaları her zaman beraber gidiyor’, ifade bu. NeymiŐ 1935 yılında Dersim katliamı öncesinde, buraya yapılacak hareket için yol inşa edilmiş. AK Parti’nin duble yollarını da işte bu şekilde yorumluyor. Söylemek istediği Şu; güya biz duble yolları, bölünmüş yolları Dersim’de olduğu gibi kolay hareket yapılınsın diye inşa ediyormuŐuz. Açık açık söylüyorum, bu mertlik değil, namertliktir. Böyle bir izansızlık, densizlik olur mu? Yol medeniyettir. Yolu olmayan bir ülke medeniyeti konuşabilir mi? Yani biz bu milleti, ben vatandaşlarımı, insanımı, af edersiniz hendeklerden sıçraya sıçraya mı göndereceğim. Bir yönetimin görevi bu. Siz kime Şirin görünmeye çalışıyorsunuz, PKK ile BDP ile bu muhabbetiniz nereden kaynaklanıyor? BDP’ye karşı bu kadar uysal, AK Parti’ye karşı nasıl bu kadar saldırgan olabiliyorsunuz? Güya bayansın, Cizre’de yüzleri yakılan Kürt çocukları görmezden gelip PKK’nın, BDP’nin sırtını neden böyle sıvazlıyorsunuz? CHP’nin, MHP’nin yöneticilerinden bir ses duydunuz mu? Bu yavrular bu hale geldi, var mı bir sesleri, çıkmaz...” (Milliyet; Radikal, 4.6.2011; CNN Türk, 6.6.2011) biçiminde eleŐtirisinin sonrasında *NTV*’deki programına son verilmiştir.

TRT’nin taraflı yayın yapması, iktidarın sesi haline gelmesi, (4) Bu nedenle Yüksek Seçim Kurulu tarafından “*TRT* diğer radyo ve televizyonlara örnek olmalı, tarafsızlığa özen gösterilmeli, aksi halde yasal işlem başlatılır” diye uyarılması, (5) Ankara Cumhuriyet Savcılığı’nın yöneticiler hakkında referandumla ilgili taraflı yayın yaptıkları iddiasıyla soruŐturması açması gibi eleştirilerde bulunmuştur.

Gazeteci Ruşen Çakır'ın da *NTV*'deki akıbeti benzer olmuştur. 12 Haziran 2011 genel seçimleri öncesi Başbakan Erdoğan'ın katıldığı programda kendisine yönelik eleştiri almış ve Başbakan ile sözlü tartışmaya girişmiş²²⁴ (Gazeteciler, 10.6.2011,); yine aynı programda Hopa'da protesto eylemleri sırasında ölen akrabası Metin Lokumcu hakkında Başbakan'a sorular sorması ile Başbakan'ın tepkisine neden olmuştur.²²⁵ Seçim gecesi *NTV* yönetimi tarafından veto yemiştir. Aralık 2011'de *NTV*'deki programı yayından kaldırılmıştır. Çakır (Gazeteciler, 14.3.2012), işinden olması konusunda Başbakan'ın böyle bir tavır takınmadığını, işten çıkarmanın Ferit Şahenk olduğunu, bunun nedenini de Ahmet Şık ve Nedim Şener tutuklandığı günden tahliyelerine kadar *Vatan* gazetesindeki köşesinde fotoğraflarını kullanması olduğunu belirtmiştir: “*NTV*'de yaptığım Yazı İşleri programının sonlandırılmasının önde gelen nedenlerinden biri Ferit Şahenk'in, Ahmet ve Nedim olayındaki tavrımdan rahatsız olmasıydı. Ona göre benim bu tavrım *NTV*'nin tarafsızlığına gölge düşürüyormuş. Bu konuda söylenecek çok şey var ama şimdilik susma hakkımı kullanmak istiyorum. Ama bu yazının okurlarının böyle bir zorunluluğu yok.” Şu anda *Vatan* gazetesinde yazmaktadır.

- **12 Haziran 2011**'de yapılan genel seçimler sonucunda AKP, % 49,83 oy oranıyla (21.399.082 oy) 327 milletvekilliği kazanarak yine birinci parti olmuştur. CHP, % 25,98 oy oranıyla (11.155.972 oy) 135 milletvekilliği; MHP, %13,01 oy oranıyla (5.585.513 oy) 53 milletvekilliği ve Barış ve Demokrasi Partisi'ni (BDP) grubunu kuracak olan Bağımsızlar ise, % 6,57 oy oranıyla (2.819.917 oy) 35 milletvekilliği almışlardır.

²²⁴ **Erdoğan:** Ruşen Bey, sen programlar yapıyorsun mesela, senin programlarında bizi yerden yere vuranlar var. **Çakır:** Övenler de var... **Erdoğan:** Yok... **Çakır:** Var... **Erdoğan:** Yok yok... Geçen çıldırttılar hatta. Senin bırakıp da başkasının devraldığı o programda çıldırttılar. Sen yoktun gerçi ama kendi aralarında programı yarıda kestiler. Yani iş nereden nereye geldi. Sizin kanalınızda oldu. Biz mi müdahale ettik. Bak onlar bile tahamülsüz hale geldiler. Niye? Ortada çok ciddi bir haksızlık var. Biz karışmıyoruz, özgürlüklerin olmadığı bir ülkede bunlar yapılamaz, bu ülkede özgürlük var. Ve biz batıda bu işlerin (The Economist'teki yazıya atfen) arkasında kim var biz çok iyi biliyoruz. Yahudi sermayesi. Ve bunların Türkiye'deki kontakları da var ama biz çok kulak asmıyoruz..

²²⁵ “Sizin ilk günkü tepkinizi gerçekten yadırgadık. Aradan geçen zaman içinde herhalde bu konuyu düşünmüşsünüzdür. Diyeceğiniz bir şey var mı?” sorusu üzerine, “Ben öncelikle başınız sağ olsun diyorum ama size bazı resimleri ve ses kasetlerini ulaştırırsınlar. O ses kasetlerini dinlediğiniz, bir de o resimleri gördüğünüz zaman acaba emekli bir öğretmene bunlar yakışır mı diye herhalde siz de akrabanız da olsa hakkı teslim etmeniz gerekir diye düşünüyorum” diye konuştu. “Ama öldü efendim” denilmesi üzerine de Erdoğan, “Bilemem, ben sadece bunu söylüyorum... Çünkü bu noktada ben böyle bir emekli öğretmene o ifadeleri yakıştırmam. Elinde taşla bir emekli öğretmeni görmem çünkü o taşların karşısında ben varım, o taşlar bana atılıyor. Ben Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanıyım veya konvoyu, sivil halka atılıyor. Bakın orada Hopalı insanlar var hemşehrilerine atıyor. Herhalde bunun da olmaması lazım değil mi? Öbür tarafta da bugün Kılıçdaroğlu açıklama yapıyor ve ‘polis kendisi düştü’ diyor. Eline, diline dursun, ne polis kendisi düştü? Polis, taşı hedef alıyor, o aldığı hedefle polis ondan sonra düşüyor. Şu anda bu polis hala yoğun bakımda yatıyor. Yani ziyaret etmekle işi çözeceğim zannediyor. Orada bakın isyanlar var. Anne isyanda, baba isyanda, aslan gibi delikanlı gidiyor. Oraya niye geldi? Başbakanın koruması olarak geldi, aynı otobüste benimle beraber gidiyor. Bunları da lütfen görelim, görmemiz lazım. Kendisine Rabbimden şifa diliyorum. Bundan sonra da geride ne kalacak bilemiyoruz. Doktorlar sağ olsun elinden gelen müdahaleyi yaptılar, ettiler ama ben gazetelerde, televizyon programlarında kimsenin Servet'ten bahsettiğini görmedim. Kenara, köşeye sıkıştırılıyor. Her zaman zaten polis, şamar oğlanı olarak görülüyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı, tüm ekip adeta şamar oğlanı... Bunlarla ilgili programlarınızda Ruşen Bey ne yaptınız? Acaba ne gibi bir kınama yaptınız? Bizim ne günahımız vardı orada gidip sadece miting yapmaktan başka? ‘Sizi buraya sokmayız, sizin çocuklarınızı buralarda okutmayacağız, eşleriniz buraya gelemeyecek, tek yol sokak, tek yol devrim’. Allah aşkına bu mudur demokrasi, bu mudur özgürlük? Bizi üzen bu... Hem de Rizeli, sen Hopa'lısın, aramızda çok fazla bir yer yok ama bu olmamalı.” (Radikal, 11.6.2011)

Temmuz 2011

- Haber sunucusu ve program yapımcısı Banu Güven'in *NTV*'de **8 Temmuz 2011**'de işine son verilmiştir. Güven'in, TESEV'in hazırladığı bir rapor hakkında davet ettiği Vedat Türkali röportajı *NTV* yönetimini rahatsız ettiği kamuoyuna yansımış, bağımsız aday Leyla Zana'nın programa katılması da bir başka kriz yaratmıştır. İşten çıkarıldıktan sonra Başbakan'a sert bir mektup yazmıştır (Milliyet, 14.7.2011). 12 Haziran 2011 seçimleri öncesi *NTV* yönetimi, haber ve tartışma programlarını peş peşe yayından kaldırmıştır. Bu yayın politikası değişikliği sırasında, Banu Güven'in yanı sıra, Nuray Mert, Mirgün Cabas, Ruşen Çakır, Can Dündar gibi kişilerin de yolları *NTV*'den ayrılmıştır. Banu Güven, uzun süre işsiz kaldıktan sonra şu an *Artı1 TV*'de program yapmaktadır.
- Can Dündar, *Kostüm Müslümanlığı* yazısında “Allah ıslah etsin” diyerek eleştirdiği. Başbakan'a benzer yazılarla doğrudan sert çıkan yazılar kaleme almıştır. 12 Haziran 2012 genel seçimleri öncesinde Nuray Mert'i yapmakta olduğu programa çıkartmak istemiş ancak *NTV* yönetimi tarafından veto yemiştir. Ardından da bu programına son verilmesinin (Habertürk, 29.7.2011) ardından yorumu, “Birçok medya organı da bu tasfiyeyi zamana yayarak yaşamış, yeni döneme sessizce uyum sağlamıştı. Ama *NTV* öyle prestijliydi ki, en çok tartışılanı o oldu” biçiminde olmuştur (Haber 7, Radikal, 29.7.2011). Dündar (4.10.2012), 2000'li yıllardaki baskının darbe dönemlerinden farkı olmadığını vurgulamaktadır: “Yarın Meclis Komisyonu ne dinleyecek? Patronları çağırıp uyaran iktidar sahiplerini... Muhalif basına akreditasyon uygulamasını... Medya patronlarının, ‘Diğer sektörlerdeki yatırımlarımız tehlikeye girer’ diye korkutularak ya da ihale vaat edilerek susturulmasını... ‘Baskı var’ diyenlerin bir telefonla kovdurulmasını... Gazete yönetimlerine iktidardan, ‘Yaptığımız hatalar’ diye dosyalar yollanmasını... Yani? Bugün yaşadıklarımızın bire bir aynısını...” *Milliyet* gazetesinde yayınlanan “İmralı Zabıtları” hakkında hem Başbakan Erdoğan'ın “Bu bir medya operasyonudur” *tepkisi* hem de Fethullah Gülen'den sert tepki alması sonucu patlak veren krizde de işten çıkarılması gündeme gelmişse de genel yayın yönetmeni Derya Sazak'ın araya girmesiyle²²⁶ yazma devam etmiştir.

Ağustos 2011

- Şubat 2011'de *Zaman* gazetesi kadrosuna geçen ve Temmuz 2011'de ayrılan Fehmi Kuru, Ağustos 2011'de *Star* gazetesinde azmaya başlamıştır. *Obama gibi geldi, Bush gibi oldu* yazısı ile Başbakan'ın, “Sevsinler seni, yazıklar olsun. Biz ne Obama ne Bush'uz. Biz, biziz. Kimse birilerine benzetmesin” diyerek (Milliyet, 8-9.11.2008, Radikal, 9.11.2008) şimşeklerini üzeri çekmiş ve sert bir dille eleştirilmiştir. Kuru'nun durumu düzeltme çabalarına karşın, Aralık 2010 tarihinde gazete yönetimi tarafından işine son verilmiştir (Habertürk, 24.12.2010). *Yeni Şafak*'tan nasıl koparıldım anlayamadığını itiraf eden Kuru, “Hakkımda ortalarda dolaşan bazı iddialar vardı. Yeni Şafak ile benim aramda. Ben, gazetemden bu iddialara bir açıklama yapıp cevap vermesini istedim, yapmadılar. Ben de ayrılma kararı aldım” diyerek süreci açıklamıştır (Medya Faresi, 21.2.2011).

²²⁶ İmralı Zabıtları krizinde Derya Sazak, “Biz böyle bir gazete istemiyoruz. Seni buraya bu tür haberler yapman için getirmedik” diyen *Milliyet* gazetesi patronu ile tartışma sonrasında istifanın eşğine gelerek odasını bile boşaltmış, daha sonra ise Hasan Cemal'in işten çıkarılmasına engel olamasa da Can Dündar'ın devam etmesini sağlayabilmiştir (Medya Faresi, 5.3.2013).

Ekim 2011

- Doğan Grubu küçülme politikasına devam ederek, *Star TV*'yi Ferit Şahenk'in sahibi olduğu *NTV* Grubu'na satmıştır. **17 Ekim 2011**'de siyasi baskılar sonucu *Star TV*'nin Doğu Grubu'na satışının ardından Uğur Dündar istifa etmiştir. Okan Bayülgen'in programında (TV8, 18.03.2013), “gazeteciliğin evrensel meslek kuralları çerçevesinde toplumun gerçekleri öğrenme hakkını sağlamaktadır. Gazeteci çifte standart içinde olmaz. Geçmişte CHP'nin karıştığı bazı yolsuzlukları biz Arena'da ekranlara taşıdık. Bugün iktidarın sahipleri o zamanlar bravo size diyerek sırtımızı sıvazlıyorlardı. Ben *TRT*'nin tek kanallı döneminde bile sansüre, haksızlığa tavır koydum. Daha sonra da iktidarlar hep benimle uğraştı... Eskiden bir kanal olmazsa bir başka kanala geçme olanağı vardı. Şimdi bütün yollar tıkanı... Bu iktidarın ötekilerden farkı, ötekilerden çok fazla övülmek istemesi... Bunda da iktidardan çok iktidarcı olanların, yani yağcı ve yalaka olanların ve özellikle medya kanadının çok etkin olduğunu düşünüyorum ve iktidara da en büyük zararı bu kesimim verdiğine inanıyorum” diyerek medyadaki durumu özetlemiştir. Satış sonrasında muhalif haberler yapan Yılmaz Özdil, *Hürriyet*'teki köşesine dönerken ana haberi sunan Uğur Dündar uzun sürecek işsizlik yaşamına adım atmıştır. Şu anda *Artı1 TV*'de haber bülteni sunmaktadır.
- **20 Ekim 2011**'de hükümetin terörle mücadele konusunda yürüttüğü çalışmalar ve medya-terör ilişkisi konusunda Başbakan Erdoğan'ın medya patron ve yöneticilerini davet ettiği toplantı, Başbakanlık Resmi Konut'unda gerçekleşmiştir. Aydın Doğan'ın organizasyonunda **21 Kasım 2011**'de Bülent Arınç ile ikinci bir toplantı daha yapılmıştır. Doğan'ın ev sahipliğinde Hilton Otel'inde gerçekleşen ve basına kapalı gerçekleşen bu toplantı (Milliyet, 21.11.2011), basın-iktidar ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Talat Atilla'nın aktardığına göre, Aydın Doğan kurmaylarıyla Londra'daki kendi otelinde kamp kurmuştur:

Toplantının hemen sonrasında Aydın Doğan'ın kurmaylarıyla birlikte sessizce Londra'ya kendi oteline kamp kurması ilgimi çekti. İstanbul'daki medya patronları toplantısının perde arkasını öğrenemedim ama Aydın Doğan'ın Londra'da kendi otelinde yaptığı özel görüşmelerle ilgili önemli bilgilere ulaştım. Aydın Doğan olağanüstü bir gelişme olmadıkça medyadan çekilmeme kararı aldı. Satılacağı yönünde haberler çıkan *Kanal D* televizyonu kesinlikle Doğan Grubu'nda kalacak. Kurmaylarıyla birlikte Londra'daki otelinde aldığı en kritik karar, *Hürriyet*'le ilgili olanıydı. Doğan, kurmaylarına birkaç kez çeşitli nedenlerle ertelenen bazı önemli köşe yazarı ve yöneticilerin işlerine son verilmesi talimatını verdi. Takvim olarak da yılbaşını gösterdi. Hangi yazarların işine son verileceği konusuna spekülatif olmasın diye girmeyeceğim ama bazı günler *Hürriyet*'in tamamen yazarlara ayırdığı malum sayfanın yazar sayısında azalma olacağını söyleyebilirim. Doğan'ın işine son verme konusunda kararsız kaldığı bazı *Hürriyet* yazarları da var. Mesela Fatih Çekirge ve Şükrü Küçükşahin... Doğan, kararsız kaldığı yazarlar konusunda yayın yönetmeni Enis Berberoğlu ve Ankara temsilcisi Metehan Demir'in de görüşlerini almayı düşünebilir. Aydın Bey, Enis Berberoğlu'nun gazete yönetiminden memnun görünüyor. Berberoğlu'nun özellikle, Özkök'le yarayı derinleştirmek yerine hoşgörülü davranması, problem istemeyen Doğan'ın hoşuna gidiyor. *Hürriyet* şimdilik sakın bir koyda demir atmış görünüyor. (Atilla, 29.11.2011)

Aralık 2011

- **28 Aralık 2011** akşamı Türk Hava Kuvvetlerinin, Şırnak'ın Uludere ilçesi yakınlarındaki Irak topraklarında F-16 savaş uçaklarıyla yaptığı bombardımanda 35 Türk vatandaşının hayatını kaybetmiş, bir kişi yaralı olarak kurtulmuştur. Ölenlerin, Irak'tan Türkiye'ye mazot

ve sigara getirmek için PKK'nın kullandığı yol üzerinden geçen, Kürt kökenli vatandaşlardan oluşan bir kaçakçı kafilesi olduğu anlaşılmıştır. Meydana gelmesinden itibaren 24 saat geçmesine karşın medyanın Uludere veya Roboski olayı olarak anılan bu olayı hiçbir şekilde haber yapmaması sonucu, olayın ayrıntıları sosyal medyada duyurulmuştur. Bu nedenle eleştirilen medyada, bu konuya değinen birçok kişiyi de işinden olmuştur. Örneğin, Uludere olayı ile ilgili *Habertürk* gazetesinde yazdığı *Emret Komutanım* (31.12.2012) ve *Vele ki* (4.1.2012) başlıklı yazıları nedeniyle Ocak 2012'de Ece Temelkuran'ın işine son verilmiştir. Bunu, "İlk önce benden duyun istedim. *Habertürk* benimle de yolunu ayırdı. Bütün çalışma arkadaşlarıma başarılar dilerim" mesajıyla okuyucularına duyurmuştur. Şu anda *Birgün* gazetesinde yazmaktadır.

- 25 Mayıs 2012 tarihli *Yeni Şafak*'taki yazısında Uludere olayı nedeniyle Başbakan'ı eleştirmesinin ardından, 1996'dan beri *Yeni Şafak*'tan işine son verileceği dedikodularını Twitter hesabından yalanlasa da **30 Mayıs 2012**'de işine son verilmiştir. Ali Akel'in Uludere'yle ilgili hükümeti eleştiren yazısından sonra gazeteden kovulması üzerine, "Ali Akel meselesi tatlıya bağlanıncaya kadar bunun uygun olmayacağını düşünüyorum" diyerek yazmaktan vazgeçen Hakan Albayrak, eski gazetesine dönmekten vazgeçmiş, Ekim 2012 itibarıyla *Star* gazetesinde yazmaya başlamıştır. (Medya Tava, 31.10.2012)
- Uzun süredir *Star* gazetesinin başyazarı olan Mehmet Altan'ın, Kuruluşundan beri destek verdiği AKP'yi eleştirmesinin ardından yazılarının azaltılmasının ardından *Fırat Haber Ajansı*'na verdiği bir röportaj gerekçe gösterilerek **Ocak 2012**'de işine son verilmiştir. *ANF*'ye verdiği röportajı yalanlaması istenmesi istenmiş, "Denktaşlaşmak" başlıklı yazısı reddedilerek istifaya zorlanmıştır (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s. 22).

Nisan 2012

- Doğan Grubu'nda önce yöneticilik görevine son verilen Rahmi Turan'ın yazıları haftada bir güne düşüldükten bir süre sonra, **1 Nisan 2012**'de işine son verilmiştir. Turan, *Hürriyet*'ten ayrıldıktan iki ay sonra yaptığı bir röportajda *Hürriyet* gazetesinin durumunu şöyle özetlemektedir: "Özkök ve Berberoğlu arasındaki önemli fark: Özkök iktidarın sevmediği bir kişi haline geldi. 20 yıl uzun bir süre. O süre içinde *Hürriyet*'te atılan başlıklar iktidarı rahatsız ediyordu. Ertuğrul Özkök laik, cumhuriyetçi çizgide, ülkesini seven, Atatürkçü bir arkadaş. Bu onları rahatsız etti. Rahatsız edince yönetim onu değiştirme lüzumu hissetti. Neden bu lüzumu hissetti? İktidara şirin görünmek, arayı biraz yumuşatmak başka bir ifadesi yok. Bu görev Enis Berberoğlu'na verildi. Berberoğlu ılımlı bir arkadaş. AKP'yle diyoloğu genellikle sıcak tutuyor. Havayı yumuşatarak müessese üzerindeki baskıyı azaltmaya çalışıyor. Bütün görevi bu... Bunu da şu ana kadar başardığı görülüyor. Gazeteyle AKP barışmış görülüyor" (Medya Faresi, 4.4.2012). "Tiraj Sihirbazı" lakaplı Turan, *Sözcü* gazetesinin sahibi olduğu grup adına yeni bir gazete çıkarmak için kolları sıvamıştır.
- **19 Nisan 2012** tarihinde Trump Towers Mall'ın açılışını Başbakan Erdoğan'ın yapması, Aydın Doğan ile ilişkilerin yumuşadığı görünümü vermektedir.

Mayıs 2012

- AB Bakanı ve Baş Müzakereci Egemen Bağış, bir günlüğüne de olsa **4 Mayıs 2012** tarihli *Türkiye* gazetesinin genel yayın yönetmeni koltuğuna oturmuştur. Gazetenin hazırlanışında birinci Sayfaya girecek haberlere karar vermiştir. Bakan, muhalefet partisi CHP ile ilgili manşet habere başlık atmıştır. Diğer haberlerde dikkat çeken bir diğer haber başlığı ise, "Genelkurmay'dan Hükümet'in bilgisi dahilinde açıklama, 'Orduyu Tahrik Etmeyin'"dir. Haberde TSK'nın, medyada kurumu hedef alan haber ve yorumlara internetten yaptığı

açıklamayla tepki gösterdiği belirtiliyordu. Türkiye’de hükümetin bir gazetenin yayın politikasına açıkça müdahalede bulunması AKP hükümetinin bir bakanı ile bu tarihte gerçekleşmiş oluyordu.

- *Star* Gazetesi yazarı Ergun Babahan, Galatasaray’ın şampiyonluğunun ardından **13 Mayıs 2012** tarihinde Twitter’daki hesabına “Bu kupa ABD’ye girsin” yazarak Fethullah Gülen’e göndermede bulunmuş, bir anda sosyal medyanın en çok tartışılan konusu olmuştur. Babahan bir süre sonra “Girsin değil gitsin yazacaktım harf hatası oldu” dedi ve ilk tweeti silse de, kovulduğunu *Today’s Zaman* Genel Yayın Yönetmeni Bülent Keneş’ten öğrenmiştir. Keneş Twitter’dan, “Sevgili arkadaşlar Babahan’ın *TZ*’de haftada 2 yazısı yayınlanıyordu... Artık *TZ* tarihinde kötü bir hatıra olarak kalacağını deklere ediyorum” diyerek Babahan’ın kovulduğunu açıklamıştır (Odatv, 13.5.2012). **15 Mayıs 2012**’de de Kasımpaşa-Galatasaray maçı sonrası Twitter’da yapmış olduğu retweet’le Babahan, “Tayyip Erdoğan (Kasımpaşa): 2-1 Fethullah Gülen (Galatasaray)” benzetmesi büyük tepki çekmiş ardından da *Star* gazetesinden ilişiği kesilmiştir (Gazeteport, 19.2.2012). Babahan, daha sonra Fethullah Gülen’den özür dileyen bir mektup yazmış, Fethullah Gülen ise, “Gülen hareketi Fenerbahçe’yi ele geçiriyor” iddiasına tepki göstererek, “Bunların hepsi büyük ya da küçük dairede birilerinin planıdır.... Geçen gün birisi sürç-ü lisan etti veya düşünerek yaptı, ya da ajandasında o mülahaza vardı, o duyguyu depreştirecek ve onu ortaya dökmesine sebebiyet verecek bir hadiseyle karşı karşıya kalınca gönlündekini kaçırdı” diyerek yanıt vermiştir (Gazeteport, 22 Mayıs 2012).

Ağustos 2012

- Mart 2009’da *Skytürk* televizyon kanalındaki görevine son verilmesinin ardından, Başbakan’ın bir televizyon canlı yayınında “*o yapılanları not ediyoruz*” dedikten bir süre sonra Serdar Akinan’ın, “yeni medya stratejisi” gerekçesiyle *Akşam* gazetesindeki görevine son verilmiştir (Gazeteciler, 10.8.2012; Cumhuriyet, 15.8.1012). Son yazısı, *Hakkari Ne Tarafıta?* başlıklı yazısında hükümeti ağır biçimde eleştirmiştir.” *Akşam* gazetesinden Akinan ile birlikte, Nagahan Alçı, Burhan Ayeri, Ali Saydam, Cemalettin Taşçı, Barış Bardakçı, Turgay Şeren, Güneş gazetesinden Ahmet Çavuşoğlu gibi köşe yazarlarına da yol verilmiştir. Akinan, şu anda kendisine ait *Vagus.TV* ve *Odatv* internet haber portalında yazmaktadır (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s. 22).
- **16 Ağustos 2012** tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Medya Derneği’ne üye kuruluşların yöneticileri ile bir araya geldi. Başbakanlığın İstanbul Dolmabahçe Çalışma Ofisi’nde gerçekleşen görüşmede Başbakan Yardımcıları Bülent Arınç ve Hüseyin Çelik de hazır bulundu. Ziyaret sonrasında bir açıklama yapan Medya Derneği Başkanı Salih Memecan, Erdoğan’a derneğin bugüne kadar gerçekleştirdiği faaliyetleri, sektörün genel problemlerini, basın özgürlüğü ile ilgili çeşitli sorunları ve internette yaşanan telif hakları ile ilgili görüşlerini aktardıklarını ifade etti. Yaklaşık 1,5 saat süren görüşmeye Medya Derneği Başkanı Salih Memecan, Başkan Yardımcıları *Zaman* gazetesi Genel Yayın Müdürü Ekrem Dumanlı, *Star/24* Grubu İcra Kurulu Başkanı Mustafa Karaalioğlu, Yönetim Kurulu üyeleri *Bugün* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Erhan Başyurt, *Türkiye* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Nuh Albayrak, *Kanal 7* yayından sorumlu Yönetim Kurulu Üyesi Mustafa Çelik, *TRT* Genel Müdürü İbrahim Şahin, *Sabah* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Erdal Şafak, *ATV* Genel Müdürü Adem Gürses, *Samanyolu* Yayın Grubu Başkanı Hidayet Karaca, Demirören Grubu Medya Yatırım Koordinatörü Akif Beki, *TV8* Genel Müdürü Abiş Hopikoğlu, *Yeni Şafak* Genel Yayın Yönetmeni İbrahim Karagül, *Yeni Akit* Genel Yayın

Koordinatörü Hasan Karakaya, *Star* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı Yusuf Ziya Cömert ve *Medya Derneği* Genel Sekreteri Deniz Ergürel katıldı (Medya Derneği, 17.8.2012; Yeni Şafak, 18.8.2012).

- Yıldırım Türker, 16 yıldır yazdığı *Radikal* gazetesinden *Stratejisiler, Gazeteciler, Devlet Kaynakları* başlıklı yazısının sansürlenmesi ve yayınlanmaması nedeniyle **Ağustos 2012**'de ayrılmıştır. Sansür sürecini Türker, “Daha önceki yayın yönetmenleri döneminde de birkaç defa benzer girişimler olmuştu. Karşılıklı restleşmeler yaşandı. Ben direndim ve yazılarım olduğu gibi yayınlandı. Pazar günü önce editör aradı, yazının bir bölümünü çıkarmamı istedi. Sonra Eyüp Can arayıp yazımı sorunlu bulduğunu, bu haliyle yayınlamak istemediğini söyledi” diyerek aktarmaktadır. Türker ayrıca, yayın yönetmenlerinin durumunu, “*idare etmeye çalışıyorlar. Kaygılarının gazeteciliğe yönelik olduğuna inanmıyorum. Hakemlik, işadamlığı yapıyorlar*” diyerek özetlemektedir (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s.24). Türkiye’deki medyayı da “Helalleşme arsız olmuş bir camiadır, necip Türk basını. Birbirinin kuyusunu kazan, birbirini ihbar eden, evini bastıran, işinden ettiren, kara çalan güç budalaları bir arada, kol kola, geçici ittifaklar halinde geçinir giderler. Bir yılda beş kere helalleşmiş olanları vardır. Laçka olmuş şahsiyet yoksunları, kendi yedikleri herbeleri de başkalarının herbelerini de unutuverirler”(Türker, 28.3.2013) biçiminde tanımlamaktadır. Şu anda Birgün gazetesinde yazmaktadır.

Eylül 2012

- Basın Şeref Kartı sahibi Nail Güreli, 35 yıldır çalıştığı *Milliyet* gazetesinden **22 Eylül 2012**'de istifa etti. Güreli, “Medyanın tabiatına uygun olarak *Milliyet*'ten ayrılıyor” sözleriyle AKP iktidarının baskılarına dikkat çekmiştir (Ulusal Kanal, 22.10.2012).

Ekim 2012

- Doğan Grubu Maliye Bakanlığı ile yapılan pazarlıklar ve çeşitli mali aflar sonucunda 2011'de yapılandırılması ile 4.8 Milyar TL'lik borcunun 1.1 milyar TL'ye düşmesiyle **1 Ekim 2012**'de kapatmıştır.
- Demirören patronajına giren *Milliyet*'te ise Semih İdiz, Uluslararası ve diplomasi yazarı olarak çalıştığı gazetesinden **Ekim 2012**'de “yeni dönemde çalışmayacağımız arkadaşlar arasında sen de varsın” gibi kısa bir e-posta ile işine son verilmiştir. Şu anda *Taraf* gazetesinde yazmaktadır (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz 2013, s. 22).

Kasım 2012

- Son yazısı sansürlenmiş Metin Münir, Genel yayın yönetmeni tarafından, “yeniden yapılanma” kapsamında bazı köşe yazarları ile yolların ayrıldığı” biçiminde kısa bir e-posta ile **2 Kasım 2012**'de *Milliyet* gazetesinden uzaklaştırılmıştır. Gazetenin yeni sahibinin hükümet ile iyi geçinmek istediğini ve bunu toplantılarda tekrar tekrar dile getirdiğini açıklayan ve muhalif yazılarının gazete yönetimini rahatsız ettiğini belirten Münir, “Gazeteyi satın alan Erdoğan Demirören tutucu, AKP yandaşı bir işadamlıdır. Onun esas amacı Başbakan'ı memnun etmek, medya dışındaki şirketleri için yönetimi dost edinmektir. *Milliyet*'i Başbakan'ın oluru ile aldı. Onun seveceği bir gazete yapılmasını istiyor” (T24, 12.11.2012), “Başbakan'ı üzmemek istemiyorlardı. Başbakan isterse gazeteyi kapatacak noktadalar” biçiminde olayı yorumlamaktadır (T24, 5.11.2012).

Aralık 2012

- *Taraf* gazetesinin kurucusu ve genel yayın yönetmenliğini yapan Ahmet Altan, Yasemin Çongar ve Murat Belge ile birlikte **Aralık 2012**'de istifa ederek ayrılmıştır. İstifasından bir süre önce Başbakan'a yönelik sert eleştirilerde bulunmuş ve Başbakan tarafından kendisine

tazminat davaları açılmıştır. Şu anda herhangi bir medya kuruluşunda çalışmayan Altan kitap çalışmaları yapmaktadır. *Taraf* gazetesinin genel yayın yönetmenliği görevine Ahmet Altan'ın yerine getirilen Oral Çalışlar da kısa bir süre sonra 26 Nisan 2013'te istifa etmiştir.

Ocak 2013

- Amsterdam'da bulunan Fethullah Gülen cemaatine ait Comicus Montessori Lisesi'nde *Türkçe konuşma yasağını* eleştiren muhabir Fatih Özyar, bütçe sıkıntısı gerekçesiyle *DHA*'daki görevine "10 Ocak Çalışan Gazeteciler Günü"ne denk gelerek son verilmiştir. Fatih Özyar, daha önce de cemaat tarafından tehdit edilmiş ve arabasının camları kırılmış, lastikleri indirilmişti. *DHA*'nın Hollanda muhabirliğini yapan Özyar'ın "Bütçe sıkıntısı var ise neden Hollanda'da tek muhabiriniz, yani beni çıkartıyorsunuz? Almanya'da 13 muhabiriniz var neden onlardan biri değil de, Hollanda'daki tek muhabiriniz?" diye sorduğu öğrenildi. *DHA* yetkililerinin Özyar'a "Biliyorsun bu konuya lütfen girmeyelim yani..." dedikleri iddia edilmiştir. (Ulusal Kanal, 18.1.2013)

Şubat 2013

- Güvenlik güçleri ve iktidarın tutumunu eleştirdiği Ergenekon davası konusunda yazdığı **20** ve **23 Şubat 2013** tarihli yazılar sonrasında Balçıçek İlter, kuruluşundan beri çalıştığı *Habertürk* gazetesinden 28 Mart 2013'te işine son verilmiştir. Şu anda Ciner Grubu'nun televizyon kanalı olan *Habertürk*'te *Karşıt Görüş* ve *Söz Sende* adlı iki ayrı program yapmaktadır.
- Yazar Amberi Zaman, benzer biçimde Mart 2010'da çalışmaya başladığı *Habertürk*'ten "yazılarına dikkat etmesi gerektiği" belirtilerek Mayıs 2013'te işine son verilmiştir. Türkiye temsilcisi olduğu *The Economist* dergisinde, "Genellikle başbakanlık danışmanından telefon gelir. Bir köşe yazarının eleştirel yazılarından duyulan memnuniyetsizlik aktarılır. Yazar uyarılır. Patronlar 'içeriği biraz yumuşat' der. Yazar pozisyonunu korur ve sonra işten atılır" biçiminde sansür sürecini özetlemiştir (Akşam, 6.4.2013). Şu anda *Taraf* gazetesinde yazmaktadır.
- 2009'da yayınlanmaya başlayan *Medya Mahallesi* adlı program *CNN Türk* yönetimi tarafından **Şubat 2013**'te erken tatile çıkarılmış ve Ayşenur Arslan'ın işine son verilmiştir. Başbakan'ın eski basın danışmanı Akif Beki'nin Arslan'a küsmesinin ardından, Başbakan *CNN Türk*'e çıkmayı reddetmiş sadece aynı grubun *Kanal D*'de çıkmayı şart koşmuştur. Aydın Doğan, Arslan ile vedalaşırken, "Muhalefet istemiyorum, yoksa seni severim" demiştir (Bağımsız, 28 Haziran-4 Temmuz, 2013, s. 22). Şu anda *Yurt* gazetesinde yazmaktadır.

Mart 2013

- Hasan Cemal, 1998'den beri çalıştığı *Milliyet* gazetesinde **2 Mart 2013** tarihli "Sayın Başbakan, tarihin eli yine omzunuzda, tarih bazen yaşarken de yakalanır!" yazısıyla Başbakan'ı eleştirmiş; aynı gün "Bu medyanın bazı uzantıları, kaleşörleri şunu yazıyor. Devlet yönetmek başka bir şey, gazete yapmak farklı bir şey. Eğer bu ülkeye bu millete zerre kadar sevdanız varsa şu çözüm sürecine katkıda bulunmak istiyorsanız böyle bir haberi atamazsınız, atmamanız gerekirdi. Bu süreç hassas bir süreç. Eğer böyle gazetecilik yapacaksanız, batsın senin gazeteciliğin..." (Milliyet, 2.3.2013) diyerek kendisine uzun zamandır destek veren Hasan Cemal'e yanıt vermiştir. Başbakan'ın sert çıkışının ardından işine son verilmiştir (Birgün; Milli Gazete, 18.3.2013). Can Dündar'ın yazılarına devam etmesi, Hasan Cemal'in ise iki hafta ceza verilmesi ile patlak veren kriz, çözüm bulunmuştur. Ancak, cezadan sonra gönderdiği yazının yönetim tarafından yayınlanmaması

ile Cemal'in gazeteden ayırmıştır. Hasan Cemal'in *Milliyet*'ten ayrılması sürecini değerlendiren Başbakan Erdoğan, "Benimle ilgili değil. Kaldı ki, gazetesi de 'yazabilir' dedi... "Hasan Cemal'in yazılarına son verilmesini benim istediğime dair ifade beni rencide etmiştir. Hasan Cemal olayının benimle uzaktan yakından ilgisi yok" (Radikal, 22.3.2013) değerlendirmesini yapmıştır. Hasan Cemal de Başbakan ile aynı görüşte olacak ki, konuya benzer açıklama getirmiştir: "Milliyet gazetesinden ayrılma aşamasında Başbakan Erdoğan'ın etkisi olmadığını düşünüyorum. Şu ana kadar bu konuda hiç konuşmadım. Sanmıyorum ki, Başbakan Erdoğan doğrudan doğruya kalkıp işten çıkarılmam konusunda bir şey dememiştir. O günkü sert çıkışından gazete patronları durumdan bir vazife çıkarıp yol almışlardır. Yöneticiler de bu konuda galiba fazla direnmediler." (Medya Faresi, 29.4.2013) Şu anda *T24* adlı internet haber portalında yazmaktadır.

Nisan 2013

- Kürt Açılımı olarak nitelendirilen süreçte görev alacak olan, gazeteci, yazar, sanatçı, akademisyen, STK temsilcilerinden oluşturulmuş 63 kişilik Akil Adamlar listesi açıklanmıştır. Başbakan Erdoğan, **5 Nisan 2013** tarihinde Dolmabahçe Sarayı'ndaki Ofisi'nde Akil Adamlar ile buluşmuştur. Nihal Bengisu Karaca, Tarhan Erdem, Fuat Keyman, Murat Belge, Fehmi Koru, Hilal Kaplan, Fuat Keyman, Etyen Mahçupyan, Ali Bayramoğlu, Kürşat Bumin, Yıldırım Oğur gibi gazetelerde köşe yazarlığı yapan kişiler dikkat çekmiş (DHA; Akşam, 3.4.2013; CNN Türk, 4.4.2013) ve çeşitli tartışmalara yol açmıştır

Mayıs 2013

- TMSF, borçlarını ödeyemeyen Mehmet Emin Karamehmet'in²²⁷ sahibi olduğu medya grubuna **25 Mayıs 2013**'de el koymuştur. Çukurova Grubu'nun diğer faaliyetlerinden kaynaklanan kamu borçları nedeniyle, *Show TV*, *Skytürk 360*, *Akşam* gazetesi, bağlı dergi, radyoların yanı sıra *Digitürk* gibi tüm yayın kuruluşları TMSF'nin denetimine geçmiştir.
- Bu medya grubu içinde yer alan ve el konulan *Show TV*'ye kanalın başına ilahiyat fakültesi mezunu Mehmet Ali Gökçe getirilmiş (Milliyet, 21.5.2013); *Akşam* gazetesi genel yayın yönetmeni İsmail Küçükkaya görevden alınarak yerine *Star* gazetesi yazarlarından eski AKP milletvekili Mehmet Ocak'tan getirilmiştir. Yine TMSF tarafından, 1994 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Belediye Başkanı olduğu dönemde İBB Kültür A.Ş. Genel Müdür Yardımcılığı ile eşzamanlı olarak basın, tanıtım ve halkla ilişkilerden sorumlu Başkan Danışmanlığı görevini üstlenmiş olan Cengiz Özdemir²²⁸ Çukurova Medya Grup

²²⁷ *Akşam* gazetesinde yayınlanan "Bedava zehir" manşetini sert bir şekilde eleştiren Erdoğan, Karamehmet'e meydan okumuştur: "Bugün üzülerek yine medyada, bir tane gazeteye baktım bir haber başlığı yapmış 'doğal gaz pahalı olduğu için alamıyormuş'. Eee... 'Kömürle hava zehirlenmiş' ve 'zehir soluyoruz' diyor ve resme, kareye bakıyorum, yazıklar olsun... Doğal gaz alamayan bir bölgede tabii ki kömür yakılacak ve oradaki kömürden dolayı ortaya çıkan dumanı gösteriyor. Yazıklar olsun. Eğer iddialıysan, gel seninle o eve ben gideyim ama ya gazeteni kapatacaksın ya da yalan yazmayacaksın. İşte ben bunlara karşıyım. Evinde doğal gaz olmayan bir vatandaş tabii ki kömür yakacak, tabii ki odun yakacak. Gerekirse ona bedava kömürü biz devlet olarak ulaştıracağız, ulaştırmak da bizim görevimizdir. Eğer o gazetenin patronu inanıyorsa iddialıysa ben kapımı açıyorum, gelsin, o resmin çekildiği yere beraber gidelim. Her türlü şeyi ortaya koyuyorum. Her türlü iddiaya varım, bak bu kadar açık konuşuyorum. Ama habercilik yapacaksanız namuslu yapın, habercilik yapacaksanız doğru yapın. Doğru haber verin, yalan haberle halkımızı aldatmayın. Ve bunlar bunu yapıyor. Bununla zannediyorlar ki 'biz halkı aldatacağız'. Ama halk bunları yutmuyor." (Yeni Şafak, 20 Aralık 2008)

²²⁸ Özdemir, Yine TMSF tarafından el konulan *Star Medya Grubu*'nun başına getirilmiş, Medya organlarının yönetim ve satışının başarılı sürecinin ardından bir süre daha *Star TV* genel yayın yönetmeni olarak görevini sürdürmüştür.

Başkanlığı'na atanmıştır (Medya Radar, 1.6.2013). Özdemir'in, danışmanlık, *Skytürk 360* kanalına program yapma ve *Akşam*'da yazı yazmaya devam etme teklifini Küçükkaya reddetmiştir (Medya Radar, 26.6.2013). TMSF'nin akşam gazetesine el koymasıyla gazetenin yazarlarından, Deniz Ülke Arıboğan ve Nihal Kemaloğlu gazeteden ayrılmış, Tuğçe Tatari, Nilay Örnek, Sevim Gözay, Hüsnü Mahalli, Gürkan Hacır gibi yazarın işlerine son verilmiştir. TMSF'nin alacaklarının karşılanması için *Show TV*'nin satışı Ciner Grubu'na satışı gerçekleşmiş, *Skytürk 360*, *Akşam* ve *Güneş* gazetesi, bağlı dergi ve radyoların yanı sıra *Digitürk* şirketlerinin satışı konusunda yine aynı şirket grubunun adı geçmiştir.

- TMSF, **24 Mayıs 2013**'te Aks Televizyonculuk ve BMC'den sonra gruba ait 10 şirketin el koymuştur. TMSF, 1 hafta sonra yani 24 Mayıs 2013'te, grubun aralarında *Akşam* gazetesi ve radyoların da yer aldığı 10 şirketine daha el koyma kararı aldı. Aynı gün, grubun yaklaşık 40 şirketinin hisselerine de ipotek getirildi. TMSF Başkanı Şakir Ercan Gül, ikinci operasyonun ardından yaptığı açıklamada, el konulan şirketlerin "ticari iktisadi bütünlük" içinde ihale ile en kısa sürede satılacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Çukurova Grubu ile Ciner Grubu *Show TV*'nin satışı konusunda anlaşmalarını beyan ederek, TMSF'den satış işlemine onay vermesini istediler. TMSF de satış işlemine onay vermiştir (Medya Radar, 2.6.2013).
- **28 Mayıs 2015** tarihli haberlere göre, Digitürk'ün satışına, % 47 hisseye sahip olan ABD'li fon Providence ile masaya oturan ve yabancı konsorsiyum olan Türk Telekom'un yanı sıra Fransız medya kuruluşu *Canal Plus* talip olmuştur (Medya Radar, 28.5.2013). Eylül 2013'te ise, Digitürk'ün talipleri çoğalmıştır.
- *Show TV* hisseleri TMSF tarafından, Başbakan Erdoğan'ın *teşekkür ederek*, "Cinerler'in artması lazım" dediği (Habertürk, 9 Mart 2013) Ciner Grubu'na **31 Mayıs 2013**'te 402 milyon dolara ihalesiz olarak satış işlemi gerçekleştirilmiştir.
- Gezi Parkı çatışmalarının çıktığı gün olan **31 Mayıs 2013** tarihi, Türkiye'de her alanda yeni bir başlangıcı olduğu gün olarak kabul edilebilir. Çok sayıda gezi eylemcisi *NTV*, *Sabah* gazetesi binaları ve *ATV* binası ile *Habertürk* gazetesi genel yayın müdürü Fatih Altaylı'nın evinin önünde protesto gösterileri yapmıştır. Olaylar sırasında bilgi akışının olmaması nedeniyle konvansiyonel medya yerine, sosyal medya kanallarının yaygın olarak kullanılmıştır.

Haziran 2013

- Haziran ayı boyunca Gezi olayları nedeniyle çeşitli basın kuruluşlarının yönetimleri kendi çalışanları üzerinde çeşitli baskılar uygulamaya başlamışlardır. Bu uygulamaların en şiddetlisi *NTV* ve bağlı yayın kuruluşlarında gerçekleşmiştir. **29 Haziran 2013**'te Gezi olayları sırasında Doğu Holding'in protesto edilmesi sonrasında özür dileyen Doğu Yayın Grubu'nun CEO'su Cem Aydın, görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Taksim Gezi Parkı için başlayan ve ülke geneline yayılan protestolardan sonra ünlü fotoğraf sanatçısı Mehmet Turgut, *NTV*'deki "Falan Filan" adlı programına son verdiğini açıkladı. *NTV Radyo*'da "İnternetler" programının sunucusu olan ve DYG'da Dijital Editörlük görevini üstlenen Dilara Eldaş ayrılık kararını twitter'dan duyurmuştur (Radikal, 4.6.2013). *NTVMSNBC*'nin kültür sanat editörlüğünü yapan Hasan Cömert, "Medya ve iktidar, utanç-kirlilik terazisine koyulsa medyanın daha ağır basacağını hepimiz biliyoruz.amaç-gidilen yol açısından bir farkı olmadığı aşıkâr. Gezi Parkı direnişini bırakın objektif olarak

vermeyi önce görmeyip, sonra ‘az görüp’ ya da aksine yayınlarla bu tarihi olayın dışında kalmayı becerdiler!” diyerek istifa etmiştir” (Medya Radar, 29.6.2013).

- Ancak Doğuş Grubu’ndaki deprem bu kadarla sınırlı kalmamış, *NTV Tarih* dergisinin, *#yaşarken yazılan tarih* başlığı ve *Türkiye’yi sarsan 19 günün saat saat dönüm noktaları* üst başlığıyla hazırlanan Gezi Parkı Özel Sayısı’nın yayınının durdurulması ve yönetimce süresiz olarak kapatılacağına duyurulması deprem etkisi yapmıştır (Cumhuriyet, 1.7.2013). *NTV Tarih* dergisi Genel Yayın Yönetmeni Gürsel Göncü, Doğuş Yayın Grubu Dergilerinden Sorumlu Genel Müdür Neyyire Özkan istifa etmişlerdir (Sözcü, 1.7.2013). Gezi Direnişi’yle ilgili içeriği nedeniyle Doğuş Grubu’nun kapatma kararı aldığı *NTV Tarih*’in yayın yönetmeni Gürsel Göncü, “Çok özel bir sayı hazırlamıştık. İçeriği internet ortamında herkese ulaştırmak istiyorum” diyerek dergiyi sosyal medyada okuyuculara ulaştırma kararı almıştır (Medya Radar, 4.7.2013) ve kısa bir süre sonra da derginin tamamı internete yayınlanmıştır. *NTV*’de program yapımcısı olarak görev alan Çiğdem Anad, *GQ* dergisi Genel Yayın Yönetmeni Mirgün Cabas, Ankara Temsilcisi Nilgün Balkaç ayrılmışlardır (Radikal, 4.7.2007).

Temmuz 2013

- Muhalif gazeteci ve televizyoncuların görev aldığı anaakım medyaya alternatif yayıncılık ilkesiyle yayına başlayan *Artı 1 TV*’de **11 Temmuz 2013**’de patronaj nedeniyle peş peşe istifalar yaşanmıştır. Tuncay Mollaveisoğlu’nun görevden alınması sonrasında Uğur DüNDAR, Haluk ŞAHİN, Banu GÜVEN, Ece TEMELKURAN, Mustafa HOŞ gibi önemli kişilerin yanı sıra çok sayıda kişi kanalla ilişkisini kesmiştir. İstifaların nedeni olarak da, Gezi Parkı olayları konusunda kanalın editoryal bağımsızlığına kanalın ortaklarından işadamı Altan ERTÜRK’ün müdahalesi olarak gösterilmiştir (Odatv; Vatan, 10.7.2013; Medya Faresi; Medya Radar; Sözcü; 11.7.2013).
- Tuğçe TATARI, Gürkan HACIR, Sevim GÖZAY, Deniz ÜLKE Arıboğan’dan sonra *Akşam* gazetesinde Özlem AKARSU ÇELİK’in 11 Temmuz 2013’de ilişki kesilmiştir (Medya Radar, 11.7.2013).
- *Akşam* gazetesi ve *SKYTurk 360* televizyonu ve *Alem FM*, **19 Temmuz 2013**’te Kolin-Limak-Cengiz ortaklığı 60 milyon dolara satın almıştır (Medya Faresi, 19.7.2013). Limak holding başkanı Nihat ÖZDEMİR, yaklaşık 50 milyar dolarlık ortaklığa imza atan Kolin ve Cengiz Holding ile birlikte, niye medyaya girdiğini açıklamıştır: “Üç ortak enerji dağıtımında önemli paya sahibiz. 9.6 milyon abonemiz var. Bu sayı ile Avrupa’da ilk ona gireriz. Aynı zamanda enerji üretiminde de varız. Gaz, kömür, hidrolik kaynaklı enerji üretiyoruz. Hepimiz turizmciyiz, toplam yatak sayımız 10 bin civarında. Çimento da madende varız. Medya gücünü de arkamızda hissetmek istedik. Bu güce ihtiyaç duyduk. Çalıştığımız alanlarda hepimizin reklam ihtiyacı var. Enerji, çimento, turizm pazarlamasına ihtiyacımız var. Şimdi kendi medyamızda kendi reklamımızı yapabileceğiz” (Hürriyet, 30.7.2013).
- Türkiye’nin En büyük 500 listesinde tepede olan Koç Grubu’na ait Tüpraş’a, **24 Temmuz 2013** günü sabahı 200 kişilik maliye ve polis ekipleri *aramalı vergi inceleme* baskını düzenlemişlerdir. Tüpraş’ın yanı sıra, Aygaz ve Opet’te gerçekleşen vergi ve marker incelemeleri yapılmıştır. Aynı günün sonunda Tüpraş (TUPRS) hisseleri % 2.07 düşerken, Koç Holding (KCHOL) ise %3.93’lük düşüş gerçekleştirmiştir (Medya Faresi, 25.7.2013; 26.9.2013; Taraf, 26.9.2013). Ertesi gün ise Koç Grubu’nun kaybı, Tüpraş’ın % 6,50 oranında değer kaybıyla 39,60 liraya kadar gerilerken, böylece şirketin toplam piyasa değeri

de denetim öncesine göre yaklaşık 900 milyon liralık düşüşle 9,9 milyar liraya inmiştir (Milliyet, 25.7.2013).

Ağustos 2013

- Yabancı konsorsiyum Türk Telekom ve Fransız *Canal Plus*'un yanı sıra, *Digitürk*'ün talipleri çoğalmıştır: Uluslararası medya patronu olarak bilinen Rupert Murdoch'a ait *Fox TV*, Ciner Grubu, Doğu Grubu ve Doğan Grubu (Milliyet, 21.8.2013). Hatta Doğan TV Holding, **2 Eylül 2013**'te Digitürk'ün % 53'ü için 742 milyon dolarlık bağlayıcı olmayan teklif verecektir (Habertürk, 2.9.2013). Mart 2014'te ise, Demirören Holding adına Yıldırım Demirören, yalnızca *Lig TV*'ye değil, *Digitürk*'ün tamamına talip olacağı iddia edilmiştir (Sabah, 6.3.2014).
- **22 Ağustos 2013'te** *Milliyet* gazetesi genel yayın Yönetmenliği görevine Ekim 2012'de Demirören Grubu tarafından atanan Derya Sazak döneminde gazetede köşe yazarlığına başlayan Prof. Mithat Sancar'ın yazılarına son verilmiştir (Medya Radar, 22.8.2013).

Eylül 2013

- Başbakan'ın Ekonomi Başdanışmanı Yiğit Bulut 'un yaptığı kazayla ilgili bir yazı yazan ve Bulut'u sert dille eleştiren Mustafa Mutlu'nun **3 Eylül 2013** tarihinde *Vatan* gazetesindeki işine son verilmiştir (Radikal, 4.9.2013). Ertesi gün, yine aynı gazetenin yazarlarından Zülfü Livaneli, kendisinin de çıkışının verilmesi için Demirören'e haber göndermiştir (Medya Radar, 5.9.2013). Hatta Mustafa Mutlu'nun işine son verilmesinden sonra tepki olarak istifa eden *Vatan* yazarı Zülfü Livaneli'nin veda yazısı gazete yönetimi tarafından yayınlanmamıştır (Odatv, 6.9.2013). Mustafa Mutlu, muhalif çizgide yayın yapan *Aydınlık* gazetesinde yazmaya başlamıştır.
- *Akşam* gazetesi, *Alem FM* ve *SKYTürk 360*'ı satın aldığı duyurulan **10 Eylül, 2013**'de Cengiz-Limak-Kolin konsorsiyumu, Türk Medya Grubu ile ilgili satın alma yolundaki girişiminden vazgeçtiklerini açıklamışlardır (Medya Faresi, 16.9.2013).
- **13 Eylül 2013**'te 28 Şubat davasında müşteki Avni Öztürk'ün avukatı Mustafa Polat tarafından Aydın Doğan ve Koç Holding'e suç duyurusunda bulunulmuştur (Odatv, 13.9.2013).
- **27 Eylül 2013**'te Başbakan Erdoğan'ın katıldığı toplantıda ihalenin yenilenmesine karar verildi. Böylece, Koç Grubu'na ait RMK Marine şirketinin ihalesini kazandığı MİLGEM projesi ihalesi iptal olmuştur. (Milliyet, 27.9.2013; Taraf, 27.9.2013).
- **29 Eylül 2013**'te ise, hükümete yakın olarak bilinen *Star* gazetesinde Orman Bakanlığı'nın, Koç Üniversitesi'nin kira ödemediği bu nedenle de haciz ya da tahliye işlemine hazırlandığı yönünde haberler yayınlanmıştır (Star, 29.9.2013). Başbakan Erdoğan'ın Haziran 2013'te AB toplantısında yaptığı konuşmasında Koç Üniversitesi'nin Zekeriyaköy kampusunun yapımı sırasında on binlerce ağacın katledildiğini hatırlatmıştır (Star, 8.6.2013).

Ekim 2013

- Başbakan'a medya desteği sağlamak için *Star* gazetesini aldığı açıklayan Ethem Sancak, yıllar sonra **27 Eylül 2013**'te medyaya dönmek istediğini açıklamıştır. Arama motoru Yandex'e ortak olan Sancak, medyanın yanı sıra stratejik olarak nitelediği, "tarımın ıslahı ve modernleşmesi, gıdanın ucuzlaması" için tarım ve savunma sanayi gibi başka alanlara da girmek istediğini vurgulamıştır (Medya Radar, 27.9.2013). Gerçekten de bir hafta bile geçmeden, **3 Ekim 2013**'te, Kolin-Limak-Cengiz ortaklığının satın almaktan vazgeçtiği *Akşam* gazetesi, bünyesinde bulunan *Güneş*, *Skytürk360* ve dergileriyle birlikte işadamı Ethem Sancak'a satılmıştır (Medya Radar, 3.10.2013).

Aralık 2013

- Maliye Bakanlığı Milli Emlak birimi harekete geçerek, *Milliyet* ve *Vatan* gazetelerinin bağlı olduğu Demirören Grubu'nun sahibi olduğu Kemer Country turizm tesislerinin Haziran 2013'te 'bütün üst kullanım haklarının iptaline' karar verdiği haberleri **6 Aralık 2013**'te basında yer almaya başlamıştır (Zaman; Sözcü, 6.12.2013).
- Eylül 2013'te zorunlu izne çıkarıldığı söylentilerini, "izne çıkarılmam" mümkün değildir, ancak "izne çıkarım" diyerek yalanlayan (Mengi, 7.9.2013) *Vatan* gazetesi yazarlarından Ruhat Mengi'nin işine **5 Aralık 2013** tarihinde son verilmiştir (Sözcü; Radikal; Haber 7, 5.12.2013). Bir süre önce "Allah Müslüman mıdır?" (Mengi, 20.4.2013) yazısıyla şimşekleri üstüne çeken Mengi'nin işten çıkarılmasının asıl nedeninin, Öte yandan gazetenin başyazarı olan eşi Güngör Mengi'nin de yakın gelecekte işine son verileceği ancak yönetimin bu kararını bir süreliğine askıya aldığı iddiaları medya sektöründe yayılmıştır (Medya Radar, 9.12.2013). Medya kuruluşlarının koridorlarında konuşulan kulis haberlerini izleyen internet sitelerinde, Ruhat Mengi'nin Kemer Country'nin ruhsat iptali nedeniyle işten çıkarıldığı haber olarak yer almaya başlamıştır. Bu tenkisat akımının *Vatan* ve *Milliyet*'e süreceği yorumları yapılmıştır (Oda TV, 8.12.2013; Medya Radar, 9.12.2013).
- Türk siyasal tarihine *17 Aralık depremi* olarak geçen, milletvekillerinden, bürokrasiye ve devlet kurumlarına yönelik gerçekleştirilen yolsuzluk operasyonları 17 Aralık 2014'te başlamıştır. Emniyet tarafından yapılan operasyonlarda çok sayıda tutuklamalar gerçekleştirilirken (Habertürk; Hürriyet, 17.12.2014), yargı tarafından da tutuklama kararları verilmesi ve eş zamanlı olarak başta Başbakan Erdoğan olmak üzere çok sayıda hükümet üyesinin telefon görüşmelerine ait ses kayıtları (Cumhuriyet, 28.3.2014) sosyal medyada yayınlanması iktidar ortakları olan AKP ile Gülen Cemaati arasında savaşı başlatmıştır (CNN Türk, 11.2.2014; *Aljezeera*, 31.12.2013; Hürriyet, 21.12.2013; 29.1.2014; 28.2.2014; Radikal, 29.5.2014; Zaman, 31.1.2014) . Gülen Cemaati ile AKP arasında sıcak çatışmaya dönüşen bu operasyonlar zinciri, medyayı da derinden etkilemiştir. İktidara yakın ve muhalif olan medya grupları arasındaki ayrım iyice derinleşmiş ve birbirilerini suçlamalara kadar gitmiştir. Anaakım medya sahibi Doğan ve Ciner Grupları, iktidara yakın medya tarafından Cemaat'i örtülü olarak destekledikleri yönünde yoğun haber yapılmış (Sabah; Takvim, 15.1.2014); buna eş zamanlı olarak AKP ve Başbakan Erdoğan tarafından eleştirilmişlerdir: "Aydın Doğan'ın işi zorlaştı. Yok o daha farklı yerleri devreye sokması lazım. Çünkü şu anda yayın politikalarıyla bir defa çok çok ahlaki olmayan yollara giriyorlar. Özellikle köşe yazarlarıyla vesaireleriyle yani hiç böyle bir ahlak, şu bu filan diye bir şey yok. Tamamen zaten paralel yapının adeta bir yayın organı gibi şu anda bir çalışmanın içinde. Köşe yazarları hakeza öyle. Ki bunların içersinde birini ben geçenlerde deşifre ettim biliyorsunuz." (Vatan, 7.3.2014)

Ocak 2014

- Başbakan Erdoğan, Dolmabahçe Sarayı'nda sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin yanı sıra, muhalif çizgideki medya dışında kalan kuruluşlardan gazeteci yazarlarla 17 Aralık'ta yapılan yolsuzluk operasyonunu değerlendirmek üzere bir araya gelmiştir. Erdoğan, *Demokratik Açılım Sürecini* durdurmaya yönelik bir operasyon olduğunu öne sürmüştür (Milliyet, 4.1.2014).
- İktidar ile ilgili yolsuzluk iddiaları içeren ses kayıtlarının yayınlanması, AKP iktidarını sosyal medya ile internet yayıncılığı ve gazeteciliğine yönelik bir dizi önlem almaya itmıştır. İnternetteki yayın içeriklerini TİB üzerinden engelleme yetkisi veren yasanın Meclisten

geçmesinin hemen ardından, hazırlanan bir dizi torba yasa teklifinin daha sert sansürler içermesi dikkat çekmiştir. Her türlü medya araçları ile hükümetin tepkisini çekecek türden yayınlar ile bunları sürdüren gazeteciler, aydınlar ile demokratik hakları kapsamında birden çok gösteri ve yürüyüşe katılanlar *mükerrir*, “itiyadi suçlu veya suçu meslek haline getiren kişi” kabul edilerek tutuklanabilecek düzenlemeler uygulamaya sokulmuştur (Taraf, 8.2.2014). Başbakan Erdoğan, sosyal medyada yoğun olarak kullanılan alanlarda yasaklamaya gidileceğini, “İnternet yasasına malum çevreler itiraz ettiler. Yapabileceğimiz kadarını yaptık. O alanda da 30 Mart’tan sonra atacağımız yeni adımlar var. Bu konuda kararlılığımız var. Bu milleti Youtube’a Facebook’a yediremeyiz. Kapatılmaları da dahil” sözleriyle açıklamıştır (Milliyet, 6.3.2014). Başbakan Erdoğan’ın 20 Mart 2014 tarihinde Bursa mitinginde yaptığı konuşmada, “Memleketin her meselesine burnunu sokandan alim olmaz. Şimdi mahkeme kararı çıktı. Twitter, mwitter hepsinin kökünü kazıyacağız. Uluslararası camia şöyle der, böyle der hiç umurumda değil. Herkes Türkiye Cumhuriyeti’nin gücünü görecek” (Hürriyet(a), 21.3.2014) açıklamasından birkaç saat sonra Türkiye’den Twitter sosyal medya sitesine giriş yasaklanmış ve engellenmiştir (Hürriyet(b), 21.3.2014). Seçimlere kısa bir süre sonra ise, Youtube sosyal video paylaşım sitesine erişim yasaklanmıştır.

Mart 2014

- Genel mahalli idareler seçimleri **30 Mart 2014** tarihinde yapılmıştır. 30 büyükşehir ve 1321 belediyeden AKP, 12 büyükşehir belediye başkanlığı kazanırken, % 45,6 oy oranıyla (20.519.829 oy) 18 büyükşehir ve 800 belediye başkanlığı kazanmıştır. CHP, % 27,8 oy oranıyla (12.533.398 oy) 6 büyükşehir ve 226 belediye başkanlığı, MHP % 15,2 oy oranıyla (6.860.493 oy) 3 büyükşehir ve 166 belediye başkanlığı kazanırlarken; BP ise, % 4,2 oy oranıyla , (1.885.992 oy) 2 büyükşehir ve 97 belediye başkanlığı kazanmıştır.

Nisan 2014

- Merkezi New York’ta bulunan Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a açık bir mektup göndermiştir. Mektupta, Türkiye hükümetini bağımsız medyayı kısıtlayıcı adımlar atmakla suçluyor ve geri adım atma çağrısında bulunulmuştur. Özellikle yolsuzluk iddiaları ve gizli görüşmelerin sosyal medya aracılığıyla kamuoyuna sızdırılmasının ardından hükümetin bu iddiaları duyuran medya organları ya da gazetecileri hedef aldığına dikkat çekmiştir (Medya Radar, 10.4.2014).
- Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “Ey Doğan Grubu, ey Ciner Grubu siz ne diyeceksiniz, medyanın da bir namusu olmalıdır” diyerek, Mısır’da verilen idam kararlarına sessiz kaldığını ileri sürdüğü anaakım iki medya kuruluşunu eleştirmiştir (Medya Radar, 29.4.2014).

Mayıs 2014

- **22 Mayıs 2014’te** Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Ford Motors Başkanı Bill Ford’un yanı sıra Rahmi Koç, Mustafa Koç, Ali Koç ve diğer aile fertlerinin de katıldığı Ford Otosan’ın Yeniköy fabrikasının açılışını gerçekleştirmiştir (Hürriyet, 22.5.2014; Zaman 23.5.2014). Böylece, “Gezi sürecinde bizi üzdüler. Tabii kabullenmiyorlar. ‘Biz, böyle bir şey yapmadık, etmedik’ diyorlar. Ben, ülkemizin Başbakanı olarak, ülkemde yatırım yapacak bir gruba, bir kişiye karşı kin tutacak halim yok” diyen Başbakan Erdoğan ile Koç ailesi arasındaki buzlar da erimiştir (Radikal, 26.5.2014).
- El konulan Çukurova Grubuna ait BMC şirketinin TMSF tarafından düzenlenen ihalesinde tek firma olarak teklif veren, *Skyturk 360* televizyonu, *Akşam* ve *Güneş* gazeteleri ile *Alem*,

Platin, Stuff, Autocar ve *FourFourTwo* dergileri, *Lig Radyo* ve *Alem FM*'i çok yakın bir zaman önce alan Ethem Sancak'ın sahibi olduğu Es Mali Yatırım ve Danışmanlık A.Ş.'ye devredilmesine Rekabet Kurulu tarafından onay verilmiştir (Akşam, 22.5.2014). Onayın ardından BMC'de Sancak ve Katar Silahlı Kuvvetleri Endüstri Komitesi yüzde 50-50 ortak olacağı haberleri basına yansımıştır (Hürriyet, 3.6.2014).

- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), *Show TV*'nin hükümetin hedefi haline gelen Ciner Holding'e satışının iptali için açılan davada yürütmeyi durdurma kararının alındığını duyurmuştur (Milliyet, 30.5.2014).

Ağustos 2014

- Başbakan Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı seçimleri arifesinde 6 tarihindeki Aydın ve Muğla'da gerçekleştirdiği mitinglerde, muhalefet partilerinin yanı sıra medya patronu Aydın Doğan'ı da eleştirmiştir: "İstiyorlar ki cumhurbaşkanı, bu CHP gibi, bu MHP gibi, Pensilvanya'nın dizinin dibinde otursun, İsrail'in soykırımlarına göz yumsun, sessiz kalsın. Doğan Grubu'nun Radikal gazetesinde manşette, 'İsrail saldırı altında' diyor. İki bine yakın Gazzeli, Filistinli öldürülüyor, bunu, 10 bin yaralıyı manşete almıyor. Utanmadan, sıkılmadan 'İsrail saldırı altında' diyor. Kardeşlerim bu Doğan Grubu'nun nereye hizmet ettiğini öğrenin, ona göre tavrınızı koyun. Ey Doğan Grubu, şunu bilesin ki; Erdoğan sizin idare edeceğiniz bir siyasetçi değildir. Bu başlığı atana, bilesiniz ki hiçbir zaman bizden saygı olmaz" (Sabah; Star, 7.8.2014). Erdoğan'ın konuşmasından bir gün sonra, *Hürriyet* gazetesi genel yayın yönetmeni Enis Berberoğlu istifa etmiş; *Hürriyet*'in yıldönümünde ise, tüm gazete çalışanlarını bir araya toplayan Doğan'ın burada "Her gün hükümeti eleştirmek gazetecilik değil. Ülkede siyaset dışında da bir sürü şey oluyor. Ben bir servet kaybettim. Ama hep arkanızda durdum. Siz de benim arkamda durun" diyebilmiştir (Medya Faresi, 9.8.2014). DYH'in üst düzey yöneticilerinden Mehmet Ali Yalçındağ ise, yakın bir tarihte yaptığı bir röportajda, Bir havuz medyası gerçeği var ama buna rağmen Doğan Grubu yine de iktidarı zaman zaman eleştiriyor. Bazen "dur" demesini biliyor sanki... Bence hiçbir medya grubunun iktidara dur demek gibi rolü yok, olamaz" (Medya Radar, 6.8.2014) diyerek grubun yayın çizgisinin nasıl olacağını kesin dille belirtmektedir.
- **6 Ağustos 2014**'te Rasim Ozan Kütahyalı, Turgay Ciner'in hükümete kumpas kurduğunu iddia ederken, yine Başbakan Erdoğan, **7 Ağustos 2014**'teki Malatya mitinginde köşe yazarlarından birini eleştirmiştir: "Orada da gazeteci kılıklı bir militan çıkmış. Edepsiz bir kadın. Müslüman ülkede bunu beklemek zor değil mi diyor. Haddini bil haddini. Haddini bil eline vermişler bir kalem, gazete köşesinde yazıyorsun. Haddini bil, edepsiz kadın."
- **10 Ağustos 2014**'te gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, sandığa giden seçmenin geçerli oylarının %51,80'ini alarak Cumhurbaşkanı olmuştur.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Barış YETKİN

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.04.1970, Ankara

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Özel Evrim Lisesi, İstanbul, 1988

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O., Antalya, 1997

Yüksek Lisans Diploması: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Antalya, 2010

Tez Konusu : Siyasal İletişim Tarzı Olarak Turgut Özal'ın "İcraatın içinden" ve Recep Tayyip Erdoğan'ın "Ulusa Sesleniş" Konuşmalarının Karşılaştırmalı İncelemesi.

Yabancı Dil / Diller : İngilizce (Orta düzey), Fransızca (Orta düzey)

Bilimsel Faaliyetler

:Kırılma Noktası 1 Mayıs 1977 Olayı (Kitap)
1. Basım: Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005, 2. Basım: Y. A. R. Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya.

Popülizm ve Özal Erdoğan (Kitap)
İlk iki basım Y.A.R. Müdafaa-i Hukuk Yayınları,
Antalya, 2010.

"1945-1950 Arası 'Demokratikleşme' Sürecinde Basın",
İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Dergisi, No: 17-18, (9/2010), 1-38.

"Haber Söyleminde Egemen İdeolojinin Yeniden Üretimi:
Magazinleşme Bağlamında Bir Analiz", Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi Dergisi, No: 33, (Güz 2011), 27-60.

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Müdafaa-i Hukuk dergisi, Gazete Müdafaa-i Hukuk,
TV8, Akdeniz Üniversitesi, Antalya Büyükşehir Belediyesi

E-Mail : yetkinbaris@yahoo.com